

НАУКОВИЙ ВІСНИК 17

МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ

ВИДАННЯ

Музею української культури у Свиднику

Вийшло друком:

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 1, 1955, 320 стор. (Розібрано). Політематичний. Присвячено пам'яті В. П. Латти (1921 — 1966).

Шлях до волі. Науковий збірник МУК № 2. Збірник спогадів і документів про національно-визвольну боротьбу українського населення Чехословаччини проти фашизму в 1939 — 1945 рр., стор. 427, ціна 28,50 Кчс.

Науковий збірник Музею української культури № 3, 1967, 486 стор. Присвячено пам'яті В. Гнатюка. Збірник містить статті з історії, літературознавства, фольклористики, мовознавства, різні інформації та хроніку.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 4, 1969, кн. I, 510 стор., ціна 47 Кчс. Публікує ґрунтовні матеріали про Івана Панькевича — Й. Дзендзелівського, Ф. Тіхого, С. Клочурака, Л. Деже, М. Штеця та дальших.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 4, 1969, кн. II, 220 стор., ціна 25 Кчс. Йдеться про монографію Івана Панькевича: «Матеріали до історії мови південнокарпатських українців».

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 5, 1971, 528 стор., ціна 58 Кчс. Йдеться про монографію «Дерев'яні церкви східного обряду на Словаччині» Б. Ковачевичової-Пушкарової — І. Пушкара. Публікація є першою вичерпною монографією про дерев'яну церковну архітектуру українців (русинів) Пряшівщини.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 6, 1972, кн. I, 344 стор., ціна 50 Кчс. Містить наукові розвідки з історії культури, етнографії, фольклористики та мистецтвознавства.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 6, 1972, кн. 2, 200 стор., ціна 50 Кчс. Містить монографію Павла Марковича «Писанки» («Українські писанки Східної Словаччини») з розяглим багатокольоровим ілюстративним матеріалом у приложенні до наукового аналізу розвитку лемківського писанкового мистецтва від найдавніших часів до сьогодення.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 7, 1976, 342 стор., ціна 86 Кчс. Містить наукові розвідки історичного, культурно-історичного, етнографічного, фольклористичного та мистецтвознавчого характеру як і статті-звіти окремих установ та організацій культурного життя українських трудящих.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 8, 1977, 420 стор., ціна 62 Кчс. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, мистецтвознавства, етнографії і фольклору, мовознавства та статті до річниць і ювілеїв, як і інформацію.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 9, книга перша, 1980, 672 стор., ціна 98 Кчс. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, етнографії і фольклору, мовознавства, як і статті до ювілеїв та річниць, а теж інформацію про діяльність українських культурно-освітніх установ і товариств у ЧССР.

**НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
У СВИДНИКУ**

17

**СЛОВАЦЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ВИДАВНИЦТВО
В БРАТИСЛАВІ
ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В ПРЯШЕВІ
1991**

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY
VO SVIDNÍKU**

17

**SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVO
V BRATISLAVE
ODDELENIE UKRAJINSKEJ LITERATÚRY
V PREŠOVE
1991**

Упорядник © Мирослав Сополіга

© Йосиф Вархол, Зузана Ганудель, Михайло Гиряк, Степан Гостиняк, Микола Дуйчак, Михайло Лучкай, Богдана Марець, Михайло Орос, Юрій Панько, Михайло Роман, Мирослав Сополіга, Франтішек Штраус

Рецензенти: Любов Бабота, Анна Дерев'яник, Юрій Костюк, Аделія Кундрат, Юрій Кундрат, Юрій Муличак, Олена Рудловчак, Микола Русинко, Василь Хома

Редколегія: Любов Бабота, Милан Бобак, Михайло Гиряк, Андрій Ковач, Юрій Кундрат, Богдана Марець, Олена Рудловчак, Микола Русинко, Мирослав Сополіга, Йосиф Шелепець, Іван Яцканин

Видруковано для потреб Музею української культури у Свиднику на основі замовлення № 79/2/89 від дня 29. IX 1989 р.

Видання перше

ISBN 80—08—01209—9

35 РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Мирослав СОПОЛИГА, *Музей української культури у Свиднику*

У 1991 році Свидницький музей української культури відзначає свої скромні 35-і роковини. Три з половиною десяти років — це невеликий період з погляду загальної історії людства. Все-таки багаті фонди, які дбайливо зберігаються в музейних експозиціях та депозитах, значно перевершують той час, на протязі якого працівники цієї інституції з величезним натхненням та любов'ю збирали документи про матеріальну й духовну культуру свого народу. У музеї знаходяться цінні пам'ятки, які документують усі періоди історичного розвитку русинсько-українського населення ЧСФР. Ці періоди, починаючи від перших слідів оселення краю аж по сучасні дні, охоплюють понад три тисячі років.

Свідчення історії, які зберігаються у фондах Музею української культури, мають величезне значення. Адже ж людство завжди, коли опинялося на роздоріжжі свого дальшого розвитку, заглядало у майбутнє через історію. Оглядаючись назад, шукало в ній виходу із скрутних ситуацій. Кожна доба радикальних змін, коли виникає потреба нової орієнтації на шляху розвитку суспільства, коли необхідна переоцінка багатьох перед тим непорушених вартостей, характеризується діалогом з історією, використанням історичного досвіду.

Історія русинів-українців ЧСФР переконливо доводить, що це населення сприяло прогресу, найсвітлішим ідеям людства. Наші предки вже від найдавніших часів рішуче протистояли усім формам соціального й національного гноблення.

Українці разом зі словаками та іншими народами на протязі довгих сторіч спільно відстоювали свої основні людські права. Так це було в період феодалізму, за часів Австро-Угорської монархії, за бувшої Чехословацької республіки, фашистської окупації і т. п.

Русинсько-українське населення і зараз активно включилося в процес побудови сучасного демократичного суспільства.

А якраз посланням Музею української культури є зафіксувати це все, детально здокументувати зокрема прогресивні традиції нашого народу. Таж документи, які знаходяться в архіві та експозиціях цього музею, дають русинам-українцям повне право бути гордими на свою історію.

Виникнення та 35-річний розвиток Музею української культури є свідченням піклування нашого чехо-словацького суспільства про систематичну документацію історії та культури населення української національності, а також збереження його найцінніших пам'яток.

Отже, метою цієї статті є не тільки коротко оглянути та спротагувати результати 35-річної діяльності Музею української культури, але водночас вказати також на можливості розвитку культури національних меншостей в умовах Чехо-Словаччини¹.

Музей української культури у Свиднику в сучасному належить до мережі державних культурно-освітніх закладів в рамках Словаччини. Це єдина національна установа в ЧСФР, зав-

данням якої є документувати історично-культурний розвиток українських співгромадян та специфічними музейними засобами популяризувати його між широкими верствами населення. В області культурно-виховної роботи завданням музею є активно впливати на правильне формування людини сучасної епохи, виховувати зокрема молодше покоління в дусі національної гордості, патріотизму та гуманізму. Своєю активною діяльністю визначною мірою бере участь у розвитку чехо-словацької науки та культури, отже, й на підвищенні політичного, фахового та культурного рівня громадян.

Намагання заснувати музей, який би документував історичний розвиток та національно-культурне життя найзахіднішої частини українського населення сягають до періоду другої половини XIX ст. Перша спроба заснувати таку установу на Пряшівщині відома ще з 1850 року, коли О. Духнович зорганізував у Пряшеві культурно-освітнє товариство «Літературное заведеніє»². Це товариство, крім іншого, поставило собі за мету документувати історію та культуру русинів-українців Пряшівщини та зберегти для майбутніх поколінь колекцію найцінніших пам'яток. Різні документи про історичне минуле пряшівських українців, етнографічні матеріали і т. п. збиралися на кошти членів товариства. На жаль, у 1852 році реакційні асиміляторські урядові кола тодішньої Австро-Угорської монархії припинили дальшу діяльність товариства, а придбаний матеріал, очевидно, розібрали приватні особи.

Питання створення музею неодноразово порушувалось і в наступних періодах. Різні громадські та культурні діячі проявляли в цьому відношенні величезну ініціативу. Свої мрії сподівались зреалізувати в умовах першої буржуазної Чехословацької республіки. Про це свідчать різні заклики заснувати «руський музей», опубліковані в місцевій пресі 20–30-х років³. Однак усі ці стремління ніяк не вміщалися в рамки тодішньої «демократії» та національної політики.

Думка створення музею набуває на своїй реальності також після визволення нашої країни в 1945 році та, зокрема, в 50-х роках, коли й для національних меншостей вимагаються належні умови для рівноправного політичного і культурного життя.

Після заснування Української національної ради Пряшівщини (1945 р.), Українського національного театру (1945 р.), Реферату українських шкіл (1945 р.), Української студії Чехословацького радіо (1949 р.) знову піднімаються голоси про створення українського музею, який документував би не тільки історичне минуле українців Пряшівщини, але й процес перебудови краю⁴.

Збирання та дослідження історичної спадщини українців Східної Словаччини в повоєнний період тісно поєднане з виникненням та діяльністю Української національної ради Пряшівщини. Це завдання УНРП намагалась реалізувати посередництвом своєї Культурно-освітньої ради, яка спрямовувала місцевих фахівців на дослідження і вивчення народної культури українців Східної Словаччини. Окремі дослідники (Ю. Геровський, М. Дубай, Ф. Лазорик та ін.) вказували на потребу утворення національного музею, в якому б документувалася народна культура української етнічної області Східної Словаччини. Зокрема Ю. Геровський дуже гостро порушив це питання в статті «Національний музей Пряшевшини»⁵.

Майже одночасно з Ю. Геровським на потребі вивчення народної культури українців Східної Словаччини наголошує письменник та фольклорист Ф. Лазорик.

Справу організувати «народний карпатський» музей було доручено Культурно-освітній раді УНРП, в рамках якої було створене також Музейне товариство⁶. З цією метою влітку 1948 року під керівництвом Ю. Геровського здійснилася перша етнографічна експедиція в деякі українські села Східної Словаччини. Членами експедиції були також А. Сухий, Ю. Костюк, М. Дубай, І. Мацинський, С. Гапак, В. Зогуляк та інші. Під час експедиції були зібрані цінні матеріали загальноісторичного, етнографічного, фольклорного, мистецького, діалектологічного та іншого характеру. Але оскільки справа заснування музею комплікувалася і подекуди звужувалась, матеріали, що зберігалися в незадовільних просторах, поступово нищилися та безслідно пропадали. Їх залишки були пізніше показані на виставках в Меджилабірцях, Свиднику та Пряшеві⁷.

В 1950 році вже не говорилось про заснування українського музею, а тільки про українське відділення Пряшівського крайового музею⁸.

Як пізніше виявилось, в рамках Крайового музею не було створено відповідних умов для ґрунтового та систематичного дослідження русинсько-української людності Східної Словаччини.

Цікаво зазначити, що ідея заснування українського музею була вже в тому часі поширена також на Свидниччині. Відомо, що у зв'язку із створенням філіалу Сільськогосподарського архіву в Гуменному Рада Окружного національного комітету у Свиднику постановила, щоб усі предмети музейного характеру залишилися в Свидницькому окрузі для «планованого Музею русько-українського населення ЧССР у Свиднику»⁹.

На початку 50-х років виникають нові українські організації та установи: Культурний союз українських трудящих (після припинення діяльності УНРП в 1951 році); Піддуклянський український народний ансамбль (1953 р.); Український відділ Братиславського дослідного інституту педагогіки (1953 р.); Кабінет української мови Пряшівського крайового педагогічного інституту; Кафедра української мови і літератури Пряшівського педагогічного факультету Братиславського словацького університету (1953 р.) і т. п. У зв'язку з тим знову порушується питання заснування музею.

В 1954 році було створено підготовчий комітет для організування музею. На його чолі стояв Михайло Дубай. З ініціативи цього комітету під час першого Свята пісні і танцю українців ЧССР в 1954 році в Меджилабірцях було влаштовано історико-етнографічну виставку, яка в значній мірі прискорила справу заснування музею, підвищила інтерес широкої громадськості до нашого минулого. На початку 1956 року питанням заснування музею займається Відділ освіти та культури Комісії уповноважених у Братиславі, а вже 22-го лютого цього ж року Рада Пряшівського крайового національного комітету приймає постанову про заснування Українського етнографічного музею в Меджилабірцях¹⁰. Заснування музею було доручено вищезгаданому підготовчому комітетові, очоленому Михайлом Дубаєм. І так у травні 1956 року отримали декрети музейних працівників Діонізій Волковський а згодом, в липні цього ж року. й Ольга Грицак, яку було тимчасово призначено директором музею.

Значну ініціативу в цьому відношенні проявив також Свидницький окружний національний комітет, про що свідчить лист від 13. 1. 1956 року, адресований Крайовому національному комітетові в Пряшеві, в якому, крім іншого, пропонується «. . . спільними силами намагатися побудувати музей у Свиднику і в одному будинку помістити так Музей української культури. як і Дуклянський музей національного визволення. Це буде могутній музей і є тут передумова. що він сповнить своє послання . . .»¹¹

Праця музею в наведений період проходила в дуже тяжких умовах, доказом чого є те, що за шість місяців свого існування музей п'ять разів мусив переходити в інші приміщення¹².

Найпекучішою проблемою та основною перешкодою в роботі музею, яка тривала понад 30 років, була відсутність чи нестача просторів для влаштування експозицій та зберігання музейних експонатів. В Пряшеві музей, крім невеликого приміщення для своєї адміністрації, не мав жодних просторів для виставочної та іншої діяльності.

В 1956 році з нагоди 3-го Свята пісні і танцю українців Чехословаччини, яке відбулося у Свиднику, музей знову влаштував виставку. Після закінчення виставки експонати було перевезено в Меджилабірці, бо за постановою Пряшівського КНК від 1-го квітня 1957 року музей було делімітовано під керівництво ОНК в Меджилабірцях. Але оскільки й тут не знайшлося відповідних приміщень для музею, експонати було знову перевезено в Пряшів. У 1957 році туди було перевезено й деякі матеріали із колишнього Українського музею в Празі, але без належної документації.

Про незадовільний стан роботи музею говорилося й на конференції КСУТ в 1957 році¹³.

Наприкінці 1957 року О. Грицак та Д. Волковський відходять з музею. Розпочату ними справу продовжують Юрій Бришкар та Василь Зозуляк. І вони влаштовують декілька тематичних виставок, але добитись приміщень для постійної експозиції їм не вдалося. В 1958 році музей знову злився з Пряшівським обласним музеєм як його український відділ.

Відділ не власнив майже жодних відповідних приміщень для виставок та депозитів. Мав тільки одне робоче приміщення (4x5 м) та один малий склад (3x8 м). Робоче приміщення, в якому працювало троє працівників Крайового музею, одночасно служило як тимчасова квартира¹⁴.

1 жовтня 1959 року функцію завідуючого відділом української культури Крайового музею прийняв Василь Зозуляк, який одночасно накреслив одну з перших конкретних програм музейної діяльності¹⁵.

Після територіально-адміністративної реорганізації та зміни пряшівського музею на окруж-

ний у 1960 році було вирішено перевести український музей у Красний Брід, де для цих цілей було адаптовано будинок графа К. Вольмана.

Влаштування постійної виставки та урочисте відкриття оновленого музею в Красному Броді відбулося 21 травня 1961 року з нагоди шістнадцятої річниці визволення Чехо-Словаччини.

На виставці, крім деяких документів про історичне минуле русинів-українців Східної Словаччини, переважали експонати етнографічного характеру (традиційне знаряддя праці, зразки народних костюмів та вишивок, предмети хатнього побуту, кераміка тощо). Музейна збірка тоді нараховувала біля двох тисяч експонатів¹⁶.

9 жовтня 1961 року зійшлася в Красному Броді 8-членна музейна рада, на якій було прийнято назву: Східнославацький український музей. Дальші альтернативи — Український краєзнавчий музей та Музей українців Словаччини було відкинута¹⁷. Ця назва проіснувала аж до 1964 року, коли музей перенісся у Свидник.

Східнославацький український музей у Красному Броді успішно розпочав свою культурно-освітню та збирацьку діяльність. Поповнились фонди, були покладені початки музейної бібліотеки. В тому часі були виявлені та придбані до музейних збірок рідкісні археологічні знахідки, цінні етнографічні предмети та деякі художні твори.

У 1963 році знову розгорнулася бурхлива дискусія відносно дальшої долі музею, до якої включилися, крім працівників музею та його прихильників, також компетентні державні органи та культурно-освітні установи Східнославацького краю. Велику роль у цій справі зіграв Культурний союз українських трудящих.

В одному із документів цього періоду говориться: «На Раду МНК (у Свиднику — прим. М. С.) прибув голова ЦК КСУТ у Пряшеві товариш Михайло Ричалка, який поінформував членів Ради МНК, що згідно з рішенням Музейної ради музей із Красного Броду має бути переміщено в Гуменне. Оскільки він, як голова КСУТ, є тої думки, щоб музей перемістити у Свидник, де він матиме більше відвідувачів, прийшов порадитися, чи в Свиднику знайшлися б відповідні приміщення для нього»¹⁸.

Познайомившись із пропозицією товариша Ричалки, усі члени Ради МНК, самособою, були за те, щоб музей перемістити у Свидник. Аргументували це тим, що значення міста Свидник з погляду туристичного руху з року в рік зростає, отже, музей мав би тут значно більше відвідувачів ніж у Гуменному і безсумнівно виконав би своє послання. Постановою № 53/1963 тодішній МНК у Свиднику дав дозвіл на переміщення музею у Свидник.

І в документах тодішнього Крайового національного комітету говориться, що головною причиною переміщення музею є його «ексцентричне розташування в малому селі Красний Брід, а також в області без жодного туристичного руху, де музей не сповнює своє політично-виховне послання»¹⁹.

Дана пропозиція була ухвалена Радою Східнославацького КНК в Кошицях постановою № 129/1964 на 9-му черговому засіданні 8 квітня 1964 року. Згідно з наведеною постановою термін переміщення музею у Свидник було встановлено на 1-го квітня 1964 року. Однак практична (технічна) делімітація музею була закінчена аж початком 1965 року.

Для потреб Музею української культури у Свиднику було відведено простори невеликого будинку, спорудженого наприкінці XIX ст. В сучасному це одна з трьох найстарших архітектурних споруд у Свиднику, зареєстрованих у Державному списку пам'яток. Історія цього об'єкту тісно пов'язана з визначними політичними та культурними подіями Свидника та його околиці.

У 1965 році були розпочаті роботи по адаптації наведених просторів для потреб Музею української культури, в яких з нагоди ювілейного 10-го Свята пісні й танцю українського населення було відкрито виставку.

Завдяки тому, що Музей української культури нарешті знайшов своє тривале місце у Свиднику, поступово створюються найнеобхідніші матеріальні, кадрові та інші передумови для розсяглої та багатогранної музейної діяльності.

Якраз тут у Свиднику з незначного числа працівників, які почали колись працювати в просторах бувшого Пряшівського крайового музею (теперішнього Краєзнавчого музею) та в Красному Броді, поступово виросла науково-дослідна та культурно-виховна установа з 30-членним колективом. Сьогодні вона зараховується між визначні культурні інституції, які достойно репрезентують не тільки українців ЧСФР, але й чехо-славацьку культуру взагалі.

Музей української культури в сучасному є установою, яка на основі інформативних і глибинних наукових досліджень планомірно зосереджує, науковими методами опрацьовує та для виховних цілей використовує найвиразніші прояви матеріальної й духовної культури русинів-українців Чехо-Словаччини. Музей має характер спеціалізованої установи, яка своєю діяльністю допомагає розвивати історичну науку й культуру, підвищувати культурний рівень трудящих²⁰.

Отже, музей є осередком не лише науково-дослідної, але й культурно-виховної роботи. Ця установа покликана проводити широку масово-політичну роботу між українським населенням, впливати на правильне формування його свідомості, а громадян інших національностей інформувати про культуру, багатство традицій та виразні приклади братнього слов'янського співжиття.

Музей української культури у Свиднику останнім часом завоював собі повне суспільне визнання, став центральним документаційним осередком історичного минулого та сучасного українців ЧСФР, займає важливе місце в рамках мережі чехо-словацьких культурних і науково-дослідних закладів.

З позиції суспільного значення Музей української культури є в першу чергу культурно-виховною установою. Однак у своїй роботі він застосовує наукові методи та визначною мірою бере участь або самостійно вирішує завдання дослідницького характеру. Специфічність діяльності та взагалі послання музею полягає якраз в комплексності поєднання вищенаведених функцій.

Підкреслюючи його культурно-освітню функцію, маємо на увазі одночасно поглиблення наукової та музейно-фахової роботи. Всі ці складові частини утворюють єдине ціле, що є основою передумовою успішної масово-політичної роботи та запорукою її високого ідейно-фахового рівня. Кожне науково-дослідне завдання спрямоване на найактуальніші проблеми сучасності, причому мається на увазі специфіка профілю музею.

Тому й початкові дослідження працівників музею мали більш-менш інформативний характер та реалізувалися передусім з ціллю придбати найнеобхідніші експонати для влаштування перших невеликих за розміром експозицій²¹. І так поступово з 2-тисячної колекції у 1961 році²² в сучасному музейні фонди розрослися до такої міри, що уможливають комплексно документувати культурно-історичний розвиток русинів-українців ЧСФР формою експозицій та успішно розвивати й інші специфічні види діяльності, які виконують інституції даного типу. А якраз ці позитивні результати роботи музею дуже виразно відображають і його науково-дослідну діяльність. Таж науково-дослідна робота цієї установи вже з перших днів її існування осмислювалася не тільки як теоретичне опрацювання історії та культури української людності в Чехо-Словаччині, але, зокрема, як цілеспрямована та систематична побудова музейних збірок, їх фахове опрацювання та широке використання в різних формах презентації (експозиції, виставки, лекції, бесіди, публікації і т. п.).

Розвиток науково-дослідної роботи в поодинокі періоди був детермінований загальними вимогами суспільної практики, програмою діяльності самого музею, а також фаховою підготовкою та загальними можливостями працівників, які були її учасниками. Формування та уточнювання змістовного спрямування науково-дослідних завдань інституції можна розділити на два основні етапи. Перший етап відбувся в п'ятдесятих та шістдесятих роках. Його завершенням було відкриття постійної експозиції Музею української культури в 1968 році.

Закінченням цієї експозиції, і, зокрема, наслідком прийняття нових працівників — випускників Філософського факультету УПІШ в Пряшеві та інших вузів поступно створюються умови для систематичної і цілеспрямованої науково-дослідної роботи.

В 1966 році фахові працівники музею виготовили детальну систему класифікації музейних матеріалів, яка стала основою їх наукового опрацювання. Дана система передбачала такі основні ділянки музейного фонду:

- а) загальна історія краю,
- б) історія літератури,
- в) мистецтвознавство,
- г) етнографія,
- д) словесна фольклористика,
- ж) музична фольклористика.

В основу класифікації було покладено десятинну систему розподілу музейних матеріалів,

яка застосовується в багатьох музеях світу. Відповідно до того, як зростали музейні фонди, поступово удосконалюється також система їх класифікації та структура розподілу на окремі ділянки.

Вже в початковому періоді діяльності музею формувалися основні наукові завдання, — і то не тільки заради дослідження та теоретичного опрацювання предметної проблематики, але передусім з аспекту подальшої експозиційної та цілковитої культурно-масової діяльності. Тому чим далі, тим більше, зокрема в 70—80 роках, помітною рисою в дослідницькій роботі є стремління до комплексного охоплення проблематики та детальної розробки окремих тем. Про це свідчить, наприклад, дослідження народного будівництва та побуту, яке реалізувалося в 226 селах у зв'язку з планованою побудовою етнографічної експозиції просто неба (скансену)²³, дослідження народного та професіонального образотворчого мистецтва, яке пізніше завершилося влаштуванням Галереї ім. Д. Миллого Музею української культури у Свиднику, дослідження історії літератури з ціллю реінсталяції Пам'ятної кімнати ім. О. В. Духновича в Тополі та поширенням літературної частини головної постійної експозиції, комплексне етнографічне дослідження рятувального характеру в області Старинської долини (теперішнього водоймища «Старина») ²⁴, дослідження проблематики розвитку та становища українців в післявоєнний період у зв'язку з реінсталяцією частини експозиції (1975 р.) і т. п. В період останньої п'ятирічки (1985—1990) одним з найголовніших інституційних завдань, яке стояло в центрі уваги всіх фахових працівників музею, було комплексне дослідження теми «Культурно-історичний розвиток українського населення ЧСФР від найстарших часів до сьогодні». Це завдання розпочалось у зв'язку з підготовкою нової поширеної тривалої експозиції.

Фахові працівники музею рішали та рішають багато інших часткових науково-дослідних завдань в області загальної історії, етнографії, фольклору, літературної історії, мистецтвознавства і т. п., результатом чого були, крім іншого, цікаві тематичні виставки, наукові статті та навіть самостійні монографії.

Колектив фахових працівників Музею української культури вже майже двадцять років активно включається до рішення завдань Державного плану наукового дослідження, з яких треба згадати зокрема тему № VIII-3-9/1 «Етнографічний атлас Словаччини», на підготовці якого під керівництвом Народознавчого інституту САН брало участь декілька фахових працівників. В період 1985—1990 рр. в рамках головної теми наведеного державного плану «Історичні та етнокультурні аспекти формування та розвивання сучасного способу життя» (№ IX-8-4) музей бере участь на рішенні часткових завдань: «Етнокультурна спільність в карпато-балканській області» (проблеми народного будівництва та побуту), «Етнографічна енциклопедія Словаччини», а останнім часом також на підготовці однієї з капітальних робіт словацької етнографічної науки — «Історії етнографії на Словаччині».

Деякі працівники активно працюють в поодиноких субкомісіях Чехо-словацької секції Міжнародної комісії по вивченню народної культури в Карпатах та на Балкані (МКККБ), в рамках яких досліджують найрізноманітніші питання, пов'язані з розвитком народної культури чехо-словацької частини Карпат. Велика увага звертається зокрема на пізнання міжетнічних взаємовідносин. На цю тему вже в 1981 році в Музеї української культури у співпраці з Чехо-словацькою секцією МКККБ — субкомісією по дослідженню народного будівництва — була zorganizована загальнодержавна наукова конференція. До проблематики дослідження народного будівництва в музеї відбулася також загальнодержавна конференція в 1976 році та загальнодержавний семінар, поєднаний з екскурсією по музеях народної архітектури та побуту УРСР у 1988 році.

Музей української культури у Свиднику вже систематично бере участь в організації різних наукових конференцій, семінарів та інших форумів у співпраці з центральним комітетом Культурного союзу українських трудящих та дальшими українськими установами²⁵.

Музей уже від 1985 року під керівництвом Суспільнознавчого інституту в Кошицях брав участь у рішенні державного завдання «Розвиток та становище угорської й української національностей» (№ IX-9-5/3).

В останніх роках дуже успішно розвивається співпраця в даній області також з іншими чехо-словацькими центральними інституціями (суспільнознавчими інститутами ЧСАН та САН, Словацьким національним музеєм, Словацькою національною галереєю, Філософським факультетом УК в Братиславі, Філософським факультетом УПІШ у Пряшеві і т. д.)²⁶.

Як видно, проводяться тут вагомі дослідження на найрізноманітніші теми в області історії, етнографії, фольклористики, літературознавства, мистецтвознавства. Крім вже наведених результатів, на основі вищезгаданих досліджень працівники музею підготували цілий ряд наукових статей, розвідок, науково-популярних заміток, радіопередач тощо. Вони неодноразово були рецензентами та опонентами багатьох чехо-словацьких і закордонних дослідників, а в останньому часі все частіше виступають на загальнодержавних та міжнародних конференціях. Завдяки цілеспрямованим дослідженням значно зросли фонди музейних збірок, фотоархів, фільмотека і т. д. Таким чином одночасно створилася солідна база для дальшої фахово-музейної та, зокрема, культурно-виховної роботи. І хоч деякі з наведених досліджень ще остаточно не завершені, вже в даній стадії розробки поодиноких тем можна говорити про багатющий матеріал, який невдовзі буде дальшим внеском до пізнання історії та культури русинів-українців ЧСФР. А не в останній мірі результати цих досліджень матимуть неабияке значення для подальшого розвитку карпатистики та славістики взагалі²⁷.

Одним з першорядних завдань кожного музею є побудова збіркових фондів до відповідної тематики, а також їх евіденція, фахове опрацювання та охорона.

Як ми вже скоріше зазначали, перші колекції, які були зосереджені з ціллю заснування музею, майже не збереглися. На превеликий жаль пропала також переважна більшість неоцінених оригінальних матеріалів з етнографічних експедицій, які зорганізували в 1948—1953 роках культурно-освітня рада УНРП та ЦК КСУТ. Як свідчать документи, «... було зібрано біля 5000 експонатів, але українському музею не були приділені відповідні простори для інсталяції постійної експозиції, тематичних виставок та зберігання зібраних матеріалів. Збірки були майже цілком знищені»²⁸.

Основою для виникнення музею послужила визначна частина фондів бувшого Крайового музею в Пряшеві. Це зібрання налічувало 4000 музейних експонатів, з яких майже 3000 було перевезених з бувшого Українського музею в Празі. Не всі ці експонати годилися для виставочних та культурно-освітніх цілей. У зв'язку з цим треба також зазначити, що на основі постанови уряду весь фотодокументаційний та архівний матеріал згаданої колекції був висланий у СРСР. У фондосховищах відділу української культури залишилося біля 1000 експонатів²⁹.

Аж у Свиднику поступово створюються необхідні умови й для зберігання та належного фахового опрацювання музейних зібрань.

В архівних матеріалах наводиться, що в 1964 році фонди музею нараховували 2272 прибутки³⁰. Однак, на протязі 1965—1966 років зібрання музею зросло вже на 6 тисяч експонатів, з яких дві третини належали до етнографії, а решта — відділу історії.

З року в рік поповнюються фонди Музею української культури у Свиднику, і то все дальшими цінними експонатами, які документують усі періоди культурно-історичного розвитку українців ЧСФР. Працівники відділення історії зібрали вагомі матеріали до проблематики соціального руху в області Північно-Східної Словаччини (документи та матеріали про діяльність різних партій, про Чертижнисько-Габурське заворушення і т. п.). Значно поширилися фонди, які документують післявоєнний період в усіх сферах життя населення досліджуваного регіону (промисловість, сільське господарство, культура, шкільництво і т. п.). Були придбані також деякі документи старших історичних періодів (знаряддя праці старшого кам'яного віку, останки мамонта з околиці Свидника, дарчі грамоти з XIII—XVI ст. та інші документи про соціально-економічне становище селян в період феодалізму та капіталізму).

Оригінальними матеріалами поповнилися фонди літературознавства (деякі рукописи О. Духновича, О. Павловича, І. Бокшая, В. Гренджі-Донського, та зокрема сучасних українських місцевих письменників, розсягли матеріали про історію літературного руху й театрального мистецтва в даній області і т. п.).

Етнографічні колекції збагатилися дальшими зразками традиційної матеріальної культури та народної творчості, як, наприклад, окремими видами знарядь праці та продуктами виробництва, поодинокими варіантами народної ноші, найрізноманітнішими проявами народного мистецтва, а також найтипівішими пам'ятками народної архітектури (житловими, господарськими, культовими, технічно-промисловими та іншими спорудами), які поступово перемищуються в ареал етнографічної експозиції просто неба. Самозрозуміло, що ці об'єкти поступово заповнюються відповідним хатнім та іншим устаткуванням.

В наведений період значно зросли також фонди мистецтвознавства. Крім цінних пам'яток іконописної творчості були придбані визначні художні роботи В. Касіяна, Й. Бокшая, А. Ерделі, А. Коцки, А. Борецького, Ф. Манайла, І. Кулеця, твори багатьох сучасних чехо-словацьких українських художників. В 1975 році музей придбав спадщину народного художника Дешидерія Миллого, яка стала основою музейної картинної галереї.

Наприкінці 1988 року фонди Музею української культури нараховували 58 238 штук експонатів (без бібліотеки) вартістю понад 7,5 мільйона крон.

Деякі рукописні матеріали, першодруки, та зокрема фахова література документуються в рамках музейної бібліотеки.

Самозрозуміло, що з розвиненням науково-дослідної роботи музею потрібно невпинно підвищувати також рівень фахового опрацювання та охорони збірок. Тому необхідно було створити відділення документації, в рамках якого сьогодні працюють документатор, фотограф та художник, а у відділенні матеріальної культури також двоє консерваторів.

Нагромадження великих колекцій поступово розчленувалося на окремі тематичні ділянки.

Сучасна структура музейних фондів (31 грудня 1988 р.)

Тематична ділянка	Число збірок	Фінансова вартість (в кронах)
Старша історія	1 336	74 893
Новітня історія	25 668	293 310,82
Найновіша історія	502	7 305
Літературна історія	3 633	511 650,30
Образотворче мистецтво	3 607	5 633 602
Етнографія — заняття населення, народна кулінарія	2 980	227 668,32
Етнографія — народне будівництво та побут	1 485	397 712,08
Етнографія — народний одяг, текстилії	3 205	318 720,80
Музичний фольклор	8 225	89 055,59
Словесний фольклор	40	1 420
Звичай та обряди	1 082	6 874
Допоміжний фонд	1 472	60 533,20
Разом	58 238	7 624 945,11

Ділянка бібліотеки наприкінці 1988 року нараховувала 39 666 бібліографічних одиниць. Книги опрацьовуються та розподілюються згідно із загальноприйнятою системою іменних та предметних каталогів.

Задля створення якнайкращих можливостей користання бібліотечними фондами музею приступив до видавання книжних тематичних та періодичних каталогів. Досі було видано 5 таких каталогів.

У фотоархіві музею заведено майже 14 000 фотознімків. Фільмотека музею поки що невелика (нараховує біля 20 000 м кіноплівки). Однак від 1989 року була розроблена нова концепція її побудови, яка передбачає зосередження в музеї усіх чехо-словацьких фільмів, які торкаються життя русинів-українців Східної Словаччини та створення нових художніх і документальних фільмів. Такий матеріал хочемо в широкій мірі застосовувати в нових формах масово-політичної та культурно-освітньої роботи.

Подібно було прийнято й нові засади побудови музейної фонотеки. У 1989 році в ній зберігалось понад 185 000 метрів магнітофонної плівки із записами автентичного фольклорного та іншого матеріалу.

Маємо намір створити теж «золотий фонд» української культури в ЧСФР, в якому зберігатимуться оригінальні записи із визначних подій українського життя, виступи визначних політичних, культурних та громадських діячів русинсько-українського походження і т. п.

Як ми вже зазначили при інших нагодах, майже до половини 80-х років більшість музейних збірок, особливо етнографічних, зберігалася в дуже тісних та незадовільних просторах (у підвалах, на горищі, в гаражах і т. п.). Вони часто переносилися з місця на місце. Такий стан дуже ускладнював справи навколо опрацювання збірок, їх систематизації, консервації та взагалі охорони. Ситуація значно покращалася після спорудження спеціальних фондосховищ етнографічних предметів у новому господарсько-технічному будинку, де знаходяться також модерні майстерні для їх реставрування та консервування. В 1986—1989 рр. в цьому будинку були створені також фондосховища для окремих ділянок відділу історії.

Належне технічне обладнання, персональна матеріальна відповідальність, індивідуальний доступ у приміщення, строгі правила безпеки, безперервне вартування та інші запобіжні заходи є запорукою доброї охорони цього культурного багатства та народного майна для майбутніх поколінь.

В результаті того прискорився процес каталогізації, а також категоризації музейних збірок. Перспективно хочемо створити належні передумови для побудови центральної евіденції усіх чехо-словацьких збірок з погляду профіляції нашої установи. Створюються також умови для побудови центрального архіву чехо-словацької україністики, а в рамках бібліотеки — окремого відділення першодруків та цінних рукописів.

Зараз музейні збірки опрацьовуються згідно з «Правилами управління збірками в музеях та галереях», виданими в 1984 році.

Основою фахового опрацювання музейних матеріалів є тематичне членування за поодинокими групами. Крім тематичних (предметних) каталогів створено також місцевий (локальний) каталог, тобто розподіл матеріалу за поодинокими українськими селами Східної Словаччини в алфавітному порядку. Така форма опрацювання, систематизації та класифікації матеріалів уможлиблює дуже практичну орієнтацію в окремих зібраннях та їх необмежене використання в рамках наукового вивчення, культурно-виховної, публікаційної та іншої роботи.

В усіх експозиціях переважає власний документальний матеріал, який також строго охороняється за допомогою модерної запобіжної техніки. Документальний матеріал широко використовується теж у виставочній діяльності музею, підготовці лекцій, бесід та інших культурно-освітніх акцій.

Колекції музейних фондів представляють багатющий пізнавальний матеріал, без якого сьогодні, як ми вже констатували, в ніякому разі не можна опрацювати історію українців ЧСФР. Цей матеріал придбали та зосередили працівники музею формою добровільних пожертвувань, збірок та купівлі, особливо під час польових досліджень та інформативних обслідувань.

Основною формою впливу на широку громадськість є музейні експозиції, які постійно наближали результати науково-дослідної та колекціонерської роботи працівників музею. Від рівня якості експозицій в основному залежали й можливості розвивання дальших різних форм культурно-виховної роботи та її цілковитий ефект. Якраз тому експозиційна діяльність завжди стояла в центрі уваги робочого колективу цієї інституції. Однак в перші роки існування музею із-за нестачі експозиційних просторів дана діяльність обмежувалась в основному на короткочасні виставки (у Свиднику, Меджилабірцях, Красному Броді і т. п.). Короткотривалий та аматорський характер мала й перша експозиція музею, відкрита в 1962 році у Красному Броді, оскільки вже в 1964 році музей перенісся у Свидник. І тут нашвидкуруч у червні 1964 року з нагоди Х Свята пісні й танцю було відкрито постійну етнографічну виставку на площі 250 м²³¹. Крім цього, Музей української культури взяв на себе виставку «Карпато-Дуклянська операція» від Празького військового музею. Виставка була інстальована на першому поверсі експозиційного будинку (на площі 200 м²) і потривала до половини 1965 року³².

Аж у 1968 році була відкрита у Свиднику постійна культурно-історична експозиція, яка на свій час була зреалізована на високому ідейному, фаховому та естетичному рівні. На площі близько 600 м² цієї експозиції був поданий більш-менш комплексний виклад історичного розвитку русинсько-української людності Чехо-Словаччини від найдавніших часів аж по сучасність³³.

Експозиція потривала до кінця 1985 року, а відідало її понад 300 тисяч глядачів з різних кутків нашої країни та з-за кордону. Однак з плином часу дана експозиція поступово перестала відповідати вимогам відвідувачів. А це торкалося так її розсягу, як і змісту та форми. Тому

в 1986 році було розпочато розсяглу реконструкцію, прибудову та модернізацію головної експозиції музею.

Головна експозиція Свидницького музею української культури (по вулиці Леніна) детально документує соціальний, політичний та культурний розвиток українського населення Східної Словаччини від найдавніших часів аж по сучасний період³⁴. Відвідувачі музею тут мають змогу познайомитися з природними умовами, в яких жило та творило згадане населення, з цінними археологічними знахідками про перші сліди оселення нашого регіону, письмовими пам'ятками періоду середньовіччя про виникнення окремих сіл, визначними документами про соціальне та національне становище цього західноукраїнського населення та його боротьбу проти поневолювачів, документами про сучасне життя. Експонуються тут також окремі зразки народної творчості та етнографії: традиційні заняття населення, народне житло та побут, народний одяг, кераміка, вишивки, крашанки, різьба по дереву та інші прояви народного мистецтва. Належа увага тут приділяється також документатії літературних стремлень в взагалі культурного й національного життя українців Чехо-Словаччини. Частина просторів цього експозиційного будинку відведена під тематичні виставки, які систематично відкриваються з нагоди різних ювілеїв, святкувань та інших визначних подій.

Філіалом експозиції є пам'ятна кімната визначного народного будителя русинів-українців Олександра Духновича (1803—1865) в його рідному селі Тополя, що на Гуменщині³⁵.

В 1975 році при Свидницькому музеї української культури розпочалась побудова етнографічної експозиції під відкритим небом (скансену)³⁶. Експозиція знаходиться на площі 10 га в сусідстві з амфітеатром, де щорічно відбувається традиційне Свято культури русинів-українців ЧСФР. Тут представлено найтиповіші пам'ятки народної архітектури та побуту українців Східної Словаччини: традиційні селянські житлові будівлі під солом'яними та гонтовими стріхами, господарські, технічнопромислові, культові та інші споруди. В окремих об'єктах — пам'ятках народного будівництва — експонуються типові народні меблі та інші предмети хатнього устаткування, традиційне робоче знаряддя та деякі види народної творчості. В часі згадуваного українського фестивалю та при інших нагодах в ареалі цієї експозиції організуються різні фольклорно-етнографічні програми.

З українського середовища Східної Словаччини вийшли визначні таланти в найрізноманітніших галузях професіонального мистецтва. В останньому часі, крім художньої літератури, дуже виразного характеру набуває теж розвиток місцевого українського образотворчого мистецтва, яке нав'язує на прогресивні традиції народних художніх проявів та професіональної творчості в минулі історичні періодах. У фонді 60-тисячної колекції музейних предметів знаходяться також цінні художні картини XVI—XX ст. та колекція народного мистецтва. Однак із-за нестачі просторів ці художні витвори тільки спорадично експонувалися формою окремих тематичних виставок. Якраз тому задля кращого використання мистецьких та естетичних вартостей українців ЧСФР вже давніше виникла потреба влаштувати при Свидницькому музеї української культури самостійну експозицію образотворчого мистецтва. Це питання набуває актуальності особливо після смерті визначного представника чехо-словацького образотворчого мистецтва — народного художника Дезидерія Миллого. Сильні патріотичні почуття по відношенні до свого рідного українського народу вели художника до того, що ще за життя він заповів свою творчу спадщину Свидницькому музею української культури. Бажання Д. Миллого виконала його дружина Пріська підписанням договору в 1975 році.

Внаслідок підвищеного інтересу широкої української та взагалі східнославацької громадськості до спадщини Д. Миллого в 1983 році було відкрито Галерею Д. Миллого Музею української культури у Свиднику. Її основним посланням є прищеплювати відвідувачам музею, особливо молодим людям, естетичні почуття та одночасно виховувати їх в дусі національної гордості та патріотизму³⁷.

Галерея Д. Миллого Музею української культури поміщена у Свиднику в барочному палаці («каштелі») з кінця XVIII сторіччя, (вул. Партизанська), реконструкцію якого музей забезпечив у співпраці з Крайовим інститутом державної охорони пам'яток та природи в Пряшеві.

Крім багатой експозиційної діяльності працівники музею систематично знайомлять широку громадськість із результатами своєї науково-дослідної та збиравської діяльності також посередництвом короткотривалих виставок. Музейні тематичні виставки влаштовуються зокрема з нагоди визначних культурно-історичних ювілеїв чи подій і цим самим значно збагачують су-

спільно-політичне й громадське життя міста Свидник та широкої околиці. Лише в 1975—1988 рр. у музеї було відкрито 64 таких виставок³⁸, а на протязі цілого дотеперішнього періоду існування музею їх було понад 100.

Тематичними виставками доповнюються основні експозиції. Посередництвом них відвідувачі музею мають змогу детальніше познайомитися з окремими сторінками історичного та культурного розвитку цього краю, визначними успіхами та досягненнями в різних сферах сучасного життя. Величезною популярністю користуються особливо виставки з етнографічною тематикою, на яких представлено найкращі зразки народної творчості та інші прояви народної культури (народну архітектуру, народний одяг, вишивки, писанки, різьбу по дереву, кераміку тощо). Широкий простір на цих виставках надається образотворчому мистецтву старших і сучасних українських, словацьких, чеських та інших авторів. В просторах музею часто виставлялись також художники-аматори, а вже традиційними стали виставки учнів Народної школи мистецтва у Свиднику.

Умови для виставочної діяльності незрівняно покращали після закінчення реконструкції та модернізації головного музейного корпусу. В просторому залі (190 м²) планується щорічно влаштовувати 5—8 тематичних виставок. Дальші можливості для таких акцій відкриваються також в ареалі скансену Музею української культури. Таким чином одночасно створилися хороші умови для організації виставок в порядку культурного обміну між домашніми та закордонними музеями чи іншими культурно-виховними закладами.

Свидницький музей української культури організує й інші культурно-освітні акції (лекції, бесіди, квізи, змагання), метою яких є передусім виховувати молодь, вчити її поважати історію, зокрема прогресивні традиції нашого народу, активізувати громадськість у напрямі виконання основних завдань у процесі побудови справедливого суспільства. За період свого перебування у Свиднику музей якраз і цією роботою звернув на себе увагу та залучив до співпраці широке коло місцевих жителів. Так, наприклад, лише на лекціях, яких у період від 1975 року було понад 500, взяло участь біля 15 000 людей³⁹.

Велике значення в області культурно-освітньої діяльності зіграв Клуб приятелів Музею української культури, в рамках якого у співпраці з іншими місцевими культурно-освітніми установами, школами та окремими особами систематично організувалися найрізноманітніші акції: вечори народних традицій, семінари до різних питань нашої історії та культури, квізи, лекції, бесіди тощо.

В 1988 році започаткував свою діяльність також Клуб приятелів образотворчого мистецтва при Галереї ім. Д. Миллого Музею української культури, на базі якого розвивається широка культурно-освітня робота, передусім у напрямі естетичного виховання молоді. Лише за нецілий 1988 рік в рамках клубу було зорганізовано 18 успішних культурно-освітніх починань. Великою популярністю користуються особливо бесіди з авторами експонованих картин у галереї. Нові можливості відкриваються тим, що музей наприкінці того ж року для потреб Клубу придбав відеотехніку. Отже, Галерея ім. Д. Миллого Музею української культури стала дійовим центром художнього життя на Свидниччині та визначним культурно-освітнім осередком взагалі.

Прекрасні умови для роботи з фільмом та взагалі використання аудіовізуальної техніки створюються в просторах нового головного експозиційного будинку. У зв'язку з цим, як ми вже говорили, музей розпочав систематичну побудову своєї власної фільмотеки та фонотеки, що дасть можливість для ще кращої, привабливішої та ефективнішої культурно-освітньої діяльності.

Нові форми роботи на цій ділянці запроваджуються у зв'язку з побудовою етнографічної експозиції просто неба — Скансену Музею української культури у Свиднику. Ідея органічного поєднання цієї експозиції з традиційним Святом культури русинів-українців ЧСФР вже від 1986 року стала дійсністю. Прямо в ареалі скансену, який знаходиться поряд з амфітеатром, вже традиційно відбуваються прекрасні фольклорно-етнографічні програми, відгомін про які рознісся далеко поза межі нашої батьківщини. Створюються тут неабиякі можливості й для інших нових форм культурно-виховної роботи, а також для розваги і відпочинку.

Культурно-виховні починання музею (1975 — 1988 рр.)

Рік	Загальна кількість акцій	Кількість лекцій
1975	34	16
1976	43	26
1977	51	38
1978	64	46
1979	88	46
1980	97	40
1981	123	61
1982	94	45
1983	122	37
1984	95	32
1985	92	42
1986	94	36
1987	68	39
1988	69	35
Разом	1134	539

Результати своєї науково-дослідної роботи фахові працівники Музею української культури поступово опрацьовують та публікують у різних суспільнознавчих збірниках, фахових журналах та місцевій українській і словацькій пресі. Тільки за останніх десять років публікаційна діяльність працівників музею представляє понад 400 позицій. Наукові статті з пера фахівців Музею української культури неоднократно появлялися на сторінках різних чехо-словацьких журналів. Зустрічаються вони також у різних суспільнознавчих збірниках та навіть у декотрих радянських, польських, угорських й інших закордонних публікаціях.

З пера працівників Музею української культури появилися також самостійні монографії, як от: «Народна архітектура українців Східної Словаччини» (Пряшів — Свидник 1976), «Народне житло українців Східної Словаччини» (Пряшів — Свидник 1983), «Народні загадки» (Пряшів 1985), «Народне весілля села Рівне» (Пряшів 1979), «Квіти з перелогу» (Пряшів 1988) та інші. Музей видав цілий ряд самостійних публікацій у формі каталогів до виставок, проспектів, провідників по експозиціях.

З метою пропаганди культурно-виховних акцій музею систематично видаються плакати та запрошення з нагоди виставок, щорічно видається календар-летючка. Було забезпечено виробництво колекцій кольорових відкриток з музейними експонатами, серії музейних значків, декілька грампластинок із записами місцевого фольклору і т. п. З нагоди ювілеїв музею видаються пам'ятні плакати, похвальні грамоти, дипломи тощо.

Сотні науково-популярних статей, анотацій, рецензій та інших матеріалів, музейні дослідники опублікували на сторінках ксугівської преси («Дукля», «Дружно вперед», «Нове життя»). Українська студія Чехо-Словацького радіо в Пряшеві вже систематично включає в свої програми різні передачі історичного, етнографічного, фольклористичного чи мистецтвознавчого спрямування, авторами яких є якраз наукові працівники музею.

Найвиразніші результати з досліджень історії та культури русинів-українців Чехо-Словаччини вже з 1955 року систематично публікуються в «Науковому збірнику Музею української культури у Свиднику». Це видання користується широкою популярністю та дуже високо оцінюється в наукових і культурно-освітніх колах не тільки в рамках нашої республіки, але й за кордоном, зокрема в Радянському Союзі. А якраз тим, що в збірнику, крім власних працівників, мають змогу публікувати й екстерні співавтори, музей до певної міри став координатором науково-дослідної роботи в області чехо-словацької україністики взагалі.

Свидницький музей української культури досі видав 16 номерів цього збірника у 20 самостійних томах. В них опубліковано 270 наукових статей та інших матеріалів з історії, історії культури, етнографії, фольклористики, літературознавства, мовознавства і т. п.⁴⁰

Вже із попередніх розділів видно, що ґрунтовна та різноманітна діяльність Музею української культури аж ніяк не можлива без тісної співпраці з іншими установами. Самозрозуміло, що це співпраця згідно з основним посланням інституції, орієнтоване на дослідження та документування культурно-історичного розвитку українців ЧСФР та його популяризацію між широкими верствами населення посередництвом найрізноманітніших музейних засобів (експозицій, виставок, лекцій і т. д.).

На протязі існування музею його працівникам доводилось виконувати найрізноманітніші, а часто аж занадто складні завдання, пов'язані з науково-дослідною, фахово-музейною, експозиційною, культурно-освітньою та іншими формами роботи. Молоді працівники, які поступали в музей на роботу, були переважно без будь-якого досвіду та фахової підготовки в цьому напрямі. Вони повинні були на ходу рішати існуючі проблеми.

А якраз тому величезна подяка належить тим інституціям та окремим особам, які охоче порадили та допомогли працівникам музею розв'язати незчисленну кількість питань. Без такої допомоги музей би ніколи не міг піднятися на сьогоднішній рівень.

На ділянці науково-дослідної роботи, як ми вже при іншій нагоді згадували, музей тісно співробітничав зокрема з Етнографічним інститутом САН у Братиславі, Суспільнознавчим інститутом САН у Кошицях, Пряшівськими факультетами Університету ім. П. Й. Шафарика в Кошицях, Філософським факультетом Університету ім. Я. А. Коменського в Братиславі та іншими. Працівники музею активно співпрацюють з окремими субкомісіями Чехо-Словацької секції Міжнародної комісії по дослідженні народної культури в Карпатах та на Балканах. Уже майже 20 років утримуються тісні контакти з Валашським музеєм у природі в Рожнові під Радгоштем та Інститутом народного мистецтва в Стражниці, особливо що торкається спільних проблем, пов'язаних з охороною пам'яток народної архітектури. У зв'язку із заснуванням Галереї ім. Д. Милого Музею української культури набула співпраці зі Словацькою національною галереєю в Братиславі, Східнославацькою галереєю в Кошицях, Галереєю головного міста Братислава та іншими інституціями цього типу. З дальших установ, з якими музей утримує систематичні контакти, слід згадати особливо Етнографічний інститут Словацького національного музею в Мартині, з яким вже понад 20 років рішає різні завдання в області етнографії, музейної документації, охорони пам'яток і т. п. Сюди належать також: Історичний інститут Словацького національного музею, Центральний державний архів у Братиславі, Східнославацький музей в Кошицях, Шариський музей у Бардієві та інші крайові й окружні культурно-виховні установи.

Довготривалий характер має співпраця музею з Ужгородським державним університетом, Обласним краєзнавчим музеєм і Музеєм народної архітектури та побуту в Ужгороді, Музеєм етнографії та художнього промислу АН УРСР та Музеєм народної архітектури і побуту у Львові, Музеєм народного будівництва в Сяноці (Польща) та багатьма дальшими закордонними музеями, бібліотеками і т. п. Нові можливості для співробітництва створилися підписанням договору між ЦК КСУТ-ом та «Товариством Україна» в Києві. Після 17-го листопада 1989 року відкрилися можливості такої співпраці з цілим світом.

В рамках бібліотеки Музею української культури ведеться регулярний обмін літературою з багатьма домашніми та закордонними установами.

На ділянці культурно-виховної роботи Музей української культури тісно співпрацює з Союзом русинів-українців ЧСФР та іншими культурними чи суспільними організаціями. Добрі стосунки утримуються також з іншими місцевими українськими установами, особливо з Відділенням української літератури СПВ у Пряшеві, Українською студією Чехо-славацького радіо, Українським національним театром і т. д.

Хороших результатів музей досяг в області охорони пам'яток, за що вдячить довгорічній співпраці зі Словацьким інститутом державної охорони пам'яток та природи в Братиславі та Крайовим інститутом державної охорони пам'яток та природи в Пряшеві. В цьому відношенні значно допомогли також Проектний інститут культури та Ставопроект у Пряшеві.

Величезну роботу на побудові МУК виконали сільськогосподарські кооперативи «Радомка» в Шариському Щавнику, «Маковиця» у Церніні, «Дружба» у Бардієві, а також Місцеве виробниче підприємство села Бая та Окружне будівельне підприємство у Свиднику.

В останніх роках увінчалася успіхом співпраця Музею української культури з н. п. «Виставництво» — Прага.

Нарешті треба хоч би згадати також дуже корисну співпрацю з державними органами Свидницького округу, Дуклянським музеєм у Свиднику, Окружним педагогічним осередком у Свиднику, Гімназією ім. Героїв Дуклі, Народною школою мистецтва та іншими школами й організаціями.

Багатющий досвід, який придбали працівники музею чи то вже в процесі власної творчої роботи, або на основі співпраці з іншими установами, передається далі.

Помітною є діяльність музею на ділянці методичної та фахової допомоги окружним хроністам, студентам, учителям, науковим працівникам, колективам народно-художньої самодіяльності, письменникам-початківцям, декламаторам і т. п. Систематичною стала допомога музею при підготовці та реалізації багатьох експозицій інших музеїв, скансенів, виставок тощо.

Музей української культури в останніх роках цілком природно став широко відомим інформативним центром щодо питань україністики та регіональної історії взагалі.

Завдяки своїй цілеспрямованій методично-фаховій та інформативній діяльності, яка постійно набуває на інтенсивності, музей завоював високе визнання не тільки в наукових та культурних колах, але й серед широкої громадськості на Свидниччині, яка чим далі, тим в більшій мірі використовує плоди 35-річної роботи цієї інституції.

Музей української культури в дотеперішній своїй роботі досяг цілий ряд позитивних результатів в області досліджень, документації та культурно-виховної діяльності русинів-українців ЧСФР. Ця його діяльність стала широко відомою не тільки в наукових та культурних колах в рамках Чехо-Словаччини, але й за кордоном. Таким чином музей став визначним центром документації та вивчення культурно-історичного розвитку чехо-словацьких українців, а також зайняв почесне місце серед музейних, культурно-освітніх та науково-дослідних закладів цілої нашої країни.

Однак діяльність музею й надалі треба систематично та цілеспрямовано організувати, оскільки перед музейним колективом стоять далші дуже вагомні завдання на всіх робочих ділянках.

Йдеться передусім про виховання нової людини та дальший розвиток історичної науки і культури в період побудови демократичного суспільства.

В області науково-фахових завдань в центрі уваги музею буде документація сучасних суспільно-політичних змін. Одночасно увага працівників музею спрямовується на закінчення основних досліджень в рамках поодиноких ділянок історії, матеріальної та духовної культури й виразніший перехід на глибинне рішення та детальну розробку окремих тем.

У зв'язку з тим необхідно створити належні умови для заступлення в музеї усіх галузей суспільнознавчих наук. Для цього вимагається прийняти на роботу дальших кваліфікованих людей.

Збирацька діяльність зараз орієнтується на комплетизацію основних фондів поодиноких спеціалізованих ділянок. Підвищену увагу необхідно звертати на документацію традиційних проявів народної культури та процес їх трансформації в нових суспільних умовах. З аспекту ефективного та раціонального використання музейних збірок вже в найближчих роках треба остаточно закінчити їх систематизацію та категоризацію. У зв'язку з тим буде потрібно поширити простори фондосховищ відділу історії, бібліотеки музею та відділу документації. В усіх фондосховищах треба завести кондиціонування повітря, протипожежну охорону та іншу запобіжну техніку. Занадто більша увага, ніж дотепер, приділятиметься питанням реставрації пам'яток образотворчого мистецтва.

Одним з головних завдань Музею української культури останнім часом є закінчення реконструкції та модернізації головного експозиційного корпусу та влаштування модерної постійної експозиції. Відкриття нового храму культури русинів-українців ЧСФР заплановане з нагоди ювілею, якому присвячена й дана стаття. Це один з дальших виразних проявів справедливої національної політики в нашій країні та широких можливостей культурного розвитку усіх громадян. Нашим обов'язком є старанно берегти цей храм, належно його спротагувати і таким чином дати до користання якомога ширшим колам громадськості.

В найближчому часі плануємо остаточно закінчити побудову дальшої визначної експозиції — Скансену Музею української культури.

Постійним удосконалюванням, доповнюванням та модернізацією музейних експозицій хоч-

мо наблизити нашу історію та сучасність не тільки місцевим жителям, але й туристам, які у великій мірі відвідують наш край.

Перед музеєм стоїть завдання: запроваджувати та розвивати нові форми культурно-виховної роботи, зокрема у співпраці зі школами. Основним змістом цієї роботи буде перш за все цілеспрямована й діюча презентація прогресивних традицій русинсько-українського населення посередництвом експозицій, тематичних виставок, лекцій, бесід, документальних фільмів, публікацій і т. п.

Отже, йдеться передусім про те, щоб створити якнайкращі умови для найрізноманітніших форм культурно-освітньої роботи і взагалі для успішного виконання основного послання музею.

Примітки

- ¹ Ця стаття послужила основою для написання самостійної публікації «Музей української культури у Свиднику», яку було здано до виробництва в Словацькому педагогічному видавництві — ВУЛ у Пряшеві.
- ² Порівняй: **Рудловчак О.** До історії вивчення закарпатоукраїнського фольклору і етнографії в 19 та на початку 20 ст. — «Науковий збірник Музею української культури в Свиднику» (далі: «НЗ МУК»), 1976, № 7, с. 337—386; **Ричалка М. О. В. Духнович** — педагог і освітній діяч. Братислава, 1959; **Капута А.** — **Русинко М.** Музей української культури і його значення у розвитку культури українців ЧССР. — «Наукові записки КСУТ», Пряшів, 1978, № 6, с. 117.
- ³ «Русское слово», 1926; «Народная газета», 10 червня 1932 р. Цит. з праці: «НЗ МУК», 1965, № 1, с. 30.
- ⁴ **Ковальчик О.** Будет-ли на Пряшевщине музей? — «Костер», 1947, № 1—2, с. 24; газета «Пряшевщина», 1948, № 12.
- ⁵ Газета «Пряшевщина», 1947, № 12. Историко-литературний збірник. Прага, 1948, с. 149—154. Див. також: **Гиряк М.** Культурний союз українських трудящих у Чехословаччині як співучасник дослідження народної традиційної культури українців Східної Словаччини. — «Наукові записки КСУТ», 1978, № 6, с. 81—88.
- ⁶ Газета «Пряшевщина», 1947, № 37; 1949, № 18 та 19.
- ⁷ На протязі 1948—1953 років музейне товариство в рамках УНПП зібрало 5000 експонатів. Детальніше про це: **Zozufak V.** Správa o činnosti oddelenia ukrajinskej kultúry pri Krajskom múzeu v Prešove z roku 1959. — Державний обласний архів (ДОБА), Пряшів, фонд КНК.
- ⁸ Газета «Пряшевщина», 1950, № 24.
- ⁹ Uznesenie Rady ONV vo Svidníku č. 130/148 zo 6. augusta 1948. — Дежавний окружний архів (ДОКА), Свидник, фонд ОНК — протоколи.
- ¹⁰ Uznesenie Rady KNV v Prešove č. 47 z 22. februára 1956. — ДОБА, Пряшів, протоколи (оригінал та копія); архів МУК — копія.
- ¹¹ Архів Дуклянського музею у Свиднику (оригінал); ДОКА, Свидник — копія. Документ підписав заввідділом освіти та культури ОНК у Свиднику Ян Манько.
- ¹² Див.: «Звіт роботи за 1956 рік». Архів МУК.
- ¹³ Там же.
- ¹⁴ Детальніше див.: Správa o činnosti oddelenia ukrajinskej kultúry pri Krajskom múzeu v Prešove z roku 1959, spracovaná V. Zozufakom. — ДОБА, Пряшів, фонд КНК.
- ¹⁵ Там же.
- ¹⁶ Komentár k hláseniu o činnosti za rok 1961. Матеріал надісланий Східнославацькому музею в Кошицях. — ДОБА — Кошиці, фонд КНК (оригінал).
- ¹⁷ **Капута А.** História MUK v dokumentoch, III. Informátor mesta Svidník, X, 1986, с. 16. Подібні документи опубліковано теж в інформаторах № 7—9 за 1986 рік.
- ¹⁸ Zápisnica z mimoriadneho zasadania Rady MNV vo Svidníku, konaného 5. mája 1963. — ДОКА — Свидник, фонд, МНК — Свидник.
- ¹⁹ Детальніше див.: Zdôvodnenie návrhu o premiestnení Východoslovenského ukrajinského múzea z Krásneho Brodu do Svidníka a jeho preradenie pod riadenie Východoslovenského KNV — odboru školstva a kultúry v Košiciach. Návrh bol schválený 8. apríla 1964. Кошиці, фонд КНК.
- ²⁰ Порівняй: Статут Музею української культури в Свиднику.
- ²¹ **Чабиняк І.** Музей української культури та його завдання. — «НЗ МУК», 1965, № 1, с. 25—30.
- ²² Там же, с. 27.
- ²³ **Сополига М.** Народне будівництво українців Східної Словаччини. — «НЗ МУК», 1976, № 7, с. 387—476.
- ²⁴ **Grešlák V.** Scenár stálej expozície Galérie D. Millyho. Свидник 1983. Архів МУК; **Гостиняк С.** Сценарій пам'ятної кімнати О. В. Духновича в Тополі. Свидник 1977. Архів МУК; **Podolák J. a kol.** Horná Cirocha. Vlastivedná monografia zátopovej oblasti. Košice 1985, s. 624.
- ²⁵ Детальніше про це див.: Звіти про діяльність КСУТ та МУК.

- ²⁶ Див.: Materiály k problematice etnických skupín na území ČSSR. Sv. 7. Ukrajinská etnická skupina. Zpravodaj Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha 1988; Vývoj a postavenie ukrajinskej národnosti na Slovensku v období výstavby socializmu. Zborník štúdií. Spoločenskovedný ústav SAV, Košice 1989.
- ²⁷ Теми поодиноких досліджень МУК повністю наведені в кн. «Музей української культури . . .», ц. п.
- ²⁸ Správa o činnosti oddelenia ukrajinskej kultúry . . . ц. п.
- ²⁹ Там же.
- ³⁰ Порівняй також: **Чабиняк І.** Музей української культури (1964—1965). — «НЗ МУК», 1967, № 3, с. 378—390.
- ³¹ Там же, розділ про експозиції.
- ³² Ця виставка у визначній мірі сприяла виникненню теперішнього Дуклянського музею у Свиднику.
- ³³ **Русинко М. та кол.** Путівник по експозиції Музею української культури у Свиднику. Кошиці — Свидник, 1981.
- ³⁴ Детальніше див. сценарій експозиції. Архів МУК.
- ³⁵ Детальніше див. сценарій пам'ятної кімнати. Архів МУК.
- ³⁶ **Sopoliga M.** Ideový návrh na vybudovanie komplexnej národopisnej expozície v prírode Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Архів МУК.
- ³⁷ Порівняй: Путівник по Галереї ім. Д. Миллого Музею української культури в Свиднику. Кошиці — Свидник, 1989.
- ³⁸ Див. звіти про діяльність музею в наведений період. Архів МУК.
- ³⁹ Порівняй звіти за наведений період. Архів МУК.
- ⁴⁰ Детальніше див. кн.: «Музей української культури . . .», ц. п.

Resumé

Miroslav SOPOLIGA. 35 rokov v službách ľudu

Múzeum ukrajinskej kultúry bolo zriadené uznesením Krajského národného výboru v Prešove zo dňa 22. februára 1956. Je to špecializované múzejné zariadenie. Má dokumentovať a prezentovať históriu, materiálnu a duchovnú kultúru Ukrajincov (Rusiňov) žijúcich kompaktné v severovýchodnej časti Slovenska a rozptýlene v niektorých oblastiach ČSR.

Múzeum v súčasnosti patrí do sústavy kultúrno-osvetových zariadení Východoslovenského krajského národného výboru v Košiciach. Je štátnou príspevkovou organizáciou a ako jediné špecializované zariadenie tohto druhu v ČSFR je povolané sledovať ukrajiniziku a podávať komplexný obraz kultúrno-historického vývoja Ukrajincov v Česko-Slovensku. Svojou aktívnou činnosťou významnou mierou prispieva k rozvoju súčasnej vedy a kultúry, k zvyšovaniu odbornej a kultúrnej úrovne občanov. Profil múzea je kultúrno-historický a národopisný. Sídlo múzea s jeho hlavnou expozíciou je vo Svidníku. Súčasťou múzea je samostatná Galéria národného umelca Dezidera Millyho, národopisná expozícia v prírode (skanzen) a Pamätná izba A. Duchnoviča v Topoli, okr. Humenné.

Múzeum na základe prieskumov a vedeckých výskumov cieľavedome buduje zbierky hmotných dokumentov a študijných materiálov, dokumentáciu vývinu a súčasného stavu regiónu ukrajinského etnika. Zbierkové fondy sú rozdelené podľa jednotlivých úsekov všeobecnej histórie (staršej, novšej, najnovšej), literárnej histórie, umeleckej histórie, národopisu (zamestnanie obyvateľstva, interiérbývanie, odev-textil, hudobný folklór, slovesný folklór, zvyky-obyčaje). Ku koncu r. 1988 sa vo fondoch múzea nachádzalo celkom 58 238 zbierkových predmetov a v knižnici bolo zaevidovaných 39 666 bibliografických jednotiek.

Prvé výskumy pracovníkov Múzea ukrajinskej kultúry mali viac-menej informatívny charakter a boli zamerané v prvom rade na vybudovanie základných zbierok a zriadenie skromných expozícií. V posledných rokoch práca tohto múzea v oblasti vedeckovýskumnej činnosti dosiahla kvalitatívne vyšší stupeň. Príznačnou pre túto prácu je jej zvýšená intenzita, plánovitosť, systematickosť a odborný prístup k skúmanej problematike.

Múzeum okrem vlastných úloh už takmer 20 rokov rieši taktiež čiastkové úlohy štátneho plánu základného výskumu, z ktorých treba vyzdvihnúť najmä úlohu Etnografický atlas Slovenska, na prípravu ktorého sa zúčastnilo viacero pracovníkov. Odborní pracovníci sa aktívne zapojili aj do činnosti jednotlivých subkomisíí Česko-Slovenskej sekcie Medzinárodnej komisie pre výskum ľudovej kultúry v Karpatoch a na Balkáne, v rámci ktorých skúmajú najrozličnejšie otázky spojené s vývojom ľudovej kultúry v česko-slovenskej časti Karpát. Podieľajú sa taktiež na riešení mnohých ďalších čiastkových vedeckovýskumných úloh všeobecnej histórie, etnografie, literárnej vedy, dejín umenia a pod.

Výsledky vedeckovýskumnej práce sú postupne spracúvané aj vo forme vedeckých štúdií a vedecko-popularizačných článkov, ktoré boli publikované v rôznych odborných periodikách a v miestnych regionálnych časopisoch. Mnohé vedecké práce sú publikované taktiež vo Vedeckom zborníku Múzea ukrajinskej kultúry (I.—XVI. zväzok).

Múzeum organizuje rôzne výchovno-vzdelávacie podujatia (prednášky, besedy, kvízy). Majú vychovávať predovšetkým mládež, viesť ju k poznávaniu histórie, aktivizovať verejnosť.

Štúdia, ktorú autor spracoval pri príležitosti 35. výročia múzea, podáva nielen historický prierez vývoja tejto inštitúcie, ale zároveň podrobne analyzuje všetky formy jej činnosti. V závere sú vytýčené hlavné úlohy na najbližšie obdobie.

Резюме

Мирослав СОПОЛИГА. 35 лет служения народу

Среди профессиональных учреждений русинов-украинцев ЧСФР значительное место принадлежит Музею украинской культуры во Свиднике, который 1991 года завершил 35-летний этап своего развития.

Первые исследования сотрудников Музея украинской культуры носили в основном информативный характер и были направлены в первую очередь на создание основных фондов и оформление скромной экспозиции. За последние годы работа этого Музея в области научно-исследовательской деятельности достигла качественно более высокого уровня. Документирует это и повышенная интенсивность работ, их планомерность и систематичность, а также высокий профессионализм исследований.

Решение своих собственных задач Музей уже более 20 лет сочетает с решением частных проблем основного научно-исследовательского государственного плана, среди которых заслуживает внимания научно-исследовательская работа «Этнографический атлас Словакии», в подготовке которого принимало участие несколько сотрудников Музея. Сотрудники Музея активно включились и в деятельность отдельных субкомиссий Чехо-Словацкой секции Международной комиссии по исследованию народной культуры в Карпатах и на Балкане, в рамках которых исследуются самые различные вопросы, связанные с развитием народной культуры в чехо-словацкой части Карпат. Они также принимают участие в решении многих других частных вопросов научно-исследовательских планов по общей истории, этнографии, литературоведению, истории искусства и т. д.

Результаты научно-исследовательских работ постепенно обрабатываются и издаются как научные и научно-популярные статьи, печатаются в разных специальных периодических изданиях, а также местных региональных журналах. Много научных статей было напечатано в Научном сборнике Музея украинской культуры (том I—XVI).

Музей организует разные воспитательно-образовательные мероприятия (лекции, беседы, викторины). Их цель — активизировать интерес к познанию своей истории у молодежи и общественности.

В статье, написанной по случаю 35 юбилея Музея, приводится не только исторический обзор развития этого заведения, но одновременно подробно анализируются все формы его деятельности. В конце статьи намечены основные задачи деятельности Музея на ближайший период.

Zusammenfassung

Miroslav SOPOLIGA. 35 Jahre im Dienste des Volkes

Unter den Fachinstitutionen der Ruthenen-Ukrainer der Tschecho-Slowakei nimmt das Museum für ukrainische Kultur in Svidník, das im Jahre 1991 sein 35. Gründungsjubiläum feiert, eine besondere Stelle ein.

Die ersten Forschungen der MUK-Mitarbeiter waren mehr oder weniger informativen Charakters und wurden in erster Linie auf die Errichtung der Grundsammlungen und bescheidener Expositionen orientiert. In den letzten Jahren hat die Arbeit des Museums in der wissenschaftlichen Forschung ein qualitativ höheres Niveau erreicht. Diese Arbeit ist durch eine erhöhte Intensität, Planmäßigkeit, Systemhaftigkeit, fachmännische Kompetenz charakterisiert.

Seit fast 20 Jahren beteiligt sich das Museum auch an der Lösung von Teilaufgaben des staatlichen Forschungsplans, innerhalb dessen vor allem „Der Ethnographische Atlas der Slowakei“ zu erwähnen ist. An der Vorbereitung dieses Atlases haben mehrere MUK-Mitarbeiter teilgenommen. Die MUK-Fachmitarbeiter sind auch in einzelnen Subkommissionen der Tschecho-Slowakischen Sektion der Internationalen Kommission für die Forschung der Volkskultur in den Karpaten und auf dem Balkan tätig. Sie untersuchen hier die verschiedensten mit der Entwicklung der Volkskultur im tschecho-slowakischen Teil der Karpaten verbundenen Fragen. Gleichzeitig beteiligen sie sich auch an vielen anderen Forschungsaufgaben der allgemeinen Geschichte, der Ethnographie, der Literaturwissenschaft, der Kunstgeschichte u. ä.

Die Ergebnisse dieser Forschungsarbeit werden bearbeitet und in Form von wissenschaftlichen Studien oder populärwissenschaftlichen Artikel in verschiedenen Fachperiodika oder in regionalen Zeitschriften publiziert. Viele wissenschaftliche Arbeiten sind im Wissenschaftlichen Sammelband des Museums für ukrainische Kultur (I.—XVI. Band) herausgegeben worden.

Das Museum organisiert verschiedene erzieherisch-bildende Veranstaltungen (Aussprachen, Diskussionen, Quiz). Sie sollen vor allem die Jugend in deren Erziehung, beim Kennenlernen der eigenen Geschichte unterstützen und die Öffentlichkeit aktivieren.

Die anlässlich des 35. Jubiläums des Museums geschriebene Studie macht uns nicht nur mit dem Querschnitt aus der Geschichte dieser Einrichtung vertraut, sondern analysiert auch im Detail alle Formen ihrer Tätigkeit, und zum Abschluß stellt sie die Hauptaufgaben für die Zukunft.

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

ІСТОРІЯ КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ

Церковна і світська історія карпатських русинів,
написана
на основі достовірних авторів та документів
Ужгородського єпископського архіву
Михайлом Лучкаєм,
Луккським настоятелем і колишнім ужгородським парохом

ТОМ 4

*«Війни ведуть або підступно, або відкрито»
(Ман.).*

*«Відомий спосіб перемагати — терпіння.
Перемагає той, хто терпить. Якщо хочеш
перемагати, вчись терпіти: переноси і за-
гартувуйся, цей біль колись тобі принесе
користь, часто гіркий напій допомагав ви-
снаженням».*

(Катон).

Зміст
4-го тому:

- Глава 1. Єпископ Михаїл-Емануїл
Ольшавський. — Його народження та
попередні заняття. — Призначення
його генеральним вікарієм. При-
сяга, складена егерському єпис-
копові. Сторінки 1—2.
Глава 2. Рекомендація його в сан єписко-
па і призначення. Сторінки 3—4.
Смерть Габрієля Ердеві 5.
Емануїл обирається апостольським

HISTORIA CARPATO RUTHENORUM

Sacra, et Civilis Ex probatis Auctoribus, et docu-
mentis Archivi Episcopalis Unghvariensis
elaborata
a Michaele Lucskay
Praeposito Lucensi et Parocho condam Unghva-
riensi

TOMUS 4.

*Bella vel insidiis, aut Marte geruntur aperto.
Man.*

*Nobile vincendi genus est patientia, vincit
Qui patitur, si vis vincere disce pati
Perfer, et obdura, dolor hic tibi proderit olim
Saepe tulit fessis succus amarus opem.
Cato.*

Elenchus
Tomi 4-ti:

- Сар. 1. Michaël Manuel Olsavszky Episco-
pus.
— Ejus Natales, et praegesta munia.
— Ejus Nominatio in Vicarium
Generalem. Iuramentum Ag-
riensi Episcopo depositum.
pagina 1 — 2.
Сар. 2. Commendatio Ejus pro Epis-
copatu, et denominatio. pag. 3 — 4.
Mors Gabriëlis Erdödy 5.

Переклад латинського тексту: Михайло Орос і кол.

вікарієм і послання папи з приводу цього	Там же.
Висвячення його	6.
Глава 3. Емануїл, королівський комісар у Трансильванії	Там же.
У Сібіу проводить синод	9.
Мукачівському єпископові виплачують 2000 і священникам 3000 флоринів	10.
Вдруге він, як комісар, відправляється у Трансильванію	Там же.
Глава 4. Спалахують знущання єгерців	11.
Фатальний декрет Баркоці для греко-католицького духовенства	Там же.
Глава 5. Мукачівському єпископові він утруднює виконувати обов'язки єпископа	13.
Запрошує його в Егер	14.
Ганебно його приймають	15.
Глава 6. Він призначає його	19.
Сумні сутички	20.
Глава 7. Груба поведінка єгерського єпископа	21.
Глава 8. Прибуття двох єпископів у Мукачево	25.
Глава 9. Він (декрет) забороняє виконувати обов'язки єпископа і позбавляє юрисдикції	26.
Наказує виплатити таксу латинським плебанам	27.
Опис такси для плебанів	28.
Єпископ і духовенство апелюють до престолу і папи	Там же.
Єгерський єпископ утримується від насильницької процедури	29.
Глава 10. Наслідки цієї процедури і Емануїл — королівський радник	32.
Монахи-василіани доносять на Емануїла в Егер	33.
Мелетія Ковача висвячує на великоварадинського єпископа	33.
Глава 11. Єгерський протокол про мукачівський візит	34.
Емануїл закладає перший камінь під фундамент для повчанського монастиря	45.
Глава 12. Емануїла викликають у Відень, і на державній раді він просить слова	Там же.
Він посвятив повчанську церкву	46.
Глава 13. Баркоці погрожує покарати тих, хто порушить його декрет	47.
Духovenство апелює в Рим, а єпископ Емануїл — у Відень	Там же.
Глава 14. Єгерці таємно доносять на	

Manuel in Vicarium Apostolicum creatur, et Breve eatenus	Ibidem.
Consecratio ejus	6.
Cap. 3. Manuel Commissarius Regius in Transylvania	Ibidem.
Synodum Cibinii celebrat	9.
Episcopo Munkacsiensi 2000. et Clero Curato 3000. flñi resolvuntur	10.
Altera Vice qua Commissarius vadit, ad Transylvaniam	Ibidem.
Cap. 4. Erumpunt vexae Agriensium	11.
Fatale Decretum Barkóczianum pro Clero Graeco-Catholico	Ibidem.
Cap. 5. Episcopo Munkacsiensi Pontificalia difficultat	13.
Eum Agriam invitat	14.
Turpiter tractatur	15.
Cap. 6. Investit Eum	19.
Tristes Collisiones	20.
Cap. 7. Durus modus agendi Episcopi Agriensis	21.
Cap. 8. Introitus duorum Episcoporum Munkacinum	25.
Cap. 9. Pontificalia, et Iurisdictionem adimit	26.
Stolam Latinis Plebanis solvendam praecipit	27.
Schema Stolare pro Plebanis	28.
Episcopus, et Clerus ad Thronum, et Pontificem appellat	Ibidem.
Agriensis Episcopus inhibetur a violenta procedura	29.
Cap. 10. Sequelae hujus Procedurae, et Manuel Consil. Reg.	32.
Monachi Basilitae deferunt Agriam Manuelem	33.
Meletium Kováts in Episcopum MVaradinensem consecrat	33.
Cap. 11. Agriensium Protocollum de Visita Munkacsiensi	34.
Manuel pro Monasterio Pócsensi primum Fundamentalem lapidem ponit	45.
Cap. 12. Manuel Viennam evocatur, et Votum in Diaeta petit	Ibidem.
Ecclesiam Pócsensem consecravit	46.
Cap. 13. Barkóczy poenas minatur, qui suum Decretum transgreditur	47.
Clerus Romam, Episcopus Manuel Viennam appellat	Ibidem.
Cap. 14. Agrienses occulte deferunt Clerum Ruth. — Manuel vi-	

руське духовенство.
 — Емануїл відвідує єпархію.
 — Опис такси 48.

Глава 15. Дальші сутички з егерцями 51.
 Баркоці без згоди мукачівського єпископа дає дозвіл будувати і благословляти церкви Там же.
 Той же єпископ звертається до намісницької ради з проханням, щоб греко-католицькі теологи не призначались, а призначені не домагалися душпастирства без його дозволу . . . Там же.
 Емануїл висвячує єпископа Палковича Там же.

Він у Мукачеві закладає фундамент єпископської резиденції Там же.
 Петро Арон висвячується на фогараського єпископа 52.

Для резиденції він одержав 1000 талярів із скарбниці.
 Доносять, що він буде небезпечну резиденцію для мукачівського замку Там же.
 Неприємності із-за монаха Георгія, який мав дворянську грамоту . Там же.
 Егерський єпископ одержує 1200 флоринів для 6 вихованців і вчителя. — Ольшавський не одержує ні того, ні другого 53.

Глава 16. Найвищий декрет про те, щоб греко-католицькі парохі брали таксу від своїх віруючих. Про М. Повчанську фундацію 55.

Глава 17. Його різні добрі вчинки.
 — Для семилітньої війни він виділяє допомогу 56.
 Він висвячує Божічковича на кошицького єпископа Там же.
 Римські індюльгенції для Ондавки Там же.
 Волохи бунтують у Сатмарі . . Там же.
 Баркоці стає примасом королівства, а його наступником в Егері — граф Кароль Естергазі 58.
 Він відновлює суперечки . . . Там же.
 Емануїлові він надав права, неначе другий папа 59.
 Обирає вікарія і підтверджує декрет Баркоці Там же.

Глава 18. Граф Аспермонт відмінє право патронату 60.

Глава 19. Граф Кароль Естергазі повністю хоче підпорядкувати собі мукачівського єпископа 65.
 Шваби біля Мукачевя 68.

sitat Dioecesim. — Schema Stolare 48.

Cap. 15. Ulteriores cum Agriensibus Collisiones 51.
 Barkóczy absque influxu Episcopi Munkacsensis erigendi, et benedicendi Ecclesias dat facultates Ibidem.
 Idem Episcopus Loffli Consilio repraesentat, ne Graeco-Catholici Theologi ordinentur, et ordinati ad Curam animarum non applicentur absque suo indultu Ibidem.
 Manuel Consecrat Episcopum Palkovits Ibidem.
 Residentiae Episcopalis Munkacsini fundamenta ponit . . Ibidem.
 Petrus Aron consecratur in Episcopum Fogarassensem 52.
 Pro Residentia obtinuit ab aulario 1000. Imperiales.
 Defertur, quod periculosam arci Munkács Residentiam struat Ibidem.
 Molestiae ob Fratrem Georgium armalibus provisum Ibidem.
 Agriensis Episcopus 1200. fños pro 6. alumnis, et Professore obtinet. — Olsavszky neutrum suppeditat. 53.

Cap. 16. Altissimum Decretum, ut G. C. Parochi a suis fidelibus desumant Stolum De M. Pótsensi Fundatione 55.

Cap. 17. Varia benefacta Ejus. — Pro Septennali Bello subsidium praestat. 56.
 Consecrat Bozsitskovits, Cassiensem Episcopum 56.
 Indulgentiae Romanae pro Ondavka Ibidem.
 Valachi tumultuantur in Szathmár Ibidem.
 Barkóczy fit Primas Regni, et Successor ejus Agriae Comes Carolus Eszterházy 58.
 Resuscitat rixas Ibidem.
 Manuelli, velut alter Pontifex Facultates tribuit 59.
 Vicarium creat, et Barkóczyanum Decretum confirmat . Ibidem.

Cap. 18. Comes ab Aspermont Ius Patronatus absunit 60.

Cap. 19. Comes Carolus Eszterházy plene vult subjicere Episco-

Глава 20. Найвища інстанція попереджає егерського єпископа. Емануїл проводить синод 69. На ньому Іоанн Брадач обирається делегатом у Відень 70. Його присяга Там же.	pum Munkaciensem 65. Svevi ad Munkács 68.
Глава 21. Сумні наслідки процедури егерців 71. Емануїл все-таки славний єпископ 73.	Cap. 20. Episcopus Agriensis monetur ab Altissimo Loco. Manuel Synodum celebrat 69. In qua Ioannes Bradáts Ablegatus Viennam eligitur 70. Ejus Iuramentum Ibidem.
Глава 22. Домашні заворушення 74. Історія і боротьба з Лукою Габиною 75.	Cap. 21. Tristes sequelae procedurae Agriensium 71. Manuel tamen gloriosus Episcopus est 73.
Глава 23. Монахи і початок єпископської резиденції 76.	Cap. 22. Domesticae Turbae 74. Historia, et lucta cum Habina Luca 75.
Глава 24. Турбота Емануїла про наступника 78. Брадач стає єпископом, Емануїл помирає 80.	Cap. 23. Monachi, et initium Residentiae Episcopalis 76.
Глава 25. Думки про Емануїла . . . Там же. Дмитрій Рац та Іоанн Зекань . . . 81.	Cap. 24. Cura Manuelis de Successore . 78. Bradáts fit Episcopus, Manuel moritur 80.
Глава 26. Народження Іоанна Брадача та його життя 82.	Cap. 25. De Manuele sententiae . . Ibidem. Rátz Demetrius, et Ioannes Zékány 81.
Глава 27. Лист Марії-Терезії, виланий до папи, про надання свободи Мукачівській єпархії 86.	Cap. 26. Natales Ioannis Bradáts, et Vita 82.
Глава 28. Зусилля Емануїла щодо промови Брадача 88. Брадач, єпископський вікарій . . . 89.	Cap. 27. Mariae Theresiae Litterae de elibertatione instituenda Dioecesis Munkaciensis ad Pontificem data (!) 86.
Глава 29. Іоанн Брадач коад'ютор єпископа з правом наступництва . . 90.	Cap. 28. Conamina Manuelis in promotionem Bradatsii facta 88. Bradáts Vicarius Episcopalis . . . 89.
Глава 30. Початок правління Іоанна Брадача 96. Ув'язнення Габіни Там же. Сабадош, генеральний вікарій звільняється з посади 98.	Cap. 29. Bradáts Ioannes Coadjutor Episcopi cum Iure Successionis . . 91.
Глава 31. Висвячення Брадача . . Там же. Його набожність 99. Граф Естергазі, егерський єпископ, відновлює знуцання 100. Просять висловити його думку про канонізацію Там же. Русини знову підкоряються Егеру . 101.	Cap. 30. Initia Regiminis Ioannis Bradáts Habina (!) incaptivatio . . Ibidem. Szabados Vicarius Gen. suspenditur 98.
Глава 32. Граф Естергазі почав зловживати цими буллами 105. Єпископові Брадачу він наказує прибути в Егер 106.	Cap. 31. Bradatsii Consecratio . . . Ibidem. Ejus pietas 99. Comes Eszterházy Episcopus Agriensis resuscitat vexas 100. De Canonisatione opinio ab eo petitur Ibidem. Rutheni denuo subjungantur Agriae 101.
Глава 33. Діалог між єпископами Естергазі і Брадачем 109.	Cap. 32. Comes Eszterházy coepit abuti his Bullis 105. Episcopo Bradáts mandat, ut Agriam semet conferat 106.
Глава 34. Втеча Іоанна Брадача з Егера. Шайо-Петрівська конгрегація . . . 118. Андрій Бачинський посилається у Відень 120.	Cap. 33. Dialogus inter Eszterházy, et Bradáts Episcopos 109.
Глава 35. Йосиф II у Мукачеві 122. Брадач — сумний у Відні Там же.	Cap. 34. Fuga Ioannis Bradáts Agria Congregatio Sajó Petrensis . . . 118. Deputatur Viennam Andr. Batsinszky 120.
Глава 36. Щасливі прикмети канонізації 124. Послання папи відносно цього . . . 125.	

Глава 37. Визволення Мукачівської єпархії від поневолення егерців . . .	127.
Глава 38. Визволення насильно продовжується	130.
Декларація духовенства до учасників Шайо-Петрівської конгрегації . . .	131.
Декларація руського духовенства	135.
Декларація волоського духовенства.	142.
Глава 39. Ритуальні нісенітниці греко-католицьких єпископів про «Зборник»	147.
Та ж книга конфіскується	155.
Глава 40. Деякі дії єпископа Брадача Там же. Про заснування типографії у Мукачеві Там же.	156.
Про чудотворну балашівську ікону	156.
Про чудотворну повчанську ікону .	
Граф Шенборн хоче, щоб мукачівський єпископ мав місце у державній раді	157.
Глава 41. Смерть єпископа Брадача .	158.
Глава 42. Про початок семінарій . . .	160.
Глава 43. Трактат про те, яким чином фонд вихованців для Мукачівської єпархії був переведений на користь егерської латинської семінарії . . .	162.
Глава 44. Про дійсний прийом вихованців для грецького обряду до егерської семінарії	169.
Глава 45. Історико-критичне зауваження стосовно того, чи єпископ Емануїл розумно заперечував, щоб фонд, виділений для руських вихованців, не зберігався в Егері	178.
Глава 46. Ідея, яка передбачає капітул під назвою консисторії, заснованої єпископом Брадачем 1768 року . . .	191.
Глава 47. Замітка про учасників конгрегації в Егері 1726 року	193.
Глава 48. Третій вид капітулу 1748 року	195.
Глава 49. П'ятий вид капітулу	196.
Глава 50. Шостий і сьомий види капітулу аж до десятого	197.
Глава 51. Славніші люди Мукачівської єпархії 18 століття	201.
Глава 52. Про марамороських вікаріїв	233.
Глава 53. Прокопій Годермарський .	235.
Глава 54. Симеон Ольшавський та його наступники	236.
Глава 55. Про початок шкіл Мукачівська теологія	244.
Глава 56. Дальші дані про мукачівські школи	247.

Cap. 35. Iosephus II. Munkacsini	122.
Bradáts moestus Viennae . Ibidem.	
Cap. 36. Felicia auspacia Canonisationis	124.
Breve eatenus	125.
Cap. 37. Elibertatio Dioecesis Munkacsiensis subjugatione Agriensium	127.
Cap. 38. Elibertatio extorsive continuatur	130.
Declarationes Cleri Sájo Petrini congregatorum	131.
Declarationes Cleri Ruthenici .	135.
Declarationes Cleri Valachici	142.
Cap. 39. Tricae Rituales Episcoporum Graeco-Cath. de Zbornik	147.
Idem liber confiscatur	155.
Cap. 40. Nonnulla acta Episcopi Bradáts Ibidem.	
De Typographia Munkacsini inducenda	Ibidem.
De miraculosa Icone Balásfalvensi	156.
De miraculosa Icone Pócsensi Schoenborn Comes vult, ut sedem habeat Episcopus Munkacsiensis in Diaeta	157.
Cap. 41. Mors Episcopi Bradáts	158.
Cap. 42. De initiis Seminariorum	160.
Cap. 43. Tractatus, qualiternam Fundatio Alumnorum pro parte Dioecesis Munkacsiensis ad Latinum Seminarium Agriense introducta fuerit	162.
Cap. 44. De Alumnorum pro Ritu Graeco ad Seminarium Agriense effectiva susceptione	169.
Cap. 45. Animadversio Historica Critica, an Manuel Episcopus rationabiliter adversatus fuerit, ne Fundatio pro Alumnis Ruthenis Agriae defigatur	178.
Cap. 46. Idea prognosticans Capitulum sub nomine Consistorii ab Episcopo Bradáts 1768. instituti	191.
Cap. 47. Nota de Congregatis Agriam 1726	193.
Cap. 48. Tertia Species Capituli 1748	195.
Cap. 49. Quinta Species Capituli	196.
Cap. 50. Sexta Species, et Septima usque decimam	197.
Cap. 51. Celebriores Viri Dioecesis Munkacsiensis Saeculo 18—0	201.
Cap. 52. De Vicariis Marmaticis	233.

Глава 57. Продовження матеріалу . . .	248.
Глава 58. Продовження матеріалу . . .	249.
Глава 59. Висновки	251.

Cap. 53. Procopius Hodermarszky . . .	235.
Cap. 54. Simeon Olsavszky, et Ejus Successores	236.
Cap. 55. De Origine Scholarum Theologia Munkacsiensis	244.
Cap. 56. Ulteriora data de Scholis Munkacsiensibus	247.
Cap. 57. Prosecutio Materiae	248.
Cap. 58. Continuatio Materiae	249.
Cap. 59. Conclusio	251.

(1) **ТОМ 4**

Глава 1
Мукачівський єпископ
Михаїл-Емануїл Ольшавський

Сучасний письменник Бабіля, якого в цьому томі у багатьох місцях широко подаю, але у більшості випадків, оскільки він пише важким стилем, я цитую тільки для смислу, у своїй книзі пише так: «Рідний молодший брат Симеона єпископа під тим самим прізвиськом народився у тому ж самому комітаті і селі як великий єпископ у кінці цього 17 століття для великого терпіння; гуманітарні науки, якими він почав старанно займатись, маючи уже понад 18 років, він закінчив під наглядом отців ліквідованого товариства єзуїтів у Левочі з високою про себе відзнакою, потім він здобув вищу освіту як вихованець семінарії св. Адалберта у дуже славному тоді Трнавському університеті, постійно займаючи місце серед перших ерудитів; Генадій Бізанці послав його для душпастирства у Мукачево у сан св. пресвітерства; у монастирі св. Миколая біля Мукачева він був висвячений у 1725 році і зразу ж був призначений душпастирем для Мукачівської парафії. Тут же протягом 15 років він був не тільки ревним парохом, але й згодом також і генеральним вікарієм свого брата єпископа Симеона, бо довірений йому народ він ніколи не переставав підбадьорювати, де тільки була нагода говорити, — не менше прикладом, ніж живим словом, не ганяючись за марнославством послужливими, чистими і повчальними настановами; з вишуканим красномовством, неначе другий воскреслий Павло, він говорив про негайне виправлення моралі, про щире і нелицемірне навернення до бога, про дотримання заповідей бога і церкви, нарешті про каяття грішників, «що справді йде від розбитого серця».

(1) **TOMUS 4.**

Caput 1.
Michael Manuel Olsavszky
Episcopus Munkacsiensis.

Coevus Scriptor Babilya quem in hoc Tomo multis in locis per extensum, in plerisque vero, quia valde contortum scribendi modum habet, solum ad sensum exscribo in suo Codice haec habet: Episcopi Simeonis aequalis Cognominis Frater junior germanus in eodem proinde Comitatu, et Possessione Magnus Praesul hoc saeculo 17-o exeunte ad magnam patientiam in lucem susceptus est; Studia humanitatis, quibus octavum jam supra decimum agens annum primam impendere coepit operam, sub disciplina Patrum extinctae Societatis Iesu Leutschoviae cum sui magna commendatione pertractavit, severiora porro, qua Alumnus Seminarii S. Adalberti in famosissima eotum Universitate Tyrnaviensi inter eruditos primores constanter locum tenens, terminavit; pro cura animarum Munkacsinum exmissus in S. Presbyteratus Ordinem a Genadio Bizanczy, in Monasterio S. Nicolai ad Munkács 1725 promotus, et ad Parochiam Munkacsiensem pro animarum Curatore illico resolutus, in eadem per 15. annorum decursum non tantum zelosum egit Parochum, sed et Fratris sui Simeonis Episcopi subinde Generalem quoque Vicarium, populum enim sibi concredidit non minus exemplo, quam vivae vocis oraculo non ad vanam aucupandam gloriam deservientibus sterilibus, et instructuosis conceptibus, sed de prompta morum emendatione, de sincera, et non fucata ad Deum conversione, de jugi mandatorum Dei, et Ecclesiae observatione, denique de peccatorum Poenitentia, ex vere contrito corde profecta, agenda eloquentia, qua veluti alter redivivus Paulus incredibili pollebat, ubi ubi dicendi occasio semet obtulit, excitare nunquam destitit.

Zelus igitur hic animarum, Christo lu- (2) cri-

Отже, ця ревність Михаїла про навернення душ до Христа (2) не могла бути при таких обставинах непоміченою, вона навіть достовірно дійшла до самих егерців, які починаючи з 1689 року нічого не зробили, не доклали жодних зусиль, нарешті не пропускали жодної можливої нагоди, щоб саме підкорити мукачівських єпископів і зробити їх своїми залежними вікаріями; і як тільки вони довідалися своїми каналами, що Георгій Габріель Блажовський помер, то негайно високопреподобний егерський єпископ граф Габріель Ердеві від інших (довідався), маючи, як сусід батьківщини руського народу, добрі відомості про підданих, запросив у Егер того ж Михаїла, який ховався із-за згубної тоді у Мукачеві дуже лютуючої пошесті у якомусь селі, званому Грибівці, приєднаному до панської Мукачівської домінії, що знаходиться на віддалі близько двох миль від міста Мукачева (залишивши адміністратором у Мукачеві Олексія Годермарського), і у тому ж 1743 році, 18 лютого він призначив його генеральним вікарієм, однак же у цьому випадку настоюючи як власною ревністю, так і ревністю своїх попередників, під приводом призначення на вікарія, він не пропустив нагоди, запропонувавши йому ж скласти присягу такого змісту:

«Я, Михаїл Ольшавський, присягаю живим богом, всіма його святими і цим божим євангелієм, якого торкаюсь своїми руками, що я був призначений авторитетом високопреосвященного і високопреподобного пана Габріеля Антонія з графів Ердеві з Моньорокерека, егерського єпископа на вакантне місце генерального вікарія грецького обряду уніатів у Мукачівському і Мараморському округах; аж до вирішення того ж високопреосвященного пана, у всьому я буду вірним найсвятішому Бенедиктові XIV, який тепер керує за допомогою божої ласки, у всьому я буду вірним, я докладу турботу і піклування згідно з усіма своїми можливостями, щоб зберегти унію духовенства і народу зі святою римо-католицькою церквою; так само (3) я буду вірним і послухним і вищезгаданому високопреосвященному панові, і не буду помишляти, щоб він втратив шану, становище, гідність, права, привілеїї, авторитет, життя; але скоріше все це буду захищати протягом усього мого зрілого віку, і у всьому буду давати йому правильну, добру і вірну пораду, і все, що почую, що стосується або шкодить його шані і становищу, я не пе-

faciendarum Michaëlis privatis haud ita concludi potuit parietibus, quin ad ipsos etiam fidedigne penetraret Agrienses, qui cum inde ab anno 1689 nullum non moverent lapidem, nulli parcerent conatui, nullam denique possibilem intermitterent occasionem, qua videlicet Munkacsianses Episcopos sibi subderent, ac in peculiare Vicarios suos converterent, hinc ut primum Georgium Gabrielem Blazsószy (!) naturae persolvissse debitum viis suis cognoverant, illico Reverendissimus Agriensis Episcopus Comes Gabriel Erdödy, aliunde, qua Patriae Gentis Ruthenicae Vicinus, notitiam proinde subjectorum bonam habens, Eundem Michaëlem ob pestiferam eotum Munkacsini vel maxime grassantem contagionem in certa Hribócz vocitata Dominali Dominio Munkacsiansi ingremiata spatio duorum circiter milliaram ab oppido Munkács distante possessione (:relicto Munkacsini Administratore Alexio Hodermarszky:) delitescentem, Agriam invitavit, eodemque 1743 anno, 18-a Februarii Vicarium Generalem nominavit, tam proprio attamen, quam et praecessorum suorum hoc in passu zelo insistens, sub praetextu nominationis in Vicarium, sequentis tenoris Eidem deponendum proponere haud intermisit Iuramentum:

Ego Michaël Olsavszy juro per Deum Vivum, et omnes Sanctos Ejus, et ad haec sancta Dei Evangelia, quae manibus meis tango, Quod ego auctoritate Excellentissimi, Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Gabrielis Antonii e Comitibus Erdödy, de Monyorokerek, Episcopi Agriensis in Generale Graeci Ritus Unitorum, in Districtibus Munkacsiansi, et Marmarossiansi Sede Vacante Vicarium constitutus; usque ad arbitrium Ejusdem Excellentissimi Domini, modo Regnanti Sanctissimo Benedicto, Divina favente Clementia XIV. in omnibus fidelis ero, curam, et sollicitudinem pro omni meo posse adhibebo, ut Unionem Cleri, et populi cum Sancta Romana Catholica Ecclesia conservem; Non secus (3) et praelibato Domino Excellentissimo fidelis, et obediens (!) futurus, nec ero in consilio, ut honorem, statum, dignitatem, jura, privilegia, auctoritatem, vitam amittat; sed potius ea omnia pro virili meo omni tempore defendam, ac in omnibus rectum, bonum, et fidele consilium ei dabo, ac quaecunque audivero, ejus honorem, ac statum tangentia, vel offendentia non cessabo ei diligenter, et fideliter revelare. Secreta Ejus nemini pandam, ab eodem Excellentissimo Domino, prout et Suae Excellentiae Generali Vicario dependenter me habebó, Negotia Cleri, et Populi Graeci Ritus Unitorum ardua

рестану старанно й вірно йому доповідати. Його секрети я не буду розкривати нікому, я буду почувати себе залежним від того ж високопреосвященного пана, як і його ексцеленції генерального вікарія. Про важкі справи духовенства і народу грецького обряду уніатів я буду доповідати його ексцеленції або його ж генеральному вікарію, і в цьому ж без відома і згоди його ексцеленції або генерального вікарія я не буду давати і встановлювати жодних розпоряджень. Усім тим, які сперечаються у моїй присутності, без всякої людської поваги, милості, ненависті, пристрасті, підкупу, я буду неупереджено приймати правильне і справедливе рішення, маючи перед своїми очима єдиного бога та його справедливість, для вирішення справи або всякого іншого приводу я не буду укладати жодної угоди про надання або ненадання, здійснення або нездійснення (прихильності) до тих, що судяться або хочуть судитись, я не буду приймати жодного подарунку від тих, про яких буду знати, що вони хочуть судитись, або які уже судяться, за винятком того, що по праву і за традицією згідно мого похвального обов'язку є необхідним і звичним. І не буду робити винятку при наданні якоїсь обіцянки чи приймати наперед або після дану обіцянку, при розслідуванні справ, скільки я буду знати і могли, я не відступлю від канонічного права і похвальних традицій егерського св. престолу. Тих, що судяться, я не буду обтяжувати неналежними і незвичними витратами і зволіканнями, і, не сприяючи жодній стороні, я буду приймати рішення. Нехай допомагає мені бог і це його святе євангеліє».

Михайл був призначений в Егері. У цьому випадку, пристосовуючись до обставин, і налагодивши справи, він повернувся у Мукачєво і 22 березня того ж 1743 року за рекомендацією егерського високопреподобного єпископа графа Габрієля Ердевді шанобливо був призначений вельмишановною панією Марією-Терезією, був затверджений папою Бенедиктом XIV як апостольський вікарій звичайним апостольським посланням 6 вересня того ж року.

Глава 2 Рекомендація його в сан єпископа

Рекомендація його в сан єпископа має такий зміст: «Найсвятіша і т. ін.! Після смерті десь у кінці минулого року мукачів-

cum Sua Excellentia, aut Ejusdem Generali Vicario conferam, ac in iisdem sine scitu, et consensu Suae Excellentia, aut Generalis Vicarii nihil ordinabo, et determinabo, omnibus coram me causantibus semoto omni humano respectu, gratia, odio, affectu, corruptela, Solumque Deum, et justitiam Ejus ante oculos meos habens, rectum, et justum judicium incorrupte faciam, pro judicando, vel alio quovis colore pactum nullum de dando, vel non dando, faciendo, vel non faciendo cum litigantibus, vel litigaturis faciam, nullum munus accipiam ab illis, quos litigaturos sciam, vel qui jam litigent, exceptis his, quae de jure, et consuetudine laudabili Officio meo debita sunt, et consveta. Nec promissionem ullam dandi excipiam, vel recipiam, ante, vel post oblatam, in causis cognoscendis quantum sciam, et potero a Iure Canonico, et laudabilibus Consuetudinibus S. Sedis Agriensis non discedam, litigantes indebitis, ac insolitis expensis, ac dilationibus non gravabo, et neutri parti favens, sententias feram. Ita me Deus adjuvet, et haec Sancta Ejus Evangelia.

Agriae constitutus Michaël, hac occasione temporis, et loci semet accomodans circumstantiis, negotiis, terminatis, Munkacsinum remeavit, et 22-a Martii ejusdem 1743 anni ad recommendationem Rm̄i Episcopi Agriensis Comitis Gabrielis Erdődy per Clementissimam Dominam Mariam Theresiam Munkacsiensis Episcopus Clementer resolutus, per Benedictum XIV Summum Pontificem, qua Vicarius Apostolicus ejusdem anni 6-a Sept. penes Solitum Breve Apostolicum confirmatus est.

Caput 2. Commendatio Ejus pro Episcopatu.

Commendatio Ejus pro Episcopatu est hujus tenoris: Sacratissima etc.! Graeci Ritus Unitorum Episcopo Munkacsieni Georgio Blazow-

ського єпископа уніатів грецького обряду Георгія Блажовського (4) на це вакантне єпископство за милістю і шанобливістю найсвятішої вашої величності повернувся Михаїл Ольшавський. На вакантне місце він був призначений егерським єпископом як генеральний вікарій названих уніатів грецького обряду разом з католицькою церквою. А тому він шанобливо просить передати йому скоріше згадане вакантне Мукачівське єпископство найсвятішою вашою величністю, оскільки уже шістнадцять років він допомагав духовенству і народу уніатів грецького обряду у парафіяльних функціях та інших службових справах, а також тому, що в сані генерального вікарія двох останніх єпископів того ж обряду протягом багатьох років він надавав корисні послуги.

До того ж про це прохання вищезгаданий егерський єпископ також згідно свого єпископського обов'язку (як він це стверджує тут в оригіналі багатьма додатками) найуклісніше і переконливо повідомляв вашій найсвятішій величності. З огляду на те і ця королівська угорсько-придворна канцелярія одноголосно уклібно вважає, що вищезгадане Мукачівське єпископство уніатів грецького обряду треба доброзичливо передати найсвятішою вашою величністю згаданому Михаїлу Ольшавському, і тому слід вислати в Рим необхідні повідомлення. Але я залишаюсь у благоговійному найвищому вирішенні найсвятішої вашої величності і в найвищому розпорядженні. У Відні 5 березня 1743 року».

В єпархіальному архіві я знаходжу такі дані про Емануїла. І щоб ніхто не вважав, що я все з'ясував, бо в цьому разі я занадто довго говорив би, тому торкаюсь тільки деяких його вчинків, залишаючи поле для діяльності надалі наступникам. 12 березня 1743 року імператриця Марія-Терезія доброзичливо передає Мукачівське єпископство Михаїлу Ольшавському, генеральному вікарію і мукачівському пароху як вакантне місце. У Відні. — Дивись детально у Базилевича, ч. III, с. 6.

Поспішив навіть Ердеві під 27 березня повідомити про це призначення. — При цих обставинах Емануїл негайно вирушив у Відень, і туди прибув на самі пасхальні свята 1743 року.

5 вересня того ж року він був призначений (5) рожнявським єпископом.

Той же єпископ Емануїл довів справу

szky circa (4) finem anni proxime praeteriti fati functo, pro vacante taliter hocce Episcopatu ad Gratiam, et Clementiam Majestatis Vestrae sacratissimae recurrit Michaël Olsavszky, Sede Vacante per Episcopum Agriensem constitutus Vicarius Generalis dictorum Graeci Ritus cum Ecclesia Catholica Unitorum, atque tum ex eo, quod jam a sedecim annis in Parochialibus functionibus, ac aliis muniis Graeci Ritus Unitorum Clero, et populo, tum vero, quod in munere Generalis Vicarii duorum postremorum ejusdem Ritus Episcoporum utilia per plures annos praestiterit servitia memoratum praevio modo vacantem Episcopatum Munkaciensem sibi per Majestatem Vestram Sacratissimam Clementer conferendum supplicat.

Quam instantiam siquidem antelatus Episcopus Agriensis quoque ex munere suo Episcopali (: uti eadem hicce in Originali acclusa pluribus perhibet :) Majestati Vestrae Sacratissimae humillime, atque efficaciter commendaret; Hinc et Cancellaria haec Regia Hungarico-Aulica unanimibus votis perquam demisse censet praecontactum Graeci Ritus Unitorum Episcopatum Munkaciensem repetito Michaëli Olsavszky per Majestatem Vestram Sacratissimam benigne conferendum, et requisitas idcirco Expeditiones Romam dandas esse. Salvo nihilominus Altissimo Majestatis Vestrae Sacratissimae arbitrio, et suprema dispositione permanente. Viennae 5-a Martii 1743.

In Archivo Dioecetano haec data de Manuele reperi, neque ullus existimet me omnia extraxisse, quia tunc vehementer longus fuisset, sed tantum nonnulla ejus facta attingo, relinquo campum Successoribus ultro progrediendi A. 1743 12-a Martii Maria Theresia Imperatrix Episcopatum Munkaciensem benigne confert Michaëli Olsavszky, Vicario Generali Sede Vacante, et Parocho Munkaciensi. Viennae. — Vide per extensum Bazilovits Part. III. pag. 6.

Properavit etiam Erdödy sub 27-a Mart. nominationem hanc notam facere. — His habitis Manuel illico movit Viennam, et ipsis Festis Paschalibus 1743 eo pervenit.

Eodem anno 5-a Sept. nominatus est Episcopus / 5 / pus Rossensis.

Idem Episcopus eo etiam rem perduxit, ut sub 5-ta Septembris 1743 per Breve Apostolicum dispensaretur, quo solum ab uno Episcopo consecretur.

Interea temporis Magnae memoriae Episcopo Agriensi Comite Gabriele Erdödy 1744 26-a Septembris e vivis erepto Excellentissimus Dominus Franciscus Comes Barkóczy eodem anno

навіть до того, що під 5 вересня 1743 року апостольським посланням дозволено, щоб він був висвячений тільки одним єпископом.

Тим часом, коли славної пам'яті егерський єпископ граф Габріель Ердеві 26 вересня 1744 року помер, 8 грудня того ж 1744 року єпископом егерців був проголошений високопреосвященний пан граф Франциск Баркоці, і наступного року урочисто увійшов у свої права тієї церкви. Між іншим, серед усього, що він вважав своїм обов'язком зробити, — він також думав про те, яким чином законно показати претензію і посягання своїх попередників на владу мукачівського єпископа, але тому що Емануїл зразково виконував свій обов'язок, він ані словом не згадав про свою залежність від егерського єпископа. Нагоди для цього егерський єпископ не міг одержати. Тому найдружельнішим листом славний єпископ граф Баркоці запрошує його в Егер під приводом з'ясування взаємних скарг, що мали місце з боку духовенства обох обрядів. І, дійсно, у місяці травні 1747 року він з'явився.

6 вересня 1743 року Михаїл Ольшавський, світський пресвітер Мукачівської єпархії, призначений на апостольського вікарія над русинами у Мукачівській єпархії та інших приєднаних місцях, що знаходяться в Угорщині, посилається з юрисдикцією, правами, необхідними та відповідними засобами для схвалення апостольського престолу.

А зміст цього апостольського послання такий: «Папа Бенедикт XIV. Дорогий сину, вітання і апостольське благословення! Згідно сану нашого пастирського обов'язку ми найкраще повинні дбати про те, що повністю стосується турботи про віруючих у Христа, щоб вони направлялися на шлях заповідей господа на спасіння душ. Тому, покладаючись на твою віру, мудрість, і найбільше на ревність до господа і сподіваючись, що все те, що ми тобі доручили виконати, ти повністю виконаєш. За порадою наших шановних братів кардиналів святої римської церкви і наставників у справі пропаганди віри, ми обираємо і призначаємо цим апостольським авторитетом тебе апостольським вікарієм для уніатів, що проживають у Мукачівській єпархії та інших місцях, приєднаних до неї в Угорщині з юрисдикцією, правами, необхідними і відповідними засобами для нашого схвалення і (схвалення) апостольського престолу, причому завжди зберігати авторитет конгрегації тих же кардиналів у настановах.

1744 8-a Decembris Agriensium Praesul proclamatus, annoque insequente in jura Ecclesiae illius solenniter ingressus inter alia, quae muneris sui esse ducebat, de eo quoque cogitabat, qualiternam praetensum, et ab antecessoribus suis attentatum in Episcopum Munkacsensem prae dominium actu aliquo demonstraret, verum quia Manuel suo quidem officio egregie defungeretur, dependentiam vero ab Episcopo Agriensi ne verbo quidem contestaretur occasionem ad id Agriensis Episcopus accipere non potuit. Humanissimis proinde litteris per laudatum Episcopum Comitem Barkóczy praetextu mutuas, quae ab utriusque Ritus Cleri partibus intervenerant, querelas componendi Agriam invitavit. Et reapse Anno 1747 Mense Majo comparuit.

A. 1743 6-a Septembris Michaël Olsavszky Presbyter Saecularis Dioecesis Munkacsensis in Vicarium Apostolicum super Ruthenis in ditio- ne Munkacsensi, aliisque locis aquisitis (!) in Hungaria commorantibus, cum Iurisdictione, et Iuribus, ac facultatibus necessariis, et opportunis ad Sedis Apostolicae beneplacitum constitutus deputatur.

Est vero tenor hujus Erevis Apostolici sequens: Benedictus P. P. XIV. Dilecte Fili Salutem et Apostolicam Benedictionem! Pro Nostri Pastoralis Officii munere iis potissimum invigilare debemus, quae curam Christi Fidelium, ut in viam mandatorum Domini ad Salutem Animarum dirigantur, omnino respiciunt. Itaque de tuis, Fide, prudentia, zelo plurimum in Domino confisi, sperantesque, quod ea, quae Tibi duxerimus committenda, cumulate sis expleturus, de Ven. Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium Negotiis Propagandae Fidei praepositorum Consilio, Te pro Graecis in Ditione Munkacsensi, aliisque locis aquisitis in Hungaria commorantibus Vicarium Apostolicum cum Iurisdictione, Iuribus, et facultatibus necessariis, et opportunis, ad Nostrum, et sedis Apostolicae beneplacitum Autoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, et deputamus Salva tamen semper in praemissis Autoritate Congregationis Eorundem Cardinalium. Mandantes propterea omnibus, et singulis, ad quos spectat, et spectabit (6) quovis modo in futurum, ut Tibi in praemissis prompte pareant, et obediant (!), tuaque salubria monita, et mandata humillime suscipiant, et efficaciter, adimplere procurent. Alioquin sententiam, sive poenam, quam rite tuleris, seu statueris in rebelles, ratam habebimus, et faciemus Authore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabili-

Тому, доручаючи всім і кожному, кого стосується і буде стосуватись (6) якимось чином у майбутньому, щоб твої настанови охоче виконували і слухали, і твої розумні попередження і розпорядження найуклінніше сприймали і намагалися їх успішно виконати. Крім цього, рішення або покарання, які ти правильно винесеш або встановиш щодо непокірних, ми будемо вважати законними і за допомогою господа будемо настоювати, щоб вони непорушно виконувалися аж до повної сатисфакції. Вищесказаному не суперечать апостольські загальні або спеціальні постанови і розпорядження, прийняті на загальних і провінціальних зборах, а також деякі статuti, затверджені навіть присягою, апостольським підтвердженням або якимось іншим схваленням. Цьому не суперечать також звичаї, привілеї, дозволи і апостольські листи, якимось чином дозволені, затверджені і поновлені всупереч настановам. Тому що у цьому листі зміст тих (настанов) повністю і достатньо виражений для всіх і кожного зокрема і дослівно переданий, вони між іншим залишаються у своїй силі, а всі інші протилежного змісту для здійснення настанов у крайньому разі цим саме спеціально і насправді скасовуємо. Дано в Римі, у св. Марії Великої під знаком рибалки дня 6 вересня 1743 року, 4 року нашого понтифікату кардинал Пассіоней в. р. Дорогому синові Михаїлу Ольшавському, точніше обраному рожнявському монахові ордену св. Василя В.»

Тому ж єпископові Емануїлу виданим апостольським посланням під тією ж датою дозволено, щоб він був висвячений тільки одним єпископом.

Фогараський єпископ Іоанн Клайн видав посвідчення про канонічне висвячення, написане кирилицею на старослов'янській мові, рожнявському і мукачівському єпископові Михаїлу-Емануїлові Ольшавському у Марія-Повчі дня 9 грудня 1743 року. — У. Марія-Повчі 9 грудня 1743 року.

Сучасний письменник Бабіля помиляється, коли заявляє, що Михаїл-Емануїл Ольшавський прибув для висвячення у Трансільванію, і не наводить жодного документа. Він був висвячений Клайном у Марія-Повчі, як видно з оригіналу.

ter observari. Non obstantibus Apostolicis, ac in Universalibus, Provincialibusque Conciliis editis, generalibus, vel specialibus Constitutionibus, et Ordinationibus, nec non quibusvis etiam juramento, Confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis Statutis, et Consuetudinibus, Privilegiis quoque, Indultis, et Literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis. Quibus omnibus, et singulis illorum tenores praesentibus pro plene, et sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad praemissorum effectum hac vice duntaxat specialiter, et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque. Datum Romae apud S. Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 6. Septembris 1743. Pontificatus Nostri Anno 4. Cardinalis Passioneus. m. p. Dilecto Filio Michaëli Olsavszky, Monacho expresse professo Ordinis S. Basilii M. Electo Rossensi.

Idem Episcopus Manuel per Breve Apostolicum emanatum sub eodem Dato dispensatur, ut ab uno solum Episcopo consecratur.

Ioannes L. B. Klein Episcopus Fogarassiensis super Canonica Consecratione Michaëli Emanueli Olsavszky Episcopo Rossensi, Munkacsiensis, Maria Pócsini die 9-a Decembris 1743 impertita Testimoniales Stylo Veteri Slavico Litteris Cyrillicis exaratas tribuit. — Maria Pócsini(!) 9-a Dec. 1743.

Coevus Scriptor Babilya errat, dum Michaëlem Manuelem Olsavszky pro Consecratione ad Transylvaniam ivisse asserat, et Nullum producit Documentum. Fuit Consecratus per Kleinium Maria Pócsini, uti ex Testimonio patet Originali.

Коли Іоанн Інокентій Клайн керував Фогараською єпархією, його віруючі були стурбовані у справі унії. (7) Коли справа була донесена у найвищу інстанцію, королівським наказом з центру Трансільванської губернії були вислані у села офіційні особи, щоб вони опублікували прокламації, написані волоською мовою, і пояснили, що намір його найсвятішої величності із введенням унії полягає в тому, щоб повністю зберегти чистоту обряду не менше, ніж збережених стародавніх звичаїв у св. волоському обряді, і не дозволити нічого, що могло б привести до найменшої зміни. Роздратовані душі віруючих настільки були далекі від цього доброзичливого розпорядження, що вони не могли заспокоїтись. Більше того, деякі неспокійні парохі, а також монахи св. Василя В. і особливо мандрівні молдавські калюгери виховували їх у фанатизмі і при тому до такої міри, що в 1745 році виникла необхідність у королівській комісії і канонічному візиті. Сама процедура офіційних осіб не домоглася поставленої мети, бо із свідчень при їх слідстві «Ми скликали, розповіли про накази його величності, багато хто з них підкорився, а непокірних ми ув'язнили».

Росло лихо само по собі, бо у дечому звинувачений єпископ Клайн, викликаний у Відень для вислухання королівської настанови, перед розглядом своєї справи таємно відправився у Рим. Але вважали, що Петро Арон, римський теолог, тогочасний генеральний вікарій, є скоріше латинським, ніж волоським.

Занадто важкою дісталася ця провінція мучачівському єпископові Емануїлу Ольшавському з тим спеціальним мандатом, щоб він наніс канонічний візит.

До фогараських єпископів від початку поновленого єпископства звичайно був приєднаний теолог товариства єзуїтів, якого треба було утримувати у єпископській резиденції з кіньми і слугою і якого треба було забезпечувати платою у 300 флоринів. Його обов'язком було у питаннях релігії бути суддею, у юридичних суперечках — слідчим і суддею, але найбільше дбати про чистоту унії.^{а)} Ольшавський, забезпечений грішми на

а) Декларація єпископа Клайна 1745 року.

Ioanne Innocentio Klein regimen Dioecesis Fogarassiensis tenente, Fideles ejus in Merito Unionis con- (7) turbati sunt. Re Altissimo Loco delata jussu Regio Medio Gubernii Transylvanici Precones Magistratuales sunt exmissi ad possessiones, qui Proclamationes lingva Valachica stylisatas publicarent, et explanarent: Suae Majestatis Sacratissimae intentionem cum introductione Unionis esse, Integritatem Ritus non minus, quam Antiquarum Consuetudinum in S. Ritu Valachico contentarum illibate conservare nihilque permittere, quod Mutationem vel minimam saperet. Exacerbati fidelium Animi benigna hac dispositione tantum abest, ut sedarentur, sed potius per nonnullos inquietos Parochos, Monachos item S. Basilii M. ac vel maxime per vagabundos Calugeros Moldavos in fanatismo alerentur, et quidem in tantum, ut Regiae Commissionis, ac Visitae Canonicae Necessitas emergeret 1745. Ipsa procedura Magistratualium non fuit scopo accomoda, Teste enim Inquisitione eorum „Őszvehijtuk, meg mondottuk Ó Felsége parantsolattyaít, sokan engedelmeskedtek, a'Makatsokat meg katodáztuk“. Crescebat Malum liberius, Episcopus enim Klein in nonnullis accusatus, ad audiendum Verbum Regium Viennam citatus, ante revisionem causae suae clam Romam evasit. Petrus autem Aaron, Theologus Romanus, pro tunc Vicarius Generalis magis Latinus, quam Valachus esse censebatur.

Provincia haec nimis onerosa obtigit Emanuelli Olsavszky Episcopo Munkacsensi, eo cum speciali mandato, ut Visitam Canonicam peragat.

Episcopis Fogarassiensibus a principio Episcopatus restaurati adjungi solitus fuit Theologus Societatis Iesu, in Residentia Episcopali cum equis, et ephebo intertenendus, et Sallario 300 florum (!) providendus. Officium ejus fuit in quaestione Religionis arbitrum, in controversiis Iuridicis Auditorem Causarum, et Iudicem agere, maxime autem integritati Unionis intendere.^{а)} Olsavszky Viatico provisus felicibus movit avibus. Dispositiones per Iosephum Nagy, Bonorum Fiscalium Administratorem erant factae, ut Episcopus Commissarius condecanti condecensione, et accomodatione gaudeat, ubi adpulerit.

а.) Declaratio Episcopi Klein 1745.

дорогу, вирушив при щасливих прикметах. Йозеф Надь, адміністратор державних маєтків дав розпорядження, щоб єпископ-комісар був вдоволений належним поселенням і забезпеченням, як тільки він прибуде.

Довго довелося би судити зокрема про акти цього візиту, і не стосується це історії Мукачівської єпархії, однак про те, що ця провінція була важкою, можна зробити висновки з вищенаведеного донесення єпископа 16 червня 1746 року. Ось слова з його донесення: «Коли унія зберігається в сучасному стані у Трансільванії в комітатах Солнок, Добока, Торда, Красна, Колош, так само в округах Бистрицькому і у поселеннях секеїв, а також у Кеварі (8), то в інших частинах князівства унія була підірвана».

Народ ображав уніатів. — Сільські церкви вони або вичистили від ікон, або їх викинули, у деяких селах спалили. Рушник для чаші та св. помазання вони відкинули, св. причастя викинули у воду, і майже у всіх селах були ревнителі, щоб народ не залишався вірним уніатам. Самі спільно відповідають, що вони зроблять те, що й знатні селяни.

Складаються списки сіл і осіб, які беруть участь у найбільших заворушеннях. Реформати не припинили, а підтримували ці заворушення поблажливістю, порадою та навіть підбурюванням у деяких випадках, внаслідок чого уніатських священників викидали з парафіяльних будинків.

Коли все це стало відомо його величності, він не захотів дати відчутти суворість своєї влади, але мене, ритуального єпископа, туди шанобливо послав, щоб я організував канонічне відвідування, ґрунтовніше з'ясував справу і про це його величності зробив вірне і справжнє донесення для надання допомоги. Тоді я організував візит і міг встановити, що жодної зміни обряду не сталося у відвіданих місцях. Фактично я з'ясував, хто вас підбурював або хто у вашому селі хотів встановити зміни обряду або священників, що ви маєте на увазі, тепер поясніть. Вони, рішуче стверджуючи, одноставно відповіли, що ніякої зміни в обряді не спостерігали, що тільки із-за відлучення від святої церкви вдалися до цих заворушень, як заявляють ті, хто засудив унію і уніатів. Але якщо він повернеться і свої слова, публічно висловлені, візьме назад, то відразу ж буде спокій. А в противному разі вони говорили, що ніяк не відмовляться від його слів, як у всьому іншому, так і у

Longum foret recensere in specifico Acta Visitae hujus, neque spectat ad Dioecesis Munkacsensis Historiam, duram tamen fuisse provinciam hanc ex relatione Episcopi 16-a Junii 1746 Altius promotam concludere licet: Sunt Verba ex ejus relatione: Unione in Transylvania in Comitatus Szólnok, Dobóka, Torda, Kraszna, et Kolos, Districtibus item Bisztricensi, Sedibusque Siculorum, nec non Kórár, in statu (8) quo, manente, in reliquis partibus Principatus Unio labefactata fuit.

Populus Unitos contumeliis affecit. — Pagenses Ecclesias, et imagines aut laverunt, aut ejecerunt, in nonnullis pagis combusserunt. Corporale, et S. Chrisma abjecerunt, S. Communionem in aquam projecerunt, et ferme in omnibus Possessionibus authores fuerunt, ne populus Unitis adhaereat. Ipsimet communiter respondent: se id facturos, quod Pagenses. (:Primo-res:)

Specificantur pagi, et personae maximas turbas exercentes. Reformati non suppressere, sed fovere has turbas conniventia, consilio, et etiam suflaminando in privatis occasionibus, unde Sacerdotes Uniti e domibus Parochialibus ejiciebantur.

His omnibus suae Majestati innotescentibus, non severitatem potentis suae dexterae sentire voluit, sed Me Ritualement Episcopum isthuc Clementer delegavit, ut Canonicam instituerem Visitationem, plenius rem indagarem, ac eatenus fidelem, et genuinam Suae Majestati Relationem pro ferenda medela facerem. Eotum visitam institui, et nullam in locis peragratis Ritus Mutationem factam fuisse animadvertere potui. Formalibus indagavi, quis Vos turbavit, aut aliquis in Vestro pago Mutationes Ritus, vel Religiosos instituere voluit? quid habetis, et observatis, nunc declaretis: Unanimiter responderunt: asseverantes, se nihil mutationis in ritu observasse, solum eos ad has turbas commotos fuisse excommunicatione Sancti, uti illi apellant, qui Unionem, et Unitos damnavit. Si Vero Is redierit, suaeque verba prolata publice revocaverit, subitus tranquillitas erit, secus autem nullatenus a dictis illius se recessuros, in omnibus tam aliis suae Majestati, praeterquam in hoc puncto obtemperatos ajebant, particulariter vero plures dicebant: se Unice exemplo, et consilio aliorum ad has convulsiones motos, interim tamen, quod faciet Czara, quo nomine potissimum intelligebat Sedes Saxonicales, quos omnia loca infecta respectant, illi quoque id facturi. Alioquin nullam prorsus rationem assignare poterant, propter quam se non scire, qua-(9) re palam concla-

цьому пункті будуть підкорятися його величності. Зокрема ж багато хто з них говорив, що вони цілком за прикладом і порадою інших вдалися до цих конвульсій, однак між іншим, що буде робити Цара, під назвою якої він переважно розумів саксонські поселення, до яких належать всі заражені місця, які також це хочуть робити. А втім вони зовсім не змогли дати жодного доказу, крім того, що не знають, чому (9) відкрито кричали, обіцяючи, що будуть послухними у селі єпископові грецького обряду, нехай він тільки повернеться і підтвердить їх у своїй вірі.

Про окремі тяготи уніатських священників Ольшавський розповідає, що багато хто з священників був тяжко бичований, десь зв'язаний був відведений у місто та ув'язнений, один з них за своє звільнення був змушений дати двох волів, інший був закований у кайдани, другий, прив'язаний до коней, із-за відмови десятини був відведений у місто, інші були викинуті з будинків; у багатьох місцях знатні селяни підмовили народ убити уніатських священників, бо село може пояснити їх смерть. Крім того, не тільки у заражених місцях, але майже повсюди знатні селяни і гайдуки притягують їх як кріпаків для виконання всіх публічних повинностей, а з тими, які відмовляються, суворо поводяться, ба навіть у інших багатьох місцях примушують їх відробляти панщину, платити таксу з парафіяльних надлів і давати десятину і, зовсім незважаючи на церковний імунітет, їх ув'язнюють разом із світськими і змушують стати перед світським судом. Одним словом, з ними зухвало поводяться.

Не щадить незацікавлений доповідач, але також детально викладає і картає важкі пережитки і проступки духовенства і загальну неосвіченість. Як у літургії, так і в богослужіннях він відзначає зловживання. Все це детально викласти не входить у моє завдання.

У цьому скрутному становищі, після того як він про все зокрема розповів, подає найвищій інстанції корисну думку. У Марія-Повчі 16 червня 1746 року.

15 травня 1748 року треба було провести вищезазначений синод у Сібіу під головуванням комісара Ольшавського для оголошення відкритого листа його величності.

Ольшавський подав інформацію про цей синод у місяці червні 1748 року.

Граф Фердинанд Коловрат знову радить

mabant: appromittentes, se obedientes (!) futuros loci Episcopo Graeci Ritus, modo is redeat, et eos in sua fide confirmet.

Gravamina singularia Sacerdotum Unitorum recenset Olsavszky ita: Sacerdotes plures Verberibus graviter affectos esse, alibi ligatos ad Civitatem deductos, et incarceratos, unus eorum pro sui liberatione duos boves dare coactus, alios cippo impositos esse, alium ob negatam Decimam penes equos ligatum, in Civitatem deductum; alii e domibus ejecti; in multis locis pagenses plebem hortati sunt, ut interficerent Unitos Sacerdotes, potest enim pagus mortem illorum evolvere. Praeterea non modo in infectis locis, sed ferme omnibus locis, ad cuncta, uti rustici supportanda publica onera a pagensibus, et hajdonibus attrahuntur, recusantes vero dure tractantur, Verum etiam in aliis quam plurimis locis ad robottas Dominales praestandas, Taxas a Fundis Parochialibus solvendas, et Decimas dandas adiguntur, et nulla absque reflexione immunitatis Ecclesiasticae promiscue cum laicis incaptivantur, Iudicioque saeculari stare coguntur. Verbo inordinate tractantur.

Non parci disinteressatus Relator, sed etiam naevos graves, et excessus Cleri, ac communem ruditatem specificat, ac carpit. Sicut in Lyturgia, ita Sacramentalibus abusus notat, quae omnia specificare extra meum scopum est.

In arduis his Negotiis, posteaquam cuncta in specie deduxisset, Salutarem Altissimo Loco praestat opinionem. Maria Pócsino 16-a Iunii 1746.

A. 1748 15-a May Synodus Cibinium sub Praesidio Commissarii Olsavszky celebranda Altius defixa pro publicatione Patentium Suae Majestatis.

Olsavszky Informationem de hac Synodo praestitit 1748 Mense Junio.

Ferdinandus Comes a Kolowrath iterato sva-det, ut Viennam ascendat, cum laudabiliter peregerit suam Commissionem.

Georgius Olsavszky Soc. Iesu Sacerdos per Benedictum XIV. Pontificem dispensatur, ut e Societate Iesu exire, et Ordinem S. Basilii M. ingrediatur. Factum est ad interpositionem Emanuelis Olsavszky Episcopi. — Breve Romae ex (10) Audientia 9-a May 1745 emanatum.

A. 1745 Post Excessum Episcopi Klein ex Transylvania, Manuel inter primos candidabatur pro illo Episcopatu, itaque quidquid movere poterat, ut hoc a se amoliatur, agebat, et 1752 Mense Ianuario Cancellario scripsit, ne cogatur

йому поїхати у Відень, оскільки він похвально виконав своє доручення.

Георгію Ольшавському, священникові товариства єзуїтів папою Бенедиктом XIV дозволено вийти з товариства єзуїтів і вступити в орден св. Василя В. Було зроблено за допомогою єпископа Емануїла Ольшавського. — Послання видано у Римі (10) на основі аудієнції 9 травня 1745 року.

1745 року після від'їзду єпископа Клайна з Трансильванії, Емануїл серед перших зміг зробити, він робив, щоб відмовитись від цього, і в місяці січні 1752 року написав канцлеру, щоб його не змушував бути фогараським єпископом. Як він написав, дивись у епархіальному архіві.

Про те, що 24 червня 1746 року Сеч-Керестурська церква мала повні індульгенції від римського папи, свідчать листи парохів Уйгельського округу. Реліг. 37.

10 лютого 1747 року стало відомим доброзичливе рішення, згідно з яким мукачівському єпископові шанобливо виплачується 2000 срібних флоринів для розходів на харчування. А священникам до вищевиплачених флоринів під правлінням Блажовського додається ще 1000, що у сумі складає 3000 флор.

2 лютого того ж року вдруге іде Ольшавський у Трансильванію і проводить синод у Сібіу. Його супроводив Йозеф Балог, священник товариства єзуїтів і Петро Арон, римський теолог, який недавно став вікарієм, але рух волохів не був припинений, тому що Дюлафі з Відня 30 квітня 1746 року спішить з донесенням, яке Ольшавський подав під 14 травня. Повніший витяг справ не стосується історії Мукачівської епархії. Тому я продовжую, але тільки зауважу:

У 1746 році він повторно брав участь у трансильванській комісії, звідти у травні повернувся у Повч, потім у місяці листопада 1746 року поїхав у Відень. У лютому 1747 року він повернувся і знову під кінець того ж року поїхав у Відень. У квітні 1748 року він повернувся, і в призначений час 15 травня відправився у Трансильванію в Сібіу для остаточного приборкання заворушень, не відвідавши Мукачева. Звідти він повернувся в Повч у червні і потім мав велику неприємність у Мукачеві з Баркоці. Потім він негайно вирушив у Відень, звідти, повернувшись, був викликаний Баркоці в Егер. Справивши пасхальні церемонії у Повчі, він прибув в Егер і мав неприємність, як про це згадується в іншому місці.

esse Episcopus Fogarasiensis. Qualiter scripserit, Vide in Archivo Dioec.

A. 1746 24-a Iunii Szécs Kereszturiensem Ecclesiam habuisse Plenarias Indulgentias a Romano Pontifice, Litterae Districtus Ujhelly. Parochorum testantur. Relig. 37.

A. 1747 10-a Februarii Benigna emanavit Resolutio, tenore cuius Episcopo Munkacsienſi 2000 flſi Argentei titulo Mensae pendendi Clementer resolvuntur. Clero vero Curato ad priores sub Blazsokii resolutos, adhuc 1000 fl. adduntur, ut in summa efficiant 3000.

Eodem Anno 2-a Februarii altera vice Vadit Olsavszky ad Transylvaniam, et Cibinii Synodum celebrat. Adjunctus ei fuerat Iosephus Balogh Soc. Iesu Sacerdos, et Petrus Áaron, Romanus Theologus, recenter factus Vicarius, sed Valachorum motus non fuisse sedatos, quia Gyulafy Vienna 1746 30-a Aprilis adurget Relationem, quam Olsavszky sub 14-a May praestitit. Actorum uberius extractus non spectat ad Historiam Dioecesis Munkacsienſis. Ideo ultro progredior, sed tantum praenoto:

A. 1746 erat Recapitulatio in Commissione Transylvanica, inde in Majo redivit Pótsinum, dein ascenderat Viennam 1746. Mense Novembri 1747 redivit in Februario, et iterum sub finem anni ejusdem ascendit Viennam 1748. In Aprili redivit, et praefixo pro 15-a May in Transylvania Cibinii pro componendis tumultibus finaliter termino, nec visitato Munkacsino eorum se contulit; inde redivit Pócsinum in Iunio, et dein habuit magnam tragoediam Munkacsini cum Barkóczio, dein illico movit Viennam, inde redux citatus fuit per Barkóczium Agriam, peractis Paschalibus Ceremoniis Pócsini, ivit Agriam, et tragoediam habuit, ut alibi attacktum habetur.

Наступає сутяжницький період для Емануїла, занадто неприємний, але слашний. Повстали (11) проти нього не тільки парохі латинського обряду, тому що захищав права своїх парохів проти них, повстали самі монахи, у монастирі яких він жив, внаслідок чого сталося так, що граф єпископ Баркоці запрошив Емануїла в Егер. Емануїл з'явився.

8 серпня 1746 року були прийняті на обговорення скарги в 55 пунктах проти мукачівського єпископа як монахів, так і латинських та руських парохів. Усякий бачить, що ця провінція для Емануїла була важкою.

Наслідком цієї конференції було те, що під 8 травня 1747 року появився фатальний декрет графа Баркоці щодо парохів грецького обряду, який знову притіснив грецький обряд. Його зміст такий:

Граф Франциск Баркоці, егерський єпископ видає постанови для духовенства обох обрядів щодо церковних прибутків, виконання церковних обов'язків, а також будівництва нових церков, а саме, по-перше, тому, що з боку греко-католицького духовенства ставилася вимога, щоб весь церковний прибуток повністю поступав йому також у всіх місцях, які належать до парохів латинського обряду під назвою філіалів. Однак обмежений і незалежний збір такого роду прибутків явно дав би підставу вважати, що парафіальне право (всупереч яким рішенням канонічного права, зокрема Кан Ч., Справа 21, Пит. 2, Гл. 5, Справ. 7. 2. 1., які ясно вказують на те, що одна і та ж церква не може бути розподілена між багатьма пресвітерами) наявне також у греко-католиків. Ми цю вимогу щодо врятування авторитету канонічних розпоряджень так послабили, що греко-католицькі священники хоч і справляють таїнства для людей грецького обряду, та не під своїм іменем, а під іменем латинських парохів неначе їх ритуальні вікарії, нами цим (листом) призначені, щоб народ грецького обряду не був змушений із за відсутності священника міняти обряд. Але парохі латинського обряду із своєю паствою, яка дотримується грецького обряду, на основі Гл. 9, 4 Латер. собору про ритуального священника, повинні між іншим забезпечити свого вікарія у тому, що стосується обряду, тим же за виконані труди повністю повинні поступати церковні прибутки за керів-

Erumpunt Lites Agrienses. Sequitur Epocha litigiosa pro Manuele nimis ingrata, sed gloriosa. Insurre- (11) xerunt contra eum non solum Lat. Ritus Parochi, quia suorum Parochorum jura contra illos tuebatur, insurrexerunt ipsi Monachi, in quorum Claustro habitabat, unde evenit, ut C. Barkóczy Episcopus Manuelem Agriam citaverat. Manuel comparuit.

A. 1746 8-a Augusti assumptae sunt in pertractationem querelae in 55. punctis jam Monachorum contra Episcopum Munkaciensem, jam Latinorum Parochorum, et vicissim Ruthenorum. Ingratam hanc fuisse provinciam Manuelem quivis videt.

Sequela hujus conferentiae fuit, ut sub 8-a May 1747 fatale relate ad Parochos Graeci Ritus emanaverit Comitis Barkóczy Decretum, Ritus Graecum ex integro conculcans. Tenor ejus est sequens:

Comes Franciscus Barkóczy, Episcopus Agriensis quoad Stolares Proventus, Munia Ecclesiastica qualiter administranda, Novas item Ecclesias erigendas pro utriusque Ritus Clero Statuta emittit, et quidem 1-o Cum ex parte Cleri Graecanici postulatum fuisset, ut omnibus etiam ad Parochos Latini Ritus titulo Filialium pertinentibus locis proventus Stolaris universus sibi ex asse cederet, illimitata autem, et independens istiusmodi obventionum exactio jus Parochiale (:Contra expressas Iuris Canonici, et signanter Can. 4 Causa 21. Quaest. 2. Cap. 5. Caus. 7. 2. 1. Unam eandemque Ecclesiam inter plures Presbyteros dividi non posse clare innuentium definitiones:) etiam penes Graecanicos esse haud obscure supponeret: Nos Postulatum istud pro salvanda Decisionum Canonicarum autoritate ita temperavimus, ut Sacerdotes Graecanici hominibus Graeci Ritus Sacramenta administrent quidem, at non suo, sed Parochorum Latinorum Nomine tamquam Rituales eorundem Vicarii, a Nobis, ne Populus Ritus Graeci ex defectu Sacerdotis Ritus mutare cogatur, per praesentes constituti; Latini Ritus autem Parochi cum oviculis suis Graecum Ritus sequentibus argumento C. 9. Conc. Later. 4. de Sacerdote Rituali, velut suo in his quae Ritus spectant, Vicario providere alioquin debeant, iisdem pro impensis fatigiis proventus Stolares occasione administrationis obvenientes ut suos, quos proinde Nos eis aliis viis refundere conabimur, ex integro cedere obligentur. Quod a Nobis in gratiam moderni Illm̃i, ac Rm̃i Domini semet eatenus interponentis

ництво, які внаслідок цього ми будемо намагатись повернути іншими каналами. Бо від нас він одержить належну підтримку на милість сучасного високопреосвященного і високопреподобного пана, який стосовно цього вважає себе апостольським, а також нашим заступником у Мукачівському окрузі до прихильників уніатів грецького обряду вікарія Емануїла Ольшавського (12), інакше рожнявського єпископа, до тих пір, поки духовенство грецького обряду не дасть нам підстави для якихось неприємностей, щоб позбавити його цієї нашої ласки, зберігши зрештою для пароха латинського обряду стабільні прибутки і дозволивши по закону, на основі якого вони досі одержували прибутки від своїх прихильників. Увівши пресвітерів грецького обряду також у місце, де перебував парох латинського обряду, із позитивною згодою егерських єпископів, але зберігши для пароха латинського обряду дозвіл на одруження у таких місцях, де був хоча б один русин, чітко встановивши, щоб пресвітер грецького обряду не був введений кудись в інше місце, поки не буде мати письмової згоди від нас.

По-друге: І при умові, що з боку греко-католицького духовенства вимагалось також те, щоб латинські парахи не перешкождали греко-католицьким священникам виконувати таїнства для людей грецького обряду за їх звичаєм і обрядом у тих місцях, які підпорядковані тим же латинським парохам. Ми, взявши до уваги їх, як парохів латинського обряду, нами затверджених для виконання обов'язків на таких місцях, повністю забороняємо, щоб парахи латинського обряду в майбутньому не наважились це робити; або не перешкождали тим, де не має власної церкви, хрестити дітей за їхнім обрядом у латинській церкві.

По-третє: Те ж духовенство це також вимагало б, щоб кожен ритуальний священник з метою усунення усіх незгод служив овечкам за їхнім обрядом, і у майбутньому покривався їх вовною, водночас щоб було дозволено, де виникає велика необхідність, будувати нові церкви грецького обряду. Ми також це прохання, а саме щодо першого пункту, згідно з вищевикладеною зміною, а щодо другого пункту, з тим застереженням добровільно підписуємо, якщо звичайно послані нами комісари проведуть старанне обстеження місць (бо інакше під загрозою важких покарань нікому не буде дозволено будувати нову

Apostolici, ac etiam Nostri per Districtum Munkacsensem, quoad Ritus Graeci Uitorum assecclas Vicarii Manuelis Michaëlis Olsavszky Episcopi (12) alias Rossensis concessum robur tamdiu obtineat, donec ex parte Cleri Ritus Graeci excitandis nefors aliquibus tricis Nobis ansa data fuerit, benevolentiam hanc Nostram ab eodem retrahendi, remanentibus in reliquo pro parte Parochi Latini Ritus Proventibus stabilibus, permissisque penes jus, quo hactenus assecclas suos frui sunt. Presbyteris Graeci Ritus etiam ad talem locum, ubi Parochus Lat. Ritus residet, cum positivo consensu Ordinariorum Agriensium hucdum introductis, reservata tamen in hujusmodi locis Parocho Latini Ritus tales, quorum unus dumtaxat Ruthenus esset, in Matrimonium conjungendi facultate, eoque per expressum praecepto, ne Presbyter Ritus Graeci introducatur aliquo, nisi prius a Nobis annutus in scripto habeatur.

Secundo: Et siquidem ex parte Graecanici hoc quoque petium esset, ne Graecanici per Parochos Latinos ab administratione hominibus Graeci Ritus more suo, et Ritu Sacramentis, in locis, quae iisdem Parochis Latinis subjecta sunt, arceantur; Nos habita eorum, velut ad obeundas Parochorum Latini Ritus talibus in locis vices, a Nobis autorizatorum ratione, ne id Parochi Latini Ritus posthac agere audeant; aut eos, ubi propriam Ecclesiam non habent, a conferendo in Ecclesia Latina parvulis sui Ritus Baptismate impediunt, omnino interdicimus. Cumque:

Tertio: Idem Clerus hoc etiam postulasset, ut ad sufferendas omnes discordias, quivis Ritualis Sacerdos Oviculis sui Ritus serviat, earundemque lana posthac cooperiatur, una, et concedatur, ubi magna foret Necessitas novas Graeci Ritus Ecclesias erigendi facultas; Nos huic quoque petitioni, et quidem quantum ad primum membrum, juxta modificationem superius positam: quantum autem ad secundum, ea cum cautela ultro subscribimus, si nempe post accuratam, quam deputandi a Nobis Commissarii peracturi sunt locorum revisionem (:aliter enim sub incursu gravium poenarum Ecclesiam Novam erigere nulli erit licitum:) allegata pro concedenda hac facultate rationum momenta id reipsa postulare videbuntur. Mandantes de caetero, et sub incursu certae animadversionis praecipientes Latini Ritus Parochis: ut ne tractent modis non satis humanis Presbyteros Graecanicos, quin potius pro veris Fratribus habeant, et honorent; vicissim a Graecanicis id ipsum erga Lati- (13) nos districtum exigentes. Hanc autem

церкву), згадані моменти щодо такого дозволу, мабуть, насправді вимагають цього. А втім, доручаючи і рекомендуючи з певним зауваженням парохам латинського обряду поводитись гуманно з греко-католицькими пресвітерами, тим більше, щоб їх вважали і поважали як справжніх братів; у свою чергу, суворо вимагаючи від греко-католицьких священників те саме щодо латинських (13). Нашим єпископським авторитетом вищезгадане рішення і розпорядження цим доводимо до вашого відома тому, щоб кожен з вас знав, що повинен робити. Нехай не буде пресвітера ані латинського, ані грецького обряду, який би відважився навіть у найменшому противитись тому, що ясно скасоване, усунувши привід до незгод, усі одноставні в одному духові пасіть вам довірених овець, збільшуючи і поширюючи священну унію, одними устами шануйте бога отця нашого господа Ісуса Христа. Дано у єпископській курії нашого егерського міста, дня 8 травня року господнього 1747.

Глава 5
Єпископові він утруднює виконувати
обов'язки єпископа

17 травня 1747 року незадоволений Баркоці, що понизив у сані руських парохів на капеланів плебанів, але незаконно вважає, що єпископ Емануїл не може виконувати обов'язки єпископа, хіба з його дозволу, і тому наче другий римський папа наділив його своїм авторитетом, правами, які звичайно даються єпископам.

Про все це сучасний письменник Бабіля так детально говорить: «Починаючи від Героргія Фенеші, колишнього високопреподобного егерського єпископа, егерські єпископи намагались присвоїти собі якусь юрисдикцію різними шляхами та під різними приводами над мукачівськими апостольськими вікаріями, але серед усіх найбільше Франциск із графів Баркоці, який уже тоді, коли він призначався із законного егерського пароха на спишське правління, цілком явно показав, якої думки він був по відношенню до руського духовенства та його мукачівських єпископів, коли їх не тільки позбавив юрисдикції тринадцяти спишських руських католицьких парафій, якою вони з незапам'ятних часів мирно володіли, у чому, між іншим, тільки в окремих випадках або могли б, або повинні були б бути позбавленими. З тієї точніше

determinationem, Ordinationemque auctoritate Nostra Ordinaria modo supradicto factam Vobis per praesentes ea de causa intimamus: ut quivis Vestrum sciat, quid agendum habeat? Nec sit sive Latini, sive Graeci Ritus Presbyter, qui ei, nisi per expressum cassata fuerit, contraire vel in minimo audeat, quo nempe sublato discordiarum fomite, omnes in uno Spiritu unimes, pascatis ad augmentum, et dilatationem Sacrosanctae Unionis Oves Vobis creditas, et uno ore honorificetis Deum Patrem Domini Nostri Iesu Christi. Datum in Curia Episcopali Civitatis Nostrae Agriensis, die 8-a Maji Anno Domini 1747.

Caput 5.
Epp̄o Pontificalia difficultat.

A. 1747 17-a May non contentus Barkóczy Parochos Ruthenos in Capellanos Plebanorum degradavisse, sed arrogat sibi non posse Manuelem Episcopum Pontificalia exercere, nisi illius indultu, et ideo velut alter Pontifex Romanus solitas Episcopis dari facultates ex propria auctoritate tribuit.

De omnibus his Coevus Scriptor Babilya ita disserit proluxe: A Georgio Fenessy scilicet Reverendissimo condam Episcopo Agriensi inchoando Praesules Agrienses supra Vicarios Apostolicos Munkacienses diversis viis, et variis sub praetextibus addicere aliquam sibi jurisdictionem tentabant, sed inter omnes maxime Franciscus e Comitibus Barkóczy, qui jam eotum, dum e Canonico, et Agriensi Parocho ad Praeposituram promoveretur Scepusiensem, non dubia edidit specimina, quo in Clerum Ruthenicum, et ejus Munkacienses Episcopos foret animo, cum eos non tantum a tredecim Parochiarum Rutheno-Catholicarum Scepusiensium Iurisdictione, in cujus, iidem ab immemorabili tempore, pacifico possessorio fuere, de quo proinde per incertas tantummodo exceptiones nullatenus deturbari aut potuissent, aut debuissent, ob eam praecise rationem, quod Petrus Parthenius adhuc anno 1662 ex reglexione suae remotioris a Scepusio distantiae, Praepositus Scepusi-

причини, що Петро Партеній ще у 1662 році, з уваги на віддасть від Спишу, письмово рекомандував доглядати (парафії) спишським настоятелям як найближчим, що мали найкращі відомості про становище спишських парохів і парафій грецького обряду і водночас захищати їх від могутніх противників. Але крім того він (Баркоці) був ініціатором, щоб три руські католицькі парафії, які існують у комітатах, а саме дві у Торнському, і одна новонавернена (14) з лютеранських на православному, з багатьма філіалами, у Гемерському, так само відірвані від мукачівських єпископів, були підпорядковані юрисдикції естергомських архієпископів. Але після того, як той же Франциск із спишського настоятеля на місце померлого графа Габрієля Ердеві 1744 року, 8 грудня того ж року, призначений егерським єпископом, і 29 червня наступного 1745 року урочисто навіть вступив на престол, на користь свого латинського духовенства негайно розпочав видавати накази і розпорядження, згідно з якими вони у відповідності з 5-ою книгою Мойсея Гл. 25 перев'язуючі рот молотячому воліві: або про що Павло, пишучи до Тимофія Гл. 5. В. 18 і, по-перше, до коринфян Гл. 9. В. II, ясніше говорить: «Якщо ми для вас посіяли духовне, багато значить, якщо ми пожнемо вашу плоть». Ті річні доходи, які руські католики звичайно платили своїм власним руським католицьким священикам у всіх комітатах, уже від названих русинів не тільки могли вимагати, але і при наявності світської влади могли їх примусити насильно платити.

Зокрема і цей збір річних доходів латинськими парохами від русинів за розпорядженням Франциска є тим фатальним яблуком незгоди. Це — нова грецька Єлена, причина не троянської, а церковної пожежі, що час від часу здавалася погашеною, знову загоралася, і, тліючи, роздмухувалася — навіщо, добрий боже! Які великі скандали допускались і переносились у різних місцях, зокрема серед людей іншої релігії! Легше зможе кожен собі уявити, ніж я, між іншим, що прагну коротко і нескладно описати. Отже, під приводом уникнення цих скандалів, і під виглядом припинення суперечок, і, нарешті, під виглядом укладення взаємного миру і введення любові між духовенством, а саме латинським і руським, той же високопреподобний егерський єпископ Франциск з графів Баркоці на третьому році свого єпископського правління, або у місяці травні 1747

siensibus, veluti vicinissimis, et Notitiam Status Parochorum, et Parochiarum Graeci Ritus Scepusiensium optimam habentibus, simulque mederi in adversis iisdem potentibus inspiciendas scriptotenus commendasset, simpliciter exclusit, sed et Author insuper fuit, ut tres aequae Rutheno-Catholicae Parochiae, duae nempe in Tornensi, et una e conversis (14) ad Orthodoxiam Lutheranis neoplantata, pluribusque filialibus provisa in Gömöriensi Comitatus existentes pariter a Munkacsiensibus Episcopis avulsae Strigoniensium Archi Episcoporum Jurisdictioni subjicerentur. Postquam autem idem Franciscus e Praeposito Scepusiensi in locum Comitatus Gabrielis Erdödy Anno 1744 denati, ejusdem Anni 8-a Decembris Agriensis Episcopus Nominatus, ac subsequo 1745 29-a Iunii sollemniter inthronisatus etiam exstitisset, illico in favorem Cleri sui Latini Ordines, et dispositiones eas facere haud intermisit, vigore quarum illi juxta Deuteronomi Cap. 25. alligantes os bovi trituranti: seu quod Paulus ad Timotheum scribendo Cap. 5. V. 18. et 1-o ad Corinthios Cap. 9. V. 11. exponit clarius: Si Nos Vobis spiritualia seminavimus, magnum est si Nos carnalia Vestra metamus? illos annuos proventus, quos hucdum Rutheni Catholici suis propriis Rutheno-Catholicis Parochis per omnes Comitatus pendere soliti essent, jam a dictis Ruthenis non tantum praetendere, sed et penes assistentiam brachii saecularis ad pendendum mediante potentia cogere illos possent, et deberent.

Et haec specialiter Proventuum annuorum ad Mandatum Francisci per Latinos Parochos a Ruthenis exactio est fatale pomum illud discordiae. Haec est Nova Graecorum Helena, non Trojani, sed Ecclesiastici causa incendii, quod dum extinctum saepe credebatur, reviviscebatur, et sopitum excitabatur, in quo Bone Deus! quanta diversis in locis, praesertim inter homines heterodoxae Religionis data, et accepta sint scandala! facilius quisquis sibi poterit imaginari, quam ego alioquin brevitati studens, rudi minera circumscribere; sub praetextu ergo horum scandalorum tollendorum, ac sub specie componendarum controversiarum, sub larva denique utrumque inter Latinum nempe, et Ruthenicum Curatum Clerum mutuae conciliandae pacis, ac inducendae Charitatis idem Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus e Comitibus Barkóczy regiminis sui Episcopalis anno tertio, seu 1747 Mense Majo humana (15) nissimis suis literis Manuelem Episcopum Munkacsiensem Agriam ad se invitavit, ad quam invitationem bene sibi conscius Munkacsiensis Praesul Manu-

року (15) найгуманнішим своїм листом за-прошує до себе в Егер мукачівського єпископа Емануїла. А мукачівський єпископ Емануїл, добре усвідомивши важливість цього запрошення, так як сусід до сусіда, єпископ до єпископа настільки сміливіше з'явився із звичайним своїм почтом, наскільки він сильніше бажав довгожданого і неудааного миру та взаємної справжньої любові ніж духовенством. Отже, 7 травня того ж року особисто Емануїл зі своїм почтом появляється з найкращим наміром, спочатку його приймають з дуже великою пошаною, всі з ним дуже ласкаво розмовляють. Але ось на другий день, або 8 травня — несподівана метаморфоза! Тоді ж оголошено зібрати весь егерський капітул у справі духовенства і єпископа Емануїла під головуванням єпископа Франциска, на який Емануїл, відокремлений від своїх і не думаючи нічого про подібне, і не передбачивши таке, появляється нарешті перед ним, де у присутності всіх егерських каноніків високопреподобний егерський єпископ Франциск кидає таке у вічі єпископові Емануїлу: чому, по-перше, з часу, з якого він зайняв це егерське єпископство, (Емануїл) ані не просив дозволу виконувати єпископські обов'язки, ані не дав йому ж, як це загалом прийнято, присягу вірності. По-друге, чому Емануїл насмілювався всюди підписуватись мукачівським єпископом. По-третє, нарешті, з претензією знову підкреслює недійсність мукачівських єпископів, як і залежність мукачівських апостольських вікаріїв від егерських єпископів, і, звичайно, тому правдами і неправдами примушує його ж скласти особисту присягу, попередньо написану для егерських єпископів.

Емануїл, побачивши цю сцену, і те що робиться, уже добре зрозумівши, заціпенів, волосья стало дибом! Але голос не застряг у горлі. Бо він був людиною, яку не могло ані щастя зробити зрозумілим, ані горе пригнітити, дух його вже звик до всяких неприємностей, спокійно й урівноважено він у вищій мірі навчився переносити як сприятливу, так і несприятливу долю. Емануїл чинив опір надмірній вимозі високопреподобного єпископа Франциска і всього егерського капітулу, як діаметрально протилежній його юрисдикції і авторитету св. апостольського престолу, так і декретам ясновельможних королів Угорщини (16), заперечуючи живим словом, і урочисто протестуючи проти насильницької і надмірної цієї вимоги про те, що апостольська королева Марія-Терезія

el, tamquam vicinus ad vicinum, Episcopus ad Episcopum cum solita comitiva sua tanto promptius comparuit, quanto inter utrumque Clerum diu desideratam pacem, et non fucata, sed mutuam Veram Charitatem avidius exoptavit, optima igitur intentione ejusdem Anni 7-a Maji personaliter cum suis semet sistens Manuel maxima honoris testificatione primitus excipitur, ab omnibus perblande tractatur: sed en altero ab adventu die, seu 8-a Maji insperatam Metamorphosim! tunc enim totum in causa Cleri, et Manuelis Episcopi, Praeside Francisco Episcopo celebrandum Agriense indicitur Capitulum, ad quod a suis separatus, nihilque simile cogitans, minus talia praevidens, conspectui tandem ejus sistitur Manuel, ubi omnibus praesentibus Agriensibus Canonicis, Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus in oculos Manueli Episcopo exprobrat sequentia: veluti 1-o Quod ex tempore, ex quo Episcopatum hunc Agriensem adiisset, nec facultatem munia exercendi Pontificalia petierit, nec solitum Fidelitatis Iuramentum eidem praestiterit. 2-o Quod Manuel se passim Munkaciensem Episcopum subscribere praesumpserit. 3-o denique Episcoporum Munkaciensium nullitatem, prout et Apostolicorum Vicariorum Munkaciensium ab Agriensibus Episcopis dependentiam praetensive remonstrat, ac vel ex eo ad deponendum praevis scriptotenus confectum erga Agrienses Episcopos Corporale iuramentum eundem per fas, et nefas adurget.

Videns Scenam hanc Manuel, et quod esset, jam probe intelligens obstupuit, steteruntque comae! sed Vox faucibus haud haesit; quemadmodum enim Vir erat, quem nec felicitas ambitione inflare, nec calamitas valebat deprimere, imo cujus animus ad adversos casus jam asvetus, immota fronte, velut aequata lance, tam adversantis, quam blandientis fortunae vicissitudinem ferre apprime didicerat, Reverendissimi Episcopi Francisci, et totius Agriensis Capituli postulato exorbitanti, veluti suae Iurisdictioni, et S. Sedis Apostolicae auctoritate, ac Serenissimorum Hungariae Regum Decretis, ac diametro opposito (16) infracte restitit Vivae Vocis Oraculo contradicendo, et solenniter contra usurpativum quidem, et exorbitans istud postulatam protestando, tum quod per Apostolicum Regem Mariam Theresiam nulla a Praesulibus Agriensibus

зовсім не говорила про залежність від егерських єпископів, що апостольський вікарій або виконуючий обов'язки папи у єпархії, йому довірених, незалежно від якогось іншого єпископа, був призначений і підтверджений св. апостольським престолом з найповнішою єпископською юрисдикцією.

Тим часом, не одержавши підтримки проти протесту Емануїла, нарешті високопреподобний егерський єпископ Франциск недоречно і зарозуміло використовує у своїх інтересах і канон латеранського собору у гл. «тому що у більшості випадків» за наказом головного судді, на основі якого забороняється довіряти одне і те ж місто або єпархію двом єпископам, хоч всередині тієї ж єпархії є змішані народи різних мов, що мають під однією вірою різні обряди і звичаї; і різні статути пап у цій справі, якими постановляється, щоб греко-католики, хоч вони і відрізняються єпископською гідністю, знаходилися повністю під юрисдикцією місцевих латинських єпископів; і різні декларації святих конгрегацій; що своєрідно дають юрисдикцію егерським єпископам щодо попередників Емануїла у Мукачівському єпископстві, детально обговорює; і, нарешті, заперечує самі приклади знущань, які застосовували попередники, а також його егерські єпископи по відношенню до духовенства і греко-руського народу та навіть по відношенню до мукачівських апостольських вікаріїв, що так-сяк ґрунтувалися на видуманих даних, як уже ясніше білого дня показано у Йосифа де Камеліса, однак для вигляду здавалося, що все сприяє зарозумілості егерців, але все це легко спростував Емануїл. Отже, не маючи доказів, високопреподобний єпископ Франциск вдається до сили і погроз як до крайнього заходу, і цим тільки переможений Емануїл, прочитав попередньо написаний лист, на основі якого він призначався власним вікарієм високопреподобного (17) єпископа Франциска, протестуючи однак у присутності всього капітулу, що він читає, не присягаючи; як він доводить, цей лист треба вважати другорядним, тому що сам лист був посланий Іоанном Брадачем у Відень 1764 року як довіреним єпископа і руського духовенства, засвідчуючи св. нунціатурі. Насправді був прочитаний і підписаний такий лист присяги: «Я нижчепідписаний урочисто зобов'язуюсь, обіцяю, присягаю, даю обітницю, що безперечно визнаю і вважаю сучасного папу Бенедикта XIV та його наступ-

dependentiae mentione facta, tum quod Vicarius Apostolicus, seu Papae Vices gerens in Dioecesi sibi commissa independentem a quocunque alio Episcopo cum plenissima Episcopali Iurisdictione a S. Sede Apostolica constitutus, et confirmatus foret.

Nihil interim opitulante in contrarium facta a Manuele Protestatione, denique Reverendissimus Episcopus Agriensis Franciscus inopportune jam Canonem Concilii Lateranensis in Cap. „quoniam de plerisque“ de Offic. Iud. Ord. quo prohibetur unam, eandemque Civitatem, sive Dioecesim duobus committi Episcopis, quamvis intra eandem Dioecesim permixti sint populi diversarum lingvarum habentes sub una fide varios ritus, et mores in partem arrogantiae suae allegat: jam diversa Summorum Pontificum in hoc merito statuta, quibus constituitur, ut Graeci, etiamsi Episcopali praeferantur dignitate, Locallium Ordinariorum Latinorum Iurisdictioni omnimode subsint: jam Varias Sacrarum Congregationum declarationes, quae specificae Episcopis Agriensibus in Manuelis, in Episcopatu Munkacsiensis Praedecessores iurisdictionem tribuunt, in medium producit, jam denique ipsa exempla exercitae (!) super Clerum, et populum Graeco-Ruthenicum, imo et Vicarios Apostolicos Munkacsiensis a Praedecessoribus pariter suis Episcopis Agriensibus remonstrat; quae quidem utut falso niterentur supposito, prout jam in Iosepho de Camelis luce Meridiana clarius ostensum est, ad speciem tamen omnia arrogantiae Agriensium videbantur favorabilia, ast omnia haec facile diluit Manuel: deficiens igitur in rationibus Rfius Episcopus Franciscus, ad potentiam, et Minas, ceu ultimas aras semet convertit, et his demum victus Manuel, praevis confectum instrumentum, quo in peculiarem Vicarium Rndmi (17) Episcopi Francisci deputabatur, legit, protestatus tamen coram toto Capitulo se non animo jurandi legere; prout id Litterarium Instrumentum 2-do loco exhibendum edocet, quod ipsum Instrumentum per Joannem Bradats qua a. 1764 Episcopi, et Cleri Rutheni Viennam Deputatum, pro testimonio ad S. Nunciaturam producendo, missum est, est vero iuramenti instrumentum lectum, et subscriptum tale, ut sequitur: Infrascriptus spondeo, voveo, juro, et promitto: Quod Summum Pontificem modernum Benedictum XIV, et Ejus Successores, pro Vero Iesu Christi in terris Vicario, et sicut Sanctae Romanae Catholicae Latinae Ecclesiae, ita Graeci Ritus Unitorum quoque Visibili Supremo Capite; Celsissimos Apostolicos hujus Regni Primates Strigonienses Archi Epis-

ників за справжнього намісника Ісуса Христа на землі, за видимо найвищу главу як святої римо-католицької латинської церкви, так і грецького обряду уніатів; найвищих примасів цього апостольського королівства майбутніх естергомських архієпископів з часом за безсумнівних митрополитів; високопреосвященного і високопреподобного пана графа п. Франциска Баркоці із Сали, егерського єпископа, мого прелата та його наступників у цьому єпископстві за мого безсумнівного ординарного і єпархіального єпископа, і їм з цих пір завжди я є і буду вірним, послухним, підпорядкованим і підлеглим. Я буду старанно виконувати декрети святої конгрегації по пропаганді віри, викладені у шести пунктах і видані у Римі дня 20 червня 1718 року передані апостольським нунцієм моєму попередникові високопреосвященному і високопреподобенному панові Георгію Бізанці, а саме: По-перше, що греко-католики повинні святкувати свята за настановою латинської церкви, і в міру моєї можливості я попікнуюсь, щоб вони дотримувались моїми підлеглими. По-друге, я відокремлю дружин від двоєженців, якщо таких виявлю. По-третє, я не буду висвячувати русинів у духсан, якщо мені не покажуть дозвіл егерського єпископа. По-четверте, я не буду визнавати парохів русинів і не буду призначати нових, хіба за згодою егерського єпископа. По-п'яте, я не дозволю, щоб руські парохі вступали в шлюб з латинниками. По-шосте, я не буду будувати нових церков, кладовищ, а побудовані не буду висвячувати, хіба за згодою того ж. Усіма силами я буду пристосовуватись також до інструкції, даній латинським єпископом найсвятішим нашим паном Климентієм VIII. Я буду робити, щоб справи, наплегливо обговорювані у моїй присутності, шляхом апеляції попали в Егер, де сторони, що судяться, одержать остаточне вирішення. Вікаріїв я призначаю хіба з позитивної (18) згоди мого єпископа. Перш ніж я почну відвідувати, попрошу згоди єпископа, а потім буду приймати відповідні пункти для цього відвідування, так само буду скликати синод тільки за його згодою, і там сформульовані (пункти) я передам перед їх публікацією моєму єпископові для схвалення. У літургії я буду свято згадувати і римського папу, і свого єпископа, і буду вимагати від греко-католицького духовенства, щоб воно робило те саме.

Я також урочисто зобов'язуюсь і присягаю, що я хочу і прагну словом і прикладом

copos pro tempore futuros pro indubitatis Metropolitibus; excellentissimum, Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Com. D. Franciscum Barkóczy, de Szala, Episcopum Agriensem, Praelatum Meum, et suos in hoc Episcopatu Successores pro indubitato meo Ordinario, et Dioecesano Episcopo irrefragabiliter agnoscam, et teneam, iisdemque ab hac hora semper sim, et esse velim fidelis, obediens (!), subordinatus, et subjectus. Decreta Sacrae Congregationis de propaganda Fide sex Punctis comprehensa, et de die 20. Iunii, anni 1718 Romae emanata, ac Antecessori Meo Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Georgio Bizanzcy per Nuncium Apostolicum transmissa accurate observabo, Nempe primo: Quod Graeci servare teneantur dies Festos de praecepto Latinae Ecclesiae, et pro posse meo per Mihi subjectos observari curabo. Secundo: Separabo uxores a bigamis, si quos deprehendero. Tertio: Ruthenos ad Sac. Ordines non promovebo, nisi mihi exhibuerint Dimissorias Episcopi Agriensis. Quarto: Parochos Ruthenorum non approbabo, neque novos instituum, nisi de consensu Episcopi Agriensis. Quinto: Non permittam, ut Parochi Rutheni se ingerant in Matrimonia Latinorum. Sexto: Novas Ecclesias, Caemeteria non erigam, nec erectas consecrabo, nisi de consensu ejusdem. Instructioni item Latinis Episcopis a Sanctissimo Domino Nostro Clemente VIII. datae me omni conatu accomodabo. Causas coram me contentiose tractandas via via (!) Appellationi[s] Agriam deduci faciam, ubi finale decisionem Partes collitigantes consequantur. Vicarios nisi de po-(18) sitivo, Dioecesani Mei consensu non instituum. Visitationem priusquam instituum, Dioecesani consensum petam, indeque Puncta huic peragendae accomoda accipiam, Synodum pariter non nisi eo annuente convocabo, ibique statuenda ante eorum publicationem Ordinario meo approbanda submittam. In Liturgia et Romani Pontificis, et Dioecesani Mei Sacram faciam memoriam, atque ut idipsum Clerus Graecanicus faciat, eum compellam.

Item spondeo, ac juro, quod Animarum curae, et custodiae meae commissarum salutem viis accommodis omnibus verbo, et exemplo sin cere, ardenter, indefesse quaerere, Sacram cum Romana Catholica Fide Unionem, (:quam semper profiteor:) ipsis omnimode commendare, inculcare, ꞑanc in ipsis promovere, ampliare, tueri, defendere, eam vero praepedientes nulla habita ratione amoris, timoris, odii, irae, consanguinitatis, munerum, Minarum, aut cujuscunque alterius idgenus praepedimenti, omni cona-

широ, палко, невтомно, всіма придатними шляхами шукати спасіння душ, довірених моїй турботі та охороні, всякія їм рекомендувати, прищеплювати святу унію з римо-католицькою вірою (яку я завжди визнаю), її серед них поширювати, збільшувати, доглядати, захищати. Я хочу і прагну всіма своїми зусиллями відрадити, виправити тих, які на неї ж (унію) нападають без всякої любові, страху, ненависті, гніву, кровної спорідненості, обов'язків, погроз або якихось інших таких перешкод. Нарешті, я обіцяю і присягаю, що я ніяк не буду вмішуватись у права та юрисдикцію інших латинських єпископів, але буду держатись мирно у межах своїх прав. Маєтки, права, врожаї і доходи церков мого округу, нажиті і набуті, я буду оберігати і доглядати по можливості і здібності, буду старатись втрачені знову поновити, і ті ж церкви без іншого розпорядження і згоди мого єпископа я не залишу, не переміню, не поділю, не об'єднаю, нарешті, буду виконувати, наскільки від мене залежить, апостольський обов'язок доброго пастиря. І я також урочисто зобов'язуюсь, обіцяю, присягаю, нехай допомагає мені бог і це св. євангеліє. В Егері, дня 8 травня, 1747 господнього року. Михаїл Ольшавський, рожнявський єпископ, апостольський вікарій Мукачівського округу грецького обряду уніатів. в. р. (м. п.)».

Посвідчення

Я, нижчепідписаний цим на віру, визнаю, що після того, як у 1747 році високопреосвященний пан сучасний мукачівський єпископ спеціально був викликаний в Егер високопреосвященним паном графом Баркоці, егерським єпископом та ін. у справі улагодження певних розбіжностей, що були між латинським та уніатським духовенством, і він (мукачівський єпископ) з чистою совістю з'явився у цій справі з деякими із свого духовенства, які на сьогодні уже всі померли, за винятком одного мене, що був тоді з ним там. У той час не для того, щоб навіні розбіжності (19) улагодити, насправді вищезгаданому панові, мукачівському єпископові, який не сподівався і нічого не думав про таке, внаслідок попередніх погроз, треба було скласти якусь задалегідь написану присягу. Він у присутності вищезгаданого високопреосвященного пана, тогочасного егерського єпископа і шановної консисторії за-

tu meo dehortari, corrigere, et corrigi facere velim, et intendam. Demum voveo, ac juro, quod in jura, ac jurisdictionem aliorum Latinorum Episcoporum nullatenus me immiscebo, sed intra limites meos me pacifice continebo. Bona, jura, fructus, et proventus Ecclesiarum Districtus Mei inventa, et inventos pro posse, et nosse conservabo, et tuebor, deperdita recuperare satagam, eademque Ecclesias absque dispositione alia, et consensu Ordinarii mei non deseram, non permutabo, non dividam, non uniam, boni denique Pastoris Officium Apostolicum, quantum in me fuerit, adimplebo. Ego idem spondeo, voveo, ac juro, Sic me Deus adjuvet, et haec S. S. Evangelia. Agriae die 8-a Maji, Anno Domini: 1747 Michaël Olsavszky, Episcopus Rossen. Districtus G. R. U. Munkacs. Vicarius Apostolicus. m. p. (:L. S.)

Testimonium.

Infrascriptus praesentibus fide mediante recognosco, quod posteaquam in Anno 1747. Illustrissimus Dominus modernus Episcopus Munkacsiensis per Excellentissimum Dominum Comitem Barkóczy Episcopum Agriensem etc. pro componendis certis Clerum inter Latinum, et Unitum vigentibus dissensionibus ad se Agriam unice invitatus fuisset, isque bona fide eum in finem cum nonnullis ex Clero suo hodie jam defunctis omnibus illis, me unico adhuc superstite pro tunc secum ibidem habito comparuisset, eotum non ut praetensae dissensionibus sedatae fuissent, Verum praelibato Domino Episcopo Munkacsiensi insperate, et nihil tale cogitanti, praemissis minis, quodpiam juramentum deponendum fuisset exhibitum, qui coram Altitulato Excellentissimo Domino, pro tunc Episcopo Agriensi, et Venerabili Consistorio declaravit hoc modo: Ego juravi Regi, et Pontifici, amplius non teneor, interim adursus legam, et recitabo hoc scriptum, sed nunquam Animo ju-

явив таке: «Я присягнув королю і папі, більше я не зобов'язаний; а втім я буду змушений читати і виголошувати цю написану присягу, але ніколи не погоджусь». Для більшого підтвердження цієї справи я видав у Мукачеві 13 червня 1764 року це посвідчення, підписане власною рукою і скріплене звичайною печаткою. Іоанн Папп Трицезиматор.* в. р.

Імовірно, що з тієї самої нагоди в той самий час в Егері випало на долю приборчникам з духовенства єпископа Емануїла, а саме: Георгію Дешкові і Даниїлові Гавриловичу, які також, як учні відокремлені від учителя, волею-неволею повинні були прочитати заздалегідь написану присягу, майже таку, яку вимушено прочитав єпископ Емануїл. Коли це було так-сяк закінчено, після 8 травня того ж року високопреподобний егерський єпископ Франциск з метою зберегти видимість дружби і приховати всяку підозру своїх планів, розпорядився видати єпископові Емануїлу відкритий лист такого змісту. Емануїл із своїми повернувся з Егеру в М. Повч.

Глава 6 Баркоці призначає Емануїла

Ми, Франциск та ін., шановному братові, високопреосвященному і високопреподобному панові Емануїлу-Михаїлові Ольшавському, рожнявському єпископові з божої милості і апостольського престолу, апостольському вікарію Мукачівського і Марамороського округів, а також нашому (вікарію) щодо прихильників уніатів грецького обряду — вітання у господі, вічне і батьківське благословення. У поширенні священної унії між латинською і грецькою церквами сама справа вимагає тобі, невтомно працюючому, простягнути руку і полегшити, наскільки можна, труднощі, якими вона (унія) досить щедра. Отже, оскільки тобі не буде легко, якщо треба буде звертатися до нас серед стількох різних твоїх справ у всякому окремому випадку за дозволом виконувати обов'язки єпископа, призначати парохів і висвячувати призначених, і нас недавно просив з метою усунення труднощів (20) дати загальний дозвіл для вищесказаного; внаслідок цього, бажаючи дати

* Збирач тридцятої частини збіжжя та ін.

randi. In cuius rei majorem firmitatem hanc atestationem manu propria subscriptam, et usuali sigillo corroboratam extradedi Munkacsini die 13-a Mensis Iunii, Anno 1764 Ioun Papp Tricesimatur. m. p.

Non absimile, quod eadem ipsa occasione Agriae Episcopi Manuelis ex Clero adlaterali-bus: Georgio quippe Desko, et Daniele Havrilovits, eodem tempore evenit, qui etiam veluti Discipuli a Magistro separati, volentes nolentes fere aequale illi, quod Manuel Episcopus coactus legit, litterale instrumentum praevis con-scriptum perlegere debuerunt. His taliter-qualiter terminatis, posteaquam 8-a May, ejusdem Anni Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus ad retinendam amicitiae speciem, atque eximendam omnem Consiliorum suorum suspicionem, Episcopo Manueli extradari curasset in patenti sequentis tenoris Instrumentum; Manuel cum suis Agria remeavit. M. Pócsinum.

Caput 6. Barkóczy investit Manuelem.

Nos Franciscus etc. Venerabili Fratri: Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Manueli, Michaëli Olsavszky, Dei, et Apostolicae Sedis Gratia Episcopo Rossens, et per Districtum Munkaciensem, et Marmarossiensem Apostolico, ac etiam Nostro, quoad Graeci Ritus Unitorum Asseclas Vicario Salutem in Domino Sem-piternam, et Paternam Benedictionem. In promovendo Sacro-Sanctae Latinam inter, et Graecam Ecclesiam Unionis Negotio indefesse laboranti Fraternitati Tuae, res ipsa svadet, Manum porrigere, facilitareque, quoad licet, labores, quibus eadem distinetur satis quidem copiosis, et frequentibus. Itaque cum Fraternitati Tuae haud levi sit futurum incommodo, si inter tot diversas occupationes suas, in quovis particulari casu pro facultate exercendi Pontificalia, instituendi Parochos, promovendique Ordinandos, ad Nos recurrere debeat, Nobisque fine antevertendi hujus in- (20) commodi pro elargienda generali ad praedicta facultate nuper supplicaverit; Nos ratione hac inclinati, favorem Fraternitati Tuae exhibere volentes specialem, facultatem istam, uti petebatur, in Domino impertimur; Suam tamen in eo onerantes conscientiam,

тобі особливу допомогу, цей дозвіл, як його просили, ми надаємо у господі; однак, усвідомлюючи те, щоб зокрема при призначенні парохів і виданні наказів обережно поступав так, як вимагають права і як вимагає саме спасіння довірених їм (парохам) душ, врятованих дорогою кров'ю Христа. Це буде мати силу тільки до трьох років. Дано в єпископській курії егерського нашого міста, дня 8, місяця травня, року господнього 1747.

Але ось, чого не передбачав Емануїл, того ж 1747 року дня 8 травня без всякої затримки той же високопреподобний егерський єпископ Франциск, над чим він міркував на зборах єпископського правління, нарешті, бажаючи усунути причину незгод між усім латинським і руським католицьким духовенством і передати свою провінцію для здійснення юрисдикції по відношенню до народу, він вимагав вислати уже готові циркуляри для духовенства обох обрядів, на основі яких звичайно давались річні доходи овечками грецького обряду згідно наявного уже вчення Павла своїм парохам грецького обряду також досі навіть у філіалах, від них відняв і приватно передав латинським парохам, залишивши такси тільки від здійснення тих таїнств, що із-за відмінності обряду не могли бути здійснені латинськими плебанамі у філіалах латинян, де проживали русини. У цих філіалах служили руські католицькі парохи овечкам свого обряду не від свого імені, а від імені тільки латинських парохів, неначе їх ритуальні вікарії.

Довівши ці циркуляри до відома обох духовенств, латинські плебани намагалися уже не тільки вимагати річний дохід від русинів, що проживали у їх філіалах, але і від тих, які хотіли менше дати, при наявності світської влади законно і незаконно все вирвати. Бо хто ж, недооцінюючи наказ здорового глузду, пасе овець, щоб інший одягався вовною його овець і годувався молоком? Або хто з егерців коли-небудь обертав рожен, щоб хтось із русинів їв жарене м'ясо! І в дійсності нарешті підступні (21) плани егерців цими циркулярами були викриті.

Потім коли 1748 року тогочасний мукачівський єпископ Емануїл із особистого, адресованого йому листа високопреподобного егерського єпископа Франциска, уже призначеного на канонічний єпархіальний візит чотирьох комітетів: Саболцького, Сатмарського, Угоцького та Марамороського зрозумів, що той самий високопреподоб-

ut in Parochis praesertim instituendis, conferendisque Ordinibus ea procedat cum cautela, quam jura exigunt, ipsaque possit credendum talibus Animarum pretioso Christi sanguine redemptarum salus. Praesentibus ad triennium duntaxat valituris. Datum in Curia Episcopali Civitatis Nostrae Agriensis, die 8-a Mensis Maji, Anno Domini 1747.

Sed en, quod non praevidebat Manuel, ejusdem 1747 Anni die 8-a Maji Nulla interposita Mora idem Rm̄us Episcopus Agriensis Franciscus, quod cum ipso Regiminis Episcopalis medietabatur, aditu, tandem Universum Latinum inter, et Rutheno-Catholicum Curatum Clerum volens dissensionum Materiem de medio tollere, et suam exercendae in populum Iurisdictionis provinciam assignare, paratas jam pridem ad Utriusque Ritus Curatum Clerum expediri demandavit Currentales, quibus Annuus proventus a Graeci Ritus Oviculis secundum reproductam jam Pauli Doctrinam suis Graeci Ritus Parochis hucdum etiam in Filialibus praestari solitos, ab eisdem abstraxit, et Latinis Parochis privative addixit, Stolaribus duntaxat ab illorum administratione Sacramentorum, quae ita exigente Ritus disparitate per Latinos Plebanos Ruthenis in Latinorum Filialibus degentibus administrari nequirent, relictis, quae proinde Rutheno-Catholici Parochi Sui Ritus Oviculis non suo, sed Latinorum duntaxat Parochorum Namine, Veluti Rituales illorum Vicarii ministrarent.

Vulgatis his inter utrumque Clerum Curatum Currentalibus Plebani Latini a Ruthenis in Filialibus eorum degentibus Annuum Proventum jam non tantum praetendere, sed et ab eis, qui minus praestare vellent, penes brachii saecularis assistentiam per fas, et nefas omne extorquere sunt adgressi, Vilipenso rectae rationis dictamine ipso, quis enim unquam oves pascit, ut alter Ovium suarum lana vestiatur, et lacte pascatur? Aut quis aliquando Agriensium Veru rotavit, ut aliquis Ruthenorum assas carnes edat! et sane cum his Currentalibus demum occul- (21) te serpens in apertum protracta sunt Agriensium Consilia. Hinc dum Anno 1748-o ex peculiari-bus Reverendissimi Agriensis Episcopi Francisci in Canonica quatuor Comitatum: Szabólts, Szathmár, Ugocsa, et Marmaros Dioeciesana Visita jam constituti ad se directis Missilibus literis intellexit Munkacsini eotum existens Manuel Episcopus, quod idem Reverendissimus Episcopus Franciscus occasione ejusdem Canonicae assumptae Visitae oppidum quoque Munkács, ac in eo utriusque Ritus Latini videlicet, et Graeci

ний єпископ Франциск з нагоди розпочатого його канонічного візиту також вирішив канонічно відвідати місто Мукачево, і там (відвідати) церкви обох обрядів, зрозуміло, латинського і грецького та церковних парохів, і, нарешті, монастир, посвячений св. Миколаю, що знаходиться біля міста, як тодішню єпископську резиденцію мукачівського єпископа, чого, очевидно, ніколи досі у минулі часи егерські єпископи не робили. Отже, Емануїл, старанно і своєчасно зваживши на попередні, теперішні і майбутні обставини негайно із свого духовенства скликає високопоставлених (осіб), а саме Георгія Дешка, призначеного вікарієм у Емануїла, Даниїла Гавриловича, суддю, Олексія Годермарського, мукачівського пароха і берегівського архidiaкона Георгія Рошу, великосевльюського пароха і угоцького архidiaкона, Олексія Сустая, росвигівського пароха. І скликаним явно, як оракул проголошує, що русинам від Егеру не слід більше нічого доброго сподіватись або чекати.

Глава 7

Груба поведінка егерського єпископа

І насправді, коли того ж 1748 року дня 15 липня високопреподобний єпископ Франциск у супроводі двохсот вершників і 5 каноніків кафедральної егерської церкви, а саме настоятеля Самуїла Енгельмаєра і обраного єпископа Іоанна Густіні, і прихильників Матіаса Губерта, Франциска Деяка і Миколая Андровича, появився біля міста Мукачево і розмістився не без авторитету в наметах, далеко розбитих на полі між містом і монастирем св. Миколая, зрештою як єпархіальний візитатор він мав офіційний вхід у Мукачево. Єпископ Емануїл ані особисто сам не вийшов йому назустріч, ані не вислав мукачівського руського католицького пароха, або когось іншого з духовенства, щоб засвідчити свою шану до високопоставленого мужа. Високопреподобний Франциск, будучи ображеним, зрозумів це як великий і пристрасний скандал навіть самих сретиків, які у великій кількості вийшли (йому) назустріч (22), негайно без всякої затримки того ж дня, коли прибув, 15 липня, він відправляє до Емануїла високопреподобного Енгельмаєра з двома каноніками, а саме Густіні і Губертом з тим ясним розпорядженням, щоб його канонічно запросити до своїх наметів. Але коли Емануїл не з'явився, після депутатів що уже поверну-

Ecclesias, et Ecclesiarum Parochos, ac demum finaliter oppido adjacens S. Nicolao dicatum Monasterium, veluti tunc actualem Episcopi Munkacsiensis Episcopalem Residentiam Canonice Visitare etiam decrevisset, quod scilicet nunquam hucdum retroactis saeculis Agrienses attentarunt Praesules: Manuel igitur Matura, et exacta animi deliberatione, expensis intra se antecedentibus, praesentibus, et consequentibus illico Primarios e Clero suo, Veluti Georgium Desko destinatum apud Manuelem Vicarium, Danielem Havrilovits, Causarum Auditorem, Alexium Hodermarszky Munkacsiensem Parochum, et Bereghiensem Archi-Diaconum, Georgium Rosy, Nagy Szöllösiensem Parochum, et Ugocsiensem Archi Diaconum, Alexium Susztay, Oroszvéghiensem Parochum convocat, convocatisque palam, velut Oraculum edicit, Ruthenis ab Agria amplius nihil boni sperandum aut expectandum esse.

Caput 7.

Durus procedendi Eppi Agr. modus.

Et dum reipsa eodem 1748-o die 15-a Julii Reverendissimus Episcopus Franciscus dupplici equestris Ordinis Militari Centuria stipatus, ac 5. Cathedralis Agriensis Ecclesiae Canonice, Samuele quippe Engelmajer Praeposito, et Electo Episcopo, Ioanne Gusztinyi, Mathia Hubert, Francisco Deák, et Nicolao Androvits, adlateratis, circumdatus, ad oppidum Munkács comparuisset, ac in tentoria per campum oppidum inter, et S. Nicolai Monasterium situm late extensa non sine Majestate consedisset, tandem in forma Dioecesanii Visitoris publicum Munkacsinum ingressum habuisset, Episcopus Manuel neque personaliter solus, neque per Ruthenico-Catholicum Munkacsiensem Parochum, aut quemquam alium ex Clero ortus sui honoratorem Virum honoris testandi gratia occurrit eidem, quem Neglectum Reverendissimus Franciscus pro grandi, et pathetico ipsorum etiam Haereticorum agminatim in occursum effusorum scan- (22) dalo interpretatus, illico nulla interposita mora eadem, qua advenit, Iulii 15-a Reverendissimum Englmajer (!) cum duobus Canonice, Gusztinyi nempe, et Hubert eo expresso cum Mandato ad Manuelem deputat, quatenus eundem canonicè ad sua evocaret tentoria; ast cum Manuel non compareret post Deputatos omni humanitatis significatione a se ex-

лися, прийнятих з усім виявом людяності, отже, Франциск, уже роздратований, знову і знову за допомогою свого канцлера Георгія Ріхальського письмово викликає його до себе, нарешті бачачи, що він робить це даремно, Франциск вживає інший захід щодо Емануїла, а саме звертається (той самий єпископ егерців) до Георгія Дешка, мужа, зрозуміло, надзвичайно набожного і дуже відомого нащадкам винятковою вченістю, і до Олексія Годермарського, до першого як призначеного вікарія, а до другого як мукачівського пароха і берегівського архідіякона, викликаючи обох до себе, погрожуючи їм. Вони, взявши із собою навіть задля самої людяності і інших руських католицьких парохів та світських службовців, після того як з'явилися до єпископських наметів з метою засвідчити людяність як самому високопреподобному єпископові Франциску, так і іншим його прихильникам-канонікам, були затримані там же до пізньої 11-ої години ночі, коли їх не змогли переконати ласкавими проханнями у визнанні егерської юрисдикції, нарешті були змушені погрожувати кайданами і в'язницями, щоб вони прийняли підпорядкованість і залежність у тій же справі, окремо особисту присягу, і насправді окремо скласти таку присягу:

«Я присягаю праведним богом і його матір'ю дівою Марією і всіма святими, що я буду вірним високопреосвященному панові графу Францискові Баркоці з Сали, егерському єпископові та ін., моєму єпископові та його наступникам і сучасному високопреосвященному та високопреподобному панові Михаїлу-Емануєлю Ольшавському, апостольському вікарію високопреосвященного ординарного єпископа і його наступникам, і церкві буду проявляти послухність і віддавати належну шану, і не буду помишляти, щоб вищезгаданий високопреосвящений пан єпископ та його наступники втратили шану, становище, гідність, права, привілеї, авторитет, життя або членів, але скоріше буду пристосовуватись у всьому до розпорядження священних канонів у цьому випадку. Так нехай допомагає мені бог і це святе боже євангеліє».

(23) Після даної присяги, яку я шойно навів, шановні, повернувшись до свого єпископа, широко і уклінно доповіли, як були прийнятні егерцями, та незважаючи на це, єпископ Емануїл наступного дня, 16 липня, маючи намір віддати особисту шану у наме-

ceptos jam reversos; igitur Franciscus jam exasperatus, iterum, atque iterum medio Sui Cancellarii Georgii Richalszky scriptotenus in praesentiam sui citat eundem, tandem incassum videns se agere Franciscus cum Manuele aliud arripit medium, nempe convertit se idem Praesul Agriensium ad Georgium Desko, Virum videlicet in pietate eximia, et doctrina singulari posteritati Notissimum, ac Alexium Hodermarszky, illum veluti Vicarium destinatum, hunc autem tamquam Parochum Munkaciensem, et Archidiaconum Bereghiensem in praesentiam sui sub comminationibus utrumque citando, qui assumptis vel ipsius ductu humanitatis et reliquis Rutheno-Catholicis Parochis, et Foraneis Officialibus dum ad tentoria Episcopalia tam ipsi Reverendissimo Episcopo Francisco, quam et reliquis, ejus adlateralibus Canonicis Officium humanitatis praestituri comparuissent, ad suspectam aliunde Noctis horam 11-am ibidem detenti sunt, ubi dum blandis sollicitationibus ad recognoscendam in se Agriensium jurisdictionem induci minus potuissent, minis tandem compedum, et carcerum ad praestandum in eodem subjectionis, et dependentiae merito singillative Corporale Iuramentum coacti fuerunt, et reipsa tale, quale sequitur, singillative deposuere Iuramentum:

Iuro per Deum Verum, et Ejus Genitricem Virginem Mariam, et omnes Electos Dei, quod Excellentissimo Domino Comiti Francisco Barkóczy, de Szala, Episcopo Agriensi etc. Ordinario meo, et Successoribus ejus, ac moderno Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Michaëli Manuelli Olsavszky, Apostolico, et Excellentissimi Ordinarii Episcopi Vicario, ejusque Successoribus, et Ecclesiae fidelis ero, obedientiam (!), et reverentiam debitam exhibebo, nec ero in consilio, ut aliefatus Excellentissimus Dominus Ordinarius, ejusque Successores honorem, statum, dignitatem, Iura, et Privilegia, auctoritatem, Vitam, aut membra amittant, sed potius me in omnibus dispositioni Sacrorum Canonum hoc in passu factae accomodabo; Sic Me Deus adjuvet, et haec Sancta Dei Evangelia.

(23) Post Iuramentum, quod modo retuli, praestitum, honoratiores ad Suum Episcopum reversi, quamquam sincere, et genuine eidem retulissent, qualiternam ab Agriensibus tractati essent, eo tamen non obstante Episcopus Manuel die altera, quae fuit Iulii 16-a personalem

тах високопреподобному єпископові Франциску, його ж відвідав і коли один одного з усією належною чемністю вітає, то частозгадуваний єпископ граф Франциск серед багатьох інших тягот, мукачівському єпископові Емануїлу, який привітався, запально наголошує зокрема на тому, що той достатньо не піклується про уніатське духовенство, хоч руський католицький народ взагалі ніякою владою не притягується до виконання повинності без відома руського католицького духовенства, не згадуючи, що він добрий граф єпископ, тому що він сам також надавав таку допомогу, як і бідний, всіляко знедолений руський народ своїм руським парохом для взаємного свого утримання, але вже усякими способами він намагався відокремити від них (руських парохів) своїми згаданими циркулярами і підпорядкувати (їх) латинським плебанам.

Далі, занадто це перебільшуючи, знову для підтвердження присяги, яку він недавно відмовився дати 8 травня минулого року в Егері у повній консисторії, того ж Емануїла, мукачівського єпископа, ласкаво запрошують прибічники, високопреподобний же єпископ, граф Франциск його турбує, законно і незаконно переслідує, погрожує суворим судом церковної цензури, навіть погрожує зверненням до світської влади, а також тюремним ув'язненням, з якого він дуже легко вибрався, щоб уникнути самого скандалу серед кальвіністів і лютеранів із-за арештування і тюремного ув'язнення єпископа та лютеранів, скреготячи зубами, щоб він не робив, і присягу, яку Емануїл відмовився дати в Егері, тут підтвердив. Бо доля ніколи не дозволяє хороброму мужу заспокоїтись, але щодня тривожить і мучить, щоб його ж сміливо прославити похвалами і безсмертям. Тим не менше сміливо, як личить хороброму, він вів себе, тому що довго чинив опір звідусіль оточеному високопреподобному єпископові Франциску озброєним військом, яке уже в іншому місці проявило себе, непохитно посилаючись на захист своїх прав, знявши зі своєї шиї сам єпископський хрест і поставивши перед єпископом Франциском; однак нарешті єдиний серед багатьох він, боячись зазнати жорстокості з найнеприємнішою ганьбою для єпископської гідності, зокрема серед кальвіністів краще пристосуватись до обставин часу і місця, він навіть не присягнув, як показує дане свідчення про це 13 жовтня 1764 року і у Відні

suum Reverendissimo Episcopo Francisco Cultum praestitutum in tentoriis eundem adiit, et dum praesens praesentem omni debita cum humanitate adsalutat, saepefatus Episcopus Comes Franciscus inter complura gravamina alia, istud praesertim Episcopo Munkaciensi Manuelli adsalutanti nervose exagrat (!), quasi Cleri Uniti vix aliquam gereret curam, siquidem populus Rutheno-Catholicus a nemine prorsus cum autoritate adurgetur ad praestandum praestanda desolato Rutheno-Catholico Clero, non reflectens se bonus Comes Episcopus, quod ille solus etiam hujusmodi Beneficium, quo Miser, et undique affluctus populus Ruthenicus in congruam sustentationem sui Ruthenis Parochis suis succurrebat, jam ab illis memoratis suis Currentalibus avellere, et Plebanis Latinis addicere modis omnibus adlaboraret.

His porro satis, superque exageratis (!), rursus ad Iuramenti, quod quidem anno proxime evoluto 8-va May Agriae in pleno Consistorio praestare renuerat, ratificationem idem Manuel Munkaciensis Episcopus per Collaterales equidem blandis modis sollicitatur, per Reverendissimum autem Episcopum, Comitem Franciscum urgetur, ac per fas, et nefas compellitur, iudicium rigorosum Ecclesiasticae censurae intentatur, imo invocationem Brachii saecularis, et incaptivationem, ac incarcerationem quoque, quam ob respectum solius scandali vitandi ex comprehensione, et incaptivatione Episcopi inter Calvinianos, et Lutheranos facillime emergibilis evasit, dentibus stridentibus ni faciat, et Iuramentum, quod Agriae praestare Manuel renuit, hic ratificet, minatur. Fortem nempe Virum fortuna nunquam quiescere patitur, sed in dies vexat, et exercet, ne impune laudibus, et immortalitate eundem decoret! fortiter nihilominus, ut fortem decet, se gessit, quia armata militia undique stipato Reverendissimo Episcopo Francisco, alibi jam remonstrata infracte in defensionem Iurium suorum inallegans, ipsa Episcopali Cruce de collo suo detracta, et ante Franciscum Episcopum collocata diu restitit; finaliter tamen unicus inter multos (24) timens subire violentias cum gravissima Episcopalis dignitatis ignominia, praesertim inter Calvinianos satius ducens temporis, et loci circumstantiis servire, non quidem juravit, ut testimonium super eo 1764 13-a Octobris datum, et Viennae remonstratum edocet, Iuramentum attamen, quod Agriae anno superiori praestare renuit, hic in campis Munkaciensibus rursus perlectum, proprio Chirographo, et sigillo roboravit. Ejus tenorem vide inferius.

заперечене, однак присягу, яку в Егері минулого року він відмовився дати, тут на мукачівських полях знову зачитану, власним підписом і печаткою підтвердив. Її зміст дивись нижче.

(25) Глава 8
Прибуття єпископів у Мукачево

І насправді подібно до того як після відтину голови весь останній тулуб ціпеніє, так цілком подібно і все шановне руське католицьке духовенство не брало участі в торжествах на честь високопреподобного єпископа Франциска, тому що не брав участі (у них) і Емануїл. Але обставини склались так, як передбачалось, тому що між Франциском і Емануїлом існувала суперечка, і побачивши те, що єпископ Емануїл уже одягнувся у всі єпископські регалії грецького обряду, негайно тоді не тільки шановні із духовенства, але й самі також парохі сусідніх руських церков і навіть монахи із ордену о. Василя, які юрбою прибігли і співали руською мовою з насолодою для слухачів гімн «Слава богу на небесах». Вони, ідучи попереду, урочисто проводять того ж високопреподобного єпископа Франциска разом з Емануїлом так само одягнутого у свої єпископські регалії, при великому напливі людей всякого стану і становища різних обрядів і релігій по багатолюдних мукачівських вулицях до мукачівської руської католицької церкви.

Саме так відбулося другого дня, 17 липня, коли той же егерський єпископ, прибувши у монастир св. Миколая, відвідав (його), як на той час єпископську кафедру мукачівських єпископів, і там набожно взяв участь в урочисто проспіваній літургії грецького обряду. А втім так, як повідомлялось, завершивши візит у Мукачеві, того ж самого 17 липня той же високопреподобний єпископ граф Баркоці відправився із загальноприйнятим почтом, а саме високопреподобним паном графом Франциском Каролі з Мукачева в Ужгород, маючи намір нанести візит.

(26) Чи думаєш, доброзичливий читачу, що після закінчення того, що ти дотепер прочитав, стільки разів згадуваний Франциск заспокоївся і залишив русинів у спокої? Анітрохи, бо цього треба було сподіватись від Баркоці, який домагався своєї слави із гноблення русинів і розпочати безкорисну справу, негайно, тому що ще того самого 1748 року після здійснення канонічного візиту своєї

(25) Caput 8.
Introitus Eppor. Munkacsinum.

Et sane ut ut ante, quemadmodum praeciso capite totus reliquus riget truncus, ita non absimiliter a Reverendissimis Episcopi Francisci Solennitatibus absentante se Manuele, absentabat se et totus Venerabilis Clerus Rutheno-Catholicus, ast composita taliter, ut praemissum est, Franciscum inter, et Manuelem vigente controversia, visoque eo, quod Episcopus Manuel jam omnibus Episcopalibus Graeci-Ritus indueretur ornamentis, illico eotum non tantum honoratiores ex Clero, sed et ipsi quoque vicinarum Ecclesiarum Ruthenicarum Parochi, quin et ex Ordine D. Basilii Religiosi turmatim accurrentes, ac Ruthenico idiomate non sine audientium voluptate Hymnum: Gloria in Excelsis Deo, decantantes, eundem Reverendissimum Episcopum Franciscum una cum Manuele aequae Episcopalibus Ornamentis suis indutum, in magno omnis status, et Conditionis diversorum Rituum, et Religionum hominum affluxu per publicas Munkacsienses plateas ad Ecclesiam Rutheno-Catholicam Munkacsiensem procedentes sollemniter deducunt.

Haud secus actum est die altera, quae fuit Iulii 17-a dum nempe idem Agriensis Episcopus ad Monasterium S. Nicolai, veluti eotum consuetam Munkacsiensium Episcoporum Episcopalem Cathedram adventando visitasset, ibique sollemniter decantatae Graeci Ritus Liturgiae pie interesset. Caeterum taliter, qualiter relatum est, Munkacsini terminatis, eadem ipsa Iulii 17-a idem Reverendissimus Episcopus Comes Barkóczy cum solita comitiva, et signanter Excellentissimo Domino Comite Francisco Károlyi Munkacsino Unghvarinum visitaturus, discessit.

(26) Putasne Lector benevole his, quae huc dum legisti finitis toties memoratum Franciscum quievisse, ac Ruthenos in pace permisisse? minime, hoc enim a Barkóczy ex Ruthenorum oppressione gloriam suam sectante sperare erat arenae Semen Mandare, illico, siquidem eodem adhuc ipso 1748 anno, post peractam in reliquis etiam sex superioris Hungariae Comitatus Canonica Dioecesis suae Visitam tum quoddam Munkacsienses Episcopos, tum et illorum Rutheno-Catholicos Parochos, praesertim autem

епархії також у інших шістьох комітатах верхньої Угорщини той же високопреподобний егерський єпископ потурбувався видати настанову як щодо мукачівських єпископів, так і щодо їх руських католицьких парохів, зокрема ж до тих, які були змішані з латинниками з метою усунення суперечок між парохами обох обрядів щодо річних і церковних доходів, які повинні бути зібрані від руського народу; суперечки, шкідливі для загального добра, а для народу скандальні, без сумніву, якщо б скоріше, ніж (Баркоці) думав на успіх у справі русинів, він не зазнав би перешкоди в обнародуванні (настанови) друком. Очевидно, Франциск ще не обскубав горобця, а вже готувався його з'їсти.

Глава 9

Він забороняє Емануїлу юрисдикцію і виконувати обов'язки єпископа

Отже, той же егерський єпископ явно висловив свою думку, згідно з якою він хотів мати для себе обох підпорядкованих, коли на основі тієї ж настанови як мукачівському єпископові, так і його шановному духовенству він видає такі постанови і визначає пункти, із яких стосовно саме мукачівського єпископа були такі: по-перше, щоб мукачівський єпископ не висвячував жодного з русинів у сан священника без листа про їх звільнення, хіба лише із-за важкої дороги в Егер із віддалених куточків щороку буде мати офіційне право від нього, яке саме він легко також обіцяє дати, однак же зберігши всякими способами таке становище, щоб, очевидно, він не висвятив зайвих на якусь шкоду для держави, і на жодну користь для церкви. Але про те, хто і як були висвячені щорічно, той же егерський єпископ хотів бути абсолютно проінформованим. По-друге, він хотів, щоб важливіші випадки, наприклад щодо шлюбу та розлучення, побоїв пресвітера, порушення церковного імунітету були безпосередньо йому повідомлені. По-третє, без його згоди він не дозволяв десь будувати ані руську парафію, ані нову церкву. По-четверте, він забороняв мукачівському єпископові без його згоди проводити конгрегацію духовенства, він хотів, щоб на ній (конгрегації) стільки ж разів, скільки разів (27) буде проводитись з питання розподілу і висвячення, хтось із високопоставлених осіб егерської кафедральної церкви був присутнім. По-п'яте, якщо доведеться мука-

illos, qui Latinis forent permixti, regulamentum, ad anteventenda inter utriusque Ritus Parochos jurgia, quoad annuos, et Stolare Proventus a Ruthenico Populo desumendos publico bono noxia, populo autem scandalosa, idem Reverendissimus Agriensium Episcopus condi curaverat, indubie si non maturius, quam vel putasset in progressu quoad Ruthenos impeditus fuisset typis publicis etiam vulgandum scilicet nondum Franciscus passerem deplumaverat, at tamen vesci illo adparaverat.

Caput 9.

Iurisdictionem, et Pontificalia interdicit Manuelli.

Prodidit itaque manifeste animi sui sensa idem Agriensium Praesul, in quonam utrosque sibi subjectos habere voluerit, dum eodem regulamento tam Munkacsiensi Episcopo, quam ejus Ven. Clero sequentes limites ponit, et metas designat, e quibus quidem Munkacsiensem concernentia Episcopum, fuerant sequentia: 1-o Ut Munkacsiensis Episcopus nullum Ruthenorum in Sacerdotium ordinet absque Dimissoriis suis, nisi ob difficilem e remotis partibus Agriam recursum de anno in annum generalem a se facultatem habuerit, quam quidem haud difficulter se largiturum adpromittit, servata attamen omnimode conditione ea, ne vide licet aliquo Reipublicae detrimento, nullo Ecclesiae emolumento supervacaneos consecret. Quod autem, qui, et quales ordinati sunt de anno in annum, idem Agriensium Praesul absolute informari voluit. 2-o Majoris Momenti causas, uti est Conjugii, quoad Vinculum, divortium, Presbyteri percussio, Immunitatis Ecclesiasticae Violatio, ad se simpliciter devolvi voluit. 3-o Absque consensu sui neque Parochiam, Ruthenam, neque Ecclesiam novam erigi alicubi admittebat. 4-o Prohibebat a Munkacsiensi Episcopo absque consensu suo Cleri Congregationem celebrari, cui toties, quoties ce- (27) lebrabitur disponente, et ordinante aliquem de dignitatibus Cathedralis Ecclesiae Agriensis interesse voluit. 5-o Dum, et quando Munkacsiensem Episcopum continget alicui Presbytero aliqua Ecclesia curam animarum conferre, in tali casu mandavit, ut Munkacsiensis Episcopus ante omnia talis Presbyteri Professionem Fidei

чівському єпископові довірити душпастерство якомусь пресвітеру у якій-небудь церкві, в такому випадку він наказав, щоб мукачівський єпископ передусім прийняв визнання віри такого пресвітера і підписане вислав йому в Егер. По-шосте, він наказав, щоб мукачівський єпископ для дев'ятох комітатів, а саме: Абауйварського, Шароського, Земплинського, Ужанського, Березького, Угоцького, Марамороського, Сатмарського, Саболчського — призначив по одному архідиякону, або якщо вони мали цей сан, щоб їх окремо по імені і прізвищу вніс у його список, щоб він їх у цьому сані підтвердив і призначив у їх обов'язках. По-сьоме, нарешті, він абсолютно хотів, щоб все те, що вимагалось від мукачівського єпископа і у 1747 і 1748 роках містили в собі присяги, той же мукачівський єпископ і сам нехай непорушно зберігає і нехай вимагає від своїх точно виконувати. І це є те, що стосується мукачівського єпископа.

Далі, що стосується духовенства обох обрядів, тобто латинського і грецького, у тій же настанові були такі пункти: як, по-перше, щоб самі русини і навіть тільки в тих місцях і селах, в яких перебувають руські пресвітери, по всій егерській єпархії керувались юрисдикцією руських пресвітерів; а місце, яке населяє і латинський парох, і руський пресвітер, нехай буде підлеглим юрисдикції обох, щодо латинників, очевидно, латинському, а щодо русинів руському пресвітерові. По-друге, місяць ж або всі села, які в Егерській єпархії були населені людьми латинського або грецького обряду, залишались як латинському, так руському пресвітеру, особисто він хотів, щоб вони були під юрисдикцією латинських парохів. По-третє, оскільки латинські священники не могли виконувати своїм обрядом людям грецького обряду деякі таїнства, як хрещення, причастя, останнє помазання і покаяння, і згідно священних канонів парох може не тільки стригти овець, але повинен і виконувати таїнства; тому, щоб вони або не заставлялись апостольським престолом змінити визнаний обряд, або залишилися без таїнств, необхідно, щоб латинські парохі забезпечили себе вікарієм, які власне авторитетом латинських парохів, однак грецьким обрядом або руським уніатським виконували б для віруючих названі таїнства, тому той же єпископ Франциск суворо наказав латинським (28) парохам, щоб як до тих місць, у яких є латинська парафія (якщо там які-не-

excipiat, exceptamque, et subscriptam ad se Agriam mittat. 6-o Mandavit, ut Episcopus Munkacsiensis pro Novem Comitatibus, nempe: Abaujvár, Sáros, Zemplén, Unghvár, Beregh, Ugoosa, Marmaros, Szathmár, Szabóls, singulos Archi-Diaconos aut denominet, aut si qui actualitatem hujus Officii haberent, eos singillatim de nomine, et cognomine ad se perscribat, in Officio hoc a se et confirmandos, et in muniis suis constituendos. 7-o Denique absolute volebat, ut ea omnia, quae praetensa a Munkacsiensis Episcopo, et 1747 ac 1748-i. juramenta in se complectebantur, idem Munkacsiensis Episcopus et solus inviolate observet, et a suis ad amussim adimpleri satagat. Et haec sunt Munkacsensem Episcopum concernentia.

Porro ad utrumque, Latini videlicet, et Graeci Ritus Curatum Clerum pertinentia puncta in eodem regulamento erant sequentia: veluti 1-o Ut soli Rutheni, et quidem in iis duntaxat locis, et Possessionibus, in quibus Rutheni Presbyteri resident, per totam Dioecesim Agriensem Iurisdictione Ruthenorum Presbyterorum comprehendantur, Locus proinde, quem et Latinus Parochus, et Ruthenus Presbyter incolit, utriusque sit subjectus Iurisdictioni, quoad Latinos videlicet Latino, quoad Ruthenos vero Presbytero Rutheno. 2-o Loca autem, seu Possessiones omnes, quae in Dioecesi Agriensi, seu per Latini, seu per Graeci Ritus homines impopolatae forent, etiam Latino quam Rutheno destituerentur Presbytero, privative Latinorum duntaxat Parochorum Iurisdictionis esse voluit. 3-o Cum autem Latini Sacerdotes Graeci Ritus hominibus aliqua Sacramenta, uti Baptismum, Eucharistiam, Extremam Unctionem, et Poenitentiam ritu ipsorum administrare non valerent, et juxta Sacros Canones Parochus oves non tantum tondere possit, sed et Sacramentis pascere debeat; hinc ne aut ritum ab Apostolica Sede approbatum mutare cogantur, aut Sacramentis destituantur, necessarium est, ut de Vicario Parochi Latini sibi provideant, qui autoritate quidem Latinorum Parochorum, ritu attamen Graeco, seu Rutheno-Unito animabus illis dicta Sacramenta administrent, severe proinde Latinis (28) Parochis idem Episcopus Franciscus praecepit, ut tam ad ea loca, in quibus Latina Parochia est (:si qui ibi reperiuntur Rutheni): quam et ad alias quascunque Filiales, in quibus nullus Presbyter esset, vicinum Sacerdotem Ruthenum admittere teneantur, qui Ruthenis Unitis Latinorum Parochorum nomine, Vicariae potestate Memorata Baptismi, Eucharistiae, Extremae Unctionis, et Poenitentiae Sacramenta admini-

будь русини знаходяться), так і до інших всяких філіалів, у яких не було жодного пресвітера, повинні допустити сусіднього руського священника, які руським уніатам іменем латинських парохів та згаданою владою вікарія здійснювали б таїнства хрещення, причастя, останнє помазання і покаяння, щоб вони не були обманутими платою за допомогу, той же єпископ Франциск визначив таким способом:

Адже для відвернення суперечок, які звичайно виникають відносно доходу, високопреподобний єпископ Франциск, намагаючись його погодити також з латинниками, встановив для руських пресвітерів усіх місць раз назавжди такий дохід: тобто від хрещення 12 крейцарів, від введення після народження 12 крейцарів, від вінчання людей кріпосного становища і кріпаків 1 флорин, від вінчання гостей і синів родини 2 флорини, від введення нової нареченої 12 крейцарів, від поховання кріпаків і людей кріпосного становища 24 крейцари, від поховання гостей 30 крейцарів, від літургії за померлими 1 флорин, за проповідь над небіжчиком 1 флорин і 30 крейцарів. Він непорушно розпорядився одержати також від русинів для латинських плебанів інший річний дохід, як і від інших парафіяльних функцій (за винятком хрещення, останнього помазання і покаяння) поступаючи таксу, суворо наказуючи, щоб жодним чином руські пресвітери не наважились виконувати які-небудь інші функції.

Так що ж треба робити в цьому випадку і у всіх відношеннях безвихідному становищі, може благодати захисту! Емануїл, народжений для постійної звідусіль терпеливості, не довго роздумував, але як тільки він позбавився згаданих лих, негайно постукав у двері королівсько-цісарського двору, як єдиного захисту своєї нещасливої долі і проти загрожуючих йому тягот благов материнську шанобливість вельмишановної апостольської королеви блаженної пам'яті Марії-Терезії, найуклінніше прохаючи зберегти для нього належну повну юрисдикцію. Саме так також все шановне руське католицьке духовенство і народ негайно того ж самого 1748 року довели до відома про справу через священну конгрегацію по пропаганді віри апостольський престол (29), що апостольському вікарію нагадують про порушення його права і права святого престолу і звільняють його від цензур, проти яких виступають ка-

strent, ne autem Cooperationis stipendio frustrarentur, determinaverat idem Franciscus Episcopus tali, ut sequitur, modo:

Nempe ad amovendas super Stola oriri solitas altercationes, ad conformitatem cum Latinis etiam illam adducere satagens Reverendissimus Franciscus Episcopus etiam pro Presbyteris Ruthenicis quorumcumque locorum semel pro semper illam taliter, ut sequitur, determinaverat: videlicet a Baptismate Kr̄ōs 12. ab Introductione post partum Kr. 12. a Copulatione Servilis Conditionis, et Inquilinorum flor. 1. a Copulatione hospitum, et filiorum familias flor. 2. ab Introductione Neo-Sponsae Kr. 12. a Sepultura Inquilinorum, et servilis Conditionis hominum Kr. 24. a Sepultura hospitum Kr. 30. a Liturgia defunctorum fl. 1. a Concione super Mortuum habita fl. 1. et Kr. 30. caeterum Annuum proventum, prouti et a reliquis functionibus Parochialibus (:excepto Baptismate, Extrema Unctione, et Poenitentia:) obvenientem stolam Latinis Plebanis etiam a Ruthenis percipiendam inviolabiliter ordinaverat, districte praecipiendo, ne ad ullas functiones alias se quocummodo Presbyteri Ruthenici ingerere audeant.

Quid ergo in hoc afflicto (!), et undiquaque desolato rerum statu agendum, vel tutela imploranda! ad continuum aliunde patientiam Manuel natus, non diu deliberavit, sed ut primum a memoratis miseris semet liberavit, continuo aulae Caesareo Regiae, veluti unicum afflictiae sortis suae praesidium, portam pulsavit, et Augustissimae Apostolicae Reginae piaereminentiae Mariae Theresiae Maternam Clementiam contra intentatas sibi molestias imploravit, veluti in competenti sibi absoluta Iurisdictione humillime petens manuteneri. Non secus etiam totus Ven. Rutheno-Catholicus Clerus, et populus illico eodem ipso 1748-o anno rei gestae Notitiam, per Sacram Congregationem de Propaganda Fide ad Sedem (29) Apostolicam detulit Vicarium Apostolicum de Violato suo, Sanctaeque Sedis Iure admoneri, et a Censuris absolvi, in quas incurrere Canonicae leges declarant, eos, qui Ecclesiasticam laedunt, aut laedi sinunt libertatem, expostulans, quoad se vero dolore questus, qualiternam ab Episcopo, et Clero Agriensi Latino injuriarentur, vexarentur, et injuste affligerentur; supplicarent proinde devotissime, quatenus ab obligatione exequerendorum, qua inviti jurejurando adpromiserant, una cum Episcopo suo solverentur. Nec incassum: ab utroque siquidem Altissimo Foro, nempe tam a Benedicto XIV. Prospero de Lambertinis, Romano Pontifice, eotum Ecclesiam Dei gubernante exemplis,

ночні закони, вимагаючи, щоб ті, які порушують церковну свободу або дозволяють її порушувати, з боєм жаліючись, як єпископ і латинське єгерське духовенство пригнічують їх, зневажають і несправедливо засмучують, тому вельми набожно благають, щоб разом із своїм єпископом звільнились від неминучого покарання як такі, що неохоче присягаючи, обіцяли. І не даремно, тому що від найвищого форуму, саме як від Бенедикта XIV Проспера де Ламбертіна, римського папи, тодішнього керівника божої церкви на прикладах, які детально можна прочитати у Одеріка Райналя стосовно 1439 року під номером 17 і у Фоми про старий і новий завіт у першій частині кн. I, гл. 29, так і від вельмишановної пані апостольської королеви, справжньої матері русинів, блаженної пам'яті Марії-Терезії, вони одержали бажану декларацію, очевидно (у ній) не було згадки про залежність, на яку претендували єгерські єпископи ані щодо мукачівського єпископа Емануїла, ані його руського католицького духовенства. Тому і присяга у цій справі, як безпредметній, а точніше грубо вимушеній, не мала зовсім ніякої сили ані щодо мукачівського єпископа Емануїла, ані щодо його шановного руського католицького духовенства. Але і крім того та ж вельмишановна пані розпорядилась у наказах (які також тепер мають єгерці у своїх шкатулках) високопреподобному латинському єпископові графу Франциску Баркоці, щоб він утримувався від такого роду невідповідних і неналежних зловживань і дозволив користуватися своєю юрисдикцією мукачівському єпископові, апостольському вікарію, і всіляко остерігався у майбутньому нанести йому якусь неприємність.

Наскільки ці найвищі декларації підбадьорили мукачівських русинів разом із своїм єпископом Емануїлом, настільки вони навпаки стурбованих єгерців непокоїли, щоб минулі їх претензії щодо русинів були непопушними. Тому згаданий високопреподобний єгерський єпископ граф Франциск Баркоці, підкоряючись найвищим наказам, уже викладеним, негайно відмовився (як належало) відкрито узурпувати юрисдикцію, або скоріше застосувати її проти русинів, тим не менше (30) однак, як іскорки, що виникли з ворожої ненависті, також і в майбутньому не затухають, але скоріше приховано загораються, коли амбіції і гордість служать стимулом; нарешті за життя стільки раз зга-

quae apud Odericum Rainal dum ad Annum 1439. N-ro 17. et Thomasinum, de Vet, et Nova Disciplina, parte 1-a Lib. 1. Cap. 29 fuse legi possunt, quam et a Clementissima Domina Apostolica Regina vera Ruthenorum Matre pie reminiscientiae Maria Theresia desideratam obtinuerunt declarationem, scilicet quod siquidem tam Episcopi Munkaciensis Manuelis, quam ejus Rutheno-Catholici Cleri praetensa per Episcopos Agrienses dependentia haud subsisteret, proinde et juramentum eo in merito, veluti in materia indebita, et respective violenter extortum tam Manuelis Episcopi Munkaciensis, quam ejusdem Ven. Rutheno-Catholici Cleri nullum absolute haberet Vigorem; Sed et insuper Reverendissimo Episcopo Latino Comiti Francisco Barkóczy in Mandatis (:quae Agrienses etiam nunc in suis possident scriniis:) eadem Clementissima Domina dedit, ut ab hujusmodi incompetentibus, et indebitis usurpationibus abstineret, et Munkaciensem Episcopum, Vicarium Apostolicum sua Iurisdictione frui sineret, ac ab ulla in posterum illi Molestia inferenda omnimode caveret.

Quantum declerationes hae Altissimae Ruthenos Munkacienses una cum suo Manuele Episcopo recrearunt, tantum Vice versa Agrienses Veritos, ne his veteres eorum in Ruthenos antiquarentur praetensiones pupugerunt: Hinc memoratus Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus Comes Barkóczy Altissimis Ordinibus jam expositis morem gerens, palam quidem Iurisdictionem, aut potius ejus exercitium in Ruthenos usurpare illico (:ut debuit: destitit, nihilo- (30) minus tamen, quo retenti ex Offensa odiorum igniculi in futurum etiam tempus non sopirentur, sed potius sub occulto gliscerent, ambitione, et arrogantia fomitem ministrante, vivo denique toties memorato Francisco, tamquam authore primipilo eadem fere etiam Latini inter, et Graeci Ritus Curatum Clerum vivebant, ac veluti ignis sub superinjecto cinere, latebant, fovebantur, quae studia siquidem videns bonus Praesul Franciscus, spes suas Ruthenos sibi subjiciendi, et ex toto subjugandi jam in herba praecisas esse; clancularias proinde, ubi ubi potuit, factiones adhibere haud intermisit, quo ejusdem in Episcopos Munkacienses, et eorum Rutheno-Catholicum Clerum, ac populum usum jurisdictionis in posteros suos, seu in Episcopatu Agriensi Successores quoquomodo derivaret, in hunc finem Anno 1755 pro sex Ruthenicis in Seminario Suo Agriensi alendis Alumnis, et nostro Rituali Graeci Ritus Professore, quem attamen nunquam obtinere poterat

дуваного Франциска, як ініціатора-організатора існували майже такі (суперечки) між духовенством латинського і грецького обряду, і як вогонь під попелом, вони приховувалися, зігрівалися, тому що добрий єпископ Франциск бачив ці намагання, що його надії підпорядкувати собі русинів і повністю їх підкорити уже марні, тому він там, де міг, не припиняв застосовувати (тайні змови), щоб він провів всіляко застосування юрисдикції на своїх наступників в Егерському єпископстві щодо мукачівських єпископів і їх руського католицького духовенства та народу, з цією метою в 1755 році для виховання шести руських вихованців у його Егерській семінарії і для нашого ритуального вчителя грецького обряду, якого однак ніколи він не міг мати від єпископа Емануїла, з загальної каси парохів він щорічно мав заплатити тисяча двісті рейнських флоринів, тому насправді декілька руських католицьких церков також дійсно мали сплачувати майбутні видатки, хоч треба було звести їх список до мінімуму, тим не менше протягом часу ті ж егерські руські вихованці втікали з цієї ж егерської фундації і поверталися до свого мукачівського єпископа.

Однак егерці про цей виклик, прихід і складання присяги мають так:

«Однак тому що цей муж (єпископ Ердевді) дуже заслужений, щоб одержати нев'янучий вінок, був направлений у 1742 році тодішнім егерським єпископом графом Габрієлем Ердевді як вікарій. Для грецького народу був призначений сучасний вікарій і ритуальний єпископ Михаїл-Емануїл Ольшавський, який також дня 8 лютого 1743 року склав загальноприйнятую присягу вірності і послухності по відношенню до свого єпископа і його ж генерального вікарія. Той же апостольський вікарій незабаром після дня 4 вересня того ж року був призначений для схвалення і одержав священний титул рожнявського єпископства в областях невірнучих.

Але після того, як помер блаженної пам'яті егерський єпископ граф Габрієль Ердевді, за його ж наступника, мого безпосереднього попередника (31) графа Франциска Баркоці, різні скарги, переважно щодо парафіяльних доходів, поступили до нього як від священників латинського, так і грецького обрядів, з побажанням їм же допомогти відповідним і водночас законним правом. Той же мій попередник запросив у Егер до себе гу-

ab Episcopo Manuele, ex Generali Parochorum Cassa singulis annis pendendos Mille ducentos Rh. florenos obtinuit, unde equidem aliquot Ecclesiae Rutheno-Catholicae bona futura etiam effective prodierunt subjecta, quamquam ad exiguum Catalogum reducenda, vertente nihilominus tempore iidem Agrienses Alumni Rutheni ex eadem Fundatione Agriensi profugi ad Suum Munkacsinum Episcopum appulere.

Agrienses vero de hac Citatione, Comparitione, et Iuramenti depositione haec habent: Ast quia Vir iste (:Episcopus Erdődy:) meritis plenus ad coronam immarcessibilem (!) recipendam translatus est Anno 1742 per Episcopum ejus temporis Agriensem Comitem Gabrielem Erdődy pro Vicario quoad populum Graecum constitutus est modernus Vicarius, et Episcopus Ritualis Michaël Manuel Olsavszky, qui etiam Anno 1743 die 8-a Februarii solitum Fidelitatis, et Obedientiae (!) erga Dioecesanum suum, et ejusdem Vicarium Generalem, deposuit Iuramentum, Idem subinde anno eodem die 4-a Septembris constitutus est ad Beneplacitum Vicarius Apostolicus, et accepit titulum Consecrabilis Episcopatus Rossensis in partibus infidelium.

Postquam autem e Vivis erepto optimae memoriae Episcopo Agriensi Comite Gabriele Erdődy sub ejusdem Successore, meo immediato An- (31) teessore, Comite Francisco Barkóczy, variae, praecipue circa Proventus Parochiales tam a Latini, quam Graeci Ritus Sacerdotibus querelae ad eum perlatae fuissent, opportuno, simulque Iuri conformi remedio iisdem occurrere volens; Idem Antecessor meus, Vicarium modernum humanis literis Agriam ad se invitavit, tam has querelas tandem componendi, quam cum eodem Episcopo consulendi causa, qua ratione optime tum Unitis Sacerdotibus, quod eorum est, cum vero Latinis attribuere posset.

Itaque anno 1747 Ritualis Episcopus cum nonnullis Archi Presbyteris Agriam ad Ordinarium venit, ibique coram Dioecesano, praesente toto Capitulo Agriensi, et pluribus Archi Presbyteris de sua ab Episcopo Agriensi dependentia capacitatus, iuramentum deposuit, in eamque regulationem ab Antecessore meo pro directione Cleri utriusque publicatam coaluit; una facultatem ordinandi, quos judicaverit aptos, ad triennium duraturam petiit, et obtinuit.

His non obstantibus, quam refractarium subsequo statim anno tempore Visitationis per Antecessorem meum peractae sese exhibuerit idem modernus Vicarius, et quibus mediis ad debitam reverentiam, ac obedientiam (!) Ordinario suo

манним листом сучасного вікарія, зрештою як для розгляду цих скарг, так і для поради з тим же єпископом, як можна найкраще виділити як уніатським священикам, так і латинським те, що їм належить.

Отже, 1747 року ритуальний єпископ з деякими архієпископами прибув в Егер до єпископа, і там, у присутності єпископа, усього егерського капітулу і численних архієпископів, переконаний ними у своїй залежності від егерського єпископа, склав присягу і дав згоду на опубліковане моїм попередником врегулювання щодо керівництва обома духовенствами; водночас він просив продовжити на три роки право висвячувати тих, яких вважав гідними; і він (його) одержав.

Незважаючи на це, той же сучасний вікарій показав себе впертим, негайно наступного року під час відвідування, здійсненого моїм попередником, треба було його заставляти, щоб він виявив належну шану і послухність своєму єпископові. Про це говорять самі акти відвідування.

Пастелій у своїх записках так говорить: «Але Емануїл постійно заперечував, що ним була складена присяга з тієї нагоди, або що він погодився на тоді опубліковане врегулювання щодо керівництва обома духовенствами, нарешті що він просив навіть право висвячувати строком на три роки. Але все це проти його волі і відомо було написано для нього і йому нав'язане. Що ж зокрема стосується присяги, стосовно якої йому зроблено закид, він говорив, що він її взяв до рук уже написану, що він її прочитав побіжно, намагаючись довідатись про її зміст, а не прагнути присягнути.

Я знаю те напевно, по-перше, що уже хитка віра доповідача егерців, який, як сказано вище, вирішив доповісти, що ритуальний єпископ з деякими архієпископами прибув в Егер і склав присягу у присутності єпископа, всього егерського капітулу і багатьох архієпископів, скоріше тому, що жоден з архієпископів не був тоді на боці нашого єпископа, крім єдиного Григорія Дешка і монаха (32), потім тому, що ані ті, тобто супутники, не були присутніми при тій суперечці, як вимагається при складанні присяги, про що я довідаюсь від тих самих супутників. — Відомо, по-друге, що практично він ніколи нічого не робив для погодження окремих пунктів у формулі цієї присяги, що зрештою він явно виступав проти них, що він, насправді, ніколи

praestandam adigi debuerit? Ipsa acta Visitationis perhibent.

Pásztelyi in suis Praenotationibus taliter loquitur: At Manuel a se Iuramentum depositum ea occasione fuisse, aut in regulationem pro directione Cleri utriusque tunc publicatam coaluisse denique vel facultatem ordinandi ad triennium duraturam petiisse, constanter negabat. Sed haec se invito, ac inscio elaborata sibi obtrusa fuisse. Quod autem specialiter Iuramentum concernit, illud jam descriptum inter exprobrationes Varias sibi exhibitum referebat se ad manus sumpsisse, illudque studio, quidnam contineret, sciendi, at non jurandi contentione obiter perlegisse.

Mihi illud certum est 1-o Quod jam sublesta sit Fides relatoris Agriensium, qui ut supra dictum est, praesumpsit ponere Ritualementum Episcopum cum nonnullis Archi-Presbyteris Agriam venisse, et coram Dioecetano, praesente toto Capitulo Agriensi, et pluribus Archi-Presbyteris iuramentum deposuisse, prius ex eo, quia nullus Archi-Presbyterorum erat eotum ad latus Episcopi Nostri praeter unicum Gregorium Desko, et Mona- (32) chum, posterius ideo, quia ne illi quidem, alias viae Comites erant disceptationi illi, et ut praetenditur, iuramenti depositioni praesentes, quae ex illis ipsis viae Comitibus habeo. — Certum est 2-o in praxi nil unquam ad Conformitatem punctorum in formula huius iuramenti expressorum egisse, imo eisdem expresse contravenisse, nempe de observatione qui-

не зробив жодного натяку про збереження ж латинських свят, що він не подавав жодної справи шляхом апеляції в Егер, що він ані не згадав егерського єпископа в літургії, ані не вимагав від своїх робити це, і що він по відношенню до русинів постійно висвячував у св. сани без дозволу егерського єпископа, що він будував нові церкви і кладовища без згоди того ж єпископа, а побудовані висвячував, що він скликав синоди, призначав вікаріїв на канонічний візит без згоди, навіть без егерського відома, одним словом показав себе, що всім зусиллям егерців, усім можливим способом і безпосередньо чинив опір, і в наступні дні всього свого життя постійно був проти і ніколи опісля він не міг бути приведенний в Егер під якимось приводом».

Глава 10 Наслідки цієї процедури

Наслідком цієї процедури було те, що у греко-католицького народу посилилась аморальність, бо так читано в актах єпархіяльного архіву. Після того, як весь авторитет мукачівського єпископа і парохів був піднятий попереднім декретом, світські службовці із цього робили для себе користь, бо, оплативши три маріани жупану і один талаяр адміністратору у Мукачівській домінії вільно розривали шлюби і змішано вели розпусту.

Поки це відбувалось, Емануїл Ольшавський 13 грудня 1746 року призначається королівським радником. Зміст грамоти такий:

«Ми, Марія-Терезія, божою милістю римська імператриця і королева Угорщини, Богемії, Далмації, Хорватії, Славонії та ін., ерцгерцог Австрії, герцог Бургундії, Брабантії, Штирії, Карінтії і Карніолії, графиня Габсбурга, Фландрії, Тироля і Горітії та ін. доводимо до відома, підтверджуючи змістом цього листа для всіх, кого стосується, що ми і на найуکیلніше прохання деяких наших віруючих, зробленого нашої (33) величності, і уважною і обережною вірністю і вірним служінням вірного нашого преподобного Михаїла Ольшавського, рожнявського та мукачівського єпископа уніатів грецького обряду і апостольського вікарія Марамороського округу, які він сам передав священній короні вищезгаданого нашого королівства Угорщини, а також нашому високому австрійському дому і уже тому нашої величності, а також у майбутньому не перестане передавати (як нам за нього доброзичливо

dem Festorum Latinorum nullam unquam mentionem fecisse, nullam Causam Via Appellationis Agriam permisisse, nec Agriensis Episcopi Memoriam in Liturgia aut fecisse, aut per suos fieri demandasse, et Contra vero Ruthenos ad S. Ordines absque Dimissoriis Agriensis Episcopi constanter promovisse, Novas Ecclesias, et Caemeteria absque consensu ejusdem Episcopi erexisse, erectaque consecrasset, Synodos convocasset, Vicarios in Visitationem Canonicam non Annuente, imo nec Sciente Agriensi instituisse, verbo eum se exhibuisse, ut omnibus Agriensium Moliminibus, omni, quo poterat modo, et immediate restiterit, et subsequis totius vitae suae diebus constanter adversatus fuerit, nec unquam exposit Agriam ullo sub praetextu pertrahi potuerit.

Caput 10. Sequelae hujus procedurae.

Sequela hujus procedurae fuerat, ut in populo Graeco Catholico immoralitas invaluerat, ita enim lego in Actis Archivi Dioeceseani. Posteaquam Episcopi Munkaciensis, et Parochorum per praevium Decretum omnis auctoritas sublata fuisset, Saeculares Officiales exinde sibi lucrum fecerunt, solutis enim tribus Marianis Spano, et uno Talero Administratori in Dominio Munkaciensi libere Matrimonia dissoluta sunt, et promiscue mechabantur (!).

Dum haec gererentur, Manuel Olsavszky 1746 13-a Decembris, nominatur in Consiliarium Regium. Tenor Diplomatis est sequens:

Nos Maria Theresia, Dei Gratia Romanorum Imperatrix, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. Regina, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, et Carnioliae, Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, et Goritiae, etc. etc. Memoriae commendamus. Tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, Quod Nos tum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humilliman Supplicationem Nostrae (33) propterea factam Majestati, tum vero attentis, et consideratis Fidelitate, et fidelibus servitiis Fidelis Nostri Reverendi Michaëlis Olsavszky, Graeci Ritus Unitorum Rossensis, et Munkaciensis Episcopi, nec non per Districtum Maramarossensem Vicarii Apostolici quae ipse Sacrae primum memorati Nostri Regni Hungariae Coronae, Augustae item Domui Nostrae Austriacae, ac jam Majestati quoque Nostrae exhibuit, et impendit, atque in futurum etiam (:quemadmodum Nobis de Ipso benigne pollice-

обіцяють); адже ми цього Михаїла Ольшавського, як зразкову і заслужену особу перед божою церквою вельмишановно приймемо, приєднаємо і зарахуємо в число і сан інших вірних наших королівських радників. Прагнемо і виразно постановляємо, щоб той же єпископ міг користуватись і радуватись протягом усього свого життя всіма тими пошанами, привілеями і свободами, якими користуються, насолоджуються інші вірні наші королівські радники. Тому-то ми приймаємо, приєднуємо, хочемо та постановляємо за допомогою сили і підтвердження цього нашого листа. Дано в ерцгерцогському нашому місті Відні в Австрії, дня тринадцятого, місяця грудня, року господнього тисяча сімсот сорок шостого, сьомого року нашого панування в Угорщині, Богемії та інших країнах. Марія-Терезія в. р. (м. п.), граф Леопольд де Надашд в. р. Франциск Коллер в. р.

5 лютого 1748 року монахи-василіани, не у змозі заспокоїтись, знову доносять на єпископа, що він порушує нічний їх спокій своєю челяддю, тому граф Франциск Баркоці серйозно попереджує єпископа, щоб він приборкав свою челядь.

5 листопада 1748 року, повертаючись з Відня у Повч, він висвятив Мелетія Ковача на великоварядинського єпископа волохів.

Глава 11 (34)

Егерський протокол про названий візит

Ми вище відзначили і нижче детальніше будемо трактувати, як колись неосвічене духовенство спочатку у Яніанській фундації, опісля в Егері почало навчатись, і вийшли мужі, наче стільки ж атлетів, які нарешті скинули ярмо егерців, але неосвіченість серед народу тривала, тому єпископ Емануїл на початку свого правління негайно видав документ, який буде мати силу для всього народу, бо у 1744 році він розпочав і у 1747 закінчив на власні кошти будувати у Мукачеві школу, другий Афіней руського народу. Про результати, успіх і вчителів нижче будемо говорити.

У великих зусиллях Егер перешкодив найвидатнішому мужеві. Адже граф Баркоці, егерський єпископ, 3 травня повідомляє Емануїла в Егері про канонічний візит, який належить йому здійснити під час відвідування

mur (!):) exhibere, et impendere non desinet; Eundem itaque Michaëlem Olsavszky, tanquam Personam idoneam, et de Ecclesia Dei Benemeritam in Numerum, et Ordinem reliquorum Fidelium Nostrorum Consiliariorum Regionum clementissime receperimus, aggregaverimus, et annumeraverimus. Volentes, et per expressum decernentes, ut Idem Episcopus omnibus illis honoribus, Privilegiis, et Libertatibus, quibus caeteri Fideles Consilarii Nostri Regii utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui, et gaudere per omnem vitam suam possit, ac valeat, Prouti recipimus, aggregamus, annumeramus, volumusque, et decernimus, harum Nostrarum Vigore, et Testimonio Literarum mediante. Datum in Archi Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die decima tertia Mensis Decembris, Anno Domini Millesimo septingentesimo Quadragesimo sexto. Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae, et reliquorum anno Septimo. Maria Theresia m. p. (:L. S.) Comes Leopoldus de Nádasd m. p. Franciscus Koller. m. p.

A. 1748-о 5-а Februarii, Monachi Basilitae quiescere nescii denuo deferunt Episcopum, quod nocturnam eorum quietem per suum famulitium Episcopus turbet, quare Comes Franciscus Barkóczy Episcopum serio monet, ut suum famulitium compescat.

A. 1847 5-а Novembris Vienna Pótsinum redux consecravit Meletium Kováts in Episcopum Magno Varadiensem Valachorum.

(34) Caput 11.

Agriense de dicta Visita Protocollum.

Superius innumimus, et inferius uberius tractabimus, qualiter Clerus olim omnium culturae exers, prius in Fundatione Ianiana, dein Agriae excoli coeperit, prodierique Viri, velut totidem Athletae, qui jugum Agriensium tandem excusserunt, sed ruditas in populo perduravit, ideo Manuel Episcopus in exordio statim Regiminis sui pro tota gente valiturum edidit Documentum, etenim 1744-о incoepit, et 1747 finivit propriis sumptibus aedificare Munkacsini scholam, alterum Atheneum (!) gentis Ruthenae. De effectu, progressu, et Professoribus inferius agemus.

Magnos inter conatus virum praestantissimum inturbavit Agria. Comes etenim Barkóczy Episcopus Agriensis Canonicam Visitam relate ad Graeci Ritus Ecclesias, per quas transire oportebit, per se instituendam insinuat Manuelli Agriae 3-а May. Devenit Munkacsinum splendi-

церков грецького обряду. Він прибув у Мукачево в супроводі чудового і багатого почту, дві сотні регулярного війська робили йому почесну варту. Емануїл не з'явився виявити йому шану.

Баркові послав трьох каноніків до нього, але й тоді він не з'явився, тому, вважаючи себе ображеним, формально викликає Емануїла наказом. Зміст виклику стисло такий:

Після зробленого вчора неодноразового канонічного попередження і виклику високопреосвященного і високопреподобного пана Михаїла-Емануїла Ольшавського, рожнявського єпископа і апостольського вікарія він знову і рішуче викликається, щоб завтрашнього дня о восьмій годині ранку він з'явився до нашого намету^{a)} відповісти на запропоновані йому пункти візиту. Написано біля Мукачева, 14 липня 1748 року, єгерський єпископ Франциск, граф Баркоці в. р.

Про цей скандальний акт Бабіля більш детально розповідає вище у 7 главі, розповідає і Базилович. Пастелій описує так: «У 1748 році, коли Баркоці прибув з нагоди канонічного візиту у Мукачево і ніхто з русинів не вийшов йому назустріч з процесією, як той вимагав, тоді (35), розкинувши намети на мукачівському полі, між іншим оточений військом, пізно вночі, викликавши високопоставлених з руського духовенства, які були у Мукачеві, як генерального вікарія Григорія Дешка, парохів дорозького Іоанна Петкоські, мукачівського Олексія Годермарського, русвигівського Олексія Сустая, ужгородського Іоанна Шолтеса, монахів-василіанів гуменського Даниїла Гавриловича, а також Гедеона Паціна і Гервасія, мараморського вікарія Андрія Бачинського, між іншим прихильника єгерського (єпископа), він докоряв за невдячність і непослушність і вирвав від них присягу послухності та підпорядкування. Тільки тоді наступного дня туди з'явився єпископ Емануїл».

Я на цьому не зупиняюся, однак особисто переконався, що Емануїл склав присягу, про це свідчить протокол Баркоці, написаний під час відвідування.

da, et copiosa comitiva, duae Companiae Militiae Regularis fecerunt Ei Guardiam honoris. Manuel non comparuit Ei homagium praestandi.

Expediti Barkóczy tres Canonicos ad eum, sed nec tunc comparuit, unde laesam suam superbiam ratus, Manuelem in patenti formaliter citat. Citationis tenor in extracto est sequens:

Post factam die hesterno Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Michaëlis Manuelis Olsavszky, Episcopi Rossensis, et Vicarii Apostolici Canonicam admonitionem, et Citationem ex superabundanti iterum, et peremptorie citatur, ut die crastina hora Octava Matutina ad Tentorium^{a)} nostrum super punctis Visitationis sibi proponendis responsurus, compareat. Signatum ad Munkács, 14-a Iulii, 1748. Franciscus Episcopus Agriensis Comes Barkóczy. m. p.

Actum hunc scandalosum Babilya uberius enarrat Capite 7. superius, enarrat et Bazilovits. Describit Páztelyi taliter: A. 1748 Cum Barkóczy venisset occasione Visitae Canonicae Munkacsinum, et nemo ex Ruthenis ullo modo, minus autem, ut ille desideravisset, cum Processione Ei obviavisset, eotum (35) expansis in campo Munkacsieni tentorii, alioquin Militari assistentia stipatus, sero noctu citatis, qui aderant Munkacsini, primoribus de Clero Ruthenorum, ut Gregorio Desko Vicario Generali, Ioanne Petkószky, Doroghiensi, Alexio Hodermarszky Munkacsieni, Alexio Susztay Oroszvégenesi, Ioanne Soltész Unghvariensi Parochis, Daniele Havrilovits Homonnensi, nec non Gedeone Páczin, ac Gervasio, Religiosis Basilitis, Andrea Bacsinszky Vicario Marmatico, alioquin se circa Agriensem africante, exprobravit ingratitude, ac inobedientiam (!), et iuramentum obedientiae (!), ac subjectionis ab eis extorsit. Tum sequenti die tantum Manuel Episcopus eorsum comparuit.

Ego eidem non immoror, intime tamen persuasus sum Manuelem iuramentum deposuisse, testatur Protocollum Barkóczianum, in Visitatione datum.

a) Цей намет або вірніше домик, зроблений із жердин з чотирма маленькими колесами, Баркоці завжди возив із собою. Я бачив цю хатку в 1819 році в саду єгерського єпископа. Автор.

a) Tentorium isthoc, aut rectius ex asseribus confectam domunculam quatuor rotulis provisam semper Barkóczy circumferebat. Ego istam gazulam Vidi 1819-o in horto Episcopi Agriensis. Author.

Егерці про цей візит у часто цитованій праці «Думка про недоцільність заснування Мукачівського єпископства» так говорять: «Року господнього 1748, дня 15, місяця липня на полі між містом Мукачево і монастирем святого Миколая на Чернечій горі був прийнятий високопреосвященним і високопреподобним п. графом Франциском Баркоці із Сали, егерським єпископом (Тит.) канонічний візит високопреосвященного і високопреподобного п. Михаїла-Емануїла Ольшавського, ритуального єпископа уніатів грецького обряду Мараморського і Мукачівського округів, апостольського і вищезгаданого високопреосвященного пана, тобто ординарного вікарія у присутності високопреосвящених і високопреподобних панів: Самуїла Енгелмаера, обраного Бідуанським єпископом, старшого настоятеля Іоанна Густіні, кафедрального архidiaкона, Саболчського архidiaкона Матіаса Губерта, ігумена св. Габрієля Архангела, настоятеля св. Стефана Егерського замку, Франциска Деяка, сатмарського архidiaкона, мараморського та угоцького архidiaкона Миколая Андровіча, взагалі (у присутності) всіх кафедральних каноніків Егерської церкви. Після того як на цей візит вищезгаданий ритуальний єпископ особисто з'явився спочатку канонічно запрошений посланими у цій справі високопреосвященими і високопреподобними панами Самуїлом Енгелмаєром, Іоанном Густіні та Матіасом Губертом, а потім знову і знову рішуче викликаний листом високопреосвященного п. єпископа за допомогою свого писаря шановного (36) Георгія Ріхвальдського, йому ж передусім прилюдно було вказано на недоліки, помилки і хиби під час канонічного візиту церков грецького обряду, зокрема у Сатмарському, Мараморському та Угоцькому округах, безпосередньо йому довірених, по пунктах, зміст яких був такий:

По-перше. Руський народ, сповідуючи обряд східної церкви, колись відокремлений від католицької церкви злочинною схизмою, але у попередньому столітті об'єднаний і повернутий у лоно святої матері, дуже порадував всю Панонію, особливо ж кафедральну егерську церкву. Внаслідок цього настоятелі егерської церкви, сповнені однаковим почуттям батьківської набожності до цих уніатів грецького обряду і латинників, завжди про це дуже турбувалися, щоб цей новий і ще незрілий народ церкви, який похвально намагався зберегти свій східний

Agrienses de hac Visita in saepe citato opere: opinio de non erigendo Episcopatu Munkacsienſi „taliter disserunt: Anno Domini 1748 die 15-a Mensis Iulii. In campo inter oppidum Munkáts, et Monasterium Sancti Nicolai de Monte Csernek sito, assumpta est per Excellentissimum, Illustrissimum, et Reverendissimum D. Comitem Franciscum Barkóczy, de Szala, Episcopum Agriensem (:Tit:) Canonica Visitatio Illustrissimi, ac Reverendissimi D. Michaëlis Manuelis Olsavszky, Graeci Ritus Unitorum per Districtum Munkacsienſem, et Marmarossienſem Episcopi Ritualis, Apostolici, et Altefati Excellentissimi Domini Ordinarii respective Vicarii, praesentibus Illustrissimo (!), ac Reverendissimis Dominis Samuele Englmajer, El. Episcopo Biduanensi, Praeposito Majore, Ioanne Gusztinyi Archi Diacono Cathedrali Mathia Hubert, Archi-Diacono Szabócsensi, Abbate, S. Gabrielis Archangeli, Praeposito S. Stephani, de Castro Agriensi, Francisco Deák, Archi Diacono Szathmariensi, Nicolao Androvics Archi Diacono Marmarossienſi, et Ugocsensi, omnibus omnino Cathedralis Ecclesiae Agriensis Canoniciſ. Ad quam cum praefatus Episcopus Ritualis primum quidem per exmissos eum in finem Illustrissimum, et Reverendissimos Dominos: Samuelem Englmajer, Ioannem Gusztinyi, et Mathiam Hubert cañonice vocatus, mox vero per scriptum Excellentissimi D. Ordinarii medio Cancellarii sui Honorabi-(36)lis Georgii Richvaldszky iterum, atque iterum peremptorie citatus in persona comparuisset, eidem primum, et ante omnia coram expositi sunt defectus, errores, et vitia in Canonica Visitatione Ecclesiarum Ritus Graeci in Districtibus praesertim Szathmariensi, Marmarossienſi, et Ugocsensi sitarum, et immediatae ejusdem curae creditarum per puncta, quorum tenor erat talis:

Primo: Orientalis Ecclesiae Ritus professae Ruthenorum Natio, nefario quondam Schismate ab Ecclesia Catholica separata, saeculo vero, quod ultimum praeteriit, unita, et in sinum piae Matris regressa totam Pannoniam, cumprimis vero Cathedralem Agriensium Ecclesiam ingenti complexit solatio. Unde factum est, quod Agriensis Ecclesiae Antistites pari hos Graeci Ritus Unitos, ac Latinos Paternae pietatis sensu amplexi, magnopere id semper egerint, ut Nuperna haec, et adhuc tenella Ecclesiae pubes, sui Orientalis Ritus retinendi laudabiliter studiosa, per totam, qua late patet, Dioecesim Agriensem foveretur, adolesceret, et ad aliquem tandem fulgorem e suis tenebris emergeret; atque ideo illud tandem Antistites illi effe-

обряд на всій території егерської єпархії, був підтриманий, зростав, і, нарешті, із своєї темряви піднявся до світла; і тому зрештою ті настоятелі потурбувалися про те, щоб один вікарій апостольського престолу та егерського єпископа очолив той народ як ритуальний (вікарій), щоб той же поважався єпископським титулом, інші ж мужи церковної ієрархії розподілені в належний сан, щоб утворювали з латинниками благородною відмінністю одне тіло егерської церкви, щоб їм обом міг допомогти через членів взаємної поваги і служби, тому що один пастор для всіх у єпархії сам не міг доглядати їх у всьому, то із-за віддалі не завжди доступної до місць, то із-за відмінності обряду. Чого іншого обіцяла така велика турбота егерських єпископів, як не великого здобутку душ і особливого збільшення того дуже неосвіченого народу у божій церкві. Але ото безсмертний боже! Коли єпископ та їх егерський єпископ відвідують і перевіряють церкви грецького обряду, погоджені з латинниками згідно із святими канонами, у багатьох церквах грецького обряду уніатів виявлені страшні неподобства і запустіння, а саме: високопреосвященний і високопреподобний пан, рожнявський єпископ, ритуальний вікарій русинів, зовсім не відвідував церкви. Вони повністю були позбавлені єпископських декретів, розпоряджень, інструкцій (37), заохочень; вони були підпорядковані судяжницьким, неосвіченим, непідходящим архідияконам і архіпресвітерам; вони були представлені священикам, які настільки не знають перших елементів віри, що пресвітери на канонічному екзамені під час цього візиту повинні навчатись екзаменаторами катехізису і тому, чого вимагає сан скупби, щоб вони самі навчали. Екзаменатори повинні були із слъозами пояснювати такі великі незнання. Більше того.

По-друге. Деякими пресвітерами згаданого обряду, як з'ясувалося на єпископському екзамені під час цього генерального візиту, захищались і стверджувались єретичні і скандальні думки, наприклад, що пекло для засуджених не буде вільним, а тому душі (їх), на думку пресвітерів, можуть бути врятовані для блаженної вічності; що розпуста не є смертним гріхом; що гріхи покаючих збережені таїнством покаюння можуть і повинні бути виявлені настоятелям, які бажають знати про недоліки померлих; що засуджені у смертному гріхові, приступаючи до святого

cerunt, ut unus Apostolicae Sedis, et Episcopi Agriensis Vicarius Populo illi Ritualis praeficeretur, idem Episcopalis tituli honore augetur, reliqui demum Ecclesiasticae Hierarchiae Viri in debitum ordinem distributi, unum cum Latinis pulchra varietate Agriensis Ecclesiae Corpus efficerent, ut quos unus omnium per Dioecesim Pastor, per se ipsum, tum locorum intervallo haud admittente semper, tum Ritus disparitate ita exigente, in omnibus pascere nequiret, illis per alternae dignitatis, et Officii membra utrisque adesse posset. Quid aliud tanta Episcoporum Agriensium sollicitudo promittebat, quam magna animarum emolumenta, ac rudissimae illius gentis peculiaria in Ecclesia Dei incrementa. Sed ecce Deum immortalem! dum per Episcopum, et Dioecesanum suum Agriensem Ecclesiae Graecanicae cum Latinis juxta Sac. Canonum placitae visitantur, et explorantur, in compluribus Ecclesiis Ritus Graeci Unitorum horrendae abominationes, et desolationes sunt detectae: Ecclesiae nempe ab Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Rossensi Episcopo Rituali Ruthenorum Vicario nequaquam visitatae. Episcopalibus Decretis, dispositionibus, instructionibus, exhortationibus omnino destitutae, contentiosis, rudibus, haud aptis Archidiaconis, et Archi Presbyteris subordinatae, Sacerdotibus prima Fidei elementa ignorantibus commissae, adeo, ut Presbyteri Canonico examini hac Visitatione subjecti Catechismo per Examinatores imbui, et ea, quae ut ipsi doceant, Officii ratio exigebat, per examinatos tantae inscientiae illachrymantes doceri debebant. Quod plus est:

II. A nonnullis attacki Ritus Presbyteris, quemadmodum in examine Episcopali hac Generali Visitatione patuit, Sententiae haereticae, et scandalosae tenebantur, et affirmabantur, v. g. Infernum damnatorum in aeternum haud duraturum, sed inde animas suffragiis Presbyterorum ad beatam aeternitatem eripi posse; fornicationem non esse peccatum mortale; peccata Poenitentium Sigillo Sacramenti Poenitentiae clausa Superioribus de inferiorum defectibus informari cupientibus aperiri posse, et debere; peccati Mortalis reos ad Sac. Synaxim accedentes non sumere Corpus Christi verum. Etc.

причастя, не приймають справжнє тіло Христа. І т. ін.

По-третє. Майже кожен парох застосовує різні обряди під час відправи таїнства, зокрема під час богослужіння, деякі під час співу «Вірую» не згадують походження святого духу від отця і сина, римського папу, але всі оминають у каноні егерського єпископа. Вони звикли перед самим прийняттям під час літургії до посвяченого найсвятішого вина наливати декілька крапель теплої води, кажучи: «Любов до віри у святому духові». І т. ін.

По-четверте. Знайшлися також такі парафіальні пресвітери, які зовсім не знали формули таїнства покаяння; з якою шкодою і певною небезпекою для вічного спасіння були довірені їм, богу і церкві душі віруючих русинів, коли вони (самі) були запламовані власним гріхом і тому нещасливі священники з божої милості не могли надати допомоги своїм нещасним після такого нещастя. Багато знайшлося таких, які звикли вдаватися до виправдувань, що служать не так для користі і виправлення душ, як для ганебних прибутків священників.

По-п'яте. Всі зішлись на тому, що для законного виконання таїнства останнього помазання над хворими віруючими треба було сім священників, кожний з яких окремо повинен помазати священним маслом і кожний окремо повинен виголошувати формулу (38). Якщо немає семи (священників), тоді, зрештою, може виконувати один священник, але так, щоб він сім разів повторив і засіб, і формулу.

По-шосте. Всюди, але особливо у Сатмарському комітаті перед навчанням причащали дітей.

По-сьоме. Двоєженці священники розпутно живуть з жінками, не розлучуються з ними і не домагаються дозволу на утвердження їх шлюбу.

По-восьме. Для пресвітерів є звичним, що рання служба, інакше на місцевій мові для них утрєня, співається дуже рано публічно у церкві, на цій утрєні більша частина народу присутня, потім же не старається бути на службі; внаслідок цього буває, що більша частина руського народу зовсім не виконує настанову св. матері церкви про слухання богослужіння у святкові дні, що цю настанову для народу пояснюють до того ж неграмотні пресвітери.

По-дев'яте. Багато з них не знали ангель-

III. Quivis fere Parochus diversas Caeromnias (!) adhibet in administratione Sacramentorum, potissimum in Sacrificio Missae, aliqui in decantatione Symboli Spiritus Sancti a Patre, et Filio processionem, Romani Pontificis, omnes autem Episcopi Agriensis in Canone mentionem omittunt. Solebant ante ipsam sumptionem Sanctissimi in Lyurgia ad consecratas Vini species aliquot guttas aquae tepidae infundere dicendo: Calor Fidei in Spiritu Sancto. Etc.

IV. Inventi sunt quoque tales Parochiales Presbyteri, qui formam Sacramenti Poenitentiae omnino ignorarunt; quibus quanto aeternae salutis dispendio, et certo periculo commissae sunt, Deo, et Ecclesiae Fidelium Ruthenorum animae, dum personali peccato inquinatis, atque ideo a Dei gratia naufragis secundam post naufragium tabulam infelices Sacerdotes suis praebere nequiverunt? Inventi sunt non pauci, qui satisfactiones eas imponere consueverunt, quae non tam commoda, et correctionem inducunt animarum, quam turpia luca Sacerdotum.

V. Communis omnium erat opinio ad licite administrandum aegris Fidelibus Extremae Uctionis Sacramentum septem requiri Sacerdotes, quorum quivis singillatim Sacro Oleo ungere debet, et formam (38) quivis seorsive pronunciare. Quodsi septem haberi nequeant, tunc demum posse per unicum Sacerdotem administrari, ita tamen, ut iste, et materiam, et formam septies reiteret.

VI. Passim, praecipue tamen per Comitatum Szathmariensem infantibus ante usum rationis Eucharistiam contulerunt.

VII. Bigami Sacerdotes inductis in thorum mulieribus cohabitant, ab iis non separantur, neque pro Matrimonio eorum firmando dispensationem succurrunt.

VIII. Presbyteris consuetum est Matutinum, alias lingua vernacula iis Utrinam, cantu persolvere summo mane publice in Ecclesia, huic Matutinum pars major populi interest, deinde vero Sacrificio interesse non curat; hinc fit, quod major pars plebis Ruthenae praecepto S. Matris Ecclesiae de audiendo festis diebus Missae Sacrificio nequaquam satisfaciat; Praeceptum hoc populo clare proponere ignorantibus, vel insuper habentibus Presbyteris.

IX. Salutationem Angelicam multi eorum ig-

ського вітання, але на екзамені навчилися, тоді вперше вони почали промовляти ту божу молитву.

По-десяте. Декрет високопреосвященного пана єпископа у багатьох комітатах не був обнародований, на підставі чого відмінності між парохами обох обрядів по-батьківськи присиплялись, а втім неправильно, коли декрет був обнародований, але зміст його, у багатьох місцях перекреслений і стертий, був виданий у зверненні нашого вікарія.

По-одинадцятье. Свята латинників не дотримуються, але й їх дотримування не вимагається ані ритуальними настоятелями парохів, як і самими парохами.

По-дванадцятье. У місцях, де проживають русини, які не мають ритуального пресвітера, вони воліють відпочивати вдома, ніж у святкові дні відвідувати церкву латинників, словом і ділом не виявляючи наявних доказів відвернення. Зрештою, будучи попередженнями латинськими парохами в таких місцях русини, щоб вони посилали своїх синів у латинську парафіальну школу для засвоєння основ правдивої віри, вони цього зовсім не виконують.

По-тринадцятье. Майже відсутня всіляка турбота про уніатське духовенство, що відомо з їх лементувань і письмових скарг. Всюди, крім таксі (39), нічого іншого від народу не одержують, і ніхто не заставляє народ виконувати повинності; з цього випливає, що вони повністю віддаються землеробству і скоріше живуть для села, ніж для виконання розпорядження, і наслідком є те, що їх святий характер і високе покликання зневажається простим народом. Цими настановами вищезгадана його єпископська ексцеленція в основному зробила той закид високопреподобному п. ритуальному єпископові, що хоч уже минає одне п'ятиріччя, відколи він керує апостольським вікаріатом, однак тим не менше він показав себе лише апостольським вікарієм. Адже коли під час цього візиту по всіх п'яти провінціях, а саме: Сатмарській, Мараморській, Угоцькій, Березькій, Саболській канонічно були відвідані церкви, духовенство й уніатський народ, який у дивний спосіб зріс, парохі уніатських церков на запитання, чи якась з уніатських церков була відвідана ритуальним єпископом, і за наказом, щоб його розпорядження обнародували, які допомагають цим недосвідченим душпастирям керувати віруючими Христа і роздавати таїнства церкви, що бо-

norabant, sed in examine instituti, tunc primum Divinam illam Orationem eloqui inceperant.

X. Decretum Excellentissimi Domini Dioecisani in pluribus Comitatus promulgatum non est, quo differentiae inter utriusque Ritus Parochos Paternae sopiebantur, imo quod enorme est, ubi promulgatum est, tenor Decreti multis in locis cancellatus, et rarus productus est in Verbo Vicarii Nostri.

XI. Festa Latinorum non observantur, sed neque eorum observatio per Rituales Parochorum Superiores, minus per ipsos Parochos urgetur.

XII. In locis, ubi Rutheni sunt, Ritualem Presbyterum non habentes, malunt domi otio flaccescere, quam Ecclesiam Latinorum Festis diebus adire, evidentia aversionis signa dictis, et factis praeseferentes. Imo per Latinos Parochos talibus in locis admoniti Rutheni, ut Filios suos in Latinam Parochiae scholam dirigant, rudimenta Fidei Orthodoxae edocendos, id nequam faciunt.

XIII. Uniti Cleri vix aliqua cura geritur, quod ex eorum lamento, et scripto comprehensis supplicibus Libellis constat. Praeter Stolum (39) passim nil aliud a populo percipiunt, neque populus ab ullo urgetur ad praestandum praestanda; unde fit eos totos aratro addici, et ruri potius, quam in ministerio Verbi, Vitam agere, ac quod consequens est, rudi plebeculae, sacrum eorum characterem, ac altam vocationem ostentui, et despiciatui esse. His praemissis illud potissimum ab Aeternae sua Excellentia Episcopali Illustrissimo D. Rituali Episcopo exprobratum est, quod tametsi unum jam lustrum evolvatur, a quo Vicariatium Apostolicum administrat, nihil tamen minus, quam Apostolicum Vicarium se exhibuerit; Etenim dum hac Visitatione per Szathmariensem, Maramarossensem, Ugocensem, Bereghiensensem, Szabolcsensem, omnes numero quinque Provincias Ecclesiae, Clerus, et Populus Unitorum mirum in modum auctus Canonice visitarentur, interrogati Unitarum Ecclesiarum Parochi, num aliqua Unitarum Ecclesiarum per Ritualem Episcopum visitata sit, iussique eas in medium proferre ejusdem Ordinationes, quae hos imperitos animarum Curiones manuducant ad Christi Fideles gubernandos, et ad dispensanda militantis Ecclesiae Sacramenta; nihil tale ab infelici illo Sacerdotum agmine produci potuit, nulla usquam Visitatio facta, Decre-

реться; нічого такого не можна було довідатись від тієї нещасливої юрби священиків, жодний візит ніде не відбувся, жодні декрети, розпорядження і жодні постанови, заохочення, і жодні взагалі інструкції, так що навіть не виявлено ані одного чорновика, який би вказав по крайній мірі на слід апостольського вікарія, крім якихось циркулярів про збирання штрафів. І це є та ревність, це є та пильність і пастирська турбота, яку апостольський вікарій підтвердив присягою апостольському престолу, її свято пообіцяв найсвятішим нашим панам єпископам. Тому що дивного, якщо духовенство, між іншим, у більшій своїй частині не освічене жодними вільними науками, скотилось до засуджених думок і грубих помилок, і як воно було занедбане ритуальним прелатом, так воно пасе і придбані душі кров'ю божого сина і недбало керує (ними). Далі високопреосвященний і високопреподобний п. Ольшавський настільки неросторопливий у виконанні всіх обов'язків апостольського вікаріату, лише тим і турбувався, щоб міг позбутися залежності від свого егерського високопреосвященного пана єпископа і від належної йому послушності. Це було видно із попередніх слів і його вчинків, якими він сам намагався зробити себе незалежним, незважаючи на присягу вірності, примусово дану його попередниками п. егерському єпископові, який в той час керував (40), і складену самим (Ольшавським) сучасному високопреосвященному панові єпископу (як це можна бачити в актах від 8 травня 1747 року), щоб це прямо і ясно суперечило святим постановам церкви, зокрема Гл. «Тому що про обов'язки головних суддів» та в інших місцях, і всі написані права пап, найновіші і найдоступніші декларації св. конгрегацій, ясне розуміння апостольського листа, видані грамоти угорських королів про цей вікаріат, постійна і безперервна теперішня практика, зрештою природа обов'язку апостольського вікаріату ясно і недвозначно вимагають від мукачівських вікаріїв всіякого підпорядкування залежності стосовно егерських єпископів, як своїх справжніх і безсумнівних єпископів і головних суддів.

Цього обдуманого відступу від юрисдикції егерського єпископа він досить коротко торкнувся, тому що його високопреосвященне панство не боялося взяти із собою високопреподобного пана Андрія Бачинського як заміненого вікарія людей грецького обряду у

ta nulla, Ordinationes, et Statuta nulla, exhortationes, et instructiones prorsus nullae, ut adeo, ne unum quidem Schediasma, quod saltem Vestigium Apostolici Vicarii innueret, repertum sit, praeter missiles quasdam, de Birsagiis eligendis sonantes. Et hic est ille zelus, haec est illa vigilantia, et cura Pastoralis, quam Vicarius Apostolicus Sedi Apostolicae juramento affirmavit, quam Sacratissimis Principibus Dominis Nostris sacrosancte promisit; Quid mirum proinde, si Clerus alioquin maxima sui parte nullis liberalibus disciplinis excultus, damnatis opinionibus, crassis erroribus scateat, et quemadmodum ipse a Rituali Praelato neglectus est, ita et animas Filii Dei sanguine emptas pascit, et regat negligenter. Porro Illustrissimus, et Reverendissimus D. Olsavszky in omnibus Vicariatus Apostolici muniis tam segnis in eo uno anxie sollicitus; quomodo nempe dependentiam ab Excellentissimo Domino Dioecesano suo Agriensi, et eidem debitam obedientiam (!) excutere possit; Patuit id ex antecedaneis dictis, et factis ejusdem, quibus non obstante Fidelitatis, juramento, a Praedecessoribus suis D. Agriensi Episcopo pro tempore gubernanti citra ullam (40) coactionem praestito, et per ipsummet in manibus moderni Excellentissimi Domini Ordinarii (:uti in actis 8-a Maji, anni 1747. videre est:) deposito independentem ipse se efficere molitus est, utut id Sacrosanctis Ecclesiae Constitutionibus, signate Cap. Quoniam de Offic. Iudic. Ord. „et alibi directe, ac evidenter adversetur, et omnia Iura Summorum Pontificum Rescripta, novissimae, et apertissimae Declarationes Sac. Congregationum, manifestus Brevis Apostolici intellectus. Regum Hungariae super hoc Vicariatu emanata Diplomata, constans, et perpetuus in praesens usus, imo Officii Vicariatus Apostolici Natura omnimodam subjectionem, dependentiam a Vicariis Munkacsiensibus erga Episcopos Agrienses, ceu suos veros, et indubitatos Dioecesanos, et Iudices Ordinarios praestandam absque omni ambiguitate perspicue exhibeant.

Hunc a Iurisdictione Episcopi Agriensis mediatum resultum satis innuit, quod Sua Dominatio Illustrissima Admodum Reverendum Dominum Andream Bacsinszky, per Marmarossiensem Districtum, quoad Graeci Ritus homines Surrogatum Vicarium ea ex ratione, quod se in Transylvania agente ab Excellentissimo D. Ordinario ad Visitationem Graecanicarum Ecclesiarum facilius expediendam vocatus comparuerit, corripere veritus haud sit, et propter hanc obedientiam (!) Ordinario, cui ipse quoque subiacet, bono Sac. Unionis exposcente praestitam.

Марамороський округ з тієї причини, що, будучи у Трансільванії, викликаний високопреосвященним п. єпископом для легшої організації візиту грецьких церков, з'явився, і внаслідок цієї послушності єпископові, якому він сам також підкорявся, в інтересах св. унії стверджував, що він від нього (Ольшавського) уже відмовився, і що краще також зробив би, якщо б вдова сидів, і грізно заявив, що він не повинен уже очікувати від нього жодних розпоряджень. Потім, повернувшись до присутніх, говорив: «Ви від Егеру більше нічого доброго не чекайте» та ін. Після цього він дав дійсно славний документ, якої він думки по відношенню до священної унії обох обрядів, до прославлення св. матері церкви, божої слави і спасіння душ, коли єгерський єпископ канонічно відвідав його єпархію, де проживали латинники і русини, і щодо руських священників, а також і церков, і їх прав та досі занедбаних і зневажених прерогатив, він насмілився палкою ревністю прославляти, турбуватися і поширювати всіма силами, спираючись майже на скандальні схизматичні і підбурюючі до повстання слова робити опір. Зрештою, він не залишив нічого не з'ясованим, чим він міг би викликати погано приховане підозріння незалежності (41), після того як він зрозумів з особливих листів його єпископської ексцеленції, посланих йому, що його ексцеленція твердо вирішила цими днями відвідати також місто Мукачево, а з ним церкви та парохів обох обрядів і розташований біля міста монастир св. Миколая і уже з надійних джерел довідався, що його ексцеленція незабаром прибуде, скликавши деяких пресвітерів (як слідство під А. і Б. вчить у виконанні судовій формі), публічно заявив, що він незадоволений титулом і саном вікарія і не хоче залежати від єгерського єпископа. Оце небажання він наступного дня також ділом підтвердив. Бо ані він сам не прийшов на зустріч високопреосвященному панові єпископу, який публічно прибув як канонічний відвідувач, ані не хотів послати уніатського мукачівського пароха або якусь іншу людину уніатського обряду, з величезним і пристрасним скандалом еретиків, які у великій кількості вийшли на зустріч єпископові і смутком уніатів, що краще поводитися.

Із чого ясно випливає, що вищетитулований п. єпископ, мукачівський вікарій іде супроти минулої пам'яті своїх попередників і вирішив ухилитись від послушності своєму

a se jam jam recessisse, melius quoque facturum fuisse, si domi sedisset, asseruerit, neque ulla jam a se mandata ipsum praestolari debere minaciter edixerit. Dein ad circumstantes suos conversus ajebat: Vos ab Agria amplius nihil boni exspectetis etc. Quo facto praeclarum sane documentum praebuit, quo sit animo erga Sacram Ritus Utriusque Unionem, S. Matris Ecclesiae exaltationem, Dei gloriam, et Animarum salutem, dum Episcopo Agriensi Dioecesim suam ex Latinis, et Ruthenis mixtam Canonice Visitanti, et Ruthenorum Sacerdotes, aequae ac Ecclesias, eorumque jura, et praerogativas hactenus negligenter, et contemptum habitas ardente zelo ornare, tueri, ac propagare totis viribus adnitenti scandalosis fere Schismaticis, et seditionem spirantibus dictis ausus est refragari: Imo ne quidquam intentatum relinqueret, quo suspiratam hanc independentiae machinam hactenus male tectam tandem evolveret, postquam ex peculiaribus Suae Excellentiae Episcopalis Missilibus ad se directis intellexisset Suam Excellentiam etiam Munkacsinum oppidum, ac cum eo Ritus utriusque Ecclesiae, et Parochos, et oppido adjacens S. Nicolai Monasterium Visitare his diebus firmiter decrevisse, jam jamque certissimis nunciis Suam Excellentiam propediem adfore accepisset, convocato nonnullorum Archipresbyterorum numero (:Ut Inquisitio sub A. et B. in figura Iudicii peracta docet:) protulit in medium se titulo, et re Vicarii non contentum, et ab Episcopo Agriensi dependere nolle. Hoc ipsum nolle facto quoque postridie comprobavit. Nam Excellentissimo Domino Dioecetano in forma Visitoris Canonici publicum ingressum habenti, nec ipse occurrit, nec Parochum Munkacsinensem Graecanicum, aut quempiam alium Ritus Uniti hominem obvium fieri voluit cum grandi, et pathetico haereticorum agminatim in occursum Dioecetani effusorum scandalo, et meliora sentientium Unitorum more.

Ex quibus luculenter apparet praetitulatum D. Episcopum, Vicarium Munkacsinensem oppositam superioris memoriae Antecessoribus suis viam inire, et ab obedientia (!) Dioecetani, ac Ordinarii sui desciscere constituisse, ac taliter non tantum contra Sac. Canones, et bene positam hujus Dioecesis Hierarchiam, via facti, ac praeter omnem juris, aut aequi speciem luctari, verum etiam diametraliter contra juramentum suum Agriae 8-a Maji 1747 corporaliter in Episcopali Consistorio depositum cum enormi conscientiae suae laesione, et incurso gravissimarum Canoniarum poenarum agere.

єпископові, і таким чином він свавільно і незважаючи на всяке право або справедливість противитись св. канонам і добре упорядкованій ієрархії цієї єпархії, ба навіть цілком протилежно діє проти своєї присяги, особисто складеної в Егері 8 травня 1747 року у єпископській консисторії, занадто зневажаючи свою свідомість і підлягаючи найважчим канонічним покаранням.

Коли це все правильно і у законному порядку було викладено вищезгаданому апостольському п. вікарію, той нічого не заперечував, та непрямо відповідаючи іншим на окремі легші питання, не маючи змоги противитись чистій правді, признався. З великої кількості йому ж, а також присутнім його архієпископам були зачитані усі ті аргументи, на які твердо спирається юрисдикція егерського єпископа стосовно мукачівських вікаріїв і всього уніатського духовенства. Далі.

Першу ж помилку, яку досі він допустив, уклінно визнаючи, уже підтвердив, що він повністю переконаний і проінформований, і заявив, що він, а також уніатське духовенство і народ як підпорядковані юрисдикції його єпископської ексцеленції, так і хочуть бути підпорядкованими (42), що явно також хотів підтвердити ділом, як шановні Григорій Дешко, його церковний суддя Олексій Годермарський, Іоанн Петьковський, Григорій Роші, Даниїл Гаврилович, Олексій Сустай, парохі уніатських церков та архієпископи різних округів склали присягу належної вірності високопреосвященному п. єпископові, торкаючись святого євангелія. Її зміст після виголошення «Вірую» був такий:

«Крім того, я присягаю живим богом та його матір'ю дівою Марією і всіма святими, що я буду вірним високопреосвященному і високопреподобному п. графу Францискові Баркоці з Сали, егерському єпископові та ін., моєму єпископові та його наступникам і сучасному високопреосвященному та високопреподобному п. ритуальному єпископові Емануїлу-Михаїлу Ольшавському, апостольському вікарію вищезгаданого високопреосвященного п. єпископа та його наступникам і церкві, буду проявляти послухність і віддавати належну шану, і не буду помишляти, щоб вищезгаданий високопреосвящений пан єпископ та його наступники не втратили шану, становище, гідність, права, привілеї, авторитет, життя або членів, але скоріше буду пристосовуватись у всьому до розпо-

Quae omnia cum rite, ac legitimo ordine praefato D. Vicario Apostolico objecta exstiterent, neque hic quicquam negaret, sed ad pauca, eaque caeteris leviora per indirectum respondendo, veritati tam nudae refragari non valens, confiteretur, ex superabundanti Eidem, aequae, ac adstantibus illius Archipresbyteris omnia illa argumenta, quibus Iurisdictionis Episcopi Agriensis in Vicarios Munkacsiensis, ac Universum Clerum Unitum solidissime innitur, perlecta sunt. Post haec.

Primum quidem errorem, quem hactenus eravit humiliter agnoscens, jam se plene capaciatum, et informatum affirmavit, et se aequae, ac Unitum Clerum, et Populum Iurisdictioni Suae Excellentiae Episcopalis ut subjectum esse, ita, ita subjectum esse velle de- (42) claravit, quod ut facto quoque palam faceret, voluit, ut Honorabiles Gregorius Desko, Auditor suus Alexius Hodermarszky, Ioannes Petykovszky, Gregorius Rosi, Daniel Havrilovits, Alexius Susztay, Ecclesiarum Unitarum Parochi, et diversorum Districtuum Archipresbyteri Excellentissimo D. Ordinario debitaе Fidelitatis iuramentum tactis Sacrosanctis Evangelii exolverunt, cuius tenor, praemissa professione Fidei fuit talis.

Praeterea juro per Deum Vivum, et Ejus Genitricem, Virginem Mariam, et omnes Electos Dei, quod Excellentissimo, Illustrissimo, ac Reverendissimo D. Comiti D. Francisco Barkóczy, de Szala, Episcopo Agriensi etc. Ordinario meo, et Successoribus ejus, ac moderno Illustrissimo, ac Reverendissimo D. Rituali Episcopo Manuéli Michaéli Olsavszky, Apostolico, et Altefati Excellentissimi D. Ordinarii Vicario, Ejusque Successoribus, et Ecclesiae Fidelis ero, obedientiam (!), et reverentiam debitam exhibebo, nec ero in consilio, ut Altefatus Excellentissimus Dominus Ordinarius, Ejusque Successores, honorem, statum, dignitatem, jura, ac Privilegia, auctoritatem, vitam, aut membra amit-

рядження св. канонів у цьому випадку. Так нехай допомагає мені бог і це святе боже євангеліє».

Потім, щоб запобігти у майбутньому приводів до всяких суперечок, апостольський пан вікарій видав такого листа, підтверженого власним підписом і печаткою:

«Я, Михаїл-Емануїл Ольшавський, рожнявський єпископ, апостольський вікарій Мукачівського округу, а також високопреосвященного і високопреподобного п. егерського єпископа, тобто мого єпископа, тобто прихильників уніатів грецького обряду, цим доводжу до відома, що я повністю перекоаний в тому відкритими, обдуманими і наявними труднощами стосовно мене як єпископа і ритуального вікарія про залежність від вищетульованого високопреосвященного п. єпископа, що я очевидно в цьому сані ритуального єпископа повністю повинен залежати від цього ж високопреосвященного п. мого єпископа, як також його вікарій згідно Гл. «Тому що у більшості випадків про обов'язки головних суддів», а також згідно присяги, яку я уже склав в іншому місці в руки того ж мого високопреосвященного п. єпископа уже тому, по-перше, і передусім у єпископському розпорядженні обіцяю, що після цього ані жодного вікарія, ані архіпресвітера не призначу без відома того ж високопреподобного мого п. єпископа, і про те, що ці за обов'язком будуть робити, завжди буду систематично повідомляти його високопреосвященного п. єпископа, і насправді ніколи нікого не буду призначати на які-небудь церковні доходи (43) скоріше, ніж він не складе у мої руки присягу вірності тому ж високопреосвященному п. єпископові і мені як ритуальному єпископові, а також ординарному вікарію того ж високопреосвященного пана. І нарешті, в посланнях до всього уніатського духовенства йому ж негайно накажу, щоб воно завжди називало в кожній літургії стільки раз згадуваного високопреосвященного мого та їхнього п. єпископа. На підтвердження чого я видав цей запевнюючий лист, підписаний власною рукою і скріплений звичайною печаткою». Дано на полі біля Мукачева 16 липня 1748 господнього року Михаїл-Емануїл Ольшавський, рожнявський єпископ, в. р. (м. п.). У моїй присутності: Самуель Енгелмаєр, обраний Бідуанський єпископ, старший егерський настоятель в. р. (м. п.) У моїй присутності: Матіас Губерт, егерський абат і канонік, в. р. (м. п.). У моїй при-

tant, sed potius me in omnibus dispositioni Sac. Canonum hocce in passu factae accomodabo. Sic me Deus adjuvet, et haec Sancta Dei Evangelia.

Deinde, ut omnium posthac controversiarum fomes tolleretur, sequens de se scriptum proprio Chirographo, et Sigillo roboratum Dominus Vicarius Apostolicus dedit:

Ego Michaël Manuel Olsavszky, Episcopus Rossensis, per Districtum Munkaciensem Apostolicus, ac etiam Excm̄i, Illm̄i, et Rm̄i D. Episcopi Agriensis Ordinarii mei respective, hoc est, quoad Graeci Ritus Unitorum asseclas, Vicarius, notum facio per praesentes, quod propositis, excussis, et dilucidatis quibusdam quoad mei, qua Episcopi, et Vicarii Ritualis a supra titulato Excm̄o D. Ordinario dependentiam difficultatibus, in, et super eo plane capacitatus, et convictus sim, me videlicet in hocce Episcopi Ritualis Characterem positum, ab eodem Excm̄o D. Ordinario meo, qua ejusdem etiam Vicarium Vigore Cap. „Quoniam in plerisque de Offic. Iud. Ord.“ ac etiam Iuramenti a me in Manibus Ejusdem Excm̄i D. Ordinarii mei jam alias praestiti omnino dependere oportere. Quocirca primum, et ante omnia in Verbo Episcopali polliceor, quod Nullum posthac seu Vicarium, seu Archipresbyterum constituam, sine praesentia Ejusdem Excm̄i D. Ordinarii mei, quodve, quae hi ex officio agent, Eidem Excm̄o D. Ordinario de tempore in tempus semper submittam, tum vero, quod nullum unquam ad quodcunque Beneficii (43) genus promovebo, nisi prius in Manibus meis iuramentum Fidelitatis deponat Eidem Excellentissimo D. Ordinario, et Mihi qua Episcopo Rituali, ac etiam Ejusdem Excellentissimi D. Ordinario Vicario. Ac tandem: quod per Encyclicas ad universum Clerum Graecanicum dandas, eidem illico praecepturus sim, ut totiesfati Excellentissimi D. Ordinarii Mei, ac sui, quoties Lyturgiam dicent, semper meminerint. In cujus rei fidem praesentes propria manu subscriptas, et usitatos sigillo roboratas ex me dedi assecuratorias Litteras. Datum in Campo ad Munkacs die 16-a Mensis Iulii, Anno Domini 1748 Michaël Manuel Olsavszky, Episcopus Rossensis, m. p. (: L. S.) Coram me: Samuele Englmajer, El. Episcopo Biduanensi, Praeposito M. Agriensi. m. p. (:L. S.) Coram me: Mathia Hubert, Abbate, et Canonico Agriensi, m. p. (:L. S.) Coram me: Francisco Deák. C. A. m. p. (:L. S.) Coram me: Ioanne Gusztinyi, C. A. m. p. (:L. S.) Coram me: Nicolao Androvics, C. A. m. p. (:L. S.) Coram me: Andrea Bacinszky, Gr. Rit. Unitorum District. Marmarossien. Surrogato Vic. m. p. (:L. S.)

сутності: Франциск Деяк, канонік егерський (м. п.). У мойй присутності: Іоанн Густіні, к. е., в. р. (м. п.). У мойй присутності: Миколай Андрович, к. е., в. р. (м. п.). У мойй присутності: Андрій Бачинський, заступник вікарія уніатів грецького обряду Марамороського округу, в. р. (м. п.). У мойй присутності: Григорій Дешко, секретар вікаріату, в. р. (м. п.).

Нарешті, залишилось те, що високопреосвященний і високопреподобний п. апостольський вікарій так негідно і з вражаючим скандалом знехтував прибулого під виглядом візитатора єпископа та свого настоятеля, і, не виявивши жодних ознак належного підпорядкування, пошани та св. унії, ба навіть грубо проявивши ознаки погано вимірної незалежності та відвернення, гідний покарання за такі кривди, зовсім законно роздратував його єпископську ексцеленцію. Внаслідок цього дуже велике й погане нахабство спонукало також егерського єпископа, щоб він повною мірою проявив себе як делегат апостольського престолу і свій святий та ієрархічний характер, щоб строго покарати вищезгаданого п. апостольського вікарія разом з його прихильниками згідно церковної цензури, при необхідності звертаючись до світської влади, навіть ув'язнюючи в тюрми, і проти них суворо виступати. Однак проти цього нахабства не були вжиті відповідні заходи. Дуже часто вищезгаданий п. апостольський вікарій з великим (44) сумом у серці, опустивши голову, публічно визнавав помилку і визнавав, що він заслуговує покарання, і уклінно просив вибачення, і також всі його прихильники, впавши на коліна, відреклись від минулого, урочисто пообіцяли пошунність і випрошували співчуття для покаяних душ, бо тоді ж було схвилюване серце батьківської набожності, і серйозно нагадавши усім, щоб далі залишались на службі, все було пробачено. Однак, щоб публічно вибачився за прилюдно заподіяну образу єпархіальній юрисдикції егерського єпископа, високопреосвященний єпископ, одягнутий в єпископські регалії при великому напливі людей різного становища, різних обрядів та релігій, маючи перед собою каноніків егерської кафедральної церкви разом з високопреосвященим і високопреподобним п. Емануїлом Ольшавським, одягнутим у всі єпископські регалії грецького обряду з архіпресвітерами і парохами сусідніх уніатських церков та монахах монастиря св. Миколая ордену св. Василя В., постійно співаючи

Coram me: Gregorio Desko, Secretario Officii Vicariialis, m. p. (:L. S.).

Illud demum supererat, quod Illmus, et Rmus D. Vicarius Apostolicus introentem in forma Visitoris, Dioecesanum, et Ordinarium suum tam indigne, et cum insigni scandalo neglexerit, et nulla subjectionis debitae, nulla reverentiae, ac Sac. Unionis, quin imo crudissima malesomniatae independentiae, et aversionis signa edendo justissime provocaret Suam Excellentiam Episcopalem tot injuriarum reus ad vindictam, stimulabat proinde multipliciter enormis, et pessimae sequelae ausus Dioecesanum Agriensem etiam ut Sedis Apostolicae Delegatum, ut Sacrum suum, et Hierarchicum Characterem in integrum reponeret, praefatum D. Vicarium Apostolicum cum sequacibus suis Ecclesiasticarum censurarum rigore feriendo, si necessitas posceret, invocato Saeculari brachio, etiam carceribus mancipando, ac contra eosdem severe procederet; neque tamen malo huic nodo malus cuneus adhibitus est, dum nimirum praefatus D. Vicarius Apostolicus magno cum (44) cordis gemitu, submisso capite, errorem publice confessus, et reum poenae se professus est, veniamque humiliter flagitavit, et sequaces sui omnes etiam in genua provoluti praeterita recantant, obedientiam (!) sponderunt, et misericordiam singultientibus animis exorant, tunc enim vero commota sunt Paternae pietatis viscera, et serio universis admonitis, ut deinceps in Officio se contineant, omnia in amnistiam abiere. Ut tamen Episcopi Agriensis Dioecesanae jurisdictioni publice laesae publice satisfaceret, Excellentissimus Dioecesanus Episcopalis ornamentis indutus magno omnis conditionis hominum, diversorum Rituum, et Religionum affluxu, habens ante se Cathedralis Ecclesiae Agriensis Canonis immixtum aequo omnibus Episcopalis Graeci Ritus ornamentis indutum Illustrissimum, ac Reverendissimum D. Manuelem Olsavszky, Archipresbyteris, et vicinarum Unitarum Ecclesiarum Parochis, ac Monasterii S. Nicolai Ordinis S. Basilii M. Religiosis festum Deo hymnum idiomate suo jugiter psallentibus per principalem dicti oppidi plateam ad Ecclesiam Parochialem Graeci Ritus in oppido sitam processit, eandemque prout altera dein die etiam Monasterium Sancti Nicolai extra oppidum, actualem Munkacsensis Vicarii Residentiam, et Monasterii Ecclesiam, ubi etiam solemniter Ritus Graeci Unitarum Lyturgiae interfuit, Canonice Visitavit, actis Deo gratiis utrobique.

Quis videt, et capacitur, per similem proceduram tolli auctoritatem Vicarii Apostolici per

своєю мовою святковий гімн богу, він пройшов по головній вулиці названого міста до парафіяльної церкви грецького обряду, що знаходиться у місті, і її ж як і наступного дня також монастир святого Миколая за містом, діючу резиденцію мукачівського вікарія і церкву монастиря, де також був присутній на святковій літургії уніатів грецького обряду, він канонічно відвідав, всюди віддаючи хвалу богові.

Кожен бачить і переконується, що подібною процедурою авторитет апостольського вікарія, призначеного папою, піднімається і обмежується свобода особи, що піднімається вся юрисдикція єпископа, призначеного його величністю королем Угорщини, що піднімається вся послухність і пошана підлеглих стосовно свого настоятеля, нарешті, піднімається все моральне почуття чесності, якому один єпископ повинен співчувати всім серцем, і також тому, щоб п. Баркоці задовільнив свою гордість, проявив депотизм і показав себе повелителем, а Емануїл тільки його раб, тому цьому своєму рабові він дав титул свого вікарія. Але коли він зміцнює цю свою владу, роблячи рабів з єпископів і встановлюючи пусті титули вікарія, не існує відносно цього жодного апостольського листа, жодного королівського декрету, і однак таке зухвальство!! Жодна духовна необхідність, і однак така ревність, заражена пристрастю панувати! Фатальна ця епоха і багато років вона принижує (45) духовенство і руський народ, поки нарешті те ж духовенство і народ як ізраїльтянин, врятований з вавилонського полону.

1749 року, коли Емануїл був єпископом, Деметрій Рац заклав перший камінь під фундамент Марія-Повчанського монастиря і прямо заявляє, що це робиться для монахів св. Василя В.

Того ж року у місяці березні він був у великоарадинській комісії в справі унії.

Глава 12

Емануїл викликається у Відень і на державній раді просить остаточного вирішення

Під час цих знущань єгерців єпископ Емануїл 24 липня 1748 року викликається Фердинандом Коловратом у Відень у справі комісії (Реліг. 40), зрештою навіть уже минулого року (в оригіналі рік не вказаний) на державній раді уклінно просить остаточно

Pontificem constituti, et laedi in libertate Personae, tolli omnem jurisdictionem Episcopi, per Suam Majestatem Regem Hungariae nominati, tolli omnem obedientiam (!), et reverentiam inferiorum erga suum Superiorem, tolli denique omnem moralem, et honesti sensum, quem unus Episcopus corde fovere debet, atque ideo, ut D. Barkóczy suae superbiae litet, despotismum exerceat, et monstret se esse dynastam, Manuelem vero solum ejus Mancipium, ideo huic Mancipio suo titulum tribuit Vicarii sui; sed ubi fundat hanc potestatem suam ex Episcopis Mancipia creandis, et titulos inanes atque vanos Vicarii constituendis nullum existit eatenus Breve Apostolicum, nullum Decretum Regium, et tamen tanta arrogantia!! Nulla necessitas Spiritualis, et tamen tantus Zelus, dominandi cupidine infectus! Fatalis haec Epocha 20, et amplius annis afflixit (45) Clerum, et populum Ruthenum, donec tandem idem Clerus, et Populus, veluti Israëliticus e Captivitate Babylo-nica fuisset elapsus.

A. 1749 Manuele Episcopo Pontificante pro Monasterio Maria Pócsensi primum fundamentalem lapidem posuit Demetrius Rátz, et directe declarat id fieri pro S. Basilii M. Religiosis.

Eodem anno Mense Martio fuit in Commissione Magno Varadini, in Negotio Unionis.

Caput 12.

Manuel Viennam evocatur, et votum in Diaeta petit.

Inter has Vexas Agriensium Manuel Episcopus 1748. 24-a Iulii per Ferdinandum Kolowrath Viennam in Negotio Commissionis evocatur (:Relig. 40:) quin imo jam priori anno (:annus in originali expositus non est:) Votum, et Sessionem in Regnicolari Diaeta supplicat, est vero

вирішити про маєток, зміст же прохання такий: «Найсвятіша цісарська і королівська величність, пані, вельмишановна пані! Під наймогутнішим водночас і найпобожнішим керівництвом найсвятішої вашої величності народ та уніатське духовенство повинні вважати себе щасливими і дуже гордяться тим, що досі завжди відчував при всякій добрій нагоді вельмишановну протекцію стосовно себе і святої унії та цісарсько-королівську милість настільки, що я повністю відчував себе дуже зобов'язаним скласти безсмертну і найуклінішу подяку не тільки від свого імені, але також від імені всього духовенства та уніатського народу. Отже, оскільки всі ми повністю відчули найпобожніше намагання вашої найсвятішої величності не лише всяляко зберегти справу святої унії, але також і зміцнити її, і правовірна релігія набула значного зростання, чого, без сумніву, можна досягти з кращим успіхом, з яким багато також, маючи ще схизматичні помилки, могли користуватись цісарсько-королівською милістю і протекцією, що надавались уніатам. Тому схвильований ревністю настанов і зобов'язанням, що стосується мене як єпископа народу й уніатського духовенства, на підставі чого велика кількість майна, без сумніву, поступить потім на промоцію і зростання унії, якщо б уніатський єпископ у всякому випадку згідно з обставинами, з метою встановлення відмінності між уніатами і схизматиками по відношенню до інших станів славного королівства, був допущений на загальні (46) збори королівства з питанням про маєток та остаточне вирішення. Тому бажаючи задовільнити свою душу зобов'язанням та необхідними турботами, від імені всього уніатського народу я найуклініше вважав просити на колінах найсвятішу вашу величність, щоб мені, як теперішньому єпископові уніатів з цісарсько-королівської шанобливості і водночас також як її раднику, вельмишановливо зволила видати найщиріші королівські звичайні листи, щоб на радість всього уніатського народу, на здрість же схизматиків, а також спонукання задля відповідного найбільшого успіху для святої унії, справжньої й правовірної релігії (якщо тільки мені треба було спиратись на постійне канонічне відвідування на підставі найщирішої комісії найсвятішої вашої величності), адже, щоб у всякому випадку як делегат законно затриманий і виправданий під час нинішніх загальних зборів я мав змогу брати

Instantiae tenor sequens: Sacratissima Caesarea, Regiaeque Majestas, Domina, Domina Clementissima! Sub potentissimis una, et pientissimis Majestatis Vestrae Sacratissimae auspiciis Populus, et Clerus Unitus felicem semet reputare, gloriarique vel ex eo debet, cum Clementissimam prorsus sui, Sacraeque Unionis protectionem, et Gratiarum Caesareo-Regiarum communicationem in quavis oportunitate experiri hactenus semper meruerit, adeo ut me ad reponendas immortales, easque humillimas gratias non meo tantum, sed totius etiam Cleri, Populique Uniti Nomine obstrictissimum omnino sentiam. Cum itaque pientissimam Majestatis Vestrae Sacratissimae intentionem eo prorsus collimare experti simus omnes, quo res Sacrae Unionis omnimode conservetur non modo, verum augeatur, etiam, et Religio Orthodoxa uberiora incrementa sumat id, quod eo feliciori haud dubie successu obtineri poterit, quo uberiores ipsi quoque Schismaticis erroribus adhuc impliciti gratias Caesareo-Regias, et Protectionem Unitis deferri observare poterunt. Praemissorum proinde Zelo, et obligatione Mihi qua gentis, Clerique Unitorum Episcopo incumbente motus, ex quo plurimum Boni, in promotionem, et incrementum Unionis haud dubie redundaturum foret inde, si pro significanda inter Unitos, et Schmaticos distinctione ad normam caeterorum Inclyti Regni Statuum Unitus saltem pro tempore Episcopus ad Generalia (46) Regni Comititia cum Sessione pariter, et Voto admitteretur. Quocirca obligationi, et sollicitudinibus animi meum urgentibus satisfacere cupiens, nomine Populi totius Uniti Majestati Vestrae, Sacratissimae de genu supplicandum humillime duxi, quatenus Mihi, qua moderno Unitorum Episcopo, et ex Clementia Caesareo-Regia una etiam Ejusdem Consiliario Benignissimas Regales consvetas resolvere, expediri facere Litteras Clementissime dignetur, ut ad consolationem totius Populi Uniti, Schmaticorum vero invidiam, adeoque incitamentum, per consequens maximum Sacrae Unionis, veraeque, ac Orthodoxae Religionis emolumentum (:siquidem modo ex Benignissima Majestatis Vestrae Sacratissimae Commissione Canonicae Visitationis continuationi incumbendum Mihi esset:) saltem medio Ablegati tanquam legitime impeditus, et excusatus, tantisper sub decursu praesentium Generalium Comitiorum Sessionem cum voto capere valeam. Quam Majestatis Vestrae Sacratissimae non tam in me, quam verius in totum Unitem Populum, Unionisque Sacrae incrementum pientissime communicandam Clementiam

участь у засіданні з правом голосу. Цю найпобожніше повідомлену шанобливість найсвятішої вашої величності не так для мене, правдоподібніше для всього уніатського народу і зростання святої унії, ми всі найпалкішими проханнями до всемогутнього добродія з боргом у майбутньому для багатолітньої невразливості найсвятішої вашої величності не перестанемо просити найшасливішого тривалого правління для ваших шановних наступників, я ж залишаюся в найглибшій підданій покірності. Найуклінініший найсвятішої вашої величності, найуклінініший і постійно вірний підданий і капелан Михаїл Ольшавський, мукачівський і марамороський^{а)} єпископ уніатів грецького обряду.

8 вересня 1749 року він висвятив Марія-Повчанську церкву. Дивна річ, як саме духовенство, так і Саболчський комітат утруднював і всіма силами перешкоджав цьому святому актові. Однак безстрашний Емануїл вистояв.

Глава 13

Руське духовенство апелює в Рим

Знуцання над донесеннями єпископа і духовенства обурило духовенство, яке відкрито й публічно заявляє, що воно не може виконати декрети Баркоці, розіслані 8 травня 1747 року, а тому 6 лютого 1749 року одноставно звернулося до римського папи.

Сам же єпископ Емануїл доповідає найсвятішій його величності (47), що він був викликаний в Егер єпископом Баркоці у справі встановлення відмінностей щодо такси (священника) та річного доходу і затримався на один тиждень, і йому було зроблено закид у місяці липні минулого 1748 року під час візиту, що він є більшим схизматиком за барона Клайна. Він просить захисту 26 лютого 1749 року і 1750 року у січні відправився у Відень і у квітні звідси повернувся в Повч.

Того ж року і дня граф Франциск Баркоці погрожує покаранням усім руським пресвітерам, які насміляться знехтувати його декретом, виданим під 8 травня 1747 року. У Пешті 26 лютого 1749 року пресвітеру з Гуменного.

Між тим Емануїл не переставав думати над тим, як скинути ярмо егерців. Про це

Nos omnes ardentissimis precibus ad Omnipotentem Remuneratorem cum foenore futurum pro longaeva Majestatis Vestrae Sacratissimae incolumitate, et quam prosperrimo in Augustis suis descendentibus perennaturo Regimine interpellare non intermitteremus, Ego vero in profundissima homagiali submissione emorior. Majestatis Vestrae Sacratissimae humillimus, perpetuoque Fidelis Subditus, et Capellanus: Michaël Olsavszky. Graeci Ritus Unitorum Episcopus Munkacsensis, et Maramorossiensis.^{а)}

A. 1749. 8-a Septembris Ecclesiam Maria Pócsensem consecravit. Mira res: actum hunc sacrum sicut Clerus proprius, ita Comitatus Szabolcsensis difficultabat, et omnibus viribus impeditabat. Perstitit tamen Manuel imperterritus.

Caput 13-um.

Clerus Ruthenus appellat Romam.

Divexatio super allata Episcopi, et Cleri, Clerum concitavit, et palam, et publice declarat se Decreta Barkócziana die 8-a May 1747 dimissa observare non posse, et ideo unanimi consensu ad Romanum Pontificem appellavit 6-a Februarii 1749.

Ipse vero Episcopus Manuel Suae Majestati (47) Sacratissimae repraesentat: se per Barkóczy Episcopum in Merito differentiarum de stolarari, et annuo proventus vigente componendarum Agriam evocatum, et una septimana detentum, sibique objectum fuisse priori Anno Mense Julio 1748 Occasione Visitae se Majorem Schismaticum Barone Klein esse. Petit protectionem 26-a Februarii 1749, et A. 1750 in Ianuario Viennam ascendit, et in Aprili abinde rediit Pócsinum.

Eodem anno, et die Comes Franciscus Barkóczy poenas minatur omnibus Ruthenicis Presbyteris qui Decretum suum sub 8-a May 1747 emanatum ausi fuerint transgredi. Pestini 26-a Februarii 1749. Presbytero Homonnensi.

Interim Manuel non cessavit omnia pertentare, ut jugum Agriensium excutiat. Testantur hoc

^{а)} Політика 30.

^{а)} Política 30.

свідчить лист Кампмюллера, члена товариства єзуїтів, сповідника її найсвятішої величності Марії-Терезії, висланий Емануїлу 1749 року, в якому повідомляє, що він допоможе ліквідувати відмінності й незгоди з єгерцями. Єгерський єпархіяльний архів під номером 65.

Руське духовенство, зненавидівши знущання і вже дошкулюючі відчувачи свої рани, коротко так скаржить його святості римському папі через віденську нунціатуру: 1 березня 1750 року духовенство грецького обряду посилає його святості римському папі уклінного листа через віденську нунціатуру і доповідає, як вони самі мали власні церкви та висвячуючих священників і призначеного папським престолом апостольського вікарія з юрисдикцією й правами та забезпеченого необхідними засобами, однак єгерський єпископ хвалився, що вся влада й юрисдикція стосовно народу грецького обряду залежить від нього, і з цією метою за змістом відкритого листа, виданого під 17 травня 1743 року, мучаківському єпископові й апостольському вікарію подарував духовну юрисдикцію на три роки; дарує владу виконувати єпископські обов'язки, призначати парохів та висвячувати призначених.

Той же єгерський єпископ вимагає від мучаківського присягу на вірність та підпорядкування, під тим же 17 травня 1743 року він видав численні декрети для засвідчення свого авторитету, шкідливі для духовенства грецького обряду (48), тому прохачі просять видавати такі накази, щоб апостольський вікарій зовсім не залежав від єгерського єпископа, був звільненим апостольським дозволом від незаконно вирваної присяги про залежність, і скоріше на зразок поляків, де проживають в одній і тій же єпархії русин і латинник, в Угорщині також було те саме.

У цій справі був вислуханий єгерський єпископ, і тому не було бажаного ефекту.

Глава 14 Таємні донесення

Єгерці, уже майже не в змозі боротись відкрито, несподівано вдаються до таємних донесень і звинувачують руське духовенство в різних помилках у релігійних справах та в найганебніших зловживаннях, спрямованих на знищення св. унії, звідси під 21 квітня 1750 року (єгерський єпископ) видає через намісницьку високу раду королівський указ,

litterae Kampmüllerii Soc. Iesu, Confessarii Suae Majestatis Sacratissimae Mariae Theresiae 1749 ad Manuelem dimissae, quibus insinuat se cooperaturum, ut differentiae, et dissidia cum Agriensibus tollantur. Archiv. Dioec. Agriensium N-ro 65.

Vexarum pertaesus Clerus Ruthenus, et jam abunde sentiens Vulnera sua, ad Suam Sanctitatem Romanum Pontificem medio Nunciaturae Viennensis taliter in extractu conqueritur: 1750 1-a Martii Suae Sanctitati Romano Pontifici Supplicem Libellum Via Nunciaturae Viennensis Clerus Ritus Graeci porrigit, et exponit, qualiter ipsi proprias Ecclesias, et Sacerdotes Sacrificantes haberent, et deputatum per Sedem Pontificiam Vicarium Apostolicum cum jurisdictione, et juribus, ac facultatibus necessariis instructum, Agriensis tamen Episcopus omnem potestatem et jurisdictionem in populum Graeci Ritus a se promanare vendicaret, inque hunc finem tenore Litterarum Patentium, sub 17-a May. 1743. emanatarum Episcopo Munkaciensi, et Vicario Apostolico Iurisdictionem Spiritualem ad triennium duraturam elargitus est; elargitur potestatem Pontificalia exercendi, instituendi Parochos, et promovendi Ordinandos.

Idem Episcopus Agriensis Fidelitatis, et subjectionis Iuramentum a Munkaciensi exigit, sub eadem 17-a May 1743 edidit Decreta plura ad testandam suam auctoritatem Clero Graeci Ritus (48) praejudiciosa quare supplicant Oratores, tales faciendos Ordines, ut Vicarius Apostolicus Nullam omnino habeat dependentiam ab Episcopo Agriensi, ab indebite extorto dependentiae juramento per dispensationem Apostolicam consulatur conscientiae, et potius ad morem Polonorum, ubi in una, eademque Dioecesi Ruthenus, et Latinus degunt, in Hungaria quoque id fiat.

Auditus exstitit eatenus Episcopus Agriensis, et ideo optatus effectus suppressus fuit.

Caput 14. Delationes occultae (!).

Agrienses aperto Marte jam fere impares pugnando, ad occultas delationes prolabantur, et accusant Ruthenum Clerum de variis in rebus Religionariis erroribus, foedissimisque abusibus in perniciem S. Unionis tendentibus, unde sub 21-a Aprilis 1750 emanat medio Exc. Consilii Lofflis Rescriptum Regium, ut haec omnia tollantur, et eradicentur. Vide Agr. N-ro 43.

щоб все це усунути та викоренити. Див. егер. (архів) під № 43.

Єпископ Емануїл, щоб показати, що донесення єгерців неправдиві (бо з того часу, як з'явився людський рід, зловживання завжди були й будуть. Хіба плебани латинського обряду без недоліків?), вирішив здійснити канонічний візит і в цій справі звертається до її величності, звідси доброзичлива резолюція такого змісту: «Марія Терезія і т. д. і т. ін. Оскільки наш вірний преподобний Михаїл-Емануїл Ольшавський і в тих краях апостольський вікарій хотів би відвідати всі та які-завгодно церкви, храми й парафії, що знаходяться під його юрисдикцією у відповідності з покладеним на нього обов'язком у складі нашої теперішньої доброзичливої комісії, і в тих же (краях), якби з часом виникли які-небудь зловживання, він хотів би їх усунути й виконати всілякі рятівні та корисні розпорядження для душпастирства. У зв'язку з цим, ми, бажаючи, щоб ця сама його робота здійснилась, і винятково турбуючись про зростання й поширення божої слави, цим вам, кого стосується, наказуючи доручаємо, щоб коли вищезгаданий єпископ з наявним нашим доброзичливим відкритим листом прийде до вас (49) для здійснення вищезгаданого відвідування церков, храмів та парафій, що знаходяться під його юрисдикцією, і з ним зустрине вас або когось із вас, щоб ви тоді не наслідились жодним чином турбувати, перешкоджати й обтяжувати самого єпископа не тільки під час цього законного відвідування або розпорядження та не закривали вхід до парафій, церков, храмів, всіх і яких-завгодно каплиць, а навпаки, відкривши всі церкви, храми, парафії та каплиці, ви повинні дати вільний доступ до них цьому ж єпископові, а також показати йому скарби, церковний одяг та всіляке їх майно, виявити й визначити церковний доход, самого ж єпископа та його людей, як личить добрим і побожним християнам, ви повинні шанобливо зі всією доброзичливістю, владою й допомогою підтримувати, і тут допомогти, зрештою потурбуватися про гостинність». У присутності і т. д. і т. п. у Відні 21 квітня 1750 року Марія-Терезія в. р.

Результатом цього канонічного візиту було те, що він встановив список такси не для латинських плебанів, як раніше робив Баркоці, а для греко-католицького духовенства, справді турбуючись про душпастирство. А цей список такий:

Manuel Episcopus ut demonstrat Agriensium delationes sinistras esse (inde a tempore sicut genus humanum creatum est, abusus semper existere, et existent, Latini Ritus Plebani forte vitiiis carent?) Visitam Canonicam peragenda decrevit, et eatenus ad Suam Majestatem recurrit, Unde (!) emanat Benigna Resolutio tenoris hujus: Maria Theresia etc. etc. Cum Fidelis Noster Reverendus Michaël Manuel Olsavszky, et in Partibus illis Vicarius Apostolicus Universas, et quaslibet Ecclesias, Tempa, et Parochias sub jurisdictione sua existentes pro incumbente sibi Munere penes praesentem benignam Commissionem Nostram Visitare in iisdemque, si qui abusus medio tempore irrepsissent, eosdem abrogare, et omnimodas salutare, animarumque curae proficuas dispositiones facere cupiat. Ideo Nos hoc ipsum salutare ipsius opus promotum esse volentes, et unice Gloriam Dei augmentum, propagationemque Zelantes, harum serie vobis, quos attinet, praecipientes committimus, et mandamus, ut dum, et quando praememoratus Episcopus cum praesentibus benignis patentibus litteris Nostris ad peragenda praetactam Ecclesiarum, Templorum, et Parochiarum sub jurisdictione sua existentium Visitationem, Vestri in medium aut (49) ad Vos pervenerit, Vosque, aut Vestrum aliquem cum iisdem convenerit, extunc ipsum Episcopum non solum in Officio hoc Visitationis, aut dispositionis rite exequendo nullatenus turbare, impedire, molestareque ad aditum ad Parochias, Ecclesias, Tempa, Capellas Universas, et quaslibet praeccludere praesumat, vel audeatis modo aliqui, quin potius praefatis omnibus Ecclesiis, Templis, Parochiis, et Capellis modalitate praeducta reseratis, liberum ad easdem, et eandem, Eidem Episcopo accessum praebere, atque Clemodia, Ornamenta, et quaevis illarum bona Eidem praesentare, Ecclesiarum proventus detegere, ac Indicare, Ipsique Episcopo, ac hominibus Ejusdem sicut bonos, et pios Christianos decet, reverenter omni favore, ope, et auxilio assistere, praestoque adesse, imo hospitalitatis studia exhibere debeatis. Praesentibus etc. etc. Viennae 21-a Aprilis 1750. Maria Theresia m. p.

Resultatum hujus Visitae Canonicae fuerat, ut Schema Stolare non pro Latinis Plebanis, uti superius Barkóczy fecerat, sed pro Graeco-Catholico Clero Curam animarum realiter gerente praescriberet. Est vero isthoc Schema sequens:

Річний дохід	Пароху		Дякові		Proventus Annui.	Parocho		Cantori	
	корита дні		корита дні			Coreti dies		Coreti dies	
1. Кожен кріпак-переселенець зобов'язаний однаково дати щороку зерна, яке там вирощується.	2		1		1. Singulus Colonus hospes indiscriminatim praestare obligatur annui frumenti, quale inibi procreatur	2	—	1	—
2. Кожен кріпак-переселенець повинен щороку виконати один день запряжної праці.		1			2. Singulus Colonus hospes praestare tenetur annue unius diei jugalem laborem—	—	1	—	—
3. Осілий кріпак зобов'язаний дати щороку парохіві одне корито, а дяку півкорита.	1		1/2		3. Inquilinus Domiciliatus praestare obligatur Parocho annue unum, Cantori vero medium Coretum . .	1	—	$\frac{1}{2}$	—
4. Той же осілий кріпак замість запряжної праці щороку повинен виконувати один день ручної праці.		1			4. Idem Domiciliatus Inquilinus Parocho in locum jugalis laboris annue praestare tenetur unius diei manuaelem laborem—	—	1	—	—
5. Неосілий кріпак не повинен виконувати нічого, крім одного дня ручної праці.		1			5. Inquilinus non domiciliatus Parocho praeter unius diei laborem manuaelem praestare tenetur nihil	—	1	—	—
Церковний дохід	фл.	кр.	фл.	кр.	Proventus Stolare	fl.	Кр.	fl.	Кр.
1. За благословення дитини та породіллі		6			1. A Benedictione partus, et puerperae—	—	6	—	—
2. За хрещення		17		3	2. A Baptismo	—	17	—	3
3. За введення породіллі		3			3. Ab Introductione Purperae (!)	—	3	—	—
4. За потрійне оголошення шлюбу		9			4. A Trinis Promulgationibus Matrimonialibus	—	9	—	—
5. За потрійне оголошення з виданим посвідченням для іншої парафії щодо потрійного оголошення та за сповідь і причастя згідно християнського вчення		18			5. A Trinis Promulgationibus, cum extradato ad alienam Parochiam Testimonio super Trinis Promulgationibus, Doctrina Christiana, et peractis Confessione, ac Communione	—	18	—	—
6. За вінчання шлюбу, однаково за перший або другий шлюб	1	8	—	6(50)	6. A Copulatione Matrimoniali indiscriminatim primarum, vel secundarum Nuptiarum . . .	1	8	—	6(50)
7. За введення повторно одруженої жінки		12			7. Ab Introductione Neo-Nuptae	—	12	—	—

8. За останнє помазання, яке однак не повинно нехтуватися	нічого	
9. За сам похорон старшому начальникові без менш необхідних церемоній, які кожен більше або менше дуже бажає, наприклад:	— 51	— 24
а) За парастас або службу за померлими	51	18
б) За читання всієї євангелії від чотирьох євангелістів з розрахунку по 1 флорину	4	
в) За читання псалтиря за померлим		30
г) За окреме читання уривків з євангелія за померлими на зупинках	17	
д) За промову та прощання вільна такса		
10. За сам похорон меншому начальникові	24	12
11. За співану службу	42	6
12. За читану службу	21	3
13. За благословення нової церкви з службою	2	
14. За благословення нового дому	51	9

За благословення пасхи нічого, за винятком того, що всюди доброзичливо дарується, те нехай добровільно залишається за звичаєм.

За збір грошей на водосвяття власне нічого, а насправді нехай буде збережений місцевий звичай; у бідніших же нехай виконується безплатно (51).

Про цей список з різними змінами забули, і парохі довільно брали таксу, внаслідок цього 1820 року Березький та Земплинський комітати жаліються про це перед угорською високою намісницькою радою, єпископ Олексій Повчі одержав суворе розпо-

8. Ab Extrema Unctione, quae tamen neglige non debet	nihil		
9. A solo Funere Majori Ordinario, absque accidentalibus Caeremoniis, quae vel plures, vel pauciores a singulis expetuntur, et quae sunt sequentes:	— 51	— 24	
а) A Parastasio, seu Officio Defunctorum	— 51	— 18	
б) A Lectione totius Evangelii, a quatuor Evangelistis per 1. fl. computando	4	—	—
в) A Lectione Psalterii pro defuncto	—	—	30
г) A Lectione excerptorum pro defunctis Evangeliorum in Stationibus singulo	— 17	—	—
д) A Concione, et Valedictione Stola libera.			
10. A Solo Funere Minori Ordinario	— 24	— 12	
11. A Sacrificio Cantato	— 42	— 6	
12. A Sacrificio Lecto	— 21	— 3	
13. A Benedictione Novae Ecclesiae cum Sacrificio	2	—	—
14. A Benedictione Novae Domus	— 51	— 9	
A Benedictione Paschatis nihil eo addito, ut ubique ex benevola oblatione praestatur, illud in usu maneat ultronee.			

A Coleda in Festo Epiphaniae exactive nihil, pro ratione tamen localis consuetudinis usu observetur; apud pauperiores vero gratuito praestetur. (51)

Schema (!) hoc variis vicissitudinibus in oblivionem abiit, et Parochi Stola arbitrarie desumebant, unde Anno 1820 Comitatus Beregh, et Zemplény querulantur desuper apud Excelsum Consilium Lottatē Hungaricum Episcopus

рядження, щоб він представив свій наявний список такси в єпархії. Ані єпископ, а тим більше його новий секретар Михайло Лучкай, який це пише, не мав такого досвіду, щоб цей список пристосувати і змінити стосовно до обставин часу, але вони його вислали у вищу інстанцію без змін. З приводу цього вчинку духовенство сумує дотепер.

Глава 15 Дальші сутички

Емануїл Ольшавський, одержавши дозвіл від її величності, а не від егерського єпископа, канонічно відвідує Земплинський і Шароський комітати, і, доповівши про результат, з'являється доброзичливе рішення Марії-Терезії усунути всі перешкоди, які звичайно виникають під час виконання духовних справ уніатськими пресвітерами грецького обряду або частково латинського обряду, або обряду реформатів. У Відні 21 січня 1751 року.

Граф Франциск Баркоці, егерський єпископ дає дозвіл містам Вишкову й Тячеву будувати і благословляти церкви. 29 грудня 1751 року.

Сиготу так само раніше, під 2 жовтня 1749 року, він дав той же дозвіл, адресований марамороському вікарію Андрію Бачинському.

Той же егерський єпископ доповідає високій раді й просить, щоб греко-католицькі вихованці не признали, а призначені не домагалися душпастирства без його дозволу. В Егері, 16 квітня 1752 року.

Тим часом єпископ Емануїл безстрашно і до того без всякого відома егерців 1752 року восени відправився у Відень, але повернувся з Вацу за порадою також тутешнього єпископа, графа Алтана, великого його прихильника.

5 листопада 1752 року він висвятив Габрієля Палковича на друсіпарського й свидницького єпископа в присутності Мелетія Ковача, великоварадинського єпископа, а також Іоанна Петкоські, архідиякона Сатмарського комітату в Марія-Повчі.

В 1753 році закладений і благословлений камінь під фундамент єпископської резиденції.

Петро Арон висвячується єпископом Емануїлом на фогараського єпископа волоського грецького обряду (52) 1 вересня 1754 року в Марія-Повчі. Реліг. 52. При цьому акті

Pócsy Alexis strictum accepit Mandatum, ut Schema suum Stolare in Dioecesi vigens prae-sentet. Nec Episcopus, tantominus ejus novitius Secretarius: Michaël Lutskey, qui haec scribit, tantam prudentiam habuit, ut mutatis tempo-rum circumstantiis idem Schema accomodavis-sent, et mutavissent, sed in sua integritate Altius submiserunt. Actum hunc luget Clerus praesens usque.

Caput 15. Ulteriores collisiones.

Manuel Olsavszky accepta facultate a Sua Majestate, et non Agriensi Episcopo, Comitatus Zemplény, et Sáros, Canonice visitat, et facta de effectu Relatione, Benigna emanat Mariae Theresiae Resolutio, ut omnia impedimenta removeantur, quae in administratione Spiritua-lium Ritus Graeci Unitis Presbyteris sive ex parte Ritus Latini, sive Reformatorum poni solent. Viennae 1751 21-a Ianuarii (!).

Comes Franciscus Barkóczy Episcopus Agriensis dat facultatem oppidis Visk, et Tétsó Ecclesias erigendi, et benedicendi 29-a Decem-bris 1751.

Szigethiensis pariter perprius, sub 2-a Octobris 1749 tribuit eandem facultatem ad Andream Bacinszky Vicarium Marmaticum directam.

Idem Episcopus Agriensis Excelso Consilio repraesentat, et rogat, ne Graeco-Catholici Alumni ordinentur, et Ordinati ad Curam animarum applicentur absque annutu ejusdem. Agriae 16-a Apr. 1752.

Interea temporis Manuel Episcopus imperter-rite, et ideo absque omni Agriensium scitu 1752 in autumnno commiserat se itineri versus Vien-nam, sed Vacio rediit svasu etiam Episcopi eja-tis Comitatis Althan, magni sui Fautoris.

A. 1752 5-a Novembris consecravit in Episco-pum Drusiparensem, et Svidniczensem Gabrie-lem Palkovits, praesente Meletio Kováts, Epis-copo Magno-Varadiensi, item Ioanne Petkó-szky, Comitatus Szathmariensis Archi-Diacono, Maria Pócsini.

Residentiae Episcopalis fundamentalis lapis positus, et benedictus est 1753.

Petrus Aron Episcopus Fogarasiensis Rit. Gr. (52) Val. consecratur per Manuelem Episcopum 1-a Septembris 1754 Maria Pócsini. Relig. 52. Huic actui praesentes erant: Gregorius Desko, Ordinantis(!) Causarum Auditor, et Vicarius Generalis, et Nobilis Ioannicius Szkripka, Ord. S. Basilii M. Monasterii Maria Pócsensis Hegu-menus, aliique, cum Notario peculiariter ad id

були присутні: Григорій Дешко, ординарний суддя і генеральний вікарій та дворянин Іоанікій Скрипка, ігумен Марія-Повчанського монастиря ордену св. Василя В. та інші, зокрема з довіреним у цій справі нотаріусом високопреподобним паном Андрієм Бачинським, заступником мараморського вікарія.

У 1753 році він розпочав будувати резиденцію в Мукачеві, одержавши від її величності для цієї будови тисячу талярів (1500 фл.). Після того як з цією сумою він приступив до будівництва, вища інстанція повідомила, що він хоче побудувати взагалі чудову споруду, невідповідну до виділених коштів, небезпечну для сусіднього замку із-за обставин, які колись, мабуть, дадуть про себе знати, тому із-за цього повідомлення все було припинено. Однак, тому що з цього нічого не вийшло, Емануїл потурбувався, щоб запрошені депутати з Березького комітату в 1758 році оглянули й оцінили ту споруду і після даних рекомендацій він поспривав (будівництву), бо справді 1 липня наступного 1759 року одержав наказ високої намісницької королівської ради про виплату тисячі талярів для продовження тієї ж будови, і насправді він продовжував будувати її (резиденцію).

В 1753 році він зіткнувся з неймовірними труднощами тому, що одержав дворянську грамоту для свого брата Іоанна, однак раніше, ніж звільнив його з підлеглого становища, Іоанн Бертоті, безпосередньо тримаючи свого підлеглого, поступив з ним як підлеглим, зрештою навіть ще ганебніше, після того як він довідався про одержану ним дворянську грамоту. Адже ці Ольшавські мали і придбану периферію, і звільнення батька Георгія, але не належним шляхом. — Після досягнення мети й опублікування дворянської грамоти 9 грудня 1754 року в Спишському комітаті Іоанн Бертоті дав закупати в кайдани Іоанна Жидова, тобто Ольшавського, як свого підданого, і навіть закупавши шию в кайдани, він дуже ганебно поступив, тільки звільненого за поруку в сумі 500 рейнських флоринів, Емануїл після багатьох неприємностей і затрат нарешті задовільнив його (Бертота).

Егерський єпископ вжив усіх заходів для того (53), щоб підкорити собі духовенство й руський народ; як передає Бабіля, із загальної каси парохів він одержав 1200 флоринів на утримання 6 вихованців та вчителя, але Емануїл не дав йому ані вихованців, ані вчителя, а тому він вдається до побічних каналів,

deputato Rño Dño Andrea Bacsinszky, Surrogato Vicario Maramarossiensis.

A. 1753-o Inchoavit Residentiam Munkacsini obtentis a Sua Majestate pro hoc aedificio mille Imperialibus (:1500 fl.): Cum autem ex hac summa inchoasset aedificium, delatus fuit altiore loco ac si omnino magnificum, nec precariis expensis proportionatum, proin arci vicinae ob emersuras nefors aliquando circumstantias periculosum ponere vellet aedificium ob quam delationem omnia suspensa fuerunt. Cum tamen nihil horum esset Manuel itaque curavit oculari, et aestimari aedificium illud per convocatos e Comitatu Bereghiensis Deputatos 1758 et ita repraesentatione facta prosperatus est, nam reipsa anni subsequi 1759 Mensis Iulii 1-a accepit Excelsi Consilii Lottlis Regii Intimatum, de resolutione pro continuatione ejusdem aedificii Mille Imperialibus, ac reapse eandem (:Residentiam:) continuare coepit.

A. 1753-O Inexplicabiles molestias habuit ex eo, quod pro Fratre suo Ioanne Armales obtinuerit, antequam tamen hunc ex conditione subditali exemisset, Ioannes Berthóty suum directe subditum praetendens cum eodem processit ut subdito, et quidem turpius etiam, posteaquam pro eo Armales obtentas inaudivit. Habuerunt nempe Olsavszkii hi et peripheriam emptam, et Manumissionem per Parentem Georgium, sed non Via debita. — Post impetrationem, et publicationem die 9-a Decembris 1754 in Comitatu Scepusiensi factam Armalium, Ioannes Berthóty Ioannem Zsidov, item Olsavszkium tamquam suum subditum curavit incatenari, et quidem catena collo injecta, et turpissime tractavit, nonnisi ad Fidejussionem erga Rflños 500. dimissum, quem Manuel post multa fatigia, et expensas denique excontentavit.

Episcopus Agriensis omnem movit lapidem, (53) ut Clerum, et populum Ruthenum sibi subjuset, ut Babilya exponit, ex Generali Cassa Parochorum obtinuit 1200 flños in 6. Alumnos, et Professorem insumendos, sed Manuel ei nec Alumnos, nec Professorem suppeditavit, quare convertit semet ad laterales vias, scilicet Andream Bacsinszky Parochum Doroghiensem (:subin Episcopum:) eum requirendo, ut 5. Alumnos exquirat, et Agriam mittat 20-a Novemb. 1754. Archiv. Dioec. Agrien. 73.

Decreti Tenor de 1200 flñis est sequens: Maria Theresia, Dei Gratia Romanorum Imperatrix, Germaniae, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regina, Archi Dux Austriae. Reverende Spectabilis, ac Magnifice Comes, Fidelis, Nobis sincere Dilecte! Quoniam

а саме до дорозького пароха Андрія Бачинського (згодом єпископа), вимагаючи від нього, щоб він знайшов 5 вихованців й послав в Егер 20 листопада 1754 року. Егер. епарх. архів 73.

Зміст декрету про 1200 флоринів такий: «Марія-Терезія, божою милістю римська імператриця, королева Німеччини, Угорщини, Далмації, Хорватії та Славонії і т. ін., ерц-герцог Австрії. Шановний і благородний графе, вірний, для нас щиро дорогий! Спонукані ревністю поширити свату унію і тому занепокоєні необхідними засобами в цій справі, ми довідуємось, що ревні й надійні душпастирі очолюють уніатський народ грецького обряду, внаслідок цього вельми доброзичливо довіряючи похвальній турботі вашої пастирської вірності, шанобливо доручаємо відібрати шістьох уніатських юнаків грецького обряду і підібрати здібніших, представити нам їх разом з інструктором грецького обряду з метою навчання всім наукам у вашій егерській семінарії для законного й належного ведення душпастирства, а потім якнайскоріше вислати для виконання парафіяльних обов'язків; для прожитку таких ми щороку шанобливо виплачуємо 1200 флоринів із загальної каси парохів, які необхідно виплатити Вам для зарахування їх у семінарію, однак так, щоб з цього фонду забезпечити згаданих шістьох вихованців харчуванням, одягом, ліжком, книгами та іншим необхідним, як і тримати відповідного інструктора їх обряду. Якому, зрештою, ми залишаємось доброзичливо й постійно прихильними милістю та нашою цісарсько-королівською шанобливістю». Дано в ерцгерцогському нашому місті Відні в Австрії, дня восьмого, місяця липня, року господнього тисяча сімсот п'ятдесят четвертого. Марія-Терезія в. р. Граф Леопольд з Надашда в. р. Андрій Моріц в. р.

За тією ж датою вона попереджує єпископа Емануїла, оскільки він пожалівся на неосвіченість свого духовенства, нехай тепер посилає в Егер 5 вихованців і вчителя (54). Обидва листи датуються у Фур Контрасті,^{а)} 20 листопада 1754 року. — Егерськ. 73.

^{а)} За Марії-Терезії введено окремий розрізняльний стиль будівництва, споруди будувались в долинах, так побудований Шенбрун та Геделе, і назви давались екзотичні: Сан-Сусі біля Берліна. Фур Контрасті в Егері.

Nos Sacrae Unionis promovendae Zelo ductae, atque ideo de necessariis eatenus sollicitae mediis, praecipuum omnino comperiamus Zelosos, et idoneos populo Graeci Ritus Unito Animarum Pastores praeficere, hinc benignissimam in laudabili Fidelitatis Vestrae Pastoralis sollicitudinis cura confidentiam ponentes, clementer committimus, quatenus sex Graeci Ritus Unitos juvenes deligat, et quos magis idoneos compere-rit, Nobis una cum praeficiendo eisdem Graeci Ritus Instructore repraesentet, in Seminario Suo Agriensi omnibus ad Curam Animarum rite, debiteque gerendam scientiis instruendos, et quo citius fieri poterit, ad obeunda deimunia Parochialia exmittendos; pro quorum intertentione Annuos 1200 flōs ex Generali Parochorum Cassa a die eorundem in Seminarium introductionis Fidelitati Vestrae persolvendos clementer resolvimus, ita tamen, ut ex hoc Fundo tam praefatos sex Alumnos victu, amictu, lectisterniis, libris, caeterisque necessariis provideat, quam et idoneum Ritus eorundem interteneat Instructorem. Cui in reliquo Gratia, et Clementia Nostra Caesareo-Regia benigne jugiterque propensae manemus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die Octava, Mensis Iulii, Anno Domini: Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo quarto. Maria Theresia m. p. Comes Leopoldus de Nádasd m. p. Andreas Moricz m. p.

Sub eodem dato monet Episcopum Manuelem, ut siquidem ille conquestus sit de ruditate Cleri sui, nunc 5. Alumnos, et Professore Agriam (54) mittat. Utraque littera datur Four Contrasti.^{а)} 20-a Novembris, 1754. — Agrien. 73.

^{а)}Sub Maria Theresia distinctus gustus aedificiorum intraverat, ut eadem in vallibus struantur, ita structum Schönbrun, et Gödölb, et nomina dabantur exotica: Sans = Souci, penes Be-rolinum. Four Contrasti Agriae.

Егерський єпископ, незадоволений тим, що вона попередила як Емануїла, так і Андрія Бачинського вислати 5 вихованців, і навіть доповів у вищу інстанцію й звинуватив у непослушності. Тому канцлер граф Леопольд Надашді через наставників попереджає єпископа Емануїла, щоб він не перешкодив зусиллям егерського єпископа, але відправив в Егер 5 бажаних вихованців 24 грудня 1754 року. 3 листопада 1755 р. він пише римському агентові, щоб швидко діяв для свого звільнення від присяги, помилково виданої в Егері.

2 вересня 1756 р. Даниїл Бабіля, який називався також Бабіловичем, був висвячений на пресвітера, і в цій справі Емануїл видав посвідчення у відкритому листі. — Оригінал в єпархіальному архіві.

5 грудня того ж року Марія-Терезія вимагає від егерського єпископа, щоб їй дав доручене в минулому році дослідження стосовно суперечок між ним та мукачівським єпископом.

Глава 16

Королівський декрет стосовно такси

Вище ми згадали, як духовенство Мукачівської єпархії поскаржилось у вищу інстанцію, що егерці хочуть їх усіх поневоляти. Тепер видається така резолюція: «Марія-Терезія і т. ін. Преподобний і т. ін. З пред'явленого тут в копії прохання уніатських пресвітерів грецького обряду, що проживають в Мукачівському окрузі, повніше проявиться їх вірність до нас. Стосовно викладених кривд, оскільки вони могли б завдати великої шкоди святій унії, запровадженій з такою наполегливістю, шанобливо доручаємо вашій вірності не переставати розпоряджатись ними. По-перше, щоб священики грецького обряду особисто брали церковні доходи від усього народу свого обряду, що проживає всюди в Егерській єпархії, для якого вони самі виконують таїнства. По-друге, щоб у міру необхідності їм було дозволено будувати (55) церкви. По-третє, щоб ані уніатським священикам не робились перешкоди спілкуватись з народом свого обряду, ані, в свою чергу, народові із своїми священиками і т. ін. У Відні, 16 вересня 1756 року.

Йосиф Годермарський, призначений єпископом, задумав (будівництво), єпископ Бізанці розпочав, а Блажовський та Ольшавський закінчили базилику й Марія-Повчан-

Non contentus Episcopus Agriensis, quod sicut Manuelem, ita Andream Bacsinszky monuerat ad 5. alumnos mittendos, sed altius etiam detulit, et de inobedientia (!) accusavit. Quare Comes Leopoldus Nádasdy Cancellarius praesidentialiter monet Manuelem Episcopum, ne conatibus Episcopi Agriensis obstet, sed desideratos 5. Alumnos Agriam expediat 24-a Decembris 1754. A. 1755 3-a Novembris scribiti Agenti Romano, ut strenue agat pro sui absolutione a juramento, Agriae erronee emisso.

A. 1756 die 2-a Septembris Ordinatus est Daniel Babilya, etiam Babilovits nominatus in Presbyterum, et eatenus testimonium Manuel in Patenti extradat. — Originale in Archivo Dioecetano.

Eodem anno 5-a Decembris Maria Theresia adurget Episcopum Agriensem, ut anno priori commissam sibi inquisitionem, relate ad differentias, se inter, et Episcopum Munkacsiensem praesentet.

Caput 16.

Decretum Regium circa Stolum.

Superius innuimus, qualiter Clerus Dioecesis Munkacsienensis Altissimo Loco questus sit, quod Agrienses eos omnes, et universos opprimere velint, nunc emanat Resolutio sequens: Maria Theresia etc. Reverende etc. Ex isthic copialiter advoluta Graeci Ritus Unitorum Presbyterorum in Districtu Munkacsienensi existentium instantia uberius perspectura est Fidelitas eorundem Nobis exposita gravamina, quae siquidem in magnum Sacrae Unionis tanto studio plantatae vergisset detrimentum, hinc eidem Fidelitati Vestrae hisce clementer committimus, et mandamus, quatenus circa praeacta gravamina disponere non intermittat. Ut 1-o Sacerdotes Ritus Graeci ab Universo sui Ritus populo ubicunque in Dioecesi. Agriensi degente, cui ipsi Sacramenta administranda habent, proventus Stulares privative permittantur. 2-o Ecclesiae pro necessitate ratione eisdem erigendae (55) admittantur. 3-o Neque Sacerdotes Uniti ab accessu populi sui Ritus, nec vicissim ab accessu Sacerdotum suorum arceatur populus etc. Vienne 16-a Septembris 1756.

Iosephus Hodermarszky, Episcopus nominatus meditabatur, Episcopus Bizanczy inchoavit, et Blazsóvszky, ac Olsavszky consumarunt Basilicam, et Claustrum Maria Pócsense. Conatibus his omnibus coronam addidit Comes Franciscus

ський монастир. Усі ці зусилля увінчав граф Франциск Каролі, який передав своє успадковане майно Повчанському монастирю. У витязі зміст установчої грамоти такий: «Граф Франциск Каролі, як перший набувач домінії Ечеда, своє успадковане право, яке він має на Повчанський маєток, передає на вічне користування монахам ордену св. Василя В. як щодо ділянок (32. Кріпосні маєтки), так і до регалій при таких умовах: по-перше, вимагаючи взаємної любові до святої унії, віруючим і духовенству латинського обряду, які приходять на відпуст, нехай дається їм вільний доступ, однак священники латинського обряду, які бажають відправляти службу, повинні з'явитись до настоятеля монастиря. По-друге, для прийому високопоставлених гостей, які приїжджають, а також для прийому самих єпископів нехай побудується пристойний готель, однак, якби мукачівський єпископ вимагав для себе особливого права, тоді монахи нехай будуть звільнені від обов'язку гостинності. — Стосовно вимог він бере відповідальність на себе та своїх наступників, однак, якби орден св. Василя В. був спроможний це зробити, право домінії нехай залишається за ним та його наступниками. Якщо б трапилось, що монахи внаслідок якогось нещасного випадку ухилились від обов'язків, нехай буде виділена відповідна допомога священнику, який виконує обов'язки, хоч він не має жодного права чи відношення до заснування (монастиря), або нехай наважиться перешкодити повернутись монахам». Дано в замку Кароля, 20 червня 1757 року. Базилевич у III частині детальноше розповів про виникнення цієї фундації, я не хочу цього повторювати, але, між іншим, я і не пишу історії монастиря.

Сам же єпископ Емануїл 20 квітня 1758 року видав грамоту фундації для монахів-василіанів у Повчі й потурбувався відкласти у Лелесі.

Глава 17 Найкращі вчинки Емануїла

У 1758 році, поки тривала пруська семилітня війна і всі магнати (56) допомагали вести цю війну, Емануїл також постарався з свого боку відправити воїнів, з тією метою йому здавалось, що будуть корисними два заходи; один — щоб нинішні парохі внесли гроші готівкою по шість маріанів, а дяки — по одному маріану, другий (захід), щоб Попо-

Károlyi, haereditarium suum possessorium in Póts Claustro cedendo. In extractu tenor Fundationalium est sequens: Comes Franciscus Karolyi, qua primus acquisitor Domini Ecsed jus suum haereditarium in possessione Pócs existens, tam quoad terrenum (:32. Sessiones Coloniales:) quam et Regalia, Ordinis S. Basilii M. Religiosis mediante perennali fassione confert, ac cedit sequentibus sub conditionibus: 1-o Unionis Sanctitate reciprocam Charitatem exigente L. R. Fidelibus, ac Clero devotionis causa concurrentibus liber equidem accessus concedatur, sacrificare tamen volentes Lat. Ritus Sacerdotes apud Superiorem Claustri semet insinuare teneantur. 2-do Pro intervenientibus majoris momenti hospitibus, ac ipsis Episcopis condigne excipiendis exstruat hospitalis, si tamen Eppus Munkacsiensis jus quodpiam sibi praetenderet, eotum Religiosis obligatione hospitalitatis immunes sint. — Relate ad impetitiones equidem evictionem in se, suosque successores assumit, si tamen contingeret Ordinem S. Basilii M. sufferri, jus Domini in se, ac suos Successores devolvatur. Si vero Religiosos casu infelici dilabi contingeret, fungenti Sacerdoti condigna subsistentia assignetur, quin is ullum jus aut praetendendi ad jura fundationalia Portionis habeat, aut impedimenta ponendi redditus Religiosorum audaciam sumat. Signatum in Castro Károly, 20-a Iunii, 1757.

Fundationis hujus originem Bazilovits Parte III. uberius pertractavit, ego ea repetere nolo, sed et secus Monasteriologiam non scribo.

Ipse vero Manuel Episcopus 1758, 20-a Aprilis condidit instrumentum Fundationis pro Monachis Basilitis Pócsini, et curavit Leleszini deponi.

Caput 17. Saluberrima Manuelis gesta.

A. 1758 Dum Septennale bellum Borussicum duraret, atque in ejusdem belli subsidium omnes Ma- (56) gnates concurrerent, Manuel quoque dedit operam, ut sua ex parte milites statueret, eum in finem duo media visa sunt ei profutura, alterum ut Actuales Parochi per sex marianos, et Cantores unum marianum nervalium belli in aere parato contribuerent, alterum, ut

вичі, які не належали до жодного стану, відзначилися під час державного повстання, але в обох випадках він зазнав великої невдачі.

У 1757 році він дав тринадцять вершників для полку Каролі та стільки ж возів, 26 травня 454 флоринів та 5 крейцарів. У 1758 році було відведено в Дебрецен 25 (вершників), але комісар прийняв тільки десять, а саме 23 березня трьох, 1 квітня шістьох і 12 того ж місяця одного, готівкою 871 флорин та 24 крейцарі віддав для війська 5 травня 1757 року, також в Кароліні 26 травня і т. ін.

У 1759 році в Марія-Повчі він висвятив на крижевацького єпископа Василя Божічкова.

Граф Йосип Сірмай 7 квітня 1761 року передає у Зборів для села Ондавки одержані з Риму індульгенції для єпископської згоди.

Єпископ Емануїл Ольшавський під час свого повторного перебування в Трансільванії та Сатмарському комітаті заспокоїв волохів і своєю промовою, перекладеною на руську й волоську мови, переконав про користь унії,^{а)} однак сатмарці та інші волохи в Угорщині, підбурені поганим прикладом трансільванців та якогось мандруючого монаха василіанина сарабайта, почали бунтувати; про це свідчать наставницькі листи графа канцлера Палфі, які можна прочитати в архіві реліг. під № 57.

Про цю промову граф єпископ Баркоці говорить так: «Навчає набожного, вченого й занепокоєного за спасіння пастири, багата на дуже яскраве світло, однак надзвичайно пристосоване до слабкого зору очей неосвіченої юрби». У Відні 6 листопада 1761 року, єпархіяльний архів.

Стосовно повстання волохів граф Антоній Каролі вважає, що необхідно відвідати деякі села, і що не слід настільки переслідувати їх становище, щоб ця апостольська справа могла бути донесена з більшою простотою (57). Свідчення офіційної особи, якщо необхідно буде, я охоче дам, сам прийду добровільно, або якщо це не може відбутись, будуть наявні службовці комітату. Він розумів, що для нього було великою втіхою виголосити промову перед народом, у якій наголошується, що св. унія у вищій мірі необхідна і

Popovitsii, alias nulli statui obligati per modum Generalis Insurrectionis (!) militiae nomen darent, sed magnam in utroque disconsolationem acceperit.

A. 1757 dedit Equites tredecim ad Regimen Károlyianum, Furasque (:vecturas:) Item 26-a May flnōs 454 Krōs 5. Anno 1758 deducti fuerant Debreczinum conducti 25, sed nonnisi decem acceptati per Commissarium, nempe 23-a Martii tres, 1-a Aprilis 6. et 12-a ejusdem unus, in pecunia vero collata 871 flnōs, Krōs 24. administravit 5-a May 1757 ad Bellicam, Karolini item 26-a May etc.

A. 1759. Consecravit in Episcopum Crisientem Basiliū Bozsitskovicz Maria Pócsini.

Comes Iosephus Szirmay pro Possessione Ondavka Roma obtentas Indulgentias fine consequendi Consensus Episcopalis praesentat Zboroviae 1761 7-a Aprilis.

Utut Manuel Olsavszky Episcopus duplici sua ad Transylvaniam, et Comitatum Szathmár exmissione Valachos quietaverit, et sua Oratione. in Ruthenicum, et Valachicum versa de salute Unionis convicerit,^{а)} tamen Szathmarienses, aliique in Hungaria Valachi malo exemplo Transylvanorum, et cuiusdam vagabundi Monachi Basilitae Sarabaitae persvasionibus ducti, incoeperunt tumultuari; testantur id Comitatus Cancellarii Pálffy Praesidiales, in Archivo Relig. №-ro 57. legibiles.

De hac Concione Comes Episcopus Barkóczy judicat ita: Docet pium, doctum, et pro salute gregis sollicitum Pastorem, abundat sublimiori lumine, accomodato tamen egregie ad hebetem aciem oculorum rudis plebeculae. Viennae 6-a Novembris, 1761 Archiv. Dioecesis.

De hac Valachorum tumultuatione Comes Antonius Károlyi censet singulos pagos esse visitandos, nec adeo usque insistendum eorundem situi, ut Apostolicum hocce Negotium quanta majore (57) simplicitate conferri queat. Magistratus auctoritatem, si opus fuerit, libenter addam, ipse me ultro offero, vel si id minus fieri poterit, Comitatus officiales praesto erunt. Magno ei solatio fuisse intellexisse, quod sermonem quempiam, ad plebem habendum, conficiat, ac desudet, in quo ostenditur S. Unionem summe necessariam etc. Karolini 12-a Iulii 1761. — Extractus ex Originali Archivi.

^{а)} Ця промова в оригіналі значиться два рази під 1761 і один раз під 1751 роком. Див. реліг. 63 в архіві.

^{а)}Oratio haec in Originali fert annum bis 1761. et semel 1751. Vide Relig. 63 in Archivo.

т. ін. У Кароліні, 12 липня 1761 року. — Витяг з архівного оригіналу.

Також 1761 року волохи в Сатмарському комітаті, обмануті якимось блукаючим монахом, почали сумніватися в унії, зрештою дуже відходити від неї, Ольшавський, про цю справу повідомлений, негайно поспішив до місця події, але й егерський єпископ не мовчав, і навіть посилає єпископові Емануїлу такого листа: «Високопреосвященний пане єпископе, вельмищановний брате во Христі! Від його превосходительства пана сатмарського наджупана я довідуюсь, що чума бунтующих трансільванських схизматиків уже поширилась навіть на Сатмарський комітат, і багато сіл, не знаю якою фальшивою обіцянкою на якісь пільги та намаганням зберегти обряд були спонукані, щоб послати унії листа про розлучення й визнати схизму. Про неї ми повинні турбуватись з нашим спасителем, щоб були разом ті, які в нього вірять. Дуже раджу Вашому високопреосвященному панству, нехай постарается, як можна, противитися чумі, що поширюється. Я сподіваюсь, що високопреосвященний пан наджупан, зважаючи на моє прохання і на його ревність до обох церков, зробить усе, що на його думку буде необхідним. Я заохочую також своїх священників, щоб вони намагались допомогти по можливості бідним, які знаходяться в небезпеці, а ваше високопреосвященне панство нехай намагється навчити і священників, і народ переконливими й ревними посланнями, наскільки є фальшивими пояснення про вимірне звільнення від кріпосного права та державних податків, чим їх спокусники обманують, і наскільки також безпідставний страх перед насильницьким об'єднанням латинського обряду, який їм намагаються нав'язати. Нехай приведе корисні й зрозумілі простому народові аргументи, якими вказується на необхідність св. унії із божого слова і розуміння самої первісної східної церкви; нарешті, нехай не обминає нічого із-за цього нехтування, потім бог спитає ваше високопреосвященне панство про нанесення шкоди тим душам. Якщо він має якусь розумну богобоязливу людину і проїняту любов'ю (58) до ближнього, яка знає волоську мову, нехай вчасно буде послана до пана наджупана, щоб (ця людина) за його допомогою підтримувала не лише необманутих, але також обманутих у письмовому відреченні від схизми та схилила їх також скласти письмово присягу східній вірі,

Eodem Anno 1761 Valachi in Comitatu Szathmariensi per quemdam Sarabaitam Monachum seducti, in Unione vacillare, imo vehementer exorbitare coeperunt, Olsavszky eatenus edoctus, illico ad faciem loci properavit, sed nec Episcopus Agriensis siluit, verum sequentem dat ad Manuelem Episcopum litteram: Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcope, Frater in Christo Colendissime! Ab Illustrissimo Domino Supremo Comite Szathmariensi informor, quod malum tumultuantium Schismaticorum Transylvanorum jam etiam in Comitatum Szathmariensem penetraverit, multaeque Possessiones, nescio quarum immunitatum falsa pollicitatione, et Ritus retinendi studio inductae sint, ut nuncium Unioni remittant, et nomina dent Schismati. Quam solliciti esse debemus cum Servatore Nostro, ut qui credunt in eum, sint unum, tam impense Illustrissimam Dominationem Vestram hortor, det omnem operam, ut malo serpenti, qua licet, obviam eatur. Illustrissimum Dominum Supremum Comitem cum pro hortatu meo, tum pro suo in utramque Rempublicam Zelo spero facturum omnia, quae profutura viderit. Hortor etiam meos Sacerdotes, ut miseris periclitantibus pro viribus succurrere studeant, Illīma autem Dominatio Vestra nervosis, et zelosis Ancylicis et Sacerdotes, et populum edocere, quam falsa sint commenta somniatarum a juribus Dominalibus, et publicis oneribus immunitatum, quibus eos seductores dementant, quam inanis item metus coactionis ad amplectendum Ritus Latinum, quem ipsis incutere conantur? Addat opportunas, rudiumque captui accommodatas rationes, quibus S. Unionis necessitas ostendatur ex Verbo Dei, et ipsius Orientalis Ecclesiae primaevae sensu; Denique nihil omittat, ob cuius neglectum Animarum istarum sanguinem Deus subinde ex manibus Illīmae Dominationis Vestrae requirat. Si quem Virum prudentem Dei timore, et proximi Cha- (58) ritate accensum habet, Idiomatis Valachici, peritum, opportune mitteretur is ad Dominum Supremum Comitem, ut cum assistentia per eundem ordinanda non solum intactos confirmet, sed etiam seductos ad ejurandam subscriptionem Schismatis, et eliciendam etiam scriptam professionem Fidei Orientalis cum Sancta Romana Ecclesia in Christo Iesu, et ejus Visibili Vicario Unitae disponat. Author sum, ut etiam Vestra D. Illustrissima se Pócsinum conferat, et e vicino invigilet, cum Concilio fidorum Sacerdotum consultet, si quos autem ex his suspectos notaverit, illico captos ab ovibus separet, petitaque Comitatus assistentia, Agriam

об'єднаній із святою римською церквою во Ісусі Христі та його зримим вікарієм. Я — ініціатор, щоб також ваше високопреосвященне панство приїхав у Повч й зблизька спостерігав, коли буде проводити нараду з вірними священиками, якщо б якісь з них виявились підозрілими, то негайно нехай схоплених відділить від пастви і за допомогою комітату нехай посилає в Егер, де безпечніше будуть охоронятись. Оскільки ж послання обманутих поширювались також в інших комітатах, нехай ваше високопреосвященне панство з не меншою турботою дивиться, щоб священики, вірні святій унії, управляли народом у Саболчському, Ужанському, Березькому, Угоцькому та Марамороському комітатах. Про міста Дорог та Бесермень пише мені саболчський віцеархидіакон, що в публічних молитвах моляться не за нашу, а за імператрицю росіян. Кажуть, що цей симптом відмежування, дорозький пресвітер-капелан в присутності якогось баторзького мінорита з тією насмішкою підтвердив, з якою нас латинських католиків назвав схизматиками.^{а)} Заслугує і це на увагу, щоб випадково лихо, яке ховається під травою, з часом не збільшилось. Чи щось ваше високопреосвященне панство робив або вирішив робити? Я прошу проінформувати, щоб я дав допомогу й пораду, в чому зможу і т. ін.»

Тим часом граф Баркоці стає примасом королівства, а Кароль Естергазі з Вацу переведений в Егер, мало робить, щоб поставити кінець знуцанням свого попередника, скоріше відновлює й озлобляє душі; робить зауваження і так говорить: «Після того як граф Франциск Баркоці очолив естергомську церкву та після мого переведення з Вацу сюди згідно з наказом апостольської королеви і схвалення вашої святості (пише до папи), для мене нічого не було приємнішим, ніж підтримувати добру гармонію з сучасним апостольським вікарієм і я намагався захищати, збільшити й поширити святу унію, введену, підтриману й поширену моїми попередниками, а також тому, коли я одержав повторний цей гуманний лист того ж апостольського вікарія, в якому неодноразово твердив, що він (59) із-за хвороби не міг досі приїхати в Егер, в той же час він довірив себе й своїх турботі та любові і такими словами: «Я

mittat, ubi tutius asservabuntur. Quoniam vero Encyclicae seductorum etiam per alios Comitatus oberrarunt, non minore cura vigilet Illustrissima Dominatio Vestra in Comitatus Szabolcs, Ungh, Beregh, Ugocsa, et Marmaros, ut Sacerdotes in S. Unione confirmati plebem contineant. De Oppidis Dorog, et Bösözörmény scribit mihi Szabolcsensis Vice Archi Diaconus, quod in publicis precibus non pro Nostra, sed pro Russorum Imperatrice orent, quod defectio-nis signum Presbyter Capellanus Dorogiensis coram quodam Báthoriensi Minorita fertur eo scommate confirmasse, quo nos Latinos Catholicos Schismaticos appellavit.^{а)} Meretur et hoc cognitionem, ne malum fors sub herba latens per moram invalescat. An, et quid Illm̃a Dominatio Vestra egerit, seu agendum statuerit? peto informari, ut operam, studiaque ubi potero adjungam etc.

Interea temporis Barkóczy Comes fit Primas Regni, et Carolus Eszterházy ex Vacienti Agriam translatus, tantum abest, ut Antecessoris sui vexis finem imposuisset, ut potius renovat, et animos exacerbat; praemittit, et fatur taliter: Comite Francisco Barkóczy, Ecclesiae Strigoniensi praeposito, et me, jubente Regina Apostolica, ac Sanctitate Vestra (:scribit ad Pontificem:) probante, Vacio huc translato, nihil quidem mihi magis cordi fuit, quam bonam cum moderno Vicario Apostolico harmoniam fovere, Sacramque Unionem ab Antecessoribus meis coeptam, fotam, et promotam protegere, et adaugere, promovereque studui, atque ideo, cum ejusdem Vicarii Apostolici iteratas, easque humanas acceperim literas, in quibus se (59) aegritudine impeditum hactenus Agriam venire non potuisse identidem asseruit, simul autem se, suosque Curae meae, et affectui commendavit, tantis: per adventum ejus praestolatus sum; Cum autem venire tardaret, in comperto habens: Facultates Vicarii Apostolici, moderno Rituali Episcopo Rossensi a fel. rec. Praedecessore Sanctitatis Vestrae Benedicto XIV. ad beneplacitum duntaxat suum concessas per illius obitum, ita et Vicariam potestatem Eidem ab ultimo Antecessore meo paulo praenominato quoad Graeci Ritus Unitos attributam, per hujus ad Cathedram Strigoniensem translationem expirasse; Ne defectu harum tot millia animarum per Districtum Munkacsensem, et Marmarosensem degentium quodpiam salutis dis-

^{а)} Міноритська байка.

^{а)}Fabula Minoritica

чекав його приїзду; оскільки він не спішив приїхати, достовірно довідавшись, що надані права апостольського вікарія нинішньому ритуальному рожнявському єпископові блаженної пам'яті попередником вашої святості Бенедиктом XIV тільки за його згодою після смерті того, отже, і влада вікарія, надана йому ж останнім моїм вищезгаданим попередником стосовно грецького обряду уніатів у зв'язку з його переведенням на естергомську кафедру, втратила силу. Щоб із-за відлучення стількох тисяч цих душ, що проживають в Мукачівському та Марамороському округах, не заставлялись наражатися на якусь небезпеку на спасіння; особливо тому що і загальне право, і досвід на моєму боці, навіть цю ж як вигідну й досвідчену особу по відношенню до мого вікарія в названих округах стосовно уніатів, я силою мого незалежного декрету признав і при тому ясними правилами затвердив».

І щоб це моє розпорядження дійшло до відома всього єпархіального духовенства, я дав обнародувати послання по всій моїй егерській єпархії, в яких я підтвердив прийняту угоду вже у 1747 році між латинським та уніатським духовенством грецького обряду за взаємною згодою^{а)} стосовно річного й церковного доходів, тому що вже багато скарг в цьому пункті до мене поступило, щоб їх заспокоїти, я вважав, що є вкрай необхідним підтвердження цієї угоди.

Стосовно цього я вельми щиро зробив, тому що деякі священники грецького обряду передали скаргу померлому уже примасу, цей же доданий лист вони одержали як відповідь; сам же вікарій, звертаючись з уклінним проханням до його апостольської королівської величності домігся того, щоб з достатньою ясністю показати, що апостольський вікарій завжди був і до того, і тепер повинен бути підпорядкованим егерському єпископові як начальнику; з надією припинити всі суперечки між егерським єпископом і згаданим мукачівським вікарієм, також з надією приєднати схизматиків до унії, що проживають за межами цієї егерської єпархії, канонізація Мукачівського єпископства без порушення права, як тілесного, так і духовного егерського єпископа пропонується вашій святості (60).

^{а)} Не відповідає дійсності.

crimen subire cogentur; praesertim cum et jus commune, et usus pro me staret, eundem ultro velut Personam idoneam, et expertam, in meum per dictos Districtus, quoad Unitos, Vicarium vigore advoluti Decreti mei constitui, expressisque illic facultatibus communi.

Et quo Ordinatio haec mea ad Universi Cleri Dioecesani perveniret notitiam, Encyclicas per totam meam Dioecesim Agriensem vulgari feci, in quibus initam jam anno 1747 inter Latinum, ac Graeci-Ritus Unium Clerum mutuo consensu^{а)} circa annuos, ac Stolares reditus conventionem confirmavi, quod complures jam ad me querimoniae hoc in puncto perlatae fuerint, quibus sedandis confirmationem dictae Conventionis perquam necessariam arbitrabar.

Circa quae optima fide a me acta cum nonnulli Graeci Ritus Sacerdotes querelam apud defunctum Primatem deponerent, hancce annexam Epistolam responsi loco acceperunt; ipse autem Vicarius supplici libello ad Suam Apostolico Regiam Majestatem recurrrens id effecit, ut cum sat clare ostenderem, Vicarium Apostolicum semper fuisse, adeoque et nunc esse debere subjectum Episcopo Agriensi, qua Ordinario; Spe praescindendarum omnium Controversiarum inter Episcopum Agriensem, et praefatum Vicarium Munkaciensem; Spe item Schismaticorum, extra hanc Dioecesim Agriensem existentium ad Unionem alliciendorum, Canonizatio (!) Episcopatus Munkaciensis absque praedjudicio tum temporali cum Spirituali Episcopi

^{а)} a veritate alienum est.

Тим часом я не припинив як для латиників, так і русинів, що проживають у моїй єпархії, приділяти мою пастирську турботу до такої миру, що два роки тому назад, коли в гайдуцькому місті Дорог багато русинів відійшли від унії, цю їх віровідступність я негайно представив його величності з метою врятування їх для того, щоб щасливо були повернуті уже до унії і свята унія там же знову була підтверджена.

Глава 18

Граф Аспермонт присвоює право патронату

Руські парахи раніше зовсім знехтувані, а тепер єгерцями зроблені рабами, починають звільнятися від кайданів і звертати на себе увагу інших поміщиків; першим прикладом служить те, що граф Аспермонт вимагав для себе право патронату, що видно з такого листа: «Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане вельми милостивий! З листа високопреосвященного вашого панства від 30 жовтня минулого 1761 року, адресованого мені, довідуюсь, що ваше високопреосвященне панство розпочинає слідство стосовно права патронату їх превосходительств панів графів Аспермонт по відношенню до сіл домінії Маковиця. Щоб ваше високопреосвященне панство міг переконатись в цьому, прошу ласкаво звернути увагу на таке.

По-перше: згідно з правами королівства Угорщини всім поміщикам належить право патронату, і вони тепер всюди у королівстві його дотримуються. Адже вони не можуть бути позбавлені цього права канонічним правом або приватними указами, тому що в цьому апостольському королівстві канонічне право, як відомо, має значення настільки, наскільки не суперечить державному праву, і це право, яке ґрунтується на державному законі, не може бути обмеженим королівськими указами.

По-друге: Безперечно, священників утримують кріпаки, а кріпаки, без сумніву, одержують всі блага від своїх поміщиків; як кріпаки, так і священники повинні своє утримання записати на рахунок поміщиків, отже, справедливо кожен поміщик в силу свого становища може вимагати для себе права патронату. Бо ніхто не може відмовитись від панських доходів внаслідок того, що кріпаки платять священникам: бо кожен пан при ви-

Агриєнський, Sanctitati Vestrae proponeretur. (60)

Non intermisi ego interea tam Latinis, quam Graecis in Dioecesi mea existentibus Pastoralium meam sollicitudinem impendere adeo, ut cum altero abhinc anno in oppido Hajdonicali Dorog nominato Graeci complures ab Unione defecerint, hanc eorum Apostasiam pro salutari remedio illico Suae Majestati repraesentarem eo cum effectu, ut feliciter jam ad Unionem reducti, et Sacra Unio ibidem rursus confirmata.

Caput 18.

Comes Aspermont assummit Ius Patronatus.

Rutheni Parochi antea penitus neglecti, nunc per Agrienses mancipia effecti incipiunt a vinculis liberari, et aliorum Dominorum Terrestrium attentionem excitare, primum exemplum est ut Ius Patronatus Comes ab Aspermont sibi exegerit, quod patet ex sequenti Litera: Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcopo, Domine Gratosissime! Ex literis Illmæ DVræ de dato 30-a Octobris, anni elapsi 1761 ad me datis adverto Illmām D. Vram Ius Patronatus in Pagis Dominii Makovicza, Excellmōrum, ac Illmōrum Dominorum Comitum Ab Aspermont in quaestionem summere, quo in passu ut D. Vfa Illmā capacitari possit, peto ad sequentia advertere dignetur.

Primo: Iuxta Iura Regni Hungariae omnibus Dnis Terrestribus Ius Patronatus competere, illosque actu illud ubique per totum Regnum exercere. Auctoritate autem hac illos per Ius Canonicum, aut Rescripta privata tanto minus privari posse, quo certius est in hoc regno Apostolico Ius Canonicum in tantum valere, in quantum Iuri publico non derogat, nec Regiis rescriptis auctoritate hanc Legi Publicae innixam limitari posse.

Secundo: Innegabile fore Sacerdotes subsistentiam sui a Colonis habere, Coloni autem, cum Universa Beneficia a Dominis suis Terrestribus accipiant indubium esse, veluti Colonos, ita et Sacerdotes subsistentiam sui Dominis Terrestribus in acceptis referre debere, concomitanter merito Dominum Terrestrem quemlibet eo ipso, quod sit Dominus Terrestris, sibi Ius Patronatus vindicare posse. Inficias enim ire nemo potest per id, quod Coloni Sacerdotibus contribuant, decedere proventibus Dominialibus: Quisque namque Dominus in determinandis praestationibus semper reflexionem habet ad id, quantum Colonus Regi, et quantum Sacerdotio

значенні плати завжди має на увазі те, скільки кріпак повинен платити королю і скільки — духовенству (61). З цієї точки зору розглядається і це так, що кріпаками дається королю, неначе б давалося самим поміщиком.

По-третє: У селах домінії Маковиця парафії грецького обряду знаходяться в занедбаному стані і вони відомі. Корятовичева угода, яка мала силу протягом століть і підтверджена найдавнішими урбаріями, свідчить, «згідно з якою в комітатську державну касу нічого не платять, всякий церковний доход, тому що він залежить від милості панства, нехай розглядається або як дотація, або як фундація»; не слід сумніватись, що кожна розумна людина віднесе це на милість й опіку поміщика.

По-четверте: Щоб канонік міг відкинути природу церковного доходу, розпочати слідство стосовно кількості церковного доходу та із-за послаблення вимоги при встановленні опіки міг піддати сумніву доходи того, який дає.

По-п'яте: Згідно з угодою Корятовича з панами Маковицької домінії пани графи Аспермонти не можуть вимагати права патронату, неначе обумовленого, як постійні (пани графи), вони не можуть бути позбавлені затвердженого договірною праву, звичаю і живиння.

По-шосте: Інші поміщики Маковицької домінії, та навіть сусідні домінії, а саме: Стропко, Гуменне, Теребеш та власники інших (доміній) спокійно практикують таке право.

По-сьоме: Оскільки зрозумілим стає, що переселенці цих предків, які прибули з Росії, були прийняті з милості панства, зовсім не означає, що жодні наступники, спираючись на закон, противились справі попередників.

Якщо б високопреосвященне ваше панство був ласкавим зважити на це, сподіваюсь, що він не піддасть сумніву право патронату вищетулованих панів графів і не буде займатись правом цього патронату, і до того буде призначати тільки в їх присутності, зокрема тому, що католицькі єпархіальні єпископи не мають нічого проти їх права.

Оскільки пани священики не були задоволені приміщеннями парафій, бажаючи більше мати, вони орендують панські наділи, панів графів за пригнічення їх не можна звинувачувати, але скоріше треба звинувачувати тих, що не задовольнялись своїми наділами, якими однак здавна були задоволені їх

contribuere tenetur. (61) Ob quem Respectum etiam ita consideratur hoc, quod per Colonos Regi praestatur, ac si per ipsum Dominum Terrestrem praestaretur.

Tertio: In Domini Makovicza pagis Parochias Graeci Ritus suas excisas habere appertinentias, easque determinatas; Transactio Quiriaticovitsiana usu a saeculis continuato, ac Urbaniis antiquissimis firmata testatur, Ex qua ad Cassam Publicam Comitatus nihil contribuunt, Quod Beneficium cum ex Gratia Dominatus profectum sit, sive qua Dotatio, sive qua Fundatio consideretur, quemlibet cordatum id ad favorem, et Patrocinium Domini Terrestris relatum, dubitari nequit.

Quarto: Naturam beneficii respuere, ut Beneficiatus quantitatem Beneficii in quaestionem sumere et ab exiguitate praetensae rei, metiendo Patrocinium, Beneficia Praestantis in dubium vocare possit.

Quinto: Iuxta Transactionem Quiriaticovitsianam cum Dominis Domini Makovicza Ius Patronatus Dominis Comitibus ab Aspermont, tamquam stipulatum competere, quali Transactionali Iure, usu, ac Praxi continuis firmato privari non possunt.

Sexto: Alios Dominos Terrestres Domini Makovicza, imo et Vicinos Dominiorum, videlicet: Sztropkó, Homonna, Terebes, ac aliorum Possessores Ius tale imperturbate exercere.

Septimo: Claro existente eo, quod Antenatorum horum Coloniae ex Russia adventantes, ex gratia Dominatus illuc receptae fuerint, plane non cohaerere, ut Successores nulli legis fundamento innixi facto antecessorum recalcitent.

Haec si DVŕa Illŕma expendere dignata fuerit, spero Eandem Ius Patronatus Praetulatorum Dominorum Comitum in dubium non vocaturam, nec se in exercitium Iuris hujus Patronatus ingressuram, adeoque per eosdem nonnisi praesentatos investituram, maxime cum Episcopi Dioecesiani Catholici Ius hocce illis non controvertant.

Quod Domini Sacerdotes Parochiarum Appertinentiis haud contenti, cupiditate plus habendi, fundos Dominalas exarentent, Dominis Comitibus pro pressura illorum imputari non potest, sed potius illi culpandi, quod sibi destinatis non contententur, quibus tamen antiquitus illorum antecessores contentabantur, ex illis quippe co-

попередники, звичайно з них вони відповідно утримувались, хоч не так, як тепер. До цього слід додати, що також тим можна б сприяти їх кращому утриманню, якщо б сусідні філіали приєднались до (62) матерів церков, отже, в тому випадку, якщо ваше високопреосвященне панство шкодує, що вони є орендарами всупереч канонічній думці, нехай зволить звільнити їх від орендування. Панські маєтки, які вони примусово орендують, і знайде спосіб вміти повернути на свою користь, отже я заявляю, якщо вони не внесуть належної плати домінії згідно з угодою найстародавнішим урбарієм, то з усіх таких маєтків, від яких плата береться уже століттями, я постараюсь зібрати і заставити виплатити те, що належить домінії. Я знаю, що ваше високопреосвященне панство є у Повчі поміщиком, тому сподіваюсь, що ваше високопреосвященне панство засвідчить, чи тамошньому парохіві можна без плати привласнити собі панські маєтки, які дістались вашому високопреосвященному панству на підставі королівської дарчої грамоти. Оскільки до цього відомо, що пани священники, жінки, діти, та навіть їх родичі живуть не з іншого, як з парафіального наділу, ці парафії є найпридатнішими для утримання осіб, які служать церкві без того, щоб були орендарами і приносили непоправну шкоду панству, привласнюючи собі право на утримання шинку, наділів та ін.

У медведівського пароха в другому місці немає квартири, тому ваше високопреосвященне панство боїться, що буде якийсь скандал і шкода, бо скоріше народ підніме скандал, тому що той (парох) внаслідок проступку вигнаний клобушицькою графинею з іншої парафії, був поселений без попереднього відома. В цьому випадку ваше високопреосвященне панство погоджується з моїм проханням, таку увагу я високо ціную.

Те бажання й намір не є ані моїми, ані економів, щоб кріпаки утримувались від набожних легатів, установлених для розради їх душ, насправді такий є намір, по-перше, щоб тестаменти складались у присутності панського урядника, або якщо він відсутній, — в присутності судді та двох присяжних. По-друге, нехай не заповідають майно наділів, звичайно невідчужуване і що не підлягає їх розпорядженню. По-третє, щоб через це залишені діти не страждали і не стали неспроможними платити королю й панові. По-четверте, якщо хтось не залишає жодних дітей або

modo subsistentes, Licet non ita, uti nunc. Ad quod accedit, quod illorum commodiori subsistentiae etiam per id consuli posset, si Vicina loca pro Filialibus ad (62) Matres Ecclesias applicarentur, Quod si igitur Illm̃a D. Vr̃a doleat illos contra Mentem Canonum Arendatores esse, dignetur illos ab arendationibus inhibere. Dominatus Beneficia, quae illi obtrusive exarendant, sciet et alia modalitate in suum commodum convertere: Imo me declaro, nisi Censum ab illis juxta Transactionem, et antiquissima Urbaria Dominio competentem praestiterint, omnia Beneficia talia, a quibus Censum jam a saeculis praestatur, subtrahi, et illos ad hoc, quod Domini est, praestandum compelli curaturum. Scio D. Vr̃am Illm̃am in Pocs esse Dominum Terrestrem; Unde praesumo Illm̃am D. Vr̃am obtentari, num ibidem loci Parocho citra Censum integrum sit sibi Beneficia Dominalia, quae in D. Vr̃am Illm̃am ex Collatione Regia promanant, arrogare. Ad haec cum notorium sit Dñs Sacerdotes, Uxores, liberos, imo Cognatos suos non aliunde, quam ex fundo Parochiae alere; Parochiae hae sufficientissimae sunt ad Individuorum, Altari servientium subsistentiam, citra id, ut Arendatores sint, Dominatuique infinita damna inferant, Ius Educilli, Ius Terreni, et alia sibi arrogando.

Medveccensis Parochi aliorum illocationem non est, quod Illm̃a D. Vr̃a metuat, cum aliquo scandalo, et detrimento futuram, tolletur enim potius scandalum ex populo, cum ille propter excessum, per Comitissam Klobusiczianam ex alia Parochia pulsus, citra Dominatum praescitum illuc illocatus fuerit. Quo in passu cum petito meo Illm̃a D. Vr̃a deferre dignatur, reflexionem hanc magni facio.

Non est illa sive mea, sive Officialium economicorum mens, ac intentio, ut Coloni a piis legatis pro refrigerio animarum suarum condendis arceantur. Verum illa est intentio: Primo: Ut Testamenta condantur in praesentia Officialis Dominalis, sive si is non adsit, in praesentia Iudicis, et duorum Iuratorum. Secundo: Ne appetentias fundorum legent, inalienabiles quippe, nec illorum Dispositioni subjacentes. Tertio: Ne per hoc proles remansae ruinentur, ac inhabiles ad Regi, et Domino praestanda reddantur. Quarto: Si aliquis nullas proles, aut Successores

спадкоємців, як передбачено 30-ю статтею 3-ої частини, то без сумніву, що також по відношенню до поміщика не сприймалося все під приводом розради душі.

Щоб священники мали як річний, так і церковний доход, цілком справедливо і про це я серйозно урядовцям наказав і далі також буду наказувати (63), щоб надати їм допомогу проти впертих кріпаків.

Також я прошу ваше високопреосвященне панство, щоб був ласкавий нагадати своїм священникам, щоб вони не лише для себе вимагали сатисфакції (бо ніхто не є для себе суддею), але просили її від уряду. Якщо хтось її заперечить, то я сам, напевно, не дозволю їй образити.

Що стосується справи мірошівського (священника) з Іоанном Дишком, те стає зрозумілим із закінченого слідства, що це село ніколи не належало до присілків парафії, але воно неправильно було передано йому деякими жителями на шкоду того Дишка з попередженням панства, тому також я дуже обурився, що жадібність до того захопила священника, що внаслідок відмови від духовних благ хотів позбавити села нещасного (Дишка).

Але перш ніж перейти до переліку спеціальних їх проступків, я прошу, щоб ваше високопреосвященне панство зволив на це також звернути увагу, що безперечно багато з них мають синів і зятів, ділять між собою парафіальне майно і так, видумуючи причину про бідність парафії, постійно вимагають. Тут я міг би повірити, що ваше високопреосвященне панство сам не дозволить зобов'язати ані села, ані поміщика, щоб, поділивши визначені наділи парафії серед дітей, їм дали інші наділи, і таким чином дозволили, щоб поступово в майбутньому вони займали весь наділ. З цієї причини я прошу, щоб і в такому випадку ваше високопреосвященне панство був ласкавий надати допомогу, щоб, очевидно, вони не надумали відірвати під тим приводом парафіальне майно, а відібране ж негайно туди повернули.

Також не меншою шкодою є для короля й панства те, що від присілків крім парафіального майна під звичайними різними приводами до комітатської контрибуційної каси не вносять гроші, хоч однак тягар сільського господарства залишається і внаслідок цього бідних платників обтяжують.

Доход від виробництва горілки є королівським доходом, що належить лише поміщикам і менше личить священнику; однак усі

relinquat, ut Tituli 30. Part. 3. ratio habeatur, nimirum, ut a proportione etiam Domini Terrestris habita ratione totum sub praetextu refrigerii animae non absorbeat.

Ut Sacerdotes tam annum, quam Stolare Proventum habeant, justum, ac aequum est, et eatenus serio Officialibus injunxi, et porro quoque in- (63) jungam, ut eisdem assistentiam contra morosos Colonos praestent.

Uti etiam Illm̄m D. Vřm rogo, dignetur suos Sacerdotes admonere, ne sibi solis satisfactionem (:nemo enim sibi Iudex:) impendant, Verum illam ab Officialatu petant: Qui si illam denegaverit, ipse certe non permittam illis injuriam inferri.

Quod concernit Mirosoviensis cum Ioanne Diszka negotium: illud ex Inquisitione peracta clarum est, Agrum hunc nunquam ad Virgas pro Parochia excisas, pertinuisse, verum illum perperam per nonnullos incolarum eidem datum fuisse cum damno illius Diszka, et Dominatus praepudicio, idcirco etiam nimis scandalisatus sum, quod avaritia Sacerdotem eo abriperit, ut per denegationem beneficiorum Spiritualium miserum agro spoliare voluerit.

Antequam autem ad speciales illorum excessus enumerandos condescendam, ad id quoque ut Illm̄a D. Vřa animadvertere dignetur, peto, nimirum plerosque illorum habere filios, et generos, interque illos subdividere appertinentias Parochiales, et ita nuditatem Parochiae praetextuando semper ulterius serpere. Hic crediderim Illm̄m D. Vřam ipsam admissuram; nec pagos, nec Dominum Terrestrem obligari, ut inter proles Parochiae destinatis fundis subdivisis, illis alios fundos excindant, et ita successive fore totum terrenum per illos occupari permittant. Ob hanc rationem peto, ut et hoc in passu medellam adferre dignetur D. Vřā Illm̄ā, ne videlicet illi appertinentias Parochiae sub illo praetextu avellere praesumant, avulsos autem illico illuc reappliment.

Non minus etiam Regi, et Dominatui praepudicium, quod a Virgis extra appertinentias Parochiales sub variis praetextibus usuatis ad Cassam Contributionalem Comitatus non contribuant, cum tamen onus rei rusticae inhaereat, ac per id miseris contribuentes aggravent.

Beneficium exustionis Cremati est Beneficium Regale, solis Dominis Terrestribus competens, et Religioso minus conveniens; illi tamen

вони мають апарати для варіння горілки, звичайно під приводом власної необхідності, цей привід навіть тому заслугове осуду, що війську не можна продавати напій, але воно повинно його одержувати від поміщиків (насправді ж на шкоду домінії). Із церкви також ідуть в парафії під виглядом відвідування і там же так напиваються, що ледве при повній свідомості повертаються, гарно подякувавши за цю гостинність.

Вони тримають великі череди волів, корів, овець та іншу (64) відгодовану живність, нею випасають найкращу частину наділу на шкоду платників податку і також самого славного панства.

Якщо є врожай на жолуді, майже все збирають для своїх власників, за винятком того, що щось з нього панству платять, хоч все-таки ця власність є королівською, яка належить тільки поміщикам.

Ім (священникам) належить плата за нічліг, під цим приводом від декого вони одержують наділи для користування, отже обманюючи панство, бо плату, що від таких наділів належить, відмовляють панству, деякі використовують і одержані наділи під цим приводом і також беруть плату за нічліг.

Куримський священник приблизно три роки тому дав дуже жорстоко покарати ста палицями ростоцького панського підданого, якого викликав до себе під приводом дати посвідчення.

Свидницький архіпресвітер забрав у померлого в Млинарвіцях, що служив у вапєницького священника, 40 флоринів й пару волів під приводом тестаменту, про що у домінії нічого не відомо.

Нижньотвароський (священник) супроти панської заборони дав вирубати і викорчувати ліси, маючи також понад сотню овець, весь наділ випасає, збирає борги у шинках, однак відмовляє у звільненні від плати, жодним чином не дозволяє проводити екзекуцію.

Куровський (священник) відмовляється дати плату, яку інші вносять, у цій справі він спонукає домінію, щоб порушити судову справу проти нього, для якого досить було мені закрити світські доходи, але із-за великої шани до вашого високопресвященного панства я досі не зробив цього.

Можна було б і більше сказати, що тим не менше тепер замовчується, в надії на майбутнє саме виправлення, на що дуже сподіваюсь, лише ті провчені нехай знають, що вони у подібних випадках не мають жодної

omnes Crematorias, Ollas tenent, sub praetextu equidem propriae necessitatis, qui praetextus vel ex eo etiam damnabilis est, quod nec militiae liceat potum educillare, sed illum teneatur a Dominis Terrestribus accipere (:sed revera in Dominii detrimentum:) Ex Ecclesia etiam ad Parochias sub specie inquisitionis se conferunt, et ibidem ita compotant, ut vix mentis compotes redeant hanc Parochorum hospitalitatem bene persolventes.

Magnos greges boum, vaccarum, ovium et aliorum (64) altilium intertenent, illis optimam terreni plagam depascunt cum detrimento Contribuentium, et ipsius etiam I. Dominatus.

Si glandines procreantur, suis sabellicis fere totum absorbent, citra id, ut Dominatui aliquid abinde penderent, cum tamen Beneficium hoc sit Regale solis Dominis Terrestribus competentis.

Pecunia Lecticalis illis competit, titulo illius a nonnullis agros usuandos accipiunt, taliter Dominatum defraudantes, obtingens enim, quod a talibus agris competit, Dominatui denegant, nonnulli et agros hoc titulo acceptos usuant, et Lecticalem quoque pecuniam desumunt.

Kurimkensis Sacerdos Rostokiensi Dominali Subdito ante tres circiter annos sub praetextu Testimonii perhibendi ad se accersito 100. baculos crudelissime infligi curavit.

Archi Presbyter Svidnikensis Artimno, cujusdam apud Vapenyikensem Sacerdotem servientis demortui in Mlinarócz habitos 40. flnós, et par boum praetextu Testamenti, de quo, Dominio nihil constat, occupavit.

Alsó Traroszcziensis contra prohibitionem Dominalem, exstirpaturas cum desolatione sylvarum fecit, grege ovium etiam centesimum numerum superante, totum terrenum depascit, debita in popinis contrahit, solutionem tamen denegando, executionem nullatenus admittit.

Kuroviensis Censum, quem alii solvunt, praestare recusat, eatenus Dominium ad litem contra se movendam inviando, cui a me temporalia claudere sufficeret, sed ob magnum Dominationis Vrâe Illustrissimae respectum hactenus non feci.

Possent et plura exponi, quae nihilominus pro hic subcentur, spe emendationis suapte subsecuturæ: id quod firmiter spero, modo illi edocti,

протекції у вашого високопреосвященного панства.

У той час як я змушений з сумом довести про це до відома вашому високопреосвященному панству, разом віддаю себе на давню милість і ласку і 9 моїх надзупанів, з постійною шаную залишаюсь до вашого високопреосвященного панства», у Відні, 22 січня 1762 року, найуклінніший і найпокірніший слуга Георгій Бернат в. р.

Глава 19

Егерці продовжують свої претензії

1761 року настає зміна правління, але не процедури, граф Баркоці стає примасом королівства (65), а граф Кароль Естергазі переселяється з вацького єпископства в Егер. Бабіля говорить про цю промоцію обох таким чином: «Він і не сподівався, що кмітливий Франциск, егерський єпископ з графів Баркоці, який 1761 року був висвячений на митрополитанський естергомський престол, того ж самого року за апостольським наказом блаженної пам'яті Марії-Терезії та за згодою римського папи Климентія XIII був переведений із вацького єпископства в Егер, в егерському єпископстві він здобув безпосереднього майбутнього спадкоємця своїх планів, зокрема ревного виконавця стосовно мукачівських русинів графа Кароля Естергазі, який досі ще править шановною егерською єпархією.^{a)} Отже, цей знову ідучи точно по слідах свого попередника в Егерському єпископстві, так же само третього року свого єпископського правління, або 1763 року (тому що за попередника проїнявся ненавистю) довів до відкритої ненависті егерців стосовно мукачівських русинів, коли, очевидно, виданою в Егері, дня 18, місяця травня, того ж вищезгаданого року власною своєю єпископською грамотою обирає Михаїла-Емануїла Ольшавського, мукачівського єпископа, апостольського вікарія передусім своїм ритуальним вікарієм, коли здійснення єпископських обов'язків, а саме: висвячувати в сан, висвячених направляти для душпастирства, призначати парохів, давати можливість будувати руські церкви, побудовані висвячувати, одним словом все, що стосується єпископського обов'язку, суворо заборонив, та однак згідно зі змістом його ж єпископської грамоти, стосовно всьо-

^{a)} 1787 р.

sciverint se in similibus nullam apud Illmām D. Vrām protectionem habere.

Quae dum dolenter sognificare D. Vrāe Illmāe necessitor, una in Veteres affectus, et Gratiam me, et 9.9. Dominos Comites Principales meos quaqua ratione contingit, devoevo, et jugi cum cultu persevero. Illustrissimae, ac Rnāmae D. Vrāe Viennae 22-a Ianuarii 1762. humillimus, et obsq̄tms servus Georgius Bernāth m. р.

Caput 19.

Agrienses suas praetensiones continuant.

A. 1761 Fit mutatio Regiminis, sed non Procedurae, Comes Barkóczy evadit Primas Regni, (65) et Comes Carolus Eszterházy ex Episcopatu Vaciensi transfertur Agriam. Babilya disserit de hac promotione utriusque taliter: Neque in conceptibus suis spes ingenio sagacem Franciscum e Comitibus Barkóczy Agriensem Episcopum, qui anno 1761 ad Metropolitanam Strigoniensem promotus Sedem, eodem ipso anno ita Apostolica felicitis recordationis Maria Theresia jubente, et Clemente XIII. Pontifice Romano adprobante ex Vaciensi Episcopatu Agriam translatum, immediatum in Episcopatu Agriensi nactus erat Successorem futurum Consiliorum suorum, praesertim quoad Ruthenos Munkacsiensis zelosum executorem Carolum Comitem Eszterházy, qui hucdum Alman Agriensem Dioecesim gubernat^{a)} Hic ergo rursus praedecessoris sui in Agriensi Episcopatu vestigiis presse insistens, aequae tertio Episcopalis Regiminis sui anno, seu 1763 quod sub Praedecessore in fomite gliscebat, in apertum Agriensium erga Munkacsiensis Ruthenos produxit odium, dum videlicet per emanatum Agriae die 18-a mensis May ejusdem paulo ante dicti anni peculiare suum Episcopale Diploma Michaëlem Manuelem Olsavszky Episcopum Munkacsensem Vicarium Apostolicum inprimis Ritualement suum creat Vicarium, dum Pontificalium exercitium, veluti ad Ordines promovendi, promotos ad Curam animarum applicandi, Parochos instituendi, Ecclesias Ruthenicis aedificare facultandi, aedificatas consecrandi, verbo quidquid munus exigeret Episcopale, districte interdiceret, ita tamen, ut simul ejusdem Episcopalis sui Diplomatibus contextu, quoad omnia, et singula jam in

^{a)} 1787

го й окремого уже в розглянутій грамоті і все таке інше, що, зрештою, якимось чином відноситься тільки до єпископського обов'язку, цьому ж мукачівському єпископові Емануїлу, неначе своєму, тобто ритуальному вікарію, дав юрисдикцію на п'ять років.

Я знаходжу в єпархіальному архіві в оригіналі, що Бабіля в розповідній формі передає, стисло так: 18 травня 1763 року егерський єпископ граф Кароль Естергазі обирає Емануїла Ольшавського своїм вікарієм. Далі, хоч згідно з наказом св. канонів він міг вимагати відновлення присяги на вірність і послухність та відновлення визнання католицької віри, бо ж подібну присягу він склав у місяці травні 1747 року в присутності всього капітулу в руки свого попередника (66), і він присягнув на вірність як йому, так і наступникам, і цю ж присягу з нагоди канонічного візиту в 1748 році біля Мукачева він повторив, тому поки не з'ясувалось інакше, він не надає значення повторенню присяги, однак хоче і вимагає, щоб строго зберігав усі додатки даної присяги, а також декрети римської конгрегації по пропаганді, видані під 20 червня 1718 року (дивись вище). З особливої милості, щоб він не був змушений звертатись за дозволом, (Естергазі) дав цьому ж Емануїлові Ольшавському цей дозвіл виконувати єпископські обов'язки та призначати священників протягом п'яти років. 21 вересня 1763 року єпископ Емануїл склав тестамент і довірив його лелеському архіву.

Єпископ Кароль навіть іде далі, бо видає офіційні накази, коротко такого змісту: «28 травня 1763 року егерський єпископ граф Кароль Естергазі, виславши послання до духовенства обох обрядів, відзначає, що рожнявський єпископ Емануїл Ольшавський і апостольський вікарій був призначений його попередником в сан вікарія в Мукачівському окрузі і ним затверджений, також статут його попередника графа Баркоці, нішнього примааса королівства, виданий 8 травня 1747 року про збір річного й церковного прибутку, затверджує і з всіма його додатками своїм ординарним авторитетом залишає в силі й підтверджує, говорячи, щоб у всіх тих місцях, що належить до парохів латинського обряду під приводом філіалів, уніатським віруючим грецького обряду, щоб вони із-за відсутності священника не намагались змінити обряд, щоб руські пресвітери не тільки виконували таїнства замість латинських парохів, неначе їх ритуальні вікарії,

Diplomate specificata, et quaecunque demum etiam alia quoque quoquo modo ad munus Episcopale demum spectantia eidem Manueli Episcopo Munkaciensi, tamquam suo respective Vicario Rituali quinquennalem, seu in quinque annos duraturam duntaxat conferret jurisdictionem.

Invenio in Archivo Dioecesano in origine, quae Babilya narrative tradit, ita in Extractu: a. 1763 18-a May Olsavszky Manuelem in suum Vicarium creat Carolus Comes Eszterházy Episcopus Agriensis, Porro, quamvis dictamine S. S. Canonum Fidelitatis, et obedientiae (!), juramenti, et Professionis Fidei Catholicae renovationem posset exigere, cum tamen simile juramentum mense Majo 1747 coram, et praesente toto Capitulo in manibus Antecessoris (66) sui praestiterit, fidelitatemque tam Eidem, quam et Successoribus juraverit, idemque juramentum occasione Visitae Canonicae 1748. ad Munkács renovaverit, hinc donec aliud visum fuerit, repetitionem juramenti dissimulat, vult tamen, et desiderat, ut Clausulas omnes praestiti juramenti, item Decreta Congregationis Romanae de Propaganda sub 20-a Iunii 1718 emissa (:Vide superius:) stricte observet. De peculiari gratia, quin recurrere debeat pro facultate, eandem facultatem Pontificalia exercendi, et Sacerdotes ordinandi Eidem Emanueli Olsavszky tribuit duraturam per quinquennium. 1763. 21-a Septembris Manuel Episcopus condidit Testamentum, et Archivo Lelesziensi concredidit.

Ultro progreditur Carolus Episcopus, nam edit Ordines in Patenti, in extracto taliter sonantes: 1763. 28-a May, Comes Carolus Eszterházy Episcopus Agriensis emissa Encyclica ad utriusque Ritus Clerum significat: Emanuelem Olsavszky Episcopum Rossensem, et Vicarium Apostolicum per Districtum Munkaciensem in Officio, et munere Vicariatus per suum Antecessorem nominatum, per se confirmatum haberi, statutum item Antecessoris sui, Comitis Barkóczy, nunc Primatis Regni dt-o 8-ae May 1747. ratione desumendi annui, et Stolaris Proventus emanatum ratihabere, et cum omnibus suis Clausulis autoritate sua Ordinaria in suo vigore permittere, ac roborare, dicendo, ut iis omnibus in locis, quae ad Parochos Lat. Ritus titulo filialium pertinent, Fidelibus Graeci Ritus Unitis, ne Sacerdotis defectu Ritum mutare cogantur Presbyteri Graecanici Sacramenta Parochorum Latinorum nomine, tamquam eorum Rituales Vicarii non solum administrent, sed et tali occasione semper Stolare Proventus iidem Presbyteri Uniti percipiant, remanentibus in reliquo

але щоб у такому разі ті ж уніатські пресвітери завжди одержували церковний доход, зрештою залишивши для параха латинського обряду стабільні річні доходи. Решта, як в статуті Баркоці.

Бабіля викладає цей декрет таким чином: «Ось, всякий, хто це читає, ясно бачить, як ледь тліючий вогонь знову запалав, бачить і ясно розуміє, що краї цієї рани ще повністю не зажили, як вважали і набагато розумніше лікувати поширену рану і тільки обрізати шкіру, бо того ж самого 1763 року, 28 травня, той же високопреподобний егерський єпископ граф Естергазі, задля більшої відокремленості духовенства обох обрядів, зрозуміло (67) латинського й руського, виславши до духовенства обох обрядів і опублікувавши свої листи і додаючи до названої грамоти і виразно наказуючи, дає розпорядження, а саме, по-перше, щоб у руських філіалах руські католики непорушно давали річний доход латинським парахам. По-друге, щоб в тих же філіалах парахи латинського обряду були присутніми на шлюбах, хоч обидві сторони, вступаючи в шлюб, тобто наречені, були руськими, щоб латинські парахи за одноразове вінчання також одержували належний церковний доход і привласнювали собі.

Таким чином, я поступаю згідно з вченням Павла, який в першому (посланні) до коринф'ян, гл. 9, в. 10 пише так: «Ніхто не оре, ніхто не молотить, якщо не надіється на врожай»; і ясніше в другому (посланні) до фесалонійців, гл. 3, в. 8: «І ми ні від кого не їли хліб даром, але в праці і в поті, працюючи вночі і вдень, щоб ми нікого з вас не обтяжували»; зовсім інакше, як найкращий і найпобожніший, так одночасно необережний високопреподобний егерський єпископ граф Кароль Естергазі підлив масла у вогонь, що роздмухувався в попелі, бо як полум'я при підкиданні дров збільшується, не затухає, так нарешті бажання у парахів латинського обряду мати з того, що уже вони мали, тим більше і більше зростало, і тому він спричинив велике лихо парахам латинського і грецького обряду, внаслідок чого між сторонами, що сперечалися вже на основі права, але здебільшого силою, суперечки закінчувалися не за допомогою адвокатів, а за допомогою палиць, і тому частіше всього не той, хто мав правду, а той хто був сильнішим, звичайно кричав: ми перемогли, «ура»! — зрозуміло, це саме намагалися зробити біля 1663 року кальвіністи проти католиків.

pro parte Parochi Lat. Ritus stabilibus, et annuis Proventibus. Reliqua ut in Barkócziano statuto.

Babilya ita persequitur isthoc Decretum: En, quisquis haec legis, manifeste vides, qualiter nam male sopitus ignis in furias exarsit rursus, vides, et aperte penetras vulneris hujus labra nequaquam ita perfecte coaluisse, ut putabatur, et multum sane diferre vulnus sanare, et cutem tantum obducere, eodem enim ipso 1763. anno, 28-a May, Idem Comes Eszterházy Rndmús Episcopus Agriensis, ut eo major utriusque Latini scilicet, (67) et Graeci Ritus Cleri Secessio succresceret, ad utriusque Ritus Curatum Clerum expeditis, et publicatis Circularibus suis Literis, et dicto Diplomati superaddens, et per expressum praeciens, ordinat nempe 1-o: Ut in Filialibus Ruthenicis Rutheni-Catholici Proventum annuum Parochis Latinis inviolabiliter praestent. 2-do Ut in iisdem filialibus Latini Ritus Parochi Matrimoniis assistant, etiamsi utraque pars matrimonium ineuntium, mas nempe, et foemella fuerit Ruthena pro simul Copulatione etiam Stolare obtingentem proventum Lat. Parochi tollant, et sibi applicent.

Facto itaque hujusmodi Doctrinae Pauli 1-a ad Corinth. Cap. 9. V. 10. ita scribens: nullus arat, nullus triturat, nisi in spe fructus percipiendi; et Clarius 2-a ad Thesalonicenses Cap. 3. V. 8. neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, et fatigatione, nocte, et die operantes, nequem vestrum gravemus; e diametro opposito, sicut alias optimus, et piissimus, ita simul incautus Rndissimus (!) Agriensis Episcopus Comes Carolus Eszterházy igni in cineribus gliscenti oleum affudit, quemadmodum enim flamma aggesta materia augetur, non opprimitur, ita Latini Ritus Parochis libido denique habendi ex his, quae jam possidebant, eo magis, et magis crescebat, et exinde magnum Latini inter, et Graeci-Ritus Parochos excitavit incendium, occasione cujus inter Partes litigantes jam non jure, sed multoties viribus, non mediantibus Procuratoribus, sed fustibus lites terminabantur, et hinc saepe saepius non qui justum habebat, sed qui viribus praevalebat, vicimus Iopean! ordinarie canebat: scilicet id ipsum Calvinistae circa 1663. annum attentare contra Catholicos praesumebant.

Адже латинські плебани, вгамовані своїм правлінням стосовно пресвітерів грецького обряду, але й ці в свою чергу (вгамовані) своїм правлінням), щоб не у всьому негайно поступитись латинським плебанам, насправді зберігши керівництво бездоганної опіки, захищаються проти агресорів, натхненні то з нагоди похорон, то під час оформлення шлюбів, то нарешті з нагоди збору річного доходу, який латинники звичайно називають платою, який дуже бідні русини не без найбільшої шкоди для себе і для державної казни насправді змушені були платити обом сторонам, що сперечалися і часто претендували на той же річний доход, з великим скандалом іновірців кальвіністів і лютеран, що знаходились (68) у лоні католиків; бо, поперше, вони вдавалися до слів, зовсім непристойних церковного стану, із словесної сварки доходили до лайки, від лайок потім нерідко доходили навіть до самих побоїв. Якби ти, доброзичливий читачу, бачив, що латинські плебани, дуже часто сперечаючись щоденно за один чи два динари або гріш з парохами грецького обряду, неначе за вівтарі та рідні пенати, і що ці (парохи), повністю маючи навички до ручної праці, якою змушені здобувати для себе, для жінки й дітей їжу та одяг, ти б спостеріг, що навпаки ті (плебани), які не звикли до ручної праці і виховані делікатніше й вишуканіше перевершували їх силою та старанністю. Я сміливо берусь стверджувати, що ти, як спостерігач за незвичною боротьбою, ледве міг би втриматись від сміху.

Населення Березького комітату, яке дуже часто розорювалось татарами 1242 року, потім у 1763 році зросло. Після того як багато округів було розорено знову 1618 року Габрієлом Бетленом, Бочкаєм, обома Ракоці і особливо під час революції Текелі, граф Євгеній Ексквін 1763 року привів швабів і передав їм села, де й тепер вони проживають, і хоч їх привілеї так звучать: «Іхні діти та діти дітей ніколи не примушувались до панської праці або панщини, а також ручної праці, і все-таки повинні були бути такі вільні люди, що вони в будь-який час з усім майном, не гаючи часу, знову могли переїжджати, куди вони вимагали». — І все-таки згідно цього славного договору панський уряд хоче їх підкорити, як інших підданих, усіма повинностями. Песький Гірлап 1842 року за номером 191, стор. 766.

Latini siquidem Plebani a Sua Superioritate in Graeci Ritus Presbyteros exsufflammati, sed et hi vice versa per suam, ne illico in omnibus Latinis cedant Plebanis, verum servato inculpatae tutelae moderamine, semet contra aggressores defendant, animati, jam occasione funerum, jam tempore contrahendorum Matrimoniorum, jam denique casu, quo annuus, quem Latini Lecticalem appellitare assolent, desumeretur proventus, quem afflictissimi Rutheni non sine maxima sui, et publici aerarii injuria parti litigantium, et eundem annum proventus praetendentium saepenumero utriusque effective dependere cogebantur cum gravi Heterodoxorum Calvinianorum, et Lutheranorum, in gremio Catholicorum degenti- (68) um scandalo; primo enim ad Verba statum aliunde Clericalem indecentia inter se deveniebant, ex verborum altercatione ad jurgia procedebant, ex jurgiis porro progrediebantur non raro ad ipsa etiam Verbera. Si vidisses Lector benigne! Latinos Plebanos ferme quotidie pro uno, alterove denario, aut Grosso cum Graeci Ritus Parochis, veluti pro aris, et focis depugnantes, et hos manuum aliunde labori, quo sibi, uxori, et prolibus victum, et amictum quaerere coguntur, asvetos, adversus illos, tamquam manuali labori insvetos, et delicatius, ac exquisitius educatos viribus, et activitate praevaluisse observasses, fidenter asserere audeo, quod insvetae pugnae spectator vix cohibere te a risu valuisses.

A. 1763 Per Tartaros 1242. ferme excisa ex post succrevit impopulatio Comitatus Bereghiensis, per Gabrielis Bethlen 1618, Botskay Rákóczy utriusque, et vel maxime Tökölianam Revolutiones denuo depopulatis multis plagis Comes Eugenius Exvinus 1763 Svevos induxit, et tradidit eis Possessiones, ubi actu habitant, Et quamvis Privilegia eorum ita sonent: Die ihre Kinder, und Kinds Kinder niemahlen zu einer Herschafliche Robot, oder Frohndienst, auch Zug, und Handarbeiten angehalten werden, und immerhin solche freye Leüte sein sollen, und immerhin solche freye Leüte sein sollen, dass sie zu jeder Zeit mit Hab, und Gut ohne einigen aufenthalt wiederum ab, und wohin sie verlangen Ziehen können. — Et tamen penes Clarum hunc Tractatum Officiolatus Dominialis eos velut alios subditos omnibus oneribus subjicere vult. Pesti Hírlap. 1842. N-ro 191. pag. 766.

Уже справа починає доходити до того, щоб покласти кінець сумним скандалам, року 1764, місяця березня, егерський єпископ граф Кароль Естергазі був попереджений високою придворною угорською королівською канцелярією посередництвом радника єпископа Кліма, щоб він сприяв дружньому порозумінню з мукачівським єпископом, дозволив йому вживати й користуватись належною юрисдикцією в той спосіб, як і його попередники, у цій справі не заважав, щоб він скоріше виявив себе спасителем і покровителем святої унії. Звернення егерського єпископа даного 1764 року (69). Але це застереження мало допомогло. Бабіля продовжує так: «Отже, цьому дуже поганому, про якого в божій церкві рідко чули, а ще менше згадували, бажаю, щоб єпископ Емануїл прибув туди своєчасніше, наче занепокоєний батько і передбачливий пастир. 29 січня 1764 року він влаштував у Мукачеві при своїй єпископській кафедрі для свого духовенства генеральну конгрегацію, на яку після того як з'явилися шановніші з духовенства, після обговорення різних справ, що стосувались цього питання, нарешті була встановлена основна доповідь стосовно того, як можна усунути такі великі скандали в божій церкві, а, усунувши їх, встановити взаємний мир і бажану любов між духовенством обох обрядів, і тому що здавалось, що не можна придумати більш підходящого іншого засобу, ніж знову звернутись шановному духовенству до блаженної пам'яті вельмишановної пані апостольської королеви Марії-Терезії і благати її всемогутнього покровительства посередництвом одного чи двох довірених з лона шановного мукачівського духовенства. Єпископ шановного духовенства Емануїл, дуже добре знаючи, що нічого небезпечнішого немає від нариву, що ховається під шкірою і якщо його не виявити, дуже рідко виліковується, тим швидше підтвердив думку, чим жадібніше бажав миру і згоди між обома духовенствами.

Таким чином, обов'язком обраного є негайно розпочати, обговорювати в цісарсько-королівському дворі, і, нарешті, з божою допомогою щасливо закінчити, на згаданій конгрегації уже майже підготувавши до голосування кращих з шановного духовенства, з яких, зрештою, деякі керувались більше шаную авторитету, ніж власною думкою, од-

Maturescere coepit jam res, ut finem tristia scandala consequantur, a. 1764 mense Martio Comes Carolus Eszterházy Episcopus Aagriensis ab Excelsa Cancellaria Regia Hung. Aulica medio Episcopi Consiliarii Klimo monitus est, ut cum Episcopo Munkacsensi amicam cointelligentiam foveat, ipsum jurisdictione competente juxta modum a Praedecessoribus observatum uti, fruique sinat, in ea via facti non turbet, quin potius Unionis Sacrae Conservatore, et Protectorem se exhibeat. — Repraes. Еррї Agr. dt-o 1764. (69) Sed parum profuit haec monitio. Babilia ita continuat: Huic ergo pessimo, et vix aliquando in Ecclesia Dei audito, minus autem lecto malo, ut eo tempestivius, veluti sollicitus Pater, et Pastor providus Manuel Episcopus occurreret, Generalem Clero suo anno 1764 pro 29-a Ianuarii Munkacsinum ad Cathedram suam Episcopalem instituit Congregationem, ad quam posteaquam honoratiores ex Ven. Clero comparuissent, tractatis in eadem quoad speciem aliis diversis, tandem tractatus institutus est fundamentalis, videlicet qualiternam tot, et tanta e Dei Ecclesia sufferri possint scandala, et his sublatis mutua pax, et desiderata Charitas postliminio restitui, inter utriusque Ritus Clerum; et cum nullum excogitari posse videretur aliud remedium opportunius, quam si ad pia recordationis Clementissimam Dominam Apostolicam Reginam Mariam Theresiam rursus fieret ex parte Ven. Cleri recursus, ejusque praepotens medio Unius, vel duorum de gremio Ven. Cleri Munkacsensis deputandorum impleretur Patrocinium. Hoc Ven. Cleri Manuel Episcopus perbene sciens nihil periculosius esse ulceribus sub cute latentibus, et ea nisi retegantur, rarissime consanari posse, tanto celerius approbavit sentimentum, quanto avidius utriusque Cleri desiderabat pacem, et concordiam.

Pro munere itaque deligendi dextre in Aula Caesareo-Regia inchoando, tractando, ac demum secundum Deum feliciter terminando, in commemorata Congregatione jam fere paratis praecipuorum ex Ven. Clero suffragiis, quos tandem et alii magis Veneratione auctoritatis, quam proprii sententia animi secuti, profundae quippe omnis sapientiae Divinae, et humanae, singularis item prudentiae, excelsi animi, Constantiae, et svavitatis in agendo, dexteritatis in urgendo, denique exploratae jam fidei, et probitatis unanimi deligunt consensu e Clero Virum hucdum in Scholis Regio-Episcopalibus Mun-

ноголосно обирають Іоанна Брадача, висунутого вже Емануїлом серед шановного духовенства, людину, звичайно, глибокої всякої-божественної та людської мудрості, виняткового також таланту, благородного ума, стійкого й приємного в розмові, наполегливого в справі, і, нарешті, ревного у вірі й чесності, мужа з духовенства, який досі є заслуженим професором догматичної теології в Мукачівській королівсько-єпископській школі і водночас березьким архidiaконом. Цю депутацію вельмипреподобного пана Іоанна Брадача до царсько-королівського двору єпископ Емануїл загальноприйнято підтвердив і наказав (70) також негайно заготувати довірчий лист, інакше, як найдосвідченіший майстер перед розумнішими досить ясно виклав тривалий час в глибині душі обдумані плани, тому той чи інший із шановнішого духовенства, хоч, маючи тоді більші заслуги перед руською божою церквою, однак, якщо говорити правду, при тих обставинах часу, для обговорення обов'язку такого роду, за менш відповідним звичаєм, почав давати розпорядження стосовно Іоанна Брадача і з боку шановного духовенства вимагати від нього присягу на вірність, яку він також, що нижче подається, насправді склав: «Я, Іоанн Брадач, кафедральний архidiaкон, присягаю живим богом і всіма святими й цим святим євангелієм, якого торкаюсь руками, що я на зборах шановного духовенства, зібраного при Мукачівській кафедрі, дня 29, місяця січня, року божого 1764, за порадою й міркуванням у загальних справах того ж духовенства, посланий ясновельможним паном єпископом, нашим прелатом, хочу перед пресвітлим царським престолом у Відні та й в іншому місці, де виникне потреба, у патронів за даною мені вказівкою інстанції вельмишановного духовенства із всіма наступними гідними справами, правильно й достовірно представити і діяти, відклавши всі свої особисті справи і пошуки підвищення якогось сану, а також всі права, честь і владу, як його ясновельможного пана прелата мого, так і всього духовенства, і згідно з моєю силою у всіх випадках постараюся заступитись, примножити й відстояти. Ніде, жодним способом, що б з обох сторін не було сказано або запропоновано, я не замовчу і не пропущу, але як таємницю вищезгаданого мого прелата досі почуту й зрозумілу нікому не відкрию. Так само я сам нікому нічого не скажу проти його величності мого прелата та

kacsiensibus Theologiae Dogmaticae septimum in annum meritissimum Professore, et simul Bereghiensem Archi Diaconum jam inter Ven. Clerum per Manuelem declaratum Ioannem Bradáts. Deputationem isthanc A. R. Domini Ioannis Bradáts ad aulam Caesareo-Regiam Episcopus Manuel solito approbando, et Credientio-(70) nales etiam illico adparari mandando, utut alias dissimulandi artifex peritissimus apud intelligentiores diu intra septa Secreti Cordis cocta Consilia sat clare prodidit in apertum, hinc unus, alterve ex Clero honoratiore etiamsi in Dei Ecclesia Ruthenica eotum meritor, attamen si verum fatendum, in iis temporum circumstantiis pro hujus modi munere pertractando rite minus idoneus contra Ioannis Bradáts deputationem excipere cepit, et ex parte Ven. Cleri fidelitatis iuramentum ab eodem exigere, quod etiam tale, quale sequitur, effective deposuit:

Аз Іоанъ Брадачъ Архидіакон Кафедральный Присѣгаю Богомъ Живымъ, и всѣми Сѣтими, и сим Сѣтимъ Еуѣгліємъ которое Руками дотыкаю, ижъ я зереналнаго Собора всечестнаго Клира Року Бжїя ≠АѣЗД. Дня. кѣ Мѣа Іануарїа оу каедри Мункачувской собранаго Советованїемъ и разсужденїемъ во Общихъ дѣлахъ Тогожде клѣру ясне Великоможнаго пана Еїпа Прелата нашего Депутованый, хощу предъ пресвѣтлымъ Престоломъ Цѣркимъ въ Вѣдню, инде идеже нужна вождельеть оу патроновъ по данному мнѣ поученїю Инштанціи тогожде всечестнаго Клира совѣми послѣдующими приличающимися публчными дѣлами праведно, и достовѣрно предложить, и дѣяти оложивше всякой своей славы личной достоянства, и якого колвек сана Воздвиженїя поисканїе такожде иже всѣ права, честь, и власть, якъ его ясне Великоможности Пана Прелата моего, такъ и всего Клиру во всѣхъ слученїяхъ послѣд мойей заступати. оумножити, и до сомненїя придати потщуся. Ниже где колвекъ якимъ колвекъ образомъ съ оугдїемъ любовно, ненавстїю (!) низмѣнствомъ что колвекъ рещи или предложитися из обоихъ частей маеть не оумолкну ниже преслушаю но ниже якъ тайны выше Реченаго моего Прелата до селѣ слышанны, и выразуминны кому колвекъ ъкрыю. Тако противо Его Великости Моего Пана Прелата, и его чести самъ ничъ никому не речу, не оскаржу и о иныхъ реченая или содѣяная оуслышу, изразумѣю немедленно Вѣрно Пра-

його честі й не оскаржу сказане стосовно інших або якщо почую і зрозумію зроблене, негайно вірно й правильно напишу і розкажу його величності, нічого не затаївши. Вручені ж мені листи покажу тільки у тій справі (71), якою ми користуємось, і після цього вірно поверну, а також про хід, визначений інстанцією час від часу правильно повідомлю його величність. Так мені, боже у святій трійці, допоможи і всі святі».

Глава 21

Сумні наслідки егерської процедури

Таким чином, склавши присягу такого роду і прийнявши довірчий лист свого єпископа й духовенства, негайно без затримки відправився у Відень довірений, тільки той міг правильно зрозуміти велику відповідальність цієї депутації, який належним чином представив би жалюгідне й неначе величезними хвилями загрозливе становище руської церкви. Дійсно правда, що вже згодом з 1689 року егерські єпископи почали приписувати й вимагати залежність від себе мукачівських єпископів, але це досі вони відповідно таємно (робили) і насмілилися підбурювати духовенство та руський і волоський народи. Справді, після того, як згодом з 1747 року вони необережно наважувались не тільки вимагати підпорядкування тих же мукачівських єпископів, але й обнародувати саму вимогу серед духовенства обох обрядів і народу, тоді негайно як серед руського та волоського духовенства, так само і серед народу після відновленого зокрема 1712 року дуже бажаного миру різні заворушення в різних комітатах виникали тому, що руський і волоський народи в цих частинах верхньої Угорщини у правовірній вірі й католицькій унії були твердішими за саму скелю, довідавшись про залежність мукачівського єпископа від егерського, цим самим вважали, що без всякого сумніву треба втратити також і грецький обряд. (72) І дійсно, багато хто з волохів та русинів, будучи наляканими такого роду страхом, одні в надії на вільнішу відправу рідного їм обряду явно домагалися керівництва православних єпископів і відповідно багато хто з тих же підкорилися їх юрисдикції й духовному керівництву, інші, в душі ще вагаючись і тільки вдаючи належність до святої унії, вичікуючи реального результату, залишалися у християнській пастві, так, зокрема, тільки в одному Сатмарському комі-

ведно, его Великости, о пищу, и ъкрыю, ничто-же оутаивше. Врученая паки и мнѣ писанія покажу, токмо оу томъ дѣлѣ (71) намъ Ползующему тая по семь яко вѣрно навернути, тако и о теченіи, и наглѣи Описанной Инштанціи изъ време на время его Великоможности праведно изъ-вѣщу. Такми Боже во Троици Святои помози и всѣмъ Стыи.

Caput 21.

Tristes Sequelae Procedurae Agriensis.

Deposito itaque hujusmodi juramento, et acceptis Episcopi sui, et Cleri Credentialibus, illico nulla interposita mora iter Viennam versus adgressus est Deputatus, cujus Deputationis summam, necessitatem exacte nonnisi ille poterit apprehendere, qui miserrimum, et veluti decumanis fluctibus jactatum Ecclesiae Ruthenicae pro condigno expenderit statum. Verum equidem est, quod jam inde ab anno 1689. Episcopi Agriensis a se Episcoporum Munkacsiensium dependentiam arrogare, et praetendere coeperint, ast istud huic dum respective occulte, et citra ullum in Clero, et populo Ruthenico, ac Valachico tumultum tentare praesumpserunt. Verum posteaquam inde ab anno 1747, eorundem Episcoporum Munkacsiensium subjectiorem non tantum praetendere, sed et ipsam praetensionem inter utriusque Ritus Clerum, et populum publicare incaute auferent; tum illico tam inter Clerum Ruthenicum, et Valachicum, quam et inter ipsum populum post restabilitam in specie 1712-o anno, diu desideratam, pacem diversi in diversis, vel ex eo exorti sunt, tumultus, Comitatus, quia populus Ruthenicus, et Valachicus in his Superioris Hungariae partibus Orthodoxa fide, et Catholica Unione ipsa petra firmior audita, Episcopi Munkacsiensis ab Agriensi Episcopo dependentia, hoc ipso arbitratur medio ritum quoque Graecum, absque omni dubio amittendum.

(72) Et sane Valachorum, et Ruthenorum plurimi hujusmodi netu concussi illorum alii spe liberioris congeniti sibi ritus exercitii Schismaticorum Episcoporum Regimen per expressum expetiere, et consequenter eorundem Iurisdictioni, et Spirituali Regimini multi semet subdidere, alii in pectore adhuc nutantes, et speciem tantum modo extrinsecam Sacrae Unionis praeserferentes, unica expectatione realis eventus in ovili Christi detinebantur, sic in specie per solum Comitatum Szathmariensem unius anni

таті протягом півроку близько одинадцять тисяч душ було залучено (до унії), які частково із-за страху, а частково, збиті лисячою хитрістю якогось православного мандруючого монаха-еретика Софронія, який власне у смуті ловив рибу, ухилились від послухності святої матері-церкви, маючи намір назавжди залишитись у схизмі, якщо б єпископ Емануїл раніше не поспішив відвернути лихо і згідно з вельмишановним виданим декретом у цій справі апостольської королеви блаженної пам'яті Марії-Терезії, як королівський комісар з однією сотнею лицарів на всякий випадок з'явився 1761 року, наражаючись на небезпеку, тих, що помилялись, щасливо повернув у християнську паству звичайною своєю апостольською ревністю.

Щось подібне трапилось біля 1766 року в багатолюдному гайдуцькому місті Дорог, яке з часу прийнятої в Угорщині св. унії так стійко збереглося чистим від усякої зарази схизми, що дорозька руська й волоська католицькі общини не були змішані з жодним руським не уніатом, який проживав у її лоні; тим не менше після того, як згадані циркуляри високопреподобного егерського єпископа графа Кароля Естергазі до духовенства обох обрядів про підпорядкування егерському єпископові мукачівського єпископа з духовенством та його народом, розповсюджені серед дорозького народу, були вислухані, після зборів, проведених якимось громадянином Ардангазі, більша частина общини обрала голову (общини) протягом короткого часу більше сотні душ були б перейшли до роз'єднаних русинів, якщо б передбачливий місцевий пастир, зрештою водночас і затисянський тоді віцедархидиякон, користуючись вродженою мудрістю, не загасив вогонь, який уже запалав, він гостро відчував, що цей поганий вузол треба розв'язати тільки злим клином, отже, з Дорогу, із самого вогню він спішить у Мукачево до (73) свого єпископа з наміром розповісти про становище своїх дорозьких парохів, після обговорення з ним повернутись додому, негайно без затримки точно доповісти високій королівській намісницькій раді про дорозьке становище, як він дуже покірно просить (допомогу) для корисного лікування, так він дуже своєчасно одержує королівського комісара графа Дері, призначеного для навернення тих же, цей (Дері) після проведення звичайного дослідження, ув'язнивши вищесказаного зачинщика Ардангазі з багаточи-

dimidii spatio ad undecim circiter millia animarum fuerunt adreperta, qui partim ex allegato metu, partim autem Circumcellionis cuspispiam Schismatici in turbido nempe piscantis Sophronii nuncupati astutia Vulpina seducti, ab obedientia S. Matris Ecclesiae desciverant, mansuri in Schismate perpetuum, nisi Episcopus Manuel ad occurrendum, potius malo, festinasset, et penes Clementissimum Apostolicae Reginae memoriae Mariae Theresiae eatenus emanatum Decretum, qua Commissarius Regius, una Equestris Ordinis Militari Centuria pro omni eventu assistente 1761 anno ad faciem periculi excurrens, errantes solito suo Apostolico Zelo ad ovile Christi feliciter retulisset.

Non absimile quid evenit circa annum 1766 in populosissimo Hajdonicali Oppido Dorogh, quod a tempore susceptae in Hungaria S. Unionis constanter ab omni Schismatis labe ita permansit immune, ut ne unius quidem in gremio sui fixa Graeci non Uniti habitatione Doroghiensis Ruthenorum et Valacho-Catholica permixta fuerit Communitas; nihilominus posteaquam datae Rmi Agriensis Episcopi Comitis Caroli Eszterhazy, ad utriusque Ritus Curatum Clerum commemoratae Circulares Litterae subjectionem Munkaciensis Episcopi cum Clero, et populo suo Episcopo Agriensi complexae inter populum Doroghiensem vulgatae aures, ejusdem penetrarunt, auctore Cive quodam Ardanhazy celebrandorum coetuum a majori parte communitatis constituto Praeside intra exiguum temporis spatium centenae amplius animae ad non Unitos Graecos transivissent, nisi loci providus Pastor, imo simul, et Trans-Tibiscanus eotum Vice Archi Diaconus innata sibi prudentia usus, ignem jam jam in flammam erumpentem consopivisset, qui acute praevidens malum hunc nodum nonnisi malo cuneo solvendum, igitur Dorogino ex ipso igne Munkacinum prope rat ad (73) suum Episcopum, Statum suorum Doroghiensium Parochorum expositurus, de cujus Consilio domum reversurus, illico nulla interposita mora totum Doroghiensium Negotium Excelso Consilio Locumtenentia Regio accurate exponens, quemadmodum pro salutari remedio devotissime instat, ita Regium Commissarium Comitem Döry, pro iisdem reducendis ordinatum per opportune obtinet, qui post peractam investigationem solita supradicto primipillo Ardanhazy cum primariis compluribus suis in Bószörmenyensis Carceribus recluso, optatum grassanti Malo medium posuit. Sed ad Narrationis filum, a quo tantisper recessimus, revertamur.

сленними його високопоставленими (особами) у бесерменських в'язницях, зробив бажане посередництво біди, що поширювалась. Але повернілось до розповіді, від якої стільки разів ми відійшли.

Мукачівський єпископ Емануїл, незважаючи на такі великі неприємності з егерськими єпископами, став великим, бо прилюдно відправивши велику службу з нагоди розумного завершення важких справ, обранням його в число королівських радників; також двічі будучи на посаді державного королівського комісара у справі релігії, а саме 1748 року для придушення у Трансильванії волоських заворушень, а згодом 1761 року майже у такій же справі за допомогою однієї сотні лицарів у Сатмарському комітаті з такою шанобою для свого імені й слави русина відзначився, що уже з різних сусідніх провінцій призначені католицькі єпископи грецького обряду приходили до нього до Мукачева, як до батька батьків для єпископського висвячення, таким чином він висвятив єпископів у Повчі 1746 року блаженної пам'яті великоварадинського Мелетія Ковача, там же 1762 року Василя Божічковіча, у Мукачеві 1763 року фогараського Афанасія Редніка з Трансильванії.

Фогараський єпископ Афанасій Реднік висвячується Емануїлом і складає у його руки присягу вірності по відношенню до папи 5 серпня 1765 року. Наказ висвячення відсутній. — Реліг. 77. — У замітках Пастелія я знаходжу, що при цьому акті були присутніми високопреподобний пан Георгій Сабадош, коаудитор і генеральний вікарій високопреосвященного пана єпископа (74), з вельмипреподобним отцем Макарієм Шогайдою, протоігуменом ордену св. Василя В., з високопреподобним паном Андрієм Жеткеєм, заступником мараморського вікарія, спеціально довіреним для виконання обов'язків нотаріуса при цьому акті.

Глава 22 Домашні заворушення

Хоч таким був єпископ Емануїл, Бабіля продовжує в цьому дусі: «Мукачівський (єпископ) однак мав перенести дуже велике нещастя не тільки від чужих, але й від своїх синів, яких виховав; досить буде тут навести один з багатьох прикладів, коли саме 15 квітня 1765 року з проведеної конгрегації у Гуменному, з великою невдячністю синів до

Manuel Episcopus Munkaciensis non obstantibus tantis, cum Episcopis Agriensibus tricis Magnus evasitnam missa summa illius in arduis pertractandis Negotiis prudentia palam facta adlectu in Numerum Regionum Consiliariorum; bis publici etiam Regii Commissarii Munus in Negotio Religionis, anno videlicet 1748 pro componendis in Transylvania tumultuantibus Valachis, tum et 1761 in pari fere merito una Equestris Ordinis Militari assistente ei Centuria in Comitatu Szathmariensi cum tanta Nominis sui commendatione, et Ruthenici gloria obiit, ut jam ex diversis Munkacsino vicinis provinciis Graeci Ritus Catholici Nominati Episcopi ad illum, veluti Patrem Patrum fine Episcopalis consequendae Consecrationis concurrerent, ita pie Recordationis Meletium Kovats Magno Varadiensem 1746. Pocsini Basilium Bozsitskovits 1762 ibidem, Athanasium Rednik Fogarassiensem ex Transylvania 1763 Munkacsini Episcopos consecravit.

Athanasius Rednik Episcopus Fogarasiensis per Manuelem consecratur, et deponit in manibus ejus juramentum Fidelitatis erga Pontificem 5-a Augusti 1765 Ordo Consecrationis non habetur. — Relig. 77. — In Pasztelianis Praenotationibus invenio: Actui huic praesentes fuisse Rmūm Dnūm Georgium Szabados, Illmī Dñi Ordinatoris Con-Auditorem, et Vicarium Ge(74) neralem, cum A. R. Patre Macario Sohajda, Ord. S. Basilii M. Proto-Hegumeno, Vices Notarii eo, pro actu specialiter deputato agente Rmō Dño Andrea Zsetkey, Surrogato Vicario Marmatico.

Caput 22. Domesticae Turbae.

Etsi talis fuerit Manuel Episcopus in hunc sensum continuat Babilya: Munkaciensis, attamen non tantum ab externis, sed et a suis, quos enutrivit, filiis, plurima sufferre debuit adversa; ex compluribus unum sufficere hic referre. exemplum, dum nempe 1765 ex Congregatione 15-a Aprilis, Homonnae celebrata non absque magna filiorum in Patrem ingratitude, autho-

батька, за ініціативою Луки Габіни, який згодом помер в Егері, але в той час був парохом грецького обряду і гуменським архidiaконом, під загальним іменем конгрегації до високої угорської придворної канцелярії, проти Емануїла була подана скарга, у якій цю ж високу угорську придворну канцелярію рівно просили, щоб вона не відмовилась доповісти про недоліки Емануїла у єпископському правлінні у присутності найсвітлішої його величності та прийняти у цій справі, як ліки, свої заходи; його ж звинувачували, попередше, що єпископ Емануїл, несподівано заведвавши Мукачівську теологічну школу, її учителя, саме Іоанна Брадача, відправив під приводом того, щоб доповісти у королівському дворі про тяготи духовенства, а на ділі при такій нагоді навести довідку про Мукачівський єпископат, внаслідок цієї депутації у Мукачеві не проводились заняття. Тому у багатьох місцях після смерті духовних пастирів їх не могли замінити інші, і так серед руського народу внаслідок зменшення пастирів знехтувана побожність, що (вона) повністю послабилась. По-друге, оскільки шановне руське духовенство у ноті всьому світові представлене бідним, будучи у нелегкому своєму становищі, вимушене було покривати податки, на які уже тривалий час згадуваний довірений скаржився у Відні, остільки і той же єпископ Емануїл вільніше використовував по відношенню до того ж довіреного казначейські гроші, які він за власним капризом здирав із духовенства, що знаходилося у дуже жалюгідному становищі на своїх парафіях. І, нарешті, по-третє, щоб, зрештою, ліквідувати безплідний ґрунт безперервних суперечок між егерським і мукачівським (75) єпископами, встановити й зміцнити мир і згоду, даремно шукану іншими шляхами, побожно просить, щоб для заступництва високої угорської придворної канцелярії його найсвятіша величність був ласкавим заздальгидь потурбуватись для русинів про другого єпископа такого роду, який, незважаючи на всі взаємнепорозуміння, міг би не пустою славою, а взаємною згодою разом з егерським єпископом у майбутньому пасти у справжній любові й глибокій щирості руську божу паству, адже таким у майбутньому неначе одностайно вважають Георгія Ріхальського, уже тодішнього каноніка при естергомському архієпископові Франциску з графів Баркоці.

Сам же єпископ Емануїл так викладає свої кривди проти Габіни.

re, Luca Habina finaliter aliunde Agriae mortuo pro tunc autem Graeci Ritus Parocho, et Homonnensi Archi-Diacono, sub Nomine Congregationis generico ad Excelsam Hungaricam Aulicam Cancellariam contra Manuelem promove-retur instantia, in qua eidem Exc. Hungarico-Aulicae Cancellariae supplicabatur enixe, quatenus eadem defectus Manuelis in Regimine Episcopali coram Serenissima Majestate Sua repraesentare, ac pro remedio vices suas eate-nus benevole interponere non dedignaretur: accusabatur autem 1—0 Quod Episcopus Manuel derelictis improvise Munkacsiensibus Theologicis Scholis, Professorem earundem, Ioannem quippe Bradats sub praetextu quidem gravaminum Cleri in aula Regia repraesentandorum, a parte rei autem fine Episcopatus Munkacsiensis occasione tali quaerendi, et consequendi deputaverit, ob quam deputationem Studia vacarent Munkacsiensia. Hinc in compluribus locis emortuis Spiritualibus Pastoribus, alii substitui non possint, et sic inter gentem Ruthenicam ex defectu Pastorum neglecta ex toto gemeret pietas, 2—0 Quod tam Ven. Clerus Ruthenicus in Nota aliunde Orbi egestate constitutus non levi aggravio suo ad expensas, quas a longo jam tempore satis, memoratus Viennae Deputatus causaverat, conferendas compelleretur, quam et idem Episcopus Manuel erga eundem Deputatum Censu Cathedratico, quem ex Clero, miserrime in suis Parochiis subsistente pro libitu proprio traheret, liberius uteretur. Denique 3—0 Ut tandem aliquando infelix — Continuarum litium seges Agriensem inter, et Munkacsensem (75) Episcopos eradicetur, et pax, ac concordia frustra viis aliis quaesita procuretur, ac stabiliatur, devote instat, quatenus ad interpositionem Exc. Hung. Aulicae Cancellariae Majestas Sua Sacratissima de altero Ruthenis providere dignaretur ejusmodi Episcopo, qui praeteritis omnibus simultatibus non per vanam gloriam, sed per mutuam Agriensi Episcopo conjunctus concordiam in Vera Charitate, ac perfecta sinceritate Ruthenicum Dei gregem pascere imposterum possit, talem autem futurum quasi unanimi consensu judicant Georgium Richalszky, tunc jam Canonicum a latere Archi Episcopi Strigoniensis, Francisci e Comitibus Barkoczy.

Ipse vero Manuel Episcopus taliter exponit suas injurias contra Habinaium:

Для пам'яті: Мукачівський єпископ Михаїл-Емануїл Ольшавський з найвищим почуттям болю й справжньою гіркою серця письмово повідомляє довіреному духовенству, який знаходиться у Відні. Лука Габіна, гумєнський парох його юрисдикції, зі зневагою до божественних і людських законів, не без неприємного скандалу також стосовно інших священників грецького обряду й особливо стосовно чесного неосвіченого просто-го руського народу, взагалі знехтувавши церковну покiрність, і, зовсім позбавившись тягару послушності, і, не звертаючи увагу на належну шану його єпископської зверхності, не боявся противитись не тільки усім його єпископським розпорядженням, але й різними висміюваннями як цих (розпоряджень), так і його єпископської особи й шани звинувачувати і всюди зі зневагою висловлюватись. Водночас же єпископ для підтвердження цих сміливих рішень (76) у листі на підставі донесень відомих монахів-василіанів, людей чесних і гідних довір'я, наводить листи того ж Луки Габіни, одержані у його домі у присутності тих же василіанів, проти нього спрямовані, які для чесних вух недостойні, вони не заслуговують уваги, однак, з найуклінінішим пробаченням і проською як руською мовою, так і у справжньому латинському перекладі тут наводяться з тією метою, щоб по відношенню до згаданого єпископа з часом повністю послабити належну субординацію і підірвати авторитет стовпів церкви, тому що Габіна після впорядкування затрат, для швидшого досягнення мети, міг, певна річ, легко з невгамованою зухвалістю напасати також на інших священників і, зокрема, на неосвічений люд.

Копія донесення монахів. Крім всього іншого, він запитав нас: «Чи приїхав ваш єпископ з Відня?» Я на це відповів, що наш єпископ вдома. А той почав злословити (найуклінініше благаю, нехай не будуть ці слова моїми, а його): «Шахрай, не єпископ, бешкетник, свинопас, свиней повинен був би пасати, а не бути єпископом, для свині він єпископ, а не для мене». Нехай дасть бог, щоб чим скоріше Габіна одержав обіцяний єпископський жезл, буде зруйнована зіпсована Ольшина та вся її родина.

Pro Memoria: Michaël Manuel Olsavszky Episcopus Munkacsiensis cum summo sensu doloris, et justa amaritudine cordis Deputato Cleri, Viennae commoranti litteratorie notificat. Lucas Habina, suae Iurisdictionis Parochus Homonnensis, cum contemptu Divinarum, humanarumque legum, non sine gravi aliorum quoque Graeci Ritus Sacerdotum, ac praesertim innocentis rudis Ruthenae plebeculae scandalo, exuta prorsus Ecclesiastica modestia, et plene excusso jugo obedientiae, atque Ordinariae suae Superioritati debitaе reverentiae immemor, non solum omnibus episcopalibus (!) suis ordinationibus resistere, verum diversis summatibus tam has, quam Episcopalem suam Personam, et honorem incessere, et ubivis vilipendio exponere non veretur. Simul vero Episcopus pro certiori adparentia horum au — (76) suum in Missili adducit ex relatis certorum Religiosorum Basilatarum plenae fidei, et integritatis Virorum scripta accepta ejusdem Lucae Habina (!) domi suae in praesentia eorundem Basilatarum adversus se deblaterata, quae velut honestis auribus indigna, esto obtutum non mereantur, cum humillima tamen venia, et deprecatione tam Ruthenico idiomate, cum et in genuina versione Latina isthic eo fine afferuntur, ut horsum dudum contra memoratum Episcopum per fatum Habina deductis in justam lancem sumptis, quo celerius supremus apex adponatur, ne tam afroeni audacia in alios quoque Sacerdotes, et praesertim rudem plebeculam facile redundare queunte, per moram necessaria subordinatio plene vilescat, et Columnarum Ecclesiae auctoritas labefactetur.

Copia Relationis Religiosorum. Prae reliquis interrogavit Nos, Venitne Vobis Episcopus Vienna? Ego ad haec reposui: quod Noster Episcopus domi sit. Et ille incaepit blasphemare (:ne sint mea verba, sed illius, deprecor humillime:) Hunczvut, non Episcopus, Kujon, subulcus, porcos debuisse pascere, et non Episcopus esse, Cani est Episcopus non mihi, Det Deus, ut quocitius aquirat promissum Pastorale Habina, dissipabitur corrupta Olsina, et tota illius Familia.

Монахи, постійно незадоволені, із здристю дивилися, що єпископ, обраний не з їх ордену, живе у монастирі у прекрасному будинку, а тому вони звертаються до його величності й просять його (єпископа) вигнати. Я визнаю, що це була велика невдячність синів стосовно отця, але, мабуть, єпископ Емануїл зазнав ще більшої невдячності і від тих отців-монахів ордену св. Василя В., з якими він водночас у тих же самих стінах одержував смачну їжу і ходив у божому домі, яких, зрештою, ніколи не переставав одностайно нагороджувати різними милостями, вони твердо вирішили, щоб єпископ Емануїл не мав ані місця, ані власного помешкання (77), де він притулив би свою голову, посередництвом своїх довірених у Відень з ордену, а саме Гедеона Паціна, тодішнього ігумена всього ордену та Інокентія Каспера, року 1752 у цісарсько-королівському дворі до того успішно вели його справу, що 13 вересня того ж року дійсно вони одержали через високу угорську придворну канцелярію виданий королівський документальний указ, на підставі якого єпископові Емануїло з його наступниками у Мукачівському єпископаті підтверджується також повне претензійне право на помешкання у майбутньому у монастирі св. Миколая-сповідника на Чернечій горі.

Всяк такий його найсвятіша величність по-материнськи був ласкавим потурбуватися про компенсацію наявної резиденції в уже згаданому монастирі, щоб єпископ Емануїл з асигнованих того ж року із загальної каси вилучених 2000 флоринів дав побудувати єпископську резиденцію за межами монастиря, а саме на ділянці, визначеній урядником графа Шенборна. Але Емануїл не зміг довести це будівництво до бажаного кінця, внаслідок різних перепон, що йому ставили недоброчинні люди, і тому, будучи важко хворим, бо тривалий час був прикований до ліжка, 1766 року переселився з монастиря до своєї племінниці, виданої заміж за урядника Іоанна Паппа у Мукачеві, як її квартирант. Причиною цього переселення все ж таки були не настільки монахи, як знаменитий пан Деметрій Рац, уповноважений його превосходительства пана графа Кароля Каролі, який, як дуже щедрий фундатор (78), заклав перший камінь для будівництва нового монастиря

Monachi perpetuo inquieti livido oculo spectabant Episcopum non ex suo Ordine desumptum intra septa Claustrum in distincto aedificio habitare, quare recurrit ad Suam Majestatem, et ejus eliminationem orant. Magnam fateor isthanc filiorum in Patrem fuisse ingratitude, sed adhuc nefors majorem sustulit Manuel Episcopus, et ab illis, cum quibus dulces simul intra eosdem muros capiebat cibos, et in domo Dei ambulabat unanimes, quos denique multifariis nunquam cessabat mactare beneficiis, Patribus videlicet Ordinis S. Basilii M. Religiosis, qui ex eo in id inducti, ne Manuel Episcopus vel locum, seu habitatio — (77) nem propriam, ubi caput reclinaret suum, habeat, medio suorum ex Ordine Viennam deputatorum Gedeonis nempe Paczin, pro tunc Ordinis totius Hegumeni, et Innocentii Kasper, anno 1752 in Caesareo-Regia Aula adeo efficaciter negotium egerunt suum, ut 13-a Septembris ejusdem anni effective obtinuerint per Exc. Hung. Aul. Cancellariam emanatum Regium Diplomaticum rescriptum, quo Episcopo Manuelli cum suis in Episcopatu Munkacsiensi Successoribus omne etiam praetensivum jus habitationis imposterum in Monasterio S. Nicolai Confessoris de Monte Csernek sufferebatur.

Nihilominus in recompensationem hucdum in commemorato Monasterio habitae Residentiae Materne dignabatur providere Sacratissima Sua Majestas ut ex assignatis eodem anno et ex generali Cassa levandis 2000 flnis Episcopus Manuel Residentiam Episcopalem extra septa Monasterii, et quidem in fundo per Officiolatum Comitis Schönborn designando aedificari faciat. At Manuel opus hoc ob varia sibi per malevolos posita impedimenta ad optatum finem perducere non potuit, et ideo veluti grabaticus, ex a longo tempore lecto affixus ad Neptem suam Munkacsini Tricefirmatori Ioanni Papp elocatum, inquilinum acturus elatus est ex Monasterio a. 1766. Elationis nihilominus hujus a parte rei causa non tam fuere Religiosi, quam Splis Dñus Demetrius Ratz, Excellmi Dñi Comitis Caroli Karoly Plenipotentiarius, qui veluti Fundator (78) munificentissimus pro Novo erigendo Monasterio jam 1-a adhuc Iunii juxta Calendarium Vetus 1766 primum imposuerat lapidem, ac porro etiam Episcopalem domum intra Septa Monasterii positam, tamquam continuando secundum intentiones suas huic magnifico aedifi-

уже 1 червня згідно зі старим календарем 1766 року, а потім він, готовий завжди заплатити відповідну ціну, розпорядився повністю знести також єпископський дім, який знаходився на території монастиря, тому що заважав продовжувати згідно з його планами це чудове будівництво.

1766 року на святі св. Іоанна Хрестителя він в останній раз встав із ліжка.

З фундатором паном Деметрієм Рацом він поставив перший камінь монастирської будови на Чернечій горі. Дивись замітки Пастелія.

1767 року він уже настільки був слабим, що не міг посвятити хризму, вислав її у Великий Варадин до Мелетія Ковача і запросив його для висвячення декількох пресвітерів. Мелетій з'явився і здійснив висвячення. Замітки Пастелія.

Глава 24

Турбота Емануїла про наступника

В останні роки свого життя цей єпископ Емануїл надзвичайно занепокоєний про наступника у цьому ж Мукачівському єпископаті спочатку вимагав від апостольського престолу за коад'ютора в єпископстві Георгія Ольшавського, свого молодшого рідного брата, який після ліквідації єзуїтського товариства в той час в Ужгородській колегії виконував обов'язки священика, щоб також здійснилися його бажання, тому що він був звільнений, але плани Емануїла не збулися, бо високопреподобний єпископ граф Кароль Естергазі був проти, і покладаючись на себе та своїх прихильників (сподівався), що у майбутньому здійсниться його бажання, він почав звертатися до більш освіченого духовенства в останні роки свого єпископського правління, як він звичайно говорив також світським священикам, що він має тільки одного теолога у духовенстві, хоч, за свідченням усіх у лоні свого духовенства, він міг би був назвати в той час багатьох теологів як стосовно освіченості, так і стосовно достоїнств, і до того ж більш видатних, за його словами, і з цієї самої причини Емануїл став також уже неріємним і противним для своїх, але за хитрувату вдачу багатьом зробився підозрілим, тому що таємно замишляв одне, а показував (79) інше, і тому, кому таємно сприяв, відкрито говорив, що він проти них, бо зазнав багато лиха, і тому, не

cio obstantem funditus dirui curavit, paratus semper ad pretium competens refundendum.

A. 1766 In Festo S. Iohannis Baptistae, ultima vice proprio gressu extra Cubile provivit.

Cum Fundatore Domino Demetrio Ratz primum aedificii Monasterialis in Monte Csernek lapidem posuit. Vide Praenotat. Pasztelyianae.

A. 1767 Iam in tantum erat debilitatus, ut Crisma impar fuerit consecrandi, misit illum Magno-Varadinum ad Meletium Kovats, et invitavit eum pro aliquot Presbyteris ordinandis. Meletius comparuit, et Ordinationes instituit. Praenotat. Pasztelyianae.

Caput 24.

Cura Manuelis de Successore.

Ultimis vitae suae annis Episcopus hic Manuel de Successore in Episcopatu hocce Munkacsensi summe sollicitus, primo Fratrem suum natu juniorem germanum, extinctae Soc. Iesu Religiosum, in Unghvariensi eotum Collegio munus Ministri expletem Georgium quippe Olshavszky eo cum effectu pro Coadjutore in Episcopatu a Sede Apostolica postulavit, ut Voti etiam compos factus fuerit, resolutus siquidem fuit, ast Rndissimo Episcopo Comite Carolo Eszterhazy obices ponente Manuel in intentionibus suis frustratus est, et in altero ad Vota sua futuro se, et suos sperans — blandos, erga eruditorem Clerum posterioribus Episcopalis sui Regiminis annis eam prodere coepit aversionem, ut saepe praesentibus etiam saecularibus dictitare assoleret. Non habere se nisi unum in Clero Theologum; tametsi mundo attestante in gremio Cleri sui tam ab eruditione, quam a Virtutibus plures, et quidem magis conspicuos ipso indigitato numerasset pro tunc Theologos, et hac ipsa ex causa Manuel jam suis etiam gravem se effecit, et odiosum, sed et de ingenio subdolo apud plures suspiciosus evasit, tamquam aliud occulte moliretur, et aliud ostendit (79) taret, proinde quibus clam faveret, iisdem se offensum aperte profiteretur multa enim adversa expertus, et ideo nemini fidens ad talia media convertendum esse existimavit.

Et revera longe aliter cogitabat, quam operabatur Manuel. Ut Fratrem suum juniorem Iesu-

довіряючи нікому, вважав, що необхідно вдатись до таких засобів.

І дійсно, Емануїл зовсім інакше думав, ніж робив. Те, що він дуже хотів мати свого молодшого брата єзуїта за наступника, було лише політичним прийомом, щоб замилити очі егерцям. Він таємно думав про свого племінника Іоанна Брадача, і дійсно, 1767 року мукачівський єпископ Емануїл Ольшавський уклінно просить його величність, що шанобливо треба призначити йому, як німечному старикові — єпископу коад'ютора. Оскільки йому найкраще були відомі якості осіб його єпархії та (іх) моральний характер, він рекомендує для виконання цього обов'язку, здібного серед інших Іоанна Брадача, кафедрального архidiaкона та професора моральної теології, який працював вісім років, травського виховання. (Дата відсутня). У 1767 році він мав досить багату бібліотеку, зокрема старі видання св. отців, її ж 26 березня 1767 року він переписав на своїх наступників, однак не всі ці книги Михайло Лучкай ввів у систематичний каталог єпископської бібліотеки.

Брадач, будучи однієї думки з Емануїлом у справах єпископату, стисло говорить так: «Прохання Іоанна Брадача, довіреного духовенства, було одержання Мукачівської школи. Його ж батько було схвалене найвищою інстанцією, в якому викладається, що він десять років переносив значну частину турбот біля свого єпископа, водночас також успішно сім років очолював Мукачівську школу. Його ж батько за князя Теодора Любомирського славно воював, а також у комісії, створеній графом Франциском Баркоці, егерським єпископом, а потім графом Емеріком Старай, він зробив вірні послуги для погодження з Польщею, і, нарешті, він (Брадач) уклінно благав за свого єпископа у його величності й зарекомендував себе коад'ютором; тому він сам до прохань свого прелата додає також свої». (Дата і місце відсутні).

Після стількох і таких великих зусиль, після того як був 6 років прикований до ліжка, (Емануїл) на 70-му році віку у присутності численного церковного й світського духовенства, одержавши всі таїнства смертних, 5 листопада 1767 року в Мукачеві в новій резиденції о 8 годині ранку помер. Того ж дня о 4 годині після обіду Іоанн Брадач, довірений духовенства, а вже раніше у великій тиші й секреті (80) повідомлене мукачівське духовенство, шанобливо призначений коад'юто-

itam pro Successore habere cupivisset, fuit stragemata Politicum, ut Agriensibus arenam in oculis projiciat. Occulte de Ioanne Bradats suo sororino meditabatur, et effective 1767-o Emanuel Olsavszy, Episcopus Munkaciensis apud Suam Majestatem supplicat sibi velut senio confecto Coadjutorem Episcopum Clementer constituendum. Et quoniam Dioecesis suae Individuorum qualitates, et moralis Character sibi optime Notus foret, pro hoc munere rite obeundo prae caeteris idoneum Ioannem Bradats, Archidiaconum Cathedralem, et ab Octo Annis Theologiae Moralis Professore Alumnum Tyrnaviensem commendat. (:Datum deest:) A. 1767 Bibliothecam habuit satis amplam, praesertim antiquas editiones S. S. Patrum eandem a. 1767 26-a Martii transscripsit in Suos Successores, qui libri non tamen completo numero inducti sunt ad systematicum catalogum Bibliothecae Episcopalis per M. L. Bradats cointelligenter se habendo cum Manuele pro Episcopatu recurrit in extractu taliter: Ioannis Bradats deputati Cleri pro obtinendo Episcopatu Munkaciensi recursus Altissimo loco promotus, in quo exponitur se a decennio ad latus sui Episcopi curarum potioem partem sustinuisse, simul etiam a septennio Scholis Munkaciensibus cum fructu praefuisse. Patrem vero suum sub Principe Theodoro Lubomirsky arma laudabiliter tractavisse, item sub Commissionibus per Comitem Franciscum Barkoczy Episcopum Agriensem, et dein Emericum Comitem Sztaray in limitibus Poloniae susceptis fidelia servitia posuisse, suum denique Episcopum apud Suam Majestatem supplicuisse, et se commendavisse pro Coadjutore; quare ipse quoque sui Praelati precibus proprias sustinet addere. (:Datum, et locus desunt:)

Post tot, tantosque labores posteaquam 6. annis lecto affixus exstisset 70—0 aetatis anno coram copioso tam Regulari, quam Saeculari Clero omnibus moribundorum Sacramentis provivus 5—a Novembris 1767 Munkacini in nova Residentia hora 8—a matutina exspiravit. Eadem die hora 4—a Pomeridiana Ioannes Bradats Deputatus Cleri, et paulo ante in Summo silentio, et secreta relate (80) ad Clerum Munkaciensem Clementer nominatus Coadjutor Episcopi Munkaciensis cum iure successionis, eatenusque Brevi Apostolico provivus, et quae talis regimen illico occupavit.

ром мукачівського єпископа з правом наступництва і в цій справі забезпечений апостольським листом, і як такий негайно взяв у свої руки правління.

Тіло єпископа Емануїла, покладене в труну, доставлено у Повч, і 9 листопада 1767 року після похорону перед входом до церкви без всякої процесії та пишності, було покладено в крипту, підготовлену ним для себе у Повчі, де тепер спочиває.

Глава 25 Думки про Емануїла

Довідавшись про смерть єпископа Емануїла, марамороський світський вікарій Андрій Бачинський звернувся до його величності з проханням дати йому Мукачівське єпископство, але було вже пізно, оскільки Брадач мав у руках призначення; про цього Бачинського Бабіля так говорить: «Муж Андрій Бачинський був незалежним вікарієм у всіх округах Марамороша, від якого часу з тієї причини щоб покращити становище також руських церков з нагоди канонічного візиту, зробленого у 1748 році високопреподобним егерським єпископом графом Франциском Баркоці, запрошений (Бачинський) широз'явився, таку велику ненависть він (Емануїл) проявив до того ж Андрія Бачинського, що використав всяку нагоду для того, щоб міг позбавити його свого становища, і він випадково дочекався такої нагоди, виславши вельмидостойного пана Даниїла Гавриловича, як свого церковного суддю, домігся свого, принаймні непрямо вдається до того, що прекрасний муж Бачинський надзвичайно схвильований, не у свій час був заспокоєний у Шатор-Ольо-Уйгелі».

Згадане прохання про єпископство наводиться без місця і дати.

Той же Бабіля розповідає, що Емануїл у єпархії не визнавав жодного теолога. Його слова: «Нині ми живемо в такі часи, коли навіть саме ім'я теолога із значною шкодою для божої церкви за єпископа Емануїла було ненависнішим змії і собаки, тому що він із жахливою ненавистю переслідував не без духовної шкоди для багатьох, також після смерті не найгірші церковні мужі звичайно говорили про єпископа Емануїла, що вони не тому сумують, що втратили єпископа, а тому, що пізніше, ніж вимагало благополуччя духовенства, його втратили; тому як живого багато хто ненавидів, так і за мер-

Cadaver Manuelis Episcopi tumbae impositum, Pótsinum delatum, et 9—a Novembris 1767. ante fores Ecclesiae nulla pompa, et apparatu adhibito funere absoluto impositum est ad Cryptam per se pro se Pócsini praeparatam, ubi actu quiescit.

Caput 25. Opiniones de Manuele.

Inaudita morte Manuelis Episcopi Andreas Bacsinszky Vicarius Foraneus Marmarossiensis pro Episcopatu Munkacsiensi sibi conferendo apud Suam Majestatem recurrit, sed fuit jam tarde, quia Bradáts Collationale in manibus habuit; de hoc Bacsinszkio Babilya ita loquitur: Fuit Vir — Andreas Bacsinszky-omnibus numeris absolutus in Marmatia Vicarius, a quo tempore, ex illa causa quod ad facilitandam Ruthenicarum etiam Ecclesiarum occasione Visitae Canonicae per Reverendissimum Agriensem Episcopum Comitem Franciscum Barkóczy anno 1748 susceptae, vocatus bona comparuerat fide, tantam concepit contra eundem Andream Bacsinszky aversionem, (:Manuel:) ut nulli parceret occasione, qualiter eum de statione sua deturbare posset, prouti et occasionem nactus, submisso A. R. Dño qua Auditore suo Daniele Haurilovits voti sui compos effectus, indirecte saltem occurrit ad hoc, ut eximius Vir Bacsinszky enormiter confusus, non in tempore suo Sátor-Allya-Ujhelyini sit extinctus.

Recursus pro Episcopatu datus nec locum, nec datum praesefert.

Narrat idem Babilya, quod Manuel nullum in Dioecesi agnovit Theologum. Verba Ejus sunt: Talia nunc vivimus tempora, quibus vel nomen ipsum Theologi non levi detrimento Dei Ecclesiae angeve, et cane exosius fuit coram Episcopo Manuele, quod detestabili, odio non absque Spirituali plurimorum damno perseverante post mortem etiam haud postremae notae viri Ecclesiastici de Episcopo Manuele dictitare asseverant, quod non ideo doleant, quod Episcopum amiserint, sed quia tardius, quam Cleri felicitas exegisset, illum amisissent; proinde ut vivum multi oderant, ita et mortuum pauci dolere, et commiseratione persecuti sunt. —Prosequitur Babilya (81) ultro: Privatus quidem haec scribo, sed sensum, et mentem potioris Cleri scribendo publico pando.

твим мало хто сумував і йому співчував». Бабіля далі (81) продовжує: «Я ж пишу це, як приватна людина, але пишучи, публічно перерадою почуття і думку кращого духовенства».

Ця думка Даниїла Бабілі є грубою й жорстокою, мені здається, що вона виникає з того, що Емануїл підніс Іоанна Брадача, свого родича й молодшого за нього теолога у Трнаві, а себе знехтував.

Як би там не було, Емануїл був для тих критичних часів дуже необхідною людиною. Бо якщо б послужливий Благовський жив далі, руський обряд був би викоринений.

Йому приписують два маленькі літературні твори: вищезгадана промова про унію і блискуче укладена наукова бесіда між придворним філософом і теологом. Але здається, що Бабіля заперечує йому те й друге під № 48. Промову про унію до волохів він приписав Андрію Бачинському, якого 1761 року Емануїл викликав до себе як дорозького пароха у Повч, цей високоерудований муж цю ж промову уклав і підготував. Бесіду ж він приписав Іоанну Зекану з Імстичева, який народився у Березькому комітаті. Цей муж ще за імператора Петра В. відправився в Росію і завдяки своїй ерудиції не тільки зайняв високе становище у сенаті, але й до того ж розбагатів, однак розважний муж побачив, що він довго ніяк не втримається, тому, відправивши двох синів до Угорщини з бочками золота й срібра таємними дорогами у Відень до Деметрія Раца, щиро направив уповноваженого графа Кароля для охорони себе і своїх синів. Зекань був у милості при російському дворі, але сталося так, що він залишив петербургський двір, вірячи, як вважаю, у найвищу могутність князя Меншикова.

Першою турботою Меншикова було позбавити ненависного йому Іоанна Зеканя посади і протягом 24 годин вигнати з Петербурга. Зекань, як вигнанець, сподівався, що й сини, і відправлений скарб у безпечному місці, і захований скарб в Деметрія Раца в коморі палацу віденського графа Каролі відшукає, але Рац заперечує, що йому дістався скарб. Обманутий Зекань відправляється у Мукачєво, і там проживаючи, підтримував з Емануїлом щирю дружбу. Кажуть, що цей муж підготував ту бесіду, яку я в архіві не знаходжу. Той же Зекань проти Деметрія (82) Раца розпочав процес у королівському суді стосовно повернення йому довіреного скарбу, але помер. Його син, як

Danielis Babilya hoc iudicium est rude, et crudele, mihi videtur abinde promanans, quod Ioannem Bradáts suum cognatum et juniorem se Tyrnaviae Theologum exaltaverit, se vero neglexerit Manuel.

Quidquid sit, fuit Manuel vir pro criticis his temporibus summe necessarius. Si enim servilis Blazsószyk ultro vixisset, Ritus Ruthenicus extirpatus fuisset.

Duo opuscula Ei litteralia tribuuntur, superior memorata Oratio de Unione, et Eruditus Duscursus inter Aulicum Philosophum, et Theologum nitide concinnatus. Ast Babilya utrumque sub N-ro 48. videtur ei abjudicare. Concionem de Unione ad Valachos tribuit Andree Bacsinszky, quem 1761 Manuel, qua Dorooghiensem Parochum Pócsinum ad se evocavit, Vir hic eruditione plenus eandem Concionem collegit, et concinnavit. Discursum vero tribuit Ioanni Zékány, de Miszticze, in Comitatu Beregh nato. Vir hic adhuc sub Petro M. Imperatore Russiam petiit, et ob suam eruditionem non tantum altum in statu senatu gradum, sed insuper divitias consecutus est, vidit tamen vir prudens se diu nequaquam perseveraturum, praemissis itaque duobus filiis ad Hungariam antalcones auri, et argenti viis occultis Viennam ad Demetrium Rátz, Plenipotentiarium Comitiss Károlyi dirigebat bona fide pro se, et suis filiis conservandos. Zékány in gratiis fuit apud aulam Russicam, sed evenit, ut aula Petropoli discederet, summam potentiae Principi ut puto Mentsikow credendo.

Mentsikowii prima cura fuit exosum sibi Ioannem Zékány officio privare, et intra 24. horas Petropoli pellere. Zékány taliter exul sperabat sicuti filios incolumes, ita et thesaurum praemisum, et apud Rátz Demetrium in Cellario Palatii Viennensis Comitiss Károlyi reconditum, reperiturum, ast Rátz thesaurum se percepisse negat. Delusus Zékány recepit se Munkacsinum, ibidemque vivendo, cum Manuele intimam fovit amicitiam. Hic vir dicitur concinnavisse Discursum istum, quem ego in Archivo non invenio. Idem Zékány contra Deme- (82) trium Rátz Processum movit relate ad reddendum sibi creditum thesaurum coram Tabula Regia, sed immortuus est. Filius ejus miles continuavit eum, sed quale resultatum fuisset, nescitur. Data haec habeo ex ore fere Cōqvorum virorum, et ipsius junioris Zékány-Litteras Originales ad Episcopum datas in archivo legi, et quisque eas legere poterit.

воїн, продовжив його (процес), але який був результат, невідомо. Ці дані я маю з уст майже поварів і самого молодшого Зеканя. Листи-оригінали, написані до єпископа, я прочитав в архіві, й кожний їх може прочитати.

Досить, що Деметрій Рац 1766 року почав будувати Мукачівський монастир, який можна і тепер побачити, і тому що єпископський дім, побудований за де Камеліса, перешкодив його плану, він вигнав єпископа Емануїла.

Сам Рац заслуговує, щоб ввійти в цю хроніку Мукачівської єпархії. За походженням він був мукачівським русином, високого й гарного зросту. Він став воїном, і у війні — не знаю в якій — визволив графа Каролі, який уже був у руках ворогів і врятував сина від смерті. На знак вдячності граф зробив його урядником й уповноваженим своїх маєтків.

Той же граф хотів одружитися із Доміцеллою Чакі, яка знаходилася в жіночому монастирі в Кошицях, і послав Деметрія Раца, щоб він з нею переговорив. Графиня в першій розмові попросила собі три дні на обдумання. Після цього строку графиня заявляє, що вона не збирається виходити заміж за графа Каролі, але зробить цю милість для Деметрія Раца. Деметрій з нареченою повінчався, але не мав від неї дітей, а вона сама трохи згодом померла.

Граф Каролі відпустив цьому ж Деметрію Рацу незайнятий маєток Везенд у Сатмарському комітаті аж до смерті. Цей, Кажу, Деметрій Рац заснував і побудував нинішній монастир на Чернечій горі.

Глава 26

Іоанн Брадач, мукачівський єпископ

Він (Іоанн Брадач) народився 14 лютого 1732 року у вільній сім'ї. Його батьком був Симеон Брадач, якого, як державного службовця, граф Емерік Старай, королівський комісар, будучи делегатом публічного конгресу славного Списького університету, після складеної присяги на вірність 1756 року призначив його прикордонним комісаром (83) у справі охорони здоров'я на Гроностовському перевалі, цей обов'язок він вірно, чесно й корисно виконував протягом 33 років у королівських державних домініях Любовлі й Подоліні як ще за польської юрисдикції, так і на початку царсько-королівського правління.

Sufficit, quod Demetrius Rátz 1766 Claustrum Munkacsiense, actu visibile aedificare coepit, et quoniam Domus Episcopalis sub De-Camelisio aedificata obstabat plano ejus, Episcopum Manuelem eliminavit.

Ipse Rátz meretur, ut Chronicon isthoc Dioecesis Munkacsiensis intret. Fuit is natu Munkacsiensis Ruthenus, altae, et formosae staturae. Est factus, miles, et in bello — nescio quo — Comitem Károlyi jam in manibus hostium, et filium mortis existentem liberavit. Comes in vim gratitudinis fecit eum Officiale, et Bonorum suorum Plenipotentiarium.

Idem Comes voluit Matrimonium inire cum Domicella Csáky, in Claustro Monialium Cassoviae residente, expeditque Demetrium Rátz, quo illam proceretur. Contessa in primo colloquio tres dies sibi expetiit ad deliberandum. Evoluta hoc tempore Contessa declarat se Comiti Károlyi non nupturam, ast Demetrio Rátz hanc gratiam facturam. Demetrius cum sponsa copulatus est, sed nullam prolem ab ea suscepit, ipsaque paulo post mortua fuit.

Comes Károlyi eidem Demetrio Rátz puram Possessionem Vezend in Comitatu Szathmár usque mortem possidendam cesserat. Hic inquam Rátz Demetrius fundavit, et aedificavit modernum claustrum de Monte Csernek.

Caput 26.

Ioannes Bradáts, Episcopus Munkacsiensis.

Liberae Conditionis genitoribus, Patre nempe Simeone Bradáts, quem veluti gremialem grafium Comes Emericus Sztáray, qua Commissarius Regius delegatus in publico Inclytæ Universitatis Scepusiensis Congressu post depositum Fidelitatis iuramentum 1756. in negotio Sanitatis ad passum Gronosztova Passualem Commissari- (83) um constituit, quod officium ille tam sub jurisdictione adhuc Polona, quam sub initium etiam Regiminis Caesareo Regii per decursum 33. annorum in Regio Cameralibus Dominiis Lubló, et Podolin fideliter, honeste, et utiliter gessit, Matre vero Catharina Vizslocz-

А його матір'ю була Катерина Віслоцька^{а)} в селі Горіска, приєднаному до славного Списького комітату. Про це свідчить хресний лист з метричної книги Літмановської церкви, в якій він (Іоанн Брадач) був вихрещений ярембінським парохом Теодором Ігнатовичем. Тим не менше, він був вихований у селі Камінка біля замку Любовля, куди перейшли жити його батьки, купивши за 300 рейнських флоринів наділ старости. Перші роки навчання він провів то в Спиській капітулі, то в Левоцькій гімназії під наглядом отців ліквідованого товариства єзуїтів, відмінно засвоївши гуманітарні науки для здобуття вищої освіти блаженної пам'яті єпископ Емануїл послав його, включеного в число молодшого свого духовенства в Мукачеві, в Трнаву до семінарії св. Адальберта.

Таким чином, прибувши в Трнаву, і, нарешті, закінчивши трирічний курс філософії з високою для себе відзнакою, в нововведеному тоді сані домігся найкращих успіхів; він перший, як слухач першого року теології порушив, а також поставив питання такого роду: «Чи, власне, вихованці грецького обряду, зважаючи на їх освіту, можуть законно проводити службу латинським обрядом?» Після того як усі вчені теології й св. канонів та церковної історії в славному тоді Трнавському університеті на чолі з о. Ладиславом Ріпселем, дійсно великим світилом у тодішньому товаристві, керівником семінарії св. Адальберта, мужем, достойним безсмертної пам'яті, ґрунтовно письмово виклали основні положення, вони позитивно його (питання Іоанна Брадача) розв'язали. Обравши собі цю дорогу, але з попередньо випрошеною згодою на це єпископа Емануїла, в кінці навчального 1755 року разом із своїм товаришем Андрієм Жеткеєм (у заново побудованому капітулі Мукачівської кафедральної церкви тим часом, поки це я пишу, був замучений старший настоятель та ігумен св. Деметрія) відправився в Мукачево для одержання святих розпоряджень грецького обряду, одержавши їх там же того ж 1755 року за старим стилем 30 вересня, маючи намір продовжити незакінчені теологічні студії, напередодні свята св. Андрія разом з товари-

ky^{а)} in Possessione Toriszka I. Comitatus Scepusiensi ingremiata anno 1732 die 14-a mensis Februarii primam lucem aspexit, ut litterae Baptistales ex libro Matricae Ecclesiae Littmanoviensis, in qua per Theodorum Ignatovicis Parochum Iarembinensem baptisatus fuit, adtestarentur; educatus nihilominus est in Possessione Kaminka ad Arcem Lublò pertinente, quo Genitores ejus comparato 300. Rflor. Scultetiali fundo habitationem translocarunt suam. Prima Adolescentiae tyrocinia jam in Capitulo Scepusiensi, jam in Gymnasio Leutschoviensi sub disciplina Patrum exstinctae Soc. Iesu exegit, Litteris humanioribus apprime excultus, pro severioribus porro studiis pertractandis a Piae memoriae Episcopo Manuele in Cleri sui Iunioris numerum Munkacsini adlectus, ad Alumnatum S. Adalberti Tyrnaviam fuit missus.

Tyrnaviam igitur appellens, postremoque triennalis Philosophiae cursu cum magna nominis sui laude terminato, in neo-inducta tunc Candidatura pulcherrima profectus edidit specimina; primus, qua in primum annum Theologiae Auditor quaestionem hujusmodi movit, et etiam promovit, An videlicet Alumni Graeci Ritus occasione studii Missam Latino ritu licite celebrare possint? Praelucente siquidem, quae vere magna tunc in societate fuit lucerna P. Ladislao Ripszely Regente Seminarii S. Adalberti immortalis memoria digno viro, postquam omnes tam Theologiae quam et SS. Canonum, ac Historiae Ecclesiasticae in Celeberrima tunc Universitate Tyrnaviensi Doctores fundate scriptotenus expositis rationibus affirmative eam resolverissent. Strata sibi hac via, sed et praevia ad hoc Episcopi Manuelis consensu impetrato cum fine anni Scholastici 1755 adjunct (0) sibi socio Andrea Zsetkey, in neo erecto Cathedralis Munkacsiensis Ecclesiae Capitulo, pro hic et nunc, dum haec scribo, Majore Praeposito, et S. Demetrii Abbate Cruciato fine consequendorum Graeco-Ritu Sacrorum Ordinum profectus est Munkacsinum, quibus ibidem eodem anno 1755. Stylo Veteri 30-a Septembris consecutus, inchoata Theologica prosecutus studia, circa festum S. Andreae cum assumpto socio redux,

^{а)} Вище Бабіля розповідає, що Іоанн Брадач був племінником Емануїла, але це лише тоді відповідало б дійсності, якщо б сказати: родич по матері.

^{а)} Superius Babilya narrat: Ioannem Bradats fuisse sororinum Manuelis, sed combinabile nisi tunc est: si dicamus Cognatum post Matrem.

шем повернувши, протягом 1756 року (84) він відправив службу за латинським обрядом, і тільки після того як виникла загальна потреба під кінець трохі раніше названого року був викликаний для душпастирства, спочатку негайно як оросвігівський парох й водночас був призначений професором у Мукачівських школах догматично-пастирської теології, яка звичайно викладалась руською мовою.

Тим часом, він змушений був передати іншому виділену йому Оросвігівську парафію, тому що різні навчальні заняття вимагали майже постійну його присутність; після передачі вся та велика старанність була спрямована на користь згаданих шкіл; і їх (школи) через деякий час він довів до такого великого розквіту, що найбільш відібрана молодь із 14 комітатів верхньої Угорщини з наміром продовжити догматично-пастирські студії, прибувши до Мукачева, навіть перевершила число 200 і як у вченні догматично-пастирської теології, так і св. письма, але, зокрема, східного св. обряду, а також добрими звичалями й набожністю зробила дуже великий прогрес; як і сам Іоанн, будучи професором, постійним настирливим навчанням домігся таких успіхів, що вже нічого не було в обох науках як гуманітарних, так, зокрема, божественних до того ж високого, прихованого, важкого, чого б його проникливий розум не осягнув й опанував; а що стосується звичаїв, то Іоанн тут виявив найблагородніші, серйозні й водночас приємні аж до того, що із-за милого й вишуканого свого характеру, можна б сказати, що він народжений користуватись милістю та любов'ю всіх, звідси такий крилатий вислів політиків: «Будь ласкавим, щоб тебе любили». Іоанн цей, вибравши серед інших, зокрема, єпископа Емануїла, з яким також був кровно споріднений, настільки його захопив, що він його, як професора, ще за життя попереднього кафедрального архідіякона Олексія Шустая проголосив кафедральним архідіяконом.

Він, як такий, негайно завоював собі таку репутацію у всіх людей, навіть вищого стану, що коли 1761 року чутка й страх поширилися по всьому Березькому та інших сусідніх комітатах про наближення татарів, бажаючи своєчасно дати відсіч цьому найгіршому лихові, знаменитий пан Андрій Шмольцер, уповноважений його превосходительства пана графа Ервіна Шенборна в герцогських домініях Мукачева та Чинадієва, приблизно з

per decursum 1756 anni (84) ritu Latino litavit, ac demum exigente publica necessitate circa finem paulo ante dicti anni pro cura animarum evocatus, a principio statim Oroszvéghensis Parochus, et simul in scholis Munkaciensibus Theologiae Dogmatico Pastoralis, idiomate Ruthenico pertractari solitae Professor declaratus est.

Assignata[m] nihilominus sibi Oroszvéghensem Parochiam, diversis scholasticis occurrentiis continuam fere ejus praesentiam exigentibus resignare alteri necessitatus fuit; qua resignatione facta tota quanta industria in bonum dictarum Scholarum promovendum conversa; eandem non longa interjecta mora ad tantum perduxit florem, ut lectissima ex 14. Superioris Hungariae Comitatus Iuventus Studia Dogmatico-Pastoralia prosecutura Munkacinum confluens 200-um etiam superaret numerum, ac tam in Dogmatico-Pastoralis Theologiae, quam S. Scripturae, sed praesertim S. Ritus Orientalis doctrina, ac bonis moribus, et pietate uberrimum faceret progressum; prout et ipsemet Ioannes, qua Professorem agens, in tantum per applicationem continuam profecit, ut nihil jam esset in utraque scientia tum humanarum, quam praesertim Divinarum rerum tam sublime, tam reconditum, tam difficile, quod non ingenii sui perspicacitate assequeretur, et etiam comprehenderet; Mores vero quod concernit, Ioannes praeseferebat hic cultissimos, graves, et tamen simul svaves, usque adeo, ut ob festivum, elegansque ingenium suum ad omnium gratiam, et amores ancupandos natum dixisset illum, Politicorum proinde effatum illud: Esto affabilis, ut sis amabilis: Ioannes hic exhauriendo inter reliquos praesertim Manuelem Episcopum, cui sanguine etiam junctus fuit, adeo sibi devinxit, ut illum qua Professorem vivente adhuc antiquo Cathedrali Archi Diacono Alexio Susztay Archi Diaconum Cathedralem declaraverit.

Qui qua talis tantam illico apud omnes majoris notaē etiam homines comparavit sibi existimationem, ut dum anno 1761 rumor timore mixtus de adventu Tartarorum per totum Bereghiensem, et alios vicinos Comitatus percrebresceret, cui pessimo malo in tempore occurrere volens Splits Dnūs Andreas Schmolczter, Excel-Imi D. Comitatus Ervini a Schönborn in Ducalibus Dominiis Munkács, et Sz. Miklós plenipotentia-tus Praefectus, cum ad tria circiter hominum (85) ruralium millia diversis armis, et instrumentis instructa in unum cumulum compelleret, ac jam versus montanos Regni limites inimico occursurus promoveret, Ioannem hunc, omnia, ac

трьома тисячами селян, лаштованих різною зброєю та спорядженням, зібрав в одну громаду й уже приближався до гірських кордонів королівства з наміром дати відсіч ворогові, цього Іоанна він приєднав до себе, готовий виконати все за його вказівкою, і справді, якщо б цей Іоанн вчасно своїм умінням не допоміг серед такої великої юрби різної релігії вищеназваному, то тоді він ледве живим повернувся б із Верховини. Подібно польського князя Любомирського молодшого за найвищим наказом було передано в Мукачівську фортецю на триваліше ув'язнення, він не тільки дуже багато робив за вказівками цього Іоанна, але й постійно сповідався в нього. Оскільки це похвальне уміння вести розмову з різними людьми було прийняте серйозно до уваги, коли божа русько-католицька церква у верхній Угорщині вже з 1748 року постійно пригнічувалася Егером й неначе величезними хвилями звідусіль сильно розхитувалась, а з 1764 року вже дуже часто притиснялася, навіть на загальній конгрегації русько-католицького духовенства, скликаній єпископом Емануїлом на його Мукачівській кафедрі 1764 року й проведеної під головуванням самого єпископа, той же Іоанн одностайно був обраний шановним духовенством депутатом, як людина надійної віри й чесності, до імперсько-королівського двору, а після єпископського підтвердження, забезпечений вірчою грамотою, склавши присягу на вірність, маючи намір випросити материнську шанобливість, 29 січня за старим стилем відправився до імперсько-королівського двору.

Але що з нагоди свого трьохрічного перебування у Відні Іоанн, як довірений, робив? Я не маю часу, прагнучи до стислого викладу, зокрема повністю розповісти про його окремі діла й вчинки; однак все-таки, як справи свого єпископа Емануїла, так (і справи) всього русько-католицького духовенства, але зокрема горе всюди виснаженого могутністю егерців нещасного руського народу, і перед королівським тронем, і перед іншими патронами, перед якими він захищав свою справу, кожного разу, коли виникала необхідність, він діяв з такою пристрасною й старанною, з таким великим умінням та навіть досяг такого успіху, що, на другий рік після прибуття у Відень, прагнув до того, щоб Мукачівське єпископство передусім було звільнене, або, як ми кажемо, канонізоване від усякої юрисдикції егерців. Вельмишанов-

singula ex Consilio ejus acturus, sibi adjunxit, et sane inter tantam diversae Religionis colluviem nisi oportune hic Ioannes sua dexteritate paulo ante dicto Plenipotentiato Praefecto adfuisset, vix vivus ex Verchovina tunc redisset; Non absimiliter Princeps Polonus junior Lubomirsky, Altissimo jussu in Praesidio Munkacsien si diuturniori carceri mancipatus, non tantum plurima Ioannis hujus Consiliis egit, sed et illum constanter in Conscientiae suae arbitrum adhibuit, qua laudabili cum omni statu hominum agendi dexteritate in seriam considerationem assumpta, dum Ecclesia Dei Rutheno-Catholica per Superiorem Hungariam jam inde ab anno 1748-o ab Agria premeretur tantum, ac veluti decumanis fluctibus undique misere jactaretur, ab anno autem 1761 jam jam ferme opprimeretur, etiam in Generali Cleri Rutheno-Catholici ab Episcopo Manuele ad Cathedram suam Munkacsien sem 1764 indicta, et Praeside ipso Episcopo celebrata Congregatione communibus Ven. Cleri suffragiis idem Ioannes, tamquam exploratae Fidei, et probitatis Vir ad Aulam Caesareo Regiam Deputatus electus, et post Episcopalem approbationem Credentialibus provisus, deposito Fidelitatis juramento Maternam Clementiam imploraturus, stylo Veteri 29-a Ianuarii expeditus est.

Quid autem occasione triennalis Suae Com-morationis Ioannes, qua Deputatus Viennae egerit? ut ut singula ejus acta, et facta mihi brevitati aliunde student in specie referre non vacat; nihilominus tamen, quod tam negotia Episcopi sui Manuelis, quam totius Rutheno-Catholici Cleri, sed praesertim potentia Agriensium undequaque attritae miserae gentis Ruthenicae calamitates, et coram Throno Regio, et coram aliis, quos causae suae procuraverat, Patronos, dum, et quando necessitas postulavit, eo studio, et industria, tantaque dexteritate egerit, ac eo cum successu etiam promoverit, ut altero ab adventu suo Viennam anno, eo operante quo ad Episcopatum Munkacsien sem in primis ab omni Agriensium jurisdictione immunem constituentum, seu ut dicimus canonisandum Clementissi-

на пані найпобожнішої пам'яті Марія-Тезія, апостольська королева Угорщини, написала листа до римського папи Климентія XIII. Такого змісту:

(86)

Глава 27

«Найблаженніший во Христі отче, високреподобний пане! Після нашої службової рекомендації та дочірної шани Федір Корятович в успадкованому нашому угорському королівстві ще 1360 року недалеко від міста Мукачева заснував монастир і церкву під титулом єпископа св. Миколая для монахів грецького обряду й монахів-василіан, яких ігумен, уже призначений 1491 року під протегуванням угорського короля Владислава, радів сану єпископа русинів. Нарешті, з часом внаслідок переслідування кальвініста Ракоці якийсь Василій Тарасович, ігумен названого монастиря й водночас руський єпископ з духовенством і народом, підпорядкованому його юрисдикції, перейшов на бік схизми і аж до 1649 року священна унія залишилась похороненою, поки, нарешті, Петро Партеній, монах ордену св. Василя В., освітлений небесним світлом, з іншими шістьма архідіяконами й 63 архіпресвітерами в основному прийняв те ж визнання віри негайно після неї (прийняття унії), щоб народ грецького обряду міг мати єпископа свого обряду, як також з часу поновленої св. унії той же руський народ аж до цього часу постійно одержував єпископів свого обряду від наших попередників щасливої пам'яті угорських королів, а також від нас, призначених й іменованих, зрештою, також сам руський єпископат удостоївся шани й титулу Мукачівського єпископату від самого місця резиденції уніатських єпископатів з великим поширенням ортодоксальної релігії.

Адже хоч у нашому угорському королівстві й приєднаних до нього провінціях ще й сьогодні можна бачити багатьох схизматиків, відірваних від справжньої віри до якоїсь східної церкви, які мають настанови і єпископів, діючих за юрисдикцією, залежною від латинських єпископів, а також (мають) свого архієпископа митрополита, однак, з огляду попередніх нещасливих часів за допомогою всевишнього бога авторитет св. унії настільки також вже зріс, що під керівництвом мукачівського уніатського єпископа нараховується 839 діючих церков, 675

ma Domina piissimae memoriae Maria Theresia Hungariae Regina Apostolica ad Clementem XIII. Pontificem Romanum, sequentis tenoris Litteras dederit:

(86)

Caput 27.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime! Post officiosam nostri commendationem, et filialis observantiae continuum incrementum. Theodorus Kiriatovich in haereditario Regno Nostro Hungariae anno adhuc 1360 prope oppidum Munkács fundavit Monasterium, et Ecclesiam sub titulo S. Nicolai Episcopi pro Graeci Ritus Monachis, et Religiosis Basilitis, quorum Abbas jam anno 1491 sub Wladislai Regis Hungariae protectione constitutus honore Episcopi Ruthenorum gaudebat. Tractu denique temporis occasione persecutionis Calvinistae Rákóczy quidam Basilius Taraszovics, dicti Monasterii Abbas, et simul Ruthenorum Episcopus cum Clero, et populo Iurisdictioni suae subiecto ad errorem Schismatis defecit, et ad annum usque 1649 Sacra Unio consepulta mansit; donec tandem Petrus Parthenius, Ordinis S. Basilii M. Religiosus superno lumine illustratus, cum aliis sex Archi Diaconis, et 63. Archi Presbyteris eandem Professionem Fidei sub illa praecipue amplexus fuisset, ut populus Graeci Ritus sui Ritus Episcopum habere possit, prout etiam a tempore redintegratae S. Unionis idem populus Ruthenicus continua serie ad haec usque tempora sui Ritus Episcopos a Praedecessoribus nostris felicitis reminiscantiae Hungariae Regibus, ac etiam a Nobis designatos, et nominatos accepit, imo ipse etiam Episcopatus Ruthenorum in honorem, et titulum Episcopatus Munkacsiensis ab ipso Episcoporum Unitorum Residentiae loco evector est cum magno Orthodoxae Religionis incremento.

Licet namque in Regno Nostro Hungariae, et huic adnexis provinciis hodieum adhuc longe majori numero conspiciantur a Vera Fide alicui Orientali Ecclesiae addicti Schismatici, qui Ordinaria, et ab Episcopis Latinis independente jurisdictione operantes Episcopos, ac etiam Archi-Episcopum Metropolitanum suum haberent, Dei tamen Coelesti auxilio respectu priorum infelicitium temporum augmentum quoque S. Unionis in tantum jam provectum est, ut sub moderatione Uniti Episcopi Munkacsiensis Ecclesiae quidem 839. actualae vero Parochi 675, Personae demum Confessionis Capaces 119, 107. de praesenti numerentur.

парохів і, нарешті, 119 осіб, здатних сповідати віру, 107 (сповідає) тепер.

Оскільки вищезгаданий мукачівський єпископ до цих пір не був належним чином висунутий й канонізований, але був включений у межі егерської єпархії, він мав тільки шану й титул, отже, мукачівські єпископи уніатів повинні були висвячуватись не для мукачівського титулу, а для іншого єпископату в краях віруючих, внаслідок цього саме латинські егерські єпископи, як начальники, всіма способами намагались підпорядкувати собі мукачівських уніатських єпископів (87), а також залежно від них визначити й визнати всю юрисдикцію, а схизматичні єпископи почали зневажати тих же мукачівських уніатських єпископів із-за відсутності єпархії та ординарної юрисдикції, а під цим приводом почали відокремлювати уніатський народ від священної унії. Це, звичайно, нам спричинило немалий біль, а в єпископа, духовенства та уніатського народу викликало дуже велике душевне хвилювання.

Щоб схизматики не вважали мукачівського єпископа з його уніатським духовенством за нижчий стан, або щоб самі схизматики не ставились презирливіше й гірше до тих, що належать до св. унії, і тому дається нагода уніатам сумніватись у своїй унії, і щоб неосвічений народ, схильний скоріше до зовнішнього впливу, ніж до сили законів і переконань із-за відсутності ординарного єпископа якимось чином не відійшов від ортодоксальної віри в результаті таємних прийомів схизматичних єпископів, або із-за непростійності власної душі, навіть краще нехай також самі схизматики за прикладом інших залучаються до прийняття св. унії.

Тому для відвернення суперечок, що досі виникали і легко можуть виникати в майбутньому між мукачівським та егерським єпископами стосовно залежності, ми вважаємо, що найдоцільнішим буде зберегти і поширити св. унію, щоб вищезгаданий мукачівський єпископ, який досі позбавлений права висвячувати і користується тільки титулом, відтепер був висунутий і канонізований на справжній утворений єпископат, для руських уніатів грецького обряду, що проживають у Мукачівському й Марамороському округах з тією метою, щоб як нинішній мукачівський єпископ уніатів під цим титулом міг очолити духовенство й народ свого обряду у двох названих округах на підставі повного єпархіального права, так і в майбутньому підтвер-

Cum autem praenotatus Munkaciensis Episcopus hactenus suo modo erectus, et canonisatus non fuisset, sed Dioecesis Agriensis limitibus inclusus, in nudo honore, et titulo subsisteret, ita ut Unitorum Episcopi Munkacienses non ad Munkaciensem, ast alterius in partibus in fideium Episcopatus Titulum consecrari debuerint, inde enatum est, quod Latini quidem Episcopi Agrienses tamquam Ordinarii Unitos Episcopos Munkacienses sub- (87) jectos reddere, atque deperdenter ab ipsis omnem jurisdictionem metiri, et recognoscere omnibus modis studuerint, Schismatici vero Episcopi eosdem Episcopos Unitos Munkacienses ob defectum Dioecesis, et Jurisdictionis Ordinariae despectui habere, populum autem Unitum a Sacra Unione sub hoc praetextu abstrahere coeperunt, quod nobis quidem dolori haud parvo accidit, in Episcopo autem, et Clero, ac Populo Unito maximam animi perturbationem excitavit.

Ne proinde aut Episcopus Munkaciensis cum Clero suo Unito sub sorte inferiori Schismaticis reputetur, aut S. Unioni adhaerentes vilius, et deterius ipsis Schismaticis tractentur, indeque Unitis in sua Unione vacillandi occasio praebeatur, neve, sive Schismaticorum Episcoporum clanculariis artificis, seu pro suggesta proprii animi inconstantia rudis ille, et externis signis facilius, quam vi legum, et rationum tractabilis populus defectu Ordinarii Episcopi ab Orthodoxa Fide quoquo modo deficiat, quin potius ipsi etiam Schismatici exemplo aliorum ad amplectendam S. Unionem pelliciantur.

Ideo ad antevertendas hactenus enatas, et in futurum facile emersuras inter Episcopos Agriensem, et Munkaciensem ratione dependentiae, controversias, conservandamque, et augendam S. Unionem saluberrimum fore invenimus, ut praefatus Episcopus Munkaciensis, qui hucusque beneficio Consecrationis caruit, et in nudo titulo substitit, pro Ruthenis Graeci Ritus Unitis, per Districtus Munkaciensem, et Maramarossiensem commorantibus, ex nunc in verum, et formatum Episcopatum ea ratione erigatur, et canonisetur, ut tam modernus Unitorum Episcopus Munkaciensis sub hoc titulo Ritus sui Clero, et populo per dictos duos Districtus pleno jure Dioecesano praeesse possit, quam et in futurum per nos, et Successores Nostros Hungariae Reges vi supremi juris Patronatus denominandi, et praesentandi Episcopi ad eundem Titulum Episcopatus Munkaciensis confirmentur, et consecrentur.

Cuius intuitu eo minus esse potest difficultas, quod Episcopus Agriensis, cujus alias Dioecesis

дзувались і висвячувались нами й нашими наступниками угорськими королями на підставі найвищого права патронату на іменування й представлення єпископа на той же титул Мукачівського єпископату.

Тим не менше, з цієї точки зору можуть виникнути труднощі, тому що єгерський єпископ, до єпархії якого взагалі належать два вищезазвані округи, не дозволить жодного обмеження його ординарної юрисдикції ні стосовно латинського народу, ні стосовно тимчасових доходів, а уніатському мукачівському єпископові зміцниться більше юрисдикція стосовно духовенства й народу його обряду і водночас буде стабілізоване його утримання, почесна провізія в розмірі 5000 флоринів щорічно.

Тому з дочірню шаную просимо вашу святість, щоб попередню нашу волю, спрямовану на встановлення й канонізацію вищезгаданого Мукачівського єпископату, як для більшого й кращого піклування (88) про спасіння душ та поширення св. унії й ортодоксальної релігії ласкаво прийняв, і для батьківської турботи, якою він охоплює всю християнську церкву, найпобожніше своїм авторитетом стабілізував і щонайшвидше довів до бажаного й корисного результату.

У цьому ваша святість зробить для католицької церкви корисну справу, а для нас — наймилішу, яку ми будемо старатись продовжувати шаную вашої святості й дочірними обов'язками. Йому з повагою ми себе пропонуємо й покійно доручаємось». Дано в нашому місті Відні, в Австрії, дня 30 квітня 1766 року Вашої святості покійна дочка Марія-Терезія в. р.

Глава 28
Зусилля Емануїла стосовно промоції
Брадача

Отже, після того як єпископ Емануїл достовірно довідався, що вельмишановна пані апостольська королева, щасливої пам'яті Марія-Терезія, не тільки по-материнськи прихильна до угорсько-руського духовенства, але й, заступаючись своїм королівським авторитетом уже перед римською курією, видавала також насправді такі розпорядження, щоб мукачівський єпископ, який досі не мав права на канонізацію, а мав тільки один титул, у майбутньому апостольським авторитетом висувався й канонізувався на справжній єпископат; він (Емануїл) спо-

praenominati duo Districtus adjacent, nullam seu jurisdictionis suae ordinariae in populum Latinum, seu in redivitibus temporalibus patiatum diminutionem, Munkacsiensi vero Episcopo Unito firmabitur magis in sui Ritus Clerum, et populum jurisdictioni, ac una stabilietur ejusdem subsistentia in annuis 5000 florenis honesta provi-
sio.

Filiali proinde cum observantia Sanctitatem Vestram petimus, quatenus praeviam de erigendo, et canonisando praenominato Episcopatu Munkacsiensi voluntatem nostram, velut ad magis, et melius procuran- (88) dam animorum salutem, et S. Unionis, et Orthodoxae Religionis incrementum unice directam admittere, et pro Paterna sollicitudine, qua Universalem Christi Ecclesiam complectitur, autoritate sua pientissime stabilire, ac in cupitum salutarem effectum quo citius perduci facere velit.

Faciet in hoc Sanctitas Vestra rem Catholicae Ecclesiae proficua, nobis vero gratissimam, quam nos de Sanctitate Vestra observantia, et officiis filialibus promoveri studebimus. Cui nos offerimus reverenter, et commendamus obsequiose. Dabantur in Civitate Nostra Vienna, Austriae die 30-a Aprilis. 1766. Sanctitatis Vestrae Obsequens filia: Maria Theresia, m. p.

Caput 28.
Conamina Manuelis in promotionem
Bradatsii facta.

Posteaquam igitur Manuel Episcopus pro certa, et explorata habuisset Clementissimam Dominam Apostolicam Reginam, felicitis memoriae Mariam Theresiam non tantum erga Clerum Hungaro-Ruthenum materno propensam esse, sed et interposita autoritate sua Regia eos jam apud Curiam Romanam ordines etiam effective, fecisse, quatenus Episcopus Munkacsiensis, qui adusque Canonisationis beneficio caruit, et in nudo tantum titulo substitit, in formalem porro Episcopatum autoritate Apostolica erigeretur, et canonisaretur; illico quemadmodum hunc Ioannem suum ad aulam Regiam

дівався, що цей Іоанн, його довірений при королівському дворі, як швидко буде виконувати всі його розпорядження, так він його ж мав намір призначити своїм помічником не тільки в думці, але й всіляко зволікав із рекомендацією цісарсько-королівському двору коад'ютором і майбутнім наступником у єпископаті, як сам єпископ Емануїл, так і інші, зокрема, як його старого друга в мукачівській президії, званого капеланом Мікушем. Ця сама рекомендація була послана високопреподобному егерському єпископові графу Каролі Естергазі для схвалення: зрештою, щоб єпископ Емануїл не оминув якийсь засіб, навіть найменш відповідний для досягнення мети, щоб Георгій Сабадош, якого ще 1758 року він проголосив своїм вікарієм і генеральним суддею, а також обнародував в окрузі шановному духовенству, ще й фізично, й душевно відповідний, і на вимогу якогось достойного його каноніка не був звільненим, однак про цю саму справу він потурбувався відправити з Мукачева в Відень грамоту такого змісту: (89)

«Михаїл-Емануїл Ольшавський, рожнявський, мукачівський та марамороський єпископ, апостольський вікарій у славному угорському королівстві та краях, приєднаних до нього, радник священної цісарсько-королівської та апостольської величності: змістом цієї грамоти доводимо до відома всіх, кого вона стосується, що ми, бажаючи найуклініше виконувати апостольські розпорядження, з яких ми довідалися, що нам у цьому побатьківськи доручено, щоб протягом нашого життя вікарій та генеральний суддя достойно очолив довірену нашій єпископській турботі господню паству, а після нашої смерті — божу церкву, щоб законно виконував обов'язок апостольського вікарія, який (обов'язок) ми незаслужено маємо, щоб ми передбачили після своєчасного та остаточного рішення, зважаючи на непевність людського життя, і зокрема, на наш похилий сімдесятирічний вік, уже не відповідний важким апостольським обов'язкам, і вже підірваний постійними хворобами, поступово скорочується і наближається до смерті, що ми на підставі авторитету, даного нам спеціально для цього апостольським престолом, призначили та проголосили милого во Христі сина Іоанна Брадача, архідиякона нашої єпископської кафедри, нашого вікарія та генерального суддю, як також ми і призначаємо, і проголошуємо того ж Іоанна Брадача,

deputatum ad nutum, et praescriptum omnia sperabat administraturum, ita eundem non tantum jam in mente sua futurum suum suffraganeum designabat, sed et apud aulam Caesareo Regiam pro Coadjutore, ac futuro in Episcopatu Successore tam ipsemet Manuel Episcopus per se, tam per alios, veluti in specie veteranum amicum suum in Praesidio Munkacsiensi Capellanum Mikus appellatum, omnimode commendare haud cessabat, quae ipsa commendatio pro opinione danda ad Rndum Episcopum Agriensem Comitem Carolum Eszterházy velmissa fuit: imo quominus medium aliquod vel minimum consequendo fini opportunum Episcopus Manuel intermitteret, ut ut Georgius Szabados, quem anno adhuc 1758 Vicarium suum, et Causarum Auditorem Generalem declarasset, et etiam Ven. Clero per Districtum publicari fecisset, et viribus adhuc, et animi dotibus idoneus, neque exigente demerito suo Canonico aliquo depositus foret, attamen super eo ipso Officio Instrumentum Litterarium Munkacsino Vienne expediri curavit, quod est tenoris sequentis: (89)

Michaël Manuel Olsavszky, Episcopus Rossensis, Munkacsiensis, et Maramarossiensis, per Incl. Regnum Hungariae, et Partes eidem adnexas Vicarius Apostolicus, Sacrae Caesareo-Regiae, et Apostolicae Majestatis Consiliarius: Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, quod Nos volentes Apostolicis humillime obedire (!) mandatis, quibus Nobis in eo Patere commissum, experti sumus, quatenus vita nostra durante, concedito nostrae Episcopali Curae Dominico Gregi Vicario, et Causarum Auditore Generali, qui postquam viam universae carnis ingrederemur, Ecclesiae Dei digne praesesset, et munere Apostolici Vicarii, quo nos immeriti utimur, pleno jure fungeretur, provideremus: matura, et exacta animi deliberatione expendentibus instabilitatem vitae humanae, et praesertim septuagenario majorem aetatem Nostram, Apostolicis arduis laboribus jam imparem, morbisque continuis jam obrutam sensim frangi, et Universae carnis termino appropinquare (!); Autoritate Nobis a Sede Apostolica specialiter ad id delegata Dilectum in Christo Filium Ioannem Bradáts, Archi-Diaconum Episcopalis Nostrae Cathedrae, Vicarium Nostrum, et Causarum Auditorem Generalem nominaverimus, et declaraverimus, prout etiam et Eundem Ioannem Bradáts nominamus, et declaramus, dando, et concedendo Dilectioni Tuae plenarium, et omnimodum jus, quod de jure, et consuetudine

даючи й уступаючи твої милості повністю всяке право, яке законно і за звичаєм належить генеральним вікаріям і суддям, зрештою, на підставі апостольського наказу повний авторитет, яким ми, як вікарій апостольського св. престолу виконуємо, передаючи твої милості в руки наш лист папи, щоб ти визнав владу апостольського нашого вікаріату за свій обов'язок генерального вікарія, спираючись на апостольське розпорядження: однак, також ти зобов'язаний визнати благородність священної та корисної послухності як нам, так і священному апостольському престолу, ми серйозно доводимо до відома й доручаємо, щоб ти це апостольське розпорядження протягом нашого життя так виконував, щоб ти своєю владою, як вікарій і наш генеральний суддя керувався повним правом у всіх та окремих питаннях і справах нашої єпископської служби, які не вимагають наказу та єпископського характеру або які не здійснюються з використанням священної олії (90), далі після нашої смерті на підставі апостольського розпорядження покладений на тебе обов'язок вікарія, у зв'язку з тим, що сан, який належить капітульним вікаріям, вільний, і водночас повноправно, достойно і вірно користуйся нашою владою апостольського вікарія аж до розпорядження аугустійшого цісарсько-королівського двору та його папської святості, потім будеш звітувати про свою діяльність перед господом, не інакше. Зрештою, твої милості ми передаємо наше єпископське благословення». Дано в нашій єпископській резиденції на Чернечій горі біля Мукачівської фортеці, дня 27 березня, року господнього 1767.

Були деякі з лона шановного руського духовенства і, можливо, досі є менш досвідченими в справах, які, звичайно, говорили, що цей Іоанн, як депутат, нічого не робив у Відні, про що під присягою обіцяв; з листів явно виникає, що між Іоанном та єпископом Емануїлом протягом тих трьох років тривав безперервний зв'язок, що той (Іоанн) нічого проти присяги, якою він з нагоди своєї депутації у присутності всього шановного духовенства гарантував, що нічого взагалі (не робив) про свою особисту промоцію, але щось зробив перед королівським тронем для загального добра, що стосується тільки єпископа, духовенства та руського народу; оскільки у відомому листі 1766 року, написаному з Відня єпископові, той же Іоанн каже, що

Generalibus Vicariis, et Causarum Auditoribus competit, imo vigore Apostolicae commissionis plenariam auctoritatem, qua nos ut Vicarius S. Sedis Apostolicae fungimur tradentes Dilectioni Tuae manibus Breve Nostrum Apostolicum, ut potestatem Apostolici nostri Vicariatus officio tuo Generalis Vicarii Apostolica Ordinatione incumbentem cognoscas: ac nihilominus etiam in Virtute Sanctae, ac salutaris obedientiae (!), qua nobis, Sacraeque Apostolicae sedi obstrictus es, serio committimus, et mandamus, quatenus tu huic Ordinationi Apostolicae vita nostra durante ita parere, et obtemperare debeas, ut potestate Tua, qua Vicarius, et Auditor Generalis noster pleno jure in omnibus, et quibusvis Episcopalis officii nostri muniis, et causis, quae ordinem, et characterem Episcopalem non requirunt, vel cum usu sacrorum oleorum non exercentur, defunga — (90) ris, Nobis porro ad aeternitatem vocatis Apostolica delegatione humeris Tuis incumbens Vicariale munus pleno jure sede vacante Vicariis Capitularibus competente, ac simul Nostra, qua Vicarii Apostolici potestate, usque ineundam Augustae Caesareo-Regiae Aulae, et Suae Pontificiae Sanctitatis Ordinationem digne, et fideliter exequaris, tum Domino rationem Villicationis tuae redditurus, nec secus facturus. Dilectioni Tuae in reliquo Episcopalem Nostram Benedictionem impertimur. Datum in Episcopali Nostra Sede in monte Csernek, juxta Castrum Munkács, die 27-a Martii, Anno Domini 1767.

Erant aliqui de gremio Ven. Cleri Ruthenici, et nefors hucdum sunt rerum minus periti, qui dictitare solebant nihilminus Ioannem hunc, qua Deputatum Viennae egisse, quam quod jurata fide adpromiserat; verum mutuum litterarum, quod Ioannem inter, et Manuelem Episcopum per tres illos annos vigeat commercium continuum, luculenter evincit, nihil illum contra juramentum, quo occasione Deputationis suae coram toto cavebatur Ven. Clero, nihil prorsus de personali promotione sui, sed de rebus tantum Episcopi, Cleri, et Populi Ruthenici bonum publicum concernentibus coram Throno Regio se aliquid egisse; quandoquidem in certa anni 1766 Epistola Vienna ad Episcopum scripta idem Ioannes ait: Viennae rumorem esse, ac si is pro coadjutore ab Episcopo suo Manuele peteretur, cui in sua Epistola responsoria Manuale taliter rescripsit: „qui hoc loquuntur, non mentiuntur, Tu fili mi commissa Tibi sicuti fideliter caepisti, prosequaris“ verum quidem est, quod in eadem Epistola Lucam Habina, Archi Diaconum Homonnensem, et Iosephum Toriski.

у Відні ходить чутка, неначе він призначений своїм єпископом Емануїлом за коад'ютора, якому в своєму листі-відповіді Емануїл так написав: «Ті, що це говорять, не вдумують, ти, мій сину, довірене тобі, як вірно розпочав, продовжуй». Однак, правда, що в тому ж листі він називає друзями-однодумцями Луку Габіну, гуменського архідиякона та Йосифа Торішку, ужгородського архідиякона, і він заявляє, що вищеназвані внаслідок глупості дуже домагались Мукачівського єпископату, додаючи: «Горе буде тобі та вікарію і всім моїм, якщо щось погане замишляють». А втім, цей Іоанн, як депутат у Відні, справи духовенства і руського народу продовжив з таким успіхом, що 18 липня 1767 року найсвятіша її величність блаженної пам'яті Марія-Терезія своїм розпорядженням вельми шанобливо зволила передати, щоб ніхто парохам-католикам грецького обряду, які служать (91) в духовних справах руському народу, від якого поступають річні і водночас церковні доходи, які досі були єдиною причиною незгод, як необхідний засіб існування, як у церквах, так і у філіалах, не перешкоджав їм (парохам) давати, а також щоб ніхто не турбував під загрозою важкого покарання мукачівського пана єпископа, як і його католицьке духовенство в здійсненні юрисдикції стосовно людей його обряду.

Але, правда, що після того як єпископ Емануїл у присутності найсвятішої блаженної пам'яті королеви Марії-Терезії, зважаючи на його похилий уже сімдесятирічний вік, підірваний постійними хворобами, внаслідок того, що духовенство і руський народ, розселені в 12 комітатах верхньої Угорщини, вимагали, він заявив, що більше не може переносити труди, і тому задля підтримання старечих слабих своїх сил уклінно попросив на допомогу коад'ютора і з наближенням кінця життя дати йому також наступника в тому ж Мукачівському єпископату, але за цей свій обов'язок і духовенства як сам спеціально рекомендував у Відні тій же величності депутата Іоанна Брадача, так від імені інших відомих мужів потурбувався рекомендувати, тільки в присутності тієї ж вельмишановної пані рекомендація єпископа Емануїла, зроблена для депутата мала значення, щоб згідно з найвищим правом патронату схвалити добровільно запропоноване його прохання і вельмишанобливо призначити не тільки рекомендованого Іоанна Емануїла за коад'ютора та майбутнього наступника в єпис-

Archi-Diaconum Unghvariensem conductos — amicos asserat, ac estro (!) — stultitiae percitos Episcopatu Munkacsienſi obtinendo summe intentos esse notificat adjungendo: „Vae tibi, et Vicario, et omnibus meis, si quod machinantur, successerit eis. Caeterum eo cum successu Ioannes hic, qua Viennae Deputatus negotia Cleri, et Ruthenici populi proſecutus est, ut anno 1767 18-a Iulii Sacratissima Majestas Sua pie memoriae Maria Theresia medio mandati sui Circularis Clementissime serio demandare dignata sit, ut nullus Parochos Graeci Ritus Catholicos, qui populo in Spiritualibus deserviunt (91) Ruthenico, ab hoc obvenientes annuos aequae, ac stolarum proventus, qui unice hactenus dissensionum causam praebuerunt, tamquam necessarium subsistendi medium, tam in matribus, quam filialibus extradandos impedire, aut etiam Dominum Munkacsienſem Episcopum, prout et Catholicum ejus Clerum in jurisdictionis exercitio quoad sui ritus homines sub gravi animadversione turbare praesumat.

Verum equidem est, quod posteaquam Manuel Episcopus coram Sacratissima pie reminiscitiae Regina Maria Theresia ob gravem, tamquam septuagenario jam majorem, et morbis continuis obrutam aetatem suam, consequenter talibus, quales per 12. Superioris Hungariae Comitatus Clerus, et populus Ruthenicus amplissime diffusus exigeret, amplius sufferendis laboribus insufficientem candide semet declarasset, ideoque in sublevandarum senilium, et infirmarum virum suarum in auxilium coadjutorem, ac appropinquante vitae termino in eodem Munkacsienſi Episcopatu etiam Successorem dari sibi demisse institisset, sed et pro munere isthoc suum, et Cleri Viennae Deputatum Ioannem quippe Bradats Eidem Majestati tam solus specialiter recommendasset, quam et per alios, magnae notae viros recommendari procurasset, tantum coram eadem Clementissima Domina Manuelis Episcopi pro parte Deputati facta recommendatio habuit pondus, ut petitis ejusdem ultronee deferendo, non tantum recommendatum Ioannem Manueli pro Coadjutore, et futuro in Episcopatu Successore vigore Supremi juris Patronatus applacidaret, et Clementissime

копаті, але й щоб австрійський двір негайно дав тогочасного протектора в Римі, підтверджуючи листом, повним апостольської ревності в інтересі того ж Іоанна як до римського папи Климентія XIII, так і до кардинала Олександра Албані. Цей лист такого змісту.

Глава 29
Брадач коад'ютор єпископа з правом
наступництва

«Найблаженніший во Христі отче, високопреподобний пане! Після службової нашої рекомендації, дочірної шани постійний нащадок. З якої причини і під впливом яких важливих аргументів ми вирішили відокремити Мукачівський єпископат уніатського грецького обряду від егерського, канонізувати та визначити його. З тією метою дані листи двозначного наказу до вашої святості ґрунтовніше виражають справедливі думки нашої душі. На цьому нашому постійному бажанні як (92) ми добровільно непорушно наполягаємо, так відповідно до цих наших побожних думок, спрямованих лише на прославлення божого царства і св. унії, висвячення наступника і швидшого досягнення бажаного результату, ми звертаємось дієво до милості вашої святості; раніше, ніж ми повністю віддаємось найпереконливішому нашому бажанню, оскільки Михайл Ольшавський, нинішній мукачівський єпископ грецького обряду уніатів із-за похилого свого віку і душевного та тілесного виснаження в результаті свого єпископського обов'язку заявив, що він не може далі виконувати свій обов'язок, а тому неодноразово уклінно просив нашу величність про надання йому допомоги з боку відповідного коад'ютора для підтримання його останніх сил і водночас із-за його старості серед цього простого уніатського народу негайно виникне очевидна небезпека зміни (обряду).

Таким чином, ми повинні турбуватись при підборі і призначенні законних пастирів божих церков, маючи на увазі славу доблесті, похвальні й бажані звичаї, а також знання та ерудицію і для всіх приклад зразкового життя та інші розумові здібності нашого віруючого шановного Іоанна Брадача, кафедрального архідиякона грецького обряду уніатів у Мукачівському окрузі і професора теології Мукачівських шкіл. Ми доброзичливо довідалися, що він сам був відзначений найвищою інстанцією і вшанований досто-

denominaret, sed et Apostolico plenas literas Zelo pro eodem Ioanne indilate confirmando tam ad Clementem XIII. Pontificem Romanum, quam et Alexandrum Albányi S. R. E. Cardinalem, et Domus Austriae pro tunc Romae Protectorem daret, quae sequentis tenoris sunt:

Caput 29.
Bradacs Ep̄tus Coadjutor cum jure
successionis.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime! Post officiosam nostri commendationem, Filialis observantiae continuum incrementum. Qua ratione, et quam momentosis rationibus inductae Episcopatum Graeci Ritus Uniti Munkacsensem ab Agriensi separandum, et canonisandum, quibusve limitibus circumscribendum decreverimus? dupplicis ordinis literae ad Sanctitatem Vestram eo fine datae justa animi nostri sensa uberius exprimunt, cui inalterabili voluntati nostrae quemadmodum (92) ultronee firmiter inhaeremus, ita pro secundandis his piis Nostris Votis, veluti unice ad ampliandum Regnum Dei, et S. Unionis incrementum promovendum directis, celeriusque in optatum effectum deducendis aequanimitatem Sanctitatis Vestrae efficaciter interpellamus; Cujusmodi efficacissimi desiderii Nostris priusquam etiam compotes effective reddamur, cum Michael Olshavszky modernus Graeci Ritus Unitorum Munkacsensis Episcopus ob gravem aetatem suam, lassatasque in munere suo Episcopali exantlatis laboribus tam animi, quam corporis vires continuando muneri non amplius sufficientem semet declarasset, exindeque pro sublevandis similibus, et infirmis viribus suis auxilium resolvendi sibi idonei coadjutoris apud Majestatem nostram identidem demisse imploraret, ac una ex insufficientia ejusdem in rudi hoc populo unito manifestum perversionis in mora periculum foret.

Nos itaque pro ea, qua in indulgendis, et constituendis legitimis Pastoribus Ecclesiarum Dei, tenemur cura, et solitudine perbenignam habentes rationem ad praeclaros (!) virtutes, laudandosque, et acceptos mores, doctrinam item, et eruditionem, omnibusque gratam, exemplaris vitae conversationem, caeterosque animi dotes fidelis Nostris honorabilis Ioannis Bradáts Graeci Ritus Unitorum in Districtu Munkacsensi Archi-Diaconi Cathedralis, ac Scholarum Munkacsensium Theologiae Professoris, quibus ipsum ab Altissimo insignitum, et ornatum esse

вірним посвідченням деяких наших віруючих, а також надійною рекомендацією згаданого Михаїла Ольшавського. Ми милостиво призначили того ж Іоанна Брадача, як відповідну особу, і для нас на цій підставі приємну і дорогу на найуклініші заступницькі прохання вищезгаданого мукачівського єпископа Михаїла Ольшавського перед нашою величністю на коад'ютора і постійного наступника того ж мукачівського єпископа і єпископату на підставі права патронату нашого королівства, яке (право) взагалі ми вважаємо за найкраще право при наданні церков та маєтків нашого королівства Угорщини і країв, приєднаних до нього провінцій та підбору для них пастирів, подібно до покійних колишніх королів Угорщини, саме наших попередників щасливої пам'яті (93). Його також згідно з нашим та старим звичаєм наших предків вашій святості, поки справа канонізації єпископату не закінчиться, відносно повідомлення апостольського підтвердження та домагання необхідної юрисдикції у наданні йому ж єпископського титулу, на який саме він міг би бути висвяченим за грецьким обрядом і міг би виконувати обов'язки, притаманні єпископському сану в тому ж грецькому обряді ми з тією ясною заявою представляємо і рекомендуємо, щоб у випадку смерті вищезгаданого Михаїла Ольшавського, нинішнього мукачівського єпископа, вищезгаданий Іоанн Брадача, нами вже тепер признаний його коад'ютором і наступником, міг користуватись з повним правом і без додаткової дарчої грамоти або підтверджуючого листа міг успадкувати призначений Мукачівський єпископат, міг використовувати маєтки і володільницькі права всюди, що знаходяться під короною нашого королівства Угорщини, зрештою, юрисдикцією та імунітетом, що по праву і здавна відносяться і повинні належати тому ж Мукачівському єпископату. З вищезгаданого дочірною шаную добровільно домагаючись від вашої святості задовільнити це наше прохання і не тільки підтвердити своїм апостольським благословенням вищезгаданого нами любимого і призначеного мукачівського коад'ютора і постійного наступника та єпископський титул, на підставі якого він міг би висвятитись за грецьким обрядом і бути наділеним необхідною юрисдикцією та навіть ваша святість нехай дозволить побатьківськи йому видати підтвердження і призначення без будь-якої такси, тому що

nonnullorum fidelium Nostrorum fidedigno testimonio, ac etiam efficaci memorati Michaëlis Olsavszky recommendatione benigne cognovimus, eundem Ioannem Bradáts, tamquam personam idoneam, nobisque hoc nomine gratam, et acceptam, erga humillimas quoque antelati Michaelis Olsavszky Episcopi Munkaciensis ea ratione apud majestatem Nostram interpositas preces, in ejusdem Episcopi Munkaciensis, et Episcopatus coadjutorem, et successorem perpetuum autoritate juris Patronatus Nostri Regii, quod generaliter in conferendis Regni nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum provinciarum Ecclesiis, et Beneficiis, deligendisque eorum Pastoribus, instar Divorum quondam Hungariae Regum, Praedecessorum videlicet Nostrorum felicitis reminiscantiae optimo jure habere, et exer- (93) cere dignoscimur, Benigne nominavimus, et constituimus, quem etiam pro Nostra, Majorumque Nostrorum veteri consuetudine Sanctitati Vestrae interea etiam, donec negotium Canonisationis Episcopatus terminetur, pro conferenda Apostolica Confirmatione, et impetranda necessaria Iurisdictione, tribuendoque eidem Episcopali titulo, ad quem videlicet ritu Graeco interea quoque consecrari, et muniis Episcopali Ordini competentibus in eodem Ritu Graeco defungi possit, ea expressa cum declaratione praesentamus, et commendamus, ut in casu mortis praedicti Michaëlis Olsavszky, actualis Episcopi Munkaciensis praefatus Ioannes Bradacs per Nos nunc pro tunc nominatus, et constitutus ejusdem Coadjutor, et successor cum pleno jure, et sine ulterioribus donationibus, aut Confirmatoriis literis in praenuncupatum Episcopatum Munkaciensem succedere, Bonisque, et juribus Possessionariis ubivis sub Corona Regni Nostri Hungariae existentibus, jurisdictionibus denique et immunitatibus, ad eundem Episcopatum Munkaciensem de jure, et ab antiquo pertinentibus, et spectare debentibus gaudere, fruique possit, ac valeat, praedeclearata filiali cum observantia a Sanctitate Vestra ultronee petentes, quatenus praesentationem hanc nostram admittere, suprafatumque a Nobis delectum, et denominatum Munkaciensem coadjutorem, et successorem perpetuum non modo Apostolica sua Benedictione confirmare, Titulumque Episcopalem, ad quem ritu Graeco consecrari possit, cum necessaria jurisdictione impertiri, verum cum idem Coadjutor nullis adhuc rebus provisus esset, ipsam quoque Confirmationem, et Expeditiones sine alicujus Taxae depensione Sanctitas Vestra eidem Patere concedere haud gravetur.

цей же коад'ютор не забезпечений ще жодними доходами.

Але ми не сумніваємось, що ваша святість прихильно прискорить цю справу, і щоб запропонований цей постійний коад'ютор одержав юрисдикцію, тим більше буде важливо, чим буде більший страх від тієї справи, щоб дуже велика частина уніатського народу, що проживає в тих округах з неповторною втраченою для св. унії знову не повернулася до схизми. Якщо нинішньому мукачівському єпископові, що прожив уже свій вік, випаде на долю померти, раніше, ніж відомо буде про наступника, який негайно буде виконувати єпископський обов'язок, ваша святість зробить справу дуже корисну для католицької церкви і святої унії, і для нас надзвичайно приємну, за яку ми повністю виявимо наші великі послуги вашій святості (94) і дочірню шану. Цій (вашій святості) ми шанобливо дякуємо і послужливо доручаємось». Дано в нашому ерцгерцогському місті Відні, в Австрії, дня 17, місяця липня, року 1764, двадцять сьомого року наших королівств Угорщини і Богемії та інших. Послужлива дочка Марія-Терезія в. р.

Інший (лист) її ж у тій же справі (подаючи повний титул) високопреподобному во Христі отцю панові Олександрю, його священній еміненції згідно титулу св. Марії в Космедіні, дияконіві кардиналу Албанії, другові і найдорожчому родичу вітання з побажанням всякого блага.

«Високопреподобний во Христі отче, друже і родичу для нас найдорожчий! Оскільки Михаїл Ольшавський, нинішній мукачівський єпископ уніатів грецького обряду із-за похилого свого віку і душевного та тілесного виснаження в результаті свого єпископського обов'язку заявив, що він не може далі повністю виконувати свій обов'язок, а тому неодноразово просив нашу величність про надання йому допомоги з боку відповідного коад'ютора для підтримання його останніх сил і щоб водночас у зволіканні не виникла очевидна небезпека. Отже, поки саме названий Мукачівський єпископат належним чином не буде канонізований, ми знову звертаємось до вашої святості тут у нашому листі з надією прискорити вирішення справи, для цього ми повинні турбуватись при підборі і призначенні законних пастирів божих церков, маючи на увазі славу доблесті, похвальні й бажані звичаї. Між тим також з достовірною посвідчення деяких

Nullae caeteroquin dubitantes Sanctitati Vestrae promptam negotii hujus admaturationem, atque ut praesentatus hic Coadjutor perpetuus jurisdictionem obtineat, eo magis cordi fore, quo gravior subversatur metus causae, ne plurima degentis in illis Districtibus Uniti populi pars cum irreparabili S. Unionis dispendio ad Schisma denuo relabatur, si confectum jam aetate modernum Episcopum Munkaciensem, priusquam de Successore, qui illico Episcopalis muneris functionem suscipiat, prospectum fuerit, decedere contingeret, factura est Sanctitas Vestra rem, Catholicae Ecclesiae, et Sacrae Unioni admodum proficua, nobisque perquam gratam, quam nos de Sanctitate Vestra officii nostris, (94) filialique observantia omnino promerebimur. Cui nos reverenter offerimus, et obsequiose commendamus. Dabantur in Archi-Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae die 17-a mensis Iulii, Anno 1764. Regnorum Nostrorum Hungariae, et Bohemiae, ac reliquorum anno vigesimo septimo. Obsequens filia Maria Theresia m. p.

Aliae ejusdem in eodem merito (:praemisso pleno titulo:) Reverendissimo in Christo Patri Domino Alexandro S. R. E. Tituli S. Mariae in Cosmedin Diacono Cardinali Albani, Amico, et Cognato Charissimo salutem cum omnis (!) boni incremento.

Reverendissime in Christo Pater, amice, et Cognate Nobis Charissime! Siquidem Michaël Olsavszky, modernus Graeci Ritus Uitorum Episcopus Munkaciensis ob gravem aetatem suam, lassatasque, exantlatis in munere suo Episcopali laboribus tam animi, quam corporis vires continuando ejusmodi muneris semet non amplius sufficienter declarasset, exindeque pro sublevandis senilibus, et infirmis viribus suis auxilium resolvendi sibi idonei Coadjutoris apud Majestatem Nostram identidem implorasset, ac una manifestum in mora periculum foret, Nos itaque interea etiam, quoad videlicet dictus Episcopatus Munkaciensis suo modo canonisetur, cujus procurandi celerioris effectus suam Sanctitatem hic adnexis literis nostris rursus efficaciter reflectimus, pro ea, qua in deligendis, et constituendis Ecclesiarum Dei legitimis Pastoribus tenemur cura, et sollicitudine virtutibus habentes rationem, ad praeclaras perbenitas, laudandasque, et acceptos mores, doctrinam item, et eruditionem, omnibusque gratam exemplaris vitae conversationem, caeterasque animi dotes, Fidelis Nostri Honorabilis Ioannis Bradáts Graeci Ritus Uitorum, in Districtu Munkaciensis Archi Diaconi Cathedralis, ac

наших віруючих, а також з надійної рекомендації згаданого Михаїла Ольшавського ми доброзичливо довідалися про знання та ерудицію і для всіх приклад зразкового життя та інші розумові здібності нашого віруючого шановного Іоанна Брадача, кафедрального архідиякона грецького обряду уніатів у Мукачівському окрузі та професора теології Мукачівських шкіл, за що він сам був відзначений найвищою інстанцією.

Ми шанобливо призначили того ж Іоанна Брадача, як відповідну особу, і для нас на цій підставі дорогу і приємну на найуклінніші заступницькі прохання вищезгаданого мукачівського єпископа Михаїла Ольшавського перед нашою величністю, на коад'ютора та постійного (95) наступника того ж мукачівського єпископа і єпископату на підставі права патронату нашого королівства, яке (право) взагалі ми вважаємо за найкраще право при наданні церков та маєтків нашого королівства Угорщини і країв, приєднаних до нього провінцій та підбору для них пастирів, подібно до колишніх покійних королів Угорщини, саме наших попередників щасливої пам'яті. Його також згідно з нашим та старим звичаєм наших предків папі стосовно дотримання переважно апостольського підтвердження і домагання необхідної юрисдикції у наданні йому ж у краї такого єпископського титулу, на який, звичайно, він міг би бути висвячений за грецьким обрядом і міг би виконувати обов'язки, притаманні єпископському сану в тому ж грецькому обряді з тією ясною заявою представляємо й рекомендуємо, щоб у випадку смерті вищезгаданого Михаїла Ольшавського, нинішнього мукачівського єпископа вищезгаданий Іоанн Брадач нами уже тепер призначений його коад'ютором і наступником міг користуватися з повним правом і без додаткової дарчої грамоти або підтверджуючого листа міг успадкувати призначений Мукачівський єпископат, міг використати маєтки і володільницькі права всюди, що знаходяться під короною нашого королівства Угорщини, зрештою юрисдикцією та імунітетом, що по праву і здавна відносяться і повинні належати тому ж Мукачівському єпископату.

Цей вірчий наш лист ми надсилаємо вашому високопреподобному отцю з тією метою, щоб його від нашого імені зволив негайно передати його святості, і для швидшого вирішення справи також щиро підтримав, передусім, вищезгаданого ж нами призначеного

Scholarum Munkaciensium Theologiae Professoris, quibus ipsum ab Altissimo insignitum, et ornatum esse nonnullorum Fidelium Nostrorum fidedigno testimonio, ac etiam efficaci memorati Michaëlis Olsavszky recommendatione benigne cognovimus.

Eundem Ioannem Bradács, tamquam Personam idoneam, Nobisque hoc nomine gratam, et acceptam, erga humillimas quoque antelati Michaëlis Olsavszky, Episcopi Munkaciensis ea ratione apud Majestatem Nostram interpositas preces, in ejusdem Episcopi, et Episcopatus Munkaciensis Coadjutorem et Successorem perpetuum (95) tuum autoritate Iuris Patronatus Nostri Regii, quod generaliter in conferendis universis ejusdem Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Ecclesiis, et Beneficiis, deligendisque eorum Pastoribus instar divorum quondam Hungariae Regum, Praedecessorum videlicet Nostrorum Felicis Reminiscentiae optimo jure habere, et exercere dignoscimur, Clementer, nominavimus, et constituimus, quem etiam pro nostra, majorumque Nostrorum veteri consuetudine Summo Pontifici pro conservanda cumprimis Apostolica Confirmatione, et impertienda necessaria Iurisdictione, tum pro tribuendo eidem in partibus tali Episcopali titulo, ad quem nimirum ritu Graeco interea quoque consecrari, et muniis Episcopali Ordini competentibus in eodem Ritu Graeco rite defungi possit, ea cum expressa declaratione praesentamus, et commendamus, ut in casum mortis praedicti Michaëlis Olsavszky actualis Episcopi Munkaciensis praefatus Ioannes Bradács per Nos nunc pro tunc nominatus, et constitutus ejusdem Coadjutor, et Successor cum pleno jure, et sine ulterioribus Donationalibus, aut Confirmatoriis Literis in praenuncupatum Episcopatum Munkaciensem succedere, Bonisque, et juribus ubivis sub Corona Regni Nostri Hungariae existentibus, jurisdictionibus denique, et immunitatibus ad eundem Episcopatum Munkaciensem de jure, et ab antiquo pertinentibus, et spectare debentibus gaudere, fruique possint, ac valeat.

Cujusmodi literas Nostras Praesentatorias Reverendissimae Paternitati Vestrae fine eo praesentibus advolvimus, ut has Suae Sanctitati nomine Nostro indilate exhibere, et ad effectum celerioem earundem sedulam quoque operam suam adjungendo, primo quidem suprafato a Nobis constituto Coadjutore, et Successore perpetuo Apostolicam Confirmationem, et necessariam in spiritualibus administrandis jurisdictionem, dein vero quendam in partibus Titulum

коад'ютора і (надав) постійному наступникові апостольське підтвердження та необхідну юрисдикцію при здійсненні духовних справ, а потім (надав) якийсь місцевий єпископський титул, на який за грецьким обрядом міг би бути висвяченим, і, нарешті, тому що той же коад'ютор ще не забезпечений жодними доходами, чим скоріше поставився безкоштовно і без загальноприйнятої плати вислати відповідний лист стосовно призначення, і все ж стосовно самої справи канонізації, знову посилаючись на наших попередників уже в попередньому доброзичливому листі викладені аргументи вашому високопреподобному отцю, щоб зволив знову пояснити панському престолу і задовільнити наше прохання стосовно канонізації того ж єпископату, і щоб той же ваш високопреподобний отець вимагав (96) обнародування. А втім, ми щиро висловлюємо йому наше найдоброзичливіше побажання всякого щастя і підтверджуємо». Дано в ерцгерцогському нашому місті Відні, в Австрії, 17 липня, року господнього 1767. Доброзичлива Марія-Терезія в. р.

Глава 30

Початок правління єпископа Іоанна Брадача

Іоанн, як депутат, успішно полагодивши у Відні доручену йому справу, щоб бути призначеним і затвердженим апостольським королем та папою Климентієм XIII за коад'ютора єпископа Емануїла і постійного наступника в єпископаті, на материнське заступництво блаженної пам'яті Марії-Терезії стосовно того, що Іоанн ще не був забезпечений жодними доходами, щоб звичайним апостольським листом даром одержав титул у краях рожнявського єпископату, або без виплати звичайної такси у подібних справах, перебуваючи майже протягом трьох років у складі делегації у Відні, звідти повернувся 1767 року, того ж самого (року) 5 листопада після обіду прибув у Мукачево, коли о 8 годині ранку єпископ Емануїл віддав богу душу. Отже, не без гірких сліз Іоанн, призначений єпископ, віддав шану покладеному в труну тілу свого попередника. Того самого 5 листопада він переніс (тіло) у Марія-Повч. Він (Брадач) зайняв його (попередника) квартиру і, не знаходячи місця, де притуливи би голову, спрямував зусилля передусім на те, щоб у новопобудованій чотирикутній Мукачівській єпископській резиденції міг потур-

Episcopalem, ad quem ritu Graeco consecrari possit, ac demum qua idem coadjutor nullis adhuc redivitibus provisos foret, solitas circa praemissa expeditiones gratis, et absque solutione Taxae quantocumque exoperari, et nihilominus circa ipsum Canonisationis negotium prioribus Nostris rursus inhaerendo jam in praecedentibus Benignis Literis Reverendissimae Paternitatis Vestrae exposita rationum momenta, sedi Pontificiae denuo explanare, atque ut Petitioni Nostrae circa Episcopatus Ejusdem Canonisationem absque remota locus detur, declarationi insi- (96) stere velit Eadem Reverendissima Paternitas Vestra. Cui caeterum benevolentissimam Nostram in omnigenum felicitatis cumulum voluntatem licitatis cumulum voluntatem sincere deferimus, et confirmamus. Datum in Archi Ducali Civitate Nostra Vienna, Austriae die 17-a Iulii, Anno Domini 1767. Benevola Maria Theresia m. p.

Caput 30.

Initia Regiminis Ep̄pi Ioannis Bradacs.

Eo cum successu Ioannes, qua Deputatus, Viennae negotiis sibi commissis, confectis, ut Episcopi Manuelis Coadjutor, ac in Episcopatum perpetuus successor, et per Apostolicum Regem nominaretur, ac constitueretur, et per Pontificem Clementem XIII. ad maternam piissimae memoriae Mariae Theresiae interpositionem, ex eo, quod nullis adhuc Ioannes redivitibus provisos foret, per solitum Breve Apostolicum ad Titulum in Partibus Rossensis Episcopatus gratis, seu absque solutione Taxae in expeditionibus similibus solvi solitae confirmaretur, vix non tribus in Deputatione Viennae expletis annis, inde 1767-o. reversus, ejusdem 5-a Novembris a meridie Munkacsinum adventavit, cujus matutina 8-a hora Manuel Episcopus Spiritum Deo reddidit. Non sine amarum itaque lachrymis Ioannes nominatus Episcopus Venerando Antecessoris Sui corpore tumbae imposito, et eadem 5-a Novembris Maria Pótsinum ablato, in inquilinatu eidem successit, neque locum, ubi caput reclinaret, reperiens, primas in id curas convertit, qualiter in neo-erecta Munkacsieni Episcopali Residentia ex quatuor angularibus muris constante adminus bina curare posset cubilia, prouti et, tum quoad substantiam internam, quam quoad

буватись, принаймні, про дві кімнати, за свої кошти дав зробити як внутрішній, так і зовнішній ремонт, щоб вставити двері, каміни, вікна та все інше спочатку вниз, а потім наверху, подібно до нижніх. Отже, він негайно переселився туди мешкати, як шойно призначений.

Але не знаю, чи амбіційна заздрість Луки Габіни, гуменського пароха та архідіякона негайно не наштовхнула Іоанна, який зазнав чимало труднощів, на перші роздуми та турботи у керівництві Мукачівським єпископатом. Якої думки він (Габіна) був стосовно цього призначеного єпископа Іоанна, ще 11 квітня 1764 року в написаному листі до Емануїла заявив, коли необдумано із співокружними парохами з тієї причини (97) він відмовився дати гроші на дорогу депутату Іоанну, що не без вираження тяжкого відчуття з боку духовенства, але задля одержання співєпископату з появою спеціальної поблажливості єпископа Емануїла сам без помічника поспішно відправився у Відень, не зваживши, що йому як поляку законами батьківщини дорога до Мукачівського єпископату була закрита. Той же самий (Габіна), оскільки, за донесенням, він не переставав удаватись і до інших наклепів проти цього призначеного єпископа Іоанна як у присутності парохів, так і у (присутності) інших шановніших осіб, не без презирства до особи, і наклепи не переставав поширювати, тому був викликаний з Гуменного у Мукачево, законно був викритий у вкрай огидному наклепі, був засуджений до в'язниці, нарешті, будучи під наглядом у Імстичівському монастирі, був звільнений. Суворіше і квалітивше, ніж вимагає суд, Іоанн приступив до виконання обов'язку; він був би звільнив, якби повільно і поступово себе утверджував. Бо потім Лука, погано сторожений монахами, втік, маючи намір долити масла у вогонь, поспішив у Егер до єпископа Кароля і спричинив Іоанну великі ускладнення у майбутньому. А проте, загалом кажучи, за божим передбаченням дуже часто буває так, що ті, які хотіли шкодити, звичайно допомагають, так і цей Лука, неначе шукаючи захисту своєї нещасливої долі у графа єпископа Кароля, і згодом змінивши також грецький обряд на латинський, коли він хотів русинам шкодити, багато допоміг, як це у кінці буде видно.

Але також і Георгій Сабадош, мукачівський парох, ще 1758 року призначений єпископом Емануїлом за вікарія і головного суд-

accessoria, portas videlicet, fornaces, fenestras, et reliqua omnia, et singula inferius primo bina, tum ex illis successive superius duo alia inferioribus per omnia similia quemadmodum suis parsimonialibus sumptibus exstrui fecit, ita etiam illico ad illa adhuc qua nominatus habitaturus semet recepit.

Sed statim vel primas cogitationes, et curas in Episcopatus Munkaciensis administratione Iohanni intendenti non parum molestiae, nescio invidianae ambitiosa? An ambitio invidiosa? Lucae Habina, Parochi, et Archi-Diaconi Homonnen-sis molestiae causavit, qui quo animo esset erga nominatum hunc Episcopum Iohannem, adhuc anno 1764 11-a Aprilis Scriptis ad Manuelem Literis declaravit, dum inconsiderate cum Con-districtualibus Parochis ex ea (97) ratione Viaticum Deputato Iohanni daturum se recusavit, quod non sine gravaminum ex parte Cleri repraesentandorum, sed gratia Con-Episcopatus aquirendi speciali Episcopi Manuelis conniventia accedente solus sine socio Viennam iter arripuerit, non perpendens, quod illi, qua Polono legibus Patriae Via ad Episcopatum Munkaciensem foret praecclusa. Hic idem cum et alia relatu indigna contra nominatum hunc Iohannem Episcopum tam coram Parochis, quam et aliis honoratioribus personis non sine Personae Vilipensione confingere, et conficta propalare non cessaret, ideo Homonna Munkacinum evocatus, de pessima versatione judicialiter convictus, ad ferramenta sondegnatus, denique ad Monasterium Miszticzens in custodia asservandus, expeditus est. Asperius, et prope-rantius, quam Regina virtutum desiderio svadet, Iohannes officium exercere coepit; expeditisset, — si sensim, et per gradus semet stabilivisset. Inde enim Lucas per Monachos malecustoditus elapsus fuga, oleum igni affusus, Agriam ad Carolum Episcopum properavit, et non levia Iohanni in progressibus impedimenta posuit. Interim quemadmodum alias Deo ita providentissime ordinante saepe saepius accidit, ut qui obesse vellent, prodesse solent, ita et hic Lucas ad Comitum Episcopum Carolum, veluti sinistrae suae fortunae asilum (!) confugiens, et subseque Ritur quoque Graecum in Latinum commutans, ubi Ruthenis obesse voluit, multum profuit, ut ex eventu patebit.

Sed et Georgius quoque Szabados, Parochus Munkaciensis anno adhuc 1758. ab Episcopo Manuele Vicarius, et Causarum Auditor Generalis constitutus, neque unquam, nisi per mortem Manuelis intervenientem officio suo canonice privatus, vix alias a pietate, et eruditione suf-

дю, і тільки канонічно був звільнений від свого обов'язку внаслідок смерті Емануїла, втім, не славився ні набожністю, ні належною ерудицією для свого часу, але, зокрема, відомий апостольською ревністю, якою він не переставав дуже часто викликати зі сльозами любов до бога та страх перед гріхами, як віруючим у Христа, так парохам під час конгрегацій, зрештою, він був людиною небезпечною і дуже непостійною розсудливості, неначе він впав майже у смертельну хворобу і мало не зійшов з розуму. А після того, як він довідався, що єпископ Емануїл призначив довіреного Іоанна у Відні вікарієм і своїм наступником у єпископаті, але найбільше проявив свою непостійність, коли був переконаний старою байкою, що, очевидно, всі ті самі відпущені гріхи зменшуються монашою присягою. Він одяг капюшон, і коли єпископ Іоанн був у Відні (98), пішов із життя^{a)}. Відразу ж з початку правління він сприяв ворожечі з призначенням єпископом Іоанном, якого той самий призначений єпископ Іоанн внаслідок того, що послану грамоту графом Каролом Естергазі, егерським єпископом, не зразу обнародував, на підставі якої, очевидно, він затверджувався у сані вікарія, а Іоанну давався тільки титул архіпресвітера, але, і не чекаючи виклику, негайно з'явився в єпископську резиденцію з названим листом, позбавив його (Сабадоша) парафіального доходу, і негайно звільнив від виконання богослужінь (тільки в Мукачівській церкві); очевидно, це точно так стосується Георгія Сабадоша, як такого, котрий при підйомі крутої гори один раз зібрався на вершину, то його легше скинути в безодню, ніж самому провалитись туди.

А втім, не можна заперечити, що Іоанн, поспішаючи зі справою Георгія Сабадоша, поступив гуманно, бо в тій самій справі призначений Іоанн не заперечував, Георгій Сабадош своїм найуклінінішим вчинком домігся у високій намісницької королівської ради того, що призначеному єпископові Іоанну серйозно нагадали про обов'язок, виразно з тією заявою, що він зовсім не виправдав найкращу надію, негайно на початку свого правління необережно викликаючи заворушення серед духовенства. Зрештою, цей муж

ficiente in tempore suo Clarus, sed praesertim a Zelo Apostolico, quo tam Christi Fidelibus, quam etiam Parochis signater — occasione Congregationum, in simul collectis Dei amorem, et peccatorum horrorem saepe saepius cum lachrymis inculcare non cessabat percelebris, iudicii de reliquo praecipitis, et multum inconstantis, utpote qui in morbum incidit poene laethalem, ac in illo non parum deliravit, postquam olfecisset, — quod Manuel Episcopus Ioannem Vienne Deputatum, et Vicarium, ac in Episcopatu Successorem constituisset suum, maxime autem inconstantiam suam prodidit, dum anili persvasus fabula per professionem videlicet Monachalem remitti omnia peccata eadem emissa. Cuculum induit, et Ioanne Episcopo Vi- (98) ennae existente vivere desiit^{a)}. Statim a principio Regiminis cum Ioanne Episcopo nominato simultates fovit, quem idem Ioannes Episcopus nominatus ex eo, quod Instrumentum litterarium a Comite Carolo Eszterházy, Episcopo Agriensi submissum, quo videlicet in Officio Vicariatus confirmabatur, et Ioanni nonnisi Titulus Archi Presbyteri dabatur, non illico manifestaverit, sed et neque citatus, statim ad Episcopalem Residentiam cum dictis literis comparuerit, beneficio Parochiali privavit, et a functione Divinorum (:tantum in Ecclesia Munkacsienis:) effective suspendit; Scilicet ita plane Georgio Szabados contigit, sicut in ascensu praecipitis montis, qui semel planum verticis vestigio occupavit, facilius enitentem in altum rejicit, quam ipse detrudatur.

Caeterum, quod Ioannes negotium cum Georgio Szabados praecipitando, humani aliquid passus sit, negari nequit, in eodem enim ipso merito non dissentiente Ioanne Nominato, Georgius Szabados ad Consilium Excelsum Locumtenentiale Regium humillimo suo facto recursu hoc effecit, ut Ioannes Episcopus nominatus Officii serio admoneretur, ea per expressum cum declaratione, quod optimae de se conceptae spei minime responderet, ad principia statim Regiminis sui minus caute turbas inter Clerum excitando. De reliquo Vir iste Altissima potesta-

a) 1771.

a)1771

попередньо найвищою владою поступово відновивши шану й гідність, як з богом завжди був зв'язаний, так і потім, поки жив, він підтримував взаємопорозуміння з єпископом Іоанном як кафедральний архідиякон.

Глава 31
Висвячення єпископа Іоанна

Іоанн, виснажений подібними суперечками, перезимував, і лише 1768 року відправився в Марія-Повч, де напередодні, за того часним звичаєм попереднього єпископського висвячення, 11 травня склавши звичайну присягу, Мелетієм Ковачем, великоварадинським католицьким єпископом грецького обряду був висвячений на єпископа. Він склав звичайну присягу віри, при цьому акті були присутніми Андрій Бачинський, саболчський архідиякон, марамороський вікарій Андрій Жеткей, нотаріусом був Сімон, гереський греко-католицький архідиякон. Слідів цього висвячення в нашому архіві немає. Повернувшись з Марія-Повча, він вважав, що передусім Мукачівські школи, як окрема частина провінції, були йому віддані, і нічого не пропустив, що здавалось, стосується якимось чином покращення найблагороднішої і найкориснішої з них установи, і тому, щоб викликати більшу любов у численної молоді до навчання, погодився перевести в Мукачево також двох егерських вихованців-клериків, маючи намір надати їм тимчасове харчування і одяг. Після цього всього намагання та спроб він зосередився на тому, як він міг би допомогти духовенству і згідно із своїм обов'язком спасти народ, довірений його пильності (99), не нехтуючи жодним обов'язком найкращого, найласкавішого і найпильнішого єпископа, хіба що випадково покаже себе менш достойним стосовно отців ордену св. Василя В., з яких не без справедливого лементування світського духовенства о. Саба Андрейковича, монаха того ж ордену, як ритуального професора, підтримував у названих Мукачівських школах, зрештою, і місцевого пароха з капеланом, а також духовного з церемоніальним або єпископським капеланом з того ж ордену успішно намагався прийняти.

Бо сам особисто він екзаменував духовенство на конгрегаціях, які звичайно відбувалися в округах чотири рази в році як з догматично-моральних питань, так також із святого письма. А також на зборах, зокрема при-

te pristino honoris, et dignitatis gradui restitutus, quemadmodum cum Deo semper conjunctus fuit, ita etiam exposit, donec vixit, mutuum um Ioanne Episcopo qua Archi Diaconus Cathedralis cointelligentiam fovit.

Caput 31.
Ioannis Episcopi Consecratio.

Similibus controversiis intentus Ioannes huiusmodi transegit, et non nisi anno 1768 Maria Pócsinum semet contulit, ubi pridie, pro more illo Consecrationi Episcopali praemitti solita, facta professione 11-a May, a Meletio Kováts, Graeci Ritus Magno Varadiensi Episcopo Catholico Beneficium Consecrationis Episcopalis consecutus est. Consuetam professionem fidei deposuit, praesentes erant actui huic Andreas Bacsinzky Archi diaconus Szabolcsensis, Andrey Zsetkey Vicarius Maramorosiensis, Notarium egit Simon G. C. Archi Diaconus Géresiensis. Series Consecrationis huius in archivo nostro non exstit. Maria Potsino reversus, praeprimis Scholas Munkacsiensis, veluti praecipuam provinciae sibi traditae partem esse ducebat, neque intermisit quidquam, quod ad pulcherrimae, utilissimaeque institutionis incrementum quoquomodo pertinere videretur illarum, ideoque, ut majorem in frequentissima juventute ad studia semet applicandi excitaret fervorem, Agriensis Fundationis Munkacsinum transferendae spe binos etiam Alumnos Clericos Victum interimalem, et amictum ex suo eis praestitutus suscepit. Post hoc omne studium, et conatus eo concentravit, qualiter utilitatem Cleri, et pro obligatione sua salutem populi vigilantiae (99) suae commissi possit promovere, nullum optimi, amantissimi, vigilantissimique Praesulis officium praetermittens, nisi quod forte minus discretum exhibuerit se erga Patres Ordinis S. Basilii M. ex quibus non sine justo Cleri Saecularis murmure P. Sabam Andrejkovits, ejusdem Ordinis Religiosum Professum, qua Ritualementum Professorem in dictis Munkacsiensibus scholis fovebat, imo et loci Parochum cum Capellano, Spiritualementum item cum Caeremoniario, sive Episcopali Capellano ex eodem Ordine efficaciter adoptare intendebat.

Clerum enim Curatum ipsemet personaliter in Congregationibus quater in anno per Districtus indicii, et celebrari solitis, ex praevie tam Dogmatico-Moralibus, quam etiam Scripturae Sacrae pro futuro examine exassignatis, et determinatis materiis examinabat, prout non minus Conciones, praesertim ad populi salutem, et

свячених спасінню народу і виправленню звичаїв, вимагав індивідуально від окремих парохів дати пояснення в письмовій формі, внаслідок чого той серед парохів, хто намагався вийти в люди, серед руського народу ставав духовною особою. Крім того, помітною буде у єпископа Іоанна надзвичайна любов стосовно всіх, щира до бідних, зокрема ж до залишених вдів бідних священників та їх сиріт, багатьох з них у своєму домі він і годував, і одягав, і, нарешті, піклувався про їх навчання, добродійність, словом усіма достоїнствами до того єпископ Іоанн відзначався, що серед усіх попередників у його єпископаті рідних йому було мало, бо ніхто, домігшись успіхів протягом незначного часу, не міг би на основі найкращого права назвати себе настоятелем.

Проте серед щоденних дуже великих турбот і неспокою, до яких були причетні духовенство й народ, що скрізь проживав у 12 комітатах верхньої Угорщини, він не пропустив жодного дня, щоб законно й набожно не виконував весь (свій) обов'язок, тому в своєму домі він завжди звик тримати монаха, правдоподібно кожного дня, а також у святкові дні обов'язково брав участь з великою набожністю (у богослужінні), але ще з більшою (набожністю) брав участь під час відправи літургії за участю молодшого духовенства, народу і шкільної молоді у кафедральній Мукачівській церкві, яка там щодня проспівувалась. Однак коли єпископ Іоанн був вільний від цих (турбот), високопреподобний егерський єпископ граф Кароль Естергазі чимало завдавав йому труднощів у виконанні побожних обов'язків. Також в публічному своєму листі, вважаючи того вікарія за свого, проти цієї самовпевненості високопреподобного егерського єпископа, яка суперечить уже королівським рішенням, той же єпископ (100) за допомогою свого кафедрального архidiaкона Георгія Сабадоша і дорозького пароха та того ж округу архidiaкона Андрія Бачинського й мукачівського протоігумена Мартира Каспера в Лелеському капітулі Іоанна письмово заперечив і заперечував, і це саме заперечення і протест проти вищезгаданого егерського єпископа дав запровачувати й урочисто там же проголосити, але й найвищий суд, як церковний, так і світський стосовно Мукачівського єпископату в цей час про це не забули, навіть з того видно, тому що римський папа Климентій XIII з листа до апостольської короле-

morum emendationem spectantes in individuo singulis Parochis in scripto sibi exhibendas iunxit, unde quantus inter Parochos proficiendi conatus, tantus inter populum Ruthenicum Spirituality profectus. Eminebit praeterea in Ioanne Episcopo insignis erga omnes Charitas, effusa in egentes, praesertim vero relictas Sacerdotum pauperum viduas, ac eorum orphanas, quorum complures domi suae et alebat, et vestiebat, et denique erudiri curabat, Beneficentia, Verbo Virtutibus omnibus adeo Episcopus Ioannes excellebat, ut inter omnes Praedecessores in Episcopatu suo paucos pares, nullum vero meritis intra exiguum tempus comparatis Superiorem se jure optimo dici possit.

Inter quotidianas interim curas, et solitudines, quas Clerus, et populus, per Superioris Hungariae Comitatus 12. latissime diffusus, exigebat, summas, nullum praetermisit diem, quin rite, et devote totum persolveret officium, quem in finem in domo sua semper intertenere solebat Religiosum, non absimiliter omnibus, et singulis etiam diebus ferialibus cum magna pietate, sed cum majori adhuc junioris Cleri, populi, et Scholasticae juventutis aedificatione Lyturgiae in Cathedrali Munkacsienis Ecclesia quotidie eorum decantari solitae inomisse interesse solebat. Attamen dum his Ioannes Episcopus vacaret, pietatis Officii Reverendissimus Episcopus Agriensis Comes Carolus Eszterházy non parum molestiae eidem causabat, in publicis etiam suis literis Vicarium illum praetendendo suum, contra quam praesumptuosam, veluti jam Decisionibus Regis contrariam Reverendissimi Agriensis Episcopi praesumptionem idem Episcopus Ioannes medio sui Archidiaconi Cathedralis Georgii quippe Szabados, et Doroghiensis Parochi, ejusdemque Districtus Archidiaconi Andreae Bacsinszky, ac Munkacsienis Protohegumeni Martirii Kasper in Capitulo Lelesziensi scriptotenus contradixit, et reclamavit, eamque ipsam Contradictionem, et reclamationem contra praefatum Reverendissimum Episcopum Agriensem improtolari, et solenniter ibidem proclamari curavit, sed et Altissima Fora tam Ecclesiastica quam Civilia intuitu Episcopatus Munkacsienis hoc temporis intervallo quod non fuerint oblita, vel inde patet, quia Clemens XIII. Pontifex Romanus ex literis Apostolicae

ви Угорщини, найпобожнішої пам'яті Марії-Терезії ще 1766 року, дня 30 квітня до нього написаного, розуміючи те, що та ж найсвятіша величність ревністю головним чином св. унії в королівстві Угорщини й інших також до неї приєднаних провінцій більше для зміцнення й поширення і водночас також старанням запобігти непорозуміння між егерськими єпископами та мукачівськими апостольськими вікаріями, які досі виникали і мабуть потім також будуть виникати. Він вважав, що необхідно заснувати Мукачівський єпископат для католицьких угорських русинів грецького обряду або канонічно встановити, тобто цілком хотів канонізувати.

Отже, в цій справі раніше, ніж його святість Климентій XIII щось вирішив, наказав високопреосвященному кардиналу св. Боромео, як своєму нунцію, що проживав тоді у Відні, щоб від його імені (Климентія XIII) порекомендував графу Естергазі, високопреподобному егерському єпископові, в цій справі користуватись своїм розумом, тому що той самий апостольський нунцій у листі, висланому до нього ж 23 червня 1766 року, як годилося, доброзичливо представив, також граф Кароль Естергазі, високопреподобний егерський єпископ зі свого боку не заперечував. Зібравши деякі надумані факти за допомогою окружних заступників архidiaконів своєї егерської єпархії проти руських католицьких парохів, називаючи деяких по імені та прізвищу, не без втрати доброго імені, він намагався довести 30 березня 1767 року римському папі Климентію XIII, що заснування і встановлення або канонізація Мукачівського єпископату для католицьких русинів грецького обряду не тільки не буде сприяти святій унії (101) та навіть наразить її на дуже велику небезпеку і приведе до занепаду, потім цією своєю неправильною інформацією добрий єпископ домігся того, що римський папа Климентій XIII у формі апостольського послання того ж 1767 року, дня 14 листопада, вислав з Риму фатальний (так би мовити) указ для русинів такого змісту.

Климентій, папа XIII

«Шановний брате, вітання й апостольське благословення! Від тебе ми давно намагались довідатись, яка ж твоя думка про встановлення Мукачівського єпископату грецького обряду, який наймиліша во Христі наша дочка Марія-Терезія, апостольська королева Угорщини найвищим домаганням і старанням настійно домагалась, щоб ми встано-

Hungariae Reginae, piissimae memoriae Mariae Theresiae adhuc anno 1766 die 30-a Aprilis ad illum datis intellecto eo, quod eadem Sacratissima Majestas Zelo Potissimum S. Unionis in Regno Hungariae, ac per alias quoque eidem adnexas Provincias amplius promovendae firmandae, et ampliandae, ac simul etiam studio praecavendarum Ordinarios Agrienses inter, et Vicarios Apostolicos Munkacsiensis hactenus enatarum, et nefors deinceps quoque emersurarum dissensionum Munkacsensem Episcopatum pro Graeci Ritus Catholicis Hungaro-Ruthenis necessario fundandum, seu canonicè censeret erigendum, id est verbo absolute vellet Canonisandum.

Eo igitur in merito antequam Sanctitas Sua Clemens XIII. quidpiam determinasset, imposuit Eminentissimo Cardinali S. Boromaei, veluti Nuncio suo Viennae protunc degenti, quatenus Comitum Eszterházy, Reverendissimum Episcopum Agriensem ad depromenda eo super merito animi sui sensa illius nomine hortaretur, quod ubi idem Apostolicus Nuncius datis suis missilibus ad eundem 1766 anni 23-a Iunii Literis, ut debuit, fideliter praestitit, etiam Comes Carolus Eszterházy, Rm̄us Episcopus Agriensis partibus haud defuit suis. Collectis siquidem nescio quibus per Districtuales Dioecesis suae Agriensis V. A. Diaconos excogitatis figmentis adversus Rutheno-Catholicos Parochos, aliquos de nomine, et cognomine non sine detractatione boni nominis specificando, Fundationem, et erectionem, seu Canonisationem Episcopatus Munkacsiensis pro Graeci Ritus Catholicis Ruthenis apud Clementem XIII. Romanum Pontificem, anno 1767 30-a Martii demonstrare conatus est non modo Unioni Sacrae fo- (101) vendae non deservituram, imo potius plurimum periculi, ac discriminis eidem allaturam; per quam porro sinistram informationem suam id bonus Praesul consecutus est, ut Clemens XIII. Romanus Pontifex in forma Brevis Apostolici ejusdem Anni 1767 die 14-a Novembris sequentis tenoris Ruthenis fatale (:ita loquendo:) Rescriptum Roma expediti curaverit.

Clemens Papa XIII.

Venerabilis Frater Salutem et Apostolicam Benedictionem! Dudum a Fraternitate Tua quaesivimus, quaenam esset sententia tua de Episcopatu Graeci Ritus Munkacsiensis erigendo, quem Charissima in Christo Filia Nostra Maria Theresia, Hungariae Regina Apostolica summa contentione, et studio a Nobis constituti flagitavit, et accurate, diligenterque Nos, docu-

вили (його); ти ретельно і старанно дові нам, чому недоцільно встановити той єпископат, ті аргументи ми постараємось привести тій же апостольській королеві згідно з нашим апостольським обов'язком, щоб її королівська величність цілком відмовилась від думки встановити той єпископат. Але ти сам, шановний брате, досягнеш більш значного успіху, якщо відправишся у Відень і особисто поговориш про цю справу з тією ж королевою і постараєшся її переконати в тому, щоб вона відмовилась від прийнятого рішення. Щоб ти зробив цей шлях, тебе у господі дуже просимо й благаємо; бо хто може викласти це серйозніше, детальніше і достовірніше, ніж ти виклав; ми вважаємо, що взагалі ніхто. А втім, про твою пильність, старанність і турботу стосовно поширення святої унії, ми прямо говоримо, що католицька церква найбільше завдячує тобі, шановний брате, і ми вважаємо, що завдяки твоєму старанню в цій твоїй єпархії відбулося прийняття, і багато людей грецького обряду було об'єднано римською католицькою церквою. Як твоїх попередників треба похвалити, що вони були авторами цієї унії, так і ти та твоя ревність заслуговують найбільшою похвали. І взагалі, щоб ми повернулись туди, звідки вийшли, всією душею ми за те, щоб ти наполягав на тому, щоб особисто показати апостольській королеві, як шкідливо і дуже не вигідно встановити єпископат грецького обряду, відділений від усієї юрисдикції латинського єпископа. Покладаючись на винятковий досвід і твою старанність при вирішенні цієї справи, однак ми просимо бога, щоб божественною своєю силою він допомагав тобі, завершивши добре справу і сповнений новою похвалою, повернувся на свій єпископський престол. І тобі з щирим хвилюванням нашого серця ми дуже люб'язно передаємо апостольське благословення». Дано в Римі у храмі святої Марії Великої, (102) під перснем рибалки, дня 14 листопада 1767 року, на десятому (році) нашого понтифікату. — Шановному братові Каролу, егерському єпископові.

Граф Кароль Естергазі, високопреподобний егерський єпископ, заохочений цими римськими похвалами, бажаючи задовільнити доброзичливість Климентія XIII, зрештою вже позитивну на підставі його прихильного повідомлення, негайно відправляється у Відень до царсько-королівського двору. Там перед королівським тронем він

isti, quapropter Episcopatum illum erigi non oporteat, quas rationes eidem Reginae Apostolicae pro Nostro Apostolato munere afferri quidem curabimus, quo Regia ejus Majestat constituendi illius Episcopatus Consilium omnino abjiciat, Sed ipse Venerabilis Frater longe praestabis efficacius, si Viennam te conferas, et coram de eadem re apud Eandem Reginam diseras, Eique persuadere studeas, ut a suscepto consilio desistat. Quod iter ut suscipias, te in Domino vehementer hortamur, et obsecramus; quis enim gravius, uberius, et luculentius hoc exponere queat, quam Fraternitas Tua exposuerit, arbitramur omnino esse neminem. Caeterum de Tua vigilantia, sedulitate, et Cura in Sacra promovenda Unione plurimum Tibi Venerabilis Frater profiteamur Catholicam debere Ecclesiam, Tuoque Studio referendum esse censemus acceptum in ista Tua Dioecesi plerosque Graeci Ritus homines cum Catholica Romana Ecclesia esse conjunctos. Cujus Unionis, ut Antecessoribus Tuis tribuenda laus est fuisse Auctores, sic Fraternitati Tuae, Tuoque Zelo maximi debentur progressus. Atque ut illuc revertamur, unde divertimus, in id toto pectore velimus incumbas, ut Reginae Apostolicae praesens praesenti ostendas, quam inutile sit, et minime conducibile Episcopatum Graeci Ritus ab omni Ordinarii Latini jurisdictione exemtum constitui. Egregiae prudentiae, Studioque Tuo in ea re pertractanda confisi, Deum precamur interea, ut Divina ope sua Te adjuvet, quo re bene gesta laetabundus, et nova cumalatus laude ad Episcopalem Tuam redeas Sedem. Et Fraternitati Tuae intimo Cordis Nostri affectu Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem, (102) sub Annulo Piscatoris, die 14-a Novembris, 1767 Pontificatus Nostri Decimo. — Venerabili Fratri Carolo, Episcopo Agriensi.

His Romanis Comes Carolus Eszterházy Reverendissimus Episcopus Agriensis mactatus laudibus, propensionem, imo jam positivam, ex informatione sua ita dispositam Clementis XIII. voluntati facturum satis, Viennam ad aulam Caesareo-Regiam illico ascendit, tanto ferventius ibidem coram Throno Regio de non erigendo Graeci Ritus Catholico Episcopatu Munkacsien-si acturus, quanto firmius rationibus ad speciem Veri similitudinem habentibus, aut potius tantum praesefertibus convictus, penes corticem scilicet bonus Praesul manens, nulla nuclei facta inspectione ita debere se facere in conscientia persuasus Clementissimam Dominam pie remissionis Mariam Theresiam, alias optime erga

мав намір не так палко говорити про встановлення Мукачівського католицького єпископату грецького обряду, як скоріше наявними правдоподібними аргументами, або тільки вдаваними, очевидно, зовнішньо залишаючись добрим єпископом, він не вникав у суть справи. Він свідомо переконаний в тому, що так повинна робити найшановніша пані блаженної пам'яті Марія-Терезія, взагалі дуже прихильна до угорських русинів, вона насправді видала для виконання таке найвище розпорядження, що спиралося на загальне право як стосовно егерського, так стосовно мукачівського єпископів, яке першим було вислано егерському (єпископату) такого змісту:

«Марія-Терезія з божої милості римська імператриця, вдова, а також апостольська королева Угорщини, Чехії, Далмації, Хорватії і Славонії та ін., ерцгерцогиня Австрії та ін. Преподобний, благородний графе, вірний, для нас щиро дорогий! Взв'язавши до уваги відмінності для плідотворнішої дискусії, яка досі відбувалася між вашою вірністю і останнім, покійним мукачівським єпископом уніатського грецького обряду та апостольським вікарієм головним чином стосовно залежності, і зваживши на ті взаємні тяготи, які не без великої ворожнечі душ з обох боків до нас жалібно були донесені, оскільки такого роду незгоди неприємні богу і людям доходять до відкритої ворожнечі, і якщо вони відбуваються між душпастирями, вони не тільки самій пастві, яка любить жити кормом християнської любові і миру, можуть спричинити лихо, та навіть легко можуть розірвати зв'язок шани і підлеглості з дуже важкою втратою душ, який слід народу передусім зміцнювати (103) з пастирем.

Потім для встановлення віднині спокою не тільки пастирів обох обрядів, а також самого духовенства і душ народу та поширення святої унії, про яку ми так турбуємось. З однастайних рішень пастирів та взаємного співробітництва ми довідуємось, що жодний поступ (прихильників унії) не може бути кращим і законним, ніж як правильне розпорядження і досі бажана поміркованість християнського виховання серед обох народів, а керівництво духовенством обох обрядів так здійснювалось, як досі егерський єпископ здійснював у межах своєї єпархії стосовно латинського духовенства та народу латинського і уніатського грецького обряду, і щоб ще довше зберігались права і до тих пір, поки

Hungaro-Ruthenos propendentem, ad sequentes Altissimas ad speciem juri communi innixas tam apud Agriensem, quam Munkaciensem Episcopos dispositiones faciendas effective disposuit, quarum Agriensi prima expedita fuit hujusmodi:

Maria Theresia Dei Gratia Romanorum Imperatrix Vidua, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regina Apostolica, Archi Dux Austriae etc. Reverende, Spectabilis, ac Magnifice Comes, Fidelis, Nobis sincere Dilecte; Assumptis in uberiorem discussionem differentiis, quae inter Fidelitatem Vestram, et ultimo denatum Episcopum Graeci Ritus Uniti Munkaciensem, et Vicarium Apostolicum ratione potissimum dependentiae, hactenus vertebantur, expensisque mutuis illis gravaminibus, quae non sine magna animorum similitate ab utrinque ad Nos querulose delata habentur, quoniam ejusmodi Deo, et hominibus ingrata desidia ad animositatem subinde excrescere, et si inter animarum Pastores foveantur, non solum Gregi ipsi, qui Pabulo Christianae Charitatis, et pacis ali amat, nonnullam aspergere labem, verum eum etiam, quem Populi ad (103) Pastorem vigere cumprimis convenit, observantiae, et subjectionis nexum cum gravi sane animarum dispendio disrumpere facile quirent.

Hinc ad stabiliendam dehinc utriusque Ritus Pastorum non minus, ac ipsius Cleri, et Populi animorum tranquillitatem, provehendumque Sacrae Unionis, quae Nobis tantopere cordi insidet, concordibus Pastorum Consiliis, et mutuis Cooperationibus incrementum, nihil salubrius, legibusque conformius ordinari posse comperimus, quam ut rectus Ordo, et optata hactenus inter utramque gentem Christianae Educationis moderatio, ac Cleri utriusque Ritus gubernium ita temperetur, quo quidem exercita hactenus ab Agriensi Episcopo intra limites suae Dioecesis relate ad Latini, et Graeci Ritus Uniti Clerum, et populum Iura diutius adhuc, et tamdiu conserventur, quamdiu aliud quid ex summa Nostra potestate statuendum esse Nobis necessarium, aut utile visum non fuerit; Una attamen, ne Fidei Nostro Clero, ac Populo Unito juste querulandi seu occasio adsit, seu in quantum questi sunt, opportunum remedium desit, fundatis ejusdem gravaminibus modus omnino ponatur.

Quemadmodum proinde, praemissa superinde seria Deliberatione, pro nunc Clementer resolvimus, et apud modernum nominatum Graeci Ritus Uniti Episcopum Munkaciensem, ac Vicarium Apostolicum sub hodierno dato jam

не буде необхідно і корисно змінити щось згідно з нашим найвищим розпорядженням. Водночас, щоб не було нагоди для справедливої скарги вірному нашому духовенству та уніатському народу, або у випадку скарги, нехай раз і назавжди буде покладений кінець небезпідставним скаргам.

Як потім ми, серйозно обговоривши настанови, тепер шанобливо роз'яснили, і у присутності нинішнього призначеного мукачівського єпископа уніатського грецького обряду і апостольського вікарія уже нинішньою датою ми розпорядились, щоб він, залишаючи для себе, між іншим, квоту, шанобливо виплачену із загальної каси парохів, яку (квоту) мав його попередник для свого існування у відповідності як із загальним правом, так і з канонічними постановами, (він зобов'язаний) визнати вашу вірність за справжнього і законного єпископа і свого настоятеля, (він зобов'язаний) тій же вашій вірності віддати належну шану у всіх законних, чесних і дозволених справах та інших справах, що стосуються Егерської єпархії та виявляти послухність як ваш вікарій відповідно, і бути залежним від вашої вірності при здійсненні своєї юрисдикції, і цим іменем (він зобов'язаний) скоріше особисто прийти до вашої вірності, і в свою чергу давати поради стосовно поширення привілеїв святої унії і самого уніатського духовенства і народу, і, нарешті, (він зобов'язаний) своїм ревним співробітництвом поширювати корисні ідеї вашої вірності, як ми собі доброзичливо обіцяємо, винятково прагнучи до щирої любові й поміркованості, а також (104) (він зобов'язаний) із свого боку дотримуватись принципів грецького обряду і похвальної дисципліни попередніх отців-пресвітерів і тримати все духовенство у дисципліні; (він зобов'язаний) всіма зусиллями викоринювати недосвідченість, виховані спокуси й зіпсовані звичаї і все, що шкодить християнській чесності і вихованню народу, зрештою коли йому не вдасться все зробити, (він зобов'язаний) просити великий авторитет вашої вірності, неначе корисну допомогу, і так (він зобов'язаний) з радістю здійснити також постійне наше найпобожніше зусилля для свого шанобливого обіту.

Таким чином, знову вашій вірності цим суворо наказуємо і доручаємо, щоб згідно з попередньою доброзичливою нашою резолюцією всім уніатським парохам грецького обряду законно виплачувались людьми свого обряду як річні, так і церковні доходи, і це як

disposuimus, ut is reservando sibi caeteroquin Quottam, ad rationem concedentis subsistentiae Decessori ejusdem ex Generali Parochorum Cassa Clementer resolutam, Dictamine etiam cum Iuris communis, tum Conciliorum, et Constitutionum Canoniarum, Fidelitatem Vestram pro vero, ac legitimo Ordinario, et Superiore suo agnoscere, Eidemque Fidelitati Vestrae in omnibus justis, honestis, ac licitis rebus, aliisque Dioecesis Agriensem tangentibus negotiis debitam reverentiam, et obedientiam (!) tamquam suis respective Vicarius praestare, et in exercitio Iurisdictionis suae dependentiam a Fidelitate Vestra habere, et hae nomine Eandem Fidelitatem Vestram ocyus personaliter accedere, et de provehendis Sacrae Unionis, ipsiusque Cleri, ac populi Uniti commodis mutuo consilia conferre, salutare denique Fidelitatis Vestrae Ideas, uti Nobis benigne pollicemur, in bonum Sinceræ Charitatis, et moderationis Ordinem unice tendentes, Zelosa cooperatione sua promovere, atque (104) sua etiam ex parte juxta Graeci Ritus instituta, et laudabilem Veterum Patrum disciplinam Presbyteros, univsumque Clerum in Officio continere; Ignorantiam, inolititas corruptelas, depravatosque mores, et quaeque probitati Christianae, ac Populi aedificationi obessent, omni nisu evellere, imo ubi res non satis eidem succederet, Fidelitatis Vestrae Ordinarium auctoritatem, tanquam opportunum auxilium implorare, sicque inalterabilem etiam Pientissimam intentionem Nostram pro homagiali devotione sua prompto, et alacri animo adimplere obligetur.

Ita vicissim Fidelitati Vestrae harum serie firmiter praecipimus, et mandamus, ut in consequentiam praecedentis Benignae Resolutionis Nostrae Omnibus Parochis Graeci Ritus Unitis a sui Ritus hominibus annui aequae, ac Stolare redditus, idque tam in Matribus, quam et Filialibus citra obmovendam difficultatem rite dependantur, neque hi amplius Latini Ritus Parochorum Vicarii, sed eorum in Unitate Fratres, et Amici compellentur; Fidelitas praeterea Vestra Antelatum Nominatum Episcopum Graeci Ritus Unitum Munkaciensem, ac Vicarium Apostolicum ceu Caput Cleri, et Populi Uniti convenienter tractare, atque Immunitates, et Privilegia, ipsorum Ecclesiastica sarta, tectaque conservare, imo contra quosvis violentos Impetitores efficaciter tueri, et manutenere; omnia denique praegravia, et incommoda undecunque impendentia a dicto Episcopo, ejusque Clero, et Populo Unito totis viribus antevertere, hacque ratione Sacrae Unionis augmentum cum concur-

в церквах, так і у філіалах, за винятком об-
грунтованих труднощів, і щоб ці вікарії па-
рохів латинського обряду більше не приму-
шувались (платити), але щоб платили уніати,
їхні брати і друзі; крім того, ваша вірність по-
винна і зобов'язана відповідно поводитись з
вищезгаданим призначеним мукачівським
уніатським єпископом грецького обряду і
апостольським вікарієм, тобто главою духо-
венства та уніатського народу, а також свято
зберігати імунітети та їх церковні привілеї,
та навіть успішно діяти проти деяких невга-
мовних прохачів; і, нарешті, з усіх сил відвер-
тати всі дуже важкі та неприємні звідусіль за-
грози від названого єпископа та його духо-
венство й уніатського народу, і, таким чи-
ном, попідкуватись про збільшення святої
унії з допомогою і згодою вищеназваного
уніатського єпископа грецького обряду.
Зрештою, тій же вашій вірності ми доброзич-
ливо і постійно залишаємось у нашій цісар-
сько-королівській милості і шанобливості».
Дано в нашому ерцгерцогському місті Відні,
в Австрії, дня двадцять четвертого, місяця
серпня, року господнього тисяча сімсот
шістдесят восьмого Марія-Терезія в. р. Граф
Франциск Естергазі в. р. Йозеф Ябланці в. р.

Преподобному і благородному графові Ка-
ролю Естергазі, з Галанти, постійному у
Фракні, егерському єпископові, щирому ни-
нішньому нашому радникові, також по-
стійному феїшпану об'єднаних комітетів
Гевеш та Солнок, щиро дорогому нашому
віруючому.

(105)

Глава 32

Водночас того ж року і дня у висланому з
Відня про це королівському декретові також
мукачівському єпископові Іоанну Брадачу
пропонується, щоб у відповідності як із за-
гальним правом, так і з канонічними поста-
новами егерського єпископа графа Кароля
Естергазі він визнав за справжнього і закон-
ного єпископа і свого настоятеля, і йому ж
віддав належну шану у всіх законних, чесних
і дозволених справах та інших справах, що
стосуються Егерської єпархії та виявив
послушність відповідно як його вікарій, і був
залежним від нього при здійсненні своєї
юрисдикції, і цим іменем якомога скоріше
особисто прибув до призначеного вже
егерського єпископа, і в свою чергу давав
поради стосовно поширення привілеїв святої
унії і самого духовенства та народу тому ж

su, et cointelligentia praenotati Episcopi Graeci
Ritus Uniti procurare debeat, et teneatur. In re-
liquo Eidem Fidelitati Vestrae Gratia, et Cle-
mentia Nostra Caesareo-Regia Benigne, jugi-
terque propensae manemus. Datum in Archi-
Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die vi-
gesima quarta mensis Augusti, Anno Domini
millesimo septingentesimo sexagesimo ostavo.
Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszter-
hazy m. p. Iosephus Iablanczy m. p.

Reverendo, Spectabili, ac Magnifico Comiti
Carolo Eszterhazy, de Galantha, Perpetuo in
Frakno, Episcopo Agriensi, et Consiliario Nos-
tro Actuali Intimo, Comitatum item Heves, et
Exterioris Szolnok Unitorum Perpetuo Supre-
mo Comiti, Fideli Nobis sincere Dilecto.

(105)

Caput 32.

Eodem aequo anno, et die Vienna expedito
eatenus Regio Decreto etiam Ioanni Bradats
Episcopo Munkacsieni imponitur, quatenus
dictamine tam Iuris communis, quam Concilio-
rum, et Constitutionum Canoniarum Comitem
Carolus Eszterhazy Episcopum Agriensem pro
vero, ac legitimo Ordinario, et Superiore suo
agnoscat, eidemque in omnibus justis, et hones-
tis, ac licitis rebus, aliisque Dioecesim Agrien-
sem tangentibus rebus debitam reverentiam, et
obedientiam (!), tamquam illius respectiva Vica-
rius praestet, et in exercitio Iurisdictionis suae
dependentiam ab illo habeat, hocque Nomine
Nominatum jam Agriensem Episcopum quanto-
cuius personaliter accedat, et de provehendis S.
Unionis, ipsiusque Cleri, et populi commodis
cum eodem Agriensi Episcopo consilia mutuo
conferat, ac salutares denique ideas illius coope-

егерському єпископові, і, нарешті, намагався всіма силами своїм співробітництвом у всьому поширювати його корисні ідеї.

Цією настільки несподіваною зміною справ дуже коротка радість з наявної свободи була припинена величезною поразкою, і мукачівський єпископ Іоанн несподіваним такого роду непередбачливим доброзичливим цісарсько-королівським наказом і розпорядженням так був приголомшений, що його сердечна хвороба знову відновилася і зовсім прикувала до ліжка. Отже, що він мав вирішити або як допомогти собі? Не покладаючись на самого себе, він негайно викликав до себе у Мукачєво дорозького пароха і водночас затисянського архідиякона, у присутності якого повідомив про зміну ситуації, той також здивований несподіваною метаморфозою, тим не менше наказує, щоб єпископ Іоанн мав добру надію, і після малого відпочинку, приступивши до роботи, згідно із своїм гострим розумом і досконалим знанням церковної історії, крім того, загального права, соборів та церковних постанов, на підставі яких мукачівський єпископ грецького обряду був підпорядкований звичайній юрисдикції егерського єпископа латинського обряду, зокрема ж IV гл. Латеранського собору, оскільки з обов'язку головного судді буллу Пія IV, римського папи, а також і інструкцію, видану Климентієм VII 30 серпня 1595 року про повернення греків до латинських єпископів, за допомогою церковної історії так з'ясував і пояснив, що ясніше за полуднєве світло (106), показав усім та іншим такого роду церковним постановам, що ні народ, ні руське католицьке духовенство не любить їхнього єпископа.

Бо 4-ий канон четвертого Латеранського собору стосується греків, що проживають у Сіцилії по обидві сторони річки Фарос, однак тому стає дуже ясно, що шість декретів таємно були послані 1718 року св. конгрегацією по пропаганді віри за римського папи Климента XI мукачівському єпископові Георгію Бізанці про те, що високопреосвященний кардинал Август із Саксонії, примас Угорського королівства, інформував егерського єпископа графа Габрієля Ердевді, що повернувся до нього у справі претензійного підпорядкування єпископа Георгія Бізанці, у своєму листі, виданому в Братиславі, 12 травня 1718 року, щоб з приводу цього звернувся до св. конгрегації по пропаганді віри, і таким чином закрити дорогу туди повернутись

ratione sua in omnibus promovere totis viribus studeat.

Hac tam subita rerum mutatione breve admodum e libertate obtenta gaudium ingenti ruina obtritum est, et Ioannes Episcopus Munkacsiensis insperata huiusmodi minus provisa benigna ordinatione, et dispositione Caesareo-Regia ita attonitus, ut tam intensus cordi ejus dolor subiretur, qui plane illum lecto affixerit. Quid igitur consilii caperet, aut unde semet juvaret? sibi met ipsi insufficiens, Parochum Doroghiensem, et simul Archi Diaconum Trans Tibiscanum illico Munkacsinum ad se evocavit, Praesens praesenti mutatum negotii statum communicavit, qui aequae repentinam miratus Metamorphosim, jubet nihilominus bonae spei esse Ioannem Episcopum, ac pauca pro respirio interjecta mora, accingens se labori, pro ratione perspicacissimi ingenii sui, consumataeque(!) in Historia Ecclesiastica Scientiae, allegatum Ius commune, Concilia, et Constitutiones Ecclesiasticas, quarum dictamine Graeci-Ritus Munkacsiensis Episcopus Ordinariae Jurisdictioni Latini Ritus Episcopo Agriensi subiceretur, in specie quidem Concilii Lateranensis IV. Cap. quoniam de Officio Iudicis Ordinarii Bullam Pii IV. Romanus Pontifex, ita et instructionem, a Clemente VIII. Anno 1595 die 30-a Augusti super Reformatione Graecorum ad Latinos Episcopos datam, ita petit ex Historia Ecclesiastica subsidiis enodavit, explicuit, ac dilucidavit, ut luce me- (106) ridiana clarius ostenderit omnibus his, et aliis huiusmodi Constitutionibus Ecclesiasticis neque populum, neque Clerum Rutheno-Catholicum minus eorum complecti Episcopum.

Canon enim 4-us Concilii Lateranensis 4-ti Graecos in Sicilia Cis, et ultra Fluvium Pharus habitantes concernit, sex autem Decreta a S. Congregatione de Propaganda Fide sub Clemente XI. Pontifice Romano anno 1718 ad Georgium Bizanczy, Episcopum Munkacsiensem subreptitiae expedita fuisse vel inde patet manifeste, quod Eminentissimus Cardinalis Augustus de Saxonia Primas Regni Hungariae recurrentem ad se Comitem Gabrielem Erdödy, Episcopum Agriensem quoad praetensam Georgii Bizanczy Episcopi subjectionem literis suis missilibus anno 1718 die 12-a May Posonii emanatis, informaverit, quatenus eo in merito ad S. Congregationem de Propaganda Fide recurret, taliterque Ulteriorem Viam eorsum recursum faciendi Georgio Bizanczy Episcopo praeccluderet, eo enim facto (:ajebat Augustus de Saxonia:) non facilem aurem Congregatio de Propaganda Fide recurrenti ad se Munkacsien-

єпископові Георгію Бізанці, бо, зробивши це (казав Август із Саксонії), конгрегація по пропаганді віри не буде прихильно слухати мукачівського єпископа, що звернувся до неї. І цей найбільший вузол треба було розв'язати добрим клином, та його, як досить запутаного, частозгадуваний дорозький парох ерудованими у цій справі міркуваннями не тільки розв'язав, але навіть одним ударом розірвав.

Граф Кароль Естергазі, егерський єпископ, одержавши раніше вже згаданий королівський декрет, негайно вислав справу з Егера в Мукачєво єпископу Іоаннові про організацію конференції у цій справі, а саме, по-перше, як книги, передусім ритуальні і найбільш необхідні повинні друкуватись для руського і волоського духовенства в типографії Егерської школи, зокрема з тією метою, щоб ці книги, заражені схизматичними помилками, очистити? По-друге, як повернути егерських русинів до св. унії? По-третє, нарешті, як викоренити наявні відмінності між латинським і руським духовенством? І, нарешті, додає, щоб мукачівський єпископ Іоанн, (107) згідно з доброзичливими у цій справі цісарсько-королівськими розпорядженнями, відправився в Егер, декілька разів того ж 1768 року Кароль нагадує про це самому Іоанну, але оскільки Іоанн не бажає прибути в Егер, зрештою відмовляється, в кінці кінців Кароль не виносить зволікань, того ж Іоанна у місяці грудні серйозно попередив, навіть, зрештою, якщо б в Егер особисто не з'явився, уже також починає вдаватися до погроз, тим часом мукачівський єпископ Іоанн, не давши жодної відповіді, на два наступні листи Кароля, оскільки вони містили в собі погрози, або щоб виграти час для обміркування в несподіваній справі, або щоб йому не показати ображену душу, тільки наступного 1769 року сам особисто прибув в Егер, спочатку в супроводі небагатьох прихильників, а угорсько-руське духовенство довідавшись, що їх єпископ відправляється в Егер, без всякого запрошення і наказу негайно зібралось у великій кількості з 12 комітатів до свого єпископа; і так при великому напливі шановного угорсько-руського духовенства 15 вересня прибувши в Егер, (Іоанн) поселився в приміському готелі шановної Егерської капітули.

Тут, після того як високопреосвящений пан мукачівський єпископ Іоанн із свого боку, а також його шановне католицьке

Episcopo praebitura est. Et hic maximus nodus bono cuneo restabat dissolvendus, quem attamen ut ut satis perplexum saepefatus Doroghiensis Parochus eruditus super eo elucubratis Dissertationibus non tantum expedivit, sed vel uno ictu respective praescidit.

Comes Carolus Eszterházy Episcopus Agriensis percepto supra jam relato Regio Decreto, substratum praescriptorum in eo instituendum Conferentiarum Agria illico Ioanni Episcopo Munkacsinum submisit, nempe 1-o Qualiter nam libri, cum primis Rituales Ruthenico Clero Curato, prouti et Valachico maxime necessarii, in Typographia Scholae Agriensis praesertim eo ex fine deberent Typis edi, ut libri hi erroribus Schismaticis infecti repurgentur? 2-o qualiter nam Rasciani Agrienses ad S. Unionem reducendi essent? 3-o Qualiter nam Vigentes Latinum inter, et Ruthenicum Curatum Clerum differentiae extirpari tandem possent? Et demum addit, ut Ioannes Episcopus Munkaciensis (107) in conformitate Benignarum eatenus factarum Ordinationum Caesareo-Regiarum Agriam se conferat, semel, ac iterum eodem 1768 anno ad id ipsum Carolus Ioannem hortatur, sed Ioanne venire Agriam differente, imo renuente, morarum tandem impatiens Carolus, eundem Ioannem in mense Decembri serio admonuit, quin imo, nisi Agriam personaliter comparuerit, jam minas quoque jactare coepit, Ioannes interim Episcopus Munkaciensis ad binas posteriores Caroli literas, tamquam minas in se continentes, nullo dato responso, seu ut spatium pro deliberando in subita re raperet, seu ne exulceratum animum eidem manifestaret, nonnisi subsequo 1769 anno solus in persona Agriam movit, paucis quidem adlateralibus in principio stipatus, verum inaudiens Clerus Hungaro-Ruthenus Episcopum suum Agriam proficisci, nemine vocante, minus aliquo jubente, illico ex 12 Comitibus frequentissimus ad Episcopum concurrat suum, ac ita in magno concursu Venerabilis Hungaro-Ruthenici Cleri 15-a Septembris Agriam adventans, in suburbano Venerabilis Capituli Agriensis Diversorio con-sedit.

Hic sumpto tam Illustrissimus Dominus Munkaciensis Episcopus Ioannes parte ex sua, quam etiam Venerabilis Clerus ejusdem Catholicus parte ex sua paulisper respicio, ad Excellentiam Suam Episcopalem illico Deputatos mi-

духовенство зі свого боку, трохи відпочили, негайно послали депутатів до його єпископської ексцеленції, щоб вони побажали їй доброго здоров'я і водночас довідалися про встановлення часу проведення конференції. Якщо б його єпископська ексцеленція намагалась в його присутності перед його шановною консисторією обговорювати справу католицького духовенства грецького обряду, щоб вони просили його про допуск усіх, а саме, щоб всі знали, що їх єпископ обговорює і підписує, не так, як робили його попередники, мукачівські єпископи, які обговорювали спільні справи, а саме, що стосується державного благополуччя духовенства, без духовенства не без великої шкоди для нього. А втім, депутати були відпущені без відповіді про встановлення часу проведення конференції, а також стосовно допуску чи не допуску руського духовенства, і єпископські (депутати) повернулися, виконавши тільки наказ про взаємне поздоровлення. Однак його єпископська ексцеленція негайно (108) послала завідуючого своїм архівом, вельми-преподобного пана Матія Торнера, щоб він забезпечив недоторканість єпископові Іоанну і водночас запросив його ж у гості на обід у резиденцію його єпископської ексцеленції, але єпископ Іоанн дуже ввічливо подякував за запрошення і відповів, що він, власне, ще в Мукачеві вирішив прямо піти в резиденцію його ексцеленції, але чому інакше сталося, про це він хоче окремо сказати його ексцеленції. Втім, поки єпископ Іоанн детальніше викладав тому ж депутатові, як, власне, боляче він переносить, що єпископська ексцеленція не зволила визначити відповідний час для проведення конференції як для його, так і для депутатів духовенства, хоч все-таки і його підірване здоров'я, і багато справ у Мукачеві вимагали його швидшого повернення, тоді депутат Матій Торнер на це відповів, що про встановлення або необхідність встановлення часу проведення конференції йому невідомо, зате дуже добре відомо, що його єпископська ексцеленція призначила консисторію на наступний день о 10 годині. Це сказавши, пішов геть.

Отже, на другий день, у суботу, один домашній слуга його ексцеленції запрошує єпископа Іоанна разом з шановним угорсько-руським духовенством, яке прибуло прямо з Мукачева, на сніданок, а саме на кусок риби, але єпископ Іоанн дуже ввічливо знову подя-

sere, ille quidem ultraneam Excellentiae Suae Episcopali sanitatem precaturus, et instituendae Conferentiae tempus determinandum simul expetiturus, hi vero de admissione omnium, si Excellentia sua Episcopalis in sui praesentia coram Ven. Consistorio suo Graeci Ritus Catholici Cleri negotium tractare intenderet, vel ex eo supplicaturus, ut nempe scirent omnes, quidnam Episcopus suus tractet, et quid subscribat, non sicut Praedecessores fecerunt Episcopi Munkaciense, negotia communia, publicam scilicet Cleri Salutem concernentia, sine Clero non Citra magnum Cleri praejudicium, tractantes; interim tam hi, quam Deputati illi sine responso de servandae conferentiae tempore, quemadmodum de admittendo, vel non Rutheno Clero dimissi sunt, et Episcopales quidem signanter reciprocum tantum pro delata salute referre jussi redierunt, misit attamen statim (108) Excellentia sua Episcopalis Archivi sui Curatorem, A. R. Dominum quippe Mathiam Torner, qui incolumitatem Episcopo Ioanni comprecaretur, et simul eundem ad hospitium, ac Collationem in Residentiam Excellentiae Suae Episcopalis invitaret, sed Episcopus Ioannes perhumanis pro invitatione actis gratis reposuit se quidem Munkacini adhuc constituisse, quod ad Residentiam Excellentiae Suae directe condescendere velit, cur autem secus factum sit, in particulari velle se Excellentiae suae adaperire. Caeterum dum eidem Deputato Episcopus Ioannes uberius exponeret, quam scilicet dolorose ferat, quod expetitur pro instituendis conferentiis tempus tam suis, quam et Cleri deputatis Excellentia Sua Episcopalis notificare dignata haud sit, cum tamen et sinistra Valetudo sua, et multifaria Munkacini negotia celeriore exponeret reditum suum; tunc Mathias Torner Deputatus ad hoc reposuit, quod de praefixo, vel praefigendo conferentiarum tempore eidem non constet, Consistorium interim pro sequentis diei hora 10-a per Excellentiam Suam Episcopalem indictum esse eidem quam optime constare, et his dictis discessit.

Altera igitur die, quae fuit Sabbathi, domesticus quidam, qui fuit Excellentiae Suae adventans servus, Episcopum Ioannem cum illis tantum ex Ven. Clero Hungaro-Rutheno, qui directe Munkacino venerunt, cum illo invitavit pro prandio, et signanter quidem pro piscis frusto, sed Ioannes Episcopus perhumanas rursus pro invitatione habuit grates, superaddens se, tamquam Orientalis Ecclesiae Catholicum die Mercurii quidem, et Veneris piscibus, die autem Sabbathi carnibus alioquin jam provisus vesci, et

кував за запрошення, додаючи, що він, як католик східної церкви їсть рибу в середу і п'ятницю, а в суботу — м'ясо, між іншим, яким він уже запасся, і водночас, щоб не здавалось, що він не є побожним, поки він сам не засвідчить його єпископській ексцеленції своє особисте віросповідання двома делегатами з лона свого шановного духовенства за офіційне запрошення на обід, або на сніданок, знову найуклініше подякував, і водночас як за допомогою своїх, так і двох інших делегатів з боку свого шановного духовенства неодноразово просив, щоб його єпископська ексцеленція зволила призначити час відповідних конференцій, оскільки (109) як роздатування щодня забирає більше сил, так і в Мукачеві всякі інші справи накопичувались, і навіть такі, які не терпіли його дальшої відсутності.

Отже, делегація з боку шановного руського духовенства одержала від його єпископської ексцеленції бажане роз'яснення, а саме тому, що ця справа стосувалась всього шановного мукачівського католицького духовенства, то воно у повному складі буде допущено до конференції, а єпископським депутатом була дана така відповідь: оскільки справа важка, тому також час вимагає, і з цими словами ця ж його єпископська ексцеленція відправилась в консисторію на призначену 10 годину ранку. Того ж дня після обіду біля 3 години той же єпископ Іоанн, відчуваючи, що він почуває себе краще і маючи намір представити його єпископській ексцеленції свою шану, там же за згодою всього присутнього шановного духовенства, з лона якого він взяв чотирьох шановніших мужів і з ними прибув до його єпископської ексцеленції, якого, поки з належною побожністю вітає, не без подиву чує його відповідь: «Однак я призначив час конференції перед сніданком». На це єпископ Іоанн відповів: «Високопреосвященний пане, мені про це нічого невідомо». Тоді егерський єпископ, звернувшись до одного з депутатів, питає його, що він доповів своєму єпископові. Той прямо відповів: «Я доповів, високопреосвященний пане, що ваша ексцеленція зволила сказати, а саме, що справа важка, і тому час вимагає, і водночас, додавши, що час в консисторії наступив і не можна відкладати». На це єпископ Іоанн відповів: «Високопреосвященний пане, я не прийшов сюди для призначення конференцій, але тільки з тією метою, щоб виявити свою найукліннішу шану вашій екс-

simul ne officio deesse videretur humanitatis, donec ipsemet personalem cultum suum Excellentiae suae Episcopali contestaretur, per duos, de gremio Ven. Cleri sui delegatos pro Officiosa ad Collationem, sive prandium, invitatione rursus humillimas egit gratias, ac simul tam medio suorum, quam et binorum aliorum ex patre Ven. Cleri sui ablegatorum identidem institit, quatenus desideratarum Excellentia Sua Episcopalis praefigere dignaretur Conferentiarum terminum, cum parte ex (109) sua tam paroxismus majores in dies acciperet vires, quam et Munkacsini alia, et publica accumularentur negotia, et quidem talia, quae haud paterentur longiorem ejus absentiam.

Ablegatio igitur ex parte Ven. Cleri Ruthenici desideratam ab Excellentia sua Episcopalicam retulit declarationem, nempe, quod quemadmodum negotium istud totum Ven. Munkacsiensem Catholicum concerneret Clerum, ita et ad conferentias totum, quantum admissum iri, Episcopalis vero taliter repositum est Deputatis: quod cum negotium grave foret, ideo etiam mora indigeret, et his dictis eadem Excellentia Sua Episcopalis ad praefixum pro hora 10-a matutina Consistorium properavit. Eadem die a meridie circa horam 3-am Idem Episcopus Ioannes relevari ab infirmitate se sentiens, Excellentiae Suae Episcopali cultum praestiturus suum, toto ibidem praesente Ven. Clero consentiente, quatuor de gremio Ven. Cleri assumpsit viros honoratiores, et cum iis Excellentiam suam Episcopalem adivit, quem, dum debita cum humanitate adsalutat, non sine admiratione reponentem audit: „tamen ego Conferentiae tempus ante prandium constitueram“ ad quod reponente Ioanne Episcopo: „Domine Excellentissime! Mihi hac de re nihil constat“ tunc Praesul Agriensis convertens se ad unum Deputatorum, quaerit ex eo, quidnam retulerit Episcopo suo? qui directe reposuit: „retuli Excellentissime Domine! quod Excellentia Vestra dicere dignabatur, nempe quod negotium esset grave, et ideo mora indigeret, et eo simul addito, quod tempus Consistorii instaret, neque prorogari posset“ ad haec interposuit Ioannes Episcopus: „Domine Excellentissime! Ego non veni huc pro conferentiis instituendis, sed tantum fine eo, quatenus humillimam meam exhibeam Venerationem Excellentiae Vestrae „quo auditio Prae-

целенці». Почувши це, лице егерського єпископа негайно прояснилося, і у взаємній бесіді поступово змінив тему бесіди, кажучи: «Отже, сідаймо, і дійшовши згоди з обох сторін, такий, який слідує, починається»:

Глава 33

Диалог між єпископами, егерським Каролем та мукачівським Іоанном, року 1769, дня 16 вересня, в Егері

Кароль каже: «Ваше високопреподобне панство знехтувало моєю резиденцією, про яку я повідомив Вам, що я її обладнав також для прийняття цісаря, якого уже один раз прийняв для папи».

Іоанн дуже скромно відповів: «Це я зробив, високопреосвященний пане, ніскільки не нехтуючи, але скоріше з інших міркувань, які, зокрема, необхідно викласти Вашій ексцеленції».

Кароль тоді запитує Іоанна: «Хто ж ті, що з вами присутні?»

Іоанн називає окремо (110) по порядку кожного ім'я, прізвище і посаду та пояснює, хто вони, а саме: архідіякони Георгій Сабадош кафедральний, Андрій Жеткей марамороський, Андрій Бачинський саболчський, Іоанн Бокшай черегатський.

Кароль тоді каже: «А як веде себе мій мукачівський плебан?»

Іоанн відповідає: «Чудово». Те саме підтверджували про мукачівського капелана кафедральний архідякон, а про плебана, як свого калловського сусіда, саболчський архідякон, Іоанн з радістю сказав: «Високопреосвященний пане, якби всі плебани вашої ексцеленції були такими, тоді напевно зникли б ті відмінності, які до цього часу не без численних скандалів процвітають».

Кароль, не зважаючи на ці слова, каже: «Якби Ваше високопреподобне панство скоріше до мене прийшов, ми б шукали спосіб усунути ті відмінності».

Іоанн тоді каже: «Я б, зрештою, прийшов раніше, високопреосвященний пане, якби не дуже гострий біль серця, який виник з несподіваного і непередбаченого доброзичливого розпорядження і не прикував мене до ліжка, а опісля то з мого боку, то з боку Вашої ексцеленції не стояли на шляху різні перешкоди».

Кароль на це відповідає Іоанну:

sul Agriensis vultum suum in serenum illico mutavit, ac inter mutua colloquia sensim sermonem deflexit inquiens: „ergo sedeamus, factoque parte ex utraque consensu, talis qualis sequitur, ortus est:“

Caput 33.

Dialogus Carolum inter Agriensem, et Ioannem Munkacsensem Episcopos, Anno 1769 die 16-a Septembris, Agrariae.

Carolus: „Rndma D. Vestra „ait“, Residentiam meam despexit, quam ego nunciaveram eidem ita me habere instructam, ut Caesari etiam excipiendo sit idonea, quem jam semel Papae excepi.

Ioannes: Minime ex despectu, modestissime respondit, hoc feci Excellentissime Domine, sed potius ex aliis rationibus, particulariter Excellentiae Vestrae exponendis.

Carolus: querit tum a Ioanne, quinam essent hi, qui secum praesentes adessent?

Ioannes: Singulorum Nomina, Cognomina, et Officia sin- (110) gillatim ex Ordine enarrat, et qui forent, explicit; nempe, quod Georgius Szabados Cathedralis, Andreas Zsetkey Marmarossiensis, Andreas Bacsinzsky Szabolcsensis, Ioannes Boksay Cserehatensis, essent Archidiaconi.

Carolus tum ait: Et qualiter Plebanus meus Munkacsiensis se gerit?

Ioannes: Insigner reponit, quod id ipsum dum de Capellano Munkacsensi Cathedralis, et de Plebano, ut sibi vicino Kalloviensi, Szabolcsensis Archidiaconi affirmassent, Ioannes cum hilaritate quadam, utinam inquit: Excellentissime Domine! omnes Excellentiae Vestrae Plebani tales essent, tunc cessarent profecto differentiae illae, quae hucdum non sine multorum vigent scandalorum.

Carolus ad ista verba nonnihilo alteratus, dicit: Si Vestra reverendissima Dominatio citius ad me venisset, differentiis istis quaesivissemus medium sufferendi.

Ioannes tunc ait: Venissem omnino pridem Excellentissime Domine! nisi intensissimus cordis dolor, ex non sperata, minus praevisa Benigna Ordinatione subortus, lecto me affixisset, ex post vero jam ex parte mea, jam ex parte Excellentiae Vestrae diversa obstitissent impedimenta.

Carolus ad haec reponit Ioanni: dolor iste inquiens, fuit potius sensualis, quam spiritualis.

Ioannes reponit: Excellentissime Domine!

«Біль той важкий був скоріше тілесний, ніж духовний».

Іоанн відповідає: «Високопреосвященний пане, тіло з душею страждає, а душа з тілом».

Кароль сказав: «Щоправда, правду я сам визнаю, ваше високопреподобне панство мав підставу хвилюватися, але довірмося богу, із святої волі якого це робиться найвищою главою церкви».

Іоанн каже: «Від найвищої глави церкви у цьому випадку я нічого не одержав».

Кароль запитує: «Нічого?»

Іоанн підтверджує: «Я нічого».

Кароль тоді Іоанну каже: «Отже, негайно почує, зрештою Рим не повинен щось писати вашому панству, але через мене давати розпорядження». І негайно звернувшись поміцьки до каноніка-графа з Баттян, який потім став єпископом Трансильванії, наказує принести листи, послані щасливої пам'яті папою Климентом XIII.

На це озвався кафедральний архідиякон: «Отже, ми будемо, високопреосвященний пане, неначе дрова і як чисті автомати, хоч ми є синами тої самої матері-церкви».

Кароль наказує саболцькому архідиякону публічно читати принесений папський указ, який швидко прочитав два чи три рядки самого тексту.

Іоанн перебив читання, кажучи: «Якщо це, високопреосвященний пане, послано з Рима, нам те відомо». Водночас архідиякони озвалися і сказали (111): «Однак це загальновідомо і нас не стосується, для кого буде читатись». «Це є те, каже архідиякон, що нам спричиняє біль. Ваша ексцеленція своїми інформаціями піклувався про нас без нас».

Кароль заперечує, що це було встановлено святим духом.

Іоанн відповідає: «Св. дух не може собі суперечити, тому що і мої булли є від папського престолу, на яких я також добровільно настоюю».

Кароль тоді каже: «Отже, він противиться святому духові».

Іоанн відповідає Каролу: «Аж ніяк, тому що з'явилися пізніше мої булли, ніж ті папські листи, і якщо нічого іншого ваша ексцеленція не має, я на цьому не заспокоююсь».

Кароль підтверджує: «Зрештою, я маю». І негайно наказує своєму канонікові принести указ його святості, посланий його найсвятішій величності. Коли той же канонік відкрив почав читати принесений (указ), дійшов

Corpus cum anima, et anima cum corpore patitur.

Carolus: Verum est inquit, verum ego ipse recognosco, habuit Reverendissima Dominatio Vestra, unde perturbetur, sed committamus nos Deo, ex cuius Sancta Voluntate haec sunt per Summum Ecclesiae caput ordinata.

Ioannes: Ego ait nihil a Summo Ecclesiae Capite hoc in passu accepi.

Carolus requirit: Nihil?

Ioannes confirmat: Ego nihil.

Carolus Tum inquit Ioanni: ergo statim audiet, alioquin Roma Vestrae Dominationi non debet quidquam scribere, sed per me intimare, et illico Canonicum, Comitem de Battyan qui dein Episcopus Transilvaniae evasit Germanice allocutus, jubet adferre a felicis Recordationis Clemente XIII. Pontifice literas submissas.

Ad haec interlocutus Cathedralis Archidiaconus, ergo ait Nos erimus Excellentissime Domine! tamquam ligna, et veluti pura automata, qui ejusdem Ecclesiae Matris filii sumus.

Carolus Adlatum Pontificium rescriptum jubet per Szabolcsensem Archidiaconum publice legi, qui cum ipsius contextus duas, tresve lineas palam legendo percurrisset.

Ioannes Lectionem interruptit inquires: Si hoc Excellentissime Domine! Roma est missum, nobis istud notum est, aequae clamantibus Archidiaconis, et dicentibus: (111) tamen hoc publicum est, neque nos concernit. Cui bono legetur? hoc est ait Archidiaconus, quod nobis dolorem causat Excellentia Vestra informationibus suis egit de nobis sine nobis.

Carolus Replicat haec esse Spiritu S. dictante determinata.

Ioannes: „Spiritu S.“ reponit, sibi contradicere non potest, cum et Bullae meae sint a Sede Apostolica, quibus etiam ultronee inhaereo.

Carolus Tunc ait: ergo resistit Spiritui Sancto.

Ioannes reponit Carolo nullatenus, quia tardius emanarunt Bullae meae, quam istae literae Pontificiae, et si nihil habet Excellentia Vestra aliud, his non acquiesco.

Carolus affirmat, imo habeo, et illico jubet Canonicum suum a latere, Sanctitatis Suae Rescriptum, Majestati Suae SSmae missum, adferre, quod allatum, dum idem Canonicus palam legere coepisset, atque ad illos terminos pervenisset ipsam Securitatem Regis et Regni, erectionem Episcopatus Munkacsensis non admittere.

Ioannes Tum cum omnibus adlateralibus suis inexpectato, cuius tacite insimulabantur infidelitatis termino tamquam fulmine icti assurgunt,

до тих слів, що сама безпека короля і королівства не дозволяє встановити мукачівський єпископат.

Іоанн тоді з усіма своїми прихильниками, не сподіваючись на таке недовір'я, про яке таємно думали, як блискавкою вражені встають і офіційно протестують проти цієї несправедливої інформації його ексцеленції у папи, посилаючись на історію століть, на підставі чого усім відомо, що русини в Угорщині постійно були вірними королю і королівству і що цей (народ) нічого не замишляє проти безпеки короля і королівства, і настійно вимагали: «Нехай покаже ваша ексцеленція хто? і що?»

Іоанн додає: «Так і мій попередник Георгій Бізанці несправедливо був звинувачений багато в чому блаженної пам'яті попередниками вашої ексцеленції».

Кароль тоді відповідає: «Я не кажу, що русини є бунтівники, але тому що справа утверджена святим духом, якому протистоїть ваше високопреподобне панство».

Іоанн, склавши і піднявши до неба руки, додає, кажучи: «Ми помремо, високопреосвященний пане, і станемо перед страшним судом нашого спасителя, тоді буде ясно, що я робив і що робила ваша ексцеленція».

Кароль, скипівши на це і вдаривши кулаком по столу, повернувши і втупивши очі на присутніх архidiaконів, каже: «Нехай чують ваші панства, я приховував, не хотів дотепер говорити, але тепер скажу, нехай уже судять, якою є ця людина (показував на єпископа Іоанна), ось ще він хотів спонукати його найсвятішу величність, щоб своїм авторитетом, без впливу папи вирішити цю справу. Чи це годилося одному єпископові?»

Іоанн у свій захист відповідає: «Я тоді не був єпископом, а агентом духовенства».

Кароль тоді каже: «Але це не годилося робити християнину».

Іоанн незадоволено відповідає: «Це було не лише моє прохання, але водночас думка високої придворної канцелярії, у склад якої входить (112) прелат єпископ».

Кароль сердито каже: «Вони також погано зробили, сама найсвятіша величність розповіла мені, що ваше високопреподобне панство хотіло схилити його самого до цього».

Іоанн тоді незадоволено каже: «Я, високопреосвященний пане, буду скаржитись найсвятішій величності, тому що Ви засудили мене у присутності мого духовенства».

Кароль каже: «Добре, нехай скаржиться, я

atque contra sinistram hanc Excellentiae Suae apud Pontificem factam informationem solenniter protestantur ad notitiam provocantes saeculorum, qua omnibus constat Ruthenos in Hungaria Regi, Regnoque constanter fuisse fideles, neque hunc contra Securitatem Regis, aut Regni moliri quidpiam, aut, instantes rogabant, ostendat Excellentia Vestra quis? et quid?

Ioannes subjungit: sic etiam sinistre insimulatus fuit quoad plura Praedecessor meus: Georgius Bizanczy, piae reminiscitiae a Praedecessoribus Excellentiae Vestrae.

Carolus Tum reponit: Ego non dico Ruthenos esse rebelles, sed quod negotium Spiritu S. dicente sit conclusum, cui Reverendissima Dominatio Vestra resistit.

Ioannes junctis tum, et in Coelum elevatis manibus subinfert, dicens: Moriemur Domine Excellentissime! atque coram Tribunali Salvatoris Nostri terribili consistemus, tunc quid ego, quid Excellentia Vestra egerimus? apparebit.

Carolus Excandescens ad haec, pugnoque mensam quatens, conversis, et fixis in Archidiaconos praesentes oculis ait: „audiant Dominationes Vestrae, dissimulabam, dicere nolobam adusque, sed nunc dico, judicent jam, qualis sit homo iste (:Ioannem Episcopum indigabat:) ecce adhuc inducere voluit Majestatem Suam Sacratissimam, ut sua autoritate, sine influxu Pontificis causam hanc decideret, decuitne hoc unum Episcopum?

Ioannes in defensionem sui reponit: Ego pro tunc Episcopus non fuit (!), sed agens Cleri.

Carolus tum ait: Sed nec Christianum hominem hoc decebat.

Ioannes subsumens, reponit: haec non fuit mea solius petitio, sed simul Excelsae Cancellariae Aulicae opinio, in qua est (112) Praelatus Episcopus.

Carolus Reurgens, ait: etiam illi male fecerunt, Ipsa Sacra Majestas narravit mihi, quod Reverendissima Dominatio Vestra ad id ipsam voluerit inducere.

Ioannes Tum subsumens, inquit: Ego Excellentissime Domine querulabor coram Sacra Majestate, quod me coram Clero meo ita iudicandum exponat.

Carolus. Bene, ait, queruletur, ego hoc ex ore

це знаю з уст його найсвятішої величності, між тим, буду скаржитись і я, і ось маю двох каноніків за свідків».

Іоанн, звертаючись до своїх, каже: «Я також маю своїх чотирьох архidiaконів». І на цьому, припинивши і не закінчивши читання папського указу до її найсвятішої величності, знову з обох сторін було припинено (суперечку).

Іоанн тоді знову каже: «Чи можна мені говорити про своє єпископське право?»

Кароль на це відповідає: «Взагалі, можна».

Іоанн тоді додає: «Ваша ексцеленція дуже часто удостоюється говорити, що я противлюсь святому духові, неначе я не знаю римські канали, які по відношенню до справ є різними, як і мої булли є від папського престолу, листи ж як його найсвятішої величності, так і вашій ексцеленції були послані його святістю тільки з папської канцелярії».

Кароль на це відповідає: «Були присутні сім кардиналів».

Іоанн спростовує: «Скільки б не було, однак делегація з більшою увагою висунула мене на папського вікарія, ніж листи, послані вашій ексцеленції, у яких, зрештою, немає жодного рішення».

Кароль, маючи намір продовжити розмову, питає Іоанна: «А що скаже ваше високопреподобне панство стосовно мого листа, висланого вам ще у грудні?»

Іоанн відповідає: «Однак, високопреосвященний пане, я відповів на нього вашій ексцеленції».

Кароль, не схвалюючи відповідь, каже: «Ні-ні, але тепер що відповідає». І негайно розпоряджається принести цього свого листа і відкрито читати, питаючи те, що стосується першого пункту, а саме, що стосується вчителя обряду.

Іоанн тоді питає Кароля: «Чому тут ставиться питання про вчителя обряду?»

Кароль відповідає: «Для блага і збільшення св. унії».

Іоанн тоді відповідає: «Високопреосвященний пане, я зовсім не є противником, щоб юнаки мого обряду виховувались у семінаріях латинян, але я хотів би того, щоб і я мав у Мукачеві семінарію, де 200 і більше юнаків звичайної теології вивчають догматичну мораль, для яких я не маю ні гроша допомоги».

Кароль, перебиваючи розмову, каже: «Нехай має ваше панство. Я не турбуюсь».

Іоанн на це відповідає, використовуючи

Majestatis Suae Sacratissimae habeo, querulabor interim et ego, et ecce binos Canonicos habeo pro testimonio.

Ioannes Provocans se ad suos inquit: Etiam ego habeo quatuor Archi-Diaconos meos, et his, rescripti Pontificii ad Majestatem Suam Sacratissimam lectione abrupta, nec finita, rursum consessum est ab utrinque.

Ioannes tum rursus ait: Licetne mihi pro libertate mea Episcopali loqui?

Carolus ad haec reponit: Licet omnino.

Ioannes tum subjungens: Toties dicere dignatur Excellentia Vestra me Spiritui Sancto resistere, ac si ego nescirem Canales Romanos, qui pro ratione negotiorum sunt diversi, utique Bullae meae sunt a Sede Apostolica, literae vero tam Majestati Suae Sacratissimae, quam Excellentiae Vestrae a Sua Sanctitate missae sunt tantum ex Cancellaria Pontificia.

Carolus ad hoc reponit: Septem inquam praesentes fuerunt Cardinales.

Ioannes. Quotcunque fuissent, regerit, tamen Deputatio mei in Vicarium Apostolicum majori cum attentione conclusa fuit, quam literae Excellentiae Vestrae missae, in quibus alioquin nulla est decisio.

Carolus Discursum tunc continuaturus, ex Ioanne quaerit: et quid Dominatio Vestra Rndmā dicit ad literas meas, adhuc in Decembri sibi missas?

Ioannes reponit: tamen Domine Excellentissime! rescripsi ad eas Excellentiae Vestrae.

Carolus Responsum non acceptans, inquit: Non-non, sed nunc quid respondet, ac illico easdem literas suas curat adferri, et palam legi interrogando: quid ad primum punctum? Ritus Professorem nempe concernens.

Ioannes Tum a Carolo quaerit: quare hic desideratur Professor Ritus?

Carolus reponit: Pro bono, et incremento S. Unionis.

Ioannes tunc reponit: Excellentissime Domine! ego plane non sum contrarius, ne Ritus mei juvenes in Seminariis Latinorum educuntur, sed et istud optarem, quatenus et ego Munkacsini Seminarium haberem, ubi 200, et amplius juvenes Theologiae Ordinariae student Dogmatico-Morali, pro quibus ne unius quidem teruncii subsidium habeo.

Carolus Discursum interrumpens inquit: habeat Dominatio Vestra Ego non curo.

Ioannes ad hoc replicat, sequenti similitudine usus: Domine Excellentissime! hoc tantum significat, ac si Excellentia Vestra staret ad rippam (!) Danubii ex parte Budae, et me ex parte Pes-

таке порівняння: «Високопреосвященний пане, це стільки означає, неначе ваша ексцеленція стояла б біля берега Дунаю з боку Буди і мене голосом і рукою підбадьорувала б з боку Пешта прийти до себе, розвівши тимчасом міст (113), щоб, таким чином, я не міг би перейти».

Кароль: «Але який з цього робить висновок?»

Іоанн говорить: «Це значить, високопреосвященний пане, що ваша ексцеленція хоче добра, а також шукає (його) для русинів і не турбується, щоб я мав допомогу для названої молоді і все-таки затримала допомогу, виділену мені найшанобливіше найсвятішою величністю, яку якби ваша ексцеленція не затримала, я уже мав би школи у Мукачеві, і це було б на користь св. унії, тому що як русини бачать обряд і церемонії латинян і вчать разом у школах і семінаріях латинян, так у свою чергу латинська молодь бачила б і знайомилась б з грецьким обрядом у мукачівських школах, і далі так зміцнювалася б св. унія і не нехтувався б, як тепер всюди, зі скандалом святий грецький обряд русинів; як живий приклад маємо колегію по пропаганді та інший (приклад) св. Афанасія, у Римі, греків, у яких передбачливіші латиняни вивчають разом грецький та інші східні обряди».

Кароль каже: «Як у Римі, я знаю, але нехай скаже ваше панство, як може бути в Егері?»

Іоанн: «Високопреосвященний пане, порізному і при тому неперекладні стоять на шляху труднощі, щоб учитель тут призначився».

Кароль питає: «Які вони?»

Іоанн відповідає: «Високопреосвященний пане, щоб сказати декількома словами: що, де, коли, і як їх буде вчити?»

Кароль. «Не без нехтування претензій, і, можливо, претензійних у майбутньому труднощів, підсумовуючи відповідаю: Що? — Обряд. Де? — У школах. Коли? — На своїх заняттях. Як? — По-руськи».

Іоанн, неначе сконфужений, каже: «Легко говорити вашій ексцеленції, але я знаю, в чому полягає грецький обряд, бо спочатку і передусім він повинен би їх навчити добре читати по-руськи».

Кароль на це, сміючись, відповідає: «Велике діло є по-руськи читати».

Іоанн зі своїми прихильниками відповідає: «Так дуже велике, бо якщо б хтось не знав читати з дотриманням наголосу і титли, того

tini subtracto prius ponte ad se ve- (113) nire Voce, manaque hortaretur, taliter utique ego non possem transire.

Carolus: Sed quid hoc interrogat?

Ioannes: Hoc est Excellentissime Domine! dicit se Excellentia Vestra bonum velle, et etiam quaerere Ruthenorum, nec curare, quominus ego pro dicta juventute subsidium habeam, et tamen media a Majestate Sacratissima mihi Clementissime resoluta peaepedivit (!), quae si Excellentia Vestra non praepedivisset, jam haberem Scholas Munkacsini, et hoc esset pro emolumento S. Unionis, quia sicut Rutheni Latinarum Ritus, et Caeremonias vident, et condiscunt in scholis, et Seminariis Latinorum, ita vicissim Latina juventus videret, et experiretur Ritus Graecum in Scholis Munkacsiensibus, ac porro ita firmaretur S. Unio, nec contemnere-tur, uti nunc passim cum scandalo Ruthenorum Sacer Ritus Graecus; sicut vivum exemplum habemus Collegium de Propugnanda, et aliud S. Athanassii, Romae Graecorum, in quibus perspicatioris Latini Graecum, et alios Orientales condiscunt Ritus.

Carolus. Qualiter inquit sit Romae, ego scio, sed dicat Dominatio Vestra quomodo Agrariae possit fieri?

Ioannes. Excellentissime Domine! Multifarie, et quidem insuperabiles obstant difficultates, ut Professor hic instituat.

Carolus: Quae illae essent? sciscitatur.

Ioannes respondit: Excellentissime Domine! ut paucis dicam, quid? ubi? quando? et qualiter illos docebit?

Carolus. Non sine contemptu praetensarum, et nefors praetendendarum difficultatum resu-mendo, respondeo: quid? Ritus. Ubi? in Scholis. quando? suis horis. qualiter? Ruthenice.

Ioannes Ac si confusus: facile est inquit Excellentiae Vestrae dicere, sed ego scio, in quo consistat Ritus Graecus, primo enim, et ante omnia bene legere Ruthenice deberet illos docere.

Carolus Ad hoc ridendo reponit: Magna ars est Ruthenice legere.

Ioannes Cum adlateralibus suis reponit: imo maxima, nisi enim quis cum observatione accentuum, et contractionum sciat legere, ab ipso populo, linguae suae gnaro indubie explodetur, taceo de cantu, qui in prima, eaque vulgata tantum classe 99 diversis constat tonis; ultroneo porro de Officio Ritualis Professoris loqui volentem Ioannem praepedivit Carolus, veluti ista contemnens. Proinde.

Carolus: Quid inquit ad 2-um punctum? Ego

сам народ, який знає свою мову, без сумніву засудив би. Я не говорю про спів, який у першому, і то народному класі складається з 99 різних тонів». Кароль, зневажаючи це, перешкодив Іоанну, який далі хотів добровільно говорити про обрядового учителя. Потім.

Кароль каже: «Що по 2-му пункту? Я хочу мати тут, в Егері, руську типографію, що думає (ваше панство) про її розвиток?»

Іоанн, слухаючи і розуміючи це, і викладаючи свої думки, щиро на таке відповідає: «Високопреосвященний пане, якщо б ваша ексцеленція одержала найкрасивіший папір, і то венеціанський, і при друкуванні руських книг на початку кожного слова поставила б золоту літеру, чистосердечно признаю — з того нічого не вийде».

(114) Кароль відповідає Іоанну: «Чому я не міг би мати (успіху)?»

Іоанн впевнено відповідає: «Тому що тут, в Егері, надруковані».

Кароль спростовує: «Отже, в Мукачеві слід сподіватись на більше?»

Іоанн впевнено (каже): «Так, високопреосвященний пане, тому що якби типографія була в Мукачеві, і я постарався б надрукувати книги на найдешевшому папері дерев'яним шрифтом, я наслідуюсь пообіцяти вашій ексцеленції, що вони будуть придатними не тільки для духовенства та уніатського народу, але й для самих роз'єднаних русинів, що бояться навіть імені майбутнього латинського єпископа. Так вони (книги) корисні і для св. унії».

Кароль на це каже: «Я не хочу, щоб також тут, в Егері, друкувались під моїм іменем, а під іменем високопреподобного вашого панства».

Іоанн відповідає: «Звідси впливає, що подібно до того, як ваша ексцеленція, яка досі не мала жодного довір'я, так і народ грецького обряду не довіряє мені».

Кароль це спростовує: «Ваше високопреподобне панство робить все удавано. А що вже по 3-му пункту; як тамешні русини можуть повернутись до святої унії?»

Іоанн коротко відповідає: «Повернення тамешних русинів до св. унії, як ваша ексцеленція розпочала без мене, так без мене нехай звольить його продовжити, бо свята унія не користується тюрмами».

Кароль, схвильований цими словами Іоанна, так звертається до нього: «Однак скільки разів я запрошував ваше панство в Егер, щоб поговорити про цю справу, але через те, що

Typographiam (!) Ruthenicam hic Agriae volo habere, quid sentit de illius progressu?

Ioannes Audiens ista, et intelligens, ac sensa sua adaperiens, sincere ad ea reponit: Domine Excellentissime! Si Excellentia Vestra elegantissimam Chartam, eamque veneticam procuraverit, et illa libros Ruthenicos imprimendo cuilibet voci literam auream praeposuerit, candide fateor, ex illa nullum progressum habebit.

(114) Carolus reponit Ioanni: Quare non haberem?

Ioannes confidenter inquit, quia hic Agriae imprimerentur.

Carolus regerit: Ergo Munkacsini plus esset sperandum?

Ioannes confidenter: ita Excellentissime Domine, quia si Typographia Munkacsini esset, et ego in vilissima charta typo ligneo curarem imprimi libros, audeo Excellentiae Vestrae polliceri, quod non tantum Clero, et Populo Unito, sed et ipsis disjunctis Rascianis, vel nomen Latini Episcopi horrentibus futuri sint grati, Sic S. Unioni proficui.

Carolus Ad hoc ait: nolo ego, ut hic etiam Agriae sub nomine meo, sed Dominationis Vestrae Reverendissimae imprimerentur.

Ioannes reponit: hinc sequeretur, ut quemadmodum Excellentia Vestra, quam nullam hactenus habuit, etiam a me Gr. Ritus populus subtrahat omnem confidentiam.

Carolus ad hoc regerit: Dominatio Vestra Reverendissima omnia fecte agit, et ideo quid jam ad punctum 3-um quomodo Rasciani hujates ad Sacram Unionem reduci possent?

Ioannes Brevibus reponit: Reductionem hujatum Rascianorum ad S. Unionem, quemadmodum Excellentia Vestra sine me incoepit, ita sine me dignetur eandem continuare, Sacra enim Unio carceribus non procuratur.

Carolus Ad verba ista Ioannis commotus, ita eum alloquitur: Tamen quoties Dominationem Vestram Agriam vocabam, ut de hoc negotio contulisset, sed quia tardabat venire, solus coactus sum opus aggredi.

Ioannes Nullum reponit periculum in mora fuit, neque ego propter meas, et impedimentorum, et miseriarum copias citius venire potui, paratus semper Clementissimae Dominae iussa exequi.

Carolus Quid tandem ad Punctum 4-tum? Qualiter vigentes Latinum inter, et Ruthenicum Clerum differentiae extirpari, et sufferri possent.

Ioannes Facillime ait, dummodo Excellentiae Vestrae Parochi accomodent se Clementissimis

зволікало (ваше панство) приїхати, я змушений був сам приступити до справи».

Іоанн відповідає: «Жодної небезпеки не було в затримці, я не зміг приїхати швидше із-за великої кількості перешкод і труднощів, я завжди готовий виконувати накази найласкавішої володарки».

Кароль: «Що, нарешті, по 4-му пункту? Як можуть бути усунені наявні відмінності між латинським і руським духовенством?»

Іоанн каже: «Дуже легко, якщо тільки парохі вашої ексцеленції пристосуються відносно цього до найласкавіших розпоряджень найсвятішої її величності. Тоді всі скандали і відмінності зникнуть».

Кароль каже: «Ніхто з руського духовенства не звертався із скаргою до мене».

Іоанн каже: «Хто міг би у всякому окремому випадку жалітись?»

Кароль, схвильований цими словами, відповідає: «Ясно, що удавано прийшов і все собі дозволяє». Тому питає Іоанна, кажучи: «Чи принесло ваше високопреподобне панство приналежності і книги, як я написав раніше?»

Іоанн каже: «Я маю і приналежності, і книги з собою, але не для Габіни, якого ваша ексцеленція без мого відома супроти канонів призначила парохом в Егері».

Кароль на це відповідає: «Однак я написав вашому високопреподобному панству про нього».

Іоанн каже: «Так ваша ексцеленція написала, але вже тоді він виконував теперішні свої функції».

(115) Кароль відповідає: «Отже, чому (ваше панство) не прислало мені іншого пресвітера, так як я просив?»

Іоанн: «Високопреосвященний пане, у жодних своїх листах, висланих до мене, ваша ексцеленція навіть не згадала про направлення сюди іншого мукачівця».

Кароль, знову підтверджуючи, каже: «Так, я зробив».

Іоанн знову заперечує, а Кароль не перестав стверджувати до тих пір, поки його канонік зі сторони не доповів, що документи шойно були запрошені.

Кароль тоді і голосом, і жестами видавши своє хвилювання, продовжуючи бесіду, питає Іоанна: «Чому він не відповів йому на два його листи, а також чому не подав інформацію про теребеську і батарську події?»

Іоанн із всією належною людською гідністю спокійно на це відповідає: «На два листи

Majestatis Suae Sacratissimae eatenus factis jam Ordinationibus, tunc enim omnia scandala, et differentiae sufferentur.

Carolus: Apud me ait: nemo ex Clero conquestus est, Ruthenico.

Ioannes: Quis ait sufficeret in omni particulari casu querulari?

Carolus Ad verba haec indignatus reponit: apparet, quod fecte venerit, et omnia subsumit pro libitu, proinde querit ex Ioanne dicendo: Tultine Dominatio Vestra Reverendissima apparamenta, et libros sicut scripseram?

Ioannes: Habeo inquit, et apparamenta, et libros mecum, sed non pro Habina, quem Excellentia Vestra sine meo scitu contra Canones Agriae Parochum instituit.

Carolus Ad hoc reponit: Tamen ego scripsi Dominationi Vestrae Reverendissimae de illo.

Ioannes: Ita ait: Scripsit Excellentia Vestra, sed jam tunc fuit in actuali exercitio Functionis suae.

(115) Carolus: Quare ergo, reponit, alium non misit mihi Presbyterum? sicut ego petii.

Ioannes: Domine Excellentissime! in nullis Literis suis ad me datis vel mentionem fecit Excellentia Vestra de alio Munkacsino horsum mittendo.

Carolus Iterum affirmans ait: imo feci.

Ioannes negat rursus, neque prius destitit affirmare Carolus, quam per suum a latere Canonium apparamenta tantum petita fuisse reflecteretur.

Carolus Tum et voce, et gestibus prodita commotione discursum continuans, a Ioanne quaerit: Cur sibi ad binas non respondisset literas? item cur de casibus Terebesiensi, et Batariensi informationem non miserit?

Ioannes Ad ista omni cum debita humanitate pacate reponit: Ad binas Excellentiae Vestrae literas, in quibus mihi minabatur, quod nisi quociens Agriam venero, de alio sit cogitatura me-

вашій ексцеленції, у яких мені погрожувано; якщо чим скоріше не приїду в Егер, подумає про інший засіб, я не дав відповіді, тому що ваша ексцеленція не мала за що мені погрожувати. Залишаючись раз назавжди вірним доброзичливому королівському мандату, який повинен був мене схилити, щоб якнайскоріше сюди прийти, але чому я не зміг, я уже відповів; а з Терешова або з Батара ніхто з ображених не звернувся до мене із скаргою».

Кароль тоді незадоволено каже Іоанну: «Вони не повинні звертатись із скаргами до вашого високопреподобного панства».

Іоанн відповідає: «Мало того, якщо хтось щось має проти мого духовенства або народу, повинен скаржитись мені».

Кароль тоді, виражаючи свої думки ясніше, відповідає: «Ні в якому разі, бо я є єпископом і начальником, а ваше високопреподобне панство є тільки моїм вікарієм по відношенню до русинів, і мені підданим, тому віднині буду користуватись своєю ординарною владою над усіма».

Іоанн, стільки разів уже сконфужений і осуджений, у межах скромності відповідає: «Високопреосвященний пане, такої ординарної влади вашої ексцеленції не визнаю і перечу їй, я маю дарчі грамоти і булли».

Кароль незадоволено каже Іоанну: «Не мені перечить, а святому духові і богу». Звернувшись до присутніх архідияконів, каже: «Я є єпископом ваших панств, а його панство є лише моїм вікарієм». Почувши це, кафедральний і саболчський архідиякон встали, перший каже: «Це, високопреосвященний пане, шановне духовенство не визнало і не визнає». Другий же каже: «Високопреосвященний пане, ми визнаємо за нашого єпископа того, чий дарчі грамоти, булли ми чули обнародованими під час висвячення і кому дали присягу у послушності, іншого нікого (не визнаємо)».

Кароль каже архідиякону, який останнім відповідав: «Хай сідає ваше панство, хай вчиться, хай вчиться шанувати свого прелата, він, мабуть, знає за себе говорити». І знову до (116) Іоанна звернувшись, відповідає: «Ясно, каже, що удавано прийшов, і що тільки хоче висміяти доброзичливі королівські укази».

Іоанн відповідає: «Високопреосвященний пане, чи я удавано прийшов, або висміяти хотів, бог знає і моя свідомість».

Carolus, ideo non rescripsi, quia Excellentia Vestra non habuit, quod mihi minetur, stante semel benigno mandato Regio, quo solo permoveri debueram, ut quocumque horum venirem, sed cur non potui? jam reposui; Terebesino autem, aut ex Batár nullus in aliquo laesus apud me querelam deposuit.

Carolus Ioannem subsumens, tunc ait: neque debent apud Dominationem Vestram Reverendissimam querelae deponi.

Ioannes: Imo vero, reponit, siquis (!) quid contra Clerum aut populum meum habet, coram me querulari debet.

Carolus Tunc clarius sensa sua manifestans, replicat: Nullatenus, ego enim sum Dioecesanus, et Ordinarius, Vestra autem Dominatio Reverendissima est tantum meus Vicarius, quoad Ruthenos, et mihi subjectus, utar proinde posthac Ordinaria potestate mea in omnibus.

Ioannes toties jam confusus, et explosus, intra limites modestiae reponit: Domine Excellentissime! Talem Excellentiae Vestrae potestatem ordinariam non recognosco, et illi contradico, habeo Collationales, et Bullas.

Carolus Ioannem subsumens ait: non mihi contradicit, sed Spiritui Sancto, et Deo, et conversus ad praesentes Archi-Diaconos ait: Ego sum Vestrarum Dominationum Episcopus, Sua autem Dominatio est tantum meus Vicarius. Quibus auditis Cathedralis, et Szabolcsensis Archi Diaconi assurgentes, primus ait: hoc Excellentissime Domine! Venerabilis Clerus nec recognovit, nec recognoscit, alter autem dicit: Excellentissime Domine! illum recognoscimus pro nostro Episcopo, cuius Collationales Bullas, occasione Consecrationis audivimus publicari, et cui in Ordinatione iuravimus, alium neminem.

Carolus ad posterius respondentem Archi Diaconum ait: Sedeat Vestra Dominatio, discat, discat honorare suum Praelatum, ille forte scit pro se loqui. Ac rursus ad Io- (116) annem conversus, reponit: apparet ait, quod fecte venerit, et quod tantum velit eludere Benignas Ordinationes Regias.

Ioannes reponit: Domine Excellentissime! an ego fecte venerim, aut eludere velim, Deus scit, et mea conscientia.

Carolus tum ait: Malam habet Conscientiam.

Ioannes Hoc auditio totus expalluit, et dolore vocem praecludente tacitus versus fenestram recessit.

Quo viso surexerunt illico, et praesentes Ioannis Archi Diaconi confusione Episcopi Sui perci-

Кароль тоді каже: «Погану має свідомість».

Іоанн, почувши це, весь зблід і, з болем затаївши голос, тихо підійшов до вікна.

Побачивши це, негайно встали, і присутні архidiaкони Іоанна, роздратовані із-за хвилювання свого єпископа, але і його ексцеленція егерський єпископ не залишився спокійним, а пішов до того самого вікна, і тоді архidiaкони з наміром захистити свого єпископа, сказали таке, а саме кафедральний (архidiaкон) сказав: «Що це, високопреосвященний пане, один єпископ судить другого єпископа всупереч канонів?» Саболчський: «Є бог, високопреосвященний пане, який переверяє серця і свідомості». До цих слів, крім того, додає черегатинський: «Не допускаю, що єпископ, призначений апостольським королем, підтвержений апостольським престолом, є поганой свідомості».

Кароль на це відповідає: «Я не суджу, які є люди, такі вживають слова, на словах хочуть піймати людину».

На це неначе одноостайно і одноголосно всі присутні архidiaкони відповіли: «Тут і не можна взяти нічого іншого, крім слів».

Після цих слів мукачівський єпископ Іоанн починає прощатись з егерським єпископом графом Каролем і йти до дверей, але його ексцеленція заважає (йому) вийти, кажучи: «Ще ні, високопреподобний пане». І водночас наказує своєму канонікові принести доброзичливий королівський указ, що вище уже був наведений, у якому насправді була суть справи, але тому що принесений (указ) каноніком уже тоді поспішно читався, поки єпископ Іоанн прощався і його шановне духовенство уже, збираючись іти геть, стояло біля дверей, тому з обох сторін були вибрані вигідніші для себе рішення декрету і був покладений кінець поспішному читанню.

Кароль від Іоанна, який уже готувався до виходу, знову і знову безсоромно не перестав вимагати складення присяги, кажучи: «Ні, але ваше високопреподобне панство повинно дати визнання віри і скласти мені присягу вірності і послужності згідно з канонами і папськими указами».

Іоанн, відходячи, ще так відповідає: «Високопреосвященний пане, я на вимогу своїх булл як дав визнання віри, так уже склав присягу вірності і послужності під час мого висвячення папі і папському престолові, віка-

ti, sed neque Excellentia sua Episcopus Agriensis quietus mansit, verum ad eandem fenestram divertit, et tum Archi-Diaconi Episcopi sui „causam tuituri, sequentia edixere, ac signanter Cathedralis dixit: Quid hoc Excellentissime Domine! unus Episcopus Episcopum contra Canones iudicat? Szabolcsensis: Deus est Excellentissime Domine, qui scrutatur corda, et conscientias; his desuper addit Cserehatensis: non suppono per Regem Apostolicum nominatum, per Sedem Apostolicam confirmatum malae conscientiae esse Episcopum.

Carolus reponit ad ista: ego non iudico, ecce quales sunt homines, talia verba assumunt, in verbis hominem capere volunt.

Ad haec unanimi quasi consensu, et una voce, praesentes reposuerunt Archi Diaconi: nec aliud hic praeter verba assumi potest. His edictis.

Ioannes Episcopus Munkacsiensis Carolo Comiti Episcopo Agriensi incipit valedicere, et portam versus progredi, sed praepedit abitum Excellentia sua loquendo: Non adhuc Reverendissime Domine, ac una jubet Canonicum suum a Latere Benignum Mandatum Regium, quod superius jam est relatatum, adferre, in quo cardo negotii reipsa vertebatur, sed quia allatum per Canonicum a Latere jam tunc deproperando legeretur, dum et Ioannes Episcopus valediceret, et Venerabilis Clerus ejus jam jam abiturus, ad portam staret, hinc parte ab utraque faventioribus Decreti terminis pro se assumente tumultuariae lectioni finis impositus est.

Carolus, a Ioanne jam abitum parante, iterum, atque iterum absque fronte depositionem iuramenti non desiit postulare dicendo: Non, sed Vestra Dominatio Reverendissima deberet Fidei Professionem elicere, et Fidelitatis, ac obedientiae iuramentum secundum Canones, et Pontificias Constitutiones mihi deponere.

Ioannes abiturus, taliter adhuc replicat: Domine Excellentissime: Ego ad exigentiam Bullarum mearum tam Professionem Fidei elicui, quam Iuramentum Fidelitatis, ac obedientiae tempore Consecrationis meae Summo Pontifici, ac Sedi Apostolicae, cujus sum Vicarius, jam deposui, duos Pontifices non recognosco, neque volo esse perjurus.

Carolus ad hoc reponit. Quid, quid? non vult esse perjurus, tamen ista est mens, et praxis Ecclesiae secundum Canones, et Pontificias Constitutiones.

рієм якого я є, двох пап я не визнаю, і я не хочу бути клятвопорушником».

Кароль на це відповідає: «Що, що? Не хоче бути клятвопорушником, однак це є рішення і справа церкви згідно з канонами і папськими указами».

Після висловлення Каролем цих пропозицій почалося спільне обговорення, які ж ці були канони, які папські настанови і які з них егерці обнародували; мукачівці стверджували, що вони (настанови) стосуються італогреків, кіпріотів, сіцилійців та інших народів, подібних до латинських, і навідріз відмовлялися, що вони (настанови) стосуються їх та уніатського народу в Угорщині, або їх єпископа, явно проголошуючи, що вони їх ніколи не приймуть.

Кароль, тим не менше, переслідуючи мету, примушує ще раз безсоромно Іоанна скласти присягу.

Іоанн тоді, склавши руки, так йому відповідає: «Високопреосвященний пане, якщо так зі мною будете говорити свавільно, як до цих пір, ні я не принесу користі, ні ваша ексцеленція не зробить нічого доброго, і, як ми бачимо, що відбулося у Трансильванії і Великоваридинській єпархії, де з такої великої кількості народу дуже мало перебуває у св. унії, я дуже боюсь, що з такого способу дії і поступку вашої ексцеленції це також відбудеться серед мого народу».

Кароль на це відповідає Іоанну: «А хто є причинию?»

Іоанн відповідає: «У Варадині влада латинського єпископа є звичайною, а у Трансильванії вплив на справи духовенства одного колишнього єзуїтського теолога, як постійно підтверджував мій попередник, який скрізь брав участь у королівській комісії, тому прошу, нехай дозволить мені ваша ексцеленція протягом трьох років мирно і спокійно працювати з моїм духовенством і народом, і тільки тоді, якщо я не поширю святу унію, зможе щось подібне пробувати».

Кароль каже: «Ні, але краще нехай ваше панство складе тепер мені присягу і після трьох років зможе вимагати від нього відокремлення, яке повинно бути затверджене папою».

На ці слова Кароля, коли засміялись усі присутні, плюнув марамороський архідиякон, плюнув, «тьфу» кажучи: «Отже, так грають з присягою?» До цього кафедральний додав, кажучи: «Ваша ексцеленція обурює нас, бо написано: «Не зви ім'я твого господа

Propositionibus his a Carolo prolatis, promiscua ex- (117) orta est disputatio, quinam isti essent Canones? quae Pontificiae institutiones? et quas Agrienses in medium protulissent, Munkacienses illas pro Italo-Graecis, Cypriis, Siculis, et aliis nationibus similibus Latiis, affirmabant, ac ad se, et populum in Hungaria Unitum, aut suum, et eorum Episcopum ullatenus pertinere pernegabant, palam edicentes se illas nunquam acceptaturos.

Carolus Proposito nihilominus insistens, Iuramenti a Ioanne, absque fronte depositionem iterum urget.

Ioannes Tum manibus compositis ita ei reponit: Domine Excellentissime! Si ita mecum egerit ultronee, sicut hucusque, nec ego proficiam, nec Vestra Excellentia faciet aliquid boni, et sicut videmus accidisse in Transylvania, ac Dioecesi Magno-Varadiensi, ubi ex tanta Gentis multitudine paucissimi respective perseverant in S. Unione, vereor vehementer, ne ex tali Excellentiae Vestrae agendi, et procedendi methodo id quoque sequatur inter gentem meam.

Carolus Ad hoc reponit Ioanni: et quis est in causa?

Ioannes respondet: Varadini Ordinaria potestas Episcopi Latini, in Transylvania autem influxus in Cleri negotia unius quondam Iesuitae Theologi prout constanter affirmabat Praecessor meus, qui utrobique fuit in Regia Commissione, Rogo proinde permittat me Excellentia Vestra per tres annos, ut ego cum Clero, et populo meo quiete, et tranquille agam, et tunc demum si ego Sacram Unionem non promoveo, poterit simile quid tentare.

Carolus Non inquit, sed potius Dominatio Vestra deponat nunc mihi Iuramentum, et post tres annos potest absolutionem ab illo petere consequendam per Pontificem.

Ad haec Caroli dicta ridentibus reliquis praesentibus sputit Archi Diaconum Marmarossiensis, Phui inquires: Ergo ita luditur cum Iuramento? Cui Cathedralis superaddidit dicens: Scandalisat Nos Excellentia Vestra, scriptum enim est: Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum, et reponenti Carolo: non esse hoc in vanum, idem respondit Archi-Diaconus: Domine Excellentissime! dignatur supponere conditiones Iuramenti nos ignorare? dicit enim Prophe-

бога надаремно». І у відповідь Кароло: «Це не є надаремно», той же архidiaкон відповів: «Високопреосвященний пане, нехай звольть припустити, що ми не знаємо умов присяги? Бо ж пророк каже: «Ти будеш давати присягу у правді, на суді і в справедливості». Ці умови тут не мають місця. І до цього також додав таке: «Нехай ваша ексцеленція зважить, що ми не тому стали уніатами, щоб бути підданими».

Іоанн звертає увагу Кароля на таке: «Високопреосвященний пане, чи ваша ексцеленція не обіцяла його найсвятішій величності, що хоче зі мною, як з братом, все робити і не виконувати функцію настоятеля по відношенню до мене?»

Кароль на це відповідає: «Звичайно, в собі дії все-таки своїм правом не поступлюсь». І, нарешті, неступливо і погрожуючи нападає на Іоанна, кажучи, що (118) він удавано прийшов, що все удавано робить, і що, нарешті, він хоче висміяти доброзичливі королівські укази. «Тому я не приймаю, каже, удаваний цей приїзд вашого високопреподобного панства і як таємний радник його найсвятішої величності заявляю, що цим приїздом вашого панства не було задовільнено королівського наміру, але досить буде, і тому що тепер не хоче, складе мені присягу».

Іоанн на це відповів: «Уся Європа була б вражена, почувши, що він, мукачівський єпископ, без всякого заперечення незалежно обраний, підтверджений, висвячений, якби крім складеної уже присяги священному папському престолові, знову складав іншу присягу як претензійний вікарій вашої ексцеленції. Визнаю, що висока родина Естергазі є велика і могутня, однак вона не в стані, я можу впевнено підтвердити, відшкодувати ті втрати, які ваша ексцеленція завдала його найсвятішій найпобожнішій величності, перешкоджаючи св. унії, духовенству й уніатському народові, якщо не виправить помилки».

На це Кароль відповідає: «Я це роблю не як граф Естергазі, а як егерський єпископ, і як такий, маю і десятини від русинів і волохів, подаровані королем, і тисячу парохів, саме мого обряду близько 300, а уніатів же 700».

Іоанн на це відповів: «Ваша ексцеленція сильна двояко, має можливість і шляхи мене мучити і багато тлумачити по-своєму, однак я сподіваюсь, що і бог мене не залишить з

ta: jurabis in veritate, iudicio, et in iustitia, quae conditiones locum hic non habent, et his etiam hoc superaddidit, velit Excellentia Vestra perpendere, quod nos non ideo facti sumus Uniti, ut simus subditi.

Ioannes reflectit ad haec Carolum: Nonne Excellentissime Domine! promisit Excellentia Vestra Sacratissimae Majestati Suae, quod omnia velit mecum, ut cum fratre agere, et nullatenus vices Superioris erga me explere.

Carolus ad hoc reponit: Omnino in modo agendi, juri tamen meo non cedam, ac demum contentiosi, ac minitabundi instar Ioannem adgreditur asserens, quod (118) fecte venerit, quod omnia fecte agat, quod denique Benignos Ordines Regios eludere velit, proinde non accepto inquit simulatum istum Reverendissimae Dominationis Vestrae adventum et tamquam intimus Majestatis Suae Sacratissimae Consiliarius non esse menti Regiae satisfactum per hunc Dom. Vestrae adventum declaro, sed fiet satis, et quod nunc non vult, deponet nihi juramentum.

Ioannes ad ista reposuit: quod tota obstupesceret Europa inaudiens se Munkacsensem absolute Episcopum electum, confirmatum, nemine contradicente consecratum, si praeter depositum jam Sacrae Sedi Apostolicae juramentum aliud rursus, qua praetensum Excellentiae Vestrae Vicarius deponerem. Agnosco quidem magnam, et potentem esse Excelsam Familiam Eszterhazianam, eandem tamen non esse in statu, bona venia asserere possum, resarciendi damna illa, quae Excellentia Vestra pientissimae Majestatis suae Sacratissimae intentiones praepediendo S. Unioni, Clero, ac Populo Unito intulit, nisi errorem correxerit.

Carolus ad hoc reponit: non qua Comes Eszterházy, sed qua Episcopus Agriensis isthaec facio, qui qua talis et Decimas Ruthenorum, ac Valachorum a Rege donatas, et mille Parochos, videlicet Ritus mei circiter 300, Unitos vero 700. habeo.

Ioannes ad hoc reposuit: „Excellentia Vestra est potens utroque modo, habet modos, et vias me vexandi, et pro parte sua multa interpretandi, spero interim, nec me Deus derelinquet cum meis, neque Majestas Sua Sacratissima tot fideles subditos suos vexari patietur.“ Quae omnia, a Ioanne dicta vera fuisse serum quidem, ac certum veritatis argumentum eventus comprobabit, ita temporis illius spectatis circumstantiis perquam prudenter Ioannes Episcopus Dialogum illum cum Carolo Episcopo protraxit, scilicet, ut Carolum Professionem fidei, et obedientiae juramentum absque fronte praecipientem

моїми і його найсвятіша величність не дозво-
лить, щоб стільки його підлеглих віруючих
мучились». Пізніший і певний доказ правди
підтвердить, що все сказане Іоанном відпові-
дало дійсності; отже, враховуючи обставини
того часу, дуже розумно єпископ Іоанн про-
вів той діалог з єпископом Каролем, а саме
тоді, коли категорично ухилився скласти
присягу Каролю на визнання віри і послуш-
ності, тоді також він підтвердив свою непо-
хитну стійкість у збереженні прав руської
церкви для свого русько-католицького духо-
венства і говорив, що він не хоче лицемірити
із-за тодішньої шани, і так згодом привітав-
шись з єпископом Каролем, вищенаведений
діалог був закінчений.

Глава 34
Втеча єпископа Брадача з Егера

Закінчивши це так, як було вищенаведено,
в Егерській єпископській резиденції, єпископ
Іоанн 16 вересня 1769 року повернувся у свій
готель або вже згадане місцеперебування, і в
ньому разом з духовенством щасливо провів
ніч, а на наступний день, у неділю, прослу-
хавши богослужіння зі своїм духовенством у
високопреподобних отців-міноритів, і посні-
давши в тому ж готелі у супроводі всього
свого духовенства, виїхав з Егера і під вечір
прибув аж у згадане село Шайо-Петрове, де
після відпочинку високопоставлені з шанов-
ного духовенства, дійшовши згоди, підписали
і також власними печатками підтвердили
лист-спогад про те, що трапилось і було
зроблено в Егері.

Але єпископ Іоанн не тільки дуже уважно
вивчав найшановнішу (119) в даній справі
королівську заяву, але й глибоко обміркував,
як легко роздратовати світську владу, і як
важко один раз роздратовану заспокоїти.
Беручи до уваги й те, якби егерський єпископ
граф Кароль Естергразі зразу на початку
сперечки не обнародував папського листа,
сповненого особистих похвал, але (обнароду-
вав) доброзичливий цісарсько-королівський
декрет у цій справі, він добровільно був би
схильним і готовим на всяке міркування і
виконання всього того, що міститься в ньому
(декреті), на своє співробітництво для вико-
нання доброзичливого королівського розпо-
рядження, (у такому разі) не були б ці духовні
роздратування з обох сторін і не послідував
би ненависний діалог. Якби, звичайно, він
був пообіцяв згідно зі змістом королівського

moraretur, tum etiam, ut Clero suo Rutheno-
Catholico pro juribus Ecclesiae Ruthenicae tu-
endis, et manutenendis virilem suam comproba-
ret constantiam, et ob nullum respectum tempo-
raneum velle se praevaricari ad evidentiam
omnes edoceret, et sic porro data Carolo Epis-
copo, et mutua accepta salute ab illo praemissus
Dialogus terminatus est.

Caput 34.
Fuga Ep̄pi Bradats Agria.

His ita, ut praemissum est, anno 1769 die 16-a
Septembris Ioannes Episcopus in Residentia
Agriensi Episcopali terminatis, ad hospitium
suum, seu dictum jam diversorium redivit, in
eoque una cum Clero noctem feliciter transegit,
ac sequenti, qui erat, Dominicus die cum Clero
suo apud RR. PP. Minoritas Sacro audito, in eo-
demque diversorio prandio sumpto Agria toto
Clero suo concomitante discessit, ac ad posses-
sionem usque Sajo = Petri dictam pro nocte per-
venit, ubi tantisper conquiescentes, ex Ven.
Clero honoratiores instituto inter se consensu,
absente Episcopo Ioanne, recognitionales super
actis, et factis Agriae, literas subscripserunt, et
propriis etiam sigillis roborarunt.

Ioannes autem Episcopus non tantum Cle-
mentissi- (119) mam in quaestionato merito de-
clarationem Regiam peracute penetrans, sed et
quam facile potestas saecularis foret irritabilis,
ac quam difficulter semel irritata placetur, peni-
tiori supercilio expendens, prouti et illud anim-
advertentes, quod si Comes Carolus Eszterhazy
Episcopus Agriensis in principio statim causae
non Pontificias propriis laudibus plenas literas,
sed benignum super eo merito Decretum Caesa-
reo-Regium in publicum produxisset, promp-
tum, et paratum semet ultronee exhibendo,
ad omnimodam observationem, et impletionem
omnium in illo continentiarum suam cooperatio-
nem ad Benignae ordinationis Regiae effectua-
tionem; exulcerationes hae animorum ab utrin-
que et odiosus Dialogus secuta non fuissent. Si
nempe secundum tenorem decreti Regii promi-
sisset, quod Episcopum Munkaciensem, et Vi-
carium Apostolicum, Ceu Caput Cleri, et populi

декрету, що він бажає відповідно вести переговори з мукачівським єпископом і апостольським вікарієм як з главою духовенства і руського католицького народу згідно з доброзичливою королівською декларацією, свято зберегти імунітети і церковні привілеї як його, так духовенства і уніатського народу, зрештою, захищати і утримувати проти якихось шалених агресорів, і, нарешті, з усіх сил зі всією старанністю і спробою відвернути усі величезні важкі перешкоди, які звідусіль загрожують як мукачівському єпископові, так його духовенству, і в такий спосіб по-справжньому потурбуватись про ріст св. унії при сприянні і взаємній згоді з єпископом Іоанном, згідно з найвищим зобов'язанням, покладеним на нього. Якби він був (до цього) готовим і схильним, зовсім іншим був би результат егерської поїздки.

Отже, тому що розпорядження були вже у згаданому доброзичливому королівському декретові, єпископ Іоанн відзначив, що егерський єпископ граф Кароль мав рацію стосовно суті справи у даному випадку, і що він помилився тільки в процедурі. Можна було також здогадуватись, що егерський єпископ граф Кароль не хотів суворіше поступити з мукачівським єпископом та його католицьким духовенством грецького обряду, але скоріше хотів мирно уладнати цю справу.

Отже, єпископ Іоанн дуже боячись, щоб справа не була випадково недоброзичливо представлена королівському двору, не дала приводу для важчої образи, сам особисто в тій же Шайо-Петрівській руській церкві, відкривши вівтарні двері і відправивши шановний релігійний обряд, виголосив проповідь перед усім присутнім шановним духовенством, у якій проявив свою стурбовану душу, просив корисних порад того ж свого шановного духовенства в тому, чи не послати ще в Егер депутатів до егерського єпископа Кароля і за їх допомогою, вдавись до іншого способу, обговорити і, мабуть, також закінчити цю справу з єпископом графом Каролем (120). На це схвильоване запитання єпископа Іоанна, коли мовчало все шановне мукачівське духовенство, саболчський архідиякон, взагалі людина проникливого таланту, підбадьорив уражену душу пригніченого долею єпископа Іоанна такими словами: «Завжди корисно скоріше підкорятися королівським постановам, ніж власною покірністю, від якої немає більше апеляції, віддати себе,

Rutheno-Catholici secundum Benignam declarationem Regiam convenienter tractare, immunitates, et privilegia tam illius, quam Cleri, et populi Uniti Ecclesiastica sarta, tectaque conservare, imo contra quosvis violentos impetitores tueri, et manuteneere, omnia denique praegrandia, uti et incommoda tam Munkaciensi Episcopo, quam ejus Clero undecunque impendentia totis viribus, omnino industria, et conatu possibili antevertere, hacque ratione S. Unionis augmentum in concursu, et cointelligentia cum Ioanne Episcopo mutua secundum Altissimam sibi impositam obligationem procurare efficaciter velit, et semper paratus, ac promptus sit; longe alter Agriensis itineris exitus fuisset.

Hinc quia stantibus in allegato jam Benigno Decreto Regio Ordinationibus, advertit Episcopus Ioannes Comitem Carolum Episcopum Agriensem quoad substantiam rei in quaestionato merito rectum habuisse, et quoadmodum tantum procedendi exerasse, fas etiam esset cogitare de Carolo Comite Episcopo Agriensi noluisse eum cum Episcopo Munkaciensi, et Clero ejus Gr. Ritus Catholico severius procedere, sed potius secundum lenitatis spiritum negotium isthoc voluisse complanare.

Ioannes itaque Episcopus multum veritus, ne res aulae Regiae sinistre forte proponenda, gravioris offensae ansam daret, in eadem Ecclesia Ruthenica Sajo Petriensi ipsemet in persona aperta Porta Regia, expositoque Venerabili Sacramento ad totum secum praesentum Ven. Clerum Sermonem dixit, in quo manifestato anxio suo animo salutaria Consilia ejusdem Ven. Cleri sui expetiit in eo, an videlicet non expediret Agriam adhuc ad Carolum Episcopum Agriensem Deputatos mittere, et medio eorum alia assumpta modalitate cum Carolo (120) Comite Praesule negotium isthoc tractare, et forte etiam terminare? ad hoc anxium Ioannis Episcopi quassitum toto V. Munkaciensi Clero tacente Archi Diaconus Szabolcsensis aliunde vir ingenii perspicacis, atque ad fortunam eformati his dictis attonitum Ioannis Episcopi erexit animum: „expedit semper Sancitis potius Regiis, quam propria, a qua non daretur amplius Appellata; subjectione se, totum Clerum, ac tantum Populum importabili subdere jugo, cui Sententiae tam Ioannes Episcopus, quam totus Ven. Clerus nulla in contrarium obmota difficultate illico accessit, atque adeo, postquam idem Episcopus totum suum Venerabilem Clerum ad mutuam cum Latis (!) Plebanis fovendam Charitatem, ac simul ad Altissimum, maxime coram rudi plebe, quoad res Agriae gestas, servandum silentium

все духовенство і стільки народу під нестерпне ярмо». Всупереч цьому і єпископ Іоанн, і все шановне духовенство відразу не зробили жодного зауваження, і навіть після того, як той же єпископ доброзичливо нагадав, що все його шановне духовенство повинно зберігати взаємну любов з латинськими плебанами, і водночас не розголошувати нічого, зокрема перед простим народом про те, що відбулося в Егері. Він дозволив їм у мирі повернутись додому, і, відпустивши духовенство, сам також відправився на свою Мукачівську кафедру, куди, щасливо прибувши і обдумавши нестійке становище та відчуваючи огиду до численних суперечок, але також з огидою ставлячись до стількох вкладених зусиль для духовенства і руського народу, нарешті серйозно почав думати як за власним спонуканням, так і за порадою друзів про відмову від Мукачівського єпископату. Але дуже вчасно, і знову в самий день святкування св. Христа, часто вже згадуваний дорозький парох і саболчський архідиякон прибув у Мукачево, за своїм звичаєм ревно виклавши необхідні умови для відмови від єпископату, відрадив єпископа Іоанна від прийнятого ним рішення, дуже до речі наводячи докази, показуючи, що всякий єпископ божої церкви є капітаном, який під час бурі і негоди завжди повинен бути готовим загинути разом з кораблем.

Тим не менше, враховуючи важкі обставини майже вже безнадійної справи, той же дорозький парох допомагає і радить єпископові Іоанну знову вислати послів і просити вельмишановну пані апостольську королеву Угорщини, найпобожнішу блаженної пам'яті Марію-Терезію, і тому краще в даній справі чекати щасливого кінця, ніж добровільно віддати в нестерпне рабство себе, стільки духовенства і народу; від цього рабства, наче власного вчинку, не було б більше вороття. Діставши дуже вдалу пораду, єпископ Іоанн, будучи в дуже важких обставинах, не тільки негайно заспокоївся, але й незабаром у наступному 1770 році в лютому того ж дорозького пароха, а саме Андрія Бачинського, як такого, що найкраще знав цю справу, забезпечив його своїми довірчими листами; але тому що єпископ Іоанн уже одержав найвищі розпорядження з Відня, коли депутат уже знаходився в дорозі до Відня, він про них (розпорядження) доповів, очевидно, з тією метою, щоб не посилати більше жодного депутата від себе і духовенства у Відень, а

comode commonefecisset, ad propria redire in pace dimisit, dimissoque Clero solus etiam ad solitam Cathedram suam Munkacsensem properavit, quorsum feliciter perveniens, et insperatam rerum instabilitatem mente volvens, ac tantarum contentionum pertaesus, sed et tot etiam laborum pro Clero, ac Populo Rutheno susceptorum taedio victus, tandem motu proprio, quam etiam amicorum Consilio de abdicando, seu resignando Episcopatu Munkacsensi serio cogitare coepit; ast perquam opportune, rursus ipsa die Exaltationis S. Crucis saepe jam fatus Doroghiensis Parochus, et Szabolcensis Archi Diaconus Munkacsinum adventans, pro more suo Zelose conditionibus ad resignationem Episcopatus requisitis expositis Episcopum Ioannem a suscepto Consilio removit, perapposite adductis rationibus ostendens, quemlibet Episcopum Dei Ecclesiae esse navarchum, qui insolescentibus ventis, ac exurgentibus procellis eam exagitantibus semper paratus esse debet, et mergi cum ea.

Angustis nihilominus causae pene jam projectae spectatis circumstantiis idem Parochus Doroghiensis consulit, et svadet Episcopo Ioanni instauranda rursus Legatione animum Clementissimae Dominae Hungariae Apostolicae Reginae piissimae reminiscentiae Mariae Theresiae sollicitandum esse, et inde potius in quaestionato merito Benignam Determinationem praestolandam, quam consensu proprio importabili se, et tantum Clerum, ac Populum iugo subdendum, a qua subditela, veluti facto proprio non amplius pateret regressus. Consilio huic perquam oportune suggesto, Episcopus Ioannes in circumstantiis aliunde perquam angustis constitutus, illico non tantum acquievit, sed et proxime imminente anno 1770 mense Februario eundem Parochum Doroghiensem, Andream quippe Bacszinsky, veluti optimam in hoc negotio notitiam habentem Credentialibus suis provisum Viennam ad aulam Caesareo Regiam Deputatum effectue expedit, sed quia Ioannes Episcopus Deputato in suscepto Viennam itinere jam constituto Supremos Vienna Ordines accepisset eos, ne videlicet ullum amplius suum, et Cleri Deputatum Viennam mitteret, verum ipsemet personaliter amicabilem cum Comite Carolo Eszterhazy Reverendissimo Episcopo

сам особисто по-дружньому домовився (121) високопреподобним егерським єпископом графом Каролом Естергазі, бо той же егерський єпископ у присутності вельмипреподобного отця Ороса, колишнього ігумена п'яристів, визнав, що він виплатив за нього вже більше, ніж 500 золотих, і він (Іоанн) під час свого перебування в Дорозі в присутності тодішнього найдостовірнішого папроха про них (розпорядження) доповів, що (Бачинський) відправився у Відень у своїх справах духовенства; з тих же міркувань той же єпископ Іоанн, який вже немало зробив в інтересах цієї справи, дані у Відень депутату довірчі листи, що стосувались його справи та справи руського духовенства, письмово відкликав, але і Йосиф Байзат, тодішній радник високої королівської канцелярії угорського двору, а тепер уже веспремський єпископ, негайно після першого повідомлення в цій справі стосовно цього депутата зі всією старанністю і зусиллям потурбувався про те, щоб цей депутат, не завершивши справу, повернувся туди, звідки прийшов.

Але, незважаючи на це, цей депутат розумно сприйнявши пояснення, не без користі залишився у Відні до 15 квітня, одержавши особисту аудієнцію першого квітня, в неділю, за сприянням міністра графа Каєтана Плімегена у її найсвятішої величності, своїм вродженим мистецтвом діяти і говорити він (Бачинський) відмовив її (Марію-Терезію) від попередніх намірів стосовно Мукачівського єпископату до такої міри, що та ж найсвятіша величність у присутності того ж депутата зволила завірити: «Що я не змогла зробити за попереднього папи Климента 13, без сумніву зроблю за теперішнього Климента, щоб мукачівський єпископ канонізувався для католиків грецького обряду і, таким чином, був проголошений незалежним від ординарної юрисдикції егерців». І негайно послала того ж депутата до графа Каєтана Плімегена, начальника імператорської придворної канцелярії. Виклаши йому також становище Мукачівського єпископату, висунув пропозицію такого роду: «Не дай бог, щоб депутат духовенства і єпископа повернувся без всякої відповіді під час заворушення народу». Отже, той же депутат за доброзичливим наказом цього міністра знову повідомив голову цісарсько-королівських депутацій в Іллірії, а саме графа Франциска Голлера про становище Мукачівського єпископату, і так ясно роз'яснив, що, далі пора-

Agriensi tracta- (121) tum, utpote, in quem amplius jam quam 500 aureos expendisse se Idem Agriensium Praesul coram A. R. P. Orosz, quondam Provinciali Piaristarum confessus, et hic occasione suae Doroghini existentiae coram ejus temporis fidedignissimo Parocho retulit, quoad sua, et Cleri negotia habiturus Viennam compareat; ea ex reflexione idem Ioannes Episcopus, veluti jam quoad quaestionatae Causae meritum non parum perplexus datas Viennam Deputato Credentiales literas, negotia se, et Clerum Ruthenicum concernentia promovendi scriptotenus revocavit, sed et Iosephus Bajzath, ad Excelsam Cancellariam Regiam Hungarico-Aulicam pro tunc Referendarius, et nunc jam Vesprimiensis Episcopus post primam statim in hocce merito factam quoad Deputatum hunc referadam omni industria studio, conatu in id adlaboravit, ut Deputatus hic unde venit, infecto negotio redeat.

Ast non obstantibus his, Deputatus iste Episcopia prudenter usus, ad 15-am Aprilis non inutiliter Viennae mansit, obtenta siquidem mensis Aprilis 1-a die tunc in Dominicum incidente, medio Ministri Comitis Cajetani Plimegen apud Sacratissimam Majestatem Suam personali audientia, in tantum a prioribus intentionibus, quoad Episcopatum Munkatsiensem innata sibi agendi, et loquendi dexteritate dimovit eandem, ut eadem Majestas Sacratissima coram eodem Deputato asserere sit dignata, quod quidem sub priore Pontifice Clemente 13-o efficere non potui, spem indubiam habeo, sub moderno Clemente me effecturam, ut videlicet Episcopus Munkacsiensis Graeci Ritus Catholicis canonisetur, et per consequens ita ab Ordinaria Agriensium jurisdictione independens declaretur, statimque eundem Deputatum ad Comitem Cajetanum Plimegen imperialis Aulici Consiliarii Praesidem misit. Cui aequae Statu Munkacsiensis Episcopatus ad amussim exposito addidit et propositionem hujusmodi: „avertant Superi, si modo tumultuante populo Deputatus Cleri, et Episcopi absque omni rediret responso“ hujus ergo Ministri Benigno jussu Idem Deputatus cum Caesareo-Regiarum in Illyricis Deputationum Praeside, Comite quippe Francisco Holler Munkacsiensis Episcopatus Statum rursus contulit, ac ita clare enodavit, ut porro hoc svadente ad Confessarios Majestatis Sacratissimae primo quidem Praelatum ad S. Dorotheam Benedictinum virum pium, et undequaque eruditum, Ignatium quippe Miller, et paulo post etiam alterum extinctae Societatis Sacerdotem Kampmüller nominatum semet contule-

дивись з довіреними найсвятішої величності, в першу чергу звернувся до прелата-бенедиктинця св. Доротеї, набожного мужа і всесторонньо освіченого Ігнатія Міллера, а трохи згодом також до священника ліквідованого товариства Кампміллера, і не тільки живим словом, але також письмово хотів задовільнити їх бажання канонам 4-го Латеранського рішення, 4 гл. «тому що»: на підставі чого забороняється, щоб в одному місті або епархії не було більше пап; також додає буллу римського папи Пія IV, видану 16 лютого 1546 року, на підставі якої підпорядковує грецьких єпископів юрисдикції ординарних або латинських єпископів у відповідності до згаданої глави «тому що»; і, нарешті, так пояснив інструкцію Климентія VIII, щоб цим наочно показати, що даремно примушувати уніатське русько-католицьке духовенство і народ, а також (122) їх єпископа. Цим вони переконані, найближчого дня березня, або 3-го квітня запрошені до її найсвятішої величності щасливої пам'яті Марії-Терезії, насправді вже покладаючись на свою свідомість, сприятливо запропонували тій же величності заснувати Мукачівський єпископат.

Глава 35

Йосиф II у Мукачеві і єпископ Іоанн сумний у Відні

Отже, полагодивши, власне, щасливо завершивши свої справи у Відні і здобувши багатьох прихильників своїх міркувань стосовно заснування Мукачівського єпископату, серед яких не останнім був загребський єпископ Іоанн Паксі, який доречно принагідно вдався до порівняння щодо даної справи мукачівців: «Коли застійлому озерові відкривається дорога, то звідти випущена вода звичайно поширює також весь сморід в інші води». Нарешті, незадовго до приходу римського імператора Йосифа II депутат духовенства і єпископа 1770 року прибув у Мукачево. Коли не без душевної втіхи побачив, як по-дружньому, на подив самих найвищих військових чинів, той же імператор Йосиф особисто розмовляв з тут же присутнім єпископом Іоанном. Після детальної розмови з ним про Галичину і Лодомерію, запросив його також на сніданок на своїй квартирі, яку він мав на новій вулиці, по-народному «уй утца» (угор.: нова вулиця — М. О.). Але більшою ще була радість, коли той же депу-

rit, ac non tantum vivae vocis Oraculo, sed etiam scripto facturus satis eorum desiderio, Concilii Lateranensis 4-i Canone, 4. Cap. „quoniam“: quo prohibetur, ne in una Civitate, sive Dioecesi plures habeantur Pontifices; item Bullam Pii IV. Pontificis Romani, anno 1546. 16-a Febr. datam, qua Graecos Episcopos Ordinariorum, seu Latinorum Episcoporum jurisdictioni ad mentem memorati Capituli „quoniam subjicit, et subjugat; denique Instructionem Clementis VIII ita explicuit, et dilucidavit, ut ad oculum ostenderet, his Clerum, et populum Rutheno-Catholicum Unitum, adeoque etiam (122) eorum Episcopum nequaquam complecti, consequenter neciis obligari. Quibus illi illuminati, proximo die Martis, seu 3-a Aprilis ad Majestatem Suam Sacratissimam felicitis recordationis Mariam Theresiam vocati, re ipsa jam dictante, et urgente conscientia eorum, Eidem Majestati favorabilem pro erigendo videlicet Munkaciensi Episcopatu sententiam dedere.

Caput 35.

Iosephus II Munkatsini, et Ioannes Eppus moestus Viennaе.

Commissis igitur sibi negotiis Viennaе feliciter respective terminatis, et pluribus sententiae suae quoad Episcopatus Munkaciensis erectionem, fautoribus conciliatis, inter quos non postremus fuit Ioannes Paxy Episcopus Zagrabien-sis, hac per expressum similitudine, quoad quaestionatum Munkaciensium negotium certa occasione usus: „dum stagnanti lacui via aperitur, contractum foetorem aqua exinde emissa in alias quoque aquas assolet propagare“. Deputatus denique Cleri, et Episcopi anno 1770 paulo ante Romanorum Imperatorem Iosephum II. appulit Munkacinum. Ubi non sine animi solatio spectavit, quam familiariter ipsis etiam militiae, supremis stupentibus Officialibus Idem Io-sephus Imperator praesens cum Episcopo Ioanne pariter praesente egerit, ac post uberiorem de Galicia, et Lodomeria sermonem cum eo pertractatum, prandio quoque in suo quarterio, quod in nova, vulgo ujtta dicta platea habuit, exceperit, sed majus adhuc gaudium fuit, dum idem redux deputatus Iosepho II. Imperatori Romanorum occasione Lyturgiae, cui is neglec-

тат, що повернувся (з Відня), був присутнім на літургії, яку проспівав сам єпископ Іоанн на самий 1-й день зелених свят у монастирі св. Миколая на честь римського імператора Йосифа II, який знехтував тронем, побудованим у Мукачівській латинській церкві св. Мартина прибулими плебанами для цього торжества. Він (депутат) був перекладачем. І, звичайно, з величезного зібрання людей всякого стану і положення всякий, хто бачив у загальному судні Йосифа II, що повертався через річку Латорицю і показував на середині річки свою прихильність спеціальними знаками єпископові Іоанну і привселюдно попросився такими словами: «Незабаром ми побачимось у Відні». Всякий, хто був би почув це, ледве зміг би втриматись від слів радості. Отже, тому що він був викликаний, того ж 1770 року у місяці вересні після імператора (123) особисто подався в дорогу у Відень, щоб справу залежності і підпорядкування, яка між ним та егерським єпископом графом Каролом Естергазі у ворожому дусі досі напружено велася, нарешті назавжди перед королівським тронем дружнім завершенням суперечки підтвердити і взаємною згодою завершити. З собою він узяв секретарем Олексія Ільковича, недавно висвяченого пресвітера. Його супроводили аж до собранцівської лазні Георгій Сабадош, Андрій Бачинський, а з монахів протоігумен Сільвєстрій Ковечак і Діонісій Гаврилович. Коли він туди щасливо прибув, уже там знайшов єпископа Кароля, який вирішував свої справи найкраще відомими йому шляхами, але водночас він зрозумів, що всю справу, яка стосується його і Мукачівського єпископату, треба обговорити з головою імператорської придворної ради графом Каєтаном Плімегеном, і далі, нарешті, також необхідно уладнати між ним і графом єпископом Каролом і завершити справу найвищим рішенням.

Отже, Іоанн, знаходячись у Відні між надією і страхом, очікуючи вирішення справи, коли, нарешті, звернувся за остаточним вирішенням до названого голови імператорської придворної ради графа Плімегена, який за дорученням підтримував королівську особу, з найвищим авторитетом вирішену формальну справу, почув таке: «Ви, єпископи, захоплені бажанням панувати, турбуєте як королівський двір, так папський народним скандалом, притому ви є категоричними при винесенні вироку, тому це бажання королів-

to in Latina Munkaciensi S. Martini Ecclesia per concurrentes Plebanos exstructo pro solennitate hac Throno, ipsa die 1-a Pentecostes in Monasterio S. Nicolai per ipsum Ioannem Episcopum decantatae, intererat, interpretem egit, et profecto quisquis Iosephum II. ex maximo omnis status, et conditionis hominum concursu communi navigio per Latorczam Fluvium redeuntem, et in medio Fluvii internum affectum externis signis Episcopo Ioanni manifestantem, verbisque valedicentem, ac ad auditum omnium his verbis: Paucum post tempus videbimus nos Viennae, de mediis Latorczae undis clamantem audivisset, oculos a gaudii lacrymis cohibere vix potuisset. Quemadmodum igitur evocatus fuit, ita eodem anno 1770 mense Septembri iter post Imperatorem (123) Viennam versus personaliter assumpsit, ut negotium dependentiae, et subjectionis, quod se inter, et Comitum Carolum Eszterhazy Episcopum Agriensem adversis studiis hucdum multum agitabatur, tandem aliquando coram Throno Regio amica litis transactione sanciretur, — et mutuo consensu terminaretur. Assumpsit secum pro Secretario Alexio Ilykovits recenter ordinato Presbytero. Comitatu illum sunt usque ad balneum Szobranczense Georgius Szabados, Andreas Bacsinszky, e Religiosis vero Sylvester Kovetsak Protohegumenus, et Dionysius Havrilovits. Quorsum ubi incolumis pervenit, jam ibidem Episcopum Carolum viis sibi optime notis negotia sua promoventem reperit, sed et totum quantum negotium se, et Episcopatum suum Munkatsiensem concernens Imperialis Consilii Aulici Praesidi Comiti Cajetano Plümegeu tractandum, ac porro finaliter etiam inter se, et Carolum Comitem Episcopum complanandum, ac terminandum Altissima Determinatione commissum simul intellexit.

Medius ergo inter spem, et metum Ioannes Viennae constitutus, rei eventum praestolans, ubi tandem ad dictum Imperialis Aulici Praesidem commissionaliter Personam Regiam sustentantem Comitem Plimegen pro finalis Decisionis sententia audienda devenit, suprema cum autoritate decisivam sententiam his formalibus abrepti, tam aulam Regiam, quam Pontificiam turbatis, populo scandalo, Dicasteriis vero im-

ської величності, щоб ти знаходився під егерським єпископом». Несподівано почувши таке міркування єпископ Іоанн, весь пройнятий страхом і несподівано охоплений жахом, так зблід, що перестав думати і майже перестав дихати, від болю втративши голос, ледве, нарешті, перевівши дух, зміг відповісти міністру, який підтримував королівську особу, так: «Кровавими сльозами бог на небесах повинен бути переконаний, який заставив нас почувти на землі таку думку». Почувши ці слова Іоанна, негайно прийнявши серйозний вид, цей таємний міністр почав доброзичливіше говорити з єпископом Іоанном, як перед найшановнішою блаженної пам'яті Марією-Терезією, і з таким результатом справи русинів почав вирішувати, що здавалось, що він як вірний церкві Христос спочатку пропонував мирні думки найшановнішої стільки разів уже згадуваної апостольської королеви, а потім вказував найсвятішому римському папі Климентію XIV шляхи згоди між егерськими і мукачівськими єпископами (124).

Глава 36 Щасливі прикмети канонізації

Вельмишановна апостольська пані королева Угорщини щасливої пам'яті Марія-Терезія, добре знаючи про справедливість справи русинів, почала ставитись до них з материнською шанобливістю; і знову наповнала перед римським папою Климентієм XIV про відокремлення Мукачівського єпископату уніатського грецького обряду від Егерського, і, нарешті, на рівню апостольську канонізацію, але оскільки здавалось, що також Климентій XIV, до прийняття сану папи званий Ганганеллі, спочатку був проти заснування або канонізації того ж єпископату, ідучи слідом за своїм попередником Климентієм XIII, про що свідчить його лист від 10-го жовтня 1770 року до (ii) величності, на підставі якого 4-го листопада 1770 року у становому міністерстві було встановлено і, нарешті, вирішено, щоб накінець заснувати і встановити той же Мукачівський єпископат згідно з правом величності і найвищого права патронату апостольського короля, і це саме від імені короля написати римському папі Климентію XIV. Це незмінне королівське рішення стосовно Мукачівського єпископату, дане з певними вказівками апостольському нунцію Вісконту, який проживав у Відні (125) було відоме. Своєчасно вислав-

portuni estis, proinde haec est Voluntas Regiae Majestatis, ut tu subsis Episcopo Agriensi. Inexpectata hac audita sententia Ioannes Episcopus totus terrore concussus, subitoque horrore, per-fusus, ita expalluit, ut et mens excideret, et pene spiritus deficeret, doloreque vocem praecludente, vix tandem ductis ex imo cordis suspiriis his formalibus Ministro, Personam Regiam sustentanti reponere potuerit: „Sangvineis lachrimis flectendus Deus est in Coelis, qui talem sententiam audire fecit nos in terris.“ His verbis Ioannis auditis, vultu in serenius illico mutato intimus hic Minister tam cum Episcopo Ioanne benignius loqui, quam coram Clementissima piaereminiscentiae Maria Theresia ita presse, ac eo cum eventu negotia Ruthenorum promovere coepit, ut merito non alter, quam fidelis Ecclesiae sponsus Christus primum Clementissimae toties jam Memoratae Apostolicae Reginae Cogitationes pacis, tum Sanctissimo Pontifici Romano XIV Clementi vias concordiae Agrienses inter, et Munkacienses Episcopos suggestisse credatur. (124)

Caput 36. Felicia auspicia Canonisationis.

Clementissima Domina Apostolica Hungariae Regina Felicis Recordationis Maria Theresia plene perspecta causae Ruthenorum aequitate, Materna in eos ferri caepit Clementia; atque rursus apud Clementem XIV Pontificem Romanum pro Episcopatu G. R. Uniti Munkaciensi ab Agriensi separando, et denique Canonisando Apostolico Zelo institit, sed cum erectioni, seu ejusdem Episcopatus Canonisationi. Praedecessoris sui Clementis XIII. vestigiis insistens etiam Clemens XIV ante Pontificatum Ganganelli dictus a principio adversari videretur, ut ex eius Epistola 10-a Octobris 1770 ad Majestatem data appareret, ea ex ratione 4-a Novembris, a. 1770 in Ministerio Status statutum, et deliberatum tandem est, ut denique idem Episcopatus Munkaciensis vigore Iuris Majestatici, et Supremi Iuris Patronatus Regis Apostolici erigatur, et constituatur, ac id ipsum Pontifici Romano Clementi XIV Nomine Regio perscribatur, quod inalterabile Deliberatum Regium quoad Munkaciensem Episcopatum cum Viennae degenti Nuncio Apostolico Visconti nominato certis indicis redditum fuisset (125) notum, triplicis generis literis tempestive Vienna Roman expeditis Clementem XIV super eo edocuit; Unde Clemens XIV magna oeconomia usus, illico sequentis tenoris Epistola ad Majestatem Suam data.

ши три листи з Відня у Рим, він (Вісконті) повідомив Климентія XIV про те. Внаслідок цього, Климентій XIV, зекономивши час, негайно виславши листа такого змісту до її величності, випередив королівське рішення, вислане йому 4 листопада.

Папа Климентій XIV

«Найдорожча во Христі, наша дочко, привіт і апостольське благословення!

Ледве ми зрозуміли з листа шановного брата Антонія-Євгенія ефеського архієпископа, нашого ординарного нунція, яка думка твоєї величності стосовно мукачівської справи після нашого листа, висланого тобі 10 жовтня, і який з нетерпінням ти чекала, щоб той вікаріат став єпископатою, тоді ми вирішили, що треба негайно припинити всякий сумнів, і тебе іншим нашим листом, висланим тобі дня 17 цього (жовтня) ми повідомили, що ми вже готові задовільнити твоє бажання, і тому подаруємо апостольським авторитетом духовенству і мукачівському народу, воз'єднаному з нами унією, єпископа грецького обряду. Незабаром нам були повернуті твої гуманні листи, вислані дня 6 цього (жовтня), на які тепер цим нашим (листом) відповідаємо, і в якому хоч добре відому і достовірну, однак тобою самою ясно викладену нам твоєю волю ми так пізнали, що ми дуже зраділи, що дали вже тобі те, що просиш, і, випереджуючи тією нашою відповіддю на останній цей твій лист, публічно для тебе ми зробили, оскільки в цій дуже важкій справі ми покладаємось на твою мудрість, набожність і релігію. Як ми міркуємо про тебе, так і в прийнятому рішенні підтверджується, що буде такий результат, який нам дуже певно пообіцяний, в чому ми не сумніваємось. І ми не сумніваємось, що всемогутній бог знає, що твоя величність того бажає, а ми робимо, а він негайною допомогою і захистом підтвердить ці наші декрети. І на доказ виняткової нашої батьківської любові до тебе ми передаємо найласкавішій твоїй королівській величності апостольське благословення». Дано в Римі у (храмі) св. Марії Великої, під печаткою рибалки 24-го листопада 1770, другого року нашого панства.

Цей дозвіл, або апостольський лист про призначення мукачівського єпископа, після того, як Климентій XIV послав у Віденську нунціатуру, і в ній же обнародував про встановлені приналежності згаданої Мукачівської кафедральної церкви для єпископ-

Regium ad se 4-a Novembris expeditum Deliberatum praeventit.

Clemens P. P. XIV.

Charissima in Christo Filia Nostra Salutem, et Apostolicam Benedictionem!

Vix intelleximus ex Ven. Fratris Antonii Eugenii Archi-Episcopi Ephesini Ordinarii Nuncii Nostri literis, qua in Sententia de Munkacsiensi negotio Majestat Tua esset post acceptam Epistolam Nostram die 10-a Octobris ad Te datam, quamque certa voluntate cuperes, ut Vicariatus ille in Episcopatum constitueretur, tunc omnem statim dubitationem abrumpendam decrevimus, Tibique per aliam Nostram ad Te die 17-a hujus datam significavimus paratos jam esse nos obsequi desiderio Tuo, ac proinde Clero, populoque Munkacsiensi Nobiscum per Unionem conjuncto Apostolica auctoritate suum G. R. Episcopum largituros. Redditaе porro Nobis sunt humanissimae literae Tuae, die 6-a hujus datae, ad quas nunc hisce Nostris rescribimus, in iisque, etsi perspectam, exploratamque, tamen a Te ipsa aperte declarari Nobis Voluntatem Tuam ita cognovimus, ut delectati vehementer simus praestitisse jam Nos Tibi, quod petis, ac illa responsione Nostra postremam hanc Tuam Epistolam praevententes, palam Tibi fecisse, quantum in ea tam gravi re, sapientiae, pietati, ac Religioni Tuae deferremus. Quae judicii de Te Nostri ratio, ita Nos in suscepto Consilio confirmat, ut quem optamus iri exitum certissime Nobis polliceri non dubitemus. Neque ambigimus, quin Deus O. M. qui e Suae Gloriae causa Majestatem Tuam id cupere, Nosque agere cognoscit, praesente ope, ac praesidio Decreta haec Nostra comprobaturus sit. Ac in singularis Nostrae erga Te Paternae Charitatis pignus Apostolicam Benedictionem Regiae Majestati Tuae amantissimae impertimur. Datum Romae, apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris. 24-a Novembris. 1770. anno. Pontificatus nostri secundo.

Indultum isthoc, seu Breve Apostolicum nominandi Episcopi Munkacsiensis, postquam Clemens XIV. ad Viennensem Nunciaturam submisisset, et in eadem de Constitutivis Ecclesiae designatae Cathedralis Munkacsiensis pro Sede Episcopali ipsa Civitas Munkacs, prout et pro Dioecesi territorium aequae Munkacsiense, et Maramarossienne, ac quaqua degerent G. R. Catholici, denique super omnibus ad dictam Ec-

ського престолу, саме місто Мукачево, як і для єпархії територію як мукачівську і марамороську, і всюди, де жили католики грецького обряду, і, нарешті, про всі приналежності для згаданої церкви, після того, як пресвітер грецького обряду високопреподобний пан Олексій Ількович склав присягу, будучи тоді прихильником єпископа (126) Іоанна, був посланий у Рим для складання іспиту. Той же всемогутній папа Климентій XIV проголосив, що Мукачівський вікаріат перетворений на єпископат року 1771, для 20-го березня, на консисторіальній св. конгрегації таким папським декретом, власне, з тієї самої нагоди, з якої цього поточного року багато інших нових єпископів латинського обряду було встановлено в Угорщині.

(127) Глава 37

Визволення Мукачівської єпархії від претензійного підпорядкування Егерців

Дехто вважає, і, очевидно, Базилович документально хоче довести, що Мукачівська єпархія була заснована тільки в 1771 році.

Те, що Мукачівська єпархія є найдавнішою в угорському королівстві і ніколи не була підпорядкованою латинцям, свідчить таке.

По-перше, вже з часів введення християнської віри священиками східної церкви, грецькі ніколи не були підпорядкованими латинським єпископам. Дивись трактат 2-го тому про перші сліди християнської релігії в Угорщині.

По-друге, Мефодій і Кирило не повернули мешканців Паннонії, моравія і богемія (на християнську віру), тому що вони вже були християнами, але ввели греко-слов'янський обряд та алфавіт у Паннонію. В тому ж томові.

По-третє, коли у 888 році прийшли угорці, волохи і слов'яни мали свої грецькі ритуали, архієпископа Мефодія, і в Нітрі єпископа, а волохи (мали) в Дакії та Язигії багатьох єпископів греко-слов'янського обряду. Дивись там же.

Але ні один з них не був підпорядкований латинським єпископам, тому що досі таких не було.

По-четверте, св. Стефан заснував десять єпископатів латинського обряду. Але які вони є, про це автори сперечаються, а грамоти точно не визначають.

По-п'яте, ці єпископи (латинські) намага-

clesiam pertinentibus sub jurata fide fatente A. R. D. Alexio Ilykovits G. R. Presbytero ad latus tunc Episcopi (126) Ioannis existente exceptum examen Romam submissum fuisset, Idem Clemens XIV. Pontifex Optimus Maximus Vicarium hucdum Munkaciensem erectum, et constitutum in Episcopatum anno 1771. die 20-a Martii in S. Congregatione Consistoriali per tale, quale sequitur, Pontificum Decretum declaravit, ea scilicet ipsa occasione, qua alii hocce decurrenre anno novi Episcopatus plures per Hungariam Ritus Latini sunt erecti.

(127) Caput 37.

Elibertatio Dioecesis Munkaciensis a praetensa subiectione Agriensium.

Sunt, qui putant, et Bazilovits plane diplomatische ostendere vult Dioecesim Munkaciensem solummodo 1771-o fuisse erectam.

Dioecesim Munkaciensem antiquissimam esse in Regno Hungariae, et Latinis nunquam subjectam fuisse sequentia probant:

1—0. Inde ab introducta per Orientalis Ecclesiae Sacerdotes Fide Christiana, Graeci Latinis Episcopis nunquam suberant. Vide tom 2. Tractat. Prima Vestigia Religionis Christiana in Hungaria.

2—0. Methodius, et Cyrillus non convertit Pannonios Moravos, et Bohemos, quia jam erant Christiani, sed Graeco-Slavum Ritus induxere, et Litteras in Pannoniam. Eodem Tomo.

3—0. Hungaris 888—0 supervenientibus, Valachi, et Slavi habebant suos Rituales Graecos Archi-Episcopum Methodium, et Nitriae Episcopum, ac Valachi in Dacia, et in Iazigia plures Graeco = Slavici Ritus Episcopos. Vide ibidem.

Sed nulli horum subjecti erant Latinis Episcopis, quia adhuc non exstiterant.

4—0. S. Stephanus fundavit decem Episcopatus Latini Ritus. Sed qui sunt illi? authores, disputant, Diplomata non decidunt.

5—0. Hi Episcopi curae habebant, ut Graeco-Slavi Episcopi evanescant, et effective post duo saecula 1204. jam Graeco-Slavici Ritus Episcopi non exstiterant, sed aderat multitudo Monasteriorum, Abbatiarum, et Praepositarum, et tota massa fidelium et hujus Ritus; et ideo Emericus Rex Hungariae institit apud Pontificem

лись, щоб греко-слов'янські єпископи зникли, і дійсно після двох століть 1204 року вже не було єпископів греко-слов'янського обряду, але залишилась велика кількість монастирів, абатств і препозитур та ціла маса віруючих цього обряду. А тому Емерік, король Угорщини, настійно просив у римського папи заснувати єпископату греко-слов'янського обряду. Дивись у 2-му томі.

По-шосте, 1241 року татари знищують як латинських монахів, так і грецьких. Латинські монастирі, абатства і препозитури дступово за допомогою сусідніх латинян відбудувались, а грецькі монастирі залишились у руїнах і в забутті.

— (128) По-сьоме, 1360 року Корятович заснував Мукачівський монастир, а Ладислав, намісник угорського короля, йому допоміг. Один і другий були грецького обряду, руські князі та Мукачівська єпархія мали власних єпископів, не залежних від латинських. Дивись у 2-му томі.

По-восьме. Після поразки біля Могача (виновниками цього були кортеси, бо вони заставляли Томоріта воювати, власне, на шкоду батьківщини) наскільки латинян зменшилось, настільки і реформатів збільшилось.

Латинські єпископи, власне, призначалися, але із-за відсутності булл не могли бути висвяченими.

По-дев'яте, після захоплення Буди в 1687 році латинські єпископи повернулися на свої місця не тільки з тим наміром, щоб внаслідок реформації втрачену свою паству повернути, але й щоб русинів і волохів, які твердо трималися свого обряду, навести до латинської церкви.

По-десяте, під час революції Бочкая, Бетлена та Ракоці багато з русинів і волохів примушувались до відлучення від своєї католицької віри. Але після мирного перепочинку 1646 року, за егерського єпископа Георгія Якушича, вони відновили визнання католицької віри, під однозначною умовою, щоб мали свого, ними обраного і його величності затвердженого і римським престолом підтвердженого, незалежного єпископа. І, дійсно, мукачівський єпископ Партеній Петрович вважається підтверджений римським престолом як єпископ Мукачівської єпархії. Дивись том 2 у його життєписі.

По-одинадцятье, Якушич, одержавши від 62 архієпископів і пресвітерів визнання віри, не підпорядкував їх собі та своїм плебанам і не вимагав присяги вірності від них і від Пар-

Romanum pro erigendis Graeco-Slavici Ritus Episcopatus. Vide Tomo 2—0.

6—0. A 1241—0 Tartari excindunt tam Latinos Monachos, quam Graecos. Latina Claustra, Abbatiae, et Praepositurae sensim auxilio vicinorum Latinorum exsurexere, sed Graeca Monasteria mansere in ruinis, et oblivione.

(128) 7—0. A. 1360—0 Kyriatovics fundavit claustrum Munkacsensem, et Ladislaus Palatinus juvit. Uterque Ritus Graeci Principes Rutheni. Et Dioecesis Munkacsensis proprios habuit Episcopos, non dependentes a Latinis. Vide Tomo 2—0.

8—0. Clade ad Mohács interventa (:eztokozták a Cortesek, mert kénszerítették Tomorit az útközetre, és a Haza romlására:) sicut Latini imminuti, ita et Reformati aucti sunt.

Episcopi Latini equidem nominabantur, sed ob non solutas Bullas consecrari non poterant.

9—0. Post captam 1687. Budam Latini Episcopi redierunt ad suas Sedes, non solum cum ea intentione, ut amissum per reformationem suam gregem rehabeant, sed Ruthenos, et Valachos, qui perstiterunt in suo Ritu: ad Ecclesiam Latinam perducant.

10—0. Sub Revolutionibus Bocskay, Bethlen, et Rakoczy multi ex Ruthenis, et Valachis cogebantur ad defectionem a sua Religione Catholica. Sed paccato (!) temporis intervallo 1646-o accepto, in manibus Episcopi Agriensis Georgii Iakusich, Fidei Catholicae Professionem renovarunt, expressa sub conditione, ut proprium per se electum, et per suam Majestatem confirmatum, ac per Sedem Romanam roboratum habeant Episcopum independentem. Et effective Parthenius Petrovics Episcopus Munkacsensis, qua Munkacsensis Dioecesanus per Romanam Sedem confirmatus habetur. Vide Tom. 2. in Ejus Vita.

11—0. Iakusich excipiendo a 62 Archi- et Presbyteris Professionem Fidei, non eos subjungavit sibi, et suis Plebanis, neque Iuramentum Fidelitatis sive ab iis, sive Parthenio exegit, ergo quo jure Agrienses in Episcopos Munkacsenses Suprematiam exercere volebant.

12—0 Cardinalis Leopoldus Kolonich Archi-Episcopus Strigoniensis observato eo, quod inde a Parthenio nullus Episcoporum Munkacsensium per Sedem Romanam confirmatus fuerit, 1689 tulit secum Roma Iosephum de Camelis, Brevibus Pontificiis provisum, et curat in Munkacsensem Episcopum nominari optima cum intentione, ne Vagi Episcopi Schismatici vagando per Dioecesim populum ad Schisma pertrahant, (129) sed ille sit ordinarius Episcopus

тенія; отже, на підставі якого права егерці хотіли застосувати владу стосовно мукачівських єпископів?

По-дванадцяте, естергомський архієпископ кардинал Леопольд Колонич, звернувши увагу на те, що потім після Партенія жоден з мукачівських єпископів не був підтверджений римським престолом, 1689 року привіз із собою з Рима Йосифа де Камеліса з папськими листами і турбується з найкращим наміром призначити (його) мукачівським єпископом, щоб єпископи-схизматики, мандруючи по єпархії, не схиляли народ до схизми (129), але щоб він (де Камеліс) був ординарним мукачівським єпископом, який матиме з егерським єпископом одну віру, тобто буде католиком грецького обряду, а не васалом.

На підставі усього ми побачили в 3-му томі і цьому, які сумні наслідки були.

По-тринадцяте, егерці не наслідились відкрито нападати на Мукачівську єпархію; де Камеліс уже випробував їхні випадки. — Отже, вони вдалися до таємних донесень.

Йосифу Годермарському в 1708 році вони зробили перешкоду одержати булли. — Дивись том 3.

Хоч Георгій Бізанці 1716 року став єпископом і був висвячений, але таємними шляхами егерці домагалися з Рима 1718 року відомих резолюцій, у яких уже розумілось підпорядкування.

По-чотирнадцяте, граф Франціск Баркоці 1747 року ліквідував греко-католицьких парохів, звів їх річний прибуток до капеланського стану латинських плебанів, відняв від них церковний дохід та все інше і передав своїм плебанам. Він змусив єпископа скандально дати присягу і поведився з ним не як з єпископом, а лише як із своїм вікарієм; дав йому дозвіл висвячувати пресвітерів та виконувати інші обряди; як можна бачити вище.

Присяга на вірність не була складена ні внаслідок папського послання, тим менше внаслідок найвищих резолюцій, і все-таки її егерці суворо вимагали.

По-п'ятнадцяте, Рим першим зрозумів необхідність звільнити Мукачівську єпархію, і тому стосовно цього просив думки від егерського єпископа. Після багатьох нагадувань 31 березня 1767 року нарешті він висловив свою думку. — Дивись Базилович, част. IV, гл. 13, с. 75.

Висновки цієї думки я в хронологічному порядку виклав.

Munkaciensis, qui cum Agriensi Episcopo Communionem Fidei habiturus est, id est Graeci Ritus Catholicus, sed non vasallus.

Ex hac clausula quae tristes sequelae enatae sint, in Tomo 3—0, et praesenti vidimus.

13—0 Agrienses non sunt ausi aperte impetere Dioecesim Munkaciensem; De Camelis jam fuit expertus adgressiones. — Ergo conversi sunt ad occultas delationes.

Iosephum Hodermarszky 1708 impediverunt, quominus Bullas consequi valuisset. — Vide Tom. 3.

Bizanczy Georgius 1716 equidem Episcopus factus, et consecratus est, sed viis occultis impetrarunt Agrienses Roma 1718 notas Resolutiones, quae jam subjectionem sapiebant.

14—0. Comes Franciscus Barkoczy 1747 casavit Graeco-Catholicos Parochos, redegit ad Classem Capellanialem Plebanorum Latinorum annum Proventum, stolam, et omnia ademit, ac addixit Plebanis suis. Episcopum coëgit scandalose jurare, Eumque non Episcopum, sed tantum qua suum Vicarium tractavit; Facultatem ei tribuebat ordinandi Presbyteros, et alia Pontificalia exercendi; Ut videre est superius.

Iuramentum Fidelitatis nec per Brevia Apostolica, tantominus Altissimas Resolutiones fuit impositum, Et tamen per Agrienses rigide exigebatur.

15—0. Roma prior perspexit necessitatem elibertandi Dioecesim Munkaciensem, et ideo ea-tenus opinionem ab Agriensi Episcopo deposcit. Post multas adursiones 31-a Martii 1767 tandem praestitit opinionem. — Vide Bazilovits Part. IV. Cap. 13. pag. 75.

Acclusa hujus opinionis ego chronologice pertractavi.

Донесення латинських віцеархидияконів стосовно цієї думки я знаходжу дуже незначними, щоб їх подати у своїй праці. Соромно було б їх читати освіченому сучасному латинському духовенству, і не хочу викликати у греко-католицьких парохів жахливий біль. Але і русини спростували цю думку достатніми аргументами. Дивись Базилович, част. 4, гл. 18, стор. 143.

(130) Глава 38
Продовження

На підставі цієї думки з'являється папське послання під 14 листопада 1767 року, згідно з яким єпископ Кароль хвалиться за надзвичайну старанність у поширенні унії і за вміння поладити справи, і мукачівський єпископ підпорядковується егерському. Тому і Марія-Терезія доводить до відома самого Іоанна Брадача під 24 серпня 1768 року, щоб він визнав егерського єпископа за справжнього і законного єпископа і за свого настоятеля, і йому ж виявляв у всіх справах належну шану і послухність, відповідно як вікарій, і під цим титулом негайно особисто підійшов до нього. Обидва декрети дивись у Базиловича, част. IV, с. 125 і наст.

З послухливостю до цього королівського наказу як вище було наведено, Брадач відправився в Егер, і (там) мав скандальну сцену. — Ті, що поверталися, зупинилися у Шайо-Петровому і підписали такого листа:

«Ми, уніатські пресвітери східного священного обряду із сігетської панської конгрегації, яка належить до славного Марамороського комітату, доводимо до відома всіх, кого це стосується, що після нижчепідписаного року, місяця і дня у місті Сіготі, приєднаному до вищезгаданого славного комітату для конгрегації, яку за старим звичаєм щороку звичайно проводимо як задля росту святої східної матері церкви і збільшення довірених нам душ, так і для пропаганди св. унії, отже, старанно намаганючись, щоб, збиті з правильної стежки, були захищені від зла, і щоб у добрих намірах, врятовані від світських заворушень були корисними, і щоб у мирі і кіотах довір'я відпочивали, щоб за допомогою бога захопили принести багато користі у дім господа. Після того як, кажу, ми зібрались разом на конгрегацію і разом були призначені, і в той самий час, зайняті іншими справами, високопреподобний пан Андрій Жеткей, сігетський парох східного обряду, архидиякон і марамор-

Vice — Archi Diaconorum Latinorum huic opinioni inductas Relationes longe viliores invenio, quam ut operi meo inseram. Puderet cultum modernum Latinum Clerum eas legere, et Graeco-Catholicis Parochis nefandum nolo renovare dolorem. Sed et sufficientibus eam opinionem enervarunt argumentis Rutheni. Vid. Bazilovits Part. 4-a cap. 18, pag. 143.

(130) Caput 38.
Continuatio.

In consequentiam hujus opinionis emanat Breve Apostolicum, sub 14-a Novembris, 1767 vigore cujus Carolus Episcopus collaudatur de nimio Zelo, promovendae Unionis, et dexteritate negotia tractandi, et Episcopus Munkacsien-sis Agriensis subicitur. Unde etiam Maria Theresia ad ipsum Ioanni Bradacs sub 24-a Augusti 1768 intimat, ut Episcopum Agriensem pro vero, ac legitimo Ordinario, et Superiore suo agnoscat, Eidemque in omnibus negotiis debitam reverentiam, et obedientiam, tamquam respective suus Vicarius praestet, hocque nomine Eum ocyus personaliter accedat. Utrumque Decretum vide apud Bazilovits Part. IV. pag. 125. et sequ.

In obsequium hujus Mandati Reginalis, ut superius deductum est, Bradats Agriam discessit, et scaenam scandalosam habuit. — Reduces substituerunt in Sajo-Petri, et sequens scriptum subscriperunt:

Nos Sacri Ritus Orientalis Uniti Presbyteri ex Congregatione Dominali Szigethiensis Incl. Cottui Maramorosiensis adjacente, significamus, quibus expedit Universis, quod posteaquam infrascriptis, anno, mense. et die ad oppidum Szigeth, praefato I. Cottui ingremiatum ad Congregationem, quam de antiquo more quotannis consuevimus celebrare, sicut pro Sanctae Matris Ecclesiae Orientalis, animarumque nobis concreditarum incremento, ita et propagandae S. Unionis ergo, sedulo conantes, quatenus recta semita deductae a malo praeservarentur, inque cupitis bonis a fluctibus servatae mundanis, proficerent, atque cum pulchritudine pacis in Tabernaculis Fiduciae conquiescerent, opitulante Deo, multum in Domo Domini fructum allaturae. Posteaquam inquam ad Congregationem conjunctim convenissemus, atque in simul constituti fuisset, eodemque ipso tempore inter reliqua negotia Rendissimus Dnus Andreas Zsetkey, Orient. Ritus Parochus Szigethiensis, Archi Diaconus, et Vicarius Maramorosiensis

роський вікарій показав нам латинською мовою написаного і п'ятьма архidiaконами та іншими 15 (131) нашими братами власноручно підписаного листа, який містив у собі якусь претензійну владу його ексцеленції егерського єпископа над високопреосвященим паном мукачівським єпископом, нашим наймилостивішим прелатом, та (містив у собі) підпорядкування йому, яке для східного нашого обряду дуже вороже, для св. унії шкідливе, і ми ніколи про нього (підпорядкування) не чули і водночас (лист) вищезгаданих п'ятьох архidiaконів та 15 інших наших братів містив у собі незгоду, навіть суперечливість проти бажаної влади і підпорядкування егерському латинському єпископові над вищезгаданим мукачівським єпископом. Стосовно цього нас дуже умовляли, щоб ми жили мирно і спокійно й охоче стверджували, що вищезгадане підпорядкування його ексцеленції егерському єпископові як словам, так і ділом сприяє св. унії, а нам самим дуже допомагає своєю могутньою допомогою і захистом, і більше того також відносно цього нас зобов'язували присягою, щоб ми про вищезгадане підпорядкування публічно народу не говорили». Зміст цього листа такий:

«Нижчепідписані, визнаючи зміст цього (листа) доводимо до відома всіх, кого стосується, що після того, як, з одного боку, з доброзичливих королівських дарчих грамот, так і папських булл, вчасно обнародуваних 1 травня 1768 року з нагоди привселюдного висвячення високопреосвященного пана Іоанна Брадача, рожнявського, мукачівського та мараморського єпископа, апостольського вікарія, нашого наймилостивішого єпископа у славному королівстві Угорщини і приєднаних до нього земель. Одні ж з безпосереднього, а інші з опосередкованого джерела зрозуміли, що її найсвятіша імперсько-королівська і апостольська величність, пані, наша найшановніша пані, для свого найпалкішого старання у поширенні св. унії, і з материнською турботою зберегти у спокої вірне їй духовенство та уніатський народ, шанобливо призначила і затвердила вищеназваного високопреосвященного пана Іоанна Брадача для нас без якогось впливу (132) або зв'язку егерського латинського єпископа, і водночас подбала про незалежну юрисдикцію, освячену священним апостольським престолом, і добро-

exhibuit nobis Latino idiomate confectas, et quinque Archi-Diaconorum, reliquorumque 15. (131) Fratrum nostrorum propriis manibus subscriptas Literas, quae aliquam super Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Episcopo Munkacsienſi, Praelato Nostro Gratosissimo, a Sua Excellentia Episcopo Agriensi praetensam potestatem, et sibi subjectionem, Ritui nostro Orientali nimis contrariam, S. Unioni nocivam, et a nobis nunquam auditam, ac insimul (!) suprafatorum quique Archi-Diaconorum, et reliquorum 15. Fratrum nostrorum contra cupitam a Latino Agriensium Episcopo super prius nominato Episcopo Munkacsienſi potestatem, et subjectionem, dissensum, imo et contradictionem in se continebant, multum nos super eo cohortando: ut pacifice, et tranquille permaneamus, praelibatam vero subjectionem a Sua Excellentia Agriensi Episcopo, utpote in verbo, et opere potente, S. Unionem promovere, nobisque ipsis praepotenti suo praesidio, et patrocinio plurimum opitulanti valente, aequi, bonique consulere, et quod plus est, Iuramento etiam super eo obstringendo, ne nimirum praefatam subjectionem publice populo promulgaremus. Quorum Literarum sequens est Tenor:

Infrascripti tenore Praesentium recognoscendo, notum facimus, quibus expedit Universis, quod posteaquam parte ab altera tam ex Benignis Collationibus Regiis, cum et Bullis Pontificiis tempore, et occasione Consecrationis Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Ioannis Bradats Episcopi Rossensis, Munkacsienſis, et Maramorossienſis, per Inclitum Regnum Hungariae, Partesque Eidem annexas Vicarii Apostolici, Praesulis Nostri Gratosissimi anno 1768. die 1-ma mensis May in frequentissimo concursu peractae, publicatis, aliqui quidem ex immediato, alii autem ex communicato auditu intellexissent Suam Sacratissimam Caesareo-Regiam, et Apostolicam Majestatem, Dominam, Dominam Nostram Clementissimam pro suo in promovenda S. Unione ferventissimo Zelo, atque Mater-na conservandi in tranquillitate fidelem sibi Clerum, et Populum Unicum sollicitudine (!), praelibatam Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Ioannem Bradats nobis extra ullum Agriensium Latini Praesulis in- (132) fluxum, aut nexum pro Episcopo Clementissime nominasse, atque constituisse, eidemque absolutam aequae, ac illuminatae Iurisdictionem a Sacra Sede Apostolica procurasse, atque exercitum ita procuratae illico inchoandum benigne praecipisse.

зичливо наказала негайно приступити до виконання обов'язків.

Однак, з другого боку, після чотирьох місяців від висвячення спочатку тільки там і сям, і таємно, а опісля разом і відверто не без насмішки ми чули щодня як від церковних осіб, або плебанів, так і від монахів, зокрема жебраків, та навіть і світських (плебанів) латинського обряду, що той же наш єпископ залежить від високопреосвященного пана настоятеля егерців і є його вікарієм, а зрештою також особисто викликаний в Егер для складання присяги на вірність (відповідно до цієї вже загальновідомої розмови повторена чутка про підготовку високопреосвященного пана нашого єпископа до розголошеної егерської поїздки). Бо ми побачили і зауважили, що його ексцеленція з нагоди канонічного візиту в Чергатському окрузі стосовно церков і парохів нашого уніатського обряду сприйняла вже саме здійснення якоїсь зверхності частково ласкаво, а частково також образливо.

Тоді, не маючи змоги взаємно порадитись стосовно всіх настанов, і водночас достовірно почувши, що біля восьмого дня нижчезгаданого місяця високопреосвящений пан наш мукачівський єпископ збирається в дорогу в Егер, як нам самим, так і народу, незадоволеному новиною справи, маючи намір поради-ти, ми вирішили, що, подорожуючи, наш єпископ в дорозі, де б він не знаходився, був повідомлений про справжній стан справи; як також одні випереджаючи, а інші слідуючи за ним, коли того ж 20-го дня поточного місяця ми зустрілися в селі Шайо-Петровому, що належить до славного Боршодського комітату, хоч він дивувався непередбачливій зустрічі, і коли удостоївся повідомити нас про причину своєї поїздки, ми настійно вирішили, пізніше маючи намір дотримуватись нашої думки, щоб посилати в Егер нашого єпископа з його дозволу тільки також за нашою участю, і щоб інформував про справу, що він, власне, зробив, довівши до відома всіх нас доброзичливий указ відносно обов'язку про залежність у здійсненні його юрисдикції безпосередньо від високопреосвященного пана егерського єпископа, при обнародуванні якого з покірною набожністю ми всі перелякалися (133), роздратовані частково болем, частково ж наче в дзеркалі бачачи тодішнє нещасливе наше становище, в якому за обов'язком претензійної залежно-

Parte vero ab altera post quatuor a Consecratione menses primo sparsim duntaxat, et obscure, exposit autem communiter, ac aperte tam ab Ecclesiasticis, seu Plebanis, quam Religiosis, praesertim mendicantibus, imo et saecularibus Latini Ritus eundem Episcopum nostrum ab Excellentissimo Domino Agriensium Antistite pro sibi subjecto, et Vicario suo praetendi, ac tandem etiam pro deponendo Fidelitatis Iuramento Agriam personaliter evocari, dietim non sine insultatione audire cepissemus (:secundante jam communi huic rumori reiterata fama apparatus Illustrissimi Domini Praesulis nostri ad divulgatum iter Agriense:) quin ubi ipsum jam exercitium alicujus Superioritatis Suam Excellentiam occasione Canonica Visitationis in Districtu Cserhatiensi, quoad Ecclesias, et Parochos Ritus nostri Uniti partim blande, partim etiam violenter accepisse aut vidissemus, aut percepissemus.

Eotum praemissa omnia ad in vicem conciliare nequentes, una et circa diem infrascripti mensis octavam Illustrissimum Dominum Praesulem Nostrum Munkaciensem Agriam versus iter suscepturum pro certo audientes, tam Nobis ipsis, quam etiam populo de rei novitate mussitanti, consulturi statuimus itinerantem Praesulem Nostrum in via alicubi convenire, de rei veritate edoceri, quemadmodum etiam alii praecurrentes, alii vero subsequuti, cum eodem die 20-a defluxi mensis in Possessione Sajo Petri Incl. Comitatus Borsodiensi adjacente, admirante licet non praevisum concursum convenimus atque cum de ratione itineris sui nos capacitare dignaretur, debite instituumus serius proposito nostro inhaesuri de non mittendo nempe Praesule nostro aliter Agriam, nisi nos quoque una secum ire pateretur, deque negotio informaret, prouti etiam informavit, publicato videlicet ad omnium nostrum auditum Benigno-Rescripto super nexum dependentiae in exercitio Iurisdictionis suae ab Excellentissimo Domino Episcopo Agriensi sibi directo, ad cujus publicationem homagiali cum devotione exauditam cohortuimus omnes (133) partim dolore perciti, partim vero, velut in speculo praevidentes tum infelicem illum statum nostrum, in quo sub praetensae dependentiae nexu retroactis annis ad vivum vexabamur, postliminio rediturum, cum populi perturbationem, in Ritu, atque Decimarum exactionem tenentes, inevitabilem commotionem; ultronee itaque nosmet declaravimus, a Latere Illustrissimi Domini Praesulis Nostri nequaquam recessuros, verum et in via, et Agriae

сті в минулі роки живцем ми мучились, що поверне на основі відповідного дозволу неминуче потрясіння, хоч ми затримуємо заворушення народу в обряді, а також збір десятин. Таким чином, ми добровільно заявили, що ми не відступимо від високопреосвященного нашого пана єпископа, але і в дорозі, і в Егері ми завжди будемо з ним. Тому, щоб не здавалось, що він змушений скласти присягу зі страху і погроз, як його попередник, а також тому, щоб не був підступно убитий своїм заклятим ворогом, а саме Лукою Габіною, від якого є всі наші скандали в Егері. Адже той же Габіна, який зневажає божі та людські закони, не рахуючись охоче з посадами (який, між іншим, також був непокірним блаженної пам'яті нашому єпископові Михаїлу-Емануїлу Ольшавському), присягаючи стверджував, що він вб'є наче собаку нашого наймилостивішого єпископа (тремтить перо) за столом його ексцеленції. Власне з цієї подвійної причини ми не дозволили їти на прийом нашому єпископові у резиденцію його ексцеленції егерського єпископа, але, прибувши з ним в Егер, ми зупинились у загородньому готелі. Звідси негайно і наш наймилостивіший єпископ, і ми від себе послали депутатів, щоб вони привітали і вимагали заперуку за Луку Габіну і водночас дозвіл на проведення конференції. Після повернення вони нас вразили тим, що власне доповіли, що його ексцеленція не зволіла удостоїти нашого єпископа навіть титулом «високопреосвященний», який, між іншим, у листах вживала. Вони доповіли, що не слід остерігатись Луки Габіни, але якщо у присутності виявиться винним, він буде покараний, а про конференцію не було жодної згадки. Під час розмови додав: «Я вірю, каже, вони не прийшли сперечатись». Бо тут ми звертаємо уваги, що явно зневажали того, кого у парафіях плебани хворобливо переносили, а в Егері процвітає. Нам здавалось, що депутати наступного дня дещо детальніше доповіли його ексцеленції, бо говорили, що його ексцеленція всіх нас особисто допустить на бажану конференцію, яка однак із-за важливої справи (134) вимагає тривалішого часу, а він (егерський єпископ) повинен провчити консисторію. Що стосується Габіни, то від нього нікому не загрожує небезпека, бо знаходиться далеко від Егера; цим повідомленням заохочені, тим часом від нашого наміру ми відмовились, і добровільно ми послали високопреосвященного пана нашого

eidem semper adhaesuros, tum ideo, ne videlicet ad instar Praedecessoris sui metu, et comminationibus ad deponendum Iuramentum adigeretur, tum etiam ideo, ne a jurato suo inimico: Luca nempe Habina, qui hucdum ad omnium scandalum nostrum Agriae foveretur, ex insidiis interimatur; idem namque Divinarum, ac Humanarum Legum contemptor Habina non numerandis facile vicibus (:qui caeteroquin pie quoque memoriae Praesuli Nostro Michaëli Manuëli Olsavszky rebellis erat:) is jurejurando affirmabat se, ubi primum etsi ad mensam Suae Excellentiae Gratosissimum Praesulem Nostrum (:horret calamus:) tamquam Canem intempturum; atque duplici hac ex ratione ad Residentiam Suae Excellentiae Episcopi Agriensis pro hospitio Praesulem Nostrum ire non permisimus, verum cum eodem in Diversorio Suburbano Agriam venientes, substitimus. Unde illico et Praesul noster Gratosissimus, qui salutarent, et nos e gremio nostri, qui cautionem de Luca Habina, una et admissionem ad instituendam conferentiam eflagitarent (!), misimus Deputatos, qui reduces in eo nos attonitos redderunt, quod nempe retulissent Suam Excellentiam, Praesulem Nostrum ne Titulo quidem, quem alias in Literas dabat, Illustrissimi, dignatam fuisse, de Luca autem Habina nulla opus esse cautione, reposuisse, sed in praesentia, si per quem reus comprobatus fuerit, satisfactionem non defuturam, Conferentiae demum nullam mentionem fuisse, verum inter loquendum (!) subintulisse: Credo inquit, non venerunt disputatum. Hinc advertimus etenim non obscure contemptum, quem in Parochiis a Plebanis dolorose patimur, Agriae quoque vigere. Latiora nonnihl retulisse nobis videbantur sequenti die ad Suam Excellentiam Deputati, dicebant enim Suam Excellentiam nos omnes in persona ad desideratam. Conferentiam admissuram, quam tamen, utpote de gravi negotio (134) longius exigere tempus, sibi autem instare horam Consistorii, a Habina vero nullum alicui impendere periculum, siquidem Agria abesset, quo nuntio animati, a proposito nostro tantisper recessimus, atque Illustrissimum Dominum Praesulem Nostrum cum paucis e gremio Nostri ad Suam Excellentiam fine Salutationis, etsi ab utrinque visum fuerit, etiam praeliminaris secretae Conferentiae ultronee dimisimus, sed non sperato cum successu: Nam intuitu quidem primo amica videbatur dare verba, at ubi ideis suis, et projectis non illico Praesulem Nostrum, quia partim praejudiciosus, partim vero Sacrae Unioni noxiis assentiri, et subscribere animadvertisset, excan-

єпископа з небагатьма з нашого лона до його ексцеленції, щоб привітати, хоч з обох сторін було видно, що конференція носить секретний характер, але без бажаного успіху. Бо на перший погляд здавалось, що дружельноно говорить, але коли звернув увагу, що наш єпископ не зразу погоджується з його ідеями і задумами, тому що частково небезпечні, а частково шкідливі для святої унії, і не підтримує (іх), розгнівався, і б'ючи кулаком по столу, не лише не давав нашому єпископові відповідного титулу «високопреосвященний», але навіть, повторюючи, говорив, що він (Іоанн) має нечисту совість, і що нещиро прийшов і говорить. (Егерський єпископ) додає, що наш єпископ повинен дати визнання віри і скласти йому присягу вірності і послухності як вікарій і його підданий, бо він (Іоанн) опісля у всьому буде керуватись його єпископською владою і авторитетом. Наш єпископ заперечив, що він уже дав присягу і на вірність, і на послухність папі, і що він дав визнання віри і не може визнати такого авторитету і єпископської влади, яку він здійснював, тому і заперечує йому. Ті з наших, які були там і доповіли, що з нашим єпископом так поступили і заплутали, добровільно сказали, що вони, власне, хочуть залишити його своїм єпископом, про якого вони чули, що його король призначив, а папа підтвердив на конгрегації, якому він склав присягу під час свого висвячення. Після того, як все це ми з повідомленням зрозуміли, ми засумували з приводу нашої нещасної долі, схваливши і підтвердивши на конференції, або скоріше на суперечці, попередню заяву і заперечення присутніх наших братів, ми збентежені наступного дня залишили Егер, тому що його ексцеленція сказала, що вона з нами більше нічого не має. Для більшої сили і підтвердження чого при поверненні з Егера присутні власними підписами підтвердили листа, в селі Шайо-Петровому, дня двадцятого місяця вересня, року 1769. — Я, Георгій Сабадош, (135) кафедральний архідякон славного Угоцького комітату, як за кафедральні округи, так і вищезгаданого комітату власною рукою підписав в. р. — Я, Андрій Жеткей, архідякон славного Марамороського комітату і світський вікарій підписав за всі округи вищеназваного комітату в. р. — Я, Андрій Бачинський, дорозький парох підписав за округи Саболч і Сатмар славного комітату, як іх архідякон в. р. — Я, Іоанн Бокшай, серенський парох, чергатський архідякон

duit, mensamque pugno quatiens, non tantum competentem Illustrissimi Titulum Praesuli Nostro non dabat, verum etiam eundem malam habere conscientiam, fecteque venisse, ac loqui, repetitis dicebat vicibus, addens: oportere Praesulem Nostrum Professionem Fidei elicere. Iuramentumque sibi Fidelitatis, et obedientiae deponere tamquam Vicarium, et Sibi Subjectum, se enim sua Ordinaria potestate, et autoritate exposit in omnibus usurum; Reposuit Praesul Noster: se tam Fidelitatem, quam obedientiam Summo Pontifici jam jurasse, et Fidei Professionem elicuisse, atque talem autoritatem, et potestatem Ordinariam, qualem experiebatur, ferre non posse. quin eidem contradicere. Quod idipsum (!) e gremio Nostri ibidem praesentes, atque Praesulem suum ita tractari, et confundi referentes, ultronee edixerant, se nempe illum pro Episcopo suo servari velle, quem a Rege resolutum, et Pontifice confirmatum occasione Congregationis audiverant, cuique tempore Ordinationis Suae Iuramentum deposuerant. Quibus omnibus, et singulis relatione intellectus indoluimus miserae sorti nostrae, atque collaudata, et approbata in Conferentia, seu potius Concertatione praesentium Fratrum Nostrorum praemissa declaratione, et Contradictione confusi, Agria die sequenti, siquidem Sua Excellentia dixerat se nobiscum nihil amplius habere, discessimus. In quorum majus robur, et firmamentum praesentes subscriptionibus propriis roboratas dedimus Literas Agria reduces, in Possessione Sajo-Petri, die Vigesima, Mensis Septembris, Anno 1769—0. — Ego Georgius Szabados, Cathedrae (135) dralis, et Incltyi Cottus Ugocsiensis Archi Diaconus, tam pro Cathedralibus, quam et praelibati Cottus (!) Districtibus manu propria subscripsi. mp. — Ego Andreas Zsetkey, I. Cottus Maramorosiensis Archi Diaconus, et Vicarius Foraneus pro omnibus praelibati Cottus Districtibus subscripsi. m. p. — Ego Andreas Bacszinsky, Par. Doroghien. pro Iti Cottus Szabolcs, et Szathmar Districtibus, qua eorundem Archi Diaconus subscripsi. m. p. — Ego Ioannes Boksay. Par. Szerencsiensis, Archi Diacon. Cserhatiensis pro eodem Districtu subscripsi. m. p. — Ego Basilius Labantz, Par. Homonnen. et Districtus ejusdem nominis Archi Diaconus subscripsi m. p. — Ego Alexius Bony, Par. pro parte Valachorum Karoliensis, nec non per Incltytum Cottum Szathmar Proto-Archi Presbyter subscripsi m. p. Ego Demetrius Ivasko S. S. Theologiae Moralis pro parte Valachorum Professor, et Districtus Avasiensis Archi Presbyter subscripsi. m. p. — Ego Simeon Csirszky. Par.

підписав за той же округ в. р. — Я, Василій Лабанц, гуменський парох та архidiaкон того ж округу підписав в. р. — Я, Олексій Бонь, королівський парох волохів, а також протоархієпископ славного Сатмарського комітату підписав в. р. — Я, Деметрій Івашко, вчитель св. моральної теології для волохів і архієпископ Авашського округу підписав в. р. — Я, Симеон Чирський, Шайопетрівський парох, чергатський архієпископ підписав в. р. — Я, Михаїл Тарасович, іштанцький парох уніатського грецького обряду підписав від свого імені та імені Уйгельського округу як його депутат в. р. — Я, парох Метковський Іоанн іменем твоїм і собора його 2 (?) в. р. — Я, Іоанн Конч., парох уніатського грецького обряду від свого імені та імені Лаборцького округу як його депутат підписав в. р. — Я, Василій Бачинський, букоцький парох уніатського грецького обряду від свого імені та імені Маковицького округу, як депутат в. р. — Я, Іоанн Станковський, ужгородський парох уніатського грецького обряду в. р. — Я, Георгій Кевсегі, токайський парох підписав в. р. — Я, Михаїл Фекете, шайосегединський підписав в. р. — Я, Михаїл Барна, бодрашуйлокський парох уніатського грецького обряду підписав від свого імені та імені Уйгельського округу, як його депутат в. р. — Я, Стефан Голошнай, кікський парох уніатського грецького обряду в. р. — Я, Михаїл Рейпаші, гарадський парох уніатського грецького обряду в. р. — Я, Стефан Тернай, герембельський парох в. р. — Я, Михаїл Буковецький, каненський парох уніатського грецького обряду в. р. — Видано мною, Іоанном Пастелієм, керекненським парохом і світським нотаріусом шановного духовенства в. р. — (136). Отже, ми, уважно і старанно розглянувши зміст вищезгаданого листа, зрозумівши і підкресливши його значення, можемо не тільки хвалити, але й підтверджуємо вчинок наших братів, які були в Егері, про якого вони чули, що він був призначений для них за справжнього єпископа не тільки королем, але й підтверджений найсвятішим отцем з нагоди висвячення, якому вони склали присягу під час прийняття свого св. сану, знову вони визнали, що вони бажають і хочуть (його) визнати, але вони і заперечили всю ту залежність, яку його ексцеленція, егерський єпископ намагався встановити над високопреосвященим і високопреподобним паном мукачівським єпископом, нашим наймилостивішим прелатом. Бо вона (залеж-

Sajo-Petrien. Archi Presb. Cserhatien. subscripsi. m. p. — Ego Michaël Taraszovits, G. R. U. Par. Istanczien. meo, et Districtus Ujhelyiensis nomine qua Deputatus ejusdem subscripsi. m. p. — Азь парох (!) Метковскій Іоаннъ именем (!) моим (!) и Собора монго Гуменскаго подписах (!) m. p. — Ego Ioannes Koncs. G. R. U. Parochus N. meo, et Districtus Laborcensis nomine qua ejusdem Deputatus subscripsi m. p. — Ego Basilius Bacinszky, G. R. U. Par. Bukoczien. meo, et Districtus Makoviczensis nomine, qua Deputatus. m. p. — Ego Ioannes Sztankovszky Par. G. R. U. Unghvar. m. p. — Ego Georgius Kószeghy, Par. Tokaiens. subscripsi m. p. — Ego Michaël Fekete, Par. Sajo — Szegedien. subscripsi m. p. — Ego Michaël Barna, G. R. U. Par. Bodras Ujlakiensis, meo, et Districtus Ujhelyien, qua ejusdem Deputatus subscripsi. m. p. — Ego Stephanus Holosnay, G. R. U. Par. Kikiensis m. p. — Ego Michaël Repasy, Gr. R. U. Par. Garadnensis, m. p. — Ego Stephanus Ternay Par. Görömbelien. m. p. — Ego Michaël Buchovetzky, G. R. U. Par. Kanyensis m. p. — Extradat. per me: Ioannem Pasztelyi, Par. Kereknyensem, et V. Cleri Publicum Notar, m. p. — (136) Nos igitur omnibus in praefatis Literis contentis, sedulo, et diligenter perspectis, intellectis, et definitis, non possumus non laudare, sed potius confirmamus Fratrum Nostrorum Agriae existentium Factum, quo non solum Eum pro proprio, et Ordinario Suo Episcopo, quem a Rege nominatum, a Sanctissimo Patre confirmatum occasione Consecrationis audiverunt, Cuique tempore Susceptionis S. Ordinis Sui Iuramentum deposuerunt, agnoscere se optare, et velle recognoverunt, verum etiam omni illi dependentiae, quam Sua Excellentia Agriensis Episcopus super Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Episcopo Munkacsiensi, Praelato Nostro Gratosissimo habere intendit, contradixerunt, veluti Sacro Ritui Orientali in Hungaria nimium contrariae, S. item Unioni nocivae, nobisque ad hoc tempus inauditae, habendo enim nos hic in Marmatia ab antiquis Saeculis Regia Privilegia super Nobilitate, habuimus etiam Nostros proprios Episcopos, nunquam tamen a nostris avis, et Abavis audivimus, ut quis ex Episcopis Nostris alicui Latini Ritus Episcopo fuisset subjectus, aut ab illo Suam Iurisdictionem accepisset; et ex quo Episcopis Munkacsiensibus paremus, similiter nunquam audivimus, ut ab Agriensi Episcopo quispiam Episcopus Munkacsiensis dependisset, aut ejus Vicarius fuisset. Praeterea Nos videndo, et noscendo Gentis hujus Maramorosiensis

ність) занадто ворожа священному східному обряду в Угорщині, а також шкідлива св. унії. До цього часу ми не чули (про залежність), маючи тут у Мараморощі з давніх віків королівські привілеї стосовно дворянства, ми мали також своїх власних єпископів, і ніколи ми не чули від наших дідів та прадідів, щоб хтось з наших єпископів був підпорядкований якомусь єпископові латинського обряду або одержав від нього свою юрисдикцію, і з того часу ми підкоряємось мукачівським єпископам, подібно ми ніколи не чули, щоб якийсь мукачівський єпископ був залежний від егерського єпископа або був його вікарієм. Крім того, бачачи і знаючи становище і дух цього марамороського народу і передбачаючи його занепад, ми не можемо свідомо судити, щоб свята унія віри, про яку турбувалися мукачівські єпископи, могла непохитно існувати у сучасному стані, бо цей марамороський народ нашого обряду настільки дотримується у своїх божественних і церковних церемоніях, що не тільки не повірив би і послухався б усіх теологів, єпископів і патріархів, але навіть самого ангела, якби він прийшов і йому оголосив, що залежність східного єпископа від латинського нічого не шкодить східному обряду або уніатській вірі. Тому ми дуже боїмось, що це лихо, яке не тільки охопило Трансільванський край, знищило славний Бігарський комітат, а також вісім або дев'ять років тому назад значною мірою вразило Сатмарський (комітат), пошириться і на весь наш Марамороський комітат: бо там же внаслідок (137) залежності, не маючи свого власного єпископа в ординарній юрисдикції, і ті, які прийняли уніатську віру, знову повернулись у стару схизму. І до того, щоб св. унія в результаті такої важкої праці і виняткової старанності зробута і рішуче збережена досі пасторатом мукачівських єпископів, на очах не пропала. Хто не скаже, що подібне притаманне як божому, так і людському законодавству, щоб кожен архіпастор пас свої віці згідно свого обряду, якого віці пізнають і повинні пізнати. А що якби дійсно цей марамороський народ знову почув, що його єпископ підпорядкований латинському єпископові і (йому) підлеглий, а ще більше, якби також насправді побачив, що егерський єпископ користується ординарною владою, як офіційно оголосив, який відвідує церкви східного обряду і виконує інші обов'язки, як робив у інших місцях та напевно виникне не мале

statum, et genium, ejusque inclinationem praevidendo, salva Nostra Conscientia judicare non possumus, ut Fidei Sacra Unio per Episcopos Munkacienses procurata in moderno statu inconcusse persistere possit, ita enim Ritus Nostri Gens haec Maramorossiensis in suis Divinis, et Ceremoniis Ecclesiasticis obfirmata est, ut non solum omnes Theologos, Episcopos, et Patriarchas, sed ne ipsum quidem Angelum, si veniret, eique annuntiaret, quod Orientalis Episcopi dependentia Latino facta nihil Orientali Ritui, vel Fidei Unioni noceat, audirent, vel crederent. Quapropter vehementer metuimus, ne hoc malum, quod non solum terram Transylvanicam implevit, Incl. Cottum Bihariensem destruxit, verum etiam Szathmariensem ante octo, vel novem annos majori ex parte decepit, in Nostro etiam toto Comitatu Maramorossiensis dilatetur: etenim ibidem propter de- (137) pendentiam non habendo suum proprium Episcopum in Ordinaria Iurisdictione, et qui Unionem Fidei susceperant, rursus in pristinum Schisma relapsi sunt. Atque adeo ne tanto sudore, et industria quaesita, et praecise Episcoporum Munkaciensium Pastoratu adusque conservata S. Unio in ictu oculi evanescat, quis non cum Divinae, tum Humanae legi conforme esse dicet? ut quisque Archi-Pastor oves suas secundum suum Ritus pascat? quem oves suae noscunt, et noscere tenentur. Quodsi vero iterum populus iste Maramorossiensis inaudiverit suum Episcopum Latino Episcopo subordinatum, atque subjectum, quanto magis autem, quodsi etiam reipsa viderit Episcopum Agriensem Ordinaria potestate, quemadmodum publice edixerat, utentem, Ecclesias Orientalis Ritus visitantem, et reliquas functiones obeuntem, quemadmodum alibi faciebat, profecto non parvus in Gente hac Mathematica exorietur tumultus, Nobisque ipsis ultimum imminet periculum; praevidemus enim quasi in speculo alios ex Nobis lapidibus percutiendos, alios proterendos, alios in ore gladii interimendos, alios rursus, quemadmodum ante aliquot annos in terra Transylvanica suis Pastoribus fecerunt, prouti propriis Nostris vidimus oculis, ab Ecclesiis Nostris violenter repellendos, et ad territorium efferendos. Caeterum Nos in Dogmatibus Fidei, et morum omnibus Sanctissimo Patri, Romano Pontifici ad ultimum vitae habitum obedire volendo, Regi item ad profusionem sanguinis Fideles esse, et permanere cupiendo, notum facimus, quin imo et protestamur, quoniam ita coram Deo judicamus, ne nos, quodsi nimirum in Gente hac Maramorossiensis quispiam tumultus fuerit, et a S. Unione

заворушення серед цього мараморського народу і нам самим загрожуваме величезна небезпека. Бо ми передбачаємо неначе у дзеркалі, що одні з нас будуть побиті камінням, інші вигнані, інші зарізані мечами, а інших насильно виженуть з наших церков на територію, як декілька років тому назад поступили у Трансільванському краї зі своїми пасторами, що ми побачили власними нашими очима. А втім, ми, бажаючи бути послухними у всіх догматах віри і моралі найсвятішому отцю, римському папі до останнього подиху життя, а також бути вірними королю до краплі крові, ми доводимо до відома, та навіть протестуємо, тому що так ми проголошуємо перед богом, щоб ми, якщо без сумніву серед цього мараморського народу виникне яесь заворушення і відбудеться відокремлення від св. унії, не були причиною цієї несподіваної події, тому що ми, умиваючи наші руки, будемо невинними і такими бажаємо бути у свій час перед божественною величністю, а також перед апостольським престолом і королівським тронном, (і цього) щиросердечно просимо. Що також для більшої достовірності власноручно підписуємо і підтверджуємо печатками». Дано у місті Сіготі, дня 20-го жовтня, 1769 року. Я, Іоанн Ворохта, бичківський парох і архіпресвітер Сіготського домініального округу підписав в. р. (м. п.). — Я, (138) Василій Божук, нижньобичківський парох в. р. (м. п.). — Я, Іоанн Прібега, кобилецько-полянський парох, в. р. (м. п.). — Я, Василій Сенч, косівсько-полянський парох, в. р. (м. п.). — Я, Пилип Трайстра, верхньоровеноравський парох, в. р. (м. п.). — Я, Іоанн Данилович, костульський парох, в. р. (м. п.). — Я, Андрій Добка, діловецький парох, в. р. (м. п.). — Я, Григорій Бранкуца, акнарахівський парох, в. р. (м. п.). — Я, Стефан Миклушчук, вочкораківський парох, в. р. (м. п.). — Я, Роман Подрухович, ясинянський парох, в. р. (м. п.). — Видано мною, Василієм Андруховичем, ясинянським парохом, нотаріусом домініальної конгрегації, в. р. (м. п.).

Ця сумна сцена дуже поширена по єпархії, духовенство за власною ініціативою зберегло окружні конгрегації і заявляє, що воно залишається вірним святій унії, хоче мати єпископом Іоанна, але якщо він буде підпорядкований егерському єпископові, тоді відмовиться від нього і проситиме для себе незалежного єпископа.

defectio contigerit, hujus insperati eventus causa simus, quoniam Nos lavantes Manus Nostras, innocentes erimus, et tales coram Majestate Divina, coram item Sede Apostolica, et coram Throno Regio suo tempore esse desideramus, et cordicitus exoramus. Quod etiam pro majori fide propriis manibus subscribimus, et sigillis roboramus. Datum in oppido Szigeth, die 20-a Octobris, Anno 1769. Ego Ioannes Vorochta, Parochus Bocskoviensis, et Districtus Dnalis Szigethiensis Archi-Presbyter subscripsi m. p. (:L. S.) — Ego Basili- (138) us Bozsuk, Par. Also Bocskoviensis m. p. (:L. S.) — Ego Ioannes Pribega, Par. Kobilo-Polyanensis, m. p. (:L. S.) — Ego Basilius Szencs, Par. Koszo — Polyanensis, m. p. (:L. S.) — Ego Philippus Trajsztra, Par. F. Rovenoraviensis m. p. (:L. S.) — Ego Ioannes Danilovits, Par. Kostuliensis, m. p. (:L. S.) — Ego Andreas Dobka, Par. Gyilensis, m. p. (:L. S.) — Ego Gregorius Brankucza, Par. Akna — Rahovien. m. p. (:L. S.) — Ego Stephanus Mikluscsuk, Par. Vocskorachovien. m. p. (:L. S.) — Ego Romanus Podruchovits, Parochus Iaszniensis. m. p. (:L. S.) — Extradatum per me: Basilium Andruchovits, Parochum Iaszniensem, Notarium Congregationis Dominialis. m. p. (:L. S.).

Tristis haec Scaena per Dioecesim divulgata. Clerus proprio motu Districtuales Congregationes servavit, et declarat se Unioni Sacrae adherere, Ioannem Episcopum habere velle, sed si fuerit subjectus Episcopo Agriensi, tunc Eum respuere, et petere sibi dari independentem Episcopum.

З усіх округів я не можу навести подібні заяви, тільки тут наводжу (заяву) одного округу:

«Нижчепідписані славного комітату частково Березького, частково ж Угоцького, уніатські парохі східного обряду, цим нашим листом доводимо до відома всіх, кого стосується, що ми після того, як зрозуміли, яким порядком і способом його ексцеленція, егерський єпископ, бажаючи мати нашого високопреосвященного єпископа за вікарія, викликав у Егер, і як він поводився із службовцями і братами, нашими депутатами, у своїй резиденції, і, зокрема, із нашим дорогим прелатом, якого його ексцеленція не удостоїла відповідним титулом. І крім того, як посланого нашого прелата ганив, що прийшов до нього нещиро, а не законно, і що не має належної свідомості, примушуючи його преосвященство складати йому присягу і послухність, зрозумівши це та інші, великий страх і біль охопили наші серця від цих нечуванних новин, бо ніколи до цього часу і ми, парохі, і довірених (139) народ нашому керівництву, не знали, не чули, щоб наші єпископи-попередники були підпорядковані егерським єпископам і були їхні вікарії, бо коли ми були висвячені мукачівськими єпископами на священників і давали їм обіт послухності біля вівтаря, одержуючи кожен з нас від них свою парафію, ми звертались (до них) у всіх потребах і випадках з довіренням нам народом не до егерських єпископів, а до мукачівських у вирішенні справ і нашої втіхи, і тепер ми звертаємось, завжди одержуючи від них у наших справах остаточне рішення і розпорядження. Тому, згідно з нашою присягою, складеною єпископом, хочемо визнати тільки їх за наших прелатів, або за ординарного нашого єпископа, і це визнаємо повністю. Тому також справу, яка виникла між вищеназаним нашим єпископом і депутатами в Егері у присутності його ексцеленції під час депутації і дискусії наші брати її схвалили, підтримали і підтвердили, і про це саме письмовий свій документ, складений поточного 1769 року, дня 20-го вересня, у селі Шайо-Петровому, власноручно підписали, подібно і ми цю саму справу з тим же підписаним письмовим документом схвалюємо, підтримуємо і підтверджуємо.

І не без причини, бо нашою священницькою свідомістю кожен окремо перед богом і людьми ми визнаємо, якби те наш народ знав, що вищезгаданий наш єпископ з нами

Ex omnibus Districtibus nequeo Declarationes similes inserere; Unius solum Districtus isthic sisto:

Infrascripti I. Comitatus ex parte Bereghien-sis, ex parte vero Ugocsiensis, Orientalis Ritus Uniti Parochi, omnibus, quibus expedit, hoc praesenti Nostro Scripto notum facimus, quod Nos posteaquam intellexissemus, quali ordine, et modalitate Sua Excellentia Agrien. Eppus Nostrum Illustrissimum Eppum volens Eundem pro Vicario habere, Agriam evocaverit, et qualiter Nostros Officiales, et Fratres in delegatione eorum ad se Deputatos in Sua Residentia tractaverit, et cumprimis Nostrum amantissimum Praelatum, quem nec condigno titulo Sua Excellentia dignata est. Et praeterea qualiter praemis-sum Nostrum Praelatum reprehenderit, quod ficte ad se, et non juste venisset, quodque non haberet bonam Conscientiam, cogendo suam Illustritatem ad deponendum sibi Iuramentum, et obedientiam, his, et aliis intellectis, magnus horror, et dolor comprehendit corda nostra de his inauditis novis, nunquam enim ad hoc tempus sive Nos Parochi, sive Nostro Regimini cre-(139) ditus populus scivimus, aut audivimus, ut Agriensibus Episcopis Nostri Episcopi Praecessores subjecti, et illorum Vicarii forent, quemadmodum enim Nos a Munkaciensibus Episcopis Sacerdotes ordinati sumus, et obedientiam illis ad Altare vovimus; ab illis quivis Nostrum suam Parochiam obtinendo, ita in omnibus necessitatibus, et occurrentiis cum credito Nobis populo non ad Agrienses Episcopos, verum ad Munkacienses causa dijudicandorum, et nostrae consolationis recurrimus, et modo recurrimus, semper ab illis in Causis Nostri finalem accipientes dijudicationem, et dispositionem. Idcirco Munkacienses solum Episcopos secundum Iuramentum Nostrum illis depositum pro Praelatis Nostri, sive pro Ordinario Episcopo Nostro recognoscere volumus, et recognoscimus sicut adusque. Quapropter etiam negotium, quod intra praedictum Nostrum Episcopum, et Deputatos Agriae in praesentia Suae Excellentiae in Deputatione, et Contradictione evenerat, et Fratres Nostri hocce negotium sive Deputationis, sive Contradictionis collaudarunt, susceperunt, et confirmarunt, et de eo ipso literale suum Documentum currente anno 1769 die 20-a Septembris in pago Sajo-Petri confectum, suis propriis manibus subscripserunt, similiter Nos quoque hoc ipsum negotium cum eodem literali Documento subscripto collaudamus, suscipimus, et confirmamus.

Nec sine ratione, Conscientia enim Nostra Sa-

був підпорядкований як вікарій егерському єпископові, і від нього як ординарного одержав усю свою владу (як бажає) наш високопреосвященний єпископ для керування шановним духовенством, тоді народ непогрішно піднявся б на велику боротьбу, та навіть відійшов би від св. унії, залишивши водночас як єпископа, так і нас, як колись трапилось у Сатмарському комітаті. Бо насправді той же народ вважав би, як і волоський, що егерський єпископ за допомогою нашого єпископа і нас парохів хоче перевести його ж з обряду східної церкви на латинський, і що ми не говоримо доброго йому або про спасіння, або про унію, він би не вірив ані єпископові, ані нам (140).

Звідси згідно з нашою священницькою свідомістю перед небом і землею вдруге ми визнаємо, що якби наш вищезгаданий єпископ Іоанн Брадач був підпорядкований егерському єпископові як вікарій, тоді внаслідок вищенаведених причин священна унія серед нашого руського і волоського народів не тільки не буде поширюватись, але скоріше або повністю, або з непоправимою втратою великої кількості душ скоротиться, про втрату такого роду, зрозуміло, ми парохі, знаючи звичаї цього народу, не хочемо відповідати на страшному суді.

Після того ми визнаємо, що його ексцеленція егерський єпископ після видання булли найсвятішого отця покійного Климента XIII 14 листопада 1767 року, і тут після її поширення в Угорському королівстві по комітатах, невимовний біль і горе спричинив у наших серцях. Бо у тій буллі читаємо, що вельмишановна і найясніша вірна імператриця Марія-Терезія найласкавіша наша королева (якій як нашій найдоброчливішій і наймилосерднішій матері хай дасть всемогутній бог тривале мирне і щасливе правління) з усіма зусиллями і старанням подбала, щоб у Мукачеві не тільки встановити канонізований єпископат східного обряду, але й там же, у Мукачеві, заснувати типографію, семінарію для молодих священнослужителів із школами, але егерський єпископ (о гірке й невтішне горе нашого серця!), таємно висунувши свої доводи (як ми догадуємось), спростував вищезгаданого найсвятішого папу і за допомогою цього перешкодив здійснити дуже добрий задум і план її найяснішої королівської величності, позбавив і викинув з королівського серця єдиний і останній засіб для пропаганди святої унії.

cerdotali quavis singillatim coram Deo, et hominibus confitemur, quod si Natio nostra sciret, quod praedictus Noster Episcopus Agriensi Episcopo Nobiscum, ut Vicarius subjectus foret, et ab eo, veluti Ordinario omnem suam potestatem (:ut cupit:) Noster Illustrissimus Episcopus ad regendum Ven. Clerum acciperet, tum infalibiliter Populus magno cum tumultu concitaretur, verum etiam un objecto, ut Episcopo, ita et nobis recederet a S. Unione, quemadmodum olim in Szathmariensi Comitatu evenit. Re ipsa enim existimaret idem populus, veluti Valachicus, quod Episcopus Agriensis per Nostrum Episcopum, et nos Parochos velit eundem ex Ritu orientalis Ecclesiae in Latinum traducere, et quidcunque boni eidem sive pro salute, sive pro Unione loqueremur, nec Episcopis, nec nobis Fi- (140) des daretur.

Hinc secundum conscientiam Nostram Sacerdotalem, coram Coelo, et terra secundo confitemur, quod si Episcopus Noster supradictus Ioannes Bradats Agriensi Episcopo pro Vicario subditus fuerit, eotum ex praedictis rationibus in Natione Nostra Ruthena, et Valacha Sacra Unio non solum non propagabitur, verum potius vel plene, vel magna ex parte cum irrecuperabili animarum damno abbreviabitur, de cuiusmodi detrimento Nos videlicet Parochi scientes hujus Nationis consuetudines, nolumus in tremendo Iudicio rationem reddere.

Posthaec confitemur, quod Sua Excellentia Agriensis Episcopus Bulla Sanctissimi Patris requiescentis XIII. Clementis Anno 1767 14-a Novembris edita, et hic in Regno Ungariae per Comitatus sparsa, inexplicabilem amaritudinem, et insanabilem moerorem, et dolorem induxit in corda nostra, Legimus enim in Bulla ista, quod Augustissima, et Serenissima benecredens Imperatrix Maria Theresia, Regina Nostra Clementissima, (:Cui veluti Matri Nostrae Benignissimae, et Misericordissimae tribuat omnipotens Deus diuturnum pacatum, et prosperum Regnum:) omni contentione, et studio adlaboraverit, ut Munkacsini non solum Episcopatum Orientalis Ritus erigeret Canonisatum, verum etiam ibidem Munkacsini Typographiam, Seminarium pro Clericis cum Scholis elevaret, et exstrueret, verum Agriensis Episcopus (:O amarus, et inconsolabilis moeror Cordis Nostris!) suis rationibus clam (:ut conjicimus:) transmisit pervertit praedictum Sanctissimum Papam, medio autem hujus, et Suae Serenissimae Regiae Majestatis admodum salutare cogitatum, et consilium a praedictorum bonorum erectione evertit, veluti unicum, et ultimum ad propagandam Sac-

І що нас не тільки дуже ображає, але також обурює, є те, що егерський єпископ перед вищезгаданим найсвятішим покійним папою вважає себе і попередників ініціаторами введення унії серед нашого руського народу (про що ми довідуємось від того ж найсвятішого папи, який хвалить (егерського єпископа) у своїй буллі (141). Бо ніколи ми не чули і не бачили (якщо можна говорити правду), щоб егерські єпископи, і, зокрема, Естергазі зі своїми людьми доклали якихось зусиль у поширенні св. унії й науки про неї, тому що ані він сам, ані його парохі не знають письма і нашого обряду. З цієї причини ми дуже дивуємось, яким чином він може хвалити (його) у вищезгаданій буллі за такі незначні зусилля (у поширенні) святої унії. Це, кажу, глибоко нас ранило і обурює (щоб не говорити тепер про багато дещо), бо не справедливо, щоб в той час, коли наш єпископ мучився з нами в крові і в сльозах за святу унію, інший здобував славу, не доклавши жодних зусиль, і щоб католицька церква не залишилась у боргу перед нашим єпископом і нами, а віддала (шану) іншому, який (до цього) не доклав зусиль.

Отже, ми бачимо, згідно з цією згаданою буллою, що його ексцеленція егерський єпископ згідно з висловлюванням апостола Павла шукає у руському народі не те, що належить Ісусу Христові, але (те), що належить йому, краще кажучи, він турбувався не стільки про поширення св. унії, як про славу, владу над руським народом і духовенством і, зокрема, про збір десятини із всього руського народу, його попередники, егерські єпископи, ніколи не вимагали, тим не менше цей вищезгаданий егерський єпископ Естергазі, всіма силами вимагає тільки цю десятину. Тому духовенство і народ аж ніяк не може мати прихильності й довіря до його ексцеленції.

У результаті цього наші попередники не прийняли святої унії для того, щоб наші мукачівські єпископи з угорсько-руським духовенством і народом були підпорядковані егерським єпископам, але задля того, щоб вони могли обирати собі єпископа із свого середовища, і тільки такого визнати й вважати за єпископа, якому і ми є відданими, і так визнаємо. Тому це все про вищезказане для більшого довіря ми власноручно підтвердили у селі Ільниці, 12 жовтня 1769 року». Я, Андрій Вайсько, дубрівський парох, архіпресвітер, боржавської конгрегації, власно-

ram Unionem remedium permutavit, et de Regio corde abjectum effectit.

Et quod Nos maxime non solum vulnerat, verum etiam scandalizat, illud est, quod Agriensis Episcopus factae Nostrae Ruthenicae Nationis Unionis apud praedictum Sanctissimum requiescentem Papam, se, et antecessores (:ut ex eodem Sanctissimo Papa sua in Bulla laudes faciente (141) vestigia comperimus:) authores facit. Nunquam enim nos audivimus, neque vidimus, (:si veritatem effari licet:) ut Agrienses Episcopi, et cumprimis Eszterházy, cum suis hominibus in propagatione S. Unionis, sive Doctrina, sive muneribus vel minimum suscepisset fatigium, Siquidem nec ipse, nec Parochi ejus scripturam, et Ritum Nostrum calleant. Eam ob rem miramur vehementer, quali facie spargere potest in praedicta Bulla laudem suam non impenso vel minimo pro Sacra Unione fatigio. Haec inquam profunde nos sauciant, et scandalisant (:ut de pluribus aliis sileamus in praesenti:) non est enim justum, ut Episcopus Noster nobiscum cruento, et lachrymabiliter pro Sacra Unione fatigetur, ut alter laudes metat in nihilo fatigatus, et ne Episcopo Nostro Nobiscum Catholica Ecclesia, verum alteri non semet fatiganti debita maneat.

Videmus igitur secundum hanc nominatam Bullam, quod Sua Excellentia Agriensis Episcopus juxta dictum Apostoli Pauli: in Ruthena Natione non quae sunt Iesu Christi, sed quae sua, quaerat, volumus dicere: Non ita sollicitus est de propagatione S. Unionis, quam zelet pro laude, potestate super Populo, et Clero Rutheno, et cumprimis pro collectione ab omni Ruthenica Natione Decimae; A qua esto Antecessores Episcopi Agrienses nunquam exegerunt, hic nihilominus praetitulatus Episcopus Agriensis Eszterhazy modo eandem Decimam omni contentione exigit. Idcirco ad Suam Excellentiam inclinationem, et confidentiam Clerus, et Populus nulla ratione habere potest. Ad haec Nostri Antecessores non susceperunt Sacram Unionem eo modo, ut Agriensibus Episcopis Nostri Mukacsianses Episcopi cum Ungaro-Rutheno Clero, et Natione subjecti sint, verum ita amplexi sunt, ut licitum iis sit Episcopum sibi de medio sui eligere, et illum solum pro Episcopo recognoscere, et servare, Cui et Nos inhaeremus, et taliter recognoscimus. Quapropter et haec cuncta supra descripta ob majorem fidem in Possessione Iloncza, Anno 1769 Mense Octobri die 12ma manuumstrarum propriarum roboravimus subscriptione. Ego Andreas Vajszko, Parochus Dobrokensis, Archi Presbyter Congregati-

ручно (142) підписав. — Я, Іоанн Шереґі, ільницький парох, нотаріус боржавської конгрегації, власноручно підписав. — Я, Стефан Злоцький, заріцький парох, екзамінатор угоцької конгрегації, власноручно підписав. — Я, священник Василій Бажо, ком'ятський парох, інспектор двох угоцьких конгрегацій у церковних науках підписуюсь. — Я, Георгій Староста, лозянський парох, власноручно підписав. — Я, Іоанн Юрканич, білківський парох, власноручно підписав. — Я, Іоанн Волошин, осійський парох, підписався. — Я, Теодор Кереґицький, нижньошардівський парох, підписав. — Я, Іоанн Баран, раковецький парох, своєю власною рукою підписав. Я, Іоанн Сіліміха, рокосівський парох, своєю власною рукою підписав. — Я, Петро Полянський, чінгавський парох, власноручно підписався. — Я, священник Георгій Полянський, кішфалудський парох Боржавської конгрегації, власноручно підписав.

Ще невітшні заяви частково були написані та видані по-латинськи, частково по-руськи і по-волоськи. З волоських одну (заяву) тут варто було навести, яку можна прочитати в епархіальному архіві, але подається тільки її зміст.

Ми, греко-католицькі парохі Касовського округу Мараморського комітату доводимо до відома, що нам, які зібрались у місті Сіґоті для проведення окружної конгрегації згідно з канонами, брати запропонували, щоб високопреподобного пана Андрія Жеткея, сіґотського пароха й архідіякона та мараморського світського вікарія запитали, де, власне, протягом п'яти тижнів він знаходився від парафії і свого округу, проводив час, той негайно показав нам якись латинські листи 5 архідіяконів та інших наших братів, підтверджені підписом, з яких із великим боєм у душі ми зрозуміли, що високопреосвящений пан егерський єпископ вимагає від нашого мукачівського єпископа підпорядкування (143) і залежності, додаючи, щоб також і ми, священники Мукачівської єпархії, визнали те саме підпорядкування. Отже, вивчаючи ці листи наших братів, які були в Еґері, ми встановили, що дана згода у цій справі не заслуговує ніякої похвали, і заперечуємо, що мукачівський єпископ в такий спосіб призначений його найсвятішою величністю і римським папою, щоб бути під егерським єпископом, бо це підпорядкування є як нечуваним, так і небезпечним для св. унії, оскільки протягом багатьох років ми маємо

onis Borsaviensis manu propria (142) subscripsi. — Ego Ioannes Seregy, Parochus Illonczensis, Notarius Congregationis Borsaviensis manu propria subscripsi. — Ego Stephanus Zloczky, Parochus Zaricsiensis, Examinator Congregationis Ugocsiensis, manu propria subscripsi. — Ego Sacerdos Basilius Bazso, Parochus Komjathiensis, duarum Congregationum Ugocsiensium in disciplinis Ecclesiasticis Invigilator subscribo me. — Ego Georgius Sztarosza, Parochus Lozajensis, propria manu subscripsi. — Ego Ioannes Iurkanits, Parochus Bilkensis, propria manu subscripsi. — Ego Ioannes Volosin, Parochus Oszukiensis, subscripsi me. — Ego Theodorus Kerehiczy, Parochus Also Sardiensis subscripsi. — Ego Ioannes Baran, Parochus Rakocziensis, manu mea propria subscripsi. — Ego Ioannes Silimicha, Parochus Rokoszoviensis, manu mea propria subscripsi. — Ego Petrus Polyanzky, Parochus Csingaviensis manu propria subscripsi me. — Ego Sacerdos Georgius Polyanzky, Parochus Kis-faludiensis, Congregationis Borsaviensis, propria manu subscripsi.

Acerbiores adhuc Declarationes partim Latine, partim Ruthenice, ac Valachice stilisatae editae sunt. Ex Valachicis unam hic exponere opere pretium esset, quae in Archivo Dioecetano legi potest, hic tamen, solum sensus ejus citatur:

Nos Parochi GCatholici Districtus Kaszoviensis in Comitatu Marmaros notificamus, quod nobis ad servandam ex praescripto canonum Congregationem Districtualem in oppido Szigeth convenientibus proposuerint Fratres, ut Reverendissimus Dominus Andreas Zsetkey Parochus, et Archi Diaconus Szigethiensis, ac Vicarius Marmaticus Foraneus interrogetur ubi nam per spatium quinque hebdomadarum quibus a Parochia, et Districtu suo abfuerat. moras traxerit, qui illico in conspectum nostrum produxit scripta quaequam latina 5 Archi Diaconorum, et aliorum nostrorum fratrum subscriptione roborata, ex quibus magno animi dolore intelleximus, quod Illustrissimus Dominus Episcopus Agriensis ab Episcopo nostro Munkatsiensi subiectio- (143) nem, et dependantiam praetendat iniungendo, ut eandem subordinationem nos quoque Dioecesis Munkatsiensis Sacerdotes agnoscamus. Nositaque (!) investigando haec scripta, Fratrum nostrorum Agriae constitutorum datum in hanc rem consensum minime laude dignum censuimus, et negamus Episcopum Munkatsiensem a sua Majestate Sacratissima et a Romano Pontifice ita esse datum, ut subsit Episcopo Agriensi, haec enim subiectio

наших єпископів, тому що наші діди й пра-діди зовсім не згадують про таку залежність, але поки і ми, марамороські священники, були підпорядковані мукачівським єпископам, то нічого не чули про їх підпорядкування егерським єпископам. — Крім того, якщо це підпорядкування буде введене, св. унія не може чинити опір, бо наш народ до того твердо тримається своїх давніх звичаїв, що якщо б ангел з неба йому говорив, що ця залежність не є шкідливою, однак переконати його не міг би, — ми, крім того, боїмось, що наш комітат спіткає також те лихо, яке недавно вразило із-за подібної залежності Трансільванію і Сатмарський комітат і призвело до схизми, поки проти цього лиха не було вжито засобу пасторською турботою єпископа Емануїла Ольшавського (144), коли у згаданих місцях священників били камінням, убивали або виганяли із сіл. Так і з нами (трапиться), якщо згадана залежність стане відомою народу, після того, як виникне незгода і заворушення серед народу, настане велике лихо, і нас спіткає доля смерті. Ми знаємо також, що наявні численні декрети римських патріархів, які не стосуються як грецького обряду, так і нас в Угорщині, але стосуються мешканців грецького обряду Італії та Сіцилії. Крім того, егерський єпископ не може керувати нашим народом, бо всякий пастир повинен бути відомим вівцям і, очевидно, повинен знати звичаї народу грецького обряду. А втім, ми бажаємо постійно бути вірними у догматах віри і послушності найсвятішому римському папі й нашому апостольському королю до останньої краплі крові, але водночас проголошуємо, що якщо із-за згаданого підпорядкування виникне серед народу заворушення і схизма, ми покійно просимо апостольський престол і верховного римського пастиря визнати нас невинними. Для більшої достовірності цього, ми видаємо цього листа власноручно підписаного і підтверженого власними печатками. У Сиготі, 27 жовтня 1769 року, Іоанн Тивадар, нотаріус Касовського округу.

sicut inaudita, ita S. Unioni periculosa est, nam a pluribus annis habemus Episcopos nostros nulla facta per avos, aut proavos nostros huius subiectionis mentione, sed et dum Episcopis Munkatsiensibus nos Marmatici Sacerdotes subiecti fuisset, nihil de horum Episcopis Agriensibus Facta subordinatione audivimus. — Praeterea si subiectio haec inducta fuerit S. Unio persistere non potest, populus enim noster antiquarum suarum consuetudinum adeo tenax est, ut si Angelus de coelis eidem praedicaret, quod dependentia haec innocua sit, illum tamen persuadere non posset, — timemus praeterea ne Comitatum quoque nostrum malum illud intret, quod Transilvaniam, et Comitatum Szathmariensem recenter propter similem dependentiam afflixit, et ad Schisma adtraxit, donec malo huic cura pastoralis Manuelis Olsavszky Episcopi remedium (144) adlatum fuisset, quo tempore memoratis in locis Sacerdotes lapidabantur, occidebantur, aut e pagis eiiciebantur. Sic et apud nos si dependentia dicta populo inotuerit, exortis inter populum dissidiis, et turbis plura mala enascentur, et nos Fatum mortis manebit. Scimus etiam multa esse Decreta Romanorum Patriarcharum, quae sicut ritui Graeco non conveniunt, ita non ad nos Hungariae, sed Italiae, et Siciliae Incolas Graeci Ritus pertinent. Episcopus praeterea Agriensis nec potest populum nostrum dirigere, omnis enim Pastor ovibus debet esse notus, et visibilis, ac populi G Ritus consuetudinum, et rituum gnarus. — — Caeterum nos in Dogmatibus fidei, et disciplinariis Sanctissimo Patriarchae Romano, ac Regi Nostro Apostolico usque profusionem sanguinis perpetuo fideles subditi esse desideramus, sed simul declaramus, quod si propter memoratam subiectionem in populo tumultus, et Schisma enatum fuerit, nos coram Throno Apostolico, et Romano Supremo Pastore innocentes agnosci humillime supplicamus. Ad quod pro majore fide dignitate, damus litteras has propriis manibus subscriptas, et propriis sigillis roboratas. Szigethini 27-a Octobr. 1769 Per me Ioannem Tivadar Notarium Districtus Kaszoviensis.

(145)
(146)
(147)

Глава 39
Ритуальні незгоди греко-католицьких
єпископів

Іоанн Брадач, щасливо звільнивши єпархію від претензійного підпорядкування єгерців і одержавши згідно з найшановнішим рішенням сім консисторіальних нагород по 300 флоринів, попав у нові колізії.

Бо після того, як з нагоди свого перебування у Відні, згідно з цісарським привілеєм була заснована того ж 1770 року якимось знатним віденським громадянином Йозефом Курцбеком руська віденська типографія, у якій він видав дві книжки, буквар та молитовник, уже надрукований раніше у Києві під назвою «Зборник». Чи із заздощів, чи із ревності до правди, залишаю вирішити іншим; Василь Божичкович, свидницький єпископ уніатського грецького обряду в Хорватії із замовлених 150 екземплярів першого видання взяв тільки один (екземпляр), і дуже старанно на ньому зробив свої зауваження стосовно пропуску у символі віри, зокрема вислову «і сину», а також стосовно доповнення до «отче наш»: «тому що твоє є царство»; як і, власне, стосовно пропуску до «радуїся Маріє»: «свята Марія, божа мати, молися за нас» та ін. Свої зауваження він вислав високій королівській намісницькій раді, які, власне, ще під час свого перебування у Відні єпископ Іоанн, наскільки міг, заперечив. Аналогічно той же свидницький єпископ і з другого видання якнайуکیلніше вимагав 150 екземплярів, які вже одержав, але той же єпископ уже з більшою старанністю, ніж раніше, зроблені проти (Брадача) зауваження, знову вислав у ту ж високу королівську намісницьку раду, такого змісту:

«Висока королівська намісницька радо! Я дуже бажав би, одержавши за допомогою цієї високої королівської ради 31 травня під № 545 150 екземплярів (148) слов'янської книги «Зборник», щоб для мене нічого більше не залишилось, як подякувати шанобливості її материнській побожності її найсвятішої апостольської величності, і згідно з доброзичливим розпорядженням вищезгадані екземпляри розподілити серед народу, довіреного моїй турботі; однак мені, який читав згадану книжку, дещо прийшло на думку, що я пропоную на високий і розумний суд

(145)
(146)
(147)

Caput 39.
Tricae Rituales Episcoporum
Graeco — Catholicorum.

Ioannes Bradats feliciter elibertata Dioecesi a praetensa subjectione Agriensium, acceptaque Clementissima Resolutione Septem Consistorialium 300 flnis songillativis salarisatorum, in novas incidit collisiones.

Posteaquam enim occasione suae Viennae commorationis in Neo erecta eodem Anno 1770 per Nobilem quemdam Civem Viennensem Iosephum Kurczbek penes Privilegium Caesareum Viennensi Typographia Ruthenica duos libellos Alphabeticum unum, et Precatorium alterum jam dudum Kiowiae prius typis editum Zbornik nuncupatum iisdem Neo-erectis Viennensibus typis edi curasset, illico invidia ne actus? an Zelo veritatis motus? aliorum iudicio iudicandum relinquo, Basilius Bosichkovics Szvidnicensis in Croatia G. R. U. Episcopus quamprimum pro expetitis primae speciei 150 exemplaribus unum tantum accepit, et in illud suas animadversiones, quoad omissionem nempe in Symbolo Fidei: particulae: Filioque; item quoad additionem in Pater Noster: Quoniam Tuum est Regnum; prout et non secus quoad omissionem in Ave Maria: Sancta Maria Mater dei Ora pro Nobis etc. magno conatu conscripsit, et conscriptas ad Excelsum Locumtenentiale Consilium Regium submitit, quas quidem Ioannes Episcopus Viennae adhuc commoratus, diluere quantum potuit, haud intermisit, non absimiliter idem Praesul Szvidnicensis, et ex secunda specie quemadmodum humillime pro 150 exemplaribus institit, ita ex illis jam tanta obtinuit, sed et contra hunc idem Praesul Reflexiones majori jam, quam prius diligentia elaboratas ad idem rursus Excelsum Consilium Lottale (!) Regium submitit, quod tali, ut sequitur, tenore praestitit:

Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium! Optassem sane acceptis medio Excelsi Istius Regii Consilii dd-0 31—a May. sub N-ro 545. Libri Illyrici Zbornik 150. exem- (148) plaribus Nihil amplius superesse mihi, quam Clementiae, et Maternae pietati Sacratissimae Suae Apostolicae Majestatis gratias agere, et juxta Benignam Ordinationem praefata exemplaria intra populum curae meae concredito distribuere; at evolverint mihi memoratum libellum nonnulla occurrerunt, quae non contentionis animo.

високої королівської ради не із-за суперечки, зберігши навіть повагу до автора, а для виявлення істини.

На 74 сторінці у молитві перед сном має: «Наміснику Христа Василю Великий, Григорію Теологе, Іоанне Хризостоме, Афанасію і Кириле, Миколаю, Спиридоне, Михаїле, Олексію, Йоне, Філіпе, чудотворці Русі та ін. моліться і ін.». Питаю, хто скаже, що ці відсутні у католицькій вірі? Михаїл, власне, жив біля 990 року і московити шанують його як святого 30 вересня, бо він з князем Русі Володимиром спричинився до того, що той народ прийняв християнську віру, міг залишитись святым (Михаїл), тому що в той час константинопольський патріарх був разом з римським престолом; однак я хотів би знати про Петра, якого шанують 21 грудня і жив близько 1334 року, про Олексія, якого шанують 12 лютого і жив близько 1386 року, про Йона, якого шанують 15 червня і згадується близько 1464 року, про Філіпа, якого шанують 3 липня і жив 1578 р. і з цух усіх вважається останнім. Мені здаються правдивими ці два факти, (по-перше), що константинопольські патріархи були в схизмі в той час, коли жили згадані святі, і (по-друге), що московитська церква зберігала єдність віри з вишезгаданими патріархами, про що можна довідатись з церковної історії до і після флорентійського собору, бо якби вони були в унії скоріше, чому 1438 року були запрошені і відправились в Італію для її (унії) прийняття не тільки єпископи сходу, але також півночі, зокрема архієпископ Русі Ісідор. Чому після собору той же Ісідор, бажаючи повернутись на свій престол, своїми співвітчизниками не був прийнятий? Хіба не із-за ненависті до святої унії, яку на соборі підтвердив, і також звідси по праву конгрес, проведений, власне, після Замоського синоду, який відбувся 1720 року з метою перевірки слов'янських книг, виданих у Польщі кирилицею (149) під опікою апостольського нунція, або його делегата, згаданих святих як підозрілих і непевних викреслив із синаксарію, або календаря на основі, без сумніву, католицького вчення поза лоном святої церкви, вони не лише не можуть стати святими, але не можуть одержати вічне спасіння, бо написано: «Не буде коронуватись той, який законно не буде змагатись». Втім, у такому великому числі певних святих як східної, так і західної церков; неабиякі труднощі мав укладач книжки для виявлення непевних святих.

verum servato erga authorem charitatis vinculo, investigandae veritatis gratia considerationi, atque alto, et perspicaci iudicio Excelsi Regii Consilii subijcio.

Folio 74. Oratione ante somnum habet: Pontifex Christi Basili Magne, Gregori Theologe, Ioannes Chrysostome, Athanasi, et Cyrille, Nicolae, Spiridion, Michaël, Alexi, Iona, Philippe, Russiae Thaumaturgi etc. orate etc. Peto, quis hos in Fide obiisse Catholica vindicabit? Michaël quidem fuit circa annum 990. et a Moscovitis colitur ut Sanctus die 30-a Septembris, qui quoniam cum Wladimiro Russiae Duce adlaboravit, ut Gens illa ad Christi Fidem amplectendam adduceretur, Patriarcha Constantinopolitano Communionem cum Romana Sede eotum habente tolerari posset; at de Petro, qui colitur 21-a Decembris, fuitque ad annum 1334. Alexio, qui colitur 12 Februarii, et fuit ad annum 1386. Ionâ, qui colitur 15-a Iunii, et profertur ad annum 1464. Philippo, qui colitur 3-a Iulii, et vixit 1578. et horum omnium est posterior edoceri cuperem. Duo haec mihi vera videntur, Patriarchas Constantinopolitanos per ea tempora, quibus asserti Sancti vixisse perhibentur in Schismate fuisse, et Moscoviticam Ecclesiam cum praefatis Patriarchis Communionem Fidei servasse, quod ex Historia Ecclesiastica ante, et post Concilium Florentinum erui potest, nam si in Unione antea fuissent, Cur in Anno 1438 non solum Orientis Episcopi, sed etiam Septentrionis ex parte Russiae Isidorus Archi Episcopus ad eam amplectendam in Italiam invitati, et profecti fuissent? Cur post Concilium idem Isidorus, volens redire ad Sedem suam, a suis Connationibus rejectus fuit? Nisi ob odium Sacrae Unionis, cui in Concilio subscripserat, atque hinc jure merito Congressus quidam post Synodum Zamosianam, Anno 1720 celebratam ad examinandos libros Slavonicos Cyrilliano (149) Characterē editos in Polonia sub Praesidio Nuncii Apostolici, seu Ejus Delegati institutus, assertos Sanctos, tamquam suspectos, et incertos ex Synaxario, sive Calendario expunxit in fundamento citra dubium Doctrinae Catholicae extra gremium sanctae Ecclesiae, non modo non fieri Sanctos, sed ne salutem aeternam posse obtineri, scriptum est enim: Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Ceterum in tanto Numero certorum sanctorum tam Orientalis, quam Occidentalis Ecclesiae, quam necessitatem Collector libelli habebat ad Sanctos incertos recurrendi.

Folio 87. lego: Salva Domine, et miserere recte credentis Caesaris Nostri Iosephi, Mariae

На сторінці 87 читаю: «Спаси господи і змилуйся над нашим правовірним цсарем Йосифом, над Марією-Терезією та ін.», а нижче: «Спаси господи і змилуйся над найсвятішим вселенським єпископом Н. та ін.». Питаю, хай автор скаже, кого треба розуміти під тим головним? Мабуть, відповідь: «Уніатський католик розумітиме римського, схизматик — константинопольського». Однак я католик, зберігши природну шану стосовно свого папи, боюсь назвати на першому місці главу держави, а на другому місці — зриму главу, щоб невідомо не впасти у помилку англіканської чи московитської церков, які визнають своїх високих осіб першими навіть у священних справах. Цього не вимагає наш найбільш релігійний єпископ, який у своєму листі до отця вселенської церкви не нехтував підписати себе сином, автор відмовиться, якщо є католик, щоб константинопольському патріарху або схизматикам дати титул вселенського, проти чого святий римський престол постійно виступав.

На сторінці 89. Спаси господи й змилуйся над тими, які проживають у святих руських гірських монастирях та інших місцях, і над їх молитвами, і над мною грішником. Питаю автора, які є ті святі руські гірські монастирі? Невже ж відповідь, що вся гора, заселена релігійними особами, називається святою. Під руськими монастирями треба розуміти монастирі Польщі, або сусідні до неї, де св. унія процвітає. Але мене, як і всякого, вірую, слов'янина, або уніата спонукають ті вислови розуміти гору Афон (свята гора), яку населяють схизматики і стільки разів згадують. Під руськими ж монастирями (150) взагалі (треба розуміти) московитські, де схизма розмістила престол і місцеперебування. Якщо це так, як я, будучи католиком, довіряюсь їх молитвам і скоріше не помолюсь богу, щоб зволив їх просвітити і схилити до пізнання істини.

На сторінці 91. Робиться згадка про померлих імператорів, королів та св. вселенських пап, і стосовно того, що наводиться спостереження під 2 номером, зрештою, приписується якийсь спосіб читати 12 псалмів, принесений із святої гори печерським архимандритом Досифеєм (славний монастир у московитському володінні).

На сторінці 93. На підставі чого бажаю, що слід розуміти під святою горою, що сумнівного і непевного під 3 номером. Насправді, я не знаю, хто був, і в який час жив цей Доси-

Theresiae etc. et infra: Salva Domine, et Miserrere Sanctissimi Oecumenici Episcopi N. etc. quaeso doceat auctor, quis intelligendus veniat ille Oecumenicus? Forte respondebit: Catholicus Unitus intelliget Romanum, Schismaticus Constantinopolitanum. Ast ego Catholicus Naturali Veneratione erga Principem Meum servata, metuo nominare Terrae Principem loco primo, tum Caput Visibile loco secundo, ne vel insensibiliter declinem in errorem Anglicanae, aut Moscoviticae Ecclesiae, quae Principes suos Superiores etiam in Sacris agnoscunt. Non praetendit id Religiosissimus Princeps Noster, qui in Literis suis ad Patrem Universae Ecclesiae non dedignatur se subscribere Filium, amittit ne auctor, si est Catholicus, ut Patriarchae Constantinopolitano, vel a Schismaticis tribuatur titulus Oecumenici, cui Sancta Romana Sedes perpetuo obstitit! —

Folio 89. Salva Domine, et miserere eorum, qui in Sanctis montanis Monasteriis Russicis, ac in aliis locis degunt, ac precibus eorum miserrere, et mei peccatoris: quaeso ab auctore, quae sunt illa Montana Sancta, et Russica Monasteria? numquid reponet: omnem montem inhabitatum a Religiosis personis appellari Sanctum? Per Russica intelligi Monasteria Poloniae aut ei collimitanea, ubi S. viget Unio. Sed me nec minus credo omnem Illyrium, vel Unitum trahunt expressiones illae ad intelligendum Montem Athos (:Sveta Gora:) qui a Schismaticis incolitur, et tantopere depraedicator. Per Russica vero Monasteria (150) stria communiter, et obvie Moscovitica, ubi Schisma sedem, ac domicilium fixit. Quod si ita, quomodo ego Catholicus precibus eorum me commendabo, et non potius Deum exoravero, ut eos illuminare, et ad agnitionem veritatis perducere dignetur.

Folio 91. Memento fit mortuorum Imperatorum, Regum, tum SS. Oecumenicorum Pontificum, et circa quod redit observatio supra N-ro 2. posita, ultimo: modus quidam praescribitur recitandi 12. Psalmos, allatus ex Monte Sancto per Dositheum Archi-Mandritam Pecsariensem (:Celebre Monasterium in Dominio Moscovitico:).

Folio 93. Ex quo cupio, quid per Montem Sanctum, supra N-ro 3. dubium, ac aequivocum debeat intelligi, verum ignoro quis? et quo tempore Dositheus iste fuerit? quod si Schismaticus. malo totum Psalterium recitare, quam eum in Magistrum assumere.

Atque haec continet libellus intitulatus Zbornik, indicans Collectionem Variarum Orationum, et quasi proferens ex puris agris purum

фей. Бо якщо схизматик, волю весь псалтир прочитати, ніж його взяти за вчителя.

Таким чином, це є змістом книжки під назвою «Зборник», яка подає перелік різних молитв, і наче родить з чистого поля чисту пшеницю, що, звичайно, автор міг би зібрати з врожайного поля католицької церкви, і тому що не знаю з якої причини перейшов на схизматичні поля, не склавши належного іспиту і не зваживши на небезпечні наслідки, фактом є, що він, на мою думку, змішав з добрим терном бур'ян і пажитницю. Внаслідок чого, боячись небезпеки зневіри в народі, довіреному моєї турботі, що з читання такого роду книжки шукатиме віру в Московії, що на горі Атос процвітає справжня і рятувальна віра, і що названий володар землі вищий за папську гідність, нарешті, щоб побудоване не зруйнувалось цією книжкою, я вирішив, зберігши послушність королівським наказам, припинити розподіл вищезгаданих екземплярів до тих пір, поки отримаю люб'язну відповідь від високої королівської ради стосовно цієї справи. У чому, зрештою, та ін.

Після того як тільки згаданий свідницький єпископ Василій (151) 1771 року, дня 6 липня вислав високій раді викладені зауваження на книжку «Зборник», автора єпископа Іоанна, видану друком у Відні, висока рада викликала у Відень того ж свідницького єпископа, одержавши його зауваження на книжку під назвою «Зборник». Цей (Василій) після від'їзду з Відня мукачівського єпископа Іоанна, прибув туди, знову того ж року, дня 28, місяця липня, подав у тій же справі, тій же високій раді листа, або скоріше зауваження, такого змісту:

«Висока рада та ін. На виклик високої королівської ради люб'язним листом, виданим 13-го поточного липня під № 677 як я швидко особисто сюди з'явився, так також з такою ж ревністю у цьому листі я викриваю основи, якими я спонуканий тут у книжці під назвою «Зборник» відомі зауваження викладаю і пропоную на розгляд високої королівської ради.

Однак відзначаю, що вищезгадана книжка «Зборник» відрізняється від букваря, з яким я ознайомився в одному екземплярі за допомогою тієї ж високої ради, для чого я укліно просив минулого місяця грудня 150 екземплярів, як видно з обох екземплярів, які тут представлені. Уже справді, що стосується зауважень і основ, зокрема по I-му пункту

Triticum, quod profecto Author ex uberi campo Catholicae Ecclesiae colligere potuisset, et quia ex quo motivo ignoro transit ad agros Schismaticos non adhibito debito examine, nec ponderatis periculosos sequelis, factum est, ut cum grano bono lolium, atque Zizania iudicio meo miscuerit, atque intulerit. Quamobrem metuens ego periculum subversionis in populo meae vigilantiae concredito, ne ex huiusmodi libelli lectione inducatur ad credendum in Moscovia, in monte Athos rectam, et salvificam Fidem vigere, et Terrae Principem nominatum priorem superiorem esse Pontificia dignitate, denique ne, quod aedificatum, per hunc librum corruat, obsequioso observato respectu mandatis Regiis distributionem praefatorum exemplarium iudicavi suspendendam, quoadusque super hac re gratiosum obtinero responsum ab Excelso Consilio Regio. Cujus in reliquo etc.

Postquam modo relatas in Libellum Zbornik Authore Ioanne Episcopo Viennensibus Typis editum observationes dictus Basilius (151) Szvidnicensis Episcopus Anno 1771. die 6-a Julii ad Excelsum Consilium submisisset; Exc. Consilium Eundem Episcopum Szvidnicensem perceptis ejus in libellum Zbornik nuncupatum observationibus Viennam evocavit, qui post Ioannis Episcopi Munkacsiensis Vienna discessum eorum superveniens, rursus ejusdem anni 28-a die Mensis Julii, in eodem merito, Eidemque Excelso Consilio sequentis tenoris scriptum, seu potius Reflexiones porrexit:

Excelsum Consilium etc.! Vocatis per Gratiolas Litteras Excelsi Consilii Regii dt-o 13-ae lae Julii. sub N-ro 677 quemadmodum prompte in persona huc comparui, ita quoque eadem promptitudine fundamenta, quibus per motus notas observationes in libello Zbornik nuncupato hicce existens, scripto hoc comprehendendo, et Altae considerationi Excelsi Consilii Regii subijcio.

Praenoto autem suprafatum Libellum Zbornik diversum esse ab Alphabetico mecum medio Ejusdem Exc. Consilii in uno exemplari communicato, pro cuius 150 exemplaribus praeterito mense Decembri supplicaveram, uti ex utroque exemplari hic exhibitio apparet. Iam vero quod attinet ad observationes, et fundamenta, maxime puncto 1-mo ob insertos Sanctos, Michaëlem, Petrum, Alexium, Ionam, et Philip-pum, Russiae Thaumaturgos, dubium mihi ex eo ortum est, quod in Synaxariis, seu Calendariis Poloniae Unitorum non reperiuntur, neque in Oracionibus ab iisdem invocentur, uti ex pluribus Horologiis (:Latini vocant Breviaria:) qui-

стосовно згаданих святих: Михаїла, Петра, Олексія, Йона і Філіппа, чудотворців Русі, у мене виник сумнів з того приводу, що у синаксарях, або календарях польських уніатів не зустрічаються і в молитвах до них не звертаються, як видно з багатьох часословів (латиняни називають бревіарії), якими користуються польські уніати: я із собою приніс такого роду часослови, видані у різний час і в різних місцях, після запровадження унії 1595 року і, головним чином, після проведення Замоського синоду, якого також маю екземпляр, (на підставі якого) я звірив і виправив книги, у яких не залишилось жодної згадки про згаданих святих, зрештою не зустрічаються в грецьких, або найстаріших слов'янських виданнях у Венеції, або десь інде, з яких я тут маю один досить давній (примірник).

Далі і мене спонукали основи, які спонукали всю уніатську церкву в Польщі для їх видання, а саме, що невідомо з церковної історії, що вони жили й померли в унії з римською церквою; як (152), зрештою, відомо про славного уніатського полоцького архієпископа Йосафата, який 1623 року із-за ненависті до св. унії прийняв вінок мученика, і римським папою Урбаном VIII 1643 року був занесений в каталог святих; звідси в тій цитованій мною молитві на сторінці 74 дослівно переписана в «Зборник» з київського часослову, надрукованого в Московії, 1751 року на 157 сторінці, або з іншого подібного (твору). Польські уніати, не згадуючи тих святих, власне, Михаїла, Петра та ін., в Почаївському часослові 1739 року згадують тільки св. Йосафата, до чого я подаю час життя згаданих святих, Михаїла та ін. у своєму листі від 6 липня, що я взяв з часослову, виданого у Києві.

Мені відомо, що думали про вищезгаданих святих деякі приватні автори, яких протягом цього часу мені доводилось бачити, як Бернарда Рібера ордену домініканців, у книзі «Відгомін віри», виданій 1733 року у Відні в Австрії. Цей, перебуваючи багато років в Московії з іспанським легатом перераховує московитських митрополитів, і притому говорить про Олексія: «Шанується руськими як святий і чудотворець», про Йона (говорить): «Цього московити шанують як святого Михаїла, а Петра і Філіппа вважають тільки митрополитами».

Кульчинський, між іншим, релігійна людина і католик ордену св. Василя у книзі «Зразок руської церкви», виданій у Римі 1733

bus Uniti Poloni utuntur, apertum est: attuli mecum ejusmodi Horologia diverso tempore, et in diversis locis edita, post factam Unionem Anno 1595 ac potissimum post celebratam Synodum Zamoschianam, cujus etiam exemplar exhibeo, et revisionem, atque correctionem librorum, in quibus omnibus nullum exstat vestigium memoriae assertorum Sanctorum, imo neque reperiuntur in Graecis, aut vetustissimis Slavo-Illyricis Venetiis, vel alibi editis, quorum unum hic penes me satis antiquum habeo.

Fundamenta porro, quae totam Ecclesiam Unitam in Polonia ad eos exmittendos moverant, me quoque movent, scilicet quod ex Historia Ecclesiastica non constet eos in Unione cum Romana Ecclesia vixisse, et obiisse; quemadmodum (152) e contrario constat de glorioso Iosaphat Archi-Episcope Polocensi Unito, qui anno 1623 ob odium S. Unionis Coronam Martyrii suscepit, et ab Urbano VIII Pontifice Romano anno 1643 in Cathalogum Beatorum relatus est; Unde in illa Oratione citata a me Folio 74 in Zbornik descripta — de verbo ad verbum ex Horologio Kijoviae in Moscovia Anno 1751 folio 157 vel alio consimili impresso Uniti Poloni omissis illis Sanctis, nempe: Michaële, Petro, etc. in Horologio Pocsajoviensi Anno 1739 B. Iosaphat tantum recensent, ad quod objicio tempus vitae memoratorum Sanctorum Michaëlis etc. in meis Litteris dt-o 6-ae Julii subsumpsisse me ex Horologio in Folio Kijoviae edito.

Non me latet, quod senserint circa praefatos Sanctos nonnulli privati authores, quos videre per hoc tempus mihi licuit uti Bernardus Ribera, Ordinis Praedicatorum, in Libro Echo Fidei Vienna Austriae, anno 1733 edito: hic per plures annos commemoratus, in Moscovia cum Legato Hispaniarum recenset Metropolitans Moscovitarum, et quidem de Alexio dicit: Colitur a Russis ut Sanctus, et Miraculorum patrator; de Iona: Hunc Moscovitae colunt velut Sanctum Michaëlem, Petrum vero, et Philippum in serie tantum Metropolitanorum collocant.

Kulcsinszkus alias Vir Religiosus, et Catholicus Ordinis S. Basilii in Libro: Specimen Ecclesiae Ruthenicae Romae 1733 impresso Petrum, Alexium, et Ionam ut Sanctos recenset, nulla

року, перераховує Петра, Олексія і Йона як святих, зовсім не згадуючи Михаїла і Філіппа, а за ним славний Ассеман у календарях вселенської церкви у V і VI томах. Бо вони, не маючи між собою розбіжностей, не мають більшого авторитету, ніж приватні автори, коли йдеться про шанування і звернення до якогось святого, необхідно, щоб було схвалення вселенської церкви, однак, все це я подаю на вищий розгляд і остаточне вирішення.

Щодо 3-го пункту в своєму листі недавно написаному, маю тільки те доповнити, що на святій горі, або Афоні живуть у монастирі винятково одні схизматики, що ясно кожному з географії, крім того, всі ті згадки, які містяться у книзі «Зборник» на сторінці 89, переписані з московитського псалтиря, з яких тут приклади (153), в кінці цього мого листа додаю, що з нагоди виправлення нового видання грецької ехнології появився лист щасливої пам'яті Бенедикта XIV, в якому викладає, яка велика турбота і старанність була пророблена раніше, ніж згадана ехнологія була виправлена, водночас цього листа найуклінніше я передаю високій раді; крім того, що саме повинно послужити уніатам стосовно видання і виправлення всіх церковних книг, видана книга замоського синоду на стор. 59 досить детально і ясно говорить. І також набожно передаючи себе високому покровительству і захисту, залишаюсь найуклінніший раб Василій Божічкович, свідницький єпископ в. р.

Щоб кожен міг правильно судити про це, хоч воно було поза моїм планом, однак я вирішив окремо розповісти про цих 5 спірних руських святих, читачеві ясно подати короткий і достовірний опис (їх) життя. Згаданий Михаїл був за походженням сірієць, звідки прибувши в Константинополь, був висвячений на єпископа не Сергієм, прихильником фотіанської схизми, як деякі неправильно вважають, а 1000 року католицьким константинопольським патріархом Миколаєм Хрисобергом, який його послав у Крессону, щоб супроводжував для вінчання з князем В. Русі Володимиром сестру імператорів Василя і Константина—Анну. Він (Михаїл) був першим київським руським митрополитом, який вихрестив Володимира з дітьми, а після восьми років — весь руський народ, як це відомо з розпоряджень Володимира В. Говорячи про святе життя цього першого київського руського митрополита Михаїла,

facta mentione Michaëlis, et Philippi, et hunc secutus Clar. Assemanus Calendariis Ecclesiae Universae Tom V. et VI. Hi enim inter se discrepantes, auctoritatem majorem non habent, quam privatorum auctorum, cum ubi agitur de cultu, et invocatione alicujus Sancti, Universalis Ecclesiae approbatio accedat, oportet: quae tamen omnia Altiori discussioni, et judicio submitto.

Circa Punctum 3-um in Literis meis nuper datis illud dumtaxat innovandum habeo, in Monte Sancto, seu Athos solos, et meros Schismaticos in Monasterio degere, quod ex Literis Geographicis unicuique patet, praeterea Commemorationes omnes illas, quae habentur in libro Zbornik, Folio 89 descriptas esse ex Psalterio Moscovitico, quorum hic exemplaria, sub fine mei scripti hujus addo: occasione Correctionis novae Editionis Euchologii Graeci prodiisse Epistolam felicis recordationis Benedicti XIV. in qua exponit, quanta cura, et diligentia adhibita fuit, antequam praefatum Euchologium expurgaretur, quam Epistolam Excelso Consilio pariter humillime exhibeo; praeterea quidam circa omnium Ecclesiasticorum librorum editionem, et correctionem Unitis servandum praecipiat exhibitus liber Synodi Zamoscianaе pag. 59 satis fuse, et clare habet. Atque me alto Patrocinio, et Protectioni devote commendans, emorior. S. h. Basilius Bosichkovits, Episcopus Szvidnicen. m. p.

Ut rectum quis super his judicium ferre possit, et valeat, tametsi extra propositum meum foret, expedire attamen judicavi singulorum horum Ruthenicorum 5. Sanctorum Controversorum Synopticam, attamen genuinam vitae descriptionem palam facere Lectori. Michaël quaestionatus fuit origine Syrus unde Constantinopolim veniens, non a Sergio, Photiani Schismatis assecla, ut quidam hallucinantur, anno 1000 sed a Nicolao Chrysoberga, Constantinopolitano Catholico Patriarcha Episcopus ordinatus, ab eodemque Cresonam missus, Annam Basilii, et Constantini Imperatorum sororem Magno Wladimiro M. Russiae Duci sponsandam comitatus, primus Ruthenorum fuit Metropolitae Kijoviensis, qui Wladimirum cum filii baptisavit, et post Octo annos totam gentem Ruthenicam, quemadmodum haec ex Constitutionibus M. Wladimiri constarent. De Vitae sanctitate primi hujus Michaëlis Ruthenorum Metropolitae Kijoviensis agens Vir eruditus, et apud prime Catholicus Ordinis S. Basilii Religiosus

Ігнатій Кульчицький, освічена людина і ревний католицький монах ордену св. Василя, генеральний легат того ж ордену в Римі у книзі під назвою «Приклад Руської церкви», присвяченій Климентію XII і там же виданій друком 1733 року, передає, що молитвами цього Михаїла якась дитина, коли пресвітери хрестили у річці народ, яка випала з рук матері і втопилася, була витягнена на берег і оплакувана батьком, була воскресена. Тіло цього Михаїла досі в криптах Києва непошкоджене спочиває.

(154) Другим є Петро, за походженням від віруючих батьків у Волхінії, у дванадцятирічному віці став монахом, потім із-за послухності висвячений на пресвітера, відправився у пустиню, звідки за наказом Івана, по-народному Калити, сина колишнього невського князя Даниїла Олександровича, цей Іван був першим після підкорення всієї Русі князем великим Гедіміном, він (Петро) відправився у Московію, і там, заснувавши княжний престол, перший дав нагоду назві «Московія», про яку раніше не було чути; отже, за наказом цього Івана, сюди викликаний Петро для висвячення на київського митрополита, відплив у Константинополь, і будучи підтверджений 1308 року константинопольським патріархом, повернувся у Київ. Залишивши у Києві вікарія, разом з великим князем Іоанном переніс митрополитський престол спочатку у Владимир, опісля в Москву, і як Михаїл першим у Києві, так і цей Петро у Москві був проголошений митрополитом, де після того як виконав обов'язки найкращого пастора протягом двадцять одного року, спочиває, похований у домовині, яку він зробив собі власними руками, прославлений богом із-за багатьох чудес.

Третім є Олексій, також за походженням від віруючих родичів у Волхінії, який у 15-му віці вступив у монастир, своєю винятковою здібністю переконав Іоанна Іоановича, великого князя Московії обрати його митрополитом, якого, таким чином, обраного константинопольський патріарх Філотей висвятив на єпископа. Почувши про його славу, цар агренів настійно просив його, щоб він повернувся з його сліпий жінці, який після того як дуже люб'язно просив на похорон щойно згаданого митрополита Петра, і коли він молився, свічка дивно почала горіти, взявши її, підійшов до цариці, і знову запаливши її, після того як ту покривив священною водою, негайно повернувся їй зір. Він набожно правив

Ignatius Kulcsinszki, ejusdem Ordinis Romae Procurator Generalis in Libro: Specimen Ecclesiae Ruthenae intitulo, Clementi XII. dedicato, et ibidem anno 1733. Typis edito perhibet precibus hujus Michaëlis puerum quemdam, cum Presbyteri populum in flumine baptisarent, e manibus matris excidentem, ac submersum, in rippam extractum, et a Genitore deploratum fuisse resuscitatum. Hujus Michaëlis Corpus hucdum in Criptis Kijoviae incorruptum requiescit. (154)

Secundus est Petrus, Fidelibus Genitoribus in Volchinia natus, vitam Monasticam duodenis amplexus, Presbyter tandem ex obedientia (!) consecratus, in solitudinem secessit, ex qua jussu Ioannis communiter Calitae vocitati, Filii quondam Ducis Nivensis Danielis quippe Alexandrovics, qui Ioannes primus Lithvaniae Duce M. Gedimino totam Russiam sibi subjungente, in Moscoviam migravit, ibique Sede Ducali defixa, primus appellationi Moscoviticae, antea inauditae occasionem dedit, hujus ergo Ioannis iussu Petrus hic evocatus Metropolita Kijoviensis consecrandus, Constantinopolim navigavit, eaque anno 1308 ab Athanasio Patriarcha Constantinopolitano consecuta, Kijoviam rediit, de relicto Kijoviae Vicario una cum M. Duce Ioanne Sedem Metropolitanam primum Volodimiriam, dein Moscvam transtulit, et quemadmodum Michaël primus Kijoviae, ita et hic Petrus Moscvae Metropolita appellatus est, ubi Optimi Pastoris partes per viginti, et unum annos postquam explevisset, in sepulchro, quod propriis sibi manibus condidit, tumulatus quiescit, multis a Deo miraculis illustratus.

Tertius est Alexius, pariter in Volchinia Fidelibus Parentibus natus, qui cum 15-tum aetatis ageret annum, Monasterium ingressus, miris virtutibus suis Ioannem Ioanovics M. Moscoviae Ducem movit, ut illum Metropolitam eligi curaret, quem taliter electum Philotheus Patriarcha Constantinopolitanus Episcopum consecravit. Hunc fama ejus audita Agarenorum Rex impense rogavit, ut coecam uxorem suam illuminaret, qui postquam ad modo dicti Petri Metropolitae sepulchrum prolixius orasset, et eo orante ceceus mirabiliter ardere coepisset, accepto eo ad Reginam ingressus, rursusque eo accenso cum aqua benedicta illam aspersionem, illico visum ei restituit. Rexit Sancta Ecclesiam Russicam ab anno 1366 usque 1376 mortuusque miraculis clarescere coepit.

руською церквою з 1366 року аж до 1376 і мертвий почав славити її чудесами.

Нарешті, четвертим був Йона, інакше ще Глезна, в 1482 році став митрополитом, цей польського короля Казіміра Великого, який першим видав закон проти неуніатів, щоб нікому з них не давались посади, або високі звання та державні пости, і щоб дані прерогативи (155) стосовно всякого лицаря на них не поширювались, умираючого висповідав, якого, без сумніву, католицький король до себе не допустив би, якщо б підозрівав Йону відносно віри, він набожно очолював руську церкву протягом 7 років і так набожно у господі спочив. Таким чином, про цих народних руських святих зовсім не сумнівались щодо їх святості католицькі письменники болландисти, зокрема Даниїл Папebroхій, славний Ассемус у книжці під назвою «Календар вселенської церкви». Згаданий Ігнатій Кульчинський, перевірений і підтверджений у Римі і виданий друком, нарешті, Климентій Ходикевич руської провінції ордену домініканців у дисертації, виданій друком у Львові 1770 року.

Тому що ці диспути не викликали заперечення, нарешті з'явилася найвища резолюція. Згадана книжка «Зборник» забороняється і ті екземпляри, які були розповсюджені серед народу, негайно збираються і зібрані запечатовуються і відправляються в Кошиці. Із сумним і збентеженим серцем єпископ Іоанн турбується це виконати і зібрані й запечатані книжки за допомогою Іоанна Сімоги 1772 року в місяці березні відправляє у Кошиці.

Quartus denique fuit Iona, alias etiam Hlezna appellatus, anno 1482 Metropolita inauguratus, hic Poloniae Regi Casimiro Magno, qui primus contra Dis-Unitos legem tulit, ne officia, aut dignitates, publicaque munia cuipiam eorum conferrentur, neque Praerogativae (155) universo Ordini Equestri collatae ad eos extenderentur, morienti spiritualiter adstitit, quem indubie Rex Catholicus ad se haud admisisset, si Ionam de Fide suspectum habuisset, praefuit Ecclesiae Ruthenicae sancte 7. annis, et sic pie in Domino quievit. Ita de Sanctis his Ruthenis Nationalibus ne minimo quidem de Sanctimonia eorum dubio obmoto Scriptorum Catholicissimi Bollandistae in specie Daniel Papebrochius Clar. Assemus in libro: Calendarium Universae Ecclesiae „dicto, Ignatius Kulcsinszkus dictus Romae revisus, Romae approbatus, et Typis editus, denique Clemens Chodykiewics Provinciae Russicae Ordinis Praedicatorum in Dissertatione Leopoli anno 1770 Typis edita.

His non obstantibus Disputationibus denique Altissima emanavit Resolutio. Dictum libellum Zbornik prohiberi, et quae exemplaria inter populum vulgata essent, illico colligantur, et collecti obsignentur, et Cassoviam transponantur. Tristi, et confuso corde Episcopus Ioannes hoc curat effectuari, et libellos collectos, obsignatosque medio Ioannis Simoga 1772 mense Martio Cassoviam transponit.

Resumé

Mychajlo LUČKAJ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Čitateľ má možnosť zoznámiť sa s prvou časťou 4. zväzku cirkevných a svetských dejín karpatských Rusínov, ktorú M. Lučkej napísal roku 1843 na základe hodnoverných autorov a dokumentov užhorodského biskupského archívu.

Z 59. kapitol 4. zväzku dejín obsahuje publikovaná časť 39 kapitol. Nájdem v nich informácie o živote a činnosti biskupa E. Olšavského, o smrti Gabriela Erdödyiho, hanebnom dekrete Barkóczyho voči gréckokatolíckemu duchovenstvu, o Barkóczyho nástupcovi — grófovi Karolovi Eszterházym, o narodení a živote biskupa Jána Bradáča, oslobodení Mukačevskej diecézy od egerskej poroby, rituálnych nezhodách gréckokatolíckych biskupov a in. Autorom opisované udalosti končia rokom 1772.

Резюме

Михайло ЛУЧКАЙ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Читателям предоставляется возможность познакомиться с первой частью 4 тома церковной и светской истории карпатских русинов, написанной в 1843 году М. Лучкайом на основании достоверных авторов и документов ужгородского епископского архива.

Из 59 глав 4 тома истории публикуемая часть содержит 39 глав. В ней находятся сведения о жизни и деятельности епископа Э. Олшавского, о смерти Габриэла Эрдьёи, о постыдном для униатского духовенства декрете Баркоци, о преемнике Баркоци — графе Карле Эстерхази, о рождении и жизни епископа Иоанна Брадача, об освобождении Мукачевской епархии из-под эгерского гнета, о ритуальных разногласиях униатских епископов и др. Описанные автором события заканчиваются 1772 годом.

Zusammenfassung

Mychajlo LUČKAJ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Dem Leser bietet sich die Möglichkeit, den ersten Teil des 4. Bandes der kirchlichen und weltlichen Geschichte der Karpatoruthenen kennenzulernen, die M. Lučkej auf der Grundlage zuverlässiger Autoren und Dokumente des bischöflichen Archivs von Užhorod im Jahre 1843 geschrieben hat.

Aus den insgesamt 59 Kapiteln des 4. Bandes der Geschichte stellt die publizierte Arbeit 39 Kapitel vor. Wir finden darin Informationen über das Leben und Schaffen des Bischofs E. Olšavský, über den Tod von Gabriel Erdödyi, über das schmachvolle Dekret von Barkóczy an griechisch-katholische Geistliche, über Barkóczy's Nachfolger — den Grafen Karol Eszterházy, über die Geburt und das Leben des Bischofs Ján Bradáč, über die Befreiung der Diözese von Mukačevo vom Egerer Joch, über die Stretigkeiten der griechisch-katholischen Bischöfe rituellen Charakters u. ä. Die vom Autor beschriebenen Ereignisse enden im Jahre 1772.

ЕТНОГРАФІЯ ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

ВИРОЩУВАННЯ КОНОПЕЛЬ ТА ВИРОБНИЦТВО ДОМОТКАНОГО СУКНА В СЕЛІ РУСЬКЕ ГУМЕНСЬКОГО ОКРУГУ

Михайло ГИРЯК, *Пряшівський філософський факультет
Кошицького університету ім. П. Й. Шафарика*

Вирощування конопель та виробництво домотканого сукна було розповсюджене чи не по всій українській етнічній області Східної Словаччини. Ці важливі форми сільськогосподарської діяльності в повній мірі використовувались і в практичному житті мешканців с. Руське Гуменського округу. В цьому селі виробництво домотканого сукна як своєрідне ремесло жило інтенсивним життям ще й у перших повоєнних десятиліттях. Домоткане сукно слід розуміти як чи не одинокий матеріал для шиття жіночого та чоловічого одягу, засобів хатнього вжитку (хлібівок, рушників, скатертин, постельної білизни, колисок), засобів побутового вжитку (міхів, ранш(трав'янок), покривців (килимів), доріжок тощо. Просто кажучи, без конопель та домотканого сукна колишнє життя селянської людності важко собі уявити. Тут же слід зазначити, що явище, про яке тут іде мова, українському населенню Східної Словаччини, в тому числі й жителям с. Руське, було продиктоване кількома факторами, але, головним чином, багатівковою соціальною відсталістю. Вихід із такого стану вів через вирощування конопель та льону, через виробництво домотканого сукна, яке в житті кожної української сім'ї Східної Словаччини відіграло роль першорядкого значення.

Дослідники-етнографи не в одному випадку намагались висвітлити вагу і функцію конопель та домотканого сукна в побуті селянської людності. На жаль, цей важливий виробничий процес анітрохи не вивчений в українців Чехо-Словаччини. Біле місце, яке спостерігаємо на карті вивчення матеріальної культури українського населення Східної Словаччини, не може заповнити ні стаття Я. Коми «Domácka výroba a doplnkové zamestnanie»¹, в якій, крім іншого, говориться і про опрацювання конопель та льону. Доречно зазначити, що міркування Я. Коми поряд з правильними спостереженнями несуть із собою й низку неточностей та перекручень. Ці перекручення та неточності стосуються як фахового, так і мовнодіалектологічного боку предмету дослідження. На даному місці немає змоги, ані потреби більш конкретно аналізувати

¹ Ján K o m a. Domácka výroba a doplnkové zamestnanie. — Horná Cirocha. Vlastivedná monografia zátopovej oblasti. (Zostavil Ján Podolák). Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach pre Východoslovenské múzeum v Košiciach a Vlastivedné múzeum v Humennom roku 1985, s. 212—238.

внесок Я. Коми. Розсудливий читач, прочитавши його статтю і нижчепублікований матеріал, записаний 8—9 квітня 1981 р. від М. Пірош-Лаурської (60 років) в с. Руське Гуменського округу, буде мати змогу дійти більш повного і більш правильного висновку про вирощування конопель та виробництво домотканого сукна в середовищі українського населення сіл Старинської долини. Зазначимо однак, що вичерпну картину про вирощування конопель та виробництво домотканого сукна, а також виготовлювання з нього найрізноманітніших побутових виробів по всій українській етнічній області Східної Словаччини може дати хіба монографія, написана на цю тему.

Корисною тут може бути діалектологічна праця З. Ганудель², яка подає ткацьку лексику з усієї української етнічної області Східної Словаччини.

Опублікований матеріал про вирощування конопель, виробництво домотканого сукна та виготовлювання з нього побутових речей найрізноманітнішого характеру і призначення вміло доповнюють фотографії д-ра Л. Цупера. Цими фотографіями намагаємось показати засоби виробництва домотканого сукна та їх окремі деталі. Відсутність фотографій, які б наближували нам процес вирощування конопель, їх мочення, сушіння, втіпання, микання прядива та клоччя, які наближували б нам процес ткання, сушіння сукна тощо, обумовлений фактом зникнення багатотисячолітньої традиції.

Нижчепублікований матеріал розуміємо як скромний поштовх до вивчення процесу вирощування конопель та льону, а також до вивчення процесу виробництва домотканого сукна і виготовлювання численних предметів хатнього та позахатнього вжитку по всій українській етнічній області Східної Словаччини. Накреслюючи таку перспективу, треба мати на увазі, що вирощування конопель та льону, виробництво домотканого сукна та виготовлювання найрізноманітніших побутових предметів належить до найсвітліших сторінок наших старших сучасників, але, головним чином, наших предків.

Підготовка ґрунту для сіяння сіменцю. Мали зьме сімєнець. Як зьме хотіли го на ярь посяти, та мусили зьме ші восени приготувати землю пуд сімєнець. А тута земля са называла грядова. Туту землю зьме мусили ші восени повгорити, жебы тута земля перемерзла, жебы была така, як спеліта, жебы тот сімєнець, шо са посяв, жебы нараз сходил. Бо кідь бы са посяв до грудовой землі, же еден бы запав глубоко до землі, то пузніше бы зышов. А тот сімєнець, шо бы був зверха, та бы скоро посходив, кедь бы пришов доч. Но а кедь бы пришло сухо, та був тыж няк не зышов, бо бы высох. Та люди грядову землю восени повгорили, та за цілу зиму тута земля перемерзла. Но а наярь са сімєнець сяв аж пузніше, так десь у маю, коло половини мая. Ай ші так нашы жены ворожили, жебы не сяти сімєнець міджі крижами. Были римока-толицькы крижы, все звыкли быти вперед, а нашы руськы крижы были все пузніше. Та міджі крижами не сяли сімєнець, бо то гварли, же то потячий тыждень. Лем або до криж, або аж по крижах. А крижы значить вознесеніє. Но та кідь ішли вже тот сімєнець сяти, газда поврав туту грядову землю, котра была восени повгорена, а потум поскородив, з боронами походив, жебы туты борозды са розсыпали, бы была чисто така, як спеліта, тута земля. А потум жены йшли з мотыками та ші зчишяли. Бо в нас так звыкли робити: де была вперед капустянка, та потум до тої капустянки сяли сімєнець. Не та' як капусту восени vyrubали, та кочання позуствало в землі. Але як са земля поврала, та туту коріння із того кочання вышло наверх. Та бабы йшли з мотыками, а туту зчишяли — кочання, грудкы, рытвинкы, каміння — туту шыткой з руками вызбирали до кошарика або до даякого відра, жебы земля была чисто, добрі приправлена пуд сімєнець.

Но а кедь хотіли сімєнець сяти в яри, та землю погноїли. Але не гноїли барс дуже, бо на капусту хочь бы як дуже погноїли, та не шкодило, а на коноплі кедь дуже був погноїв, та коноплі были са звалили, та не было з того доброго хусна. Лем так знали погноїти, жебы не было дуже перегноєной, ай жебы не было недогноєной. Гноїли із марнім гнойом, шо од худобы, або хто мав вувці, та з вувчим гнойом гноїв. Жадным умелым гнойом не гноїли, бо од умелого гноїва був бы са сімєнець спалив, та бы не посходив, або были бы са звалили коноплі од нього. Но та муй нянько даколи до зерна куповав суперфосфат ай томашову мучку. Як я была мала, та тым даколи гноїли.

² Зузана Ганудель. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини, т. II. Ткацька лексика. Пряшів, СПВ-ВУЛ 1989.

Сіяння сіменцю та ріст конопель. Потум, як вже была земля поскороджена, газда посаяв сіменець. А так са саяло, жебы не было рідно. Бо кедь був посаяв рідко, коноплі были выросли велікі, грубі, шо не было бы з них доброй прядиво. А кедь посаяв густо, то коноплі были зась барс тоненькі, ай слабо росли, были малі. Та так са угодждало, жебы посаяти не дуже рідко ай не дуже густо.

Як са сіменець посаяв, знову поскородили, поборонили туту землю, і так сіменець рус. Но а газда так саяв, же сіменець взяв собі до міха, а еден кутік на міху перев'язав, жебы зробив такой, як едну бандурку, взяв на плечі і туто саяв. Обычайно са саяв сіменець, як зерно. Брав до жмені і так саяв, жебы не были косиці, лем жебы еднако сіменець падав на землю, як зерно. Сіменець са саяв дакус густіше, як зерно.

Як было посаяте і поборонено, і добрі было, кедь пришов на нього, на тот сіменець, друбненький доджік. Бо тот сіменець почав такой пукати в землі, і вже росли коноплі. Но і туто так было десь до початку або до половини августа. А зачатком августа зачали са коноплі ділити — білі, а зелені. У зеленых коноплях був сіменець, туто зерно. А білі коноплі были так, як музыкаго полу. Білі коноплі мали на собі лем такый пыл, шось подобной, як кедь бы муков їх притряс. Ай были оправду білі. А зелені коноплі мали на собі шось подобной, як маленькі ялічкы; зелене листя было, а такі туты шышкы там были, а в тых шышках був сіменець, семено. Но та зелені коноплі были женського полу, бо мали ядерка. А вітор дув, та тот пыль із білых конопель збирив, а ніс на зелені коноплі, та знову са зробив сіменець на зеленых коноплях. А робив са і на білі, і на зелені коноплі. Бо семено было двоякой. Едной было білшой, то з того были білі коноплі, а другой было зеленой, та з того росли зелені коноплі.

Но а треба додати ші таке. Кедь было веце челяди, бо то даколи было так, же в еднуй хыжи жыло вусым-десять, ай дванадцять дагде челяди было. Бо были двоими, або й трьоми сынове, та са поженили, были із своїми жынами, ай ші старі родичі были. Лем же невісты саяли собі коноплі наокреме. Кедь были три невісты, та каждая саяла собі коноплі окреме. А на туты коноплі землі дівці давав тот нынько, котрый дівку воддавав. Бо знали так гварити, же ші на коноплі давають дівці землю, окреме орной землі або луку. Та каждая невіста мала коноплі вкреме. Но а кедь была мати з ныньком, а мали дітей файно, а туты сынове ші были неженаті, та тыж саяли веце конопель, бо то треба было й на нагавкы, й на кітлі, на сорочкы, на гачі, й на плахтянкы, й на рушникы. Даколи са вшыткой з домашнього полотна робило. Но та подля того саяли конопель так, же де кулько было челяди. Де був лем нынько з матеров, а мали лем едной або двой дітей, но та вже там саяли менше конопель. Но а де був нынько з матеров, а мали вусым-десять або й дванадцять дітей, то значить, же мусили саяти веце конопель, бо то треба было каждой привдіти.

Выбирання та сушіння білых конопель. Но а десь концом августа са зачинили білі коноплі выбирати з-поміджі зеленых. Лем так ішла жына, жебы не поламала зелені коноплі, прогартала, а з руков выхватовала туты білі коноплі з-поміджі тых зеленых. Но а так дві або три жмені взяла і до снопику. Выхопила собі такі маленкы, бо цалком долов у коноплях росли такі тоненькі коноплі — вни туто кликали маленкы, та вхопила до рук п'ять-шість, а, може, і десять, тых стеблинок і зав'язала тот снопик позгоры і вже розставляла го. Так го розчеперила, три нужкы зробила з того снопика і поставила го, жебы білі коноплі схли. Ставляла туты снопикы до борозды або аж цалком вынесла із того фалатка, з тої землі, там білі коноплі порозставляла, жебы высушли. Но а зелені коноплі собі дали пристигали, бо вже были выроснуті, лем вже так, як дозрівали.

Як туты білі коноплі вже высушли, шо были порозставльовані, тогды їх збирали і в'язали до мандлику. До мандлику клали по десять снопику. Убертали — п'ять снопу в еден бук головками, із тым, шо было зав'язаной, а п'ять снопу в другый бук, жебы тот мандлик був единакый, жебы не був на еднум кунці тоншый, а в другум кунці грубшый. Бо снопик білых конопель був од коріння грубшый, а выдты, де був тот пыл, та був снопик тоншый. Та вбертали п'ять снопику в еден бук, а п'ять снопику в другый бук. І так до мандлика зав'язали. А кедь мали приправленой мочило, та вже несли до мочила.

Підготовка мочила. Но а з мочилом так, же кедь было вже мочило выбратой, вычишеной, та там напустили воды. Но а мочила так робили, жебы были на высоню, жебы вода в них стояла, не жебы вода з нього вытікала, а жебы были на рунюватуй землі, жебы там не было якойсь багно. Бо кедь было мочило на млачнум місті, та коноплі не были добрі. То значить,

же прядиво було вострой, коноплі були чорны. А кедь была рiнь, такой рiньча, а было на висоноу, д' сонцьові, а была вода стояча, то была вода тепла там, і там коноплі дуже добрі мокли. Но а великой мочило такой брали, кулько мав конопель, довгой два метры і два метры шырокой. Хто якой брав, подля того, хто кулько конопель мав. Каждый мусив мати мочило, бо еден до другого мочила не муг мочити коноплі, бо са ай нагваряли, кедь був еден до другого намочив коноплі, бо каждый у свуй час коноплі мочив. Як выбрав коноплі, та й такой ішов їх мочити. В Руськум каждый мав своє мочило. Та мусив десь сховати туто мочило, жебы шандарі не нашли, бо шандарі трестали, бо з мочил вода йшла до рікы, а гварли, же са рыбы тровлять. Но та мочила были по потучках, де-кады, хто де муг собі выбрати мочило, та там ховали туты коноплі. Мочила были за валалом, або ниже валалу, або десь до незахудного міста пушли та выбрали мочило, жебы шандарі го не могли найти.

Еден газда муг мати три мандлики білых конопель, а шість-сім мандлику зеленых конопель. А мали ай веце, ай менше мандлику. Білых конопель все было менше. Я пам'ятав, же мы мали аж дванадцять мандлику білых конопель, але нас было дванадцять челяди. А мочило зьме мали на рiньох, ниже валалу. Там была пушена вода із рікы, а потум было загаченой, жебы із мочила вода не йшла до рікы. А каждый протів свого фалатка мав мочило. За туто не трестали шандарі, бо вода была в мочилах, не стікала до рікы. А кедь уже виділи, же до мочила найшло дос воды, же коноплі суть замочені, та вже тогды йшли загатити, а ввернули, жебы вже вода не йшла. Но а там было, може, двадцять, а, може, ай тридцять мочил, єдной попри другум. Але раз пришла велика вода, пам'ятав, же то было в саму неділю, а шыткы коноплі забрала, так же там потум зустало лем самой каміння, лем сама рiнь. А веце там мочила не брали, бо вже было небезпечной. Так потум мочила брали на своной луці, де в першуй войні выбила куля з канона яму, та знали ай там коноплі намочити.

Мочення білх конопель. А білі коноплі, як їх вибрали, як їх пов'язали до снопику, та їх ставляли за собов. Но а там схли. Но а кедь мали коні, та пришов фурман, а туты коноплі привіз до мочила. Але дакотра баба лем понесла на плечох коноплі, бо то коноплі были легкі, як высхли. Взяла раз два мандлики, другы раз два мандлики, треті раз два мандлики. Даколи брала ай по три мандлики. Залежно од того, які были коноплі. Коноплі газдыня брала до плахтянки. То была така велика плахтянка, а ши на ню попришывали фрамбіі. Но а кедь мочило было лем дас сто кроку, то фурман не йшов по коноплі, лем баба перенесла на плечох. Но а кедь было много тых конопель, а были велікі, то газда запряг коні, або кедь не мав коні, та запряг вольт, пушов, забрав до воза туты мандлики і одвіз там до мочила.

Но а як намочили туты коноплі до мочила, та мусили прикладовати таким великим камінньом, жебы туты коноплі замокли. Бо кедь не было на коноплях каміння, та вни лем так на воді плавали. А кедь їх поприкладовав густо камінньом, так коноплі легли до споду, уже мокли. Но а коноплі треба было мочити зато, жебы туто волокно вод паздера водстало. Бо кедь было не было намоченой, та волокно са паздера твердо тримало, тогды був не зробив нич із нима. А як їх намочив, тогды волокно вод паздера водстало, і добрі втіпати было. Кедь добрі вмокли, тогды са давали легко втіпати. А кедь не вмокли добрі, та їх треба было дуже втіпати, дуже треба было бити мечиком на терлиці, жебы паздеро водстало вод волокна.

Білі коноплі мокли мало — два тыжні, або лем тыждень ай пув, подля того, який був час. яка была погода. Кедь было тепло, та скоро вмокли, а кедь было холодніше, та мокли довше. А зелені коноплі мокли три аж чотыри тыжні. Бо была восiнь, вже было студено, но та мусили мокнути довше зелені коноплі. Но потум ішла баба бзирати, бо вже знала, же минув тыждiнь і пув або два тыжні, і йшла позирати коноплі, ци вже са пушявуть. Узла пару конопель до руки, посукала мiджі руками. Як са паздера пушяли, як са ламали, як волокно водстало вод паздера, та вже їх метала вон із мочила. А кедь ши слабо были вмокнуті, тогды са волокно слабо пушяло вод стебла. Тогды їм дала покуй. Тогды коноплі ши мокли на два дни, або на три дни.

А кедь была плана погода, або же доч падав, або не было сонця, та тогды были такы пецы з кахльома, та газдыня наклала вогня у пецу, а потум заткала цiвку, а туты коноплі давала перед кафлі, та са гріли, пекли, ай ши наклала ай на пец. Там было дас десять або п'ятнадцять снопу, ай ши положыла на цiвку, бо ай цiвка была тепла. Та сушыли на цiвці, на пецу, ай на припіку перед кафльома. То лем кедь не было доброй погоды. Кедь была добра погода, та втіпали білі коноплі із сонця. Ай пузнiше, шо мали вже сушні, шо грушкы сушыли, планкы.

сливки, та вже пак такий спосіб прибрали, же сушили коноплі на сушні. Наклали вогня, положили там даякы паланкы, дочкы, жебы коноплі не попадали там удну, до того пеца, а наклали конопель, а на тум сушили. Са прикрыли даякыма старыми ряндами покровцами абочим. Лемже много раз са ставало, же на сушні коноплі са в'яли та й згоріли, ай сушня згоріла.

Терлиця і чмовхалниця. Но а терлиця мала лем еден мечик. А была чмовхалниця, шо вже са там прядиво чмовхало, та мала два мечикы. Хтось мав таку терлицю: были такы росохы, здолы мало дві нужкы. Еден фалаток мав дві нужкы, ай другый фалаток мав дві нужкы. Та до того са вдовбали дві дочкы, поміджі туты дочкы йшов еден мечик. А був так выструганий, шо муг туты коноплі так, як поламаты. То са звало терлиця. А дахто не мав такі росохы, та дав такі два коликы, а туту споїв на туты дочкы. А чмовхалниця было туту, шо й терлиця, лемже терлиця мала еден мечик, а чмовхалниця мала три дочичкы, а два мечикы. А туты два мечикы йшли поміджі туты дочічкы. Середня дочічка йшла поміджі два мечикы. А ручка на кунці была така, як на терлиці, так і на чмовхалниці. Та туту не муг будь-хто ізробити. То лем такий даякий, шо був ліпшыи майстер, та знав туту ізробити, добру чмовхалницю. Ручка на терлиці або чмовхалниці была округла.

Втіпаня білих конопель. Жына до правої руки брала ручку мечика, а до лівої брала коноплі. Не брала цілый снопик нараз, лем собі снопик розділила навполы. Та взала од кунця, там, де був пыл на коноплях, а коноплі вперед од коріння поламала на туй терлиці з руками на тых мечиках; а потум начала із правов руков того мечик пудниматы, а пушыти на туты коноплі. А як было уже туту коріння поламаной, повтіпаной, як са волокно вже водділило вод стебла, та взяла туту клоччя або прядиво до руки, а го так укрутила коло руки, а вже дала до терлиці другый конец снопа. Повтіпала й другу половичку, а потум дала дов'єдна вбідві ручкы із снопа, а ші їх поправила в терлиці, і скрутила, та вже было повісмо. Середину закрутила і зложыла дов'єдна, і вже клала збоку. Но а пак другы коноплі брала.

Повісма і кытки. Но а як было повтіпаной уже вшыткой, то коріння, шо водпадовало пуд терлицю, та ші ай туту коріння зазіборавали, а ші го пекли ліпше на пецу або на сушні, або на сонци, а ші ай коріння вкрене втіпали. Та вже з того коріння не было повісмо, лем клоччя, з якого пряли ниткы на полотно, шо з нього шыли міхы. А повісмо йшло на полотно. Як вже было повтіпаной, тогды давали тридцять повісем до одной кыткы. Із каждого снопа было одной повісмо. Снуп ділили навполы — то была ручка. Дві ручкы дали дов'єдна. Із одного снопа было одной повісмо. Но а тридцять повісем давали до одной кыткы. А туту кытку зав'язали одним повісмом. Коріння окреме втіпали, а клоччя із нього до кыток не давали. Коріння са страшно тяжко втіпало, та ші знали брати топур, а туту коріння клали на ковбіцу, а з топором, із бухом потовкли-потовкли, жебы са туту паздіря покололо, жебы поодадовало із волокна. Но і так приправляли туту клоччя із коріння на міхы. Як уже были коноплі повтіпаны, пов'язані до кыток, то кыткы клали на пец, а там стояли, аж покы са не чмовхали. Бо не втіпали ай чмовхали нараз. Лем вперед повтіпали, а потому туту знову пекли, та векшынов на пецу, туты кыткы, а пак ішли вже чмовхати. Та кыток было менше — дві кыткы, три кыткы. Зеленых было ші раз тультко, ай ші веце, як ші раз тультко. Як са кыткы добрі выпекли, та са добрі чмовхали. Паздіря са добрі чмовхало, як са добрі выпекло. Як уже было почмовханой — а чмовхала поты, покы лем одной паздеро в ньому было — ші звыкли туту паздіря вытрясовати з прядива або клоччя. Та знов потум давала до кыток по тридцять повісем. А чмовхала на чмовхалниці. А як вже было почмовханой клоччя або прядиво з білых конопель, та йшла чмовхати клоччя або прядиво із зеленых конопель.

Вибирания зеленых конопель. Зелені коноплі са брали концом сектембра. Як уже виділа жына, же із шышок вызерать сіменець, то вже коноплі вызерали до жовта, та вже йшла брати. Лемже зелені коноплі са брали інакше, як білі. Білі коноплі жына выхатовала з-поміджі зеленых. А зелені коноплі са брали зашором. Лемже по краях, коло борозды, были коноплі менші, та коноплі із середины брала до одного снопика. Лівов руков собі туту притримовала, а з правов туту хватала і зрувнувала. Білі коноплі са не зрувнували, а зелені коноплі са мусили зрувнувати, жебы туты головкы были вшыткы в'едно. Но а так са розставляльовали, як ай білі, зад себе. Але пуд зелеными коноплями ші зуставали паімкы. Але в паімках не было сіменцу. Бо то были тоненькы коноплята, шо были долов упаджені. То са звало паімкы. Туты паімкы брали, а їх вкрене в'язали. А то не были снопикы, лем таковой, гі бы дакого буряну зав'язав. Но а розставляльовали так, як ай білі коноплі. На три нужкы їх поставили, розділили тот снопик

так, як натрой, а були згоры зав'язаны попуд колувки. Повересло вкрутили з тых паємок, а розставляли їх, клали так до шору. Або були ай два шоры, подля того, яка земля была шырока. Кедь была земля шырока, та клали три шоры, штирі шоры. А кедь была вузька земля, та клала за собов лем еден шор. Но а як уже там высхли туты коноплі, на тум фалатку. — но а як была добра хвіля, та сохли три-штирі дны, кедь была слабша хвіля, та схли п'ять дну, тыждень, — лемже шатовали їх з поля гет брати, бо потята йшли, а сіменець пили. А в'язали їх так істо, як ай білі. В'язаны были по десять снопу до одного мандлика. Кедь было бліз мочило, та мочили їх дагде там. А коноплі зелені мочли довше, як білі. В сектембрі вже вода была студеніша, та зелені коноплі мочли довше, аж штирі тыжні. Но але як была дуже студена вода, а коноплі треба было метати, та йшов хлоп із вилами, лем туто каміння позмітовали з конопель, а вынимав снопыкі із мочила з вилами. Бо вже са не дало босуй бабі стояти там, у тум мочилі. У мочилі зелені коноплі были в мандликах, а мандлики были порозв'язовані. Бо як были зв'язані, та были не вымокли туты снопыкі, шо были вдну в мандлику, лем были мочли верхні коноплі. Но а кедь са дало їх на ярку ші дакус умйти, та добрі, а кедь са не дало, та лем точила такі, як были выметані з мочила. Котрі коноплі са мочили на рінку в мочилі, та были ай чисті, білі, а кедь было мочило у млаквитуй землі, шо было там багно, та коноплі были чорні, як од коломази, або од гнойовкы. Кедь было де точити, та такой там коло мочила точила, коло гушявы даякої, коло корчу. Снопыкі были нарідонько розтягнуты, як кедь бы хотів прустерти якесь полотно. А коноплі, шо были поточені, та мали са ай тримати една другой. Вни не розсыповали са, бо так са позліповали в мочилі. А як вже высхли, та так істо, як ай з білыми, збирали са до мандлику, вже са не в'язали до снопику, везли са дому, а вже са сушыли. Над цівков, шо йшов ньов із пеца дым, та ші были такі дві паланкы, шо са звали грядкы. Та будь-то на туты грядкы клали туты коноплі, вже не были в мандликох, лем порозв'язовані, та їх так прустерли по тых грядках, та туты коноплі там схли. А хто не мав такого пеца, шо був комин, та йшов на сушню, та там сушыли коноплі. Або сушыли ші перед кафльома, або на пецу. А то вселяякыма способами сушыли туты коноплі, жебы са дали повтіпати. Так істо са втіпали, як ай білі, ай так са чмовхали, як ай білі, ай так са до повісма клало із снопка. Са робили дві ручкы із снопка, а з двох ручок одной повісмо. А тридцять повісем ішло до одной кыткы. Лемже зеленых шло веце, но а білых было меньше. Кыткы са клали на пец, жебы са паздіря добрі выпекло, а потум са йшло чмовхати.

Молочення, втіпаня та чмовхання зеленых конопель. Кедь было мало конопель, та лем баба собі взяла прайник ай даяку брылку, а прустерла на туту брылку плахтянку, а з прайником тот сіменець убтовкла із конопель. Але то са рідко ставало, то лем коли была дяка стара бабка, та лем на кунчику землі мала кус конопель, та туто убтовкла такой там на полю. Але векшынов ішли з возом, клали туты мандлики до воза, привезли дому, а на пелевню брали по еден сноп, положили колик через пелевню, жына тримала тот снопок, жебы головки были поза тот колик, а газда з ціпами по тум молотив. А коли жына была хвора, або малу дітину мала, або шось такого, та хлоп сам положыв через пелевню колик, но і газда туты снопыкі поклав через колик, жебы туты головки были з другого боку колика, а коріння з другого боку, і так молотив. Помолотив-помолотив на еден бук, а потум повбертав, та молотив на другый бук. Та кедь був хто тримати, та брали лем по еден снопок, а вбертала тот снопок, а газда лем з ціпами молотив снопок. А колик треба было мати зато, жебы сіменець падав лем на еден бук, жебы са не розлітав по цілуй пелевни. Но а на корінню была глина, та газда й газдыня вважали, жебы сіменець са не мішав з глинов. На полю камінь клала на плахтянку, а так молотила жына коноплі. Но а як молотили дома, та дбали, жебы была суха пелевня. Бо як была пелевня вогка, та був сіменець са потолочив до тої вогкої глины.

Як уже было помолоченой, та зась в'язали до мандлику, так, як ай вперед были пов'язаны по десять снопу, а так істо са мочили, як ай білі коноплі. Лемже зелені коноплі довше мочли. Коноплі шатовали чимскорше мочити, покы ші вода тепліша. Но та концом септембра то звыкли робити, а в октобру вода студена. Даколи зелені коноплі мочили, шо вже ай замерзли, шо вже був ай лед на коноплях у мочилі.

Млинування (чищення) сіменцю. Як уже намочили коноплі, газда прийшов дому, та кедь мав свуй млинок, та добрі, а кедь не мав свуй млинок, та сіменець збирали до міха, а ніс до сусіды хто мав млинок. Давали сіменець на млинок, і вбертала жына, або дівка, або сын із корбов тот млинок, а газда там направляв, жебы полова йшла вкremo, а сіменець падав напе-

ред, а шо гварли — грудянець, то такі грудки были, ай поміджі туто був сіменець, шо і туто чкодовали заверечи дагде на гнуй, та потум ші раз пушыяли тот грудянець, жебы лем чистой было, жебы сіменець був чистый. Но а потум знали го ші ай просушыти, кідь было сонце, жебы не стухнув. Но а кедь были коноплі густо посяті, та мало было сіменцю, але коноплі были ліпші, ліпшой прядиво было, бо з тоншых конопель было ліпшой прядиво, як із грубых. А кідь був сіменець рідше посятый, та было сіменцю веце, бо коноплі были грубіші, были грубіші головки, но але не было такой доброй прядиво. Но та котра газдыня як собі туто зарядила, або як розказала посяти. Кедь знала, же має дос сіменцю, но та хочь са посяло гушше; но а кедь знала, же має мало сіменцю, та сяли рідше. Та тогды вже на другый рук было веце сіменцю. Бо сіменець мало котруй жыні са природив. Лем так было, же кулько го посяла, тилько знов намолотили. Або четвертвуку, або дві четвертвуки, або корець. Але корець мало хто мав сіменцю.

А як вже тот сіменець був помлинкованый, просушений, тогды жына взяла коприв'яный міх, а там тот сіменець высипала, жебы сіменець мав ай въздух; а клала го на такой місто, жебы мышы не поїли, бо мышы страшно за сіменцьом пагльовали, та дораз бы го перелепили, шо на ярь бы лем лупіння зустало. Та го клала на такой місто, жебы мышы са там не могли дустати, ай жебы сіменець мав въздух.

Шіть. Як газдыня ішла мыкати коноплі, та мусила мати шіть. Но а шіть — то была дочка найменше метер довга, а на середині было такой тердой дерево, будьто буковой або дубовой, кідь было, або даякой ясіньовой вкруглой, дас двадцять цантіметрів мало. А до той дочки буковой твердой были набіті клинці. Але клинці не обычайні, то мусили быти циганські клинці. У нас кедь був коваль, то був лем векшынов циган. А такого коваля, шо вчений, у нас доты не было. Ани люди не знали, же коваль мав быти вчений. Вун був циган, а вун знав ковати. А тот циган зась учив свого сына, та такі ковалі у нас были. Но та цигани-ковалі ковали туты клинці на мыкання. Но та туты клинці были чисто шпіцаты. Вни, туты клинці, са водрізняли вод тых клинців обычайных, бо вод плішки са звужовали. Но а туты клинці были густо до той дочки набіті. Но а в туй дочічці было набитой ай двадцять п'ять аж тридцять клинцю. Хтось мав булший шіть, а хтось мав менший шіть. Но але як туты клинці, гвозды до той дочки набивали, то мусили дочічку пропальовати, бо дочічка была са поколола, бо то было густо набитой, був клинець попри клинцю. Дочічку пропалили даякым клинцьом, а пак так клинці до ньой набивали. Потум туту округлу дочічку з тыма клинцями дали на туту довгу дочічку, котра вже была зроблена на шіть. Но а дочічка з клинцями была пририта на саму середину ялової дочічку. Тута дочічка могла быти з мягкого дерева. Газдыня туту шіть положила на такой місто, жебы юй было ани не занизко, ани не зависоко. Шіть приложила тяжкым каміньом з єдного кунци, ай з другого кунци. Робила туту тому, жебы са юй шіть не кывала.

Мыкання. Кедь доч падав, та мыкала в стайні. Могла мыкати і в пелевні. А кедь была красна, погода, тепло, ай кедь не было тепло, лем кедь на падало, та мыкала на дворі, бо з того великий порох ішов. А як то робила? Взяла собі повісмо. Взяла собі кыткы ай з білых конопель, ай з зеленых конопель. З тых кыток взяла повісмо, ввила раз коло руки, коло правой, стиснула до жмені, а уж зачинала мыкати. Тот конець грубшый, выдкы было коріння, насамыйперед грубшый конець метала на туты гвозды, злегонька їх метала, туту повісмо, а д собі тягала; фурт метала, покы туту клоччя, кутрой было друбнішой, не зустало на туй шети, на тых гвоздах. Потум собі вбернула кдугый конець. Тот мыканый взяла до руки, вкрутила коло руки, стиснула до жмені, а уж зачинала мыкати тот конець, де были головки. Но та мыкала-мыкала, метала на туты гвозды, но та друбнішой зуставало на гвоздах, а туту довгой прядиво зустало юй в руці. З того повісма зустала така тоненька ручка. Кедь были добрі коноплі, тоненькі, та прядиво было доброй, довгой, а кедь были грубі коноплі, та ішло прядиво на гвозды, ішло до клоччя. Та туту ручку закрутила в руці так, як до головки. То крутила в єднум кунці до правого бока, а уж метала на громадку. Як мала десять ручок, то вже зав'язала туту на єден скруток. А з того клоччя, шо вже зуставало на гвоздах, на туй шіті. та ші з нього, котрой было довшой, то ші з нього водривала. выбирала туту довшой клоччя, то са звало пачускы, а водкладовала. Туту клоччя йшло на тонкой полотно. Но а туты ручкы, шо было найдовшой прядиво, та туту йшло на основу. Но а туту, шо ші зустало на тых гвоздах, тыж ділила на двой. Єдной было довшой, клала окреме на основу на клочаной полотно,

а котрой было цалком друбенькой, то клала го вкreme на пудкання на клочаной полотно. Но і так мішала собі: давала дві або три ручки зеленого, а одну білого. Робила так, жебы было помішаной тутю, бо із білих конопель прядиво ай клоччя ай білішой, ай мякшой, шо са давало ліпше прясти. Ай ші знала як з конопель білых, так ай із зеленых тутю коріння втпати, ай до чмовхалниці давала; а потум ші го знали так розтрепати на шеті, бы са тутю паздіря выбило, бо із того клоччя пряли на міхы.

Як вже было помыканой шыткой, то тутю, шо зустало, звали скруткы, прядиво. Ай клоччя звали скруткы. Лемже прядиво закрутили каждую ручку укreme. А потум десять ручок давали до одного скрутка. А тутю клоччя наклали лем так на громаду. То была клочанічка. А котройсь повісмо было такой, шо з нього прядиво не было, лем шыткой пушло на кпоччя. А кедь коноплі были на міру вмокнуті, то было і прядиво доброй, ай клоччя было доброй. Кедь коноплі перемокли, то прядива было мало, векшынов было клоччя.

Но та газдыня вже собі пораховала, кулько мала. Но а туты клочанічкы склала до міха так злегка, жебы не было дуже подушеной. А тот міх із прядивом і клочом клала до коморы. Котра не мала комору, та клала до сінюх. А дакотра клала на пуд.

Куделі. Та спочатку в нас не было тых кудель, шо звали коловраткы. Были такы куделі — присідачка. Звыкли быти ялові куделі, а на них десь в середині было чотыри або п'ять зубку. На грубшум кунці палиця была застругана, а на тоншум кунці было зарізаной, такую шпагу зробили, і на тутю пряха собі прив'язала мотузок або даякый шнурок, або пантлик. Наскубла собі прядива, положила на туты зубкы, жебы туты зубкы притримовали прядиво. Но а пак тутю прядиво, петюх, навколо обкрутила. Но і грубшыи конець куделі впахала за кабаты, за пас; а кабатів мала два або три, на ліву руку впахала тутю куделю з петюхом. Лівов руков притримовала тутю куделю і мыкала прядиво, а з правов руков вбертала веретено. А могла прясти настоячкы і насидячкы. Як хотіла, бо куделя была впахана за пасом, а ліва рука, пальціма лівой руки ай мыкала прядиво. А руков коло локтя притримовала куделю, жебы куделя не падала долов. А куделя была зроблена з одного метрового дерева. Кедь было прядиво, та мусила быти довга куделя. Но а тутя частина, де са давав петюх, не была вод спідньої частини куделі водділена. А куделі, окрем ялового дерева, могла са робити ай з ліскового палиці. Дерево было гладенькой. На тому кунці, де са давало прядиво, были забиті еден або два гвозды, жебы туты гвозды притримовали тутю клоччя, жебы клоччя не летіло долов кудельов.

Но а пак пузніше вже зачали присідачкы робити. Тутя присідачка была здолы вытесана, выгоблована натононько, гладко; до той дочічкы была провертена дірка, до какой са давала друга часть куделі. А до другой частини давав са вершок, на який са прив'язовав петюх. Тутя куделя са складовала вже з трюх частей. Но а середня частина была ай оціфрована. Были повырізованы на ную даякы крестикы, або были повырізованы ай воколічкы круглі, або даякі коцкы были повырізованы. То робило са так. Скору з ліскового палиці влупив, а палицю на вогни запалив, жебы была така до гнеда, чорна, а пак ціфровали. А дахто ай так робив, же лем верхню скору з тої палиці зняв, а тутя спідня, зелена скоро зустала, і вна на вогни причвирькла; то са давало ліпше вирізовати вселякы цифры на дереві, бо скоро была мякша, як дерево. Та дахто лупив, а дахто ай не лупив, лем тутю верхню скору ізняв, а тутя спудня скоро зустала. А вершок вызерав так. Хтось мав гранчастый вершок, а хтось мав лем округлий. Но а гранчастый вершок мав штирі граны. А на тых граных были повырізованы зубкы, жебы са на них ліпше клоччя або прядиво притримовало, жебы не втікало вдолину долов кудельов. Зубочкы са ставляли так, же были дгорі. Но а вершок зо споду був так зарізаний, жебы са муг упхати до діркы, шо была выверчена на спудній части куделі.

Куделі звычайно робили хлопці своєю дівчині. Мати не мусила знати, же кому вун робить куделю. Но а кедь мати хотіла, жебы вун са з тов дівков ай вженив, та была рада, же вун юй куделю робить. Або робив брат сестрі куделю. Або нинько, кедь ші був молодшыи, та зробив своєю дівці або своєю жыні. Але то вже аж пузніше, аж перед войнов тутю было. Але за бывалой републікы то мало в нашум валалі мали присідачкы. Лем такі еднотухі куделі з едного дерева, яки-м повідала перед тым, шо са за пас пхали.

Веретено. Пряли на веретено. А веретено вызерало так. Выробали грубшу паличку, розколели на чотыри части. Як паличкы были присхнуты, та попозерали, ци вже мож з них робити

веретено. Бо палички не сміли быти соровы. Бо як із сорового дерева зробив веретена, та са звычайо зверечи, та было так як докрива. А як веретена зробили із сухого дерева, та вно вже было простой. Было такой: тот конець, шо бив пуд пальціма, та бив цалком тононькій, такой, як грубшый друт, а спудня часть была вже грубша маленько. Пуд цалкіма тононькой, а чим ниже, та вже было грубшой. А насподі туто дерево было выструганой натононько, та або была зробена плішка, шо такой із того дерева, шо такой зарізаной было, же вызерало так, як даяка гыркулька. А векшынов робили так, же водрізали із шпуляря, шо цверны на них были, та водрізали таке коліша, а туто зділи на губшый конець веретена. То са звало качало.

Прядіння. Пряли так. Кедь са давала газдыня попрясти выштыкой клоччя ай выштыкой прядиво, то знали так робити, же насамыйперед пряла прядиво. Но а клоччя, кедь са дало попрясти, та са попряло, а кедь са не дало попрясти, та са одложило бодай на другу зиму. А пак вже ай у великий пуст знали клоччя прясти. Лем понагляли прядиво попрясти. Міховой ай на пукання, на клочаной полотно, то знали ай малы дівкы попрясти. Але на основу, шо пряли, прядиво, та знала газдыня прясти, бо вна вже была высушана, шо вже знала, як має прясти. Лівко або крутше, або тонше, жебы юй са нитка не рвала ай на віялках, ай пак у просести. Та прядиво звыкли самі газдыні прясти. Або кедь была така вже булша дівка, та вже была розумніша, шо вже знала, як має прясти, та вна пряла. А дівкы, шо ші лем зачинали прясти, та ім давали хоснавой напрати грубе. Вни пряли клоччя. Міховой ім давали прясти, жебы кедь напружи грубо, або натонко, та жебы не почкодила полотно. А на міх могли хоть-яке напрати.

Як уже напружила веце тых веретенят, та ішли мотати. Котрась мала дванадцатеро, котрась п'ятнадцатеро, а котрась десяте веретенят напрудженой. А на веретена пряли доты, покы юй не было тяжкой в руці, шо вже рука хляла вод веретеняти. Як уже веретена было напрудженой, то го водкладовала. Веретенята звыкли класти на полицю, або до стола, або до даякой ладичкы складовали веретенята. А пряли дома, а найчастіше на вечурках.

Вечуркові звичаї. В нашум селі было і дос вечурковых звичаїв. Но та то так было, же ходили на вечуркы молоді. Дівка, як мала еденадцять, дванадцять, тринадцять року, та вже йшла на вечуркы. Ай доспелі дівкы, ай молоді невісты, ай кідь старша была жына, та йшли на вечуркы. Або собі vybrали хыжу, шо ходили до тої хыжы каждый вечер. А зачинали ходити на вечуркы концом новембра або од половины новембра. Но а ходили до хыжы худобной вдовиці, шо не могла собі купити нафты. Так дівкы са позгваряли, же пуйдуть до тої вдовиці. Прийшли та й повіли: «Мы бы хотіли до вас на вечуркы ходити. Будеме вам нафту носити, жебы сьте мали з чим світити, ай вам ші дровь принесеме». Но та кедь са пубрала, же їх охотна прияти на вечуркы, та поскладовали са, пушли а купили літер нафты або два літры нафты, но а вна вже з тої нафты світила ай врано, як устала, ай вечер, як уже было темно, як са змерькало. А вдовиця нафту не куповала, лем вечуркы куповали нафту. Як вже туту спалили, шо купили, то другу купили. А кедь не было такой худобной бабы, жебы на вечуркы прирала, та ходили за вочередьов. Кедь ходила даяка дівка або невіста, або баба, та зачали вод едного куньца, но а йшли зарядом, зарядом, покы не прийшли на другый конець. Но а як прийшли там, же выдтам вже нихто не ходив на вечуркы, но так собі знову зачали вод того куньца, выдкы собі зачинали ходити на вечуркы. Но але такі старші жены, та вже лем пряли дома. Вни не ходили на вечуркы. Або кедь мати мала малу дітину, або шось нездорова была, та знала попрясти ввечур дакус, а пак скоро рано встала, в третей годині, та зась пряла, покы не ладила фрыштик. А на вечуркы йшли так, коло шість годин вечер, або в пув шестої. А пряли до пувдванадцяті, до дванадцяті, а даколи ай до пув едной, а даколи ай до едной.

На вечурках са світило лампов. Посідали собі котрі кады. Котрі были такі передніші, парадніші дівкы, а ші мали хлопцу, фраїру, та посідали собі коло стола. Но а посеред хыжы были стульці. То были такі довгы лавкы. На еден столець сіли ай чотырі. А другі сиділи по припіку, поза пец, ай по постелі сиділи. Ай векшынов стояли, кедь мали такі куделі, шо лем за пас са пхали. А котра мала присідачку, та тута вже мусила сидіти. Бо настоячкы са з присідачкы не дало прясти. А з тої куделі, шо са за нас пхала, та з тої са дало ай постоячкы прясти. Но пак там на вечуркы приходили ай хлопці. Но а жебы не бив такой зунований час, та звыкли зробити даякий сміх, знали страшку робити. Бо так звычайо быти, же каждая вулиця мала свої вечуркы. В нас была дуже пошырена гра на страшкы. На еднуй вулиці вбрали страшка, а загнали на другу вулицю. Та у нас на нижнюм кунці были трої або аж чотырі вечур-

кы. Убрали до даякого шмаття хлопчішя або дівку вбрали за хлопа, хлопа вбрали за дівку. Звыкли вбрати трьох у страшку. Зробили молодого й молоду. А вбрали там дакого за попа. Вни пак ішли на сусідні вечуркы, а там тот пуп їх вінчав. Але страшкы не бісідовали нич. Страшкы са так вбрали, жебы тамті їх не могли спознати, же хто то є. А кедь не могли на сусідніх вечурках вгадати, же хто там прийшов страшком, та туты, шо грали страшків, были дуже выхвалені. Но а кедь спознали страшку такой за першым разом, та туту не было такой выхваленой, такой славной. Та так страшку вбирали, жебы їх не мож было спознати.

Ай одного хлопа або дівку вбирали за страшка. То був страшок — чорт. Но та чорта са дуже бояли на вечурках. Бо там были ай такі молодші дівкы. Ай старі са чорта бояли.

А раз вбрали хлопа за смерть. Намочили му твар водов, а на туту тварь насыпали муки, туту зустало білой, а завили го до білой плахты. Ай ші му дали на голову білой хустя. До рук му дали косу ай вослу. А з тов вослов, як прийшов на другі вечуркы, пуд хыжу, заострив косу. А вечуркы, кулько них было в хыжи, вшыткы были в еднум куті за столом, а такой йойк са зробив, так верешяли, шо ай старі бабы йойкали. А ништо бы уд дверюм не пушов. А як двері утворив, та йойк такой са зробив, шо страх. Но, котрых як убирали.

Убирали молоду й молодого, ші молодуй на руки дали малу дітину. Або лем так молодый з молодов прийшли, потанцьовали, покрутили са та й пушли.

А на вечурках знали співати:

Прийшли до нас гости,
Шо їм даме їсти?
Там суть теркы коло церкви,
Та ний ідуть грызти.

Або даяку іншу співанку выдумали, жебы тым страшкум заспівати. А страшкы потанцьовали, потанцьовали, вклонили са та й пушли собі. Не гостили їх, бо їх не познали.

Но але на другых вечурках, повіджме, так, но, же гнівав са фраїр з фраїрков, а тута фраїрка вбрана за страшка, а пушла на другы вечуркы, а на тых вечурках був тот паробок, шо са з ньов гнівав, та хотів і розобрати. Познав, же то вна, лосна, та зобрав з неї шаты. Але із страшкама ішов такой дозор, же тых с трашку дозирали хлопці, жебы їх на другых вечурках не розобрали. Но а кедь тута партія была муцніша, а тута была слабша, та лем їх розобрали, вже така нагвара была. Та вже са зробив гнів, вже пак надавали едні на другых. Вни прийшли повеселити їх, а туты їх розобрали.

Но і так ходили страшкы. Вже то так было веселіше. Сміхы деякі вытваряли, суль важили, мачкы робили. А суль важыли так. Едной приклякло на коліна ай на лукти серед хыжы, а едной собі сіло з едного боку, а другой з другого боку. Туту, шо сиділо з лівого боку, та їмело тамтого за ногы, а туту, шо сиділо з правого боку, та їмело того другого за ногы. А туту, шо было приклякнутой, та вставало горі і назад опускало са. Туту означало, же суль важать.

Но а на сліпы мачкы са грали так. Насамыйперед попораїли стульці, шо были посеред хыжы, но а зав'язали едному вочі. А тот із зав'язаными очима мав їмати остатніх у хыжи. Но та кого їмив, та тот пак мусив быти сліпов мачков. Йому зав'язали вочі, а того пак їмав. Но а туты, шо не мали зав'язані вочі, та так са перед ним ховали, шо чудо.

А ші была гра, якуй повідали сало брати. Едной приклякло, а двой — едной з едного боку, другой з другого боку, але так горізнач лежали. А взяли таку даяку муцну палицу. Едной собі тягало, а другой собі тягало, но, та то са сало брало. Та кутрой было муцнішой, та туту набрало сала, бо потягло того слабшого за собов — набрало сала. А котрой было слабшой, та не мало сала.

Або звыкли давати перстінець. Посідали собі до шору хлопці і дівкы, взяли перстінець, або дашо другой, а каждый давав руки меджі ногы. А еден давав перстінець. Тот перстінець давав меджі руки. Але не дав каждому, лем котромусь едному. А другый гадав. Та гварив так: «Через гору ходявчи, злату нитку прядявчи, лий, лий на вінець, дай ты, Марько, або, Іване, Михайле, Юрку, перстінець!» Но а кедь згадав, же в кого тот перстінець є. та пак мусив тот іти гадати, у кого згадав. Тот пак давав перстінець і гварив туту формулу.

Но, як прийшла пудванадцята, дванадцята або й една година, та дому йти. Но та кедь мала

дівка фраїра, або дакотрый собі хотів найти фраїрку, та вже пушов уперед з вечурок. Але вважав так, жебы ей почекав, як буде йти дому, жебы бодай слово або дві юй повів, жебы з ньов побісідовав. Но а кедь мала таково фраїра, же істо, шо са мала ай отдавати за нього, та вже ани не крив са, лем так ішов явно, спроваджав ей дому. Даколи до хыжы ей спровадив, а даколи лем пуд хыжу. Коли як было. Ай співали дівкы на вечурках.

Хлопці знали йти на вечуркы співавчы. Йшли за путъов співавчы, аж пуд хыжу прийшли із співом. А співали бодай-яку валалську співанку. А дівкы собі співали в хыжы. А выбиравли такі співанкы, шо пасовали на гнівника, або на гнівничку. А хлопці, шо повыводили вод войська, та знали даяку воємську співати. А пак ішли дому. Даколи хлопці з дівкама йшли дому. Коли як было.

На вечуркы ходили в понеділюк, у вівторок, середу, четвер і п'ятницю. В суботу не йшли на вечуркы. Або кедь было даяке свято в тыждни, та тыж не йшли на вечуркы. А напередодні свята Андрія, та собі взяла лем кушынько клоччя, а пак ворожыли. Пирогы варили. Но як пирогы варили? Насыпали воды до горце, жебы кыпіла, замісили тісто. А каждая дівка собі тісто замісила. Муку тулько собі принесла, шо мала на пирогы. Но та кідь хотіла са за дакотрого воддавати, але не знала наісто, ци вун ей возьме, ци ньи, ай так думала, же нон бы ей взяв, може, тот, та замісила такой малой тісто, розділила го на тулько частей, на кулько хлопцу думала, а написала на листочок мено його, або на тісто дала вуглик, або паздеро до тіста заліпила. А могла заліпити ай фасолю, або клоччя, або камінчик. То мало означати, же тото — Василь, а тото — Іван, а тото — Петро. А о тум ниhto не знав, шо вна думала пуд фасольов, пуд камінчиком, або пуд клочом . . . Но та заліпила фасолю, камінчик, клоччя і шмарила до кыплячой воды. Як туты пирогы вергла до воды, а котрый насамыйперед выплыв, такой го вхопила, розліпила, ага, там вуглик був. Та мій газда буде Василь.

На вечурках і по п кы робили. Но а ші ворожили, же взяли глину, ай барвінок до такой кытайкы зав'язали, зробили з рянды таку попку, таку дітину маленьку. А една дівка са вбернула до стіны. А были три мискы. Та пуд одну миску положили глину, пуд другу барвінок, а пуд третю попку. Туту дівка йшла водкрывати. Но та кедь водкрыла миску, а там была глина, йой, та вмре, вмре. Вна мала вмрети. Вна не вмрела, лем так са бавили. А кедь водкрыла там, де была попка, йой, скопылеть са, буде мати дітину. А кедь водкрыла барвінок, йой, воддась са. Але ворожыли до трьох раз. Та кедь зарядом три раз все са юй єдною водкрыло, та вірили, же буде істо так, шо юй са водкрыло, ци барвінок, ци глина, ци попка. Но а кідь раз глина, а раз барвінок, а раз дітина, та то было ни сякой ни такой.

Но ші ай так было. Вечуркы приімала лем така жына, шо была худобна, лем така дака вдовиця. Но а на Андрія ішли дры в а к р а с т и. Вдовиця была рада, бо юй наносили повну хыжу дрыв, поза пец, ай ші до сіньох наметали. Але не йшли красти дрыва зо своїх дому, лем крали, чії попали, чії были ближе. Пришла д' ракашови, а кулько застигла вхопити, та тулько взяла. Но та кедь вхопила чєтыри або шість полін, та было добрі. То было щастя. Буде пара. А кедь вхопила три або п'ять, йой, не воддась са, бо не пара.

А як уже напярли того файно, та робили бал. А знали прясти аж до рустяных сятку. А вже пак у м'ясниці не ходили на вечуркы. В рустяні сята звыкли зробити бал. То вже кликали, же — бал. Една принесла з дому муку, а друга — сыра, а третя — яйца, а четверта — там дакі три або чєтыри коруны, шо купили цукрю за туто, но, та каждая дашо принесла. Но а на каждых вечурках была така дівка, шо вела перед, а то была така дівка прубуйніша. Така, несміла, не могла быти. Лем така могла быти, шо мала ай клапачку добру, шо мала язык. А то была ай богатша, а кідь ші ай фраїра мала, та вже цалком вихвалена была. Та вна повіла: «Дівкы, слухайте. Будеме робити бал на Штефана, або в неділю, або на Новый рук, но так котра шо принесете?» «Та я принесу сыра. А я муку. А мы нич такой не маєме, та я лем хыбаль коруны дам». «Но та ний будуть і коруны». Но але і мняса треба было принести. Та зарізали даку козу або дакой бараня, або вод жыду задок, шо зарізали бараня, та купили. Жыды передкы іли, а задкы ньи, та задкы продавали. Та дівкы купили дас три або чєтыри кіла мняса того. А хлопці принесли палєнкы ай пива. Но вни спекли дакых колачыку, в нас туту кликали — дарвачкы. Із білой муку са зробило обычайной тісто, а з нього горнятком са повырїзовали такі колачыкы, які са впекли, поляли розтопєным маслом, поцукрили зверху, но та й туту было дарвачкы. Кідь був прікный сыр або свіжый сыр, та дали на танір. Та насамыйперед дали сыр, а пак дали туты дарвачкы, а пак кашу з молоком знали варити та й даякі голубкы. А кедь не были

голубкы, та лем так капусту помастили, но та й ши кавей знали зварити уд тым дарвачкам. Та й была гостина. Хлопці принесли паленкы та й пили паленку. Ай співали коло того. А ши кедь была даяка гармонія та й грали на гармонії, та й гостили са, співали. Та даколи як зачали вод вусьым годин, та й до рана са забавляли. А гостина была в туй хыжи, де на вечуркы ходили. А кедь ішло за вочередьов на вечуркы, та собі даку таку хыжу vybrали, де мож было робити тот бал. А вечшинов робили там, у туй хыжи, де не было газды, бо хлопи са на туто гнівали. А баба пристала, як было, та й так няй буде.

Но а в пості вже не ходили на вечуркы, лем собі каждый дома пряв. Но а котрі жены не ходили на вечуркы з даякой причины, та вставали скоро рано прясти — о єднуй, о другуй годині, а рано йшла варити їсти. Ай вечур сиділа та пряла. Но лемже сановали світити лампов, лем лампочку мали, або кедь горів вгень у пецу, та перед челюстьов сиділа, з пеца блискав поломинь, та перед пецом пряла. Або запалила собі маленьку лампочку, шо не было згла на нуй; лем так горіла; такий вузюнький гнотик там був, та коло того пряла. Бо была много спалила нафты, кедь была пряла коло лампы.

Мотання. Як газдыня напярла двадцять, двадцять п'ять веретенят, та треба было вже мотати. Покры був мороз, рустяный пуст, та тогды было добрі білити, бо были мянкі, кедь вымерз на морозі. Но а мотали на мотовило. Но а мотовило было довгой два метры, або метер вусьимдесят, хто какой зробив. Кедь было довшой мотовило, та са на нього мотало менше пасем, а кедь было куртшой мотовило, та са мусило мотати веце пасем, бо са раховало, же в кулько пасем кулько стінок має пушати. А мотовило вызерело так. На єднум кунци были вилкы, такі ружкы, а на другум кунци была забита палиця крыжом, шось таке, як хрест, лемже без той червертой частини. Тота крижня палиця мала тридцять або штиридцять сантиметрів. Як са зачиначо мотати, та на кунци туй ниткы, шо была напярждена на веретені, прив'язав са грубый метровой або метер а пув муг быти, такий грубый мотузок, жебы до нього пак в'язати вшиткы пасьма. І так са клало на мотовило і з єдного боку, ай з другого боку. Лемже з єдного боку са клало на верх на туто дерево, а з другого боку вже са давало сподом. Но та як са мотало, та вже каждая газдыня знала, кулько чисниць треба в'язати до пасьма, подля того, какой мала мотовило. Кедь мала довгой мотовило, та чисниць бульше йшло до пасьма. А чисниця — то три ниткы. Кедь пряла прядиво, ниточки были тононькі, та ай штиридцять чисниць в'язало са до пасьма. А кедь пряла на клочаной полотно або на міхы, шо са пряло, но та лем по двадцять вусьым або по тридцять чисниць ішло до пасьма. А могло йти лем по двадцять п'ять чисниць до пасьма, бо была груба пряджа. А як было грубшой — міховой — та лем по двадцять числиць са в'язало до пасьма. А як было са веце чисниць в'язало до пасьма, то бы было грубой пасьмо. А пак тым грубым мотушком, шо там був прив'язаный, як са ши лем зачиначо мотати, та са добрі не вбілило, ниткы са добрі не вбілили, шо были зав'язані в пасьмі. Но так мотало са, мотало, а як вже са намотало п'ять пасем, шіс пасем, сім пасем, та то вже був тяжкий локоть, ай великий, но, потум са знімало. Але кедь мотав, а замылив са, шо звав крижом нитку, не поніс на тот бук, кады мав положитьти, та вже знали гварити, же зробив коня, або зробила коня. Та тут нитка вже не йшла навколо луктя, але так ішла — із єдного боку пряджі переходила на другый бук. Та туто нитку знали урвати, а на пальцях зробили, навили, навили таку мотальку, а припевнили ї уд тым пасьмам. А як зняли локоть з мотовила, та мотовило знали ши так поплювати: «Тьфу, тьфу, тьфу», жебы было зась повной!» Бо кідь была не поплювала, та мотовило бы не было повной. Та так ворожили.

Зола. Но а пак робили золу. А зола са так робила. Газдыня нагріла воды, взяла попілью; а тот попіль був з-за стовпа, з пецового попіля, не шарпетового, но вод шарпетового попіля лукті не были білі; лем такой было по них, як кідь бы їх гнойовков побрыскав. А кедь дала пецовый попіль, шо взяла з-за стовпа, та тот локоть був білий. Як нагріла воды, а потум дала того попілью, вылляла воду до шафлика. Шафлики были такі дерев'яні, мали дві ручкы, шо муг чоловік сам го взяти, або ай двой го могли нести. То такой было, як кідьбы полуйка бочкы, як кідьбы бочку розрізав. Та шафель мав такі вуха. А як туто воду вылляла до шафля, а там дала попіль до тої воды, та повіль упав на спуд, а вугля сплавало. А могло быти ай так, же газдыня мала даякой старой решето, та такой одразу тот попіль просяла на решето. Вуглики зустали, або шо такой было окрем попілью, та туто вывергла вон, на сміття, а тот попіль у туй теплуй воді розмішала і — то была зола. До тої золы намочила локоть зелений, тот, шо зняла з мотовила. А тот локоть там газдыня помняла, помняла з двома руками, вымачала,

вымачала, жебы до того луктя тута зола са упила. А потум тот локоть выняла з того шафля, прустерла го на землю. Кедь бив лед, та й на двур го прустерла. А кідь са і на видів тот локоть, же ші не е файно вызолений, та взяла ші другого попілью ай ші по нюм посыпала, по тум локтю — в еден бук, перевернула на другый бук — зась посыпала, посыпала тым попільюм.

Зварялень. Потум взяла зварялень, помочила тот зварялень водов. Зварялень бив із глины выпалений, такой, як великий горнець. То было такой пукатой, брухатой. Дно мало вужшой, ай верх бив вужшой, а на середині было такой пукатой. Но а на тум зваряльні была дірка, шо до неі са муг еден палець змістити. Тута дірка была пуд верхом того зварялня. А дірка была на то, же кедь было много воды в луктях, та на туту дірку могла вода вытікати. Но а як уже дала локоть до зварялня, та взяла дакі старі внучкы, намочила їх, а дала зверьха на локоть, жебы локоть не згорів, як буде в пецу пріти. Но а в пецу са вгень клав каждый день. Як уже вгень са выклав, завилу вугля за стовп із ватральков. Наперед кочерьгов туто вугля позгрібала з-заду ту д' передові, а пак туто вугля і попіль згорнула за стовп, то са звало, же завити вгень. Но та завилу тот вгень за стовп з ватральков, а зварялень з тым луктьюм запхала до пеца. Кедь бив пец великий, та стали ай два зваряльні, а кедь пец бив лем такой меншый, та лем еден зварялень дали до пеца. А зачинали зваряти в понедільок. Як туто там дали, та пріло. Но але кедь было в вуторок сято, та не клали в понедільок локоть до пеца з зваряльнюм, бо бив не прів. Лем пак вже клала в середу ай у четверь. А кідь было сято у середу, та клала го у понедільок, ай увечур, як наклала вогня, та зась го там запхала, до пеца; ай у вуторок так, як завилу вгень, та запхала зварялень до пеца. Але туту покрывачку, кулько раз зварялень до пеца пхала, туюлько раз мачала до воды, жебы локоть не згорів. Як уже за два дні тот локоть прів у тум пецу, наприклад, в понедільок ай у вуторок, то у вуторок пополудню вже го выбрала із пеца, ішла на ріку і го, тот локоть, вод тої золы прала.

Пражня локтя. Локоть са прав так. Кідь бив лед, та са било ним по леді. Каждый газда мав проти свого двору проруб. Но а в-води были брылы. Та тот локоть са бив або до леду, або до брыл. Кедь не было леду, та са бив лем до брыл. То кунці того локтя са били до брыл або до леду, а середина локтя была в воді. Но а все са так перемыкало, так са посувало, так же поступно бив выпратый цілый локоть. Но а локоть векшынов прали дві жены, бо една была не звладла. Кіль локоть бив тяжкый, а тримати в еднуй руці еден конець, а в другуй руці другый конець, то не могла робити една жына. Та йшли прати локоть дві жены. Една тримала за еден конець, а друга — за другый конець; тута собі била до леду або до брыл, а тута собі. А як побили, та пак перевернули. Туту, шо было в воді, та брали до рук, а туту, шо тримали в руках, та туту пустили до воды. Та една частина локтя са била до брыл, а друга са полокала у воді. Но а де не было рікы, та я знав, як прали? Бо я знав, же локті лем так са прали — у ріці. Кедь локоть бив білый, та гварли: «Ой, удав са ми локоть!» Быв білый такой, як папіря. А кедь са не вдав локоть, та гварли: «Ой, муй локоть са не вдав!» Газдыня такой локоть мусила ші прусыпати. Выпрали го, выпрала, пак го водкрутили вод воды, а зась го так прустерли на землю, а зась го посыпали попільюм на вбидва боки, а зась го дали до зваряльні ші на еден день. Лемже кедь са локоть дуже вбілив, же бив білый, дав до нього много попілью, та локоть бив білый, але бив послабнутый, шо пак са пряджа рвала на віялках або на просесті. Но а кедь не бив так вызолений дуже, та не были ниткы аж такі білі, але были муцніші. Но та котра газдыня як собі знала туту зарядити. А прали го доты, покы з нього вода не йшла така чиста, як ішла долі ріков. Кідь локоть бив уже білый, выпратый, чистый вод золы, та го вішали або на плут, на паркан; або доты были на дерев'яных хыжах такі дручкы — шітом еден дручок, а поперед хыжу другый дручок — но та вішали туты локті на дручкы. Туты локті там схли. А кедь локоть не схнув на морозі, та бив такой, як зепіений, такой был як вострой, такой ворсавый бив. А кедь локоть схнув на морозі, та тогды локоть бив такой емный, мягонькый. Виділо са, як кідь бы туты ниткы были з вонны. Но та хоць локоть выхнув на хвілі, або пуд хыжов схнув, шо доч падав, морозу не было, але як бив мороз, та жены звыкли тот локоть горичов водов, кып'ятком бпарити. Дала го до чистого шафля, а налляла на нього кып'ятку. А як тот локоть вже выстыв, пристыв, же вже могла го до рук взяти, водкрутила го, а ші го дала на мороз. Но та каждый тыждень так робила. Як вже напярла, та мотала, а зась зваряла, прала, а на мороз давала. Кедь было много прядок, та каждый тыждень жына едень локоть выбілила. Но а локтю мала туюлько, кулько мала засятой з коноплями, ай зась кулько потребо-

вала. Кедь мала велику челядь, та потребовала вельо локтю. Давали ай єдні другым прясти. Такі были худобні жены, шо не мала своей упрягы, не був юй хто дрыв привезти, но та брала прясти клочья, прядиво тому, хто мав упряж. Газда туй жыні, шо ім пряла, привіз дрыв. Або не був хто молотити, но та тута туй пряла, а тута загнала газду, жебы юй ішов зерно молотити. Бо колись молотило са лем з щіпами. Но та, як гварю, локті са білили каждый тыждень. Але могло са стати, же єден локоть са білив і два тыжні, бо лем туюк жына напярала.

А як локоть высьхнув, та го зняли з дручка а так го понатігали. То дві мусили быти. А робили туюк тому, жебы не были скрутельці. А потум, як уже локоть був натягнутый, та са скрутив до багрянця. Та вже потум тот локоть вызерав, як вінець. Тот локоть потум вызерав, як колесо. Як скрутили, та не перев'язовали локоть, лем на єднум кунци розтягли, а другый конець хпали до тої петлі на другому кунци локтя. А такый локоть потум водкладовали до коморы, або кідь був у хыжи дручок, та вішали на дручок. Але векшынов до коморы такі локті водкладовали. Но а потому вже клали на віялки.

Віялки. Но а віялки вызерали так. То были дві латкы зроблені, такі довгі, може, вєце мали як по два метры, по два метры двадцять центиметрів, або . . . Віялки са робили подля того, які локті были. Кідь были великі лукті, та были і віялки довші. Но а кедь мотовило было куртше, та і віялки мусили быти куртші. Были дві латкы, шырокі десять центиметру, довгі по два або й по два двадцять, а туюк латкы были на кунцях поприверчувані із таким швідром, жебы са там могло змістити веретено, тоншый конець веретенові. Тоншый палець муг там ввийти, до тых дірок. Были проверчены три або чотырі діркы на каждом кунці, на єднуй латці на єднум кунці ай на другум, ай на другуй латці на єднум кунці, ай на другум кунці. Теперь туюк латкы были порозрізовані так, жебы єдна до другої могла сісти. А клали са туюк дочікы крижхом, шо са з того зробило таке, як крест. А на маштраной гряді був прибитый такый колик, а тот колик був на кунци так затесанный, заструганный, жебы туюк віялки, шо были на крест зложені, на середині мали тыж дірку, жебы на тот колик могли зідти са. А тута дірка, шо была зроблена на віялках на тому місті, де са крижовали, была булша, як туюк діркы на кунци віялок, дочічок. Але дахто не мав на маштраной гряді колик прибитый, лем був зроблений такый козелець, шо мав три нужкы, та тот козелець са поставив долов на землю, а зверху мав заструганой такой, як кулок. Та туюк віялки са дали на тот козелець. Але як были віялки дані на козелець, та то была тяжка робота, бо по хыжи ходили діти, постіль была і припік, стул, та туюк віялки посеред хыжи са не могли вбертати. Мусили са пуднимати вгору. Но а вгору лем так мож было іх дати, кідь був колик прибитый на маштраной гряді, а выдтам тот колик висів вдолину. На кунці мав заструганой, жебы туюк віялки са так як пуднимали, жебы іх мож было зідти на тот колик. Но а як са віялки зділи, та на кунці колика была дірка, до той діркы са впхав клинець, жебы туюк віялки са на тум клинці тримали. На клинці ші было коліша. А пряджа са вила на клуб'ята. Но але треба повісти, же як са домотало на мотовилі, та са зробила така моталька. Моталька са зробила так, же са взяло дас два або три метры пряджі, звили са на пальці, а тута моталька са потум засілила уд тым пасьямам. А як тото локоть положили на віялки, та мусили собі насамыйперед конець найти. Мотальку легко было найти коло пасем, бо пасьяма были зав'язані тым потузком, шо коли ші са лем зачиало мотати. То было на єднум кунці. А на другум кунці локоть тыж був зав'язанный лем так обычайно, жебы са не поплянтали ниткы. Але ниткы локтя на тум кунці са не стискали муцно з тым мотузком, лем са зав'язало так бельніше, жебы са туюк ниткы могли золити. А як са вже нашла моталька, тогды са зачало вити на клуб'я.

Виття з віялок. Взяла собі газдыня даку рядну або гычку з тенгеріці та й зачала пряджу з віялок вити до клуб'яти. Вила поты, покы юй клуб'я не было тяжкой в руці. А звыкло так быти, же по дві пасьяма вила на єднуй клуб'я. Но та кедь были шыри пасьяма, та лем двой клуб'ят было. А кедь было шість пасем, та было трой клуб'ят. Но а вже пак каждая газдыня знала, же кулько з двох клуб'ят може пушяти стінок. А то было подля того, якої мотовило было довгой, і подля того, кулько чісниць в'язала до єдного пасьяма. Но і як са повило вшиткой, мала повиті лукті, же вже могла сновати, но та хочь ші мала прясти, але помалы са рихтовала ід тканьові, вже йшла сновати.

Снування. Та даколи не было тых сновальниць, шо са крутять на колику, ка ковбиці. Хыжы были дерев'яні, а были повыпушовані вугла іх хыжы або із стайні до пелевні. А до тых вуглу

були набіті палички, такі тонші палички пувметрові або й довші, та газдыня йшла сновати до пелевні. Та вже кулько хотіла стінок пушати — ци дві, ци три. Та ходила цілый час, покы не насновала. Сновала в еден бук і в другый бук. Но а перед другов світовов войнов была вже ткацька сновалниця. У валалі были дві або три. Лем на стінах сновали. Стінка называла са тому, бо на стінах туто сновали, міряли. Туто са называло — стінка. А шо на сновалниці сновали, та туто са называло — знаки. Туто вже значили на стопиках. На сновалниці стовпки еден вод другого є на метер. Еден обруч має чотыри метры, а два обручі — то вусьим метру. Но та кулько хотіла обручу — п'ять або шість, або сім. Но та тому гварила, же знаки, бо то собі значила. Но та сновала вже подля того, кулько мала чісниць, якої мала бердо. До тонкого берда, шо на тонкой полотно, та мала собі приправленої бердо — ци десять пасем, ци дванадцять пасем, ци дев'ять пасем, та тулько собі там сновала. А тыж так ряховала: три ниткы — то была една чісниця, а десять чісниць — то было одной пасьмо. Но а на мотовилі тыж так: три ниткы — то была една чісниця, а десять чісниць — то было одной пасьмо. То на сновалниці. Але на мотовилі йшло ай дванадцять, ай тринадцять, ай тридцять п'ять чісниць до пасьма. Туто залежало од берда. Кулько пасем мало бердо, тулько сновала, жебы юй не йшла вуйма, або жебы не было повной, жебы не мала недоснованої бердо. Наперед собі полічила бердо, кулько там пасем є, а пак вже сновала собі. Но а газдыня вже каждая знала, же кулько її бердо має пасем. А кедь зробила хыбу, же зробила такый недонус, даяк са змылила, або положила дашо так, як не треба было, та гварли, же зробила кобылу. Кедь мотала, а недобрі зробила, та зробила коня, а кедь сновала, а недобрі, та зробила кобылу.

Но а як уже досновала, зав'язала собі ту, де робила чіны, одну половичку і другу. Бо якби не зав'язала, та пак бы не могла зробити добру просесть. Бо едны ниткы мали йти долов, а другы — горі. Ай на кунці зав'язала, як гварли, на хвості. А пак із сновалниці мусили дві збирати, бо еднуї было тяжко збирати. Та з той пряджі, як і дали долов із сновалниці, робили такый ланц. Една до другой са пхала.

Кросна. З чого са складовали кросна? Та кросна са складовали із веце частин. Кросна мали дерево грубшой, то са звало — стран. А вышньої дерево вже было тоншей, але вже са не кликало стран; то было вырзаної так, як на зубкы — дополокругла, як місячок. А было того веце на вышньому дереві. То една і друга кросна была так зроблена. А із збойчями са спойовали кросна сподом. Была выдовбана така дірка подовговаста на шыті гранкы, а з збойчями са туто спойовало. Быв передній збойч ай задній збойч. Перендній збойч був пуд навойом, на кутрый са навивало на нього полотно. Задній збойч був пуд тым навойом, на кутрый са навивала пряджа. А уд тому треба было ші ай прайничок, ай заперку, ай палицю крутити тым навойом, на кутрый са навивала пряджа. Навуй був грубшой дерево — десять або дванадцять сантиметів грубой, округлой, а на кунці мало головку. До тої головы были заверчені чотырі діры нскрізь. Една горі, друга долов, а дві на боках. Як са пряджа навивала на навуй, та треба было впахти палицю до діры на навуй і так за собов крутити.

Навивання пряджі на навуй. Мусили быти дві жены або й три при навиванні на навуй пряджі. Една тримала туту пряджу, котра была знята із сновалниці, а друга была при задньому навої, шо направляла туту пряджу, жебы вна рувно всяды налягала на навуй. А поміджі пряджу прикладовали по еден ціпок. Ціпок зато прикладовали, жебы тота пряджа са не зсыповала, лем жебы левно тримала на тых ціпкох. А навивало са чимнайтісніше. Тута жына, шо сиділа при передньому навої, то мусила твердо, з двома руками тримати туту пряджу, а тамтута, шо при задньому навої то мусила зась з цілов сил з тов палицьов тот навуй крутити, жебы пряджа была тісно накручена на навуй. Бо кідь бы была лівко, білно накручена на навої, та са эле ткало, робили са такі, як кобилі по полотні.

Як са накрутило, пряджу на кунці розрізали. бо пряджа на сновалниці была споена. Розрізали шытку пряджу, поміджі пряджу, де были ціпкы, дали чінові ціпкы; прив'язали туты ціпкы мотушьчатами тононькыма і давали нічелниці. Нічелниці давали з тулько пасьмами, кулько пасем было наснованої. А нічелниці были дві — една задня, друга передня. Нічелниці были із таких грубшых ниток друганых. Нічелниці были вучканисті ай сліпі. До вучканистых нічелниць набирали барзі вовняну пряджу, кедь хотіли постав тканти. То ладили вучканисті нічелниці, жебы сліпа нічелниця не перерывала вовняну пряджу. А до сліпых нічелниць набирали обычайну пряджу, конопляну або лянну. Нічелниці са ліпили на еднуї дочці, такуй — дас метер довга. Была выстругана на вбидва бокы, гладонька, і са на туй дочці ліпили нічел-

ниці з друганих ниток. А вучканісті нічелниці так істо са ліпили, лемже вже са на середині кобылки робили очка. То были очка на еден центртиметер великі. Жебы тым очком тута пряджя йшла, а жебы не зачкодила кобылка пряджі ани пряджя кобылці, то пряджя йшла собі лівко у тум очку. Як са ткало, попушяло са, і так туты нічелниці все са подавали до заду і са ткало. До нічелниць мусили набирати дві жены. Зачали собі із правого боку. На сновалницю са клали дві ниткы. То са гварило, же вни собі товаришкы. Брала туты дві товаришкы, єдна дала туты дві ниткы до задной нічелниці, а другу нитку до передной нічелниці. І так поступно ішла ціла пряджа до нічелниць, ціла снованина.

Введення пряджі в бердо. Як уже са набрало до нічелниць, тогды закладовали бердо, припевнили го там даков паличков або дакым мотузком прив'язали, жебы туто бердо у туй пряджі тримало, і так туды дві товаришкы, шо были в єднуй задной а в єднуй передной нічелниці, туты жены, шо были при тых нічелницях, брали туты ниткы і вводжовали міджі тырсті до берда. Поміджі каждую тырсть мусили быти дві ниткы. Бо кедь бы бив выхвабив єдну тырсть, то вже са зробив шйя, то вже полотном ішла така путь; то означало, же полотно не є добрі тканой.

Нав'язування пряджі на нав'язувач. Як уже набрали ай до берда, тогды взяли таку паличку дас метер довгу, подля того, якої было полотно шырокой; то са кликала тута паличка нав'язач. Нав'язач припевнили грубым мотузком ід навуйові передньому. На навуй была така шпага еден сантиметер шырока, а довга подля того, який навуй был. Сімдесят, вусьмдесят або й дев'яност сантиметру тута шпага могла быти. Тым довгым мотузком прив'язали тот нав'язач ід навуйові, а на тот нав'язач нав'язовали туту пряджу, шо хотіли ткани. Пряджя мусила быти певно натягнута, прив'язана ід нав'язачові.

Поножі. Як уже было нав'язаной, дали поножы, такі дві вытесані латкы. То мусили быти ай муцні, жебы са не поламали, кедь ставала на ні жына з двома ногами. Єдну понуж дуставала ногов д' землі, а друга понуж зуставала горі. То зів раз зуставав горі, раз долов. Прив'язали туты поножы ід нічелницям. Єдну поножу д' єднуй нічелниці, а другу поножу д' другуй нічелниці. І так зачинали ткати.

Скріпці. Потак. Скалки. Белінь. Горі были скріпці, а у тых скріпцьох было такой малой колішя, дас п'ятьцентиметровой. Туто колішя мало навколо шпагу вирізану. Туто колішя са вложило до тых скріпцю, а кулочок бив прупханий наскрузь, жебы туто колішя са в тых скріпцьох вбертало, в еден бук ай в другый бук. А нічелниці прв'язали мотузком через туту шпагу, через туту колішя. Як газдыня стала на понож, та нічелниця са тогды долов істягла, а зів устав угору.

Але як хотіла ткати, та мусили ші на потаку цівкы вити. Дагде гварили, же на потаку цівкы сучуть. Потак са складовав із п'ятыох дочічок, із яких дві бочні были довші, вывышені. До них са вкладавала сорок-п'ятдесятцетиметрова ковова тичочка. На тій тычочці з єдного боку было колішя, а з другого боку тичка выходила за потак. На туту тычочку, шо выходила за потак, са надівала цівка, на яку з клуб'яти намотували, сукали пряджу. Туту пряджу намотувала сама гаддыня, або хтось із дітей. Навиті на цівкы ниткы вкладавали до челнка. Челнок — то бив фалаток наглядко зроблений кусок дерева, який мав подобу чолнка. Тот челнок мав выдовбану ямку, із якої на боках до чолнка были зроблені діркы. До тых дірок са вкладавав плудик. На плудик са надівала цівка з пряджов. Плудикы часто са ламали. Звычайно їх робили з якогось дерева. То была тоненька паличка, яку треба было обчистити вод коры. Флудик муг быти зроблений і з сливкового дерева.

Цівку з пряджов вкладавали до челнка, а челнок з пряджов промітовали через туту прусість, і нитка са точила з цівкы. Газдыня з правов руков метала на лівый бук, а з лівов руков чолнок скрузь прусість метала до правого боку. А за каждов нитков треба было стати на понуж. Але як уже было набраной до берда, та было такой подобной, як польова колыска. Мало скалки на собі; такі дочічки вытесані, а долов были дві дочічкы-рамы, до яких са вкладавало бердо з пряджов. Тым беліньом са било, прибывала са нитка, яку через прусість зьме дустали челнком. Бердо вложили до набиля. Была в нюм шпага ай горі, ай долов. Сам белінь висів на палиці, а палиця на кроснах была положена горі. Палиця на карбах стояла горі, на верхньому дереві кросен, жебы не посувала са. Палиця стояла все на єднум місті. Скалки были бочні дочечкы, на котрі са прив'язав ай мотузок. Мотузок са прив'язав на туту палицю, шо лежала

на тых карбах. Верхне дерево беліня мало такой выступ над бердом, а за нього са клав челнок і за його допомогою белінь посував са допереду. Выступ на беліні був загнутый од газдыні.

Челнок робили із верьбового дерева, жебы жына не мала вод нього мозолі. А скалки были вытесані так, жебы вышньої беліньовой дерево мож было ай пудняти, ай пустити. Як уже вложыв до нижньої частини бердо, тогды вышньої дерево пустив. Но а як вже было нав'язаной, вже са заткало, ішло полотно курзь отвір переднього навоя і так са навивало на навуи. Пуд правов руков був навуи діравый, проверченый. До дірок того навоя са давав такой прайничок. Подобный, як прійник, був, але на середині мав тьж такую яму вирізану; давала са ручка до тої діры, а там са заперла така заперка. На еден сантиметер было проверченой. То была така плеската латка, яка газдыні помагала, жебы тот навуи мож было попустити або булше запапрутити. Робило са туто тому, жебы тута пряджя на просести была тісно натягнена, або полівити, жебы было лівше. То са тым прайничком робило із тов заперков. А на лівуй кросні была забита до середнього дерева така ключка; там са упхала до заднього навоя, до тої діры великої, а тута ключка туту палицю тримала, із тым са припушяло. Яка уже жына мала водоткану просість, вже треба было подати дали, то вже пудняла туту палицю з тої ключкы і вже переложыла до другої діры, і так са припушяло. Так са полотно вило на передній навуи, а з заднього навоя пряджя са іспушяла, розвивала са.

Як уже мала натканой так, дас метер або два метры, тогды жына передній навуи розуберта-ла, тот нав'язач вытягла, шо був там прив'язаный з тым мотузком, а туто полотно было на тото копач припевненой, но та так знали ворожыти: кедь была корова тілна, та як вытягли нав'язач, та дали дакортому дівтакові або дакому старшому тото нав'язач до зуб, а жебы запер вочі, а жебы йшов на двур, а на дворі жебы втворив вочі. Та кедь виділо чоловіка з муського полу, та буде мати корова быка, а кедь виділо дівку, жыну або курку, шось із женського полу, та буде мати корова телічку. Ай на жены так. Кедь была даяка невіста в туй хыжи, же была в другом ставі, но та знали гварити: «Ану, йдий возьмий нав'язач, а йдий на двур, шо ввидиш, шо буде мати наша невіста — ци дівочку, ци хлопчія». Но та кедь выйшло на двур, а ввиділо когута, та гварло: «Видів-им когута». «Но та буде мати наша невіста хлопчія». Або: «Шо-сь видів?» «Но та видів-им курку». «Но та будеме мати дівочку». А нав'язач до зуб брали середінов.

Но та як розкрутили полотно з навуя, та го скрутили до валка. І так дали ткали. А потум знову позкрутили і скрутили до валка.

Припушалки. А як уже дуткали, но так тогды треба было припушалкы мати. Припушалкы — то были такі дві скалки вытесані, а были споены з таким деревом, як навуи. Із навуя пряджу спустили на туту припушалкы, а туту скалки мали діркы. Там дали мотузок, а тым мотузком припевнили скалки ід навуи. До дірок упхали веретена, жебы скалки не впали. І так припушяли аж ід нічелницям пряджу. Як уже припушалкы прійшли цалком аж уд нічелницям, тогды пряджу розділили зад нічелниц на тых припушалках, на тум навуицику, і по пару ниток зачали вытігати з нічелниц. Як вытягли з нічелниц, так вытягли потум вже ай з берда.

Траки. Но а на полотні сукали тракы. Дві ниткы сукали раз, а дві ниткы сукали другы раз, а потум іх споіли, а засукали іх в другый бук. То вже був еден трак. Так туто полотно звыкли на рушникы, шо было на кунци тканой. Бо то вже было ай рідшой, вже са не дало так прибивати, но ай были на нюм тракы, Но та туту тракы са на другой не придавали; ани на сорочку, ани на нич, а на рушник было доброй. Тракы са зав'язали, як са засукали, а так са потум в другый бук засукали. Но а хто хотів, та муг на тых тракох наробити, понав'язувати такі очка. А дахто не в'язав, лем так было.

Білінья полотно. Кажда газдыня протів свого фундоша робила такой рінча. Кедь была мурава, та вна собі на туту мураву наметала камінчкы такі невеликі, жебы туто полотно, шо наткала, могла прустерти. Але до благовішнія полотно не прустерали, аж поо благовішінню. Але лем коли сонце гріло. Кедь не была хвіля, же доч падав, та тогды полотно не прустерали. Кулько мала валку — ци три, ци п'ять — вынесла ід воді, попрустерала вздовж тым рінчом, тым камінньом, і так взяла впалачку або миску старшу, або даякый горнець, або, але векшынов поливали лем впалачками, бо впалачка са не вбила, бо то было дерев'яной; но так брали воды з рікы а на туто полотно ляли. Як выسخло, а зась ішли, а зась поливали. І туто полотно

на тум камінню са білило. Кідь было доброй літо, та са полотно чисто выбілило, шо было білой такой, як паперь. Но а як уже зачали косы клепати, та гварли так: «Вже са полотно не буде білити, бо вже косы клеплють». Но та вже йшли туто полотно прати. Взяли собі такый довгый столець, а туто полотно намочили до воды. Поскладовали го на таку довшку, як бы довгый столець, зложили го удвойни, або аж утройни. Утройни згынали туто полотно тогды, кедь столець був вужшый. А кедь столець був шыршый, та лем удвойни полотно поскладовали. І так дві жены тым прайником по тум полотні лупкали. А все намочили до воды, а зась положили на столець, а зась так лупкали по нюм. Як го выполокали добрі, выпрали, та го прустерли на плут горі, жебы вно са не замастило вод дакого намулу, жебы трава на нюм не зустала. Но і так полотно высхло на плоті, або на дакум паркані. Но плут робив на полотні такі ямочки. Но а потум туто полотно, як высхло, давали, звивали до валка. Една газдыня могла мати п'ять-сім валку полотна. Лемже даколи, шо худобні люди были, а не хотіло їм са аж так дуже робити або й не мали на чум сяти коноплі, та са ставало, шо з рікы едні другим покрали полотно.

Використання домотканого полотна. Із прядива са пряло на основу, на тонкой полотне. А пачускы са пряли на потыкання, на тонкой полотно. З тонкого полотна шыли сорочки хлопум. Бабы собі шыли з тонкого полотна станчата. А клочаной полотно, та вже было грубшой, бо вже было із такого пушшого клоччя. Шо ліпшой са пряло на основу, а шо друбнішой цалком, та са пряло на путкання на клочаной полотно. А клочаной полотно різали собі бабы на пудолчата ай хлопум на гачі. Ай плахтянky, шо спали на них, са робили з клочаного полотна. Ай ші была чіноватина. Але чіноватину вжывали, лосно, лем на ногавкы хлопум. Но та чіноватина са мусила прясти лем із доброго клоччя, із прядива; а са пряло грубше, як на тонкой полотно. Але ай дуплом са ткало. Чіноватину як набирали, та давали чотырі нічелниці. Та давали так, же дві ниткы до задньої нічелниці, а дві ниткы до передньої нічелниці. А як стала жына на понуж, та лем една частина ниток — четверта — упала долов, а туты три частины были горі. Прувергла челнком, та са робило полотно грубой, дуплованой. Ай чіноватину не мож было так скоро выткати, як полотно. Але як ткали чіноватину, та не могли быти скріпці. Нічелниці мусили мати важкы. Важкы были на подобы, як ай скріпці, лемже там вже йшло четверо колішат; не едной, а вбидной колішат мало шпагу. Едной коліша йшло на едну нічелницю, а другой коліша — на другу нічелницю, а третьей — на третью нічелницю, а четвертой — на четверту нічелницю. Та там было аж четверо колішат. На каждую нічелницю едной коліша. А скріпці мали лем двой колішат, бо там были лем дві нічелниці. Но а ші было міховой полоно. Та міхы са робили з полотна, а туто полотно з пряджі, яку направили з клоччя, шо походило з конопляного коріння, або ай з пайму. Шо ліпшой клоччя са пряло на основу, а шо такой было цалком з паздирьом, такой друбной, та са пряло на путкання на міхы.

Resumé

Michal HIRJAK. *Pestovanie konopí a výroba domáceho plátna v obci Ruské, okres Humenné*

Príspevok *Pestovanie konopí a výroba domáceho plátna v obci Ruské, okres Humenné* sa skladá z úvodu a materiálovej časti. V úvode príspevku sa zdôrazňuje význam pestovania konopí a výroby domáceho plátna pre život roľníka v ukrajinskej etnickej oblasti východného Slovenska v minulosti. Konštatuje sa, že tento druh poľnohospodárskej a zároveň remeselnej výroby v podmienkach označeného etnika dosiaľ nie je dostatočne prebádaný. Materiálová časť príspevku približuje čitateľovi proces pestovania bielych a zelených konopí ako suroviny pre získanie vlákna a neskôr nití potrebných na výrobu domáceho plátna.

Резюме

Михаил ГИРЯК. *Выращивание конопли и производство дмотканного полотна в селе Руське Гуменского района*

Статья «Выращивание конопли и производство дмотканного полотна в селе Руське Гуменского района» состоит из введения и собранного материала. В введении подчеркивается значение выращивания конопли и производства дмотканного полотна для крестьянина в украинской этнической области Восточной Словакии в прошлом; констатируется, что этот вид сельскохозяйственно-ремесленного производства в условиях данной этнической общности до сих пор должным образом не изучен. Материал статьи приближает читателю процесс выращивания белой и зеленой конопли как сырья для получения волокна и затем нитей, необходимых для производства дмотканного полотна.

Zusammenfassung

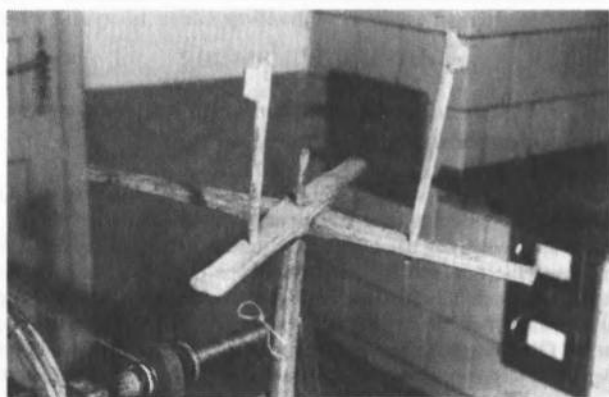
Michal HIRJAK. *Hanfanbau und Herstellung von heimerzeugtem Leinen in der Gemeinde Ruské, Kreis Humenné*

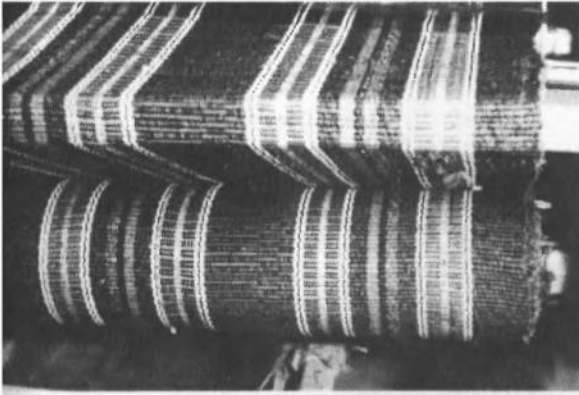
Der Beitrag „Hanfanbau und Herstellung von heimerzeugtem Leinen in der Gemeinde Ruské, Kreis Humenné“ besteht aus der Einleitung und einer Materialsammlung. In der Einleitung wird die Bedeutung des Hanfanbaus und der Herstellung von heimerzeugtem Leinen für das Leben eines Bauern im ukrainischen ethnischen Gebiet der Ostslowakei in der Vergangenheit betont. Es wird festgestellt, daß diese Art der landwirtschaftlichen und zugleich auch handwerklichen Produktion unter den Bedingungen des angeführten Ethnikums bislang nicht genügend untersucht worden ist. Die Materialsammlung des Beitrags verdeutlicht dem Leser den Prozeß des Anbaus von weißem und grünem Hanf als Rohstoff zur Gewinnung der Fasern und später der Fäden, die zur Herstellung heimerzeugten Leinens notwendig sind.

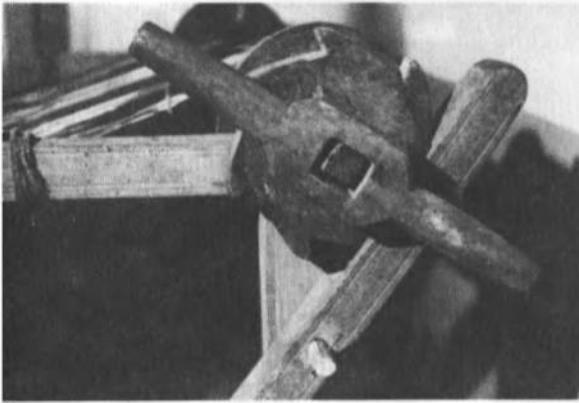
Кросна.

Віялки.

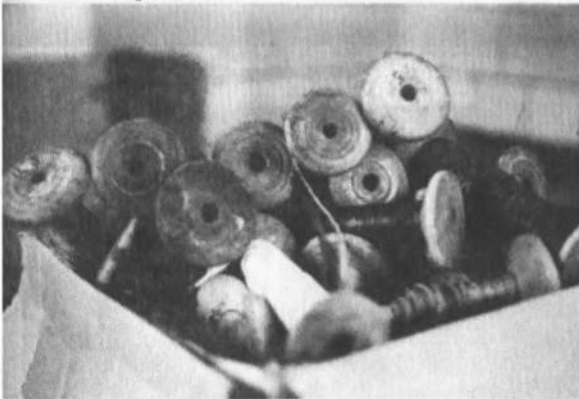

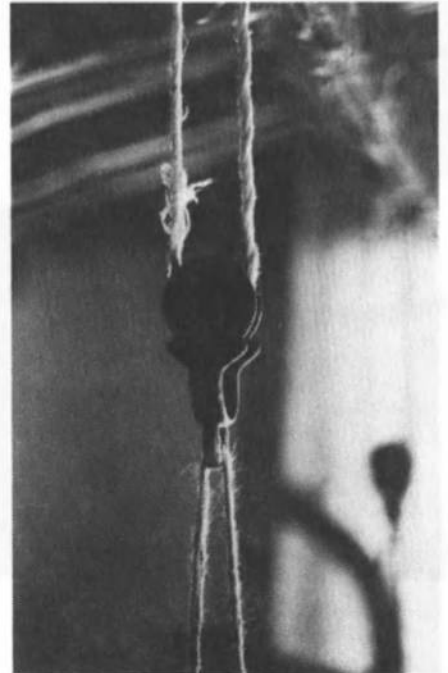
Доріжка, навита на передньому навої кросен.

Зубчасте колесо на задньому навої кросен.

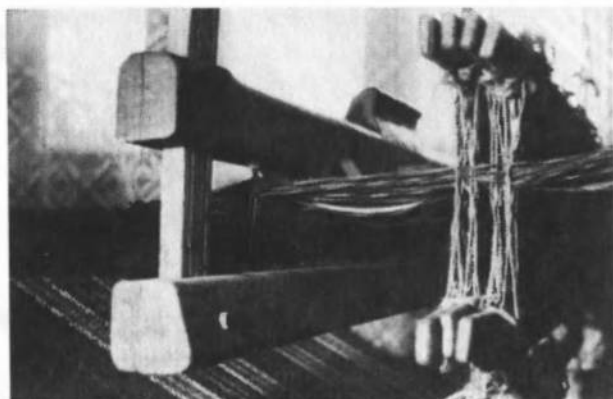

Шпульки з намотаним на них кабликом.

Блочка в кроснах, по яких рухається шнур, прив'язаний до верхніх палок ничельниць.

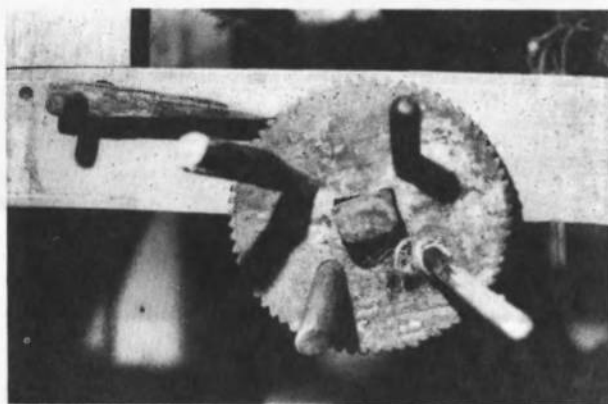
Рухома рама кросен, бердо, основа та ничельниці.

Ничельниці з основою на них.

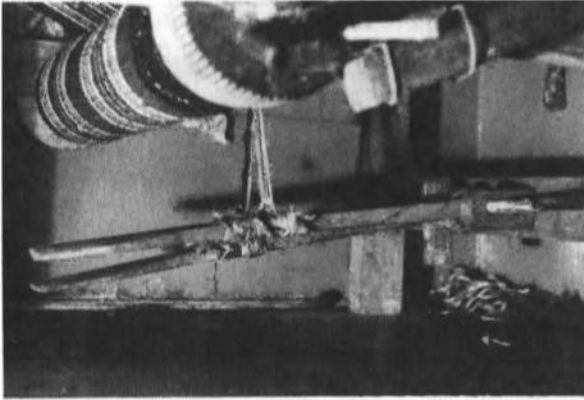
Зубчасте колесо на передньому навої кросен.

Деталь кросен.

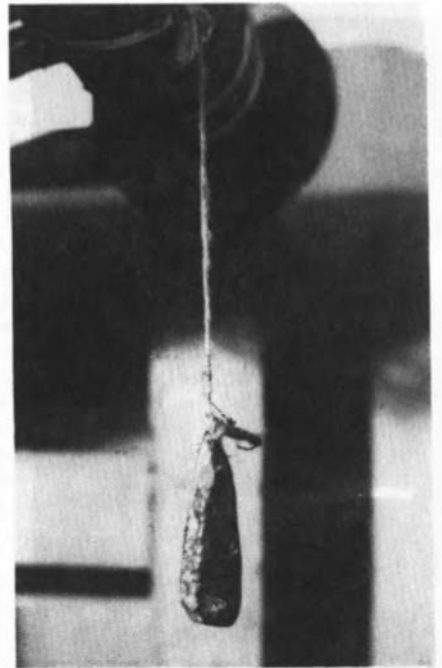
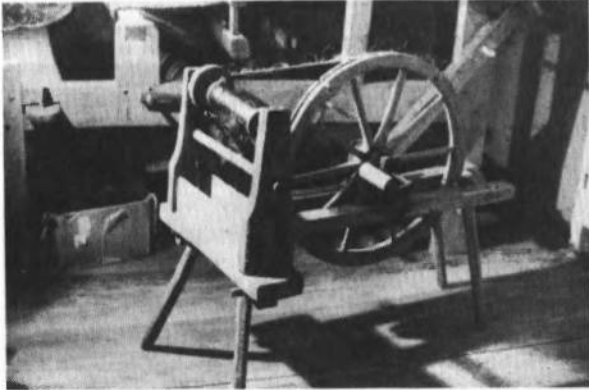

Ткацький човник.

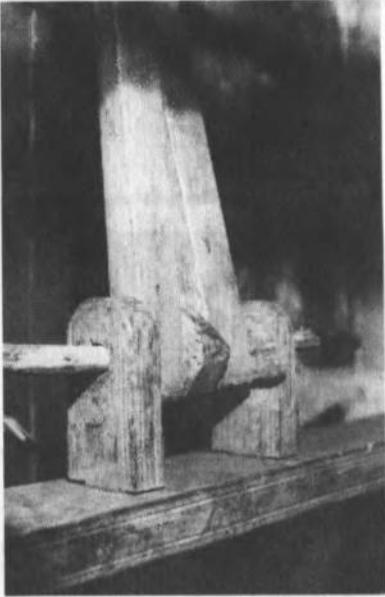

Підніжки, педалі в кроснах, за допомогою яких піднімаються і опускаються ничельниці.

Потак, або пристрій для намотування ниток на цівки.

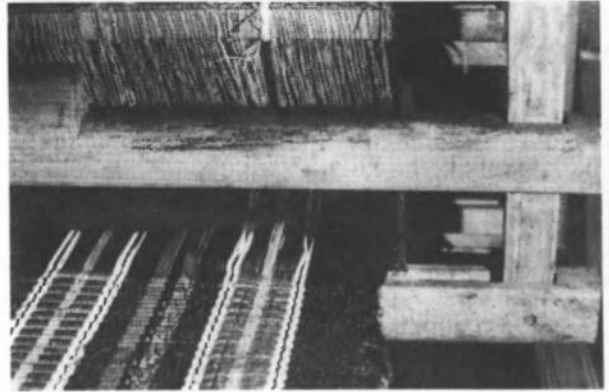
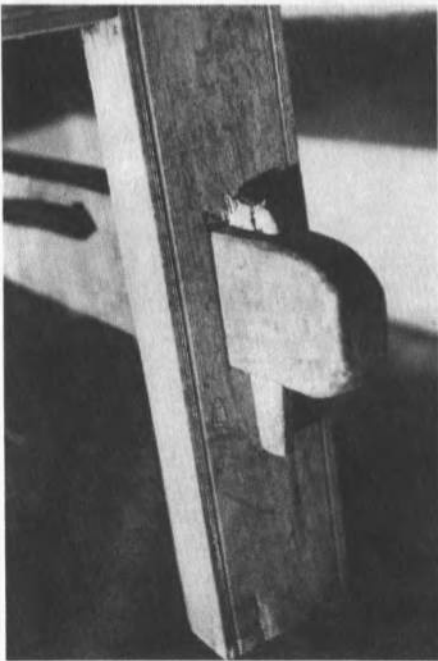

Гиря на задньому навої кросен.

Деталь кросен.

Деталь кросен.

Основа, набиля, бердо та частина доріжки.

Ничельниці, набиля та частина витканої доріжки.

Мотки ганчірок, призначених для піткання.

ДО ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНИ

Степан ГОСТИНЯК, *Свидницький музей української культури*

Друга половина 40-х і початок 50-х років, що прийшли на зміну небаченій в історії світовій бойні, були періодом бурхливої відбудови матеріального та духовного життя української національності Чехо-Словаччини. Зводились знищені мости, вставали з руїн нові оселі і водночас одна за одною виникали тут національно-культурні організації та установи, організувались важливі культурно-наукові починання. До останніх належить і перша фольклорно-етнографічна експедиція в українські села Східної Словаччини, що відбулась у серпні 1948 року.

Метою етнографічної експедиції було зібрати кращі фольклорні зразки нашого регіону, народний одяг, вишивки, різьбу по дереві, зафіксувати пам'ятки мови, народної архітектури та іконографічного мистецтва а також придбати предмети домашнього вжитку. Зібрані експонати мали стати основою майбутнього Музею української культури і кількох фундаментальних публікацій, які б достойно репрезентували культуру Пряшівщини.

План експедиції виготовив і її маршрут уклав відомий діалектолог Юрій Геровський. Йому ж було згодом доручено керувати науковою частиною експедиції. Всі організаційні завдання, пов'язані з її матеріальним забезпеченням, впали на плечі завідуючого культурно-освітньою радою УНРП Василя Зозуляка.

За планом передбачалось відвідати зо два десятки українських сіл колишніх Старолюбівнянського, Бардіївського, Свидницького, Межилабірцького та Снинського округів. До уваги припадали передусім такі села, які становили собою певні фольклорно-етнографічні відмінності. Напередодні експедиції на адресу місцевих шкіл та національних комітетів надіслано повідомлення про ціль і термін дослідження. Досить складним виявилось питання матеріального забезпечення експедиції. Нарешті фінансову й матеріальну допомогу організатори отримали від уповноваженого відомства охорони здоров'я в Братиславі а також від прихильного до українського населення міністра сільського господарства в Празі Юліуса Дюриша. Саме останній забезпечив для УНРП автомашину («форд») і кіноапаратуру. Без цієї автомашини справа організації експедиції була б практично неможливою. Підтримку подала й армія, надавши організаторам необхідну кількість старих ковдр. Отримана ж фінансова допомога дозволила закупити стоси паперу, фільмів, стару друкарську машинку, запасні продукти, а також бензин для автомашини. Певну суму цих грошей треба було виділити на оплату двох фотографів (студента АМУ камерамана Тібора Біята та професіонала Кертвелеші).

Обзавівшись усім потрібним, 1 серпня 1948 року тринадцятичленна група вирушила своїм «фордом» в село Остурню Старолюбівнянського округу, щоб започаткувати першу етнографічну подорож на території Пряшівщини. Ця подорож тривала упродовж всього місяця серпня (термін канікул експедиція обрала з практичних міркувань, оскільки переважали в ній учителі).

Селяни, місцеві власті й нечисленна місцева інтелігенція приймали збирачів народної культури з повним розумінням їхньої місії. Жителі сіл, як правило, не виходили в ці дні на роботу, і повністю надавали свою скромну поживу та квартиру площу до диспозиції членів експедиції. Як згадує у своїх спогадах Василь Зозуляк, «мінялися оселі, робота кипіла з ранку до

пізнього вечора, росла гора зібраних музейних експонатів, збільшувались папки записаних пісень з мелодіями, рисунками, заповнювались чемодани фотографів фільмами. Було зібрано сотні пісень, виготовлено понад дві тисячі фото, зібрано сотні музейних експонатів», що стали згодом основою Музею української культури. Здавалось би, успіхи першої української експедиції безсумнівні. Проте із усіх зримих, матеріалізованих досягнень цієї подорожі дійшла до нас, насправді, незначна лише їх частина. З тисячі фото збереглися лічені, та й то переважно неідентифіковані екземпляри. І, що, мабуть, найдивніше, самих інформацій, відомостей про експедицію, що стала напівлегендою, залишилось до наших днів дуже й дуже скромненько. Тому знайдення (хоч і неповного) щоденника з цієї етнографічної поїздки треба вважати щасливою нагодою. Щоденник («Журнал») принагідно розшукано в уламках спадщини наукового керівника експедиції Юрія Геровського. Матеріал цей має чисто робочий характер, він не готувався й не оформлявся для видавничих цілей, тому-то у ньому бракує чіткості формулювання думок. Натомість він цінний чимось іншим — густо насиченою фактографією опису експедиції. Щоденникові записи робив один з членів етнографічної поїздки, що фіксував казки, русофільський наш письменник Олексій Фаринич. Кожен учасник експедиції щоденно зазначав на окремих папірцях вислідки своєї діяльності (дивись «Додатки»), і на основі таких одиничних заміток Олексій Фаринич робив опісля свої узагальнюючі записи. Щоденник, на жаль, не відтворює ні початкових ні прикінцевих днів роботи експедиції, однак і в своїй торсовій подобі він має значну пізнавальну вартість і вартий читацької уваги.

Із щоденникових записів першої української етнографічної експедиції з серпня 1948 року

9. 8. и 10-го до обеда.

В Бехеров приехали вечером 1/2 8 ч. Задержка получилась по техническим причинам. В Бардове приобрели 50 л. бензину. В Бехеров приехали в составе: профессор Г. Геровский, Г. Костюк, А. Фаринич, Гапак, В. Зозуляк, хореограф — Сидор, два фотографа. Сразу осмотрели село — для рисовальщиков. Проф. Г. Геровский работал с Иваном Лещишином, Мария Цупер, Анна Кокош, Наста Лазорик. Сидор работал с Параской Вархолой. Фотографисты, рисовальщик отдыхал. В течение дня сфотографировано: руч. млинец, дом с тремя окнами, девушка в нац. костюме, возик к оранью, сени, печь, молотба, старшая женщина в нац. костюме, двор, косьба в поле, стар. женщина в нац. костюме, женщина «при пецу», при маслобитии, дом в длину, женщина с гойдой (гойда в поле, гойда на плечах во время выхода в поле), шопа, хата — впереди коровы с девушкой, 2 хаты, 3 портреты женщин в нац. костюмах, общий вид села Бехерёв, дым «с комином», «мужчина клепе косу» в поле, обыстье, упряжка с земледельческими орудиями, дом со стороны дороги. нац. танцы: кручена, скакана.

Хореограф Сидор в Бехерове записав 4 нац. танца (№ 1 — 4): скакана, кручена, полька, обертана. Танцы записаны от Параски Вархол, самой веселой женщины села, партизанки. Свадьбу записывал Георг. Юл. Геровский от Насти Кокош, М. Збиглей в школе. Люди приняли дело радушно. Он же смотрел село, выбрал для фотографирования примеры, постройки в местном стиле, кот. отличаются от стиля соседних сел тем, что сени являются одновременно крытым гумном, где молотят, откуда кладется сено на под и где стоит воз, отсюда же вход в жилое помещение. Жилое помещение состоит из комнаты-кухни с русской печью и находящейся рядом коморой (клетки) с малым 4-х угольным окошком. Другое «боиско» находится за стайней, все под одной крышей, сбоку «пелевен».

Песни нар. от 1—5, следующий день от 6—20 и свадьбу 1—7 записал Г. Костюк. Свадьбу бехеровскую он же закончил целиком. Худ. зарисовка проведена Ст. Гапак: чепец с 2х сторон, нац. костюм 30-летней женщины, хыжа.

Приповидок-сказок установить не удалось. А. Фариничем записан один анекдот нахабного содержания. — Кинодвижка вечером под ведением В. Зозуляка дала кинопредставление.

Местная интеллигенция встретила нас радушно, гр. кат. священник Чисарик и прав. Алекссей Омелянович отсутствовали, учитель О. Пелиховский всеми своими силами выходил на встре-

чу, учитель в пенсии А. Невицкий принял нас гостеприимно. Из села в 14.00 выехал в бодром настроении на Ондавкү, Полянку В. и Варадку.

10-го после обеда 11. до обеда.

А. Фаринич приехал в Варадки 15.15 мин. с целью подготовительных работ: собрать самых лучших сказителей, певцов и знатоков обряда. Одновременно подготовил ужин у местного священника Н. Бурика. После этого экспедицию свезли у Ондавку и В. Полянки, после машина возвратилась в Бехеров за кинодвижкой. По музыке записанные обрядовые и иные песни до 15. Проф. Костюк во время записи имел приключение: старушка одна обиделась, что так подробно спрашивали ее. Взволнованный Г. Костюк решил уже ехать обратно в Прагу. Георгий Юлианович Геровский записал свадьбу местную. Хореограф В. Сидор: . . .

Рисовальщик изобразил девичий костюм. Фотографисты: деревянную церковь в Ондавке, картина в церкви (2), ризы священника, церковка в Выш. Полянке, крест, общий вид Полянки, Варадки. Репродукция из Апостола (3) и других книг (2), девушки в нац. костюмах (2), портрет девушки в нац. костюме, девушка во время разговора, нац. танцы в костюмах (2), собит (?), невеста в национальном костюме, старшая женщина в костюме. Принял нас местный священник Н. Бурик и учитель Н. Матеёвский очень сердечно. Должны были ехать в 10 час., но пр. Г. Костюк нашел еще много интересного, отъезд отсрочен на после обеда, в 15.30 выехали к Свиднику. От просвет. инспектора Турчани получили ценные указания и поддержку при покупке запасов. После этого из Свидника направились в направлении Геньковцы, Медвежье, Крайняя Поруба. Сюда мы приехали в 19.30 час. В село приехали очень в тяжелом настроении, сначала запись не ладилась. Вечером дело уже исправилось, утром работа пошла веселее.

11. авг. 1948 г. Крайняя Выстрая.

В Свидник ехали тихим ходом. По дороге следы войны, промчавшей грозы и крупобития. В Свиднике помог нам инсп. Турчани приобрести запасы. По дороге из Свидника в Крайнюю Порубу мы остановились в Геньківцах у учителя Джунды с просьбой устроить нас к следующему дню. Дальше поехали через Куреёвцы, Медвежье в Крайнюю Порубу. Войной разорённые сёла, сбитый самолет на рыно, разбитые острова танков. Наша машина под ведением умелой руки шофера Михаила пониженной скоростью с тридцать раз проходит через «потичкы». Родной край: Где еще сохранилась родная речь, куда еще не проникла современная цивилизация, всюду отсутствуют дороги, всюду проселочные дороги ведут через потоки. Родной народ: оттого кажется закарпатьяне и прозвали Тебя «потичкарями». Так мы и приехали к тебе в поточки, за которыми мы всюду так тоскуем. Местный учитель Арпад Банов немножко испугался нас, хоть в душе и гостеприимный человек он. Но холостяк и постарел. А в таком возрасте и забываешь и дело уж так не ладится. Нас ввели в класс, Георгия Юлиановича поразила тухлый воздух. Мастера Гос. строительного уряда заваковали сырые стены, оттого и воздух тяжел. Мы с Георгием Юлиановичем идем спать на сено. По дороге встречаемся с двумя старшими женщинами. Берём их с собой. Георгий Юлианович записывает у копилки до 1/2 12 ч. ночи. Он записал обряд свадьбы. Женщины не особенно проявляют охоту. Но всё таки дело двинулось. Ложимся спать в открытом обороте. По дороге из хаты Н. Дерцо, Георгий Юлианович шатается от усталости. Но свежий воздух нас укрепляет. Георгий Юрьевич Костюк записывает в школе. Старших женщин мы взяли, ему пришлось записывать от молодых. Отсюда и родилось недорозумение. Следующее утро Георгий Юлианович намекнул, что следовало бы записывать от старших женщин, у которых колорит старинной песни еще сохранился. Георгий Юрьевич по душе очень чуткий человек и он на это реагировал всей страстью музыкально одаренного человека. Георгий Юрьевич Костюк в селе нашел девушку Ганя Тишко, одаренную девицу с прекрасным ритмическим чутьем. Наш собиратель танцев В. Сидор уговаривает ее поступить в театр. Девица не отвечает уклончиво. Георгий Юрьевич записал около 20 мотивов. Фотографист Адам оказался очень юрким парнем, всюду проникает. Из пелевня торжественно вынес ладу «старовицку», пняк-улей заметил в саду. Другой Тибор Биати (?) к делу подходит довольно серьезно. Сфотографирова-

но: по дороге — звонница в Ниж. Верлихе, невеста в нац. костюме в Н. Верлихе (5 фот.), девица как дружка (2), девушка в нац. костюме с хусткой (3х), девушка в стилизованной позе в нац. костюме (фильм № 8). На другом фильме — фотографии из Варадки, деталь типической обшивки на рукаве в Варадке, общий вид Мирошова, типический дом в Мирошове, в Крайней Порубе: печь, национ. костюм старших женщин, национ. костюм 2-х невест с хустками, в чипсе, женщина в кожухе, улей-пняк, лада с узорами, по архитектуре типический дом. На фильме № 10 зафиксированы в Крайней Порубке: звонница, обориг, по архитектуре типический дом, хата и двор во время работы, старшая женщина с черным чепцом (2х), вышивки. Зарисовальщик Гапак изобразил в красках по архитектуре типическую хату и нац. костюм. Около обеда — Георгий Юлиан. Геровский и Георг. Ю. Костюк проверили музыкальные мотивы у Параска Ванчишин невесты. В одной из свадебной песни поется:

Ідеме, ідеме на Латоріцію,
На ту Латоріцію гмыті молодіцію.

Георгий Юлианович восхищается словом Латорица. Это значит, что предки этого края жили где-то у замка Земплина, где стекается Бодрог, Тиса и Латорица. Лишь так мы могли Латорицу найти здесь на север от Маковицы. Я (А. Фаринич) записывал сказки. Кажется труднее всего проводить это дело. Но от Яна Макары, 52 лет. старика, записал сказку О Янче и Ганьке, О Калиновой сопилке, (заносная), О двух девках. В. Сидор записал следующие танцы: Ляпкану, Чардаш, Ціфру, На 4 кроки, Гоя дюдня, Карічки, хоровод Гоя дюдня, На Ивана-Купала.

В обед получился неприятный сюрприз. Девушка, которую пригласили для подготовки обеда, мясо не дожарила, картошку совсем не приготовила, а наш завхоз огурцы оставил при себе в Варадке. Все ожидали хороший обед, но были разочарованы. От этого работа на 3 часа приостановилась. В 15.00 час. поехали на Генькивцы, где должны были спать.

12.—13-го авг. 1948 г.

Наш незаменимый грузовик катит по «потичкам». Слева строят дорогу, которую я уже видел начинать строить перед десятью годами. Вторая мировая война работы остановила. Впрочем времени довольно. Идем. Подкатили в Геньковцы к учителю Джунде. Последний встретил нас сердечно, завел нас в канцелярию, где оказался только 1 стул. Я присел, писал письмо нашему завхозу, который остался в Варадке с кинодвижкой. Писал: бензин получать трудно, а мы из за кинодвижки верстаем по 100 км. Оставьте его в Мирошове. Приезжайте. Не забудьте привести с собой нашего художника Михаила Дубая. Местный учитель за это время не догадался нас завести в свою квартиру и посадить. Это старших немножко расстроило и в пользу дела толкнуло ехать прямо к цели в Крайнее Черное. И хорошо вышло. В Черном мы нашли воспитанника русской гимназии в Пряшеве Василия Дуцаря. Его отец староста села. Он нас по 2 разместил по хатам на ночлег и стол. С записью получилось труднее. Женщины ни за что не хотели петь. Мужья их к такому баловству не пускали. Народ здесь трудолюбивый. Некогда думать о развлечениях. Проф. Г. Костюк и я даже молили на ручном млинке 1/2 час лишь бы сделать настроение для записи, и дело даже началось. Но муж с соседнего двора запротестовал и дело на том кончилось. Зашли мы к соседям, оттуда нас просто выгнали, зашли еще к соседу старушке, там нас просто выругали и просто требовали уйти. Работа началась только вечером, к нам отнесли с нисхождением в тех хатах, где мы спали. Несмотря на то, что Георгий Юлианович любит записывать только от старших, на этот раз пришлось ему записывать свадьбу от 18 летней девушки. Проф. Г. Костюк записывал от Марии Бережной, ее мамы и невесты. Записал 12 песен. Сказителей приповидок я успел найти только на следующий день. Супруга старосты Марья Дуцаря вместе с сыном Василием рассказали мне сказку О девице с свиной кожей, Петро Гребеняк рассказал сказку О цыгане и короле, его жена Зузка рассказала сказку О шаленом и его жене. Ян Запотоцкий рассказал сказку О девице-Качке и баче. В. Сидор обрядовые танцы на свадьбе, Стефан Гапак зарисовал деревянную церковь. Зафотографированы: деревянная филигранная, очень изящно и в стиле построенная церковь. Миниатурная выдержанная красота стиля барокко всех нас поразила. Фотографисты с особой любовью делали свое дело. Одновременно снимали крест-тройцу. Деревянное распятие соблюдает пропорцию в высокохудожественном исполнении, сняли иконы из предыду-

щей деревянной церкви, которая стояла выше села. Позже сняли иконостас. Сфотографировали еще национальные костюмы, хату с двором. Из Черног мы выехали 1/2 12. За селом встретили В. В. Зозуляка, который кинодвижку оставил в Мирошове. Приехал и наш художник Мих. Дубай. Из за разлившейся воды идем пешком в Геньковци, где нас ожидает обед. При обеде неприятное приключение. Два дня тому назад В. Сидору был сделан выговор, что он одет уж слишком неприлично для научной экспедиции. Он же сидел при Георгию Юлиановичу, который табачного дыма не выносит. Он же выкинул не особо пристойную шутку, в которой показался мальчиком. Эти выходки не особо хорошо подействовали на Георгия Юлиановича. И он дал ему это на вид. После этого спал с Георгием Юрьевичем Костюк и немножко настроил его против Георгия Юлиановича. В Крайней Порубе Георгий Юлианович Г. Костюк высказал желание записывать от старших женщин. Он это принял за выговор. В Кр. Черног вечером Г. Костюк хотел итти записывать с Георгием Юлиановичем, я его задержал, считая, что ему так спокойнее. Он это принял за недоверие. В результате этого при обеде, в присутствии учителя Джунды произошла неприятная сцена. Г. Ю. Костюк всю наблевшую горечь, считая себя оскорбленным в неспособности, высказал в виде нападок, распрощался и собрался ехать в Прагу. Остаться уговорил его В. В. Зозуляк, секретарь просвет. совета. От этой сцены у Георгия Юлиановича настало подавленное настроение. Сердечные отношения в нашей дружной компании надорвались. Сразу после обеда едем в направлении Бодружал.

13. авг. 1948 — Бодружал, Миролья, Пстрина.

Быстрым ходом едем в Край. Поляну. Дома здесь уже отстроены в стиле построек Зап. Словакии и Чехии. Этот тип построек как то не соответствует характеру здешнего края. От первой мировой войны в этих горах остался тип построек мадьярских — дебрецинских. И тот, и этот неприятно поражают глаз. В Бодружале священник Иос. Андял 2 года приехавший из ужгородской епархии, принял нас очень радушно. Два года жил он в кладовой, весь приход был разорен. Но теперь уже все восстановлено. На право от нас новая деревянная церковь с богатой старинной утварью, иконами, и фреской, изображающий страшный суд. Церковь построена в 1692 году. В старом шкафе хранится плащаница на черном фоне из церкви-предшественницы. Георгий Юлианович решает остановиться в Мироле. Мы едем туда. Хозяйственной частью и распределением занят секретарь. Мы расквартированы. Записываем, рисуем и фотографируем. Первым делом остановились в деревянной церкви. Я выписал заклинание из Триды. Книгу купил Григорий Куреч, закликает священников, дьяков и мирян книгу не взять. Нанимаем деревянную церковь, старин. иконы, иконостас, уголок иконостаса, девицу в нац. костюме, невесту в чепце, в кожухе. Ст. Гапак зарисовал мужской, костюм пожилой женщины и девицы. Дубай уже приехал с зарисовкой печки и уголка с иконами в В. Мирошове. В Мирошове он зарисовал деревянную церковь, следующий день хату с боковой коморой и комирчой. Г. Ю. Костюк записал в Мироле 6 обряд. песен, Гоя дюдню. В. Сидор записал хоровод «Гоя дюдня», вальс «Виласом» и танец «Ляпкану» от Гани Штурак, 78 л. женщины. Георгий Юлианович записал свадебный обряд, осмотрел дома, чтобы установить тип, установил необходимое для фотографирования в церкви и селе, записал церковные записи. Я толкнулся на богатый край сказок. От Стефана Цупака я записал длинную сказку О Ломи-дереве, Вали-горе, Меси-железе, Локти-бороте и шаркане.

14-го авг. 1948 г. Миролья, Пстрина, Свидник, Фияш.

М. Дубай, Г. Костюк, А. Фаринич, В. Зозуляк и остальные спали на чердаке. Георгий Юлианович в новопостроенном доме, пришлось только спать ему без одеяла. Нам спалось хорошо, только немножко было холодно. Мих. Дубай стал рано, приготовил план дома в Мироле, эскиз входа в церковь в Мироле. После этого едем в Пстрину. Дорога узка и ухабиста. Пстрина нас немножко разочаровала, оказалась цивилизованной, хоть и находится далеко от прямоезжих дорог. В. Сидор здесь записал старинные танцы «На терки», «На 9 крокив», «Ляпкана», «На 4 кроки», Мих. Дубай приготовил эскиз дома в Пстриной (х3). Г. Костюк записал (3) мелодии для танца. Сфотографированы типич. дома и нац. костюмы. Решено сразу ехать. М. Дубай у матери нашего ученика Сувака дал приготовить яйца для себя и шофе-

ра. В это время пришли мы с Георгием Юлиановичем и Мих. Дубай предложил их съесть мне. За это нас шофёр порядочно наказал, заставил итти пешком на семь верх около 6 км. Мы все устали и это грозило задержать работу. В Бодружале мы снова остановились у священника Иос. Андяла. При помощи местных учащихся Рус. Гимназии в Пряшеве они организовали нам обед. За это время в селе было сфотографировано: (конкретизації сфотографованого в рукописі нема — С. Г.).

Георгий Юлианович и М. Дубай ходил с нами. 1/2 7 вечером поехали в Фияш. По дороге мы сфотографировали деревянную церковь в Влагомировой. Благодаря священнику-предшественнику Д. Шудиху она сохранила свою прежню прелесть стиля барокко. В Свиднике от инсп. Турчани мы получили талоны на бензин и поехали в Фияш. По дороге шел дождь. Окно оказалось открытым и на колени Г. Геровского капал дождь. Шофёр произнес на замечание какое-то грубое слово. Вышла довольно неприятная сцена. В Фияш мы приехали довольно утомленные. Жена учит. Д. Юричко приняла нас очень любезно. После ужина сказители и песенники не приходили. Я пошел их разыскивать. Но сельяне уже спали. Г. Костюку и В. Сидору удалось записать на месте, где они были расквартированы. Г. Костюк записал 4 мелодии для нар. танцев, В. Сидор — записал и проверил — Цуперку, танец паробков — Секерку, танец — басистовске (цыгане играют только на басах). Записал Марганску. Танцы здесь удалось записать систематически хореографическим письмом. Работалось над ними до 1/2 2 ч. ночи. Дубай зарисовал план дома и группу домов. Я записал сказки О цыгане, пекле и пане. записал тоже . . .

15-го авг. 1948 г. — Кобульница.

Из Фияша рано утром мы выехали через Гиралтовцы в Кобульницу, размещенную в укромной поперечной долинке на восток от Ондавы. Дорога оказалась довольно тяжелой. Полевая дорога размокла. Но шофёр упорно вел машину по узкой дороге. Перед самым селом машина чуть не соскользнула в пропасть. Но наш завхоз Василий Василь. Зозуляк не унывал. Принес колья, машину оттолкнул и мы доехали. Местный священник встретил нас очень любезно. После обеда мы проводили записи. Проф. Костюк записал 14 мелодий и тексты обрядовых песен и мотивы танцев. Георгий Юлианович записал свадьбу, собитку, народный календарь. Сделал 3 эскиза группы домов, старинной печи, план домов (х3), подбирал хорошие места для снимков. Я записывал сказки. Фотографам удалось роздобыть национальные костюмы. Работа ладилась. Филологов поразил в записях остаток и из какого-то древнего карпатского наречия, которое было распространено в долине Ондавы и которое вымерло под влиянием других.

16-го авг. Кобульница, Фияш, Брусница, Ковбовцы, Струпков, Олька.

Начался довольно бесполезный и безпокойный день. Выехали рано утром на большую дорогу. Оказалось, что Георгий Юлианович забыл тетрадь в поле. Проф. М. Дубай возвратился за ней. В Гиралтовцах мы взяли бензину. В Фияше нас остановил учитель Д. Юричко. Указал нам свой пчельник, угостил нас мёдом. Здесь мы встретились с нашим записывателем песен Алексеем Сухим. Он же от И. Мацинского принес талоны на 300 л. бензину. По дороге на долину Ондавы нам пришлось машину остановить. На самом крутом спуске строили мост. Мы перешли пешком, а машина спустилась в долину полем, а дальше покатила по речке в село. Мы решили ехать на Брусницу, Ковбовцы, Порубу. Но снова помешал нам розбитый мост. В Ковбовцы мы пошли пешком. Село нас разочаровало. Войной разрушено. Национального костюма нет. Архитектура нашего села уничтожена. Мих. Дубай отыскал две иконы и послал их по своему адресу. Свадьбу — мытье и народный календар записал Георгий Юлианович, я записывал обычаи. Проф. Г. Костюку удалось записать колыбельную. Староста села дал нас отвезти повозкой в Брусницу. Отсюда мы поехали в Струпков, проф. Г. Костюка оставили в лагере СМК (Союз молоді Карпат — С. Г.), а сами поехали ухабистой дорогой в Ольку. Приехали поздно вечером. Сделали очень мало.

17. авг. 1948 г. Олька — Рус. Поруба.

До обеда работали в Ольке. Для записи удалось подобрать людей, знающих обычаи и язык села. Георгий Юлианович записал свадьбу и календарь. Мне удалось записать прекрасную сказку О русалке. Мих. Дубай дал эскизы местной архитектуры. Ст. Гапаку удалось зарисовать нац. костюм девичий, женский и мужской. В. Сидор записал хоровод при собитке, Гоя дюдня, гоя дюдня вымерла, остались только варианты. Записал тоже колядки и каричка. Фотографы сняли дома и нац. костюмы. Местная интеллигенция приняла нас хорошо. В 13.00 час. мы поехали в Порубу. Пришлось итти и пешком. Народ в Порубе очень жизнерадостный, хоть и сгорело все село во время партизанского восстания. Село до сих пор еще не восстановлено, население живет по сыпанцам. Из танцев оказался интересным для записи — «Черяна» и «Каричка». Гоя дюнди нет, но пасхальные хороводы остались. Ст. Гапаку удалось записать женский костюм. А. Фаринич проверил народ. календарь. Фотографам удалось снять мало, село разрушено. А. Сухий пришел к нам с богатыми записями из села Рус. Кручов в числе 13 мелодий. Из них самая интересная: «Ран'ше когут спеват», «Куме, куме, дайте вина», «Колыбельная», «Як я піду с куділо», «Ей, Боже, Боже». В Порубе удалось записать 3 песни, по музыкальной части интересна: «Винчует». Фотографисты сняли вид перед Олькой, Ольку, группу домов, хыжа со двором (2), оборог, деталь женщины, две женщины, часть села, типич. дом, дом с обысьем, церковь, вид, мужчина на коне. Вечером возвратились в Ольку, закончили утром начатую запись. Виды уютных долин, прекрасное шоссе произвело на нас приятное впечатление. По дороге недорозумений не было.

18-го авг. 1948 г. Олька — Радвань — Удавское — Выш. Яблонка — Ниж. Яблонка.

Выехали рано утром в 1/2 8 час. к Радвани. Дорога сначала была плохой. Потом уж стала лучше и виды пошли красивее. В Радвани мы остановились. Машина покатила в Межилаборцы за бензином. Мы записывали. Местный говор очень красив. Ударения ставят почти правильно. Произношение изящное, благозвучное. Я здесь слышал очень красивую колыбельную песню. Записать не удалось. А. Сухий пошел вперед пешком. М. Тулик зарисовал хыжы и 1 портрет. Сфотографировали: женщины в чепце, хату, национальный костюм, вид. С обедом вышли недоразумения. Часть пообедала в Межилаборцах, а другая дала себе приготовить только после обеда. В 14.40 поехали через Удавское, по реке Удава, в Выш. Яблонку. Село под границей, но оказалось смодернизованным. Сняли общий вид, хыжу, танцы, узоры ткани «коцкованя». В 7 часов вечера поехали обратно в Ниж. Яблонку. Село оказалось более подходящим для нашей работы. Учитель В. Гайдош сам родился в этом селе. Этот факт обещает нам навязать более тесные сношения с народом. Приехали ночью. Чувствовали усталость. Этот вечер отдыхали.

19. авг. 1948 г. Ниж. Яблонка.

Праздник. Идем на утреню. Художники и фотографы уже работают. Сюжеты были распределены вчера вечером. После утрени на лугу, (где жители села все свободное время проводят с молодежью, которая водит хороводы) — записывали с Г. Юлиановичем. Село богато обычаями. Добиваемся интересных сведений. Здесь сохранились «лопатки». В селе сняли — вечернюю идилию, печь, угол в хыже, хыжа (x2), гамры, мастерскую при млине, Ст. Гапак зарисовал женское красочное хустя и 2 муж. костюма. В. Сидор записал пасхальные игры, свадебные танцы — «Плещины», «Чардаш», «Каричку». Танцы записывали вместе с А. Сухим. А. Сухий записал 7 мотивов. Самым интересным оказался: «Гоньте качкы», М. Тулек зарисовал дом, вид, характерные лица. Вечером в 19 час. поехали в Полянку (Нехваль Полянка). Местное население, гимназисты из гуменской русской гимназии, учитель Н. Ставровский, священник встретили нас гостеприимно.

20. авг. 1948 г. Полянky.

Вечером 19 августа мы прибыли в Нехваль Полянку. Был праздник Преображения, и по-

тому нас по серед села зустріла група селян и молодіж, из котрої виділился и первым привітствовав нас секретарь Союзу молодіж Карпат. Вскоре прибул на место зустріч и местный учитель Александр Ставровский.

Уже по пути ведение експедиції решило не вваливаться всем составом в одно место с двух соображений: во-первых, чтобы не лечь грузом на одну семью учитель ли это, священник или другой, принимавший нас, во-вторых, если обідать у одного 11 людям, то и следовало бы спросить: сколько платить а средства были у нас самые ограниченные: на бензин даже не хватало.

Потому то в Нех. Полянке и пошли некоторые разногласия, ибо учитель вместе с Союзом молодіж приготовили пропитание и ночлег в школе т. е. был проведен сбор продуктов среди селян с тем, что жена учителя приготовит; нанесут в класс школьного здания соломы, чтобы можно переспать. Незная о подготовительной работе полянчан, зав. експедиції проф. Г. Ю. Геровский возражал, но после было выведено решение; ходить на общий стол в школу, а на ночлег люди должны были быть размещены, что . . .

Додатки (у вигляді записок на окремих папірцях)

В. Сидор — 17. 8. 48. Олька

Так как проф. Костюк уехал; пришлось мне самому записывать мелодии танцев, но все таки записал:

«Собитку» — чардаш, записаны урывки с Гоя Дюнди, так как Гоя Дюндя хоровод вымер и уже не проводится. «Колядка», «Каричка».

17. 8. 48. Русская Поруба

Записаны танцы: «Черяна»
«Каричка»

«Гоя Дюню» не проводят — им даже не знакома, а имеют различные хороводы, игры — пасхальные обряды, кот. записаны у меня.

Записана с тов. Сухим «Колядка».

18. 8. 48. В. Радвань

Так как там не было приготовлено для нас — и в программе нашей не была Радвань — я захватил несколько песен и «Пасхальные обряды».

18. 8. 48. Нижня Яблонка

С тов. Сухим записал: «Гоя Дюндя»
свад. танец «Плещины»
«Чардаш»
«Каричка»

20. 8. 48. В. Сидор

С тов. Сухим мы работали до 2 ч. по полуночи. Работа с ним вышла удачной.

М. Тулик — 17. 8. 48. Выш. — Нижня Радвань

Зарисував в Нижній Радвані 1 тип (портрет старця), 2 кресби соломяних домів.

18. 8. 48. в Ниж. Яблонці

1 акварель — характеристичний дім, 2 види того самого дому з переду і з боку, 2 характеристичні типи людей, і один плян дому.

Ст. Гапак

Колбовцы — Муж. крой.

Олька — Народна ноша жіноча, дівоча і мужеська

Р. Поруба. Жіноча ноша.

Н. Яблонка. Зав'язаня хустини.

Муж костюм — 2 типи.

Нехв. Полянка. 20. 8. 48.

Конструкція дома.

Мужеські костюми і дівочі.

Інформації про записи пісень

1. Застава, застава, червена зас.
2. Пуст'те нас до хыжон'кы
3. Застольная:
Капуста, капуста
Яка ты ласкава
Шытку челядоньку . . .
4. Прілет'іл соколочок
сів собі за столочок

1. Рус. Кручов:

1. Ондава, Ондава, в 2 вариант.
2. Каричка, каричка
3. Раньше когут спивать
4. (Мочи дзивче конопе)
5. Повидают люде, в 2 вар.
6. Куме, куме, дайте вина
7. А на Яна
8. Добре женам у том старом краю
9. Ей жните жены
10. Колыбельная
11. Як я пиду с кудилью
12. Ей, Боже, Боже . . .

Всього 13 мелодий.

2. Рус. Поруба:

1. А на Яна
2. Ей у саду, саду
3. Винчуем — застоль.

Всього 3 мелодии.

3. Олька:

1. Крыйтеса (? — С. Г.) молодята
2. Сусидова дивка
3. Колыбельная
4. А на Яна
5. Заграй циган чардаш
6. За Дунае
7. Была я червена

Всього 7 мелодий.

4. Н. Яблонка:

1. Гоя Дюндя — Пусьтэ вы нас
— Очерисный (? — С. Г.) парубочок
2. А мой милый такой был
3. Где тот овечка
4. Зла баба
5. Гоньте качкы

Всего 7 напевов.

5. Нехв. Полянка:

1. 16 пасх. хоровод и свадебных
на 3 напевы
(На роваш, Мамочко, Ой подь Боже до нас)
2. Ей капуста
3. Прийшли сме преданы
4. Ей идеме идеме до шлюбу
5. Колыбельная
6. Коли м была мала
7. Застава, застава — 2 вар.
8. Прилетав соколочок

Всего 11 напевов.

В Пыхнях Тулик нарисувал плян дому, один типичный портрет старика, 1 акварель дому.
В Звалі нарисувал церков і 1 красвид.

Зображення на фільмах:

- Film č. 15:
1. krajinka pred Ofkou
 2. pohľad na Ofku
 3. tri chalupy
 4. chalupa s dvorom a prístavbami
 5. chalupa, dvor, hosp. náradie
 6. senník
 7. oborih
 8. baba — detail
 9. dve baby spolu
 10. dievčatá skupinka
 11. 12. záberov dievčat v kroji

Film č. 16, A:

1. záber dievčat v kroji
2. nevesty v kroji
3. nevesty v kroji
4. včelí úľ
5. starý dom pre p. Dubaja
6. chalupa s prostredím
7. časť kroja Niž. Radvaň
8. žena v čepci
9. dve baby v čepci
10. iný (? C. Г.) záber
11. dom
12. dom

Film č. 17:

13. kroj v Vyš. Radvani
14. kroj v Vyš. Radvani
15. krajinka
- 16.

Film č. 18, T:

- Ruská Poruba
1. — 2. zábery pre p. Dubaja
 3. starý typický dom
 4. chalupa s príslušenstvom
 5. kostol
 6. kostol v protisvetle
 7. krajinka s radom domov
 8. chlapec na koni
 9. tance 10. 11. 12.

Film č. 18:

- Vyšná Jablonka
1. chalupa
 2. chalupa iná s dvorom
 3. tance pre Sidora
 4. tance pre Sidora
 5. tance pre Sidora
 6. kostol
 7. kostol iný záber
 8. nevesta kope zemiaky
 9. pradenie fanu Niž Jabl.
 10. pradenie fanu Niž Jabl.
 11. chalupa s dvorom
 12. dve chalupy
 13. pohľad na Niž. Jabl.

Film č. 19:

- Nižná Jablonka
1. večerná idyla
 2. večerná idyla
 3. stará pec
 4. kút izby s obrazmi
 5. typická chalupa
 6. typická chalupa
 - 7.
 - 8.
 9. mlyn v X
 10. mlyn v A
 11. zariadenie pekárne
 12. zariadenie drevenej pekárne v X

Film č. 16:

- Kolbovce
1. nevesta v kroji	7. dievča v kroji iný záber
2. nevesta v kroji iný záber	8. skupina chalúp s krajom
3. nevesta v kroji iný záber	9. typická chalupa
4. detail výšivky	10. dve nevesty
5. dievča v kroji	11. pre p. Dubaja maliarsky záber
6. dievča v kroji iný záber	12. pre p. Dubaja maliarsky záber

Resumé

Stepan HOSTYŇÁK. *Príspevok k poznaniu prvej národopisnej expedície Rusínov-Ukrajincov Česko-Slovenska*

V auguste roku 1948 sa uskutočnila prvá národopisná expedícia Rusínov-Ukrajincov Česko-Slovenska. Cieľom výpravy bolo zozbierať materiál pre pripravované múzeum tohto etnika a pre niekoľko základných publikácií o jeho živote. Neúplný denník účastníka prvej národopisnej výpravy Alexeja Farinyča chce byť jedným z príspevkov k poznaniu predmetnej akcie.

Резюме

Степан ГОСТИНЬЯК. *Заметки о первой этнографической экспедиции русинов-украинцев Чехо-Словакии*

В августе 1948 года осуществилась первая этнографическая экспедиция русинов-украинцев Чехо-Словакии. Цель этой экспедиции — собрать материал для готовящегося к открытию музея этой этнической группы, а также собрать материал для нескольких основных публикаций о ее жизни. Неполный дневник участника первой этнографической экспедиции Алексея Фаринича является ценным вкладом к познанию содержательной стороны экспедиции.

Zusammenfassung

Stepan HOSTYŇÁK. *Bericht über die erste ethnographische Expedition der Ruthenen-Ukrainer der Tschecho-Slowakei*

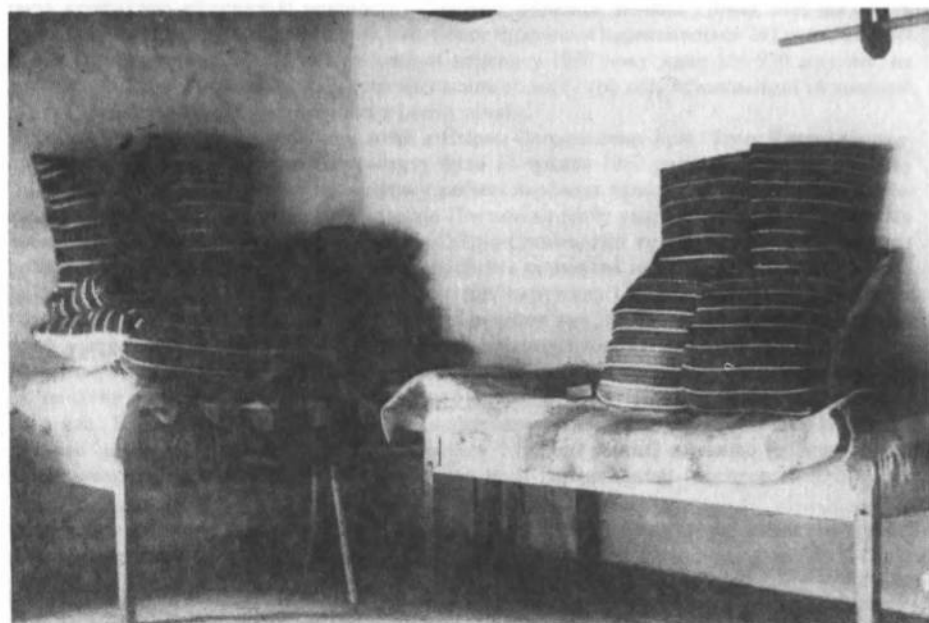
Im August 1948 fand die erste ethnographische Expedition der Ruthenen-Ukrainer der Tschecho-Slowakei statt. Das Ziel dieser Expedition war es, Material für das in Vorbereitung begriffene Museum über die Geschichte dieses Volkes und für einige Publikationen über dessen Leben zu sammeln. Das unvollständige Tagebuch des Teilnehmers an dieser Expedition Alexej Farinyč kann uns damit besser vertraut machen.

1. Дом-музей в деревне Купчицы, 2007 г. Фото: А. С. Сидоров

2. Интерьер дома-музея в деревне Купчицы, 2007 г. Фото: А. С. Сидоров

МОВОЗНАВСТВО

НАЗВИ УКРАЇНСЬКИХ СІЛ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ З ОСНОВАМИ **jěl̩cha, *sed̩lo (*jedla), *běl̩** (На матеріалі двомовних печаток)*

Микола ДУЙЧАК, *Пряшівський педагогічний факультет
Кошицького університету ім П. Й. Шафарика*

Словаччина у національному відношенні характеризується строкатістю. Крім словаків тут живуть компактно національні меншості — мадяри, українці, поляки і німці. Нас цікавлять області з українським населенням, де за нашим дослідженням нараховується 263 села, які зберігають українську говірку. В них за даними перепису 1980 року живе 116 930 жителів, не говорячи про значну міграцію сільського населення до міст, про села асимільовані та виселені у зв'язку із спорудженням водоймищ та в інших цілях¹.

Українське населення в основному живе в Східно-Словацькому краї. Тому Радою Східно-Словацького крайового народного комітету було 17 травня 1967 року прийнято Постанову № 131 про дальше поглиблення принципів у роботі народних комітетів сіл та міст з українським населенням. Серед цілого ряду пунктів Постанови нашу увагу привернув той, де говориться, що «на ділянці внутрішньої справи Східно-Словацький крайовий народний комітет буде дбати про те, щоб відділи внутрішніх справ тих окружних народних комітетів, де живе українське населення компактно, забезпечили для окружних і місцевих народних комітетів виготовлення двомовних словацько-українських печаток там, де їх досі немає, для службових потреб у стосунках з громадянами української національності». Для громадян словацької національності МНК українських сіл дали виготовити печатки тільки із словацьким текстом (див. печатки № 1—4). Тільки в Гуменському округу цей пункт Постанови був реалізований послідовно. В багатьох українських селах інших округів двомовні печатки після 1970 року поступово перестали вживатись. Це пояснюється тим, що даному питанню не приділялась належна увага. Свого часу Українська Народна Рада Пряшівщини² (печатки № 5, 5а), яка

* Після листопадової революції 1989 р. двомовність на території українського етносу повністю зникла.

¹ Так були виселені Валяшківці в 1937 році, Блажив у 1956 році, Валків та Петеївці в 1966 році, Дара, Звала, Велика Поляна, Руське, Смолник, Старина, Остружниця в 1986 році. В останніх семи селах жило 3110 чоловік.

² І. Ванат. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. Книга друга. Пряшів, 1986, стор. 205—289.

№ 1

№ 2

№ 3

№ 5 з 1945 р.

№ 5а з 1946 р.

№ 4

Печатка № 6 з 1948 р.

Печатка № 7 з 1949 р.

виникла після війни в 1945 р., на захист національних прав українців та Реферат українських шкіл, заснований при відомстві уповноваженого Словацької Народної Ради у справах народної освіти і культури (див. печатки № 6—7) послідовно дбали про те, щоб утворювані місцеві народні комітети та школа в українських селах мали тоді ще із словацько-російським текстом печатки (див. печатки № 8—11).

Печатки № 8—11

Слід зазначити, що двомовність торкається лише печаток місцевих народних комітетів, шкіл та сільських бібліотек. Усі інші установи — осередки охорони здоров'я, участки народної безпеки, всі організації виробничої сфери й народного фронту — мають одномовні печатки. Донедавна партійні організації українських сіл мали двомовні словацько-українські печатки (див. печатки № 12—14 з 1981 та 1983 року), які невідомо чому було замінено одномовними (печ. № 15).

Основне завдання печатки, як відомо, полягає в засвідчуванні її відтисками правильності, цінності документів. Знаки і тексти печаток відображають історію, говорять про культурний

DEDINSKÁ ORGANIZÁCIA
KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA
Radvaň, okres Humenné
СІЛЬСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ СЛОВАЧЧИНИ
Радвань, округ Гумене

DEDINSKÁ ORGANIZÁCIA
KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA
JEDLINKA, okres Bardejov
СІЛЬСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ СЛОВАЧЧИНИ
ЯЛІНКА, округ Бардіт

DEDINSKÁ ORGANIZÁCIA
KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA
Olšavka, okres Svidník
СІЛЬСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ СЛОВАЧЧИНИ
ОЛШАВКА
округ Свіднік

ZÁKLADNÁ ORGANIZÁCIA
KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA
OLŠAVKA
okres Svidník

Печатки № 12 — 15

рівень людей певного суспільства. Тому нас цікавить мовна сторінка українського тексту двомовних печаток. Замовлення на виробництво печатки з відповідним текстом дає установа, організація чи завод. Назви заводів, установ, міст та сіл встановлені державними органами. Жаль, назви сіл та міст з українським населенням в їх народно-літературній українській формі ніколи не було кодифіковано. Тому вони не можуть потрапити в жоден лексикон³, внаслідок чого вони виступають в українському тексті 2-мовних печаток в найрізноманітніших формах, які й піддаємо аналізу.

1. Назви сіл з основою «вільха»:

А. ВІЛЬШАВКА. При досліджуванні мікротопонімії українських сіл Східної Словаччини ми записали понад 70 назв, утворених від основи **вільх-а**. Наприклад: **Вільхы, Вільш, Вільшник, Вільшыны, Вільшаец** і т. д. До них треба віднести і назви сіл. Одним з таких є село з офіційною словацькою назвою **Oľšavka**⁴ на Свидничині з похідними **oľšavský; Oľšavčania, Oľšavčan, Oľšavčanka**. Форму **Oľšavka** (з твердим [l]) було кодифіковано в 1948 році. Підкреслюємо, що [l] у даному випадку є історично м'яким.

Місцеве населення своє село називає **Вішавка**, родовий відмінок **Вішавкы**, місцевий відмінок у **Вішавці**; прикм. **вішавський, -а, -е**; назви жителів: **вішавчане, вішавчани, вішавчанка**, але в сусідніх селах Буківці, Кожухівцях та Руському Кручові ці назви вживаються з суфіксом **-яні**: **вішав'яне, вішав'яни, вішав'янка**. З наведених вище форм видно, що назву села утворено від основи **вільх-а**, яка на українському мовному ґрунті розвинулась з праслов'янського *jělšha. Після зміни [je] в [o] виникла староруська форма **ольха** (порівняй це *jedīnъ — одинъ, *jesenъ — осень, *jelennъ — олень, *jezero — озеро і т. д.). Форма **вільха** виникла в результаті фонетичних змін в історичному процесі. Приголосний [v] є приставним звуком перед голосним [o], який, в свою чергу, попавши у закритий склад змінився в [i], що дало **вільха** <вольха>*ольха⁵.

Треба зауважити, що розмовно-народна форма назви **Ві(ль)шавка** (тут [ль] у кінці складу перейшло в губне [в] і повністю у вимові зникло) ніколи в офіційні документи не проникло. Сучасна офіційна словацька назва **Oľšavka** має у своєму складі східнослов'янську основу **ольха**, а не основу, характерну для словацької літературної мови **jelša**, яку знаходимо в назві села **Jelšava** біля Рожняви. Український відповідник назви, як видно на двомовних печатках №№ 16—18, є калькою офіційної словацької назви, хоч говіркова форма назви є по суті літературною українською формою. Між іншим, таких самих змін зазнало і побутове в селі прізвище **Вівсяник**, офіційна форма якого є **Ovsanfk**. Це є лише свідченням того, що люди, які несуть пряму відповідальність за українські справи, народним нехтують.

Knaditeľstvo Základnej deväťročnej školy.

1. až 5. ročník v OĽŠAVKE

Дирекція основної дев'ятирічної школи -

1. - 5. клас ОЛЬШАВКА

№ 16 Печатка з 1959 року

№ 17—18 Сучасна печатка школи та М Н К

³ Виняток становить назва міста Пряшів, яку поряд з Прешов наводить Український радянський енциклопедичний словник, том 3. Київ, 1968, стор. 70.

⁴ Словацькі назви взяті із Slovníka slovenského jazyka, VI., Dodatky, SAV Bratislava, 1968.

⁵ І. Панькевич. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Прага, 1938, стор. 106—108.

№ 19. Одна з перших печаток школи після визволення

№ 20 з 1951 р.

№ 21 з 1969 р.

№ 22. Сучасна печатка школи (1987 р.)

Б. ВИШНЯ ВІЛЬШАВА. Від основи *вільх*-а утворено і назву дальшого села на Свидничині, а саме **Вышня Віл(ь)шава**, род. **Вышньої Вільшавы**; прикм. *вил(ь)шавський*, -а, -е; назви жителів: *вільшавчане, вільшавчан, вільшавчанка*. У Руському Кручові й Брусниці говорять, що з ними сусідять **Вівшавы**, маючи при цьому на увазі Вишню і Нижню Вільшаву, а назви жителів творять з допомогою суфікса **-яя**: *вівшав'яне, вівшав'ян, вівшав'янка*. Слід підкреслити, що множинний характер назви інколи виступає у формі родового відмінка по відношенню до одного села, наприклад, «ідемо з Вышніх Вівшав». На запитання, як називається ваше село, люди відповідають по-різному: **Вышня Віл(ль)шава, Вівшавы, Вышня Ольшава** і т. д. У Краєзнавчому словнику сіл Словаччини, поряд з мадярською формою *Felső Olsva* з 1808 року, виступає на другому місці тодішня, правда, дещо спотворена народна форма назви *Wisni-Olssawy*. Крім цього, з народним відповідником назви споконвіку взаємодіє не на його користь її словацько-офіційний різновид *Vyšná Olšava*, прикм. *vyšnoolšavský*, назви жителів: *Vyšnoolšavčania, Vyšnoolšavčan, Vyšnoolšavčanka*, кодифікований у 1920 році. Найбільше спотворену форму назви живає і наша преса. У двадцять восьмому номері газети «Нове життя» за 1986 рік читаємо: «У багатій художній програмі виступив колектив з Вишньої Ольшави . . .» (стаття «Фініш районних свят», стор. 1). Не дивно, що така форма назви села попала у текст двомовної словацько-української печатки (див. печатку № 21). Ігнорування народної форми назви села веде до зневажування національного почуття нащадків Михайла Андрійовича Балудянського⁶, першого ректора Петербурзького університету, який у 1769 році народився у Вишній Вільшаві. З метою запобігти неправильному вживанню назви, пропонуємо такі літературні відповідники: **Вишня Вільшава**, род. відмінок **Вишньої Вільшави**; прикм. **вишньовільшавський**, -а, -е і **вільшавський**, -а, -е; назви жителів: **вишньовільшавчани** і **вільшавчани, вишньовільшавчанин** і **вільшавчанин, вишньовільшавчанка** і **вільшавчанка**. Зауважуємо, що назви жителів можуть творитись і з допомогою суфікса **-яя**.

⁶ Носіями цього прізвища нині у селі є 16 чоловік трьох сімейств. Але у метричній книзі наявний і різновид з «о» — **Balodžanský**. І. Панькевич у записі на церковній книзі львівського видання з 1642 року, знайдений у селі, наводить це прізвище у формі Балутянський, виведене, за його словами, від назви Балутка на північному боці Карпат (І. Панькевич, Матеріали . . . стор. 48, 182). Серед 54 прізвищами, побутуючими в селі, переважна більшість з них є східно-слов'янського походження типу Буряк, Вовк, Данчішын, Демко, Данчшын, Мікула, Русинко, Цап та ін. Правда, є і прізвища гуральські «польські», наприклад, Сташю, Гоншен'їца, носії яких до села за останні роки прижились.

В. ВІЛЬШАВИЦЯ. Від основи *вільха*, що розвинулось з *вўльха* < **oľsha* < **jeľsha* утворено і назву села Вільшавиця, яке разом з сусідніми селами Нижні Репаші та Ториски утворює компактно українську мовну область біля Левочі на Спиші⁷. Село під час нашого дослідження (листопад 1986 р.) нараховувало 115 дворощ, у яких жило 489 чоловік. Жителі села говорять українським діалектом, який зберігає усі фонетичні особливості, описані І. Панькевичем та В. Латтою. Система голосних визначається наявністю таких фонем: *і, ў, е, а, о, у, ы*⁸. У складі даної системи виступає лабіалізований звук [ў «і»], що появляється як рефлекс старого закритого **о*. Таке [ў] виступає і в назві села та похідних від неї утвореннях: **Вўшавіца**, род. відм. **Вўшавіці**, прикм. **вўшавський**, -а, -е; назви жителів: **вўшав'яне, вўшав'яни, вўшав'янка**, а також у назві недалекого хутора **Пўпрўч**, род. відм. **Пўпроча**; Прјашўв, род. відм. Прјашова та в цілому ряді мікротопонімичних «хотарних» назв: Щўб, род. в. Щоба; Перелўг, род. в. Перелога, Гўркы, Попўв вершок, Сухий котел, род. в. Сухого кўта і т. п. Словацькі відповідники замість [ў] мають етимологічне **о*. Порівняй: **Ofšavica, ofšavický, Ofšavičania (i Ofšaviania** з прімітною lok.) **Ofšavičan, Ofšavičanka; Podproč** і т. д.

Вільшавиця є селом гірського характеру, лежить на висоті 800 м над рівнем моря в долині потоку, який офіційно називається *Ofšavica*, але місцеве населення його називає Ярок, [котрий тече дови дедином а вг'їкат зо жрїдел Споза Гўрок, с Цервўвца, з Глїник а з Гїбавеї]. Понад 55 % жителів села працює в місцевій артілі «Мієг» (див. печатку № 23), яка об'єднує села Вільшавиця, Брутівці, Ториски, Вишні і Нижні Репаші, Павляни. Частина людей зайнята в промислових підприємствах у Попрадї та Кошицях.

Початкову школу, яка тут існувала до і після 2 світової війни (див. печатки № 24—25), було через малу кількість дітей у 1985 році закрито, а дітей переведено у Нижні Репаші. В 1986/87 навч. році було у селі 36 дітей шкільного віку. Організатором культурного життя в селі є директорка дитсадка Марія Головач. Підготовану нею програму мали можливість бачити учасники свідницьких свят. В рамках округу вони беруть активну участь в огляді фольклорних груп під назвою «*Nálepkov odkaz*» у Сміжанах. Шкода тільки, що місцеві українські народні пісні⁹ вони мусять перекладати і співати по-списьки¹⁰, тобто по-словацьки.

Цікавим є і репертуар особових імен села. Найпоширенішими чоловічими іменами є Яньчо, Мішьо, Петро, Мікула, Юра, Онда, Йошко, Юско, Вашьо; жіночі — Маня, Ганя, Галька, Іля, Уля, Юстина, Катуша. У метриках зустрічаємо велику кількість імен сучасного словацького календаря — Мілан, Маріян, Душан; Бетка, Рената, Моніка, Даріна і т. д. Отже, своєрідний національний характер село зберігає завдяки типовому українському місцевому діалекту. Його треба розвивати на народній основі, до якої, крім іншого, належить і літературний народний відповідник назви села, а саме: **Вільшавиця**, род. відм. **Вільшавіці**, прикм. **вільшавський** (і вільшавицький), назви жителів: **вільшав'яни, вільшав'яни, вільшав'янка**¹¹.

⁷ Українську говорячу область Списько-Нововеського округу творять села Гельцманівці (1858 жителів), Вільшавиця (469), Завадка (818), Нижні Репаші (343), Порач (1028), Словінки (2246), Ториски (637), Угорна (385). Разом 7 784 жителі, з яких лише 172 голоситься до української національності. *Sčítanie ľudu, domov a bytov k 1. novembru 1980 v okrese Spišská Nová Ves. Vydalo Okresné odd. Slovenského štatistického úradu v Sp. Novej Vsi, 1982, s. 16, 86—91.*

⁸ В. Латта. Фонологические системы украинских говоров Восточной Словакии, ж. «Дукля», ЦК КСУТ, Пряшів, 1961, стор. 104—110.

⁹ Моя маті мава
і я буду теля,
не пїду за газду
лем за учїтеля.
Яничку, Яничку,
воз нашу Ганичку,
даст ті отец вўвки,
корову і пщўвки.

¹⁰ Moja mac maľučka
і ja budzem teľa,
perujdzem za gazdu
lem za učiteľa.
Jaňičku, Jaňičku,
vež našu Haňičku,
da ci ocec volki
і kravu і včelki.

Вўвки бдут орати,
корова доїти,
пщўвки ш'а ті будут
в загрод'ї роїти.
Volki budu orac,
kravu budžež dojic,
včelki še ci budu
po zahradze rojic.

¹¹ Зузку Павликову в Нижніх Репашах «зовїут Вішав'янка, бо є родом з Вішавіці». В Торисках і Н. Репашах дієслово бути в минулому часі має форму був, быва, а у Вільшавіці бул, була, тому вільшав'ян називають **буляниє**.

№ 23

№ 24 Печатка школи
з 1949 року

№ 25 Печатка школи
з 1985 року

Г. ВІЛЬШИНКІВ. На адміністративній карті Гуменського округу, в його північній частині біля кордону з Польщею, де з Бескида бере початок ліва притока річки Виравки, розташоване село з офіційною словацькою назвою **Oľšinkov**, від якої похідні **oľšinkovský**; **Oľšinkovčania**, **Oľšinkovčan**, **Oľšinkočanka**. В існуючих лексиконах наводяться найрізноманітніші форми даної назви, але скрізь і завжди, як і в попередніх випадках, відсутній її народний відповідник, а саме **Вышынків**, род. відмінок **Вышынкóва**, прикм. **вышынківський**, -а, -е; назви жителів: **вышынківці** (і **вышынківчане**), **вышынківчани**, **вышынківка** (і **вышынківчанка**), вірніше, олітературнений народний відповідник **Вільшинків**, -ова; **вільшинківський**, -а, -е; **вільшинківці**, **вільшинковець**, **вільшинківка**, але також утворення із суфіксом -чан: **вільшинківчани**, **вільшинківчанини**, **вільшинківчанка**. В основі аналізованої назви, як видно, лежить праслов'янський апелятив *jěšcha, з якого в історичному процесі розвинулось ольха>вільха>вільш. Наведені зміни, виступаючи спочатку лише як загальна тенденція, поступово здобули значення мовної закономірності, а з нею слід рахуватись. Цю закономірність через незнання, байдужість чи нехотіння не можна обминати. Треба мати на увазі, що словацька й українська мови — це дві системи, одній відповідає **Oľšinkov**, а другій — **Вільшинків**. Існування назви в літературних фонетичних різновидах двох мов на одній печатці не лише можливе, а необхідне. Чому було створено штучну назву **Ольшинків**, вживану нашою пресою¹² та наявну на двомовних печатках (див. печатки № 26—27) — важко порозуміти. **Вільшинківчани**

№ 26

№ 27

— етнічно східні слов'яни, українці, хочуть зберегти основні риси своєї мови і в назвах, бо все це є складовою частиною їхньої історії, культури.

В 1970 році, за даними статистики, у **Вільшинкові** мешкало 170 чоловік. У 1987 р. там жило 70 чоловік, з того до 30 років 15, до 40 — 6, до 50 — 12, над 50 — 37 (з них 25 пенсіонерів). Є там лише 5 дітей шкільного віку, які відвідують 5 км віддалену **Виравську** основну школу. В селі майже немає молодих людей. З 50 житлових будинків 22 порожніх, покинутих. В них раніше жили старі люди; їхні діти, шукаючи роботи, переїхали жити у міста — переважно **Гуменне** та **Меджилабірці**. Внаслідок постійного зменшення кількості населення, постановою **Гуменського** окружного народного комітету було вирішено село **Вільшинків** від 1 січня 1986 року адміністративно приєднати до **Вирави**.

¹² Газета «Нове життя», орган ЦК КСУТу Пряшів, № 27/1986, стаття «Вагони смачного корму», стор. 4.

2. Назви сіл з групою [dl] у своєму складі:

А. **НОВОСЕЛИЦЯ**. У північно-східній частині території Словаччини, де сходяться кордони СРСР, Польщі та ЧСФР розташоване село з двослівною офіційною назвою *Nová Sedlica*, прикм. *novosedlický* і *sedlický*, назви жителів: *Novosedličania* і *Sedličania*, *Novosedličan* і *Sedličan*, *Novosedličanka* і *Sedličanka*. Стержневий компонент сучасної офіційної назви, кодифікованої в 1927 році, має у своєму складі, як бачимо, спільнослов'янську групу [dl]. Назву утворено з допомогою топонімічного суфікса *-ica*, приєднаного до праслов'янської основи **sedъlo*¹³. Правда, розмовно-побутовий відповідник **Новоселиц'я**, як і похідні від нього утворення — прикм. **новосільський**, -а, -ой; назви жителів: **новосільці**, **новосільський** (чоловік), **новосільська** (жона) і **новосілка**¹⁴ характеризуються зміною [dl] в [l].

Зміна групи [dl] в [l] належить до пізніших фонетичних явищ спільнослов'янської мови (не пізніше VI ст. н. е.)¹⁵. Така зміна відбулася в тих говорах спільнослов'янської мовної єдності, з яких сформувалися східно- і південнослов'янські групи мов. В них проривний [d] у сполученні з [l] зблизилися й злилися, утворивши спільну артикуляційну одиницю, в якій проривний компонент поступово втратився.

Про такі зміни свідчить і перша письмова згадка про село з 1630 року та перший публікований список сіл Угорщини з 1773 року, де назва виступає без проривного компонента [d], а саме: *Rosczel vel Nouoszelicze*¹⁶, *Novo Szelicza*¹⁷.

У західнослов'янських мовах, куди належить і словацька мова, подібного злиття не відбулося й обидва звуки — проривний [d] і сонорний [l] — вимовляються як самостійні одиниці, тому в них не виникло умов для спрощення [dl].

Отже, як словацький офіційний, так і розмовно-побутовий український відповідники назви утворено згідно з правилами однієї й другої мов. Але аналіз двомовних печаток села говорить про наше недбайливе ставлення до свого. Наприклад, народна форма **Новоселиця**, на печатці місцевого народного комітету (див. печатка № 33) гостро контрастує з кальками словацької офіційної назви **Нова Седлиця(а)** на печатках МО КСУТу, основної школи та місцевої народної бібліотеки (див. печатки № 28—32), тих установ, які повинні вщеплювати народу дубов

№ 28 (1947)

№ 29 (1966)

№ 30 (1987 — сучасна печ.)

¹³ V. Machek. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. с. 539.

¹⁴ Новосілкою кличуть Влену Дарянин в Ублі та Марю Гаврилову в Бенятині.

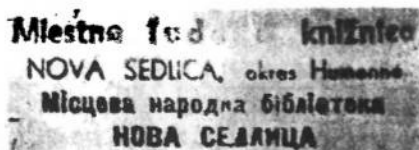
¹⁵ Однак цей процес був живим і на ранньому етапі історії східнослов'янських мов, про що свідчать іншомовні лексичні запозичення. Так, старонімецьке ім'я *Gutleib* (сучасне *Gotlib*, що прийшло до нас в той час, на східнослов'янському ґрунті втратило звук [t] у звукосполученні [tl] і змінилося на Гъльѣбъ. Проте в час занепаду зредукованих процес спрощення в групах [dl], [tl] вже перестали діяти, тому нові подібні сполучення, що виникли внаслідок такого занепаду, спрощенню не піддалися (сідло, мітла, світло < сєдьло, метъла, свѣтъло). М. А. Жовтобрюх та кол. *Історична граматики української мови*. Київ, 1980, стор. 47.

¹⁶ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. Bratislava 1977, zv. 2, стор. 324.

¹⁷ *Lexicon universorum rengei Hungariae locorum populosorum* (z roku 1773). Budapest 1920. Цитовано за працею М. Majtán. *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*. Bratislava 1972, стор. 39, 369.

№ 31 (1987)

№ 32

№ 33

до свого. Їхнім слідом іде і наша преса. У газеті «Нове життя» № 4 за 1984 рік, стор. 1 читаємо: «. . . голова Новоседлицької організації пожежників був нагороджений медаллю . . .», наперекір існуванню чудової народної форми **новосільський**. Всебічний мовний аналіз назви, маючи на увазі її носіїв, дає право встановити такі літературні відповідники: **Новоселиця**, род. відм. **Новоселиці**; прикм. **новосільський**, -а, -е; назви жителів: **новосільці**, **новоселець**, **новосілка**.

Б. ЯЛИНКИ. До назв, у складі яких історично виступала спільнослов'янська група [dl] належить і назва села **Ялинки** на Бардіївщині, родовий відмінок **Ялинок**¹⁸, прикм. **ялинський**, -а, -е; назви жителів: **ялинчане**, **ялинчан**, **ялинчанка**. Під впливом словацького офіційного найменування поодинокі можна зустріти і з формою **Ялинка**, наявною у тексті сучасних двомовних печаток (див. печатки № 34—37). Цікаво, що народний відповідник назви ніколи не проникнув в офіційні списки сіл, так звані лексикони. Народну форму родового відмінка, а саме «. . . до села Ялинокъ, . . .» наводить із запису з 1774 року в своїх матеріалах І. Панькевич¹⁹.

Назву утворено від загального іменника **ялинка**, що є здрібнілою формою до **ялина** із значенням «високе хвойне вічнозелене дерево родини соснових». В основі назви лежить праслов'янська форма **jedla** (<*edlā)²⁰, яка на східнослов'янському ґрунті зазнала суттєвих змін. Першою важливою зміною є спрощення групи [dl], тобто утрата проривного компонента [d].

¹⁸ «Будучи учнем шостою класу основної школи в Нижньому Верлиху, — згадує д-р Ладіслав Грешлик, старший викладач Кафедри образотворчого мистецтва Пряшівського педфакультету, — до нас приїхали на фізкультурні змагання учні з Ялинок. Тоді я вперше зустрівся з цією чудовою народною назвою села, яке, хоч і не так далеко від нас, я знав лише назвою Йедлінка».

¹⁹ І. Панькевич. Матеріали до історії мови південнокарпатських українців. Науковий збірник Музею української культури в Свиднику, книга 2, Пряшів, 1970, стор. 136.

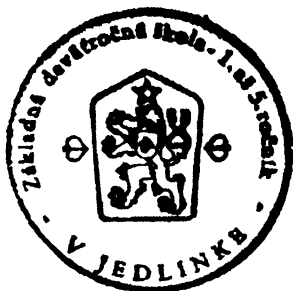
²⁰ V. Machek. Etymologický slovník . . . , стор. 220. — Гіпотезу про походження з «праєвропейського» субстрата див. ще у Махека Česká a slovenská jména rostlín, Praha 1954, str. 35.

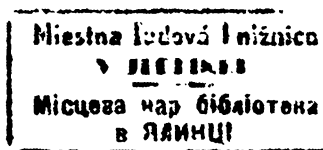
№ 34 1986 р.

№ 35 1987 р.

№ 36 1977 р.*

№ 37 1986 р.

Другою фонетичною особливістю треба вважати зміну початкового [je], яке в певних умовах змінилось в [o]. Слід зауважити, що не завжди сполучення [je] розвинулось в [o]. Окремі слова української мови знають зміну [je] в [ja]. Таким є і слово ялина, яке розвинулось з давньоруського йелина, замість сподіваного олина²¹.

Словацький відповідник назви *Jedlinka* (похідні *jedlinský*, *Jedlinčania*, *Jedlinčan*, *Jedlinčanka*) зберіг як групу [dl] так і початкове [je], тому що наведені фонетичні зміни, характерні для української мови, в діалектах, які творять основу словацької мови, не відбулися. Підсумовуючи результати нашого аналізу, пропонуємо в основу унормованого українського відповідника покласти народну форму назви, а саме **Ялинки**, род. відм. **Ялинок**, прикм. **ялинський**, -а, -е; **яличчани**, **ялинчанин**, **ялинчанка**.

3. Назви сіл з основою білий:

А. **БІЛОВЕЖА** — це розмовно-побутовий відповідник назви села на Бардіївщині, род. відмінок **Біловежы**, прикм. **біловес'кый**, -а, -е; назви жителів: **біловеш'чани**, **біловеш'чан**, **біловеш'чанка**.

За своєю будовою назва є складною. Її перший компонент утворено від спільнослов'янської основи *bělъ, де за праслов'янське [ѣ] в словацькій мові виступає рефлекс [e] (*belica* «біла слива», але *biely*²²), а в українській — [і] (білий). Фонетика діалектної форми назви свідчить про

*Школу в 1977 році було закрито, бо в селі мало дітей шкільного віку.

²¹ О. П. Безпалько та кол. Історична граматика української мови. Київ, 1957, стор. 115.

²² Зміна ѣ в іє в словацькій мові є пізнішого походження. Див.: J. Stanislav. Dejiny slovenského jazyka. Úvod a hláskoslovie. SAV Bratislava 1956, стор. 336.

те, що її творцем є предки місцевого українського населення²³. Словацький відповідник було утворено згідно з закономірностями словацької мови: *Beloveža; belovežský; Belovežania, Belovežan, Belovežanka*.

№ 38*

№ 39

№ 40

№ 41

№ 42

№ 43

Наша преса послідовно вживає народну форму назви, яка є літературною формою. Так ми її зустрічаємо на печатці місцевого народного комітету та КСУТу (див. печатки № № 38, 40). Правда, на шкільній печатці (№ 41) назва села виступає у транслітерованій формі з рядом інших помилок в її тексті.

Цікавими з мовного боку є двомовні післявоєнні словацько-російська печатка місцевого народного комітету з 1950 року та церковна печатка періоду православ'я 50—60 років (печатки № 42—43). Похідні від назви українські утворення докорінно відрізняються від словацьких утворень словотворчими формантами: прикм. має суфікс -зький — *біловезький*, а назви жителів — -чан: *біловезчани, біловезчанин, біловезчанка*. Їх і пропонуємо вживати.

²³ Під час нашого дослідження (травень 1987 р.) у Біловезі в 226 дворах мешкало 840 жителів. 30 житлових будинків було порожніх, молодь відходить жити у міста. У 2-класній школі у 1—4 класах навчається 47 дітей. Старші класи основної школи, п'ятий та восьмий, було переведено в Бардієв, де 2 години тижнево продовжують факультативно вивчати рідну мову. Дитсадок відвідує 38 дітей. Осередок охорони здоров'я та правління ЄСГА біловезчани мають у Новійці (Bardejovská Nová Ves), метрику — в Бардієві.

* На передній стіні будинку Місцевого народного комітету в Біловезі знаходиться меморіальна дошка з двомовним текстом:

Na pamiatku 25. výročia
oslobodenia našej obce
Sovietskou armádou
1945—1970

На пам'ять 25 річниці
визволення нашого села
Радянською Армією
1945—1970

Б. **ЗБУДСЬКА БЕЛА** — це народна форма назви села біля Радвані Гуменського округу. Її стержневий компонент **Біла**, род. відмінок **Білой**, утворено від спільнослов'янської основи *bělъ. При творенні похідних — біл'анський; біл'ани, біл'ан, біл'анка — означуючий компонент **Збۇцька** — відсутній. Він є штучний, виник адміністративно в мету відізнити одноіменні найменування різних об'єктів певної території, які не виконували свого призначення²⁴. Населення користується ним лише службово. Стержнєве слово **Біла** — це не що інше як означуючий компонент досі побутуючої назви лісу та пасовиська **Біла гора**, який за певних умов субстантивувався, змінивши тим самим і синтаксичну функцію.

Словацькі відповідники **Zbudská Belá**²⁵, **zbudskobeliansky**, і **beliansky**; **Zbudskobefania** і **Befania**, **Zbudskobefan** і **Befan**, **Zbudskobelianka** і **Belianka** відрізняються від народних форм фонетикою і морфологією. Народну форму розрізняючого компонента назви **Zbucky Bella**, із суфіксом **-цк-**, наведену на другому місці після тодішньої офіційної назви **Izbugya-Bella**, знаходимо в Лексиконі 1773 року. Суфікс **-цк-** наявний в словацькому й українському тексті 2-мовної печатки за 1959 рік (печатка № 44), на відміну від сучасних (№ 45—46), які калькують офіційну назву.

Місцевий національний комітет
в Збұцькій Белі

№ 44

MIESTNÝ NÁRODNÝ VÝBOR
v ZBUDSKEJ BELEJ
okres Humenné
Місцевий національний комітет
ЗБУДСЬКА БЕЛА
округ Гуменне

№ 45

№ 46

Народно-розмовний відповідник означуючого слова назви [збұцька] вимовляється з африкатом [ц]. Його артикуляція складається з двох елементів (зімкненого і щілинного). При вимові [ц] утворюється зімкнення типу [т], але воно не завершується вибухом, як під час артикуляції звичайного зімкненого [т], а плавно, без паузи переходить у щілинний елемент типу [с]. Різниця між африкатом, наприклад, у слові цибуля і відповідними сполученнями приголосних [тс], наприклад, у слові підсилювати полягає в тому, що в африкатах маємо не поєднання двох звуків, а нерозривне злиття зімкненого й щілинного елементів²⁶. Виходячи з наведених фонетичних особливостей української мови, пропонуємо такі морфологічні відповідники аналізо-

²⁴ Є. М. Черняхівська. Складні топонімічні назви. (Синтаксико-морфологічний і лексико-синтаксичний способи словотворення у топонімії). Питання українського мовознавства, книга п'ята. Львів, 1962, стор. 141—149.

²⁵ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Bratislava 1978, zv. 3, стор. 343 наводить назву села у формі **Zbudská Belá**, але назву річки у формі **Bilanka**.

²⁶ Сучасна українська літературна мова. Фонетика. В-во «Наукова думка», Київ, 1969, стор. 155—157.

ваної назви²⁷: **Збудська Біла**, род. відм. **Збудської Білої**; прикм. **збудсько-білянський** і **білянський**; назви жителів: **збудсько-біляни** і **біляни**, **збудсько-білянни** і **білянни**, **збудськобілянка** і **білянка**.

Аналіз назв українських сіл Східної Словаччини, утворених від спільнослов'янських основ ***jeľsċa** (Вільшавка, Вишня Вільшава, Вільшавиця, Вільшинків), ***sedъlo** (Новоселиця), ***jedla** (Ялинки), ***bělъ** (Біловежа, Збуцька Біла), зроблений на матеріалі двомовних печаток, свідчить про те, що, в переважній більшості випадків, українські відповідники назв сіл є кальками офіційних словацьких найменувань. Творці цих відповідників не беруть огляд на живомовні народні форми та на послідовне респектування закономірностей українського словотворення.

²⁷ Різноміт у написанні назви спостерігається і на сторінках нашої преси. Порівняй: Уродженка **Збуцької Білої**, «Нове життя» № 51—52 за 1986 рік, стор. 7; Наше село **Збудська Біла** «Нове життя» № 1 за 1987 р., стор. 2.

Resumé

Mikuláš DUJČÁK. *Analýza niektorých názvov ukrajinských obcí na východnom Slovensku*

Rada Vsl. KNV schválila 17. mája 1967 uznesenie č. 131 o mierach ďalšieho prehlbovania princípov v práci národných výborov obcí a miest s ukrajinským obyvateľstvom. V uznesení sa hovorí aj o zabezpečení okresných a miestnych národných výborov dvojazyčnými slovensko-ukrajinskými pečiatkami. Tento bod uznesenia dôsledne bol realizovaný len v Humenskom okrese. V mnohých ukrajinských obciach iných okresov dvojazyčné pečiatky po roku 1970 boli postupne zlikvidované. Vysvetľuje sa to tým, že sa tejto otázke nevenuje potrebná pozornosť. Dvojazyčnosť sa týka len pečiatok miestnych národných výborov, škôl a dedinských knižníc.

Autora štúdie zaujíma jazyková stránka ukrajinského textu dvojazyčných pečiatok. Niektoré z ich analyzuje.

1. Názvy obcí s kmeňom «вільха»:
 - a) Вільшавка (Oľšavka);
 - b) Вишня Вільшава (Vyšná Oľšava);
 - c) Вільшавиця (Oľšavica);
 - d) Вільшинків (Oľšinkov).
2. Názvy obcí so skupinou (dl) v svojej sústave:
 - a) Новоселиця (Nová Sedlica);
 - b) Ялинки (Jedlinka).
3. Názvy obcí s kmeňom «білий»:
 - a) Біловежа (Beloveža);
 - b) Збудська Біла (Zbudská Belá).

Резюме

Николай ДУЙЧАК. *Анализ некоторых названий украинских сел Восточной Словакии*

Совет Восточнословацкого Краевого национального комитета принял 17-го мая 1967 года решение № 131 о мероприятиях дальнейшего углубления принципов в работе национальных комитетов сел и городов с украинским населением. В решении говорится и о обеспечении районных и местных национальных комитетов двуязычными словацко-украинскими печатями. Этот пункт решения последовательно был реализован только в Гуменском районе. В многих украинских селах других районов двуязычные печати после 1970 года были постепенно упразднены. Это объясняется тем, что этому вопросу не обращается достаточного внимания. Двуязычность касается только печатей местных национальных комитетов, школ и сельских библиотек.

Автора статьи интересует языковая сторона украинского текста двуязычных печатей. Некоторые из них он анализирует.

1. Названия сел с корнем «вільха» (ольха):
 - a) Вільшавка (слов. Оľшавка);
 - b) Вишня Вільшава (Вышна Оľшава);
 - в) Вільшавиця (Оľшавиця);
 - г) Вільшинків (Оľшинков).
2. Названия сел с группой (dl) в своей системе:
 - a) Новоселиця (Нова Седлица);
 - b) Ялинки (Едлинка).
3. Названия сел с корнем «білий» (белый):
 - a) Біловежа (Беловежа);
 - b) Збудська Біла (Збудска Бела).

Zusammenfassung

Mikuláš DUJČAK. *Die Analyse einiger Benennungen von ukrainischen Orten der Ostslowakei*

Der Rat des Ostslowakischen Bezirksvolkskomitees faßte am 17. Mai 1967 den Beschluß Nr. 131 von Maßnahmen der Prinzipienvertiefung in der Arbeit der Volkskomitees in Dörfern und Städten mit der ukrainischen Bevölkerung. Im Beschluß handelt es sich auch um die Versorgung der Kreis- und Ortsvolkskomitees mit zweisprachigen slowakisch-ukrainischen Siegeln. Dieser Punkt des Beschlusses wurde nur im Kreis Humenné konsequent realisiert. In vielen ukrainischen Dörfern anderer Kreise wurden die zweisprachige Siegel nach dem Jahre 1970 allmählich aufgehoben. Das erklärt sich damit, daß man dieser Frage keine genügende Aufmerksamkeit schenkt. Die Zweisprachigkeit betrifft bloß die Siegel der Ortsvolkskomitees, Schulen und Ortsbibliotheken.

Der Autor des Artikels interessiert sich für die sprachliche Seite des ukrainischen Textes der zweisprachigen Siegel. Einige von ihnen analysiert er hier.

1. Ortsbenennungen mit der Wurzel «вільха» (die Erle):
 - a) Вільшавка (Ofšavka);
 - b) Вишня Вільшава (Vyšná Ofšava);
 - c) Вільшавиця (Ofšavica);
 - d) Вільшинків (Ofšinkov).
2. Ortsbenennungen mit der Gruppe (dl) in ihrem System:
 - a) Новоселиця (Nová Sedlica);
 - b) Ялинки (Jedlinka).
3. Ortsbenennungen mit der Wurzel «білий» (weiß):
 - a) Біловежа (Beloveža);
 - b) Збудська Біла (Zbudská Belá).

МОВА І ХУДОЖНІ ЗАСОБИ ЗБІРКИ Ф. С. ЛАЗОРИКА «РОЗДУМИ І СПІВИ»

Зузана ГАНУДЕЛЬ, *Пряшівський філософський факультет
Кошицького університету ім. П. Й. Шафарика*

Мовна тканина ліричної збірки Ф. Лазорика «Роздуми і співи» визначається широким використанням української літературної та народно-розмовної мови, просторіччя, усної народної творчості у формі пісень і прислів'їв, образними засобами, якими є порівняння, епітети, метафора, антитеза, повторення та інше. У збірці читач спостерігає високе почуття письменника до естетики слова. У прекрасних і захоплюючих епізодах описів природи, мова яких свідчить про єдність мистецтва слова і пензля або музикального звука, Ф. Лазорик виявився як майстер слова. Для нього неодмінним елементом естетичних поглядів на мову були питання музичальності, ритмомелодики, синонімики, багатство словесних барв при зображенні різних соціальних процесів, дій людини, її душевних рухів і почуттів. Метою нашої роботи є вказати на ці мовні і художні засоби збірки письменника, за допомогою яких він досягає конкретизації своїх задумів.

Лазорик писав свої «Роздуми. . .» в той час, коли питання мовної норми знаменували новий етап у розвитку культурного і національного життя нашого народу. У своїх творах він застосував дві мовні системи — діалектну в устах персонажів околиці Свидниччини, Бардіївщини та Закарпаття, а також літературну мову, яка в той час широко запроваджувалася у нашому культурному житті. Тому він вимагає досконалого оволодіння української мови, щиро бажав і «решті незрячих, щоб прозріли, доки ще не пізно» (19)¹; засуджував спотворення української мови «півцеучителями» церковних шкіл. Особливо гостро це виявлено у памфлеті «Панахида по церковній школі». Ф. Лазорик щиро радіє, що милозвучне українське слово набуло нарешті прав громадянства і голосно дзвенить у школі, театрі, радіомовленні, селі і місті.

У відповідності з характером оповідей, їх багатством живомовних інтонацій письменник добирає лексику збірки «Роздуми і співи». Основою цієї лексики є мова, що охоплює різні сторони культурного і соціального життя нашого народу. Свідомо чи несвідомо Ф. Лазорик розширює сферу вживання деяких слів, виводить їх за межі діалекту і прагне «узаконити» їм місце в системі літературно-нормативної лексики. Він володіє мовою і не є байдужим до семантико-стилістичної функції слів, за допомогою яких досягає точності зображення, конкретності і чіткості вислову. З цією метою ретельно добирає слова з виразними словотворчими елементами, виробленими в атмосфері живого народного мовлення, які містять у собі значний елемент образності. Вони цілеспрямовано використані й органічно пов'язані з мовною тканиною творів збірки, повністю відповідаючи художнім задумам письменника в інтересах точного зображення реалістичних деталей. Багато місця відведено загальноновживаним іменникам, прикметникам, дієсловам, дієприкметникам і прислівникам, які автор збірки використав при змалюванні персонажів, краєвидів, сільського побуту, історичних подій та ін. Лексика для змалювання побуту і дійових осіб з суфіксами здрібності і пестливості оповиває його героїв і атмосферу, в якій вони діють, сердечністю, ласкавістю, інтимністю, щедрістю, м'яким ліризмом. Наприклад: пишцалонька, мамонька (52); криничка (100), сестричка (114), спідничка (115); щастячко (34); стежечка (82), донечка (111); думочка (72), мордочка (111), блузочка, співаночка (115); жаличок (46), горошочок (55), віночок (116), струмочок (119); хвилька (6), коровка (52), кобилка (111), хатка (116), мамка (117); малятко (54), соколятко (81), дитятко, пахольятко (53), горнятко (95); оченята, пахольята (96); кришталіки, королики

¹ Ф. Лазорик. Роздуми і співи. СПВ, відділ української літератури в Пряшеві, 1963.

² Номер в дужках вказує на номер сторінки аналізованої збірки.

(97); водиця (80), мурованиця (86), коровиця (150); вогник, животик (93); кобилча (106); конопелька (116), газдинька (94) тощо.

Як засіб образного вираження думки письменник широко вживає прикметники, значна частина яких виступає з суфіксом -аст(ий), що підкреслює неповноту збільшеної ознаки, а також з суфіксом -ист(ий), який виражає високий ступінь ознаки або подібність предметів: вихрястий, сивастий (5), стрічкастий (20), межастиий (23), подовгастий (85), карлючкастий, фігурастий (35), цівкастий (37); звивистий (5), мочаристий (6), гористий, надшалистий (23), плечистий (66).

Серед прикметників слід виділити складні форми, за допомогою яких письменник подає ширшу і глибшу якісну характеристику персонажів і середовища, в якому вони діють: сухоробрий (5), світловолосий (86), гострочолий (104), ясночोлий (57), струнчочолий (103), стрімчочолий (136), десятитисячний (88), зеленоокий (99), гостроштикий (107), стрібнохвилястий (113), вічнозелений (151), а також милозвучний (16), рожевоквітій (24), всевідданий (32), серцерайний (41), злорадний (43), праволобний (45), дороговказний (58), богобоязний (70) та інші.

Значної образності і милозвучності своїх творів Ф. Лазорик досягає за допомогою дієслів з префіксом по- недоконаного виду, що означають нерегулярну повторюваність дії з відтінком послаблення її при основах з суфіксом -ува(ти), -юва(ти); подзенькувати, похикувати (5), погейкувати (6), подзвонювати (59), позиркувати, погукувати, поблискувати (66), повйокувати (74), постівувати (118) та ін., а також за допомогою дієслів з суфіксом -ну-, що надає дії значення раптовості, яке складається з одного акту: хляпнути (31), вислизнути (61), чокнутися (63), хіхикнути (62), крокнути, скокнути (67), озирнутися (77), кликнути (110) тощо.

Ф. Лазорик використовує дієслова і як засіб художнього відтворення дійсності з метою нанизування дії: Та ти дишеш і шепочеш, дзвениш, поле рідне. (151); Ти (сонце — З. Г.) **розтопило** навколо неї (жінки — З. Г.) лід покори, презирства, неповноцінності, **дало** їй можливість обирати роботу по своїй волі, **зробило** її самостійною, рівноправною з чоловіком, людиною. (31); **Хто не проганяє** злодюгу з свого обійстя! **Хто не замахається** на нього дрючком. (81); **Щоб не червонити** вже тобі більше ніколи нічиїх бережків і долинок невинною кров'ю! **Щоб не заволікати** квітучу, веселу природу чорною жалобою болу і смутку! (82) тощо.

Надзвичайним лексичним багатством, за допомогою якого письменник досягає різноманітності і лаконічності дії, визначаються прислівники його збірки: болоче спікати, глухо стугоніти (5), заклопотано розглядати (6), неохоче. . . гуртом потягтися (13), покірно перехопити (13), розгублено порозкривати роти, розпачливо благати (17), занепокоєно оглядатися (18), гуртом крикнути (18), безпорадно розвести руками (17), квітословно ображати (28), тремтливо запримітити (43), безпомічно захворіти (43), рвійно колихатися (42), по-братньому радіти (47), стобарвно переливатися (56), задоволено посміхатися (64), посміхом перебувати (67), розпачливо й протестно звести руки (86), звабливо моргати (90), неприховано шкіритися (93), приголомшено вигукнути (99), стрімголов летіти (101), посмертно увінчати (101), заспокоїливо втихомирювати (103), заметушено галасувати (105), голосно залунати (110), німотно-тихо подрімувати (113), схвильовано-батьоро зазвучати (114), привітно посміхатися (119), сумовито зітхати (133) і т. д.

Ф. Лазорик не був байдужий до вживання слів. Майже кожне слово його збірки несе на собі певне стилістичне навантаження, розкриває характер мислення і соціально-духовну суть персонажів. Не менш важливим є вживання синонімів, семантико-стильові значення яких найчастіше служать засобом оціночної характеристики. Наприклад, синонімічний ряд, що групується навколо дієслова йти, об'єднує такі синоніми: ввалитися, блиснути, потягнутися, (по) шкандибати, кривуляти, плентатися, шкінтати, дримботіти, цофати, рачкувати, карабкатися, крокувати, кивати п'ятами та інші. Василько на порозі ткнувся у товсте пузо отця духовного, який **ввалився** з чемаданом до напівтемного занедбаного приміщення класу. (12); **Блиснув** Чуб з помічником п'ятами назад, і замінив гавч на цівкастий. (37); **Пріє** Чуб під тим «легшим» гавчем, **пріє**, і вже **допрів** до порогу квартири. (37); Вони ж (гори — З. Г.) такі точнісінькі, як і ті ваші вдома, по яких ви в дитинстві з натовканими п'ятами **шкандибали** за корівками. . . (69); **Попленталась** Оленка сама не своя ковзким білим шляхом на Верховину (116); Шкінтав я по тобі за корівками поколотими на твоїх тернах п'ятами, з підрізаними на стернях пльцями, позісіданими ногами, від твоїх грязюк і мочарів. (143); Потім сердито закують халости вгору і **дрим-**

бачуть, спорошуючи курний шлях. (147); **Куди цофаш**, блудний чоловіче, і яку суету суєт так важко волічеш? (36); **На щастя маршалек Рідз-Шміглі** вже теж кивав п'ятами до румунів, . . . та інші.

Особливо свіжо звучать дієслова, утворені від вигуків: **повйокувати**, **погмикувати** (26), **погейкувати** (70), **погукувати** (66), **погівкувати** (80), **пхинькати** (72), **гальюкнути** (60), **хіхікнути** (62) та інші.

Для кращого зображення реалістичних картин побуту визволеної Маковиці, культурного розвитку українського населення Чехо-Словащини і хвилюючих радісних подій післявоєнного розмаху письменник користувався усіма граматичними формами української мови. Для творів збірки «Роздуми і співи» характерне використання: а) **активних дієприкметників минулого часу з суфіксом** -л(ий): змарнілі люди повйокують (5); обгорілі садки (7); молочно розквітла весна (23); захашавілі лісові рубаниська (24); закаправілі оченята (96), зачаділе й опопеліле . . . дно вівчаревої мисочки (107); колись осиротіле Закарпаття (118) та інші; б) **називних дієприкметників минулого часу з суфіксами**: -н(ий), -ен(ий), -т(ий): провесна 1945 року на зрошеній сльозами і всміхненій від братніх обіймів визволеної Маковиці; Свидник, поритий залізною технікою фронту; фашистами евакуйовані жителі бескидських закутин (5); виглядають, як викривлена паща звіра з повибиваними зубами (6); скидатися на докаліченого жебрака (7); прикладає засоромлений Василько долоні до почервонілих вух (9); **прибитий**, з пониклою рабськи головою (13); верталися ми з неї, як завжди й звідусіль, розчаровані, **прибиті** (18); скорботно читають висічені на плитах прізвища невинно закатованих жертв (85) тощо; в) **вживання орудного відмінка суб'єкта дії**: з залитими сльозами очима впізнають жінки й діти закатованих фашистами чоловіків, братів, синів (7); **прибитий**, з пониклою рабськи головою (13); **нароком** спочинеш заблуканим поглядом на лагідній синяві неба (100); **потріскані** й розколені важким ударом об землю стовбури дерев (101) і т. п.; г) **вживання віддієслівних іменників на -нн(я), -тт(я)**, які свідчать про лексичне багатство мови творів аналізованої збірки письменника: зібрання (15), **плекання** (21), **гівкання-уюкання** (24), **оженіння** (33), **чергування** (34), **прокляття** (34), **розуміння** (81), **прощання**, **хвилювання** (107), **обурення** (128), **завдання** (129), **повернення** (132), **переживання** (133), **зазіхання**, **домагання** (134), **запитання** (135), **дзвінння** (151) та інші; д) **вживання знахідного відмінка з прийменником у (в) поряд з родовим часовим**. Наприклад: **В один з безтурботних днів його цьогорічної відпустки крокує Чуб**. . . (35); **В час мадярського поневолення на станції в містечку Чопі капали на тарілку сльози сина**. . . (47); **А при ситуації великих історичних зломів та частого чергування у минулому різних режимів**. . . (34); **У минулому житті верховинців огірчували й тривожили не тільки ведмеді та кабани**. . . (106) тощо.

З метою сатиричного зображення національно байдужої інтелігенції письменник використовує відповідну лексику, яку вживали вчителі церковних шкіл з певними фонетичними змінами у вигляді запозичень із російської, словацької та церковнослов'янської мов та із словацького шариського діалекту, як-от: «риблята», «ізучали на предошлом уроці», «треба-надо», «шагаєт вперіод», «напримір», «не ділайте», «повторім собі наперед предошлу латку», «ізвістно», «на ето дакогда согласилися», «теперка ізучім», «карк вікруцім», «цо зашь задком круціш», «цо хцеш», «словами речте», «В блаженом успенії вічний покій подаждь господи, присно поминаємій рабі твоїй. . . Амінь. . .» та інші («Панахида по церковній школі»).

Пізнавальну функцію має також просторічна лексика, фразеологізми, діалектизми, іншомовні запозичення тощо.

Так за допомогою просторічно-згрубілої лексики Ф. Лазорик досягає відтворення загальноного через індивідуальне, виразно типізує мову різних соціальних категорій. Мова вчителя церковної школи груба й обмежена. Пор.: **Ти цо хцеш, фітькошу!**; **Та не тоті твої веприки ненажерті, але уха, осялячі ваші уха вперед, оті, о-о-о. . . — тирмосить вчитель Василькові вуха. — Понятно? . . . Ти, бамбук, цо зашь там клепеш блайвайзом! Дораз ці карк вікруцім! . . . — Та не ікайте, як ослове, але словами речте!**; **Так герой, ето . . . ето. . . тот, хто всегда шагаєт вперіод: Не перебивай шмаркач! та інші.**

Відчутним струменем у мову письменника в цей період — друга половина 40-х — початок 60-х років — входить образна лексика на означення нових форм післявоєнного життя, нових явищ дійсності, нових професій, суспільних явищ і т. п. Наприклад: агітатори, артільники, вівчарі, автобуси, вантажні авомашини, трамвай, льонотіпалки, пересувна крамниця, електрична

праска, взуттєва і платяна фабрики, лікувальні заклади, продовольча база, бригада, кінокартини, культура, радіовозол, з'їзди, конференції, екскурсії, виставки, концерти, фестивали, олімпіади, спартакиади, амфітеатр, публіка, оплески, сцена, соліст. У нього завжди старе переливається з новим, позитивне з негативним, передове з відсталим. Доказом цього є використання лексики на означення різних посад і чинів, різних соціальних категорій старого капіталістичного устрою, як-от: королі, писарі, герцогині, принцеси, графи, барони, кардинали, єпископи, крамарі, фабриканти, аристократія, міщанство, куркулі, екзекутори, слуги-погоничі, наймика, бідняк, жебрак, демонстрації, страйки, протести, ліцитація, цидула і т. п. Реалістичне світоспіймання, любов до рідної землі, природи, до людей, їх праці, вчинків, їх пісень — це те коло світу письменника, що властиве йому з перших днів його творчості.

Висока загальна культура письменника, його світовідчуження і негасима любов до своєї Вітчизни були творчою основою багатогранної суспільної і особистої тематики. Це зумовило і вибір різноманітних шарів лексики з найтоншими її нюансами.

У тканину його художньої мови входить багато імен, що є символами світової культури.

Словник збірки Ф. Лазорика «Роздуми і співи» збагачений також стійкими словосполученнями, які характеризують різний стан людини чи її поведінку, або її внутрішні якості, суспільні явища, події тощо. Вони, як правило, більш емоційально забарвлені, ніж звичайні слова. Наприклад: постригти на нульку (9); лупати вовчим оком; бояться, як чорт кропила (75); повитягувати голови, як зайці з капусти (16); мандрувати за носом (91); втоптати ноги по коліна (91); довге волосся та куртий розум (30); пишний гребінь з надуманої голови збити (109); язики, як прайники (30); стирчати на совісті, як кістка поперек горла (35); є того квіту по нашому світу. . . (96); умре дитина — то мала щербина (96); гнівне шевченківське слово (58) та інші.

Ф. Лазорик не був байдужим до народної пісні, у якій, як він і сам висловлюється, «захований віками набутий досвід і мудрість трудового народу, його духовна краса».

З метою докладного і детального відтворення сільського побуту, характеристики персонажів, опису природи, тогочасного соціального і культурного життя народу письменник використовує різні **порівняльні звороти**, які оформляє за допомогою слова **як** та його синонімів: мов, немов, наче, неначе. Наприклад: придорожні села Вишній і Нижній Мирошови, Вишній і Нижній Вірлихи виглядають, як викривлена паща звіра з повибиваними зубами. (6); Академія — це щось таке в культурному населеному пункті, як у Лопушанах вечірки. (15); Держимось один одного за лікті, як малята в дитсадку. (15); Ми повитягували голови, як зайці з капусти. (16); Ваші язики — як прайники! (30); погратися з своє жертвою, як кіт з мишею. . . (73); Німці лісу бояться, як чорт кропила (75); То червонів, як Англія, то жовтів, як віск, то зеленів, як жалива. (75); лежать хлопці трупами, як снопи накидані. . . (78); Сонце розпечене до біла, тремтливе, як піна на кипучому молоці. (24); За вікнами рояться сніжинки, мов би хто роздвув розпороту перину. (20); Юрист «Матадор» прислухається уважно до розмови, похитаючи собою у кріслі, немов би усі виявлені мовно-граматично-друкарські проступки накручував на відповідний параграф карного кодексу. (21); Сині хвилі гір, мов призабуті спогади про далекі пастушій роки. (24); Полонина звабить мандрівників, мов струнка білява дівчина. (89); Свидницький амфітеатр над тихою річкою Ондавою, немов бурєю схвильоване озеро, плеще, стугонить, клекоче невгомними окликами. (119); співають спільно, мов дві голосні злиті річки. . . (119); Самопочуття у Митра від того вчинку так полегшено стрепенулося, наче ота гілляка, з якої повішеник відірвався. (33); Весною полонина незбагненно примхлива, наче молода дівчина. (98); Я залишився стирчати, неначе той бляшаний Роман на бардіївській ратуші (67) та інші.

Крім порівняльних зворотів, що оформляються як, ніби, наче, мов, немов, Лазорик вживає також **родовий порівняння**: Розорене містечко Свидник скидається на докаліченого жебрака на роздорожжі. (7); Біліші за нього — хіба квіти маргариток та накрохмалені опліччята на зазмаглих дівчатах. (24), а також **орудний порівняння**: Свидник болюче спілкає калюжами вибоїн. (5); Він глухо стугонить тягарем людського горя. (5); Співачка Уля Цуперова слізним горошочком співу розсипувала, жнучи траву по межах, жаль дівок, що не видалися, бо ореку не мали. (53); А чом би ся, чом би ся й піщана Царюхова і Дири деревами й квітами не розвили, як співають на них артільники справедливі! (53); Солов'їним шеботом співачки продзвеніла пісня про дівчину-сироту, яку люди могли колись засміяти. (57); Але ти, кате неокаяний, прийшов до нас загарбником озвірили! (82); З кременних грудей майнула переливчастим дзвоном

тремтлива пісня. (88); Розпанашена сторіччями нужда. . . тут з кожного кутка кривилася страхотливою гримасою. (95); Ховалася ти, страднице, як тая втікачка, по темних льохах, сполоханою пташкою попід стріхами тулилася (58).

Кожне порівняння настільки глибоке, що наближує читачеві ясну, конкретну картину зображуваної дійсності.

Ф. Лазорик у своїй збірці часто вдається і до **порівнянь**, що виступають у **функції означувальної прикладки, вираженої іменником**, яка може стояти перед і після означуваного слова. Наприклад: красуні-берізки (26), пташки-щєбітки (38), воїни-визволителі (45), весна-красна (48), мрійники-поети (50), гойда-колиска (53), богатир-брат (58), брід-перехід (65), жінка-страдниця (86), дім-мурованиця (86), гори-велитні (99), пани-здириці (109), ведмідь-бурмило (111), донь-молодичка (116), муза-віщунка (123), жандарми-пір'яники (125), красуня-Яворина (136) і багато інших.

Ф. Лазорик вміло добирає слова для зображення явищ природи, захоплюється її красою, яка або контрастує або співзвучить з настроями його персонажів: «Природа навколо не перестєє плакати з жалю над тим, що їй довелося бути нічим свідком твого страшного звірства. Не скидає природа жалоби над закатованими тобою жертвами. Он, там, на трьох навколишніх схилах самотньо стирчать засохлі дерева. . . Вони зав'язли з нестерпного смутку! І груша не перенєсла такого горя. Зав'язла. . .» (81); «Кучерява вершина Щобу, позолочена блідим сєйвом підосіннього заходячого сонця, ніби прагне порадувати наболїлу душу променем надїї у те щасливе й радісне прийдешне. . .» (82); «На похилому тинові красується нащєрблений горщик. Навколо зелено-золотїє лапате листя в'юнкої лазучої динї. Її розтуленї жовтї чашечки напрошуються до поцїлуку красєням-соняшникам. Огородне квіткове багатство строкатїє пишними голївками, кошичками, суцвіттями й китичками. Та за цєю веселою палїтрою огороду, на чорному бїдняцькому обїєстячку неприховано шкїритьєся гола доля пограбованої Верховини. Вона кліпає викривлєними вїконцями, гукаючи до помсти з пїднятими схрєщєними кїстєвими палицями над гребєнем хати, немов з розпачу дївчина, збєзщєшена легковажним туристом — синком багатого фабриканта», (93) та інші.

Збірка «Роздуми і спїви» — це концентрація почуттїв, емоцїй, вражєнь і настроїв письменника та його дїєвих осїб, художнїй опис картин побуту, громадського і культурного життя українського населєння пїслявоєнного перїоду. Саме тут характерною мовностилїстичною особливїстю виявлєлися **складні і складєні єпітєти**, якї є або незмїнними супутниками горя і злиднїв пїслявоєнних часїв, або звучать урочисто і прославляють нове життя на вільнїй визволенїй землї. Наприклад: зрошена слєзами Маковиця, сухорєбрї кобилки, виснаженї конї, змарнїлі люди (5), скоцїбленї дїти (6), богобоязна вдовиця (70), самозабутнї матерї (32), серцєрвїйнї слова (41), фашїстськє-капїталїстичне ярмо (50), святєвчїрне жалїсне спїєвування (117), гостроштикї жандарми (106), ясновельможне панство (127), а також життєствєрднї бруньки (27), розумно-допитливї очї (43), милозвучне українськє слово (56), блокївськє-маяковськє Росїя, рильськє-тичинївськє Україна (62), сріблясто-зелєнаве. . . та сїро-золотаве токаїцькє поле (69), зелєнаво-сїза полонина (89), волошковє-синїй погляд (90), казковє-їдилїчна Верховина (93), сонно-млосна мелодїя (100), пїднесєно-бадьорїй творчїй запал (113), срібно-хвїляста рїчка Терєбля (113), ластївчано-розмашнї чорнї брови, дугастє розмашнї брови (115), шовковє-лагїднїй голєс альт (119), прозорє-яснїй і мелодїєно-дзвїнкїй ранок (131), стрїмкєчєла Яворина (136), пахучєтрави долини (147) тощє.

Велику пїзнавальну функцїю в ідейно-тематичних задумах Ф. Лазорика вїдїграє **антитеза**, яка характеризує свїтогляд письменника, його дїалектичне мислєння, повнїше і яскравїше виявляє якостї, розкриває дїалектичну єднїсть протилєжностей, дає можливїсть глибоше вникнути у сутнїсть того або іншого предмета чи явища. Молодь у Лазорика бачить. . . смисл життя не в плеканнї смутку, не в слєзах, не в злобї та гнїві, а в радїснїй усмїшцї, дружбї і любовї. У життєрадісному настрої! (Молодь у наступї, 21); Митра Чуба завжди щось гнїтило. Гнїтила його, наприклад, думка, чєм то у земплїнськєго чи в іншого графа пишнї палаци, а в його батька сєлянина лишє дерев'яна хатина, чєм у багачїв на головах ковпаки або цилїндри, а в нього самого звичайнїй капєлюх, в брата робїтника тїльки дїрява шапчина, або навїть тої нема, чєм на одному фрак, а на іншому подєртий сїряк?. . (34); На американськєму прапорї — 49 зїрок. На радєянськєму — одна та ін. Новою радїстю всмїхнулось наше старє поле — не вузькєю усмїшкою подрєблєних клаптикїв, а широким смїхом ланїв (52).

У своїх коротких творах збірки «Роздуми і співи» Лазорик вдається і до таких мовностилістичних засобів, як **повторення**, що надає мові збірки піднесеності, урочистості і людяності. У цьому дусі написано весь твір збірки «Пісня про жінку», який є своєрідним співом про жінку в її триєдиній функції: люблячій і самотній матері, ніжній сестрі і всевідданій дружині та рівноправній з чоловіком людині.

Окремим творам аналізованої збірки, як мовностилістичний і художній засіб, надає викривального або романтичного характеру. Наприклад: «Чуєте, бачите переможний марш весняного наступу? Робітники попереду, за ними дружно хлібороби і службовці. Грають, танцюють і співають». (Подвійна весна, 27); «Голова легка, на плечах легко, сумління легке». (Там же, 33); «Пріє Чуб під тим «легким» гавчем, пріє, і вже допрів до порогу квартири». (Там же, 37); «Хати наші, серця наші — тобі престолом! . . . Слово рідне!» (Українська книго! 59).

Для збірки Ф. Лазорика «Роздуми і співи» властиві різноманітні мовні і художні засоби, якими письменник передав почуття дружби і патріотизму, кохання і суму, мрій і сподівань, радощів і надій. Вони рясніють стобарвно, звучать красномовно.

Приклади аналізованої збірки Ф. Лазорика можуть бути успішно використані вчителями на уроках української мови та авторами підручників з української мови.

Resumé

Zuzana HANUDELOVÁ. *Jazyk a umelecké prostriedky zbierky F. S. Lazoryka Rozdumy i spivy*

Lyrická zbierka F. Lazoryka *Rozdumy i spivy* sa vyznačuje bohatstvom umeleckých prostriedkov spisovnej ukrajinčiny, jej hovorovej podoby a ľudových výrazov. Spisovateľ preukázal hlboký cit pre estetiku slova, jeho melodickosť a rytmickosť. Lexika zbierky čerpá z rôznych oblastí kultúrneho a sociálneho života ukrajinského ľudu. Sémanticko-štylistická rovina sa vyznačuje intímnosťou, mäkkým lyrizmom a poetickou skratkou.

Резюме

Зузана ГАНУДЕЛЁВА. *Язык и художественные средства сборника Ф. С. Лазорика «Роздуми і співи»*

Сборник лирики Ф. Лазорика «Роздуми і співи» отличается богатством художественных средств украинского литературного языка, его разговорной формы и просторечных выражений. В сборнике отразилось глубокое чувство писателя к эстетике слова, его мелодичности и ритмичности. Источником лексики сборника являются разные области культурной и социальной жизни украинского народа. Семантико-стилистический уровень отличается интимностью, мягким лиризмом и поэтическим сокращением.

Zusammenfassung

Zuzana HANUDELOVÁ. *Sprache und künstlerische Mittel in der Sammlung «Rozdumy i spivy» von F. S. Lazoryk*

Die lyrische Sammlung „Rozdumy i spivy“ von F. S. Lazoryk zeichnet sich aus durch den Reichtum an künstlerischen Mitteln der ukrainischen Schrift- und Umgangssprache, ukrainischen volkstümlichen Redewendungen. Der Schriftsteller zeigt ein tiefes Gefühl für die Schönheit des Wortes, dessen Melodie und Rythmus. Der Wortschatz der Sammlung stammt aus verschiedenen Bereichen des Lebens des ukrainischen Volkes. Für die semantisch-stilistische Ebene sind Intimität, feiner Lyrismus und poetische Synkope kennzeichnend.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

СЛОВАЦЬКИЙ, РОСІЙСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ЧОТИРИСТОПНИЙ ТРОХЕЙСЬКИЙ ТА ЯМБІЧНИЙ ВІРШ

Франтішек ШТРАУС, *Інститут художньої критики і театральної документації в Братиславі*

При трансформації поезії з мови оригіналу до мови перекладу на передній план завжди виступає спеціальна віршова проблематика, в центрі якої знаходиться віршовий ритм. У кожній мові ритм вірша досягається регулярними повтореннями фонічних елементів (як правило, суперсегментів, тобто звукових мовних засобів, як, наприклад, довгота, наголос, пауза, інтонація і т. п.), які в кожній мові мають особливий характер. Тому й різниці між ритмічними властивостями вірша (але і віршових систем) двох мов (мовних систем) виникають на рівні їх просодичних факторів (просодичних властивостей мови), тобто на рівні різного мовного матеріалу, який безпосередньо визначає ритмічний характер і особливості вірша (віршової системи), причому принципи вибору і комбінації фонічних елементів, які беруть участь в ритмічному імпульсі, можуть бути однакові, ідентичні (йдеться про однакові правила).

Словацький вірш, остаточно починаючи від С. Г. Ваянського і П. О. Гвездослава (частково від Б. Табліца, П. Й. Шафарика і Я. Коллара), відноситься до силабо-тонічного віршового типу, в якому йдеться про ієрархію відношення між складом і наголосом (силабізмом і тонізмом). На цю проблематику звернув увагу І. Левий, який на підставі визначення К. Л. Піке, «що існують два типи ритмічної організації мови: ритм, в якому мірою періоду є акцентова група. . . і ритм, в якому одиницею часу є склад»¹, зробив класифікацію віршових систем, що вживаються в окремих європейських літературах. Він розрізняє два типи силабо-тонічного вірша:

- а) вірш з константою наголошення (тонічний) і
- б) вірш з константою силабічною (силабічний)².

Ритмічну базу тонічного вірша творить наголошений склад. При перемінній кількості ненаголошених складів інтервали між наголошеними складами однакові. Ритмічною базою силабічного вірша є складова основа — ізосилабізм (одинакова кількість складів у вірші). Якраз на підставі дихотомії, ізохронності та ізосилабізму І. Левий розрізняє в європейських мовах три віршові системи: тонічну, силабо-тонічну і силабічну. Але межі ізохронності та ізосилабізму не перетинаються з межами віршових систем.

Якщо виходимо з класифікації Левого, то словацький вірш (подібно, як і чеський) своїми ритмічними властивостями є силабо-тонічним, а це означає, що домінантою ритму словацького та й чеського вірша є силабізм. Російський вірш (подібно, як і англійський) І. Левий розглядає як тонічно-силабічний: це означає, що домінантою російського (та українського) вірша є наголос. Між обидвома віршовими типами, як констатує І. Левий, існують важливі відмінності³.

Теоретична модель кожної віршової системи визначена мовними передумовами. Силабо-тонічна віршова система, як певна модель віршового ритму, всесторонньо виражає аспекти і тенденції просодичної системи тої чи іншої мови. Якраз просодична система мови уможлиблює реалізацію силабо-тонічної віршової системи певного типу й з її окрайовими позиціями: силабічною і тонічною віршовою системою. Коротко кажучи, відмінності, які існують на рівні просодичних чинників мови, на рівні різного мовного матеріалу прямо визначають ритмічний характер і особливості силабо-тонічного вірша у словацькій, російській та українській мовах.

Спочатку сформулюймо декілька узагальнень про основний просодичний елемент словацької, російської та української мов, який є носієм віршового ритму тонічних систем, тобто про наголос. Наголос зумовлюється складом і є визначаючою рисою просодичної характеристики слова. Але слово, щоб було і ритмічним цілим, мусить бути конфігурацією не тільки наголошених складів, але і ненаголошених. (Ритм є результатом одиниць в часовій або просторовій послідовності.) Так що віршова система, основана на наголосі, має два основні елементи:

- 1) наголошений склад і
- 2) ненаголошений склад.

Тому що у вірші немає нічого, чого немає в самій мові, характер віршового ритму тонічних систем прямо залежить від властивості наголосу.

Наголос у словацькій мові в'яжеється на перший склад слова, в результаті чого хоч і втрачає здатність фонологічного розрізнення, та перебирає делімітаційну функцію: розмежовує слова в потоці мови, його присутність визначає початок слова (перший склад), а відсутність — кінець слова. Словацький наголос є динамічний (силовий) і проявляється в силовій модуляції складу⁴.

Наголос у слові в російській та українській мовах, який теж динамічний (силовий), на відміну від словацької мови

- а) є фонологічно розрізняючий,
- б) відрізняється ступенем інтенсивності (силовою модуляцією) та
- в) місцем (проти стабільного наголошення першого складу слова в словацькій мові російська і українська мови мають рухомий, вільний наголос).

Якраз ці три основні властивості наголосу в слові: фонологічність, ступінь інтенсивності (разом з редукцією ненаголошених складів в російській мові) і місце в слові (незалежність від словоподілу) має основне ритмотворне значення для характеру силабо-тонічної версифікації.

В різних мовах сила динамічного наголосу є різною. З цих трьох мов (словацької, російської і української) найсильніший наголос має російська мова, дещо слабший — українська, а помітно найслабший — словацька. Наголошений склад відрізняється від ненаголошеного інтенсивністю артикуляції, а в російській мові чіткою вимовою голосної букви. Крім того в російській мові, на відміну від української, (а також словацької), настає сильна редукція ненаголошених складів. І хоч редукція голосних у ненаголошених складах в російській версифікації не означає редукцію кількості складів вірша, не можна не брати до уваги той факт, що редукцією ненаголошених складів виразно міняється, крім іншого, і довжина часового інтервалу складу. Наголошений голосний відрізняється від голосного редукованого силою, виразністю, чистотою модуляції, що по суті проявиться в ясній вимові, зміною тону і зафарблення, дзвінкості, динамічності, а в результаті того і довжиною часового інтервалу, продовженням (триванням) артикуляції навіть аж в чотири рази. Тому припускаємо, що і в російському вірші (подібно, як і в англійському) часові інтервали між наголошеними складами при мінливій кількості ненаголошених складів будуть приблизно однакові.

В українській мові хоч і не відбувається редукція ненаголошених складів, але тому, що наголос є досить силовий (динамічний), а із силою артикуляції пов'язана передусім довжина і навики, все ж таки і тут наголошені склади відрізняються від ненаголошених довжиною артикуляції (триванням), від чого безпосередньо залежить і тембр та зміна висоти і глибини тону. І в українській мові, як і в російській, різна довгота складу прямо залежить від наголошення чи ненаголошення.

В словацькій мові, в якій основною одиницею довготи є короткий склад (móra), середній час артикуляції складу (якщо не має носія довготи) не залежить від наголосу, але скоріше від росту складовості слова: склади коротших слів вимовляємо повільніше, а склади багатоскладових

слів швидше (однаково це відноситься й до вірша). Але середній час артикуляції складу, який міняється в залежності від складової довготи слова і звичайно залежить від фізіологічних процесів і передачі семантичної інформації в ході комунікації істотно не міняє якості довготи складу. В словацькій мові (набільше у протилежність російській та українській мовам) довгота складів виконує важливу фонологічно-розпізнавальну функцію, але вона не є залежна від наголосу: як наголошений, так і ненаголошений склад може бути довгий або короткий. Довгота у словацькій мові пов'язана, наприклад, із складовою довготою і формою слова, але є просодичною властивістю самого складу, а тому відіграє важливу не тільки фонологічну, але й ритмічну функцію. Довгий склад вимовляється вдвічі довше, ніж короткий склад, так що кожний в ритмічному такті (і у рядку) має іншу якість.

В російській і українській мовах наголос у слові може падати на будь-який склад, або ж на його різні морфологічні частини, коли слово при відмінюванні міняє граматичну форму. Подібно як у словацькій мові кожне слово (крім допоміжних слів, деяких часток, зворотних займенників і еноклітики і т. д.) має один наголос, який є основною просодичною властивістю, індивідуальною ознакою кожного самостійного слова. Кожному дво-, три-, чотири- та багатоскладовому слову наголос властивий на першому і другому, останньому і передостанньому, чи деякому іншому складі в середині слова. Деякі слова мають мінливий наголос, тобто наголос, який не має стабільного місця на певному складі слова⁵. Рухомий (вільний) наголос (із слов'янських мов крім російської та української він властивий і білоруській мові), який не в'яжеться лише на певний склад слова (на перший склад в словацькій і чеській мовах, перед останній в польській мові, останній у французькій), має надзвичайно велике значення для тактового складу мови, метричної розмаїтості і ритмічної варіабільності вірша.

В російській та українській мовах основою віршового ритму є фонологічний наголос. В словацькій мові, так як «в чеському, наголошеному вірші є дане фонологічно лише фразування»⁶, тобто розчленування вірша розміщенням словних одиниць, тому основою віршового ритму є «словоподіл, причому динамічний наголос є супровідним позафонологічним елементом, який служить для того, щоб визначати сильні долі строфи»⁷. Російський та український вірш, беручи до уваги домінантне становище фонологічного наголосу (його стабільність і важливість проти ненаголошених складів), є ізохронний, в той час як словацький (та чеський) вірш у зв'язку з нефонологічним наголосом і його прив'язаністю до першого складу слова є ізосилабичний.

Стабільніше місце словацького наголосу на початку слова означає, що низхідні такти — це характерна ознака просодичної системи словацької мови. Обступний такт може виникнути лише комбінуванням слів, причому на початку такту повинно бути односкладове ненаголошене зворотне слово (займенник). Винятковими є висхідні такти, тому що передбачають комбінацію двох (або багатьох) односкладових слів, з яких перше повинно бути ненаголошене зворотне слово, а друге — наголошене (повнозначне) слово.

В російській і українській мовах у зв'язку з рухомим наголосом вже й самі слова представляють цілий реєстр різних тактів: низхідних (н-складових з першим наголошеним складом), висхідних (н-складових з останнім наголошеним складом) і обступних (н-складових з наголошеним складом посередині слова).

Не менш важливим фактором для створювання зокрема типів стоп і розмірів вірша силаботонічної системи є і частота, середній складовий обсяг слів і відношення наголошеного складу до ненаголошених складів в словацькій, російській і українській мовах.

Частота слів за складовим обсягом в зв'язних текстах словацької і російської мов (в українській мові ми не мали доступного прикладу) є такою:

1 скл.	2 скл.	3 скл.	4 скл.	5 скл.	6 скл.	7 скл.
0,381	0,361	0,158	0,072	0,015	0,003	0,001
0,266	0,311	0,227	0,128	0,022	0,022	0,001

Найбільші різниці у частоті слів за кількістю складів в обидвох мовах проявляється в односкладових словах, яких в словацькій мові більше, ніж в російській, далі три- і багатоскладових словах, яких в словацькій мові менше, ніж в російській. Тому в словацькій мові складовий обсяг слів досягає в середньому біля 2,0 складів, а в російській мові біля 2,5 складів. Наголошений склад в словацькій мові припадає на 1,5 ненаголошених, а в російській мові наголошений склад — на 1,8 ненаголошених складів.

В російській та українській мовах велике значення для розміру вірша має і частота окремих слів за місцем наголосу. Г. Шенгелі на підставі спрацювання прозаїчних творів (у вірші йдеться про тенденційне нагромадження слів певного типу) десятих російських авторів (Пушкін, Лермонтов, Гоголь, Тургенєв, Толстой, Достоевський, Чехов, Сологубов, Бунін і Бєлий) одержав наступні статистичні результати (зворотні займенники і енклітичні односкладові слова, наприклад, «и пошел бы», вважав чотирискладовим словом з наголосом на третьому складі)⁸:

	1 скл.	2 скл.	3 скл.	4. скл.	5 скл.	6 скл.	7 скл.
1	15,5	15,9	6,8	0,9	0,08	0,004	—
2		16,4	13,5	6,2	1,05	0,09	0,008
3			8,1	7,7	3,3	0,6	0,028
4				1,1	1,5	0,8	0,13
5					0,09	0,2	0,116
6						0,002	0,016
7							—

З наведених даних про просодичну систему словацької, російської і української мов, з частоти слів за складовою довготою, з місця наголосу в окремих словах, з їх силабічного середнього числа та з відношення наголошених складів до ненаголошених випливає, що словацька, російська та українська мови мають різний мовний матеріал. Весь комплекс просодичних та лексичних факторів цих мов виразно впливає й на метричну систему і теорію віршування. Звичайно, що цю мовну проблематику не можна ототожнювати з власним предметом метричної системи і теорії вірша. На цю можливу заміну проблем фонетики з проблемами теоретичної та історичної метричної системи вже давніше звертав увагу М. Бакош у «Розвитку словацького вірша від школи Штурової». Прямо авторитативно цитує погляд Віктора Жірмунського, який так висловився до цієї проблеми: «У своїй певній частині метрична система з фонетикою, як і поетика з лінгвістикою перетинаються; точніше — досліджують однаковий мовний матеріал, але погляди в цьому дослідженні є різні: фонетика (як частина науки про мову) вивчає фактичну даність розмовної мови, метрична система (як частина фонетики) вивчає вибір певних елементів цієї даності в згоді з художнім завданням і основні принципи такого вибору»⁹.

Силабо-тонічну (тонічно-силабічну) версифікаційну систему, ритмічною основою якої є регулярне упорядкування наголошених і ненаголошених складів (з нормованою кількістю складів і тенденцією по нормованій кількості наголосів або нормованою кількістю наголосів і тенденцією по нормованій кількості складів), зумовлюють просодичні даності мови. Тому що словацький наголос в'яжеться на перший склад слова, в словацькій силабо-тонічній віршовій системі по суті можна реалізувати лише три основні розміщення наголошених і ненаголошених складів: а + б¹⁰ (хх); б + а (хх); а + б + б (ххх) та виняткове б + а + б (ххх), які аналогічні термінології античного вірша означаємо як стопи: двоскладову — трохей (—U) і ямб (U—) та трискладову — дактиль (—UU) і амфібрахій (U—U). До цих чотирьох стоп потрібно прирахувати і чотирискладові стопи: пеон перший (—UUU), другий (U—UU), третій (UU—U) та пеон четвертий (UUU—), які можуть замінити дві трохеїчні або ямбічні стопи (виникнуть тим, що у вірші не реалізується один з двох можливих наголошених, тобто ритмічних підйомів). Крім того в рамках вірша і строфи можуть чергуватися різні стопи, в результаті чого виникають так звані змішані (logaedické) метри (вірші), наприклад, дактило-трохеїчні, або в строфі регулярно чергуються трохеїчні і ямбічні вірші і т. п.

Рухомий (вільний) наголос в російській та українській мовах уможлиблює й іншим способом, ніж в словацькій мові, комбінувати наголошені і ненаголошені склади, наприклад: б + а + б (ххх), б + б + а (ххх), так що в цих мовах нормальним є і амфібрахій (U—U) і анапест (UU—), які в словацькій мові, як ми вже підкресливали, є рідкісною і винятковою стопою.

Для словацької мови характерні три основні розміри: а) двоскладовий — трохей і ямб і б) трискладовий — дактиль та винятково амфібрахій. В російській та українській мовах можна зустріти п'ять основних розмірів: а) двоскладовий — трохей і ямб; б) трискладовий — дактиль, амфібрахій та анапест. В обидвох мовах вживаються пірихій, пеони і деякі імші стопи.

Розміщення наголошених і ненаголошених складів в словацькому, російському і українсько-

му трохеїчному і ямбічному вірші (рідко у вірші з трискладовими стопами) не має метричний, але імовірний характер: не кожна сильна доля вірша мусить бути обґрунтована наголошеним складом, наприклад:

Zohriala sa mladá pani.
Za dolami, za horami
starý handlé mladej panej
platí popol toliarami¹¹.

Кожний рядок цього Краскового вірша має нормовану кількість, тобто вісім складів, але не в кожному рядку є одинаковий з теоретично можливих чотирьох наголосів:

Наголошені підйоми:	I.		II.		III.		IV.	
Склади:	1	2	3	4	5	6	7	8
Рядки	1.	+			+		+	I, III, IV
	2.	+			+			I, III
	3.	+	+		+		+	I, II, III, IV
	4.	+	+		+			I, II, III

В цих віршових рядках наголоси зосереджуються на непарних складах (1-й, 3-й, 5-й і 7-й в порядку, який означає, що йдеться про їх трохеїчне розташування), наголос в словах постійно падає на перший (I-й наголошений, ритмічний підйом) і п'ятий (III-й наголошений, ритмічний підйом) склад, в той час, як третій та сьомий склади вдвічі менше наголошені. З подібним явищем зустрічаємось в російській та українській поезії:

В поле чистом серебрится
Снег волжистый и рябой,
Светит месяц, тройка мчится
По дороге столбовой.

В цьому чотиривірші чергуються восьми- і семискладові рядки (непарні — 8-складові, парні — 7-складові), і знову не кожен з них має одинакову кількість з теоретично можливих чотирьох наголосів:

Наголошені підйоми:	I.		II.		III.		IV.	
Склади:	1	2	3	4	5	6	7	8
Рядки	1.	+	+			+	I, II, IV	
	2.	+	+			+	I, II, IV	
	3.	+	+	+		+	I, II, III, IV	
	4.		+	+		+	II, IV	

І в зразку з російської поезії словні наголоси нагромаджуються на непарних складах рядка, так і тут йдеться про трохеїчний вірш, причім наголос в словах постійно падає на третій (II-й наголошений, ритмічний підйом) та на сьомий склади вірша (IV-й наголошений, ритмічний підйом), в той час як на перший склад падає одна третина наголосів, а на п'ятий склад лише раз припадає словний наголос.

Халупків чотиривірш з «Турчина Понічання» у перекладі на українську мову Івана Мацинського можна так само характеризувати, як і приклад з російської поезії:

Турчин кинувсь бистрим скоком
у вільшину над потоком:
там з переляку тремтіла
жінка бідна, посивіла¹².

В цих рядках наголоси теж зосереджуються в словах на непарних складах, причому постійно є наголошуваний третій (II-й наголошений, ритмічний підйом) та сьомий (IV-й наголошений, ритмічний підйом) склади рядка:

Наголошені підйоми:	I.		II.		III.		IV.	
Склади:	1	2	3	4	5	6	7	8
Рядки	1.	+	+	+	+	I,	II,	III, IV
	2.		+		+	II,	IV	
	3.	(+)	+		+	I,	II,	IV
	4.	+	+		+	I,	II,	IV

На константу наголошеності, яка в словацькому трохеїчному вірші припадає на перший і п'ятий склади рядка (перший і третій наголошений, ритмічний підйом), а в російському та українському — на третій і сьомий склади рядка (другий і четвертий наголошений, ритмічний підйом) впливає місце словного наголосу в окремих мовах. В російській та українській мовах обов'язково повинна бути збережена клаузула вірша.

В словацькій мові константна наголошеність першого і п'ятого складів при обов'язковому словоподілі після четвертого складу рядка дозволяє включити до піввірша по суті усі слова від односкладових до чотирискладових, навіть без значнішого обмеження усіх можливих восьми комбінацій слів за довготою складів (вилучає комбінацію 1 + 3 і 1 + 2 + 1, коли перше односкладове слово є зворотний займенник, а не односкладовий прийменник і дозволяє включити в рядок комбінації 1 + 1 + 2 і 1 + 1 + 1 + 1 з передумовою, що перші односкладові слова в такому складі будуть наголошені):

4
3 + 1
1 + 3
2 + 2
2 + 1 + 1
1 + 2 + 1
1 + 1 + 2
1 + 1 + 1 + 1

Але постійний середній дієрез після четвертого складу трохеїчного вірша виразно обмежив модель комбінації слів за довготою складу, тому що у восьмискладовому рядку можна реалізувати аж 128 різних словесних комбінацій, а це означає, що чотирискладовий піввірш має до диспозиції лише 6,25% комбінацій за складовим обсягом слів.

Російська та українська мови з погляду фонологічності, інтенсивності і місця наголосу може визначати піввірш не тільки (словоподілом, але й метрично) словесним наголосом на п'ятому складі рядка. В російській та українській мовах обов'язковий словоподіл після четвертого складу трохеїчного вірша вилучив би ще більшу частину словесного запасу, ніж в словацькій мові: усі слова, наголос яких би не відповідав його можливому розміщенню на непарних складах рядка, наприклад, до рядка не могли б увійти два двоскладові слова з наголосом на другому складі, трискладові слова теж з наголосом на другому складі і т. д. Одинаково запас слів і словесні комбінації обмежувала б ритмічна (наголошена) константа на першому і п'ятому складах рядка. Крім того, як ми вже згадували, в російській та українській мовах важливішим є ритмічне звучання (кінець) рядка (обов'язкова клаузула), а не його початок.

Обидва типи (словацький — російський і український) восьми- і семискладового (чотири-стопного) трохеїчного вірша диподичні, причім в словацькій мові верша стопа двостопа, а в російській та українській мовах друга стопа двостопа має сильний ритмічний наголос. В російській метричній системі ввійшло в ужиток, що ритмічна група з двома ненаголошеними складами, яка заміняє трохеїчну стопу (однаково і ямб), хоча й самостійно не використовується, називається перихій (в античній віршовій системі ритмічна група двох коротких складів, в російській мові — двох ненаголошених складів). В словацькій мові (в деяких метриках і в російській та українській мовах), як правило, говориться про пеонізацію трохеїчного (як і ямбічного) вірша.

В російській і українській мовах, як і в словацькій, пеони як самостійні стопи, які створювали б розмір вірша, не зустрічаються, але як окремі випадки знаходимо їх при трохеїчному і

ямбічному вірші. Для словацького трохеїчного вірша характерний перший пеон, для російського і українського вірша теж перший, але передусім — третій пеон.

Деякі далішні ритмічні особливості словацького, російського і українського чотиристопного трохеїчного вірша доведемо декількома статистичними даними, а саме порівнянням перекладів з російської мови на словацьку і з словацької мови на українську.

Вірші О. С. Пушкіна «Зимовий вечір», «Зимова дорога», «Передчуття», «Цигани», «Герцог», «Бенкет Петра I» на словацьку мову переклав Ян Смерек одинаковим восьми- і семискладовим трохеїчним віршем, як і в російському оригіналі.

Розміщення словесних наголосів на окремих складах вірша у вертикальному напрямі такі:

а) О. С. Пушкін — оригінал

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
47,46	0,00	95,76	0,00	58,46	0,00	100,0	0,00 %
41,67	0,00	97,92	0,00	30,21	0,00	100,0	— %

б) Я. Смерек — переклад

94,07	5,93	68,64	0,00	95,76	0,00	66,95	0,00 %
95,83	4,17	66,67	0,00	92,71	0,00	55,83	— %

Із статистики оригіналу Пушкіна видно, що четверта стопа восьми складового трохеїчного вірша і четверта неповна стопа семискладового трохеїчного вірша (сьомий склад і четвертий наголошений, ритмічний підйом) постійно розраховують на наголос; друга стопа (третій склад і другий наголошений, ритмічний підйом) в середньому реалізуються на 96,84 % (обидвом типам вірша в середньому бракує 3,16% наголосів). Перший і п'ятий склади рядка (перша і третя стопи і по черзі той самий наголошений, ритмічний підйом) в середньому втрачають більше, ніж 50 % наголосів (реалізується 44,56 % і 44,38 % трохеїчних стоп).

У словацькому перекладі, і хоча перекладач Я. Смерек обрав за складами і метрикою адекватний вірш, видно виразний зсув у розміщенні наголосів на окремих складах рядків. Константно наголошені є перший і п'ятий склади (перший і третій наголошений, ритмічний підйом), на яких бракує біля п'ятох процентів наголосів (5,15% і 5,76%), що в порівнянні з російським оригіналом (в порівнянні з його третім складом) є трохи вищий процент. Але з другого боку інші наголошені склади (третій та сьомий) збирають в середньому на 10 — 20 % більше наголосів, ніж перший і п'ятий склади в російській мові.

Бачимо, що саме мовний фактор (замість словесного наголосу) спричинює, що в російській мові кінець строфи та піввірша, а в словацькій мові початок строфи та піввірша ритмічно піднімається і що в російській мові обов'язково наголошувалося, «основною» стопою кожного силабо-тонічного вірша є остання стопа. Передостання стопа деколи наголошується не тенденційно, а спорадично, є «вільною» стопою, якій передує дальша, майже константно наголошувана, «опорна» стопа, перед якою знову знаходиться «вільна» стопа. В словацькій мові весь процес чергування «опорних» стоп (не можна говорити про першу, як про основну стопу) з «вільними» стопами проходить не від кінця, але від початку рядка. Домінантним ритмічним елементом словацького вірша, що й з цього випливає, є словоподіл, а не словесний наголос, як в російській та українській мовах. Тому в словацькому вірші до римуючого зв'язку може вступити трискладове слово з односкладовим наголошеним словом, чого не дозволяє російська та українська версифікація, оскільки, наприклад, трискладове слово з наголосом на першому, а не на останньому складі, змінить розмір вірша (чотиристопний на тристопний), чоловічу клаузулу (риму) на дактилічне закінчення (риму). Із-за тих самих причин в словацькій мові до римуючого зв'язку може вступити чотирискладове слово з двоскладовим і навпаки, а це означає, що відхил від метричної норми в словацькому силабо-тонічному вірші настає лише тоді, коли замість відповідної парно-складової або непарно-складової клаузули на кінець рядка потрапить невідповідна непарно-складова або парно-складова клаузула, коли до римового зв'язку вступить парно-складове слово з непарно-складовим та навпаки.

Український, як і російський вірш визначається однаковою структурністю наголошених і ненаголошених складів.

Вірш С. Халупки «Турчин Понічанин» в оригіналі та в перекладі І. Мацинського на українську мову⁴ ми спеціально вибрали як приклад чотиристопного трохеїчного метра (восьмикладовий вірш), хоча в словацькій мові строфи цього вірша включаємо до силабічної віршової системи, причому не можна заперечити сильне трохеїчне фразування строфи цього вірша.

Розміщення наголосів на окремих складах рядка оригіналу та перекладу демонструють наступні дані:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
80,21	19,79	60,42	4,17	75,00	20,83	58,33	0,00 %
60,42	0,00	92,71	0,00	51,04	0,00	100,00	0,00 %

Порівнюючи дані про переклади Смерка творів Пушкіна з даними оригіналу Халупки, дійдемо до висновку, що перекладач (крім другого складу) обов'язково дотримувався ненаголошеності парних складів рядка, що не можна сказати про вірш С. Халупки. Константно ненаголошеними є тільки останній (восьмий) і четвертий склади рядка. Тенденційно ненаголошеними є перший і п'ятий склади вірша. На ці складові місця у перекладах Смерка припадали ритмічні константи. Тому такий тип вірша, який має лише нормовану кількість складів, включаємо до силабічної віршової системи.

Рядок Халупкового оригіналу вже із-за константної ненаголошеності восьмого і четвертого складів і тенденції до наголошеності першого і п'ятого складів складається з двох частин (4 + 4 склади), що підтверджує і той факт, що тільки в трьох випадках (3,13%) міжсловесний поділ не припадав на четвертий склад рядка. Середній дієрез, визначений розділовими знаками, має 16,67 % рядків. Тому що передостанні склади піввіршів (третій і сьомий) відносно часто мають словесні наголоси і навпаки — другий і шостий склади тенденційно не мають словесні наголоси, було можна цей тип силабічного вірша перекласти як силабо-тонічний вірш.

На прикладі перекладу можна ілюструвати, що означає «метризація» вірша. Ненаголошеність парних складів є константою, в той час як наголошеність непарних складів вірша є тенденцією силабо-тонічного вірша. Але кожний метрично організований вірш, щоб відчувати його метричний розмір без його ритмічного автоматизування, повинен мати хоча б одну константу наголошеності. Для ритмічного звучання вірша вирішальне значення має остання стопа вірша, яка реалізує новий вид клаузули. Рядки «Турчина Понічанина» в перекладі мають жіночу клаузулу (в оригіналі тільки 69,79 % рядків). Переклад прикриває постійний піввіршовий дієрез, а саме метрично (третій ритмічний підйом збирає тільки 51,04 % наголосів) та синтаксично (тільки 6,25 % рядків має піввіршовий дієрез, визначений графічно). Крім того 31,21 % рядків не мають словоподілу на четвертому складі рядка.

Наведені ритмічні диспропорції між віршем оригіналу і його українським перекладом є не тільки результатом його метризації, але вони в першу чергу зумовлені просодичними властивостями мовного матеріалу.

Статистика підтверджує, що в українському чотиристопному трохеїчному вірші є таке саме розміщення наголосів і стоп, з яким ми зустрілись в російській мові. Тут не йдеться про випадкове явище, але про закономірність, яку визначає однаковий мовний фактор.

Трохеїчний вірш, оскільки йдеться про низхідну стопу, має низхідне метричне і ритмічне пониження. Протилежністю низхідного трохея є висхідний ямбічний вірш, реалізація якого в словацькій мові у зв'язку з просодичним характером мови приймає специфічну ритмічну форму. Але й наперекір тому ямбічний метр, однаково як в російській та українській мовах, від часів П. О. Гведослава є найбільш поширеним розміром словацького вірша. В нашому аналізі знову зосередимо увагу на чотиристопний (восьми- і дев'ятискладовий) ямбічний вірш (чоловічий і жіночий), який є найчастіше ямбічним типом вірша. На ньому продемонструємо специфічність ямбічного ритму в словацькій, російській і українській мовах.

Трохеїчне фразування строфи (подібно і дактилічне і дактило-трохеїчне) у зв'язку з постійним перебуванням наголосу на першому складі і частотою слів за складовою довготою в словацькій мові є природною мовною реальністю нашого силабо-тонічного вірша. Але це не має нічого спільного з ямбом.

На підставі конструкції наголосу і словоподілів розрізняємо дві форми ямба: «стоповий» (узгодження між межами стоп і слів) і «нестоповий» (розходження між межами стоп і слів). В сло-

вацькій мові, для якої характерні низхідні словні такти, «стоповий» (чистий) ямб, оскільки йдеться про висхідну стопу, ані неможливо реалізувати, хоча теоретично можна передбачати його існування. Рядок в такому разі мав би складатися тільки з односкладових слів, з яких кожне парне мало б на собі словесний наголос. Тому правдоподібність реалізації «стопового» ямба в словацькій мові низька, майже нездійсненна із-за частоти і можливості комбінації односкладових повнозначних (наголошених) і неповнозначних (як правило, ненаголошених) слів. Але й так би не дійшло до перекриття меж стоп і слів, тому, що кожна стопа буде складатися з двох слів. Реальніша є внутрішньовіршова комбінація «стопового» і «нестопового» ямба, при якій якраз односкладові слова і їх певне розміщення в рядку (передусім на його початку і в кінці) допомагають сигналізувати ритмічну висхідність ямба.

В російській і українській мовах, у яких наголос рухомий (вільний) і які в своєму лексичному реєстрі мають і слова ямбічної будови (х́х) (за даними Г. Шенгелі в Пушкіновому «Євгеніві Онегінові» їх 27,8 %¹⁵), ямбічний вірш із своїми двома конструкціями і їх різними комбінаціями відповідає природним якостям обидвох мов. В російській і українській мовах на «стоповий» ямб негативно впливає лише складовий розсяг слів, а в порівнянні з словацькою мовою і нища частота двоскладових і односкладових слів і відношення наголошеного складу до не цілих двох ненаголошених складів. Але велике значення, як ми вже підкреслили, для тактової варіабільності вірша має рухомий наголос, а з нього випливаючий різний тактовий склад слів, наприклад, одно аж п'ятискладові слова проти шестискладовим словацьким представляють аж шістнадцять різних тактових конструкцій:

1 скл.	2 скл.	3 скл.	4 скл.	5 скл.
х	х́х	х́хх	х́ххх	х́хххх
х́	хх́	хх́х	хх́хх	хх́ххх
		ххх́	ххх́х	ххх́хх
			хххх́	хххх́х
				ххххх́

Російська та українська мови своєю просодичною системою при обов'язковій тактовій структурі кінця рядка і при ідеальній реалізації ямбічної «метричної» схеми «дозволяють» різнорідніші комбінації тактів, ніж просодична система словацької мови. Наприклад, в російській і українській мовах початок ямбічного вірша при збереженні першого і другого ритмічного підйому (при наголошенні другого і четвертого складів рядка) можна реалізувати наступними словними структурами:

$$\begin{aligned}
 & \text{U—} : 1 + 1 \\
 & \quad 2 \\
 \text{U— / U} & : 1 + 1 + 1 \\
 & \quad 2 + 1 \\
 & \quad 1 + 2 \\
 & \quad 3 \\
 \text{U— / U—} & : 1 + 1 + 1 + 1 \\
 & \quad 1 + 1 + 2 \\
 & \quad 1 + 2 + 1 \\
 & \quad 2 + 1 + 1 \\
 & \quad 2 + 2 \\
 & \quad 3 + 1
 \end{aligned}$$

А якщо б ми йшли далі до середини строфи, пропорціонально б зростала й кількість словесних комбінацій. Словацька мова, хоча й ми в схемі визначили п'ять можливих випадків, по суті має в розпорядженні лише два випадки словесних структур при дотриманні ямбічного початку рядка: 1 + 1 і 1 + 2. Три дальші випадки — це лише множення цих двох основних комбінацій. Словацька силабо-тонічна версифікаційна система цю тактову обмеженість ямбічного початку рядку долає тим, що допускає, аби на його початку розміщалися і трискладові комбінації словних тактів з наголосом на першому складі:

—UU : 1 + 1 + 1
 2 + 1, а в применниковому зв'язку і 1 + 2
 3,

що, правда, робить не регулярним початок рядка, але одночасно уможливорює регулярно наголосувати четвертий, а потім і шостий склад, або і далші парні склади рядка.

Ідеальна реалізація чотиристопного ямба з чоловічою і жіночою каденцією вимагає чотири наголоси, а також хоч би чотири слова, так що відхиляє можливість включення до рядка слів більш, ніж трискладових, але і тих лише в обмеженій мірі (в словацькій мові лише на початку рядка, в російській і українській мовах лише амфібрахіального типу). Тому і в ямбічному вірші (подібно, як в трохеїчному) словесні наголоси обов'язково і постійно мають тільки деякі стопи, в той час, як інші реалізуються ані не на рівні тенденції.

Для ілюстрації характерних ознак чотиристопного ямба нам може послужити оригінал і переклад П. О. Гвездослава Лермонтового «Демона»¹⁶:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
0,0	88,0	1,0	88,0	3,0	26,0	1,0	100,0	0,0 %
2,0	83,0	0,0	93,0	1,0	27,0	0,0	100,0	— %
31,0	69,0	0,0	70,0	0,0	81,0	0,0	57,0	0,0 %
41,0	59,0	0,0	72,0	0,0	88,0	0,0	40,0	— %

Остання стопа (у нашому випадку — четверта) російського ямбічного вірша є основна, а тому її сильна доля, якщо використаємо термін античної метрики, повинна обов'язково мати словесні наголоси, тому що в іншому випадку дев'ятискладовий рядок би втратив жіноче, а восьмискладовий — чоловіче закінчення (риму). Найнижче є наголошений шостий склад рядка (третій ритмічний підйом), в середньому лише 26,5 %, причім за опорні стопи можна вважати не тільки другу, але і першу по черзі (на другій позиції восьмискладового рядка знаходиться лише 7,00 перихеїв). В порівнянні з чотиристопним трохеїчним віршем перша половина чотиристопного ямбічного вірша є менш пеонізована (перша стопа в середньому реалізується на 85,5 %, друга аж на 90,5 % тобто більше на 41,0 % і менше на 6,34 %).

Ці наші констатування про ритмічний характер чотиристопного трохеїчного і ямбічного вірша не випадкові, оскільки узгоджуються із статистикою, яку у книзі «Техніка вірша» наводить Г. Шенгелі:

Стопа	1.	2.	3.	4.
В трохеї %	56	97	45	100
В ямбі %	83	88	44	100 ¹⁷

Гвездославів чотиристопний дев'яти- і восьмискладовий ямбічний вірш, яким перекладено «Демона» Лермонтова, відповідає просодичному характеру словацької мови: закономірно має нерегулярний початок (високий процент словесних наголосів припадає і на перший склад обидвох віршів), а також необов'язковий кінець рядка (клаузулу) — жіночий, але й чоловічу риму. Найвищу процентну реалізацію має третя (в російській мові — найнижчу) і друга стопи, яка не досягає такого високого проценту реалізації, як в Лермонтовому, а потім російському ямбі.

Подібне розміщення наголошених і ненаголошених складів як в ямбічному вірші російського оригіналу і словацького перекладу (приклад ми вибрали із старшої поезії) знаходимо і в словацькому оригіналі чотиристопного ямбічного вірша П. Горова (вірш «Кошиці 1945») і в його українській субституції¹⁸:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
67,5	35,0	0,0	85,0	0,0	87,5	0,0	85,0	0,0 %
65,0	40,0	0,0	87,0	0,0	77,5	0,0	52,5	— %

0,0	92,5	0,0	77,5	0,0	67,5	0,0	100,0	0,0 %
0,0	97,5	0,0	82,5	0,0	47,5	0,0	100,0	— %

Ямбічний вірш Горова суттєво відрізняється від Гвездославого лише в процентності наголосування першого і другого складів рядка: вірш Горова має частіше низхідний початок, Гвездослава — висхідний, причім в розміщенні наголосів на внутрішніх складах рядка не появились ніякі важливіші розбіжності. Але вірш Горова (дев'яти- і восьмискладовий) має своє ритмічно виразніше чоловіче і жіноче закінчення.

Український ямбічний віршовий еквівалент словацького оригіналу визначається одинаковими рисами, як російський ямбічний вірш, але з тою різницею, що перша стопа своєю процентною реалізацією перевищує другу стопу вірша. І в українському ямбічному вірші основною стопою залишається остання, а вільною — передостання стопа вірша. Опорною стає перша стопа.

Дотепер ми звертали увагу на віршові ряди лише у вертикальному напрямі і статистично опрацювали процент наголосів на окремих складах вірша. Але віршовий ряд складається з різних віршових форм, тому його треба досліджувати і в горизонтальному напрямі. В цитованому останньому стовпчику вірша «Старий романс» І. Краска (подібно й в інших зразках) знаходяться рядки, які, як ми вже визначили, мають реалізовані ці стопи (ритмічні підйоми): I, III, IV; I, III; I, II, III, IV і I, II, III. Російські і українські вірші також представляють комплекс різних віршових форм (ритмічних типів і варіантів вірша). Правда, вже вертикальні статистичні дані підказують, що горизонтальні віршові форми (варіанти окремих типів вірша) в словацькій мові з одного боку, а в російській і українській з боку другого будуть відрізнятися тоді, коли декотра стопа у ряді (звичайно, крім основної стопи російського і українського вірша) не реалізується, тобто наголос не має декотрий ритмічний підйом, наприклад, в чотиристопному трохеї і ямбі I-й і III-й або й більше ритмічних підйомів.

В словацькому вірші завжди повинен реалізуватись перший ритмічний підйом, що знаходиться в трохеїчному вірші на метрично належному непарному першому складі або винятково на метрично неналежному другому складі рядка. В ямбічному вірші відбувається протилежне переміщення словесного наголосу: з другого на перший склад рядка, так що говоримо про ямб з дактилічним початком, що не цілком правильне, оскільки йшлося би про метричну вільність. В російському і українському вірші відбувається метричне явище, яке було відоме з античної метрики: передусім на початку ямбічного вірша може появлятися так званий хоріямб, тобто стопа, яка складається з трохея і ямба (—UU—). Хоріямб може виникати з допомогою комбінацій (модуляцій):

1. —//UU— (1—3)
2. —U//U— (2—2)
3. —UU//— (3—1. . .)»

В російській мові (певно і в українській) хоріямб має найчастіше першу (5,87 %), потім другу (0,58 %), але ніколи не третю (або лише винятково) словну модуляцію³⁸. В словацькому вірші можна здійснити лише третю словну модуляцію хоріямба, яка має дуже високу частоту на початку кожного словацького ямбічного вірша.

Восьмискладовий і семискладовий трохеїчний, восьмискладовий і дев'ятискладовий ямбічний вірш теоретично можна реалізувати п'ятьма різними (ритмічними) типами вірша і шістнадцятьма його варіантами: одним чотирипідйомним I, II, III, IV; чотирма трипідйомними I, II, III; I, II, IV; I, III, IV і II, III, IV; шістьма двопідйомними I, II; I, III; I, IV; II, III; II, IV і III, IV; чотирма однопідйомними I, II; III; IV і одним безпідйомним віршем. Мова і поетична творчість виключає або значно обмежує деякі тонічні вірші і його варіанти.

Просодична система словацької мови не уможлиблює, щоб реалізувались варіанти тонічних типів вірша без першого ритмічного підйому (багатоскладовому слову в трохеїчному вірші мали б передувати два ненаголошені односкладові слова, а при ямбічному вірші навіть три ненаголошені односкладові слова), або ж без перших двох (II, III, IV; II, III; II, IV; III, IV) чи також однопідйомні (можливо, з винятком варіанту з першим ритмічним підйомом) і безпідйомний вірш. Тож залишаються чотири тонічні типи вірша (чотири-, три-, дво- і однопідйомні) та

їх вісім варіантів: чотирипідйомні (I, II, III, IV), три варіанти трипідйомного (I, II, III; I, II, IV і I; III, IV), а також три двопідйомні (I, II; I, II і I, IV) та один однопідйомний (I), з яких деякі зустрічаються рідко, або взагалі не зустрічаються, як, наприклад, I, II, IV; I, II, I, IV або ж I, а то з мовних чи ритмічних причин. Варіант трипідйомного вірша I, II, IV, який у чотиристопоному трохеїчному вірші реалізується комбінацією 2 + 4 + 2 (2 + 4 + 1) закриває постійний середній дієрез, тому своє вживання він скоріше знайшов у ямбічному вірші, але і тут натрапляє на мовний бар'єр: вимагає комбінацію слів з двома односкладовими словами (1 + 2 + 4 + 1), з яких перше є зворотне (зворотний займенник), а друге наголошене (на кінці дев'ятискладового вірша його заміняє двоскладове слово). В словацькій мові нормальною є комбінація слів 1 + 2 + 2 + 3 (1 + 2 + 2 + 4), тобто варіант трипідйомного вірша I, II, III. Два варіанти двопідйомного вірша I, II і I, IV та один варіант однопідйомного вірша вимагає складово великі словесні комбінації, наприклад, 2 + 6 або 6 + 2, або ж 1 + 2 + 5, 1 + 2 + 6 чи 1 + 7 і т. п., тому поява наведених варіантів вірша залежить від частоти слів даної складової довготи і правдоподібності їх комбінації: $0,361 \times 0,003 = 0,0011$ або $0,381 \times 0,361 \times 0,015 = 0,0021$ і т. д. Для словацької мови є мовно звичайніший і ритмічно належний двопідйомний тонічний варіант I, III (для трохеїчного вірша типічна словесна модуляція 4 + 4 або 4 + 3, для ямбічного — 1 + 4 + 3 або 1 + 4 + 4).

Просодична система російської і української мов, разом з ритмічною схемою вірша, також обмежує інвентар п'ятих тонічних типів вірша і їх шістнадцять варіантів. В ритмічній системі російської і української мов (подібно, як і в словацькій) винятково зустрічаються семи- (0,3 %) і багатоскладові слова. Тому дуже низькою, майже нульовою, буде правдоподібність варіанту однопідйомного типу вірша IV (інші варіанти I; II і III, а також безпідйомний вірш виключає ритмічну схему). З однакових причин ритмічна схема виключає і усі варіанти трипідйомного (I, II, III) і двопідйомного типу вірша (I, II; I, III і II, III). Тож залишається чотирипідйомний вірш I, II, III, IV, три варіанти трипідйомного вірша I, II, IV; I, III, IV і II, III, IV і знову три варіанти двопідйомного вірша I, IV; II, IV і III, IV. Останній двопідйомний варіант, тому що ритмічно завантажує лише другу половину вірша, не зустрічається. Якраз із-за цих причин є рідкісним і варіант трипідйомного вірша I, III, IV. В усіх випадках до основного інвентаря ритмічних типів вірша і їх варіантів в російській і українській мовах не належать ті, які не рахуються з другим (II) ритмічним підйомом.

В словацькій мові чотиристоппний (чотирипідйомний) трохеїчний вірш можна реалізувати основною словесною модуляцією 2 + 2 + 2 + 2, або ж її різними варіаціями з допомогою односкладових слів: 1 + 1 + 2 + 2 + 2; 2 + 1 + 1 + 2 + 2; 1 + 1 + 1 + 1 + 2 + 2 і т. д. Чотиристоппний (чотирипідйомний) ямбічний вірш в свою чергу реалізується обов'язковою словесною модуляцією 1 + 2 + 2 + 2 + 1, або ж 3 + 2 + 2 + 1 і різними варіаціями з односкладовими словами, наприклад, 1 + 1 + 1 + 2 + 2 + 1 і т. д. Просодична система російської і української мов дозволяє включати до чотиристоппного (чотирипідйомного) трохеїчного і ямбічного вірша і трискладові слова (в словацькій мові їх можна використати лише на початку ямбічного вірша), причім не дійде до зміни кількості підйомів. В російській мові ж є 40 % слів (враховуючи і односкладові), в яких наголос на першому складі. Приблизно однаковий процент слів має наголос на другому складі²¹. В російській мові існує 41 % слів, які закінчуються наголошеним складом. 39 % слів з одним, 17 % з двома і 3 % з трьома ненаголошеними складами (статистично незначним є процент з чотирма або більше ненаголошеними складами на кінці слова)²². Статистичні дані про різні типи слів тільки підтверджують, що просодична система російської мови створює однакові передумови для трохеїчного і ямбічного метра, а одночасно уможливорює використання при реалізації віршових форм (тонічних типів вірша) широкої шкали словесних комбінацій (словесних модуляцій, якщо це виразити терміном Шенгелі). Згаданий автор наводить, що чотирипідйомна форма чотиристоппного трохея і ямба в російській мові здійснюється, як правило, аж 8 різними словними модуляціями²³:

2 + 2 + 2 + 2	2 + 2 + 3 + 1
3 + 1 + 2 + 2	3 + 1 + 3 + 1
2 + 3 + 1 + 2	2 + 3 + 2 + 1
3 + 2 + 1 + 2	3 + 2 + 2 + 1

В словацькій мові крім першої словесної комбінації усі словесні модуляції означають зміну кількості ритмічних підйомів (із чотирьох на три), або при їх реалізації — порушення «метричної» схеми, або ж одне і друге. Однаково і варіанти трипідйомного і двопідйомного типу вірша у словацькій мові в трохеїчному і ямбічному вірші обмежуються на однослівну модуляцію і її комбінації з односкладовими словами, наприклад, трипідйомний варіант I, II, IV (Шенгелі його означає як IV-ту форму) в словацькому трохеїчному вірші реалізується словесною комбінацією 2 + 4 + 2, а в ямбічному вірші — словесною модуляцією 1 + 2 + 4 + 1. В російській мові (це відноситься і до української мови) цей трипідйомний трохеїчний і ямбічний вірш має вісім словесних модуляцій, дальший варіант I, III, IV також вісім, а третій з них II, III, IV на половину менше, тобто лише чотири. Двopідйомний вірш II, IV має у розпорядженні чотири, а варіант I, IV аж шість словесних модуляцій».

Вільний наголос в російській і українській мовах, як ми підтвердили, дозволяє створити набагато більшу кількість тактових комбінацій (словесних модуляцій), ніж стабільний наголос в словацькій мові. Зате в словацькому вірші визначну роль відіграє довгота, яка є не тільки фонологічною властивістю голосних, але складу в цілому та їх важливою ритмічною якістю, а у вірші вона може закривати або підкреслювати стопи, їх низхідний або висхідний характер.

Нарешті наведем ще матриці горизонтальних віршових форм (ритмічних типів і варіантів вірша) досліджуваних віршів, щоб було можна встановити, які з них використовуються в словацькій, російській і українській мовах, тобто в поезії.

Чотиристопний восьми- і семискладовий трохеїчний вірш О. С. Пушкіна має в своєму інвентарі три ритмічні (тонічні) типи і шість варіантів вірша:

Чотирипідйомний вірш	8 скл.	7 скл.	В середньому
I, II, III, IV	0,1610	0,0729	0,1215
Трипідйомний вірш			
I, II, IV	0,2712	0,3229	0,2944
I, III, IV	0,0424	0,0104	0,0280
II, III, IV	0,2119	0,2186	0,2150
Двopідйомний вірш			
I, IV	—	0,0104	0,0047
II, IV	0,3136	0,3646	0,3364

Основними формами російського чотиристопного трохеїчного вірша є чотирипідйомний вірш I, II, III, IV, трипідйомний вірш I, II, IV і II, III, IV та двopідйомний вірш II, IV. Шенгелі аналізував три поетичні твори Пушкіна («Про царя Салтана», «Про мертву царівну», «Про золотого півника»), написані чотиристопним трохеєм, і виявив, що у віршовому комплексі (йдеться про 1772 рядки) зустрічаються ті самі ритмічні типи і варіанти вірша: I, II, III, IV — 23,3 %; I, II, IV — 31,7 %; I, III, IV — 1,9 %; II, III, IV — 19,9 %; I, IV — 0,3 % і II, IV — 23,1 %²⁴. Різниця між двома комплексами виникла лише при виявленні чотирипідйомного і двopідйомного вірша, що цілком нормальне, тому що в нашому випадку йшлося про набагато менший комплекс рядків, в розсягу якого проявляються специфічні риси вірша того чи іншого поетичного твору.

Смреків словацький переклад поезії Пушкіна характеризується наступним інвентарем форм:

Чотирипідйомний вірш	8 скл.	7 скл.	В середньому
I, II, III, IV	0,4407	0,2813	0,3692
Трипідйомний вірш			
I, II, III	0,2119	0,3125	0,2570
I, II, IV	0,0254	0,0625	0,0421
I ₂ , II, IV	0,0085	—	0,0047
I, III, IV	0,1441	0,1042	0,1262
I ₂ , III, IV	0,0339	0,0104	0,0234

Двопідйомний вірш

I, II	—	0,0104	0,0047
I, III	0,1102	0,1875	0,1449
I ₂ , III	0,0085	0,0313	0,0187
I, IV	0,0085	—	0,0047
I ₂ , IV	0,0085	—	0,0047

Словацький чотиристопний восьми- і семискладовий трохеїчний вірш має аж одинадцять варіантів і субваріантів трьох ритмічних типів вірша, але основними треба вважати ці чотири: I, II, III, IV (в середньому 36,92 %), I, II, III (25,70 %), I, III, IV (12,62 %) і I, III (18,75 %), з яких тотожний з російським є тільки вірш з певною кількістю стоп (ритмічних підйомів). Майже вдвічі більша кількість варіантів і субваріантів з рухоним наголосом на другий склад в словацькому трохеїчному вірші в порівнянні з однаковим російським віршем спричинена необхідністю ритмічно диференціювати віршовий ряд. В російській мові цю функцію перебирають словесні модуляції основних типів і варіантів вірша.

Одинакову картину про горизонтальні форми вірша чотиристопного трохея одержимо і при порівнянні словацького оригіналу та українського перекладу вірша С. Халупки «**Турчин Повічанив**»:

Чотирипідйомний вірш	Оригінал	Переклад
I, II, III, IV	0,3125	0,2500
Трипідйомний вірш		
I, II, III	0,1250	
I, II, III ₆	0,1458	
I, II ₄ , III ₆	0,0208	
I, II, IV	0,0208	0,2813
I ₂ , II ₄ , IV	0,0208	
I, III, IV	0,1146	0,0521
I ₂ , III, IV	0,1146	
II, III, IV	—	0,2083
Двопідйомний вірш		
I, III	0,0625	
I ₂ , III	0,0208	
I ₂ , III ₆	0,0417	
I, IV	—	0,0208
II, IV	—	0,1875

Вірш Халупкового оригіналу з виразною тенденцією до трохеїчного фразування (словесні наголоси припадають не тільки на другий, але й на дальші парні склади вірша) має у своєму інвентарі також одинадцять варіантів і субваріантів трьох типів вірша. До чотирьох основних варіантів потрібно прирахувати і їх субваріанти з одним (I, II, III₆; I₂, III, IV; I₂, III), ба навіть з двома (I₂, III₆) посуненими підйомами з непарного на парний склад вірша. Український переклад має одинакову кількість і ті самі ритмічні варіанти вірша, як Пушкінський російський трохеїчний чотиристопний вірш.

Чотиристопний (дев'яти- і восьмискладовий) ямбічний вірш має той самий інвентар ритмічних типів і варіантів (або ж субваріантів) вірша, як чотиристопний трохеїчний (восьми- і семискладовий) вірш, але з тою різницею, що словесні наголоси — на парних складах вірша.

«Демон» Лермонтова має такі ритмічні форми:

Чотирипідйомний вірш	9 кл.	8 кл.	В середньому
I, II, III, IV	0,1500	0,1600	0,1550
I, II, III ₇ , IV	0,0100	—	0,0050

Трипідійомний вірш			
I, II, IV	0,6100	0,6000	0,6050
I, II, IV	0,0200	0,0100	0,0150
I ₁ , II, IV	—	0,0200	0,0100
I ₃ , II, IV	0,0100	—	0,0050
I, III, IV	0,0700	0,0600	0,0650
II, III, IV	0,0400	0,0500	0,0450
Двопідійомний вірш			
I, IV	0,0200	—	0,0100
II, IV	0,0700	0,1000	0,0850

В російському чотиристопному ямбічному вірші до чотирьох основних варіантів, які зустрічаються в чотиристопному трохеїчному вірші, прилучився дальший варіант трипідійомного вірша I, III, IV (та й за встановленням Шенгелі «Демон» Лермонтова має 7,0 %, а «Євген Онегін» Пушкіна — 9,7 % частоту)²⁶.

У перекладі П. О. Гведзослава чотиристопний ямбічний вірш Лермонтового «Демона» має таку ритмічну форму:

Чотирипідійомний вірш	9 скл.	8 скл.	В середньому
I, II, III, IV	0,1300	0,1200	0,1250
I ₁ , II, III, IV	0,1100	0,0900	0,1000
Трипідійомний вірш			
I, II, III	0,1500	0,2200	0,1850
I ₁ , II, III	0,1200	0,2100	0,1650
I, II, IV	0,1200	0,0500	0,0850
I ₁ , II, IV	0,0700	0,0600	0,0650
I, III, IV	0,1300	0,0600	0,0950
I ₁ , III, IV	0,0100	0,0200	0,0150
Двопідійомний вірш			
I, II	—	0,0100	0,0050
I, III	0,1600	0,1300	0,1450
I ₁ , III	—	0,0300	0,0150

І в словацькому чотиристопному ямбічному вірші до чотирьох основних варіантів, які, як системні, створюють віршові ряди чотиристопного трохеїчного вірша, прилучився дальший трипідійомний варіант I, II, IV із своїм субваріантом I₁, II, IV. Якраз цей варіант є найчастішим в російському чотиристопному ямбічному вірші.

Для докреслення словацького і українського чотиристопного ямбічного вірша наводимо ще форми вірша поетичного твору П. Горова «Кошиці 1945»:

	Оригінал:		
	9 скл.	8 скл.	В середньому
П'ятипідійомний вірш			
I ₁ , I, II, III, IV	0,0250	0,0250	0,0250
Чотирипідійомний вірш			
I, II, III, IV	0,1250	0,1000	0,1125
I ₁ , II, III, IV	0,4500	0,1500	0,3000
I ₁ , I, II, III	—	0,0250	0,0125
Трипідійомний вірш			
I, II, III	0,0750	0,1250	0,1000
I ₁ , II, III	0,0500	0,2250	0,1375
I, II, IV	0,0500	0,0250	0,0375
I ₁ , II, IV	0,0750	0,2000	0,1375
I, III, IV	0,0500	—	0,0250
I ₁ , III, IV	0,0750	0,0250	0,0500
Двопідійомний вірш			
I, III	0,0250	0,1000	0,0650

Український переклад:

	9 скл.	8 скл.	В середньому
Чотирипідйомний вірш			
I, II, III, IV	0,4250	0,3000	0,3625
Трипідйомний вірш			
I, II, IV	0,2750	0,5000	0,3875
I, III, IV	0,2250	0,1500	0,1875
II, III, IV	0,0250	0,0250	0,0250
Двопідйомний вірш			
I, IV	—	0,0250	0,0125
II, IV	0,0500	—	0,0250

Чотиристопний ямбічний вірш Горова у порівнянні з віршем Гвездослава по суті не відрізняється ритмічними варіантами вірша, але лише їх різною частотою. У цьому відношенні можна говорити і про український вірш цього твору, якщо його порівнюємо з російським чотиристопним ямбічним віршем «Демона» Лермонтова. З норми виходить передусім високий процент частоти варіанту трипідйомного вірша I, III, IV. Преференція вірша з максимальною кількістю ритмічних підйомів, або з мінімальною кількістю підйомів і т. п., в конкретній поетичній області є вже іншим питанням, яке пов'язане з ліричним чи епічним характером вірша.

В словацькій, російській і українській мовах ритмічно виразніший перший піввірш, тому що вищий процент віршів має перші два наголошені (ритмічні) підйоми, що виразніше проявляється передусім у ямбічному, а не в трохеїчному вірші:

	словацька мова		російська мова	
	1-й піввірш	2-й піввірш	1-й піввірш	2-й піввірш
трохей	67,29 %	51,87 %	41,59 %	36,45 %
ямб	73,00 %	33,50 %	79,50 %	27,00 %

	словацька мова		українська мова	
	1-й піввірш	2-й піввірш	1-й піввірш	2-й піввірш
трохей	64,58 %	54,07 %	73,96 %	51,04 %
ямб	86,25 %	52,50 %	75,00 %	57,50 %

Аналіз двох найчастіших типів вірша — чотиристопного трохеїчного і ямбічного — хоч і неповний, та переконливо документує, що специфічність кожного вірша (можна сказати і системи) залежить від мовного матеріалу (об'єктів середовища). Але це не означає, що середовище системи (мовний матеріал) виключає індивідуальну творчість. Іншими словами, індивідуальна творчість є обмежена реальним станом системи і вживається лише в межах даного стану.

Спочатку наведемо приклади, які документують, що в історичних епохах і в окремих поетів мінявся ритмічний характер словацького і російського чотиристопного ямбічного вірша.

У Гвездославовій «Лісниковій жінці» і в поезії П. Горова²⁷ чотиристопний ямбічний вірш має різне ритмічне звучання:

	9 скл.	8 скл.	В середньому
Чотирипідйомний вірш			
I, II, III, IV	0,2100	0,1600	0,1850
I ₁ , II, III, IV	0,1400	0,0900	0,1150
Трипідйомний вірш			
I, II, III	0,1500	0,2800	0,2150
I ₁ , II, III	0,1000	0,2000	0,1500
I, II, IV	0,1200	0,0600	0,0900
I ₁ , II, IV	0,0500	0,0100	0,0300
I, III, IV	0,1200	0,0700	0,0950
I ₁ , III, IV	0,0300	—	0,0150
Двопідйомний вірш			
I, III	0,0800	0,1300	0,1050
I ₁ , III	—	—	—

Розміщення наголосів у «Лісничковій жінці» у вертикальному напрямі:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
32,0	68,0	0,0	77,0	0,0	83,0	0,0	67,0	0,0 %
30,0	70,0	0,0	80,0	0,0	93,0	0,0	39,0	— %

Горові комплекс віршів, якщо брати до уваги менші відхилення, які ми встановили в творі «Кошиці 1945», визначається цими статистичними характеристиками:

Чотирипідійомний вірш	9 скл.	8 скл.	В середньому
I, II, III, IV	0,1500	0,0500	0,1000
I ₁ , II, III, IV	0,4100	0,0800	0,2450
Трипідійомний вірш			
I, II, III	0,0800	0,2100	0,1450
I ₁ , II, III	0,1500	0,3600	0,2550
I, II, IV	0,0400	0,0200	0,0300
I ₁ , II, IV	0,0600	0,1200	0,0900
I, III, IV	0,0400	—	0,0200
I ₁ , III, IV	0,0400	0,0200	0,0300
Двопідійомний вірш			
I, III	0,0300	0,1000	0,0650
I ₁ , III	—	0,0400	0,0200

Розміщення наголосів у комплексі віршів Горова у вертикальному напрямі:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
66,0	34,0	0,0	89,0	0,0	90,0	0,0	74,0	0,0 %
62,0	38,0	0,0	84,0	0,0	86,0	0,0	29,0	— %

У вірші Горова переважають субваріанти чотирипідійомного і трипідійомного вірша, так що початок його вірша є частіше «хоріямбічний» (дактилічний), ніж вірш «Лісничкової жінки». Гвездослав намагається починати рядок односкладовим ненаголошеним словом, тому на другому складі рядка знаходиться майже на половину більше наголосів, ніж на першому складі рядка. У комплексі віршів Горова це відношення є протилежним. Крім того Гвездослав зосереджується на чоловічій каденції восьмискладового вірша, в той час коли вірш Горова, як правило, передбачає дактилічне закінчення (що не відноситься до вірша «Кошиці 1945», де ми встановили якраз протилежну тенденцію).

У дев'ятискладовому вірші «Лісничкової жінки» є 77,0% рядків, що мають перший і другий наголоси, 50,0 % рядків, що мають третій і четвертий наголоси, а восьмискладовий вірш має 80,0 % рядків з першим і другим наголосами і 32,0 % з третім і четвертим наголосами. На початку дев'ятискладового вірша є 23,0 % рядків пеонізованих, на його кінці — 50,0 % рядків. На початку восьмискладового вірша є 20,0 % рядків пеонізованих, на його кінці — 68,0 % рядків.

Вірш П. Горова має інші ритмічні якості. У дев'ятискладовому вірші є аж 89,0 % рядків з першим і другим наголосами і 64,0 % рядків з третім і четвертим наголосами. У восьмискладовому вірші є 84,0 % рядків з першим і другим наголосами і тільки 15,0 % рядків з третім і четвертим наголосами. На початку дев'ятискладового вірша знаходиться 7,0 % пеонів других, на кінці — 36,0 % пеонів (з того 10,0 % пеонів четвертих). На початку восьмискладового вірша знаходиться 10,0 % пеонів других, на його кінці — аж 85,0 % (з того 14,0 % пеонів четвертих).

Подібні мінливі ритмічні якості має і російський (а непрямо і український) чотиристопний ямбічний вірш, як це підтверджують вертикальні та горизонтальні статистичні дані п'ятьох російських поетів.

Парні склади вірша мають такий процент наголосів:

Ломоносов	II.	98,5	IV.	88,6	VI.	86,1	VIII.	100,0 %
Пушкін		84,4		89,9		43,1		100,0 %
Блок		81,1		68,8		52,7		100,0 %
Багрицький		78,2		55,0		41,4		100,0 %
Вознесенський		84,4		62,1		31,0		100,0 %

Специфічність вірша окремих поетів виходить на передній план при статистиці про його ритмічне упорядкування в горизонтальному напрямі:

	Ломоносов	Пушкін	Блок	Багрицький	Вознесенський
I, II, III, IV	75,0	26,8	31,4	18,0	15,4 %
I, II, IV	13,6	47,5	37,4	37,0	46,7 %
I, III, IV	9,9	9,7	11,6	17,0	11,8 %
II, III, IV	1,2	6,6	9,7	6,4	3,8 %
I, IV	0,1	0,4	0,7	6,2	10,5 %
II, IV	0,3	9,0	9,2	15,4	11,8 %

Із наведених даних видно, що у віршових рядах окремі варіанти трьох ритмічних типів мають різну процентну появу і що російський чотиристопний ямб має або моноподичний (одностопний) (наприклад, Ломоносов), інколи діподичний (двостопа, 2-га має сильний ритмічний наголос) характер (наприклад, Багрицький) чи моноподично-діподичний (наприклад, Пушкін), при якому важливий перший або другий наголос рядка, але завжди постійним є наголос на четвертій стопі.

Тому одинаково перед фахівцями з області теорії віршування, як і перед перекладачами завжди стоїть завдання відрізнити реальний стан системи і конкретного вірша, що даний певним матеріалом, від тої специфічності ритмічних якостей, які детермінує індивідуальна творчість. А нам по суті й про те йшлося у статті при порівнянні чотиристопного трохеїчного і ямбічного вірша в словацькій, російській і українській мовах. Перекладач повинен собі усвідомити специфіку мовного матеріалу, а з неї впливаючу ритмічну структуру вірша і при перекладі творчо замінити ритмічні типи вірша одної мови доступними віршовими еквівалентами мови другої.

Примітки

- ¹ Levý, J. *Umění překladu*. Praha 1963, str. 178.
- ² Там же, стор. 178 і далі.
- ³ Там же, стор. 191 — 192.
- ⁴ В наших міркуваннях ми не доторкались загальної проблематики наголосу в словацькій мові, наголошування односкладових слів і прийменників у зв'язку з словами різної складової довготи, зв'язків головного і другорядного наголосу і т. п. Посилаємось на статтю: Štraus, F., Sabol, J. *K výskumu a interpretácii slovenského sylabotnického verša*. Slovenská literatúra, 15, 1968, č. 3, s. 243—249.
- ⁵ Обминаємо також наголошеність і ненаголошеність односкладових слів, слова з так званим слабим словесним наголосом і відносно складне питання другорядного наголосу, який має нерегулярні правила, передусім в російській мові. В українській мові його місце у більш, ніж двоскладових словах залежить від головного наголосу і є, властиво, його протилежністю. В наших аналізах відносно теорії віршування лише винятково звертаємо увагу на другорядний наголос.
- ⁶ Jakobson, R. *Základy českého verše*. Praha 1929, s. 26.
- ⁷ Vakoš, M. *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej*. Bratislava 1969, s. 83.
- ⁸ Шенгели, Г. *Техника стиха*. Москва 1960, стор. 45.
- ⁹ Бакош, М., ц. т., стор. 80 — 81.
- ¹⁰ Тут і далі: а — наголошений склад, б — ненаголошений склад.
- ¹¹ Krasko, I. *Stará romansa*. Див.: *Súborné dielo I*. Bratislava 1966, s. 66.
- ¹² Халупка, С. *Провесни сонячний неспокій*. Пряшів 1984, стор. 154.
- ¹³ Див. твори: Пушкин, А. С. *Сочинения I*. Москва 1962 та Puškin, A. S. *Lyrika*. Bratislava 1955.
- ¹⁴ Халупка, С., ц. т., стор. 154 — 157.
- ¹⁵ Шенгели, Г. *Трактат о русском стихе*. Москва-Петроград 1923, стор. 23.
- ¹⁶ При аналізі вертикальної і горизонтальної ритмічної структури оригіналу і перекладу ми рахували перших сто рядків восьмискладового і перших сто рядків дев'ятискладового вірша. Див. твори: Hviezdoslav, P. O. *Zobrané spisy básnické XII*. Martin 1940, s. 172 — 177. Лермонтов, М. Ю. *Стихотворения*. Москва 1984.
- ¹⁷ Шенгели, Г. *Техника стиха*. Москва 1960, стор. 172. Дані, як ми виявили, стосувались казок Пушкина та його «Євгена Онегіна». Див.: Шенгели, Г. *Техника стиха*. Москва 1940, стор. 126.
- ¹⁸ Вірш переклав П. Скунець. Див.: *Відкритий дім*. Ужгород-Кошиці 1982, стор. 53 — 55. Ногов, Р. *Ročzia*. Bratislava 1960, s. 142 — 144.
- ¹⁹ Порівняй: Шенгели, Г. *Трактат о русском стихе*. Москва-Петроград 1923, стор. 38.
- ²⁰ Підрахунок ми зробили на підставі таблиці, яку у своїй праці наводить Г. Шенгели. Там же, стор. 39.
- ²¹ Шенгели, Г. *Техника стиха*. Москва 1940, стор. 33.
- ²² Шенгели, Г. *Техника стиха*. Москва 1960, стор. 23.
- ²³ Шенгели, Г. *Трактат о русском стихе*. Москва-Петроград 1923, стор. 139 — 140 і далі, 176.
- ²⁴ Там же, стор. 140 — 141.
- ²⁵ Там же, стор. 176.
- ²⁶ Там же, стор. 147 — 149.
- ²⁷ З поезії П. Горова ми аналізували вірші «Кошиці 1945», «Вірші патетичні», «В мертвому сяду» і «Пса не виженеш». Див.: ц. т., стор. 142, 201, 227 і 239.

Resumé

František ŠTRAUS. *Slovenský, ruský a ukrajinský štvorstopový trochejský a jambický verš*

V štúdiu autor pri porovnávaní štvorstopového trochejského a jambického verša vychádza zo systematického ponímania sylabotonickeho verša: ponecháva dichotómiu systému a prostredia a poukazuje na to, ako jazykový materiál slovenčiny, ruštiny a ukrajinčiny „dovoľuje“ realizovať teoretický model uvedených typov verša.

V slovenskom verši sa javí ako základný rytmotvorný prvok prerývka, jej miesto a nutnosť. Prozodické črty slovenského, ruského a ukrajinského jazyka (čo v štúdiu autor dokumentuje konkrétnymi rytmickými rozbormi verša zo všetkých troch jazykov) zapríčiňujú to, že slovenské, ruské a ukrajinské trochejské a jambické verše majú iné rytmické kvality, ktoré sa predovšetkým prejavujú:

a) vo vertikálnom smere v rôznorodom rozmiestnení rytmických konštánt a v rôznej tendencii prízvukovať jednotlivé slabiky riadka;

b) v horizontálnom smere rôznym výskytom a rôznou opakovanosťou jednotlivých rytmických typov a variantov verša.

V štúdiu využíva autor predovšetkým svoje bohaté poznatky z ruskej metriky.

Резюме

Франтишек ШТРАУС. *Словацкий, русский и украинский четырехстопный и ямбический стих*

В статье автор при исследовании четырехстопного трохаического и ямбического стиха исходит из системного понимания силлабо-тонического стиха: сохраняет дихотомию системы и окружения и указывает, как языковой материал словацкого, русского и украинского языков «позволяет» реализовать теоретическую модель названных типов стиха.

В словацком стихе основным ритмотворным элементом является словораздел, его место и обязательность. Просодические черты словацкого, русского и украинского языков, что в работе автор документирует конкретными ритмическими разборами стиха из всех трех языков, причиняют то, что словацкий, русский и украинский трохаический и ямбический стихи имеют иные ритмические качества, которые прежде всего проявляются:

a) во вертикальном направлении в разном размещении ритмических констант и в разной тенденции ставить ударение на отдельные слоги рядка;

b) в горизонтальном направлении раздельным появлением и разной частотой отдельных ритмических типов и вариантов стиха.

В статье автор использует прежде всего богатые знания из русской метрики.

Zusammenfassung

František ŠTRAUS. *Slowakische, russische und ukrainische trochäische und jambische Verszeilen*

In der Studie geht der Autor bei der Untersuchung der vierfüßigen trochäischen und jambischen Verszeilen von der systemartigen Auffassung der syllabo-tonischen Versen aus: erhält die Systemdichotomie und die Umgebung und zeigt, wie das Sprachmaterial des Slowakischen, Russischen und Ukrainischen eine Realisierung des theoretischen Modells der genannten Verstypen „erlaubt“.

Im slowakischen Vers sind seine rhythmusschaffende Elemente die Wortbildung, ihr Platz und die Unbedingtheit. Prosodische Eigenschaften des Slowakischen, Russischen und Ukrainischen, was der Autor in der Arbeit in konkreten Rythmusanalysen der Verszeilen aus allen drei Sprachen doku-

mentiert, verursachen, daß die slowakischen, russischen und ukrainischen trochäischen und jambischen Verse unterschiedliche rhythmische Qualitäten haben, die sich vor allem offenbaren:

a) in einer vertikalen Richtung durch ein unterschiedliches Aufstellen der Rhythmuskonstante und eine unterschiedliche Tendenz, einzelne Silben des Verses zu betonen;

b) in einer horizontalen Richtung durch ein unterschiedliches Erscheinen und eine unterschiedliche Häufigkeit einzelner rhythmischen Typen und Varianten der Verse.

Der Autor benützt in der Studie vor allem seine reiche Kenntnisse aus der russischen Metrik.

— 1

ГІДНІ НАЩАДКИ НЕВМИРУЩОЇ НАЦІЇ (З кореспонденції Бориса Харчука з Юрком Бороличем)

Степан ГОСТИНЯК, *Свидницький музей української культури*

Третя збірка оповідань Юрка Боролича «Під одним небом» (1958) круто повернула річище його подальшої літературної долі. В ході роботи над книжкою прозаїк, без попередньої домовленості чи погодженості з редакцією пряхівського видавництва, яке готувало це видання, листовно звернувся до українського радянського письменника Олекси Гуреїва з такими словами:

«Товариш Гуреїв! . . . Як Вам відомо, ми в Чехословаччині маємо українське видавництво. Видаємо книги. Про художній рівень не буду розписуватися. Знаю — слабі-слабі, сірі! Критиків майже зовсім нема; кваліфікованих редакторів, мовознавців — ще довго не буде. Яюсь не щедриць нам карпатська земля. Нас в школах вчили всякій всячині, тільки не вчили своє! Наше!

Я хотів Вас попросити, тов. Гуреїв, щоб Ви прийняли редакцію моєї збірки оповідань, що вийде в Пряшеві в 1958 р. Гонорар Вам буде виплачений в Чехословаччині».

Коротко і недвозначно охарактеризував Юрка Боролич в кількох рядках тодішню видавничу практику українців Пряхівщини. Його турбувала часта невиясненість завдань на цій культурній ділянці. Компетентних людей він постійно закликав будувати видавничі плани на серйозних принципах видавничої практики. Не кількість книг, підкреслював він, а їхній високий літературний рівень та досконале художнє оформлення мають бути визначальними для роботи видавництва. Зі слів Юрка Боролича до Олекси Гуреїва можна вичитати одну цікаву деталь: ще й словечка не сказавши керівництву нашого видавництва про свій задум, він, з другого боку, зовсім серйозно обіцяв закордонному редакторові своїх творів уже й гонорар! Цей, можна сказати, своєвольний крок Юрка Боролича документально стверджує наявність у його вдачі такої риси, як рішучість, зухвала рішучість (втеча у Радянський Союз зимового місяця тридцять дев'ятого року, вступ у ряди чехо-словацьких військових частин на Сході, виміна впорядкованого життя у Празі за пряхівську добровільну каторгу під час редагування «Дуклі» . . . — це окремі ланки того ж самого явища). Застосування рішучості на практиці майже завжди увінчувалось успіхом. Не інакше вийшло і на цей раз: видавництво додатково задовольняє прохання Юрка Боролича і слухною визнає його думку доручати редагування наших книжкових публікацій досвідченим фахівцям з України. Обраний ним редакторський наставник Олекса Гурів зі своєю відповіддю не барився — він зараз же повідомив, що охоче допоможе відшліфувати оповідання празького прозаїка. Отже, перемога на обох фронтах. З того часу вже жодна подальша книжка Юрка Боролича не вийшла без активного редакторського втручання котрогось з українських радянських письменників-редакторів. Коло ширих прихильників його творчості на Україні постійно поширювалось на дальші й дальші особи. Поруч з Олексою Гурівим все частіш у цих відносинах почали фігурувати імена Бориса Харчука, Івана Чендея, Петра Угляренка, Дмитра Міщенко тощо. Саме завдяки їх сприянню в українській періодиці («Зміна», «Україна», «Всесвіт») появилася ряд оповідань Юрка Боролича, статті про нього, а три збірники його кращих творів було видано й у видавництвах УРСР: «Президентська усмішка» («Карпати», 1967), «Хорал Верховини» («Радянський письменник», 1967) та «Жили собі. . .»

(«Веселка», 1969). Творчі контакти між прازьким українським белетристом та його побратимами з-понад Дніпра переросли в справжню дружбу (часом і в дружбу цілих їхніх сімей). Яскравим прикладом такого єднання були стосунки Юрка Боролича з визначним прозаїком і автором монументального есе про долю української мови й нації «Слово і народ» Борисом Харчуком. Початки їхніх контактів, опосередковані Олексою Гуреївим, припадають на кінець 50-х років. Листування між ними згодом доповнили особисті зустрічі у Празі та Києві. Нечисленні листи з архіву Юрка Боролича, які оце пред'являємо ширшій громадськості, приносять виразні штрихи до творчих біографій цих двох, нині вже покійних, письменників і є переконливим свідченням братерського єднання гілки української літератури Чехо-Словаччини з могутнім стовбуром загальноукраїнської літератури.

До кореспонденцій, виявлених у архіві Юрка Боролича, вважаємо доцільним приєднати теж рецензію Бориса Харчука, надіслану на празьку адресу у формі листа.

З КОРЕСПОНДЕНЦІЇ БОРИСА ХАРЧУКА З ЮРКОМ БОРОЛИЧЕМ

Шановний брате-товаришу!

За плином днів усе я бачу Вас, мужнього й кремеznego, а в очах — ласка і люб'язність. Істинно гідний нащадок невамирущої нації української.

Нашій зустрічі, як і тепер цьому листові, я завдячую дорогому Олексі Івановичеві, що надав мені змогу прочитати «Стежкою легенди». Було це в Ірпіні. Проковтнув я рукописа, і в моє вікно, замаєне тополею, війнуло смолистими смереками карпатськими. А мені б хотілося, до болю хотілося б, щоб війнуло не лише одвічним духом Карпат, а й щоб хвилі Тиси й Ріки заструмували, щоб озвалися гори верховинські, коли йшов я «Стежкою легенди».

Даруйте, брате-товаришу, але так почну свою «критику».

Задалегідь прошу вибачення, якщо Ви знайдете її різкою й не об'єктивною. Признаюся, то мій запал молодечий говоритиме.

Яка чарівна, але ж яка крутиста й тернами заросла стежка легенди, на яку Ви ступили. Саме так, ступили, та до кінця ще не здолали. Ви ще в дорозі, в дорозі важкій, тим більше вдячний Вам — творцеві-щитникові буде народ. І замість тернів колючих, які шлях устелили Вам, він нагородить Вас визнанням своїм.

Простіше і стисліше, без словесів я б зробив заспів. Зайве надмірне повторення «гей», а вислів «простими словесами» зовсім не пасує, бо Ви не безіменний укладач «Слова. . .»

Відчувається розтягнутість. Через це губиться драматизм. Там, де потрібна дія і тільки дія, Ви зловживаєте діалогами. Мені не хочеться наводити місць, бо Ви й самі знайдете це на кожному кроці.

Я не проти діалогу, але в такій речі, як легенда, він особливо повинен бути напруженим, повинен сам бути дією, а не стримувати її.

Зайва описовість, зайві розмови стримують розвиток характерів. Мені здається, що треба намалювати кілька картин: пожежа замку і потрап (? — С. Г.) Олени з сином в полон, битва Хуста з татарами. Картини мусять бути про це, картини кульмінаційні за своєю силою, а не переказ та ще й млявим діалогом. Я радий за кінець легенди. Трагічно, але мужньо. Так писав І. Франко. Згадалися і «Захар Беркут», і поема про білу сорочку. Добре, що не повторюється. Але ж мистецтву слова у Каменяра вчитися треба, щоб не було так: «Не відповідала ріка Тиса, спішила, братаючись з Рікою, в степові рівнини далекого Дуная». Спішити — русизм. Поспішати, квапитись. Це так собі. Але, як можна поспішати, братаючись? Мабуть треба, щоб збрататися. Потім. Мова йде про ріки, і назви у них жіночі. Чи не доцільніше було б пошукати інше слово?

Ріжуть слух і серце крають: «кандали», «корові», а «теліга»! Їй-богу ми не теліжились, а возили.

Даруйте, брате-товаришу, якщо не так.

Листа цього писав я з побоюванням, і тому не думаю, що Ви на нього не відгукнетесь. Де б не були душі українські, мусять бути щирі.

Вір'ю, що «Стежкою легенди» Ви підніметеся високо.

Радощів і мук Вам на стежці цій — мужній і кременезний друже з очима ласкавими. Тисну Вашу руку робучу з-над Дніпра на мужність.

*м. Київ,
25. VII. 60 р.*

Бор. Харчук

Дорогий — далекий, та близький побратиме!

Не подумайте, крий боже, що я загордився, а чи ще гірше, — зрікся Вас. Уся справа в тому, що з вересня минулого року я у Москві. Вирішив повчтися. Став слухачем т. зв. Вищих літкурсів, а Спілка була така ласкава, що держала від Вас дорогу мені вістку, аж я не приїхав на канікули. Власне справи з навчанням відстрочили мою поїзду до Праги.

Рідний побратиме, теплом і наснагою війнуло на мене, зігріло серце не одно добре слово Вашого листа. Пишучи Вам відповідь, я хочу, щоб Ви відчули мою близькість і повагу. Я кажу, уклін Вам від Дніпра. Славутич позичає Вам, не вимагаючи боргу, наснаги і сили. Широкополля дарують Вам талан родити добре і щире для народу. І смерічка-верховинка, як Ваша доля, шумить зелено на стрімкій скелі, вдень і вночі посилає привіти на здоров'я і довголіття. Це не заради краси, а з почуття вдячності від роду до свого сина.

Вашого прохання — залишити помітки на сторінках Вашого твору виконати не можу, бо твору не маю. Сподіваюся, що Ви не відмовите в люб'язності й вишлете новий варіант.

Мене конче цікавить, як у Празі відзначатимуть 100-ччя Т. Шевченка. Був би наперед вдячний, як би Ви надіслали мені щось з творів Тараса на чеській, чи словацькій мові, якщо вони видаватимуться.

У Москві збираються відзначати дуже широко. Ювілейний вечір відбуватиметься у Великому театрі.

Напишіть мені, друже, що нового Ви видрукували, що написали?

Десь через півроку вийде друга книга моєї «Волині». Тоді обов'язково надішлю.

До речі, мені казали бібліографи, що якийсь з Ваших журналів про мене згадував. Я не читав. Чи не траплялося Вам? Здається словацький.

На російській мові вийшли мої дві книжки.

Зараз посилено працюю, але що вийде, боюся казати.

Чи не збираєтеся Ви до нас?

Приїздіть, дорогий.

Сподіваюся, що наше листування буде тепер систематичним.

Міцно обнімаю Вас

8. II. 61 р.

Ваш Бор. Харчук

P. S.

При нагоді кланяйтеся одній із зв'язкових чеської й української літератури Марчановій.

Моя адреса

г. Москва, И — 254

ул. Добролюбова 9/11 кв. 211

Дорогий брате-товаришу!

Прага, дня 12 лютого 1961 р.

А я все-таки думаю, признатися, що Ваша стежка до нашого перелазу заросте бур'яном. Але добрі і чесні сусіди, я так знаю, цього не роблять. А вважаю, що ми дуже близькі сусіди — родичі! Теперечки і Москва, так би мовити, — тільки за беріжком. Але кожна людина має право на помилки. Я теж. Пробачте. Мати почуття, що десь ще маєш брата-товариша — близького й рідного, признатися, дуже приємне й тепле почуття. Ваш лист війнував на мене найріднішим.

Дуже превелика шкода, що не міг Вас зустрічати в Празі. Зараз посилено працюю. Новий варіант «Стежкою легенди» надішлю. Але коли? . .

Про сучасне Закарпаття написав оповідання-зарисовки: «Хорал Верховини». Теперечки читає наш спільний і хороший друг О. І. Гурейв. Оповідання про сорочку Т. Г. Шевченка: «Полотняна сорочка», дарунок сестри Ярини, думаю надрукувати в Києві. Отак передумую, чи не можна було би надрукувати і в Москві.

Про Шевченків ювілей написав статтю-лист для часопису «Друг читача». В Чехословаччині ювілей дістає цілодержавний характер, особливо на нашій Пряшівщині. В Празі та Братіславі виходять нові переклади поезій Т. Г. Ш. На будинку бувшої друкарні Грегга, в якому в 1876 році друкували «Кобзаря», буде відкрита пам'ятна дошка. Подяки переклади Шевченка надішлю. Про Вас згадували в словацькому час. «Культурни живот», мова йшла про молоді таланти сучасної української літератури.

Питаєте, чи збираюся до Вас, до Києва, на Україну. Душою і серцем я між Вами, теперечки на могилі Тараса. Дуже цікаво було б для мене бачити Україну в ці дні — в березні, в дні славного ювілею Т. Г. Шевченка. Та . . .

Прийміть від мене мій скромний труд, мою збілочку. Перечитайте та напишіть — поділіться з Вашою думкою. Міцно обнімаю Вас, —

Ю. Боролич

(Лист до Бор. Мик. Харчука)

Мій старший, добрий мій побратиме!

Не тільки радість, а справжню насолоду подарували Ви мені. Читав і перечитував Вашу «Заметіль». Я страждав з Вашими героями, горів їх муками, боров з ними заметіль важкого життя і до безтями тишився, що Ваше перо так влучно, так чітко і безстрашно виписало оптимістично людську трагедію.

Тисну за це Вашу руку. Цілую Вас.

На жаль цього не можу сказати про інші новели збірки. Вони не вразили мене. Це особисте сприйняття. Я легко можу помилитися. Однак, мені здається, що їм бракує пристрасті, глибоких думок. Даруйте мені за цю критику.

Потім, мені здається, що збірка далеко виграла б, якби її ліпше відредагувати. Русизми трапляються. Та ще Ви зловживаєте словом «серце», яке повторюється через сторінку майже.

Зі мною, тут І. Чендей. Він казав, що редагував ці новели. Посварив я його трохи, бо він не поганий стиліст, мову знає і любить.

Приємно було мені довідатися, як у Празі шануватимуть Кобзаря.

У нас обіцяють випустити навіть медаль. Нових видань ще мало.

Мене ніби збираються послати до Праги в делегації молодих письменників. Подібна група з Праги приїде до Москви. Якщо це збудеться, тоді ми з Вами наговоримось досхочу.

А поки обіймаю Вас міцно-міцно

20. II. 61 р.

Ваш Борис

Дорогі й милі мені пражани!

Ми одержали Ваші листи і Ви, мабуть, подумуєте: чому вони мовчать?

Я довгий час чекав на остаточне вирішення долі Вашої книги. Тепер повідомляю: нарешті її схвалено до друку в «Рад. письм.» Вона вийде друком десь у першій декаді наступного року. Мені здається — твердо й точно.

Що ж стосується «Хижки», то її передруковано на машинці й подано на рецензії. Дитяче в-во буде теж її видавати. Власне, до неї я написав невеличку вступну статтю, а також домовився з «Піонерією», що вона дасть уривок з Вашим портретом. Десь у серпні — вересні.

Тепер інше. Передз'їздівська гарячка. Свої власні клопоти. Мене замучило моє квартирне питання. Дома я працювати не можу. Нема де. Квартири ніхто мені не дає. Отож, ходжу я по начальству. Все моє повиходило, маю на увазі четвертий і останній том роману в Києві та третій у Москві. Залишилася ще не виданою повість для дітей. А роман, що його почав, вимагає серйозної праці. Тому відразу після з'їзду я забираю свою сім'ю і виїжджаю на Волинь. Це буде десь після 15 травня.

З усіх Ваших новин мене найбільше пригнічують недуги Вашої сім'ї. Все я думаю про книжку, яку Ви пишете, і уявляю собі, що в такому стані довести її до пуття — це героїка і подвиг. Щоб не було, але, брате мій, цей подвиг Ви мусите здійснити. Ваша нова книжка — справа найбільшої суспільної ваги. Та навіть я вам буду писати те, що Ви самі ліпше від мене знаєте. Дивлячись правді у вічі, я закликаю Вас: напишіть книжку якнайшвидше. Коли тут, на Україні Ваше вийде, то на майбутнє літо треба буде приїхати сюди всією сім'єю. Гадаю, що Ваші фінанси цьому дозволять. Я наперед плекаю надію, що ми цілими сім'ями вирушимо до Криму. Все це звичайно мрії, але вони вже не так далекі від дійсності, бо Ваші книжки таки будуть тут надруковані.

До свого від'їзду на село я постараюся Вам вислати купку книжок.

От, здається, все, що міг Вам написати.

Обіймаємо Вас усіх, кланяємося і бажаємо доброго добра, мужності, щоб побороти недуги.

Якщо пощастить, то ще колись зустрінемося в Швейка і посидимо собі на здоров'я.

Ще раз обіймаю Вас

19. IV. 66 р.

Борис

Дорогі Бороличі!

Довго ми чекали від Вас вістей, а ще довше я Вам не відписував. Клопоти, турботи і тяжкий настрій. Дуже важко захворів мій батько, і я був на Волині. Не Вам мені казати про подібні речі, Ви пережили не таке.

Так ось — про речі генеральні. Мабуть, Міщенко Вам уже сповістив, що верстка Вашої повісті на підході, що книжечка дуже скоро вискоче. Я теж маю Вам децю приємне. Дитяче видавництво вже запланувало і «Хижку. . .» і «Його день. . .» Я мав чималу насолоду не тільки перечитати «Його день. . .», а й написати невеличку, закриту рецензію. Соболь на підставі цієї рецензії написав редвисновок і вже домовляється з художником про оформлення. Отже, в цій новій книжечці будуть обидві повісті. Не хочу писати Вам компліментів, в-во, мабуть, пошле Вам мою рецензію, але стверджую: «Його день. . .» — це новий день у Вашій творчості і щасливий день в нашій українській літературі. Гадаю, що я не помиляюся.

Тепер, щодо ужгородських справ. У Комітеті, в головній редакції мені сказано: «Нехай роблять, ми тільки підтримаємо!» А як вони роблять, і що вони роблять, того я не знаю, довідуйтеся самі.

Отже, здається, і все. Інше — сумне й не цікаве. Хочеться мені щось писати, але ніяк не

можу спромогтися. З квартирою нічого не вийшло. Треба чекати ще один рік. Погано й з перевиданням «Волині». Не хочуть друкувати двотомника, кажуть, що я занадто молодий. Буду чекати на старість.

Єдиним оптимістом, якому море по коліна, у нашій сім'ї, — мала. Вона виробляє такі фокуси, що, дивлячись на неї, хочеться жити.

Обіймаємо Вас

Ваші всі

7. XII. 66 р.

Борис

Дорогі наші Бороличі!

Так ось, Юрку, нарешті перша Ваша ластівка вилетіла. Якраз із весною. Щастя їй. Ачей зведе собі гніздечко у людських серцях.

Не дуже переймайтеся за скорочення. Їх поробив Гуреїв. Нащо? Він і сам гаразд не знає.

Дитвидав видасть про «Його день. . .» обов'язково! Редактори вже заходилися. Постараюся, щоб дали доброму художникові на оформлення.

Сповіщаю й про таке. Сьогодні домовився з Козаченком, аби зробити у Спілці Ваш вечір з Вашою участю. Козаченко мою пропозицію прийняв. Такий вечір може відбутися не раніше, як у вересні ц. р. Як Ви на це дивитесь?

А тепер — які Ваші плани взагалі? Коли думаєте бути тут? На Вас чекатиме якась лама на копійка. Видавництво не зможе, не має права виплатити Вам гонорар повністю. Той же Козаченко обіцяв щонайбільше 500 крб. Вважайте, що вони є і що їх треба забрати.

Про своє життя-буття. Воно не дуже веселе. Я весь час працював. Здається закінчив новий роман. Його назва «Неслава». Зараз мушу сідати за рукопис книжки, яка може вийде десь у наступному році. Мала росте. Світланка нудьгує.

От і все.

Обіймаємо Вас. Пишіть негайно

13. IV. 67 р.

Ваші Б

Дорогі й милі Бороличі!

Дуже дякуємо Вам за Ваш теплий лист. Ми щойно із Світланкою повернулися з Волині. Якось складається так, що все наше життя, — це вокзальна суета. Дивись, так в дорозі й життя мине. Наша донька й досі у діда і баби, тому що нема куди її везти.

Мені особисто дуже приємно, що Ти, Юрку, взявся за роботу, чекаю Твоїх нових творів. Десь там у Вас Новиченко. Якщо Ти з ним бачився, то він розказав Тобі про те, що діється у нас.

Посилаю Тобі «Собор» — річ кардинальну, проблемну і високоталановиту.

Про «Його день. . .» не сумнівайся.

Виклику в нас ще чомусь нема, як і нема обіцяної періодики. Десь воно митарствує, дочекаємося.

Франтові поклон, а Вас усіх ми обіймаємо і міцно цілуємо

1. III. 68 р.

Ваші Бор (ис) Світ (лана)

Рецензія

на повість Ю. Боролича «Його день серед нас» та «Повішеникова хижка»

Ім'я українського письменника Юрка Боролича, який живе й працює у Празі, кілька разів з'являлося у нашій республіканській пресі. І наші критики, і наші письменники писали про нього з великою повагою і з великою чуйністю. Зараз у видавництві «Рад. письменник» виходить повість Ю. Боролича «Хорал Верховини». Це перша книга талановитого письменника, що буде видана на рідній землі.

Ю. Боролич не молодий за віком і вже давно працює в літературі. Він автор багатьох оригінальних і перекладних творів, які користуються популярністю не тільки серед українського загалу братньої Чехословаччини, але також серед читацьких кіл чехів і словаків: його бо твори перекладено на ці мови.

Дві повісті дуже невеличкі за розміром — «Його день серед нас» і «Повішеникова хижка», що їх ми репрезентуємо нашому видавництву, взяті нами з книжки цього автора «З рідних берегів» (вид. Пряшів).

Чому ми ці дві речі пропонуємо нашому дитячому видавництву? Що є в цих творах такого значного, що буде полонити увагу нашого малого читача?

Гадаємо, що найліпшою відповіддю на ці запитання може й повинен бути, бодай, коротенький розгляд згаданих творів.

Чий же той «Його день серед нас»?

Цей день, тільки один день малого міського хлопчика Івана серед великої і дорослої Праги. Сюжет дуже простенький: Іван, як завжди, як кожного ранку побіг і приніс молока, потім взявся віднести в зб'єрну — пункт утильсировини — дві паки старих паперів, потім купував вудку і ловив у Влтаві рибу. . . Оце і все. Але давайте не будемо робити покvapних висновків. Ю. Боролич не з тих письменників, які полюбують карколомні сюжети. Динаміка його творів, їх поетика в психологічному загостренні, в людинознавстві. Вся справа в тому, що за цим так би мовити зовнішнім сюжетом, який є звичайною повістярською рамкою, стоїть ще один сюжет — сюжет внутрішній. На ньому й держиться вся повість. І якщо цей зовнішній сюжет-рамка визначає, що дія повісті відбувається тільки один день, то внутрішній сюжет розгортає перед нами події й картини далеко не одного дня і не тільки з життя дотепного й запального піонера: його батьків, його товаришів, усіх, з ким Іван зустрічається. Письменник досягає такої майстерності, що, здається, кожна дрібничка, — ріг вулиці, берег Влтави не просто собі начерк міського пейзажу, а влучний мазок до зображення характеру героїв.

Один день. Тому він надто напружений. Малий герой у цей день впізнає стільки, що йому годі в цьому розібратися. Все почалося з молока, з того, що завтра треба їхати на село — літо, а закінчилося далеко не так просто.

Іван не доніс паки паперів в утиль. Ці паки були такі тяжкі, що він їх розсипав. Тут його й наздогнав професор Байцура. І сталося таке. про що малий Іван ніколи й не думав: паки паперів — це загублені професорські відкриття. Байцуру колись заарештували фашисти. Вони конфіскували його роботи.

Якби Ю. Боролич та почав навколо цієї проблеми групувати весь матеріал, повісті не вийшло б. Письменник відчуває, що під силу досягнути своєму героєві. Професор і розгублений, і вдячний. Він тикає Іванові до рук гаманця із грошми. Спочатку читач трохи здивований: чому це автор та полишає таку важливу тему? Але не треба поспішати.

Хлопця за все на світі цікавить те, як купити риболовецькі снасті. Тепер в нього є гроші. Отут й починаються веселі й правдиві пригоди, які закінчуються тим, що хлопець назад повертає гроші професорові.

Ю. Боролич не просто заглиблюється в дитячу психологію. Він не просто експериментує перед нами дитячу душу. Ні, його цікавить далеко складніше й важливіше, — як з одинадцятилітнього підлітка виростає громадянин! Письменник не пропускає повз своєї уваги найменшого кроку свого героя. Він сам турбується за той його кожен крок. І не тільки батьки, не тільки близькі: вчителі і друзі, — весь світ відповідальний за долю героя. Він росте правдивим і чесним. Він і сміливий, і мужній. Велике місто, світ, в якому він живе, дає йому не тільки приту-

лок. Ю. Боролич вміє все так опоетизувати, що й брук на вулицях, і самі вулиці, і тиха Влтава ніби вбачають в Іванові свого повноправного господаря.

В цій повісті нема нічого зайвого. В ній все на місці.

А які характери постають перед нами, скільки чудових і добрих людей: батьки, старий пере-візник, майстер-годинникар, малі Петі. . .

Цей твір — яскраве свідчення того, що під рукою майстра будь-яка тема може стати предме-том найглибших узагальнень, найсвітліших філософських роздумів. Життя безмежне. Його треба любити і самому треба бути перш за все людиною, громадянином, щоб передати в слові оту свою любов іншим.

День прожитий дитиною серед дорослих — це таке відкриття світу, що аж дух захоплює. І дивуєшся, і не віриш. Правда життя — найпрекрасніше. І щасливий художник, який вміє її оспівати.

Друга повість — «Повішенникова хижка» — чи не найпоетичніша річ Ю. Боролича.

В ній, як і в «Його день серед нас», сюжет теж дуже простий. В Карпатах живуть дід і баба, а з ними курочка ряба. Німецька окупація, і тому нікому не має життя. Бідують дід з бабою, їхньому життю загрожує смерть. Це саме загрожує й курці.

На перший погляд може здаватися; кому це потрібно описувати оту любов двох смішних лю-дей — діда й баби до тієї рябки? Чи це не повторення казки?

Письменник справді взяв щось від казки. Але він дав нам широку картину людського життя. Діда, бабу і їх курочку спочатку партизани, а згодом Радянська Армія врятовують від загибелі.

Все змінилося. По-іншому живуть дід з бабою, а їхня Рябка стала музейним експонатом.

У цьому творі діти не діють. Але він написаний в такому казковому, в такому легкому тоні, що діти читатимуть його залюбки.

Висновок:

В особі Юрка Боролича ми маємо справжнього письменника. Його обидві повісті давно за-слуговують того, щоб їх перевидати на Україні. Це буде чималим здобутком нашої літератури і великою втіхою для малих читачів.

Борис Харчук.

Resumé

Stepan HOSTYŇÁK. *Dôstojní potomci nesmrteľného národa.*

Nepočetné listy z archívu Jurka Borolyča adresované Borisovi Charčukovi prinášajú mnoho poznatkov k životopisom týchto spisovateľov a sú presvedčivým svedectvom bratského spojenia halúzy ukrajinskej literatúry Česko-Slovenska s mohutným kmeňom celoukrajinskej literatúry.

Резюме

Степан ГОСТИНЯК. *Достойные потомки бессмертного народа*

Немногочисленные письма из архива Юрка Боролича, адресованные Борису Харчуку, приносят много сведений о жизни этих писателей и являются убедительным свидетельством братского соединения ветви украинской литературы Чехо-Словакии с могучим деревом общеукраинской литературы.

Zusammenfassung

Stepan HOSTYŇÁK. *Die ehrwürdigen Nachfolger der unsterblichen Nation*

Unzählige Briefe aus dem Archiv von Jurko Borolyč, die an Boris Charčuk geschrieben wurden, informieren in vielem über das Leben beider Schriftsteller und ergeben einen schlagenden Beweis für die brüderliche Verbindung des Zweiges der ukrainischen Literatur der Tschecho-Slowakei mit dem mächtigen Stamm der ganzukrainischen Literatur.

ІСТОРІЯ ОДНОЇ ЛЕГЕНДИ

Юрій ПАНЬКО, *Пряшів*

В даній статті займаємось історією одної легенди як першоджерела та її впливом на розвиток літературних пам'яток, присвячених одній прогалині в історії українського населення Закарпаття — добі Ужгородського князівства. До цього періоду звертаємось з тієї причини, що ним розпочинаються патріотичні традиції населення Закарпаття та розвинутого способу землеробства, датуються перші літературні пам'ятки про володаря Ужгородського князівства («Переказ про князя Лаборця») та написано немало літописних спогадів, історичних даних і художніх творів, присвячених борцеві-патріотові князю Лаборцю, в яких мотивуються патріотичні та соціальні доводи.

Наприкінці 895 року печеніги остаточно витиснули угорські кочові племена з причорноморських степів і довго їх пронаслідували. Тоді угорські племена стали шукати собі батьківщину і тому пересувалися через Карпати у Панонію — на захід Європи. Угорці, переходячи через Ужгородське князівство, грабували тутешнє населення. Ужгородці, очоловані своїм князем Лаборцем, стали класти опір кочівникам. На початку 896 року у нерівній сутичці загинуло багато угорців і закарпатців, в тому числі і князь Лаборець, смертю якого перестало існувати й Ужгородське князівство. Угорські кочовики тріумфували перемогу. Тоді в Ужгороді вождь угрів Алмош передав меч своєму синові Арпадові, який повів кочовиків у Тисо-Дунайську низовину. Здобута земля угорцям дуже сподобалась. На зайнятій території була заснована Угорська держава.

Із заснуванням Угорської держави почала, між іншим, виникати і угорська література. Між першими такими їх творами були т. зв. регешьські пісні, тобто пісні народних звичаїв, які побутують і сьогодні серед угорського населення. Виникали сказання про порушення питання походження угорців («Сказання про чарівного оленя»), сказання про походження угорських вождів («Сказання про Алмоша»), про придбання батьківщини, яке пов'язане з придбанням землі завойовником майбутньої батьківщини вождем Арпадом («Сказання про білого коня»).

Перша писана пам'ятка, в якій згадується і князь Лаборець, є угорська хроніка Аноніма *Gesta Hungarorum* («Діяння мадярів»), яка походить з XII століття. Вона була написана латинською мовою. Найновіше видання хроніки вийшло у 1977 р. в Будапешті угорською мовою. В останньому виданні поміщений і першотекст хроніки. Декотрі частини хроніки переклав на українську мову Василь Гаджега¹, на словацькій мові видав її Франтішек Сасінек².

Автором хроніки є так званий Анонім. Відомо, що цей невідомий автор був нотарем угорського короля Бели II (1131—1141). До 1925 р. в Угорщині панував погляд, що хроніка була написана під час володіння короля Бели III (1172—1196). На засіданні Мадярської Академії наук 9 листопада 1925 р. Еміль Якубович прочитав свою статтю³ про Аноніма, в якій, крім іншого, встановив, що автором хроніки «Діяння мадярів» є Петро — протоієрей старого Будина (від 1124 р.), який у 1125—1130 рр. відвідував Паризьку митрополітанську вищу школу, мабуть.

і в Орлеані, після закінчення якої став нотарем короля Бели II і був протоієреєм Білогорода (Сейкешфеєрвар). У вступному слові до перекладу хроніки Аноніма В. Гаджега пише, що протоієрей Петро правдоподібно був родом із південної частини Боршодської жупи. Свій погляд підтверджує тим, що він добре пізнав цю околицю «аж до найменшого потічка». Таким чином і В. Гаджега допоміг підтвердити таємність авторства хроніки. Тодішні газети з радістю писали, що вдалось відкрити автора хроніки⁷. Карпатознавець М. О. Бескид вважав, що рукопис хроніки Аноніма залишився тільки в одному екземплярі, а що він є копією і походить з початку другої половини XIII століття. Довго рукопис находився у Віденській придворній бібліотеці, і пізніше дістався у Будапешт у бібліотеку Сечені. Тільки у 1746 р. хроніку опублікував Й. Г. Швандтнер. Від 1747—1772 рр. хроніка була передрукована чотири рази. Твір Аноніма відіграв визначну роль в часі національного відродження мадярів (теорія підкорення словаків)⁸. Від того часу дослідження хроніки розросталося. Це були різні догади, суперечки, які не приносили позитивних результатів. Оскільки перші листи хроніки загубилися, авторство було важко встановити. Через цю таємність автора назвав його якийсь історик Анонімом.

Більшість угорських істориків згоджується в тому, що автором хроніки є нотар (секретар) короля Бели III. А протоієрей Петро почав нотарювати ще за короля Бели II.

Після опублікування хроніки (1746 р.) найдавніша угорська історіографія прийняла її як історичний факт. Пізніші угорські та інші дослідники стали відноситись до неї з підозрою. Історики XVIII ст. бачили в Аноніма значну тенденційність та однобокість описуваних подій, що вона переповнена фантастичними вигадками. Інші дослідники висловлювались, що описувані події є вірогідними особливо в тих частинах, де відбиті сучасні для автора події⁹. Значну увагу хроніці приділив і словацький письменник Йонаш Заборський (1812—1876), вважачи її тенденційною, однобокою, позбавленою у великій мірі історичності. Він розглядав її як результат фантазії Аноніма¹⁰. Чеський історик Й. Мацурек є того погляду, що хроніка не є вірним джерелом для вивчення періоду до XII ст., скоріше вона є фантастичним романом, написана з метою прославити та увічнити героїчні поступки угорців та їх воєначальників, щоб таким чином здобути прихильність керівних кіл. Але Й. Мацурек зауважує, що Анонім вірно зобразив традицію родових відносин, але при тому сумнівається, щоб за такий довгий період часу могли зберегтися події в пам'яті народу, які пов'язані з переходом угорців через південні території Русі на подунайську землю. Виходячи з даних мадярських істориків, Й. Мацурек говорить, що цей перехід Анонім записав з уст народу¹¹.

Можливо, що в хроніці є багато видуманого, анахронічного. Але які місця в ній є вірогідні або невірогідні, тепер важко встановити. Правда, що автор не мав тенденцію її фальсифікувати. Він намагався, хоч і через великий період часу, історично вірно наблизити описувану добу, враховуючи тодішні авторові можливості, знання доби, іншу ситуацію та положення. Угорські історики вірять Анонімові і вважають його прабатьком своєї історії. Тому і зміст хроніки був головним джерелом суджень про мадярське майбутнє. Майже ніхто з істориків-дослідників не обійшов Аноніма. Від нього всі брали описувані ним дані доби (з різними колізіями в різний період часу). Про хроніку занадто багато написано в угорській та іншій історіографії позитивного та негативного його прихильниками чи противниками.

Важко погодитись з твердженнями тих дослідників, які вважають хроніку, особливо її дані, які торкаються, наприклад, особи Лаборця, тенденційною, фантастичною, позбавленою історичності. Очевидно, що Анонім не мав причини фальсифікувати події. Не маємо підстав йому не вірити. Про її вірогідність переконаємось особливо тоді, коли хроніку Аноніма порівняємо з літописом Нестора «Початковий літопис», особливо там, де під 898 роком записано: «Пришедше от востока (угри) и устремившася через горы великия, які прозвашася горы Угорьскыя, и почаша воевати на живущая ту. Съяху бо ту преже словѣны, и волхове переша землю словѣнску; посем же угри прогнаша волохи, и наследиша землю ту, и съедоша с словѣны, покорише я под ся, и оттоле прозвася земля Угорьска»¹². Закарпатський історик і красезнавець П. Сова¹³ висловив свою впевненість в достовірності подій, фактів та ситуацій, описаних в угорській хроніці Аноніма.

Ми того погляду, що славні та визначні події і сивої давнини, позитивні для народу, вічно живуть серед нього. Такі події передаються з покоління в покоління, як це проходить у фольклорі, з деякими модифікаціями. Події звичайно кристалізуються так, що результатом зали-

шається історично правдиве відображення життя народу. Позитивний герой в основному завжди з'являється в такому відображенні, як був сприйманий в даний період часу. В історії народу позитивні герої ніколи не вмирають. Вони завжди живуть серед народу та з народом. Так, на нашу думку, є і з історією про особу князя Лаборця. Такого народного ватажка мало і населення Закарпаття в особі Лаборця в кінці IX ст. Сучасний український радянський дослідник В. Мельник пише: «Народна творчість є своєрідним документом народних настроїв та прагнень, народних оцінок і соціальних характеристик певної доби чи певних діячів»¹⁵.

А літописець Петро (далі за традицією будемо вживати Анонім) наводить, що свою хроніку пише не за народними казками, не на основі балакливих пісень кобзарів, але за вірними оповіданнями писаних творів, щоб так чисту і певну історичну правду міг предложить¹⁶, тобто він склав хроніку на підставі попередніх угорських та інших чужих творів¹⁷. Анонім працює вже науковим методом і вибирає як літературний образ середньовічну історію Троянської війни та історію Олександра Македонського. У вступі хроніки Анонім говорить, що він написав новий варіант середньовічного роману про Трою. Автор в ній цілком перепрацював вже перед ним витворену теорію переселення угрів та завоювання ними вітчизни. Анонім не обмежується описанням діянь князівського двору, але в тісному зв'язку зі суспільними умовами багато місця приділяє оспівуванню Арпадівської династії та угорських дворян взагалі¹⁸.

Критичне посудження тексту, визначення періоду та детальності описуваних подій підтверджують вірогідність хроніки Аноніма¹⁹, а також історичність особи князя Лаборця.

В хроніці «Діяння мадярів» в главі 13 під назвою «Про замок Гунг» Анонім маргинально пише про князя Лаборця та здобуття Ужгородської фортеці. В ній пише: «Чуючи тоді князь Алмуш і його знатніші таке (виходячи із опису хроніки кінця 12 глави — Ю. П.), розвеселилися вище свого звичаю і поїхали до кріпості Гунг, щоби її зайняти. І коли почали ставити табір навколо мурів, тоді вождь тієї кріпості іменем Лаборцій, який по їх язичу називається вождь (князь), став утікати і хотів дійти до кріпості Землун. Воїни же князя, переслідуючи його, спіймали і на тому місці хотувно повісили його. І від того дня цю ріку назвали від його імені Лаборцій (Лаборець). Тоді князь Алмуш і його люди зайшли у кріпость Гунг, богами безсмертним по жертвували великі жертви і зробили гостину на 4 дні. Четвертого же дня князь Алмуш, порадившись і прийнявши присягу від усіх своїх, поставив сина свого Арпада ще за свого життя за князя і наставника всіх. І назвався князь Гунгуарії, і від Гунга назвалися всі його воїни гунгуарі по язичу чужинців, і ця назва задержалася до сьогодні по цілому світі»²⁰.

Князь Лаборець згадується в хроніці лише в 13 главі. Виходячи з даних 13 глави хроніки бачимо, що в ній автор зробив описує Ужгородський замок (замок Гунг), а також і його воєначальника Лаборця. В тому часі Ужгородський замок займав важливе стратегічне місце на території Закарпаття. Замок був фортецею, яка захищала тутешнє населення від різних нападів ворогів. Після загибелі Лаборця замок деякий час був місцем перебування мадярського вождя Алмуша. В ньому Алмуш проголосив свого сина Арпада²¹ князем і своїм спадкоємцем, який за ім'ям цього замку (Гунг) назвався князем Угорщини, а солдати Арпада стали називатися уграми.

Між істориками існує погляд, що Лаборець був болгарським воєначальником, підлеглим болгарській державній верхівці у Потиссі, а саме Саланові. До цього погляду прихильється і відомий чеський історик Й. Мацурек²². Але Й. Мацурек висловлює й інший погляд, наприклад, що Лаборець не мусив бути болгарин, але міг бути виходцем з місцевого населення, служив лише болгарам, або прийняв тільки болгарську зверхність, оскільки болгарські воєначальники підкоряли собі і слов'янське населення²³. Салан (=Залан) був володарем на території між Дунаєм та Тисою, а Лаборець — на північному сході від Салана; між Тисою і Марошом володів князь Менуморш, а від лівого берега Мароша по Дунай — князь Глад. Усі згадані та інші володіння поступово зайняв Арпад зі своїм військом.

В хроніці часто повторюється той факт, що закарпатська земля, як і земля Панонії, своїм багатством дуже сподобалась мадярам. Вони переконалися в її урожайності, бачили велику кількість звірів і багатство риб в ріках Тиси та Бодрога і полюбили цю землю ліпше, ніж сказати можна²⁴.

Переселення угорського кочового племені із своєї прабатьківщини (з Урало-Алтайського краю) через українські степи аж до Карпат та Панонії і далі на захід Європи наприкінці IX ст.

пов'язане з віроломним нападом на Закарпаття, вбивством слов'янських князів та з великими жертвами населення Закарпаття. Ці події послужили живим матеріалом, крім історіографії, передусім для усної народної творчості і художньої літератури. У вступній статті до перекладу вибраних поезій Яна Ботта Іван Мацинський найімовірніше задокументує, «що прихід угорців у свою батьківщину дає матеріал, який є свідченням воєнної героїки переможеного первісного землеробського слов'янського масиву в області Карпат, Потисся та Подунав'я, доказом цього є й «Легенда про князя Лаборця», яка в «Діяннях угорців» придворного літописця короля Бели III (1172—1196) в Остригомї теж знайшла належне місце, але не могла в дальшому історичному житті угорського народу вирости в розгорнуте сказання, бо задокументує героїку оборонців — предків закарпатських українців»²⁶. Таким чином розглянення ролі одної легенди про напівлегендарного князя Лаборця є важливим та інтересним об'єктом дослідження в історії та в художній літературі. Мимовільно довідуємось, що про особисте та суспільне життя та характеристику князя, як і всіх інших обставин навколо нього, майже нічого не залишилося. Тому і психологія князя розгортається в писемних пам'ятках занадто поверхово, несміливо, обмежено. А відтворенням постаті Лаборця населення Закарпаття, а також і Східної Словаччини постійно інтересувалося. Народ ближче про нього дуже мало знає або взагалі нічого не знає. Таким чином нам хочеться наблизити читачеві напівлегендарну людину, допомогти поглибити знання про нього та одночасно вказати на важливі джерела, які торкаються проблематики досліджуваної постаті. Актуальність даної проблематики мотивується тим, що згадка про народного і справедливого князя та вождя, патріота і захисника вітчизни вічно живе в народі.

Проблематика цієї теми інтересна не лише своїм прямим відтворенням історичної постаті Лаборця (у Б. Носака-Незабудова, Петра Угларенка), але тому, що образ князя став, можемо сказати, прототипом захисника населення Закарпаття в умовах соціальної несправедливості кінця XIX ст. (у творах А. Кралицького, О. Гомічкова, Є. Фенцка та І. Сильвая) та у письменників XX ст. як звернення до сивої давнини, а також оспівування його героїки (М. Підгірянкя, В. Гренджа-Донський, А. Патрус-Карпатський та інші).

В даній статті вкажемо, чи відображені події в народних переказах про Лаборця уособлюють в собі реальну історичну постать, або він є легендарною персоною; чи це лише геніальна легенда, яка увійшла в літопис Аноніма «Діяння мадярів», або навпаки, а звідси в художню літературу. З такого погляду постать ужгородського князя відіграла важливу роль у розгортанні дійової структури в літературі. Бачимо, що проблематика про Лаборця звернула на себе значну увагу в першу чергу істориків, а також письменників, як мало про кого в історії не тільки українського населення на Закарпатті, але й інших суміжних народів. Дослідники хроніки Аноніма згоджуються в тому, що він її написав, крім інших джерел, і на основі народних переказів. Так могло бути і з тією частиною хроніки (13 главою), де говорить про князя Лаборця. Тим і підтверджується погляд, що народні перекази про Лаборця утворювалися незалежно від хроніки Аноніма, тобто вони виникали і розвивалися своїм особистим шляхом.

Словак-штурівець Богуслав Носак-Незабудов, подорожуючи у 1843 р. до Ужгорода, пережив люту бурю в селянській хаті в Ребрині. Вже тоді він знав народну легенду про Лаборця, як «той щороку пробує переїхати через міст у Ластомирі»²⁷. І так на підставі придбаної легенди Б. Носак-Незабудов написав русинське (українське) оповідання «Лаборець», в якому зобразив прегарний образ Лаборця.

На жаль, що до сьогодні нікому іншому не вдалось знайти такої легенди з уст народу. Від цього часу пройшли вже десятки років, коли Б. Носак-Незабудов побував під час своєї подорожі в околицях Ластомира. Навіть у самому Ластомирі та в сусідніх Поздівцівцях тепер не вдалось знайти хоч би подібний переказ чи легенду про Лаборця. Маємо на увазі і той факт, що давні перекази могли позбутися. Очевидно, це ще не є доказом того, що їх взагалі не було, або що вони ще десь не існують. Дане питання вважаємо ще відкритим.

На території сучасної Закарпатської області (України) та за її межами зустрічається чимало переказів про колишніх слов'янських князів, які в період приходу угорських кочових племен князували на території сьгоднішньої України. Наприклад, зберігся переказ про боротьбу двох богатирів за владу між населенням долини ріки Бодрог, в якому говориться, що Бодрог переміг свого противника Лаборця і повісив його десь у тому місці, де річка Топля впадає в Ондаву. В переказі розповідається, що і річка Бодрог названа в честь переможця²⁷.

Фрагменти з усних народних переказів свідчать, «що в період приходу угорців у Тисо-Дунайську низовину тут жило корінне слов'янське населення, яке мало своїх князів. А це значить, що місцеві жителі пройшли до того часу певний соціально-економічний розвиток, який і привів до політичних об'єднань окремих земель цього краю»²⁸.

Трагічні події сивої давними, пов'язані з великою навалюю угорських племен на слов'янські князівства, покореене населення не забувало. І таким чином ці події передавалися із уст в уста і залишилися в народних переказах до сьогодні, як про це написано в основному і в хроніці Аноніма (глава 13). Аналізуючи цю хроніку, закарпатський історик П. Сова висловив упевненість у достовірності описуваних подій і з приводу того пише, що Анонім «своїми географічними і місцевими топографічними знаннями далеко перевищив своїх сучасників»²⁹. Угорців П. Сова виводить із далекої Суздальської області, де й нині продовжують існувати маленькими острівками в російському морі залишки фінських народів, що колись були господарями північної Росії. Далі їх веде на південь до Києва, а звідси через Карпати до Ужгорода. Доводить, що «в цьому немає нічого фантастичного»³⁰.

Порівнюючи хроніку «Діяння мадярів» Аноніма з літописом Нестора «Повістю временних літ», можемо констатувати, що вони між собою в окремих місцях майже ідентичні. Здається, що Анонім був познайомлений з літописом Нестора ще до написання свого твору. Даним твором можна вірити щодо переходу кочового племені угрів через землі теперішньої України, мимо Києва, на територію Закарпаття та далі на захід у Тисо-Дунайську низовину, у Панонію. Згадані автори літописів довіряли пам'яткам усної народної творчості без сумніву. З цього приводу про вплив фольклорних творів на древньоруського літописця Нестора Б. Д. Греков писав: «Наші перші історики-літописці вважали народну творчість доброякісним матеріалом, яким можливо користатися для завдань правдивого відображення минулого і надавали цьому матеріалу силу доказовості»³¹. Нестор та Анонім до значної міри використали для своїх творів народні оповідання, легенди та перекази, які вже тоді існували на Русі і в Панонії.

Перший у слов'янській літературі на Лаборця звернув свою увагу визначний словацький поет Ян Коллар (1793—1852) у поемі «Дочка Слави»³². Короткі повідомлення про Лаборця дає Я. Коллар і в своїх коментарях до цього твору. Напевно, що відомості про Лаборця він міг роздобути з народних переказів, можливо, що з хроніки Аноніма.

Як ми вже згадували, Б. Носак-Незабудов написав свій художній твір за сюжетом народного переказу, придбавши його при подорожуванні на Закарпаття, в якому пише: «Тільки раз у рік, темної ночі зітхають два шугаї й хочуть переїхати через міст на другий бік ріки. Хто ці шугаї? Куди поділися? Легенда най розповідь»³³. Це значить, що народні легенди знаходилися серед народу вже давніше, але вперше пощастило записати її тільки словацькому письменникові Б. Носаківі-Незабудову.

Усна народна творчість являє собою різноманітне забарвлення відображуваної реальної дійсності, яка, зрозуміло, залежить від самих переказувачів та записувачів. Шкода, що вона почала записуватися не так давно. Все ж таки нам вдалося зібрати невелику кількість переказів про ужгородського князя Лаборця, які вже були надруковані в різний період часу та в різних книжних виданнях. Один з таких народних переказів — «Переказ про князя Лаборця» — походить із села Драгова. Цей переказ записав Николай Сухара від Федора Сухари в Мараморощині на початку ХХ ст. Його роздобув відомий дослідник карпатистики Корній Заклинський, завдяки якому переказ був надрукований в журналі «Подкарпатска Русь» (Ужгород, 1923, № 1, с. 17—18)³⁴. Через два роки цей самий переказ К. Заклинський друкує у збірці «Народні оповідання про давнину», яка у 1925 р. виходить у Пряшеві за допомоги Кошицького Червоного Хреста. У 1968 р. В. Л. Микитась видає у своїй книжці «Давня література Закарпаття» (Видавництво Львівського університету, 1968, с. 32—33) той самий текст переказу, який уперше надрукував К. Заклинський.

Як бачимо, це перший доказ про те, що переказ з уст народу про Лаборця був раніше відомий народів в Мараморощині ніж в Ужгородщині.

З меншими кінцевими змінами подібний переказ «Князь Лаборець» знаходимо надрукований у книжці «Легенди Карпат» (Видавництво «Карпати», Ужгород, 1968, с. 123—124).

В першому та другому переказах Лаборець виступає звичайно як позитивна постать. Він популярний вождь, патріот та захисник свого народу. Князь любить свій рідний край та поважає народ, а також народ любить та поважає князя. Ці взаємні симпатії особливо виразно виявля-

ються тоді, коли напали на Лаборцеве князівство мадяри Верецьким переходом. Князь хоробро б'ється з кочівниками і збирає нові сили, щоб протистояти ворогові. На захист Ужгорода вступають в ряди бійців Лаборця і хлопці з Драгова. Драгівчани, ідучи на допомогу ужгородцям, хоробро б'ються з мадярами, але, прийшовши в Ужгород, дізнаються про вбивство князя. З великою славою та урочисто народ поховав князя, але з болем серця за втрату вождя.

У першому переказі не знаходимо епізод про підвищення князя над рікою, а також про найменування ріки ім'ям Лаборця. Зміст переказу відрізняється від змісту хроніки Аноніма. Даний епізод в переказі можемо вважати як доказ про незалежність народного переказу від угорської хроніки Аноніма. Цей народний переказ розвивався самостійним шляхом, а це означає, що такий жанр спочатку існував в усній народній творчості. Другий переказ відрізняється від першого лише своїм закінченням. Смерть князя в кінці переказу дана так, як з нею зустрічаємось частково в літописі Аноніма та в пізніших творах на дану тему, а саме: «І від того часу ріку Свіржаву назвали Лаборцем на згадку про нещасного руського князя». Така розв'язка твору могла настати наслідком переказання одного переказу двома версіями.

І ці два перекази зберегли про Лаборця добру пам'ять. Він був дуже славний, добрий і мудрий князь. Для вирішення державних справ князь завжди скликує «велику раду». Свою любов до народу князь виявляв своєю гостинністю. Одну таку його гостину перериває страшна звістка про напад мадярів на князівство Лаборця.

В переказі ненасильно влучається і легендарна історія про допомогу, у важку хвилину для ужгородців, легінів із села Драгового, яке розташоване на кордоні з Трансільванією на Мараморощині. Усі драгівські легіні йшли до бою з мадярами і вбивали усіх, які траплялися їм у дорозі. Драгівці приходять в Ужгород і бачать сумну картину, яка залишилася після смертельного бою. У тій боротьбі загинув і руський князь Лаборець. Цю звістку драгівські легіні сприйняли з сумом. В переказах звертає на себе велику увагу патріотичний мотив. На жорстоку боротьбу зі завойовниками піднімаються всі закарпатці. В переказі знаходиться цікавий епізод, де епічна розповідь уступає ліричному забарвленню, коли «навіть тота пташка, що весело співала, зажурилася», коли вірні князеві ужгородці «із великим сумом запрятали князя Лаборця».

Характерним для «Переказу про князя Лаборця» є те, що навіть у першому записаному переказі не дається портретна характеристика Лаборця.

Слідуючий переказ «Про князя Лаборця» записав Юліан Таркович в селі Калинів в Межилабірщині нинішнього Гуманського округу від 70-річного Юрка Лепея. Переказ був надрукований в книжці «Мова століть» (Львів, 1938). Пізніше був передрукований в антології усної народної творчості українців Східної Словаччини «З глибини віків» (СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1967, с. 341), а через три роки В. Мельником в «Історії Закарпаття в усних народних переказах та історичних піснях» (Вид-во Львівського університету, 1970, с. 25).

Інший переказ «Князь Лаборець» був надрукований в книжці «Выбор чехословацких и подкарпатских переказов» (Державне видавництво в Празі, 1937, с. 56—59). В ньому згадується найстарше місто Підкарпатської Русі — Ужгород, в якому з давніх-давен правили руські (українські) князі. В переказі говориться, що кожен гордився багатством своєї країни. Надійшов час, коли в славній та багатій країні настав сум і горе. Тоді на княжому престолі сидів у 895 році князь Лаборець, що «довгі роки управляв». На його князівство «суне дике плем'я», яке несе з собою «меч і неволю». Князь скликує раду старшин і бояр, на якій виявив свою нерішучість. Князівське військо почало готуватися до бою, коли вже мадяри наблизилися. Розпочався бій. Героїзм виявили усі. Можливо, що ужгородці б перемогли, але між ними знайшовся зрадник, бажаючи стати князем і вказав ворогові таємний вхід у замок. Мадяри не щадили нікого. Коли князів слуга побачив, що битва програна, хотів спасти хоч би князя. І так вони втікають до Земплинського замку з метою попросити допомогу, щоб знову повернутися і побити мадярів. Але мадяри спіймали князя біля річки Свіржави і повісили на дереві. Від того часу річка Свіржава називається Лаборцем «в пам'ять того, що там помер руський князь Лаборець». Здається, що цей переказ не записаний з уст народу, але є штучним витвором. Його зміст є переплетенням змісту оповідань «Лаборець» Б. Носака-Незабудова та «Князь Лаборець» А. Кралицького.

У книжці «З гір Карпатських» (Ужгород, 1981, с. 28) знаходимо між українськими народними піснями-баладами історичну баладу «Смерть князя Лаборця». Карпатознавець С. Мишанич

у вступній статті «Сучасне життя української народної балади в Карпатах» до книги «З гір Карпатських» про цю баладу пише: «Рідкісний зразок карпатської ліроепіки — балада про смерть Лаборця. Даний твір належить до групи фольклоризованих авторських пісень, створених на матеріалі легенд і переказів»³⁵. Доводимо, що цей фольклоризований твір належить перу поетеси Марійки Підгірянки³⁶. Балада М. Підгірянки складається з 11 строф, а історична балада має 8 строф.

У 1958 р. був надрукований переказ «Князь Лаборець» в «Хрестоматії з української літератури» (СПВ в Братиславі, 1958, с. 31—34). Здається, що переказ написав сам упорядник підручника М. Неврлі, хоч він наводить, що це є уривок із закарпатоукраїнського переказу. Щоб це був уривок, важко говорити. Переказ має усі три частини. Вірогідним буде, що згаданий переказ є штучним витвором М. Неврлого. Своїм змістом і персонажами переказ подібний в основному оповіданню А. Кралицького «Князь Лаборець».

Про нещасну долю слов'янського народу, який поневолили угри, про захоплення Ужгородської фортеці угорським ханом Алмошем та продовжувачем його справи сином Арпадом і загибель ужгородського князя, побутує немало народних оповідей. Між ними знаходимо і легенду «Загибель Боржавського замку» («Легенди Карпат», Вид-во «Карпати», Ужгород, 1968, с. 124—126).

Правда, важко вірити всім деталям, які знаходяться у вищезгаданій легенді. Але нема ніяких підстав заперечувати їх, тому що багато фактів і подій, які містяться в легенді «Загибель Боржавського замку», збігаються з подіями угорської хроніки Аноніма. Спільними для легенди і хроніки є імена угорських вождів і закарпатських місцевих князів та географічні назви. Угорська хроніка згадує Ужгород, Мукачево, Землин, ріку Латорицю, Верецький перевал, а легенда крім них згадує ще Боржавський замок. Різняться вони між собою тим, що в легенді згадується внук Алмоша, молодший син Арпада Коломан, дочка галицького князя Мілота, боржавський князь Черногор, а в хроніці наведені імена не зустрічаються.

Майже подібну за змістом «Легенду про Мілоту» наводить М. О. Бескид у праці «Карпато-русская древность» (Ужгород, 1928, с. 103—104), а звідти — В. Мельник в праці «Історія Закарпаття в усних народних переказах та історичних піснях» (Вид-во Львівського університету, 1970, с. 24). Другий переказ про Боржавський замок («Легенда про Мілоту») цінний тим, що він своїм змістом у значній мірі є ідентичним і тим підтверджує свою історичність. Хоч імена володаря Боржавського замку Жонгор та син Арпада Білий не тотожні з іменами легенди. Ідентичність їх змісту говорить про те, «що легенди зберегли до нас, хоч і з деякими змінами і доповненнями, згадки про цю дійсну подію»³⁷.

З ім'ям князя Лаборця пов'язане не тільки Закарпаття, але і Східна Словаччина, а саме, коли він був примушений втікати з Ужгорода у Землин (Земплин — територія навколо міста Михаловець), а також і місто Межилабірці, з околиці якої походить і переказ від Юрка Лепя.

І так на основі аналізованих нами народних переказів можна з запевненням судити, що постать Лаборця подається в них позитивно. Історіографія, легенди та літописи свідчать про те, що князь Лаборець є дійсною історичною постаттю, яку народ з покоління в покоління залишив у своїй світлій пам'яті. І так, виходячи із змісту однойменних народних переказів, можемо однозначно констатувати, що постать Лаборця уособлює в собі ідеал свободи, борця за незалежність своєї країни проти поневолювачів, борця за щастя свого народу, для якого краща смерть, ніж поневолення.

Князя Лаборця вважаємо одним із здібніших князів підлеглих Заланові (= Саланові), вихідця з народу Закарпаття, тому він і підтримував тісні стосунки з князями Київської Русі, тому і виникали народні легенди про свого володаря, вихідця із народу — захисника своєї вітчизни, свободи та інтересів.

Тема першої знайденої легенди про Лаборця продовжувала розвиватися в художній літературі. Перший не закарпатський, але словацький письменник Богуслав Носак-Незабудов (1818—1877) зобразив історичну постать капітана Ужгородської фортеці Лаборця в історичному оповіданні «Лаборець» (СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1966). Вперше оповідання було надруковане словацькою мовою в першому річнику журналу «Oroľ Tatránski» в трьох номерах. Дотепер оповідання знало декілька перевидань (тричі словацькою мовою, один раз українською мовою)³⁸. В оповіданні автор зображує князя в діях, стосунках з народом, приятелями, милою, войовниками та з кочовим племенем угрів; зображує також воєнні події, різні

верстви народу, жінки, пейзаж, зраду та загибель головного персонажа твору. Автор в цьому оповіданні зображує героїчну боротьбу українців біля Мукачева та в Ужгороді — їх незламну силу і те, що уграм перемога дісталась нелегко. Не бути страшенної їх сили, бій міг завершитися інакше.

В оповіданні Б. Носак-Незабудов поєднує два плани: захист рідного краю з особистим життям героїв (Лаборець, Славош, Любослава), виражені в короткому коханні Лаборця та Любослави. Особиста любов головних персонажів гине з любов'ю до своєї батьківщини.

Дія оповідання починається описом пейзажу навколо Ластомира, Вигорлату, Виняньського замку, Брекова, Гуменного. В замку пана Лазицького сходяться гості, між якими є Лаборець, Славош та німець Віцерінг. Між безтурботний народ на замок приходять вершник з вісткою, в якій говориться про напад мадярів. Усі готуються до нерівного бою з ворогом.

Письменник описує героїчну боротьбу русинів біля Мукачева, радість з перемоги мадярів. Після перемоги мадяри сорок днів гостилися в новій вітчизні. Місце перемоги над закарпатцями мадяри назвали Мукачевом. Чутка про страшний мукачівський бій розлетілася по Закарпатті. Пан Лазицький з своєю донькою Любославою, нареченою капітана Лаборця, шукають охорони в Ужгородському замку. Мадярські орди почали насувати на Ужгород. Автор змальовує велику боротьбу між двома таборами. Ужгородці чекають допомогу від Залана і тому вони героїчно відбиваються, але допомога не приходить. Здобути фортецю мадяри були не в силі. Вночі Лаборець рішив піти в наступ на мадярський табір, але зрадник Віцерінг таємним входом привів мадярів у фортецю. Велика січа продовжувалась, перемоги ніде не було. Багато воїнів тут полягло, загинула і Любослава, поляг і зрадник Віцерінг. Лаборця та Славоша мадяри спіймали і недалеко Ластомира, над рікою на липу повісили двох відважних, відданих своєму народові. За тодішнім звичаєм капітан Лаборець, лицар Славош та золотоволоса Любослава «серед набожного співу згоріли на попіл». А цю ріку від того дня назвали в честь капітана фортеці — Лаборець.

Наприкінці оповідання Б. Носак-Незабудов з пошаною говорить, що «ім'я Лаборця збереглося в серці народу. Легенда про ужгородського капітана жива вічно, як народ, і ніколи не загине».

Лаборець зображений автором як молодий, відважний юнак, капітан Ужгородського замку, бувший васал болгарського князя Залана, який володів тоді всім Закарпаттям. Основним героєм оповідання не є лише Лаборець, але й лицар Славош, Любослава, народ — захисники інтересів своєї вітчизни. Характеристика Лаборця в творі дається дуже скупю. Очевидно, що вона була зумовлена тисячолітнім поневоленням закарпатців, низьким соціально-політичним та культурним становищем доби, яка не зберегла даних ні про капітана фортеці.

Різноманітні природні явища виступають у творі у формі попередження майбутніх подій або зображення відбух подій. У змалюванні пейзажу автор часто вживає фольклорні елементи, в яких відчувається певна співзвучність між картинами оповідання Б. Носака-Незабудова з картинами староруської пам'ятки «Слова о полку Ігоревім». Наприклад, в оповіданні «Лаборець» події починаються і закінчуються втручанням надприродних сил, появою духів, страхіттями, картиною появи двох юнаків — Лаборця і Славоша, які опівночі, в річницю своєї загибелі, виринають з-під землі й намагаються під страшні завивання вітру і бурі перейти через міст. Письменник наводить у творі і народні вірування. Народ вірить у нещастя, яке нібито тримається людей та не покидає їх до того часу, поки його не загубить. Такими ознаками нещастя й були природні явища. Наприклад, юнаки-русини не мають надію на перемогу, бо «чорний крук закрякав сім разів на білій березі», бо «червона лисича перебігла. . . дорогу». За народними віруваннями юнаки з цієї причини не могли втекти непомітно з полону, втікати серед блискавиці та грому. Кульмінацію неминучого нещастя становить те, що «дві лицарські душі» повинні загинути, бо їх коники не хотіли ступити на міст, бо людська доля «повинна» була «здійснитись» — тут неминуче нещастя. Такі елементи романтики можна зустріти у романтиків — сучасників Б. Носака-Незабудова. Вирішальний елемент «неминучості нещастя», застосований в оповіданні, є типовим для фантастичної казки³⁹. Характерним для оповідання «Лаборець», як і для художнього методу письменника, є переплітання епіки з лірикою, фантастики з імовірною реальністю, застосування засобів народної творчості, порівнянь, постійних епітетів, риторичних запитань, уособлень тощо, що є доказом значного впливу народного переказу. Оповідання характеризує сильна динаміка, драматизм, які поступово кульмінують.

Стиль оповідання нагадує нам певні художні прийоми представника української школи в польській літературі, романтика Михайла Чайковського, словацького поета Андрія Сладковича та прозаїка Яна Калінчака, західноукраїнського письменника-романтика Маркіяна Шашкевича та ін.⁴⁰ Декотрі дослідники творчості Б. Носака-Незабудова дають оповіданню «Лаборець» низьку оцінку⁴¹, але Павел Гечко та Ярослав Влчек пишуть про нього з найбільшим признанням⁴².

Оповідання «Лаборець» — це перший прозовий художній історичний твір в літературі, присвячений головним чином українській закарпатській та до значної міри і словацькій тематиці (Земплинщині). Це один з кращих романтичних творів, в якому переплітаються засоби народної творчості з художнім авторським дотворенням. Згадуваний твір має велике пізнавальне та виховне значення не тільки в рамках карпатистики, але й поза її границі.

Минуло 17 років від виходу у світ оповідання Б. Носака-Незабудова «Лаборець», як появляється з друку дальший твір про події з IX ст. на Закарпатті — «Князь Лаборець» Анатолія Федоровича Кралицького (1835—1894). Перебуваючи в монастирі Марія-Повч, він закінчив оповідання «Князь Лаборець» як 29 літній. Оповідання принесло авторові серед читачів найбільшу літературну популярність. Вперше оповідання було надруковане на сторінках львівського журналу «Галичанин» у 1863 році (кн. 1, випуск III-IV, с. 73—85). Слідуюче видання оповідання вийшло в «Календарі на 1921 рік» в Ужгороді, згодом було видане окремою книжкою у 1925 р., а чехословацький україніст Ф. Тіхий переклав його на чеську мову⁴³. У 1957 р. його друкував також Андрій Шлепещкий в праці «Закарпатські будителі та наша сучасність» (Пряшів, 1957, с. 87—98). Про популярність цього оповідання свідчить і той факт, що воно кілька разів перевидавалося і в 80-х рр. нашого століття⁴⁴.

Літературна діяльність А. Кралицького повністю відноситься до другої половини XIX ст., яка збігається в своєму початку з першими проявами національно-культурного відродження після революції в Європі у 1848—1849 рр. Виникнення творів про Лаборця (капітана чи князя) Б. Носака-Незабудова та А. Кралицького розділяють не цілі два десятиріччя, на протязі яких багато чого змінилося в об'єктивних історичних та суспільно-політичних умовах Закарпаття. Революція 1848 р. дала до руху колишній тут застій духовного життя. На протязі 20-ти років сформувався на Закарпатті культурно-національний рух, в якому мали місце й національно-визвольні намагання. А зродження твору «Князь Лаборець» А. Кралицького якраз припадає на період поживлення суспільно-політичного і культурно-літературного життя українців Закарпаття та слов'ян Угорщини взагалі. Оповідання А. Кралицького виникає в умовах, коли дві пануючі нації Угорщини ведуть боротьбу за політичну гегемонію, і коли значно послаблюється закабалення неугорських націй в Угорщині і в таких умовах утворюється простір для їх активізації. А сама думка про звернення А. Кралицького до давнього минулого мала мету: піднесення національної свідомості українського населення Закарпаття. Своє намагання автор висловлює в кінці оповідання, де пише: «А в Ужгородському замку молоді літорослі Угорської Русі, вихованці священницького чина, в кінці XIX століття трудяться, щоб піднести руську народність в Угорському Підкарпатті». Так, наприклад, у 60-х роках XIX ст. українці на Закарпатті разом зі словаками (кожен на своїй території) розпочинають боротьбу за заснування літературної спілки. В Пряшеві виникає у 1862 р. «Общество Йоанна Крестителя», у 1863 р. засновується «Матиця словацька», а в 1866 р. вдається заснувати закарпатським українцям літературну спілку «Общество св. Василя Великого».

Усі вимоги українців Закарпаття (та інших націй) реалізувалися лише в боротьбі з денационалізаторськими тенденціями угорської політики. В таких умовах формувалася національна свідомість та визначення своєї національної приналежності серед народу Закарпаття. В таких специфічних умовах даної доби зроджується і художній твір А. Кралицького «Князь Лаборець». Перед письменниками висунув даний період конкретні завдання в суспільному житті, тому його оповідання більш конкретне у своїх програмних настановах, ніж згадуваний твір Б. Носака-Незабудова. Цей факт підтверджується і на ідейному спрямуванні, його формі, зображенні постатей, формальних особливостях та художніх прийомах оповідання.

Героїка минулого дуже приваблювала А. Кралицького, і тому тематика оповідання стала предметом серйозного вивчення історії і таким же важливим підходом приступав до його художнього зображення. Оповідання повинно було відіграти визначну роль у піднесенні національної свідомості населення Закарпаття в його боротьбі проти угорського гніту та, головним

чином, у боротьбі за воз'єднання з Україною та з Росією. Природно, що історичну тематику твору письменник «використовує для втілення ідеї про необхідність національно-визвольного руху. Кралицький своїм оповіданням намагається спростувати всі попередні твердження угорських буржуазних «вчених», які доводять, що Угорська Русь споконвіку є слов'янська земля»⁴⁵.

Ототожнюючись із задуманим наміром автора оповідання І. Коломієць пише: «. . . эта повесть, отвергая измышления немецко-венгерских шовинистов об отсутствии истории у закарпатских русинов, сыграла положительную роль в укреплении национального самосознания народных масс и их сопротивления политике ассимиляции»⁴⁶.

У творі «Князь Лаборець» А. Кралицький вказує своєму сучасникові, слов'янській і не-слов'янській громадськості Угорщини, особливо пануючій нації, що в українців Закарпаття є своя історія і бойові традиції, героїчне минуле та своя громадська свідомість. Ці тенденції в аналізованих оповіданнях подібні. З того аспекту їх твори про Лаборця мають суспільно-громадське призначення. Така взаємність тенденцій обох письменників веде нас до наміру вважати, що Кралицький з оповіданням Б. Носака-Незабудова познайомився ще перед написанням свого твору, хоч для цього твердження не маємо візуальних доказів. Імовірно, що Кралицький вважав сюжет оповідання Носака-Незабудова актуальним і діючим для впливу на свідомість сучасника і для полеміки з концепцією офіційної угорської історіографії, тому і взяв собі тему, підняту словацьким письменником, у свою рідну літературу, котрого композицію до значної міри змінив наслідком тогочасного злободення. Крім того, народні перекази та історичні джерела мали вплив на написання історичного оповідання «Князь Лаборець» і для українського закарпатського письменника А. Кралицького. Для своєї літературної та наукової діяльності він, як чернець, вільно розпоряджував свій час, а також мав у своєму розпорядженні і монастирські бібліотеки.

В оповіданні А. Кралицького переплітаються елементи романтичні з реалістичними. Але в основному письменник залишився романтиком. Твір «Князь Лаборець» можемо по праву назвати патріотично-романтичним твором⁴⁷.

А. Кралицький, як історик та народовець, не називає Лаборця капітаном, але князем. Твір починається описом, як циганська сім'я переселяється на інше місце. Після такого вступу письменник заспокоює читача патріотичним елементом: «Аж ось куди він хоче нас повести, просто під циганський шатор. — Ні, . . . я поведу у княжий двір. Бо знайте, мали і ми, підкарпатці, своїх колись-то князів». Ось так у прозаїка проявляється національна гордість аж до кінця твору. Автор зауважує, що він «першість надав циганській родині, то тільки тому, що хотів. . . увагу перевести в далеке минуле, в ті часи, коли відбувався дуже славлений в історії перехід від четвертого майже до дев'ятого століття, бо як-то бачите, це похоронили нашу самостійність».

Період відбування подій автор означає 895 роком. Ця країна називалася тоді Панонія. Значення цієї назви він пояснює з погляду тодішньої історії: Пан-он-і-я. Історики вважали своїм обов'язком пояснити кожен важливу назву і такими методами, які існували в цю добу, хоч і наївними, нелогічними, примітивними, не етимологічними. Князівства Панонії письменник описує у згоді з Анонімом. Назви племен, які приходять зі сходу вживає слідує: гунів називає мадярами, а мадярів — половцями. Назву половців Кралицький, мабуть, вживає з обережності на політичну ситуацію.

В оповіданні говориться, як князь скликає на раду джуратів, крайників та полковників, спвіщаючи їм про насування половців (мадярів) на Закарпаття. Найстарший віком джурат Драгутин закликає княжий двір до миру з половцями, щоб даремно не проливати «руську, слов'янську» кров. Проти такого союзу з половцями виступає Славолуб, який не думає про майбутню щасливу долю свого народу. У нього в повній мірі проявляється егоїзм. Лаборець зображений письменником вже старим, нерішучим у вирішальних діях. Долю свого народу й батьківщини він вкладає на рішення інших з ради, тому що він «уже старий» та хилиться до гробу. Але все ж таки доля народу не є для нього байдужою, він переживає її в своєму серці.

З другого боку, автор зображує табір сорокатисячного кочового сімейства. Мадяри просуваються на захід Європи без якогось меншого опору. Вони зупиняються на Мукачівській рівнині. Вождь мадярів розклав свій табір на Чернецькій горі, яка йому дуже сподобалася. На цій горі вождь Альмус положив основу Мукачівського замку. Майже сорок днів вони тут відпочивали і в будованні міста значно послабили. Від важкої праці, по — їхньому тунка — праця, на-

звали це місто Munkács. А їх союзники від великої муки назвали це місто Мукачево. Альмус, відпочивши тут, веде своє військо на Ужгород. Героїчна оборона Ужгородського замку та покорення закарпатців становить кульмінацію оповідання. Мадяри великою кількістю перевишували сили закарпатців і одержали перемогу. Але хто ще з ужгородців залишився, спасав своє життя. Симпатизуючи зі своїм братнім народом українцям, посланець мадярів, допомагає Вірі і Лаборцеві врятуватись. Але, врятувавшись від смерті, зрадник Славолуб переслідує з мадярами Лаборця, Віру й українця. Вороги спіймали Лаборця і повісили його на вербу над хвилі ріки Свіржави. Мадяри залишили після себе «сум і спустошення». Через три дні на місце розправи прийшли донька Лаборця Віра з українцем і «декількома крайними віддати останню честь» князеві. Народ похоронив свого князя на тому самому місці, де загинув і «назвали нещасливу ріку Свіржаву Лаборцем». А Віра вийшла заміж за українця і спокійно прожила своє життя в єдиній хатині у підніжжя високих Карпат.

А. Кралицький з симпатією відноситься до Лаборця, як до слов'янського князя, але, з другого боку, він засуджує його нерішучість у вирішальний для країни момент. З цього приводу письменник вказує, що «до загального нещастя Лаборець нерішучістю, . . . неможливістю, більше шкодив, ніж рада своєю незгодою. В такому становищі треба було мужа, котрий би в свідомості влади і поваги князівської був у змозі схвильованим розумом дати направлення, яке відповідало б благородзумію і умам». На нарадах князь вислуховує погляди своїх старшин та радників, але свій погляд він не висловлює навіть і тоді, коли вирішується доля народу і батьківщини. Князь Лаборець в оповіданні виходить добрим та м'яким, люблячим батьком та патріотом, але, дізнавшись про зраду Славолуба, князь відразу стає енергійним. Його енергійність виявляється одноразово і тим ситуація у раді не змінюється. Фізична слабкість князя вказана автором і в момент втечі до Земплінського замку, коли старого німецького князя треба висадити на коня, а також, втікаючи перед мадярами, князь падає під ноги коня і вороги його спіймають.

З усією симпатією автор змальовує романтичну героїню, дочку князя — Віру, і колишню служницю в замку — Настю. Віра у творі відтворює патріотичну постать. Віру автор наділяє найкращими рисами. Вона прегарна, ніжна, проста, ввічлива, чесна, стійка дівчина. Віра любить та поважає стару духовно чисту жінку Настю, хоч Настя за своїм соціальним положенням їй не рівня. Ці два жіночі образи об'єднує любов до свого народу. Їх патріотичні почуття допомагають викрити і зрадництво Славолуба. Віра просить князівську раду покарати зрадника народу.

Важливе місце в творі посідає й образ Насті, якої характерні риси доповнюють образ Віри. Настя колись була служницею в замку Лаборця, користалась довір'ям у княгині Дарини, «пестила маленьку Віру і була у великій повазі серед інших дворових. Часи змінилися, Дарина померла. Коли Настю прогнали зі замку, вона купила собі будиночок над Свіржавою від рибалок і стала хазяйнувати. Роки їй минали та лишила дівочу косу сивіти. Настя часто ходила до замку навідати Віру «і то не з пустими руками». Іноді і Віра приходила до скромної хатинки Насті. Чиста і прекрасна постать простої трудової жінки рухає події. Вона викриває зрадництво Славолуба, надіючись купити свідомість Насті за мовчання «золотим грошем», але свідомість Насті не купити грішми, коли йдеться про батьківщину. Образ Насті є втіленням патріотизму простих працюючих карпатських дівчат.

Позитивними рисами зображені автором і народні маси. Народ є захисником батьківщини, реалізатором своїх ідей. Закарпатці були століттями поневолені мадярами, але мрії про визволення постійно жили в народі, поки не стали дійсністю.

В оповіданні виступають два протилежні табори: захисники батьківщини, до яких належить князь Лаборець, його донька Віра, колишня служниця в замку Настя, найстарший журат Драгутин, українець та дружинники-закарпатці; до другого табору належать: мадяри-завойовники, їх вождь Альмус та його син Арпад, жрець та зрадник закарпатців Славолуб.

Зрада в однойменних оповіданнях Б. Носака-Незабудова та А. Кралицького наводиться як одна з причин втрати самостійності закарпатців. Різниця полягає тільки в способах зради та їх носіях. У Кралицького причиною зради є також відкинена любов. Віра відмовляється від одруження з Славолубом. За цей вчинок, який є одним між іншими, Славолуб мстить Лаборцеві та Вірі, але відкинена любов з боку Віри не становить основну причину зради. Славолуб хоче бути славним і тому його головне бажання — захопити княжий трон. У Носака-Незабудова

зрадником виявляється німець, а у Кралицького — русин, своя людина. Зрадництво було одним з негативних проявів і періоду літературної діяльності письменника. В даний період написання оповідання «Князь Лаборець» А. Кралицьким масово появляються в суспільному житті ренегати, запроданці, зрадники народу, а образ Славолюба є типовим для тогочасного інтелігента-запроданця. Плазування, жорстокість, віроломство, хитрість, інтриги — все це письменник зображує в образі Славолюба. Населення Закарпаття з ненавистю карає Славолюба і скидає його зі стін замку у провалля. І тут зрадникові щастить, він чудом врятовується і свою брудну справу доводить до кінця. Заради своєї «слави» він запродав князя і народ і стає причиною загибелі головного персонажа твору. Замінивши своє ім'я стає у лави кочового племені. Мадяри відзначають перемогу над закарпатцями, а разом з ними і Славолуб, тепер вже Губа, бо «губою своєю він загубив рід свій, своє слов'янське плем'я».

В оповіданні письменник виразив упевненість у перемогу мадярів, тому що вони на Закарпаття насувають з великою силою. Хоч автор зображує героїчний опір народних мас, проте коливання Лаборця та його радників, безпорадність та вичікування не становлять причину поразки Ужгородського князівства. Закарпатців було занадто мало в порівнянні з мадярською ордою, хоч вони і билися з ворогом, мов леви, але зрадництво в рядах закарпатців тільки прискорює перемогу мадярів. А. Кралицький в оповіданні «Князь Лаборець», як і автор «Слова о полку Ігоревім», висловлює свою основну думку, «що основною причиною загарбання слов'янських земель Панонії чужинцями були гострі міжусобиці серед князів і бояр. Вони гризлися за землі та владу, забуваючи про долю вітчизни»⁴⁶.

Сміливі подвиги, змальовані в оповіданні, мали служити прикладом у боротьбі проти національного поневолення, в якому Кралицький намагався пробудити віру народу в краще майбутнє. Письменник закликає свій народ свято берегти соціальні та культурні вимоги своїх предків.

Динаміка речень, будівання діалогів, лаконізм форми і змісту, диференціація характерів становлять кращі витримки аналізованого художнього твору. Мову оповідання автор намагався наблизити до розмовної, що і становить позитивну його вартість.

Високу оцінку творчості А. Кралицького дає чеський україніст Ф. Тіхий, який пише, що «Кралицький є одним з найкращих письменників Підкарпатської Русі»⁴⁷. А оповідання «Князь Лаборець» вважаємо найкращим романтичним твором серед творів українських закарпатських письменників другої половини ХІХ століття.

Два роки після опублікування оповідання «Князь Лаборець» А. Кралицького було надруковане російською мовою в «Місяцеслові» за 1865 рік оповідання «Покорення Ужгорода» Олександр Ю. Гомічкова (1833—1892).

Сюжет оповідання «Підкорення Ужгорода» О. Гомічкова розгортається у формі сну. За допомогою демонологічних та надприродних сил перед читачем оживають події своєї давнини. В оповіданні говориться, що тисячу років тому на закарпатській землі володів князь Лаборець, князь руський, князь ужанського воєводства, владика Ужгорода, государ фортеці, якого ім'я тут живе і несеться хвилями ріки Лаборця та шумом верхами Карпат. В карпатських печерах живуть дві страшні чудовища — Клятва та Вражда — вигнані в дикі гори ще тоді, коли русини прийняли християнство. Лаборець довідається про навалу до кордонів Панонії та Моравії диких татарських товп угрів, починає збирати своїх лицарів і веліє їм готуватися до боротьби з ворогом. Одночасно чарівниця в підземеллі кує свої плани. Брехливими наклепами на князя вона пхнула народ на шлях зради. Частина закарпатців, зрадивши своїх, допомагає угорцям. Лаборець, побачивши нечесну зраду своїх воевод, відважився стати проти угрів. Довго велася запекла боротьба, багато вбитих лежало на площі, та незчисленну кількість трупів несли хвилі Угу. Угорці вторгли у фортецю, а Лаборець з невеликою частиною своїх найвірніших воїників уникає таємними підземними виходами у напрямку Стразького у Галичину. Їх переслідують угорці. З незчисленими ранами на тілі Лаборця угри спіймали і повісили на дереві під ревіння страховиськ Вражди та Клятви і кинули тіло Лаборця «у глибину ріки, а її хвилі швидко пожерли останнього князя Уга. Ця ріка до сьогодні називається Лаборець, по берегах її живе руський народ і ця долина називається Межи-Лабірці». Після смерті Лаборця лиховісні Клятва та Вражда намагаються захопити книги Кирила і Мефодія з рук Лаборцевої дружини, але їм це не вдається. Книги, як символ свободи і щастя для закарпатців, залишаються в руках прихильників Лаборця.

Автор, відповідно своєму ідеалістичному світогляду, наводить дві символічні фігури — Вразду і Клятву, які нібито вирішують долю народу. З другого боку, Лаборця вказує як охоронця в'язки книг, яку творили «Евангеліє» та «Обряди» — переклади Кирила і Мефодія. Виходячи з ідеалістичного погляду письменника, можемо констатувати, що Гомічков не зрозумів ролі народних мас в історичному розвитку. За його поглядом, історією рухають індивіди, символи, за які вважає в'язку релігійних книг, вони є тим знаряддям, яке може впливати та вирішувати майбутність народу. У протизагаду тому, позитивною рисою оповідання вважається той факт, що в ньому висуває важливість слов'янської літератури у боротьбі проти денационалізації. Крім того Гомічков вказав на свою особисту прихильність та любов до сивої давнини Закарпаття.

Порівнюючи «Підкорення Ужгорода» О. Гоміčkова з оповіданням «Лаборець» Б. Носака-Незабудова, то і в них знаходимо деякі спільні риси. В обох авторів певне місце займає зустріч з надприродними силами. Однак, якщо у Носака-Незабудова зустріч з такими силами творить обрамлення твору і надає йому баладичне розгортання подій, а здебільшого дії твору розгортаються в умовах об'єктивного життя, у Гоміčkова надприродні, демонологічні сили рухають майже всією дією твору. А що торкається постаті воєводи Лаборця, то у Гоміčkова Лаборець вийшов нудно, млисто та несміливо в зображенні⁵¹.

До цих пір оповідання «Підкорення Ужгорода» О. Гоміčkова не зазнало перевидань, хоч було досить частою темою літературної критики. Окремі фрагменти оповідання були публіковані Оленою Рудловчак у 1985 році в «Хрестоматії закарпатської української літератури ХІХ століття». Друга частина. (Vysokoškolské učebné texty, Rektorát Univerzity P. J. Safárika 1985, s. 23—37.)

В історії закарпатоукраїнської літератури та культури ХІХ століття важливе місце займає Євген Андрійович Фенцик (1844—1903). Якщо його попередні сучасники писали оповідання, то Є. Фенцик написав однойменну героїко-романтичну трагедію про князя Лаборця «Покорення Ужгорода» в п'яти діях про події з кінця ІХ століття. Вона написана російською мовою. Була надрукована у 1879 р. у москвофільській львівській газеті «Слово» (в номерах 11—20).

Написання драми «Підкорення Ужгорода» Є. Фенциком було, здається, викликано тим, що він був незадоволений оповіданням свого сучасника О. Гоміčkова «Підкорення Ужгорода», що є прямим доказом аналогічної назви творів. Тому у відповідь О. Гоміčkovu написав Є. Фенцик патріотичну драму, яка через своє якраз патріотичне спрямування не могла бути опублікована в ужгородському мадярофільському журналі «Карпат», з тієї причини Фенцик надіслав її у львівську москвофільську газету «Слово». Драма підписана літературним псевдонімом Владмир.

Події в драмі відбуваються у 895 р. в Ужгородській і Невчанській кріпостях, в мадярському таборі, на березі ріки Лаборець та на Земплинщині. Старий князь Лаборець бажає новими законами поліпшити долю трудового кріпосного народу й обмежити силу бояр, але натрапляє на їх опір. Ужанський жупан Ярослав нацьковує бояр на князя, і навпаки. Лаборець стає жертвою підлоти свого жупана Ярослава, бажаючого всякою ціною захопити владу князя. Князь, втомлений різними державними турботами, дізнається про нападіння на Ужгородське князівство кочових мадярів. Від нападаючого ворога ужгородцям треба захищатися, але бояри ведуть між собою боротьбу і чинять крамолу. Зрадник Ярослав допомагає мадярам оволодіти фортецею. Наслідком зрадництва княжої верхівки мадярам лише вдається прискорити покорення Закарпаття. У боротьбі за вітчизну гине і князь Лаборець.

Мирослав, продовжуючи справу Лаборця, вірить в могутню силу слов'янських народів. Хоч мадярам вдалось поневолити частину слов'янської території, але живуть ще інші слов'янські народи, які допоможуть закарпатцям визволитися. Захоплення Ужгородської фортеці ще не означає загибель слов'янських народів. Мирослав згуртує навколо себе народ, якому була дорога батьківщина, очолює захисників рідного краю, піднімаючи до боротьби прапор свободи. Своєю далекозорістю Мирослав певно вірить у визволення слов'янських народів з-під ярма мадярів.

В драмі Є. Фенцик зображує князя старого, втомленого, від турбот не питься йому. В останні роки свого життя князь намагається витворити благополуччя, але боїться, щоб бояри не потрясли його трон. Князь зображений в драмі нерішучим. Він не вмів аналізувати політичну ситуацію в країні. У тому відношенні письменник вказує, що Мирослав, виходець з

простого народу, своїм кругозором стоїть вище князя. І мова Мирослава є виразніша та об'єктивніша, ніж мова Лаборця. Мова князя занадто лаконічна. Князь дає легко обманутися боярином Ярославом, який доводить до сутічок з іншими боярами. Цей обман допомагає викрити йому Мирослав та Євфросинія. Як захисника батьківщини народ любить свого князя, за якого віддає і своє життя. Мадяри повісили князя і за християнським звичаєм на могилу поставили хрест.

В діях з Лаборцем та Мирославом автор зобразив і образ княжни Євфросинії, яка любить та поважає свого батька, допомагає йому викрити серед бояр зрадника Ярослава. Їй доводиться боротися за свого коханого Мирослава з самим його батьком Ярославом. Любов до свого милого вона поєднує з любов'ю до рідної батьківщини, Панонії та всього слов'янського народу. Жіноча честь проявляється і в той час, коли Євфросинія попала в мадярський полон, коли Арпад бажав, щоб вона стала його жінкою. Вона відкидає його любов, хоча Арпад загрожує їй віддати в жертву. Життя Євфросинії врятовує її коханий з-під рук лукавих ворогів. Устами Євфросинії автор говорить про нещасну долю, яка постигла слов'янський народ і падиння Ужгородського князівства, бичуючи сутічки між слов'янськими народами. В монологах позитивних персонажів Є. Фенцик кілька разів закликає всіх князів Панонії, особливо великоморавського князя Святополка та болгарського князя Залана до спільної боротьби проти ворогів. Зображуючи Лаборця, Мирослава, Євфросинію та Бориса, автор виразно підкреслює їх патріотизм та безкорисливу любов до рідної країни та народу.

Виходячи з основної сюжетної лінії драми, можемо судити, що в зображенні образу князя Лаборця Є. Фенцик стоїть щодо вибору часу, зображення конфлікту, у трактуванні персонажів найближче до А. Кралицького, але він пішов ще далі у відображенні подій, «надаючи факту падиння Ужгородської кріпості всеслов'янського значення, а самий п'єси — гострого актуального звучання в період підсилення мадяризації»². Порівнюючи сюжет творів обох авторів, можемо в основному погодитися, що Є. Фенцик хоч і не вніс багато нового у свою п'єсу, він ширше розкриває відносини між персонажами та детальніше описує позитивні (Лаборець, Мирослав, Євфросинія, Борис, народ) та негативні (мадяри та боярин Ярослав) дійові особи. В характеристиці Лаборця зустрічаємо в драмі і відмінні риси, ніж в оповіданні А. Кралицького.

Події, відображені в драмі, мали віддзеркалювати не лише кінець IX століття, але, як це робили і сучасники Є. Фенцика (А. Кралицький, О. Гомічков), мали відбити політичну ситуацію тогочасності. Драма була написана в період визвольної балканської (російсько-турецької) війни 1877—1878 рр., яка «явилася злободневним призивом к боротьбе за незалежність славянських народів і характеризує общественную мысль Закарпатья на определенном этапе исторического развития»³. Друга половина XIX ст. означала соціально-політичне піднесення серед слов'ян взагалі, а особливо його боротьби за своє визволення з-під Австро-Угорської монархії.

Драма написана в стилі романтизму, що вказує на стремління автора порвати з класицизмом, закинувши в ній вимогання «трьох единств» класицизму — єдинство місця, часу та дії. Він вільно переноситься діями з одного місця на друге в різний період часу (дії в драмі відбуваються в Ужгородській та Невичанській кріпостях, під стінами Ужгородського замку, на берегах ріки Лаборець, в мадярському таборі тощо). Автор ділить драму на дії та картини. Зовнішньою формою твору Є. Фенцика позначений значним впливом О. С. Пушкіна «Борис Годунов». Обидві драми написані білим віршем і п'ятистопним ямбом. Мають свої паралелі у вжитті лексик, яка характеризує добу («мятежное волнение», «бояр могучий класс», «мятеж», «чернь», «тягостные заботы» тощо), а також паралелі у зображенні постатей (князь Лаборець — цар Борис, боярин Ярослав — боярин Шуйський, молодий Мирослав — молодий Курбський). У Є. Фенцика помітна тенденція наслідувати взірцеву поетичну творчість О. С. Пушкіна, а конкретно драму «Борис Годунов»⁴.

Драма Є. Фенцика «Підкорення Ужгорода» і сьогодні викликає у дослідників інтерес і як «пам'ятник літературної творчості Закарпаття, література котрого завжди була генетичною та органічною частиною російської та української літератури»⁵.

Одним з борців за людські вимоги на Закарпатті минулого століття був Іван Антонович Сильвай (1838—1904). Виступав під псевдонімом — Урііл Метеор. Він — популярний письменник та визначний освітній діяч. Світгляд І. Сильвая формувався під впливом патріархального

побуту закарпатоукраїнського села середини ХІХ століття, під впливом революційних подій в Європі 1848—1849 рр., читанням угорської (Шандор Петефі, Янош Арань) і російської літератури. Він захоплювався ідеєю слов'янської єдності.

До історичного минулого, слід за Б. Носаком-Незабудовим та ін., звернувся у своїй творчості також І. Сильвай, написавши російською мовою ліро-епічну баладу про князя Лаборця — «Львоборець». Уперше вона була надрукована (через 53 роки після його смерті) у 1957 р. в Пряшеві, коли були надруковані його вибрані твори⁴⁶.

Автор називає ужгородського князя не Лаборець, а Львоборець, виходячи з погляду, що ім'я Лаборець не має ніякого значення, що «у древних славян не було імени без значення», а Анонім «сие имя ошибочно написал», тому І. Сильвай виправив його на Львоборець⁴⁷.

Дія балади розгортається боротьбою закарпатців проти мадярів. Під стінами Ужгородського замку великі втрати мали мадяри, але вони свої бойові сили збільшували, і таким чином руські полки одержали поразку. Львоборець чекає допомоги від сусідніх слов'ян, але допомога не приходить, тому що між слов'янськими верхівками панують сутічки. У вождя пробуджується сила і піднімає «прапор радугоцветистый» та йде захищати честь свого роду. Львоборця бачимо перед своїм полком, з ним стоять «три сына-молодца» готові рушити до бою, але в дорозі кровопролиття стоїть йому «святитель вещей» і просить не піднімати меч, тому що вища сила бере під свою охорону вітчизну Львоборця, але воїни не щадили своєї крові, вони боролися з ворогом

Зная, что она в потомках
Оживотворится снова
Славой прадедных могил.

Після жорстокого кровавого бою Львоборець із синами помчав зі замку у всі чотири сторони.

Тисяча років мовчав «зов божий», не будив від сну пролиту кров, і накінець загриміло над Ужгородом:

«Род мой, ожий!»

И настала вслед весна.

Заклик поета до пробудження від віковичного сну не був даремний. Народ боровся проти гнобителів і вірив у своє краще майбутнє, а це майбутнє виражає словом «весна».

І. Сильвай, звернувшись до теми про ужгородського князя, має на увазі лише продовжити слов'янофільські традиції своїх попередників та сучасників, тому і поема «Львоборець» відбиває злободенні обставини, висунуті самим життям на Закарпатті. Вона є програмним закликом до боротьби закарпатоукраїнського населення проти довговічного угорського поневолення та проти інтелігенції, яка перешкоджала у розвитку української нації. Балада наскрізь пройнята патріотичними мотивами, які є вираженням його любові до своєї батьківщини та народу.

Талановита українська поетеса Марійка Підгірянкa (1881—1963) мов та щебетлива ластівочка заспівала пісні про шкільне дитяче та домашнє життя і про мрії школярів. Серед таких віршів особливо виникає невелика мелодійна поема «Князь Лаборець», написана в дусі історичних пісень та дум. Поема була надрукована в підручнику «Зоря» (Читанка для 2 і 3 шкільного року, Прага, 1925). Цією поемою М. Підгірянкa наблизила школярам історичну постать сивої давнини Закарпаття — князя Лаборця. Притаманним для історичної поеми є те, що вона призначена для школярів і написана доступно, легкою та мелодійною мовою. Вона стала народною піснею⁴⁸.

Поемою «Князь Лаборець» М. Підгірянкa переноситься думками у кінець ІХ століття і згадує про «великий смуток», «журбу велику», які настали після нападу угрів на Закарпаття. Авторка порівнює угорців з хмарами, а ужгородців з ясним сонцем, себто із спокійним і щасливим їх життям, яке перериває угорська навала. Від Мукачєва тягнеться на Ужгородське князівство Арпадова орда. На оборону свого краю стали всі: «Малі і старші, жони і діти». На початку битви угорці мали великі втрати, але у ворога була «страшенна сила», що означало кінець Лаборцєвого князівства. Слуга Лаборця хоче зберегти йому життя і умовляє князя уникнути, «Щоб не попасти в ярмо неволі». Угорці погналися за князем

Аж над рікою князя імили,
Голову сиву з плечей здіймили. . .

Поема закінчується, як і попередні твори про князя Лаборця: угорці вішають біля ріки, і в знак любові до князя цю ріку на вічну пам'ять називають люди Лаборець.

Лаборця М. Підгірянка називає руським борцем, який перед приходом угорців згуртує ужгородців боронити «віру» та «свободу», щоб підтримати «чесне ім'я народу». Коли маляри насувались великою ордою на Ужгород, сивому князеві «серце стискає смуток великий» і навки прощається із своїм славним містом, тому що передбачає падіння Ужгородського князівства та загарбання його Арпадом.

Поетеса змалювала ужгородського князя в єдності з народом. Він завжди живе його турботами і в найтяжчі для батьківщини хвилини князь з народом і за нього віддає своє життя. Сила характеру князя полягає в тому, що він не злякався виступити зі своїм малим загоном проти великої сили малярів.

Основною причиною поразки князівства Лаборця поетеса вважає не стільки зраду у своїх рядах, чвари на княжому дворі, але численну перевагу кочовиків проти малого загону закарпатців.

Визначні постаті давнього минулого ідеалізував і Василь Гренджа-Донський (1897—1974) в поемах «Княжна Гуцуля», «Князь Латорець», «Князь Лаборець», в повістях «Ілько Липей — карпатський розбійник» та «Петро Петрович». Поетичний шлях В. Гренджа-Донський розпочав як лірик, але слід за лірикою поет скоро звернувся і до епіки. Одним із перших епічних творів письменника є історична поема «Князь Латорець», яка належить до його ранньої творчості. Поема була закінчена 30 липня 1922 р. в Ужгороді, а надрукована в «Календаре Союза русских жен в Пряшеве» на 1923 рік (с. 113—116).

Дія поеми розгортається динамічно. Ужгородського воеводу сповіщає розвідник про прихід ворогів на його князівство. Князь задумується над тим, як зберегти країну. На допомогу воеводі приходять з полонин сміливі хлопці. Латорець очолює загін ужгородців і з усієї сили рветься до бою. Сили ужгородців рідшають, загопи Лаборця чекають допомоги, але вона не приходить. Маляри з усіх боків накинулися на вже слабенький загін Латорця і всіх побили. На полі бою залишився тільки один важко поранений воевода, і тоді маляри

Прискочили, закололи,
Пробили му серце.

Незадовго селяни князя Латорця «у землю поктали. . . І от сего дня ту ріку Латорицею прозвали».

Поет звертається до полонин та гір Карпатських, бичує їх, нібито вони винуваті за всю цю трагедію, яка постигла країну та населення. Але автор патетично змалює картину трагедії хлопців з Карпатських гір:

Лежать хлопці кучеряві
По білому полю,
Забули уж за країну,
За єя недолю. . .

Червона кров, пролита по білому снігу — це кров полеглих героїв, спокійно вже відпочиваючих, але їх слава живе й сьогодні в пам'яті закарпатців.

Поема написана коломийковим розміром. Автор часто міняє ритм вірша, чергуючи так швидкість та сповільненість подій. Така форма твору запозичена звичайно з народної пісні. Часті повторення, порівняння, гіперболізація, риторичні запитання, розмір, ритм та мова вказують на вплив фольклору. І сама назва твору незвичайна. В період написання поеми у молодого поета виявлявся потяг до романтизму та до бунтарських мотивів.

Наприкінці 1922 р. поет поему переробив (дещо викинув, доповнив та змінив). У другому варіанті вона була надрукована у збірці «Квіти з терньом» (Ужгород, 1923) вже під традиційною назвою «Князь Лаборець».

За формою другий варіант поеми відрізняється від першого особливо своєю ритмікою, мелодійністю, легшою та кращою українською мовою, кращим художнім зафарбленням лексики, а за змістом вони майже подібні. Другий варіант поеми відрізняється виразнішим батальним відображенням картин, які поет змалює з пафосом та динамікою. І кінець поеми змінений. Князь Лаборець «загубився» в річечці Свіржаві, яку

Тисячу літ всі покоління
Її виславляли,
І на вічну її славу
Лаборцем назвали.

До сивої давнини поет повернувся і в 1925 р. в збірці поезій «Китиця квіток» віршем «Старий замок», передрукований у збірці «Шляхом терновим» (Пряшів, 1964). У вірші поет задумується над розповіддю тисячолітніх стін Ужгородської фортеці та вказує, чому її руїни лишилися століттями святими.

Під впливом основної ідеї старої угорської легенди «Сказання про білого коня» та 14 глави хроніки Аноніма В. Гренджа-Донський написав вірш «Трагедія народу», який увійшов у збірку поезій «Мій рідний край». В ньому поет говорить про підступну хитрість угорського вождя Арпада, вимінявшого у закарпатських панів за білого коня — жменю глини, чим довів своє незаперечне право володіти Закарпаттям:

Вже раз за білого коня
Арпадам край продали,
А ті народом навманья,
Як скотом, торгували.

Під впливом українських народних переказів, вже згадуваних угорських сказань, 13 та 14 глави хроніки Аноніма, художніх творів про князя Лаборця наведених авторів та попередніх творів В. Гренджі-Донського вийшов друком в журналі «Дружно вперед» (1969, № 1, с. 10-12) його ж третій варіант історичної поеми «Князь Лаборець». Поема складається з трьох частин. У першій частині говориться про наближення на Загірську країну невідомого племені, що означає для неї небезпеку. Лаборець, усвідомивши собі цю небезпеку і для своєї країни, посилає посла з дарунками до мадярського табору з тим, що ужгородці бажають «мирно жити» з мадярами. Арпад, прийнявши дарунки, бажає, щоб князь сам прийшов до нього уклонитися і щоб прислав чим скоріш «сто красунь, невільниць юних». Посол відкидає прохання Арпада, захищаючи честь закарпатських дівчат. Тут Арпад приходить на іншу думку — своєю підступною хитрістю хоче з послом зробити підлу заміну:

. . . я коня й сідло дам срібне,
буде князеві потрібне! Він хай дасть мені дрібницю:
За коня — трави із пашні, і води з ріки до чаші;
за сідло і за стремена — пригорщі землі для мене. . .

У другій частині поет говорить про повернення посла Славолюба до князя, сповіщаючи про добру угоду з Арпадом. Але Лаборець передбачає підлість нещирої заміни і те, що прийде горе і угри «вирушать за гори». Далі вже князь не хоче приглядатися на кривди, чинені мадярами на Закарпатті, і готує військо до боротьби. Славолуб знову йде у табір Арпада і докоряє йому, що дав слово не чіпати князівства Лаборця і жити зі закарпатцями у злагоді. Славолуб хоче помститися Арпадові, але в нерівній сутичці гине.

У третій частині автор описує підготовку оборони рідного краю. У вирішальний для батьківщини момент князь проявляє рішучість та енергійність. Вступивши у бій, воїни слов'янського вождя Лаборця билися з ворогом, як ніколи. Вони не хотіли стати рабами Арпада, і виявили велику відвагу, героїзм, масовий патріотизм та силу, які поет змальовує вдало, чітко та з пафосом. Занадто мало було захисників, а такої великій силі важко було протистояти. Поразка ужгородців була неминуча. Дружина Лаборця полягла, а вождя гнали мадяри аж до річки Свіржави, і стріла противника пробила йому серце. Вістка про смерть Лаборця рознеслася всюди:

. . . і зійшлися добрі люди, княже тіло поховали,
А Свіржаву, в честь і славу на ЛАБОРЦЯ перезвали.

Князя Лаборця пронизують слідуєчі характерні риси: бадьорий настрій, відвага, героїзм, відданість вітчизні, стремління боротися до останніх сил і краплин крові, почуття відповідальності перед народом, до якого він ставиться з пошаною та любов'ю, він розумний, чесний та здібний володар. Князь Лаборець є незвичайним прикладом патріота та вождя в історії українського народу, легендарне ім'я якого вічно живе в наших серцях.

В. Гренджа-Донський змальював образ Лаборця пластично, емоційно, в гармонії його мислення та дії. Поема написана в ритмі народної пісні, що підвищує її патетичність. Досягає ви-

сокий художній рівень, має надзвичайне виховне та пізнавальне значення. Написанням та надрукуванням трьох варіантів поем та кілька віршів про князя Лаборця (Латорця) поет виявив свою ширю любов до народу, краю, з яким він усе своє життя був серцем і душею.

У 1924 році український поет Василь Пачовський (1878—1942) публікував у «Літературно-науковому вістнику» (Книжка III—IV, Львів, с. 212—222) поему-казку «Князь Ляборець». В ній розповідається про події, які відбулися тисячу років тому. Поет описує щасливу країну Ляборця, якій щастя приносить «чарівний перстень Карпатів», даний богом Сонця з умовою дотримувати його заповіт:

Лиш на гору Пікуй
Ти не смій, ні твої діти
Йти з перстеном бога Сонця. . .

Князь порушив заповіт, Пек вирвав йому перстень з огнецівом і тим закляв усі скарби світу. І Закарпаття оволоділо лихом. Угри напали на князівство Ляборця. Три дні і три ночі боролися закарпатці з уграми. Нарешті їх витиснули з Карпат. Закарпатці думали, що вже знаходяться в безпеці і на славу перемоги вони напилися. Угри знову повернулися і всіх воїнів Ляборця перебили, а князя спіймали і вбили. В кінці поеми-казки поет підкреслює, що вже більше ніж тисячу літ населення Закарпаття славить свого князя і слава його ніколи не загине.

Поема-казка написана чотирисопним хореем, лексика її позначена галицьким діалектом.

Пачовський написав і кіносценарій «Чарівний перстень Карпатів». Для нього поет вибрав два типові для Закарпаття історичні епізоди, які відбувалися в давнину у різний період часу. В першому епізоді автор кіносценарія вказав на навалу мадярів на князівство Ляборця. Князь, довідавшись про навалу на свій край, зібрав яке міг військо та поспішив у Карпати назустріч мадярам. Вони зустрілись біля Верецького переходу, де відбувся великий бій. Закарпатці перемогли. З цієї радості переможці бенкетували і напилися так, що всі уснули, забувши поставити вартових, вважаючи себе уже зовсім у безпеці. Під проводом вождя Жовтака мадяри вночі потихоньку повернулися і спячих воїнів Ляборця перебили.

В другому епізоді казки розповідається, як поневолювач по-своєму панував на зайнятій території. За якийсь час на Закарпатті появилася Зміє-веремій, пожираючий українських дітей. Народ дуже журився. Одного разу прийшов на Закарпаття князь Федір Корятович зі своїм людом. Матері з дітьми кинулися до нього, плачучи просили лицаря, щоб їм допоміг з цього горя. Князь Корятович вступив у двобій із Змієм-веремієм та вбив його.

Картина бою Федора Корятовича зі змієм походить з уст народу околиці Мукачєва. Казку «Про князя Корятовича» написав Пачовський. На чеську мову її переклав Ф. Тіхий».

Текст кіносценарія В. Пачовського був виправлений чеським сценаристом Карлом Фігдором. Таким чином у Празі був створений фільм про могутню і прекрасну історію Підкарпатської Русі «Корятович», який має підзаголовок «Зачарований квітом карпатським». На фільм «Корятович» були написані рецензії. Одна рецензія була надрукована в чеському журналі «Film» (Прага, 1922, № 15), а друга — в словацькій газеті «Slovenská politika» (13. 12. 1923 р.). Ці дві рецензії були перекладені на українську мову Ларисою Мольнар і передруковані в журналі «Дружно вперед» (1988, № 1, с. 16—18).

У книжочці «Наши дни» з вибором віршів у пісні «Ляборская долина» (Пряшів, 1935, с. 38) Микола Горняк, виступаючий під псевдонімом Коля Ляборчанин», пише про важке життя та страждання селян на Межилабірщині в 30-х роках ХХ століття. У соціальній боротьбі поет готовий віддати і своє життя за свій русинський народ. У вірші поет згадує і князя Ляборця в тому розумінні, що в цій долині він боровся з мадярами:

Здесь когда-то князь Ляборец
Боролся с врагами;
Чтобы хранить, чтобы хранить
Веру, русскость под Карпатами.

У збірці оповідань «Княгиня», до якої входять фантастичні нариси давнини, було надруковане оповідання Софії Будко «Князь Ляборець» (Прага, 1940, с. 41—44). Ним письменниця виявила свою прихильність зображувати лицарів давнини, навіки заснувших, коли їх народ став поневоленим. Всі сплять під землею — дружинники і князь. Вони чекають слухний час. Ляборець, пробудившись після довгого сну, хоче вийти з гори, але не може. Невже ж вони спали так довго, «що навіть камінь виріс і вихід закрив?» На крик князя всі збудилися. Незабаром

князь скликує раду старшин-бояр. На раді з'являється дочка князя і пригадує заклання меча, на який було кинене прокляття, «щоб кожних сто літ лінивства й нечинності проржавіли на нім щербину, яку може згладити тільки лицарський чин». Княгиня піднесла князеві меч, на якому «десята щербина почала рисуватися». Князь бере у руки свій вищерблений меч і від його удару «гори затремтіли». Князеві вертаються «молоді сили», його «завзяття росте». Лицарі пробиваються із скелі а «як уже своє діло зроблять, засяє над горами сонце».

Зображені події письменника гіперболізує, тому що певно вірить в силу народу, в його виволочення з віковичного поневолення.

С. Будко написала свій твір під впливом тодішньої політичної ситуації в Європі, коли вже над нею грозив фашизм. Твором письменника закликає прогресивні народи до боротьби проти поневолювачів і вірить в перемогу над ненависним гнобителем.

Своє відношення до давнини Андрій Михайлович Патрус-Карпатський (1917—1980) виражає у вірші «Заспів», який є сплетеним вінком «на славу батьківщини» до розділу «Легенди зелених полонин» збірки поезій «Що в серці найсвятіше» (Київ, 1958). У вірші поет говорить про безсмертність князя Лаборця:

Шумує море лісове,
Лаборця прославляє.
В серцях нащадків він живе,
В легенді не вмирає.

Під впливом однойменних народних легенд Патрус-Карпатський написав поему-легенду «Князь Лаборець», яка входить до збірки поезій «Що в серці найсвятіше» (с. 165—174). На відміну від попередніх творів на дану тему в цій поемі-легенді, як пише автор, на Ужгородське князівство нападає могутньою силою татарва (татари). Вождь Ужгородського князівства закликає своїх воїнів бити татар так, щоб

. . . позбутися раз і назавжди
Руїн, кровопролиття і біди!

Поет описує героїчну боротьбу закарпатців за фортецю. І у А. М. Патруса-Карпатського зрадником на княжому дворі виявляється своя людина. Основна дія поєми-легенди аналогічна попереднім однойменним творам (чисельна перевага противника, у нерівній боротьбі гине князь Лаборець).

У творі поет згадує і дочку князя. Вона не приймає участь у боротьбі, є пасивною до справ батька. Після смерті батька князя дочка виходить за сотника і живуть на Верховині. Вона породила йому сімох синів і зайнялась хазайством.

В кінці твору поет звертається до сучасності, виражаючи віковичну мрію закарпатоукраїнського населення — возз'єднання Закарпаття з рідною Україною.

На відміну від інших художніх творів на дану тему Патрус-Карпатський в поемі-легенді не називає ватажка татарської навали, не пише про пересування угорських кочовиків через Карпати, не згадує інші історичні події, які пов'язані з князівством Лаборця наприкінці IX ст. Автор пише твір не на основі історичних даних, а скоріш за народними легендами. Поема-легенда написана п'ятистопним ямбом. Характеризується надзвичайною мелодійністю та майстерністю художнього слова.

В поемі-легенді поет нагадує сучасникам героїчне минуле своїх предків та пригадує любов до своєї батьківщини і народу.

В 1971 році в Києві був надрукований крупний історичний роман «Князь Лаборець» українського радянського письменника Петра Углярєнка (нар. 1922 р.), який був написаний у 1960—1965 рр. Це перший за жанром роман, якого головний зміст творить життя та суспільні відносини маленького князівства Лаборця і пересування угорського кочового племені через Карпати на захід Європи.

Роман написаний частково на підставі історичних фактів (зображення князів Аскольда, Олега, Ігоря тощо), народних легенд та переказів, а також авторської фантазії.

Події в романі розгортаються навколо князівства Лаборця, на Київській Русі, в мадярському таборі вождя Алмоша (навколо його сина Арпада, жінки Алмоша Ірми, татоша, Кайї) та в таборі степових кочових племен кагана Лалау тощо. П. Углярєнко створює протилежну концепцію постаті князя Лаборця в порівнянні із наведеними сюжетними лініями вище аналізованих оповідань та п'єси. Письменники XIX століття в творах про Лаборця на широкому просто-

рі вдало розгортають історичні та побутові події, поєднані з загальносуспільними відношеннями. В романі П. Угляренка князь виходить більш-менш як хитка фігура. Він майже нічого не робить для політичного й економічного розвитку свого князівства, не вірить своїм відданим, але егоїстові Парамонові, любить з донькою розбійника Мавкою, без міркування нападає вночі на ворожий табір і, між іншим, вбиває татоша та любу Арпада— Кайю. Своім нерозсудливим вчинком Лаборець викликає ненависть у мадярів. У найтяжчі для закарпатців хвилини князь покидає замок, його захисників, а потім добровільно здається в руки ворогові.

З філософського погляду народний вождь, заступник народу, ніколи не лишає народ в біді в найтяжчі для нього хвилини, тим більш не здається добровільно в руки ворогові. На нашу думку, це прояв штучного зображення головного персонажа роману. Адже, його ім'я живе в народних переказах, легендах та в серцях українського населення. Лаборець — це один з прогресивних князів останніх років Ужгородського князівства.

У розкритті і формуванні психіки князя письменник висуває той момент, що в нього нема сина-наслідника. Сімейне нещастя, особисті переживання Лаборця та його жінки Рогнеди змінюються й тим, що Рогнеді народжується син мертвим і ця ситуація негативно впливає на діяння Лаборця. Князя депримує зрада і міжусобиці у власних рядах. Інтригантом виявляється боярин Парамон, бажаний бачити свого сина Родована ужанським князем, а коли син виявляється противником батька і прихильником Лаборця, тоді Парамон задумує крамолу. Князь виявляється нездібним покарати Парамона, неспроможним реалізувати раціональні мрії своїх прихильників (Добромисла, його жінки Любави, Родована, Микули та ін.).

Наслідком суспільних та особистих невдач князь стає все більш та більш нерішучим і підлягає сильному впливу християнського священика Костянтина, язичниці Руфини та її доньки Мавки. В романі письменник вказує, що християнська релігія не зміцнила владу чи князівство Лаборця, до значної міри роз'єднала й маси. У лісах і печерах існують ще залишки язичеської віри дідів та прадідів. Лаборець прагне вернутися до старих звичаїв, жде поради від поганської ворожбитки Руфини. Кохання доньки ворожбитки та розбійника не приносить князеві щастя, тому з наказу Парамона розбійники полоняють князя, хоч через деякий час коваль Микула та болгарин Калерій визволять князя. Даним епізодом автор вказав на відірваність князя від народу в самий важливий час його князювання, коли необхідно було бути у тісному зв'язку з народом, щоб його організувати проти навали та щоб сам прозрів міжусобиці в своїх рядах.

Мадяри, очолені Арпадом, неочікувано з'явилися під стінами замку, але не відважуються розпочати бій. Нерозважливий Лаборець дав сигнал журатам і напад на мадярський табір та «безжалісно рубав мечем», хотілось йому схопити і Парамона, «хотів зарубати його, щоб ніколи лихий боярин не бачив сонця, не знущався з людей». Тим вчинком князь викликав ненависть Арпада і таким чином занаставив свій народ, князівство і самого себе. Розгніваний Арпад зайняв Ужгородську фортецю, а Лаборця спіймали біля річки Свіржави.

В романі письменник не описує смерть Лаборця, тільки вказує, що «до останньої хвилини був Калерій з Лаборцем, поки той не вмер». А Калерій хотів дістатися до своєї рідної Болгарії «потім далі піти, обійти всю землю, до найдалших її куточків донести вість, як жив і загинув князь Лаборець».

Дії в романі починаються осінню. Це звичайно гарна та поетична пора року, але все ж таки на протязі всього роману всі дії, вчинки, стосунки зображені темними фарбами, сірим кольором, нема прояву радості з життя — по всіх усюдах сутички, ненависть, зрада. Кінець роману також песимістичний. Закарпатське населення, як і північнослов'янські народи, тобто народи Великої Моравії, полонила мадярська навала, що від 895 року стояли на ґрунті великої Моравії декількатисячні військові загони старомадярських наїзників, які її поступово розбивали¹¹.

Петро Угляренко не зобразив в романі ні одного епізодичного оптимістичного настрою в житті слов'янських народів, мадярських та інших степових кочовиків. До цієї проблематики в заключенні можемо сказати, що і образ князя Лаборця в романі вийшов не дуже інтересний. За це не слід обвинувачувати автора роману. На другому боці, вожді угрів Алмош та Арпад зображені цікавіше. Це повністю зрозуміло, тому що письменник мав можливість познайомитись і з угорськими різноманітними джерелами, яких про Алмоша та Арпада існує немало, а про Лаборця вірогідніших джерел нема взагалі. Авторів доводилося користатись лише короткими народними легендами або хроніками. В тому разі й в історичному романі неминучий був у зображенні князя Лаборця авторський домисел.

Роман П. Углярєнка «Князь Лаборець» має, в порівнянні з іншими однойменними творами, велику ідейну, художню та пізнавальну вартість.

На початку 70-х років нашого століття передавали в Пряшівській українській студії чехословацького радіо в постановці артистів УНТ п'єсу «Князь Лаборець» відомого не лише українській громадськості письменника Івана Прокіпчача (нар. 1917 р.). На жаль, п'єса до цих пір не була надрукована, хоч своїм змістом та формою (зав'язка твору цікава) не гірша, в порівнянні з вище згадуваними творами.

В рукописі п'єси говориться: з Галицької Русі приходить до Ужгородського замку князь Бориславський і повідомляє Лаборця про нещастя, яке приносять населенню кочовики. Незабаром і гінці князя приходять з вісткою, що мадяри вриваються в його володіння, руйнуючи та пустошачи все за собою. Лаборець скликає військову раду, на яку не явився тільки молодий князь Левицький. Рада рішила, а народні маси-закарпатці приєдналися, що рідний край будуть захищати.

Одночасно в мадярському таборі заступник Арпада, Шандор, теж скликає військову нараду. Мадяри розглядають ситуацію перед боєм і вважають Ужгородську фортецю останньою перешкодою на своєму шляху у «нову вітчизну».

Закарпатці піднімаються на бій проти мадярів, надіючись на допомогу від сусідніх князівств, а з сіл Ужгородського князівства наступ народних загонів також запізнюється. У запеклій боротьбі захисники замку гинуть, а князя Лаборця мадяри спіймали і повісили над рікою.

У п'єсі автор вказав народне горе та любов до князя, смерть якого ще більше згуртувала народ до боротьби проти поневолювачів.

Безсумнівно, п'єса Івана Прокіпчача «Князь Лаборець» і сьогодні має актуальне значення у специфічних соціально-політичних умовах русинів Східної Словащини.

Над віршованою п'єсою «Князь Лаборець» працює Іван Гриць Дуда (народ. 1911 р.). П'єса має бути побудована за народними переказами та за історичними джерелами. Дія задуманої п'єси відбувається в гарячу добу перед приходом та в часі приходу мадярів на Закарпаття. Мадяри, розбиті печенігами і болгарами, піднялися з країни Етелькузи, де довгий час перебували, і подалися шукати нові землі, нову для себе країну. Одна їх частина видалася на захід уздовж Дунаю, друга — через перевали трансільванських Альп, а третя, головна і найбільша частина, спершу мандрувала аж по Київ, діставши там від київського князя навіть воєнний супровід, подалася через Верещий перевал на південний схил Карпат. Цю головну частину орди вів сам Арпад.

На дворі князя Лаборця працювали і франконці, держава котрих сягала аж до правого берега Дунаю. Це були зокрема воєнні спеціалісти побудов фортець, замків, мостів та взагалі спеціалісти щодо організації військ і їх озброєння. Один такий франконець тішився пошани з боку дворових і всіх знатніших з княжої дружини та й самого князя Лаборця.

Вже тоді держави провадили між собою різні підступні дії з метою загарбати край території свого сусіда, здобути робочу силу рабів, яких використали для праці і продавали їх в інші держави. Для вирішування важливих вістей сусідні держави використали для таких акцій і мандрівних купців з далекої Лебедії, якими були хозари. Один з таких купців потрапляє і на княжий двір князя Лаборця. Він швидко визнає, що для нього потрібно і передає всі важливі вісті, зокрема оборонні, зрозуміло, за домовлені нагороди. Хозарин скомунікується і з франконцем, головним воєначальником, заступником Лаборця, вмілим побудовником кріпостей і засік в горах. Так зродилася змова. Мадяри обіцяють франконцеві, що проголосять його князем, коли допоможе їм легко і гладенько дістатися на південний схил Карпат. Тоді стане васалом нового володаря Арпада. Франконцеві пощастило здійснити змову проти Лаборця. Але змову заздалегідь було викрито і франконця чекає заслужена кара, та все вже було пізно, мадяри знали всі таємниці.

Лаборець звертається і до великоморавського князя Сватоплука за допомогою, але він не вважає потрібним надати допомогу Лаборцеві. Князівство Лаборця, розташоване від Говерли аж по Татри, було для Сватоплука чужим. Даремно звертався з таким проханням і до болгарського князя Залана, володіючим на півдні від князівства Лаборця. Залан розгульний та бенкетуючий князь, воєнні справи не турбують його, навіть ні доля його князівства.

І таким чином князь Лаборець зі своїми ратниками опинився один проти великої мадярської навали. Але він не здався, вступив проти них до бою. Лаборець, переможений в Ужгородсько-

му замку, мусить втікати, але над річкою Свіржавою, важко поранений в боях, гине. З того часу річка Свіржава називається Лаборець.

Паралельно з головною сюжетною лінією у віршованій п'єсі розгортається і любовне відношення князя Лаборця до дочки його старійшини Зореслави, але гарну Зореславу хотів би придбати і франконець. Зореслава, вірна Лаборцеві, відкидає любов франконця, після чого слідує політична помста⁶².

В зображенні Івана Гриця-Дуди князь має бути молодий, патріот, герой, чесний, ввічливий, добрий — просто своя людина, здібна захищати рідне Закарпаття перед ворогом. Заради любові до свого краю, народу він готовий покласти і своє життя, якщо буде треба боротися з кочовим племенем. Князь Лаборець має бути прикладом і для сучасного молодого покоління.

Головною причиною поразки Ужгородського князівства автор вважає також велику перевагу мадярської орди в порівнянні з закарпатцями, другорядною — зраду чужинців, працюючих на княжому дворі та міжусобиці між сусідніми князями, яких воєнні справи не турбували (Залан), а для іншого сусіда Ужгородське князівство було чужим (Сватоплук).

Лібретто народної драми-опери «Князь Лаборець» написав східно-словацький український письменник Степан Пап (1917—1990), вона була публікована у 1979 році у Філадельфії. На написання цієї історичної драми мали великий вплив попередні згадувані автори, котрі писали твори про історичну постать Лаборця. В невеликій мірі вплинули на її написання також найсучасніші історичні дослідження, археологічні розкопки та перший записаний народний переказ про князя Лаборця. З цими джерелами С. Пап слушно познайомився, чого доказом є вступна стаття до публікованої народної драми «Князь Лаборець», а також критична стаття «Князь Лаборець», надрукована в газеті «Нове життя» (1990, № 6—10, в усіх номерах на стор. 3). Про життя і творчість письменника, публіциста та науковця Степана Папа пише з приводу його смерті статтю «А ми його не помічали» Микола Мушинка у «Новому житті» (№ 11, 16. 3. 1990, с. 3).

Драма С. Папа пройнята оптимізмом і вірою у свій народ. Вона є заклик до возз'єднання Закарпаття з братнім народом України та до єдності з своїм сусідом — словацьким народом.

Головний персонаж драми-опери виступає як любимий вождь, народний герой та палкий борець за свободу свого народу. Такі патріотичні риси, характеризуючі князя Лаборця, тягнуться червоною ниткою через увесь твір. Її основна сюжетна лінія пройнята народними звичаями Закарпаття, а саме: обрядовими піснями-колодійками, обрядовими танцями, побутом та одягом.

Особливістю драми-опери Папа є, на відміну від інших авторів, те, що він не наводить у творі мадярського вождя Арпада. Пап дотримується погляду, що Арпад не є сином Алма, навіть що у Алма сина й не було. Своє твердження С. Пап доводить на підставі даних Івана Франка⁶³, словацьких та мадярських історичних досліджень, а також останніх археологічних розкопок. Письменник пише: «Знайдений гріб Алма вказав, що Алм помер у молодому віці, отже не міг мати такого сина, щоб міг бути вождем великої орди. Крім того Арпад помер 907-го року, значить у 11 років по смерті Алма. Тому що нема даних, щоб Арпад був вбитий, значить, що помер у старшому віці, а це доказує, що не міг бути сином Алма. . . . Але на це є ще й інший дуже важливий доказ: в могилах мадярських кочовиків досить рідко знаходяться мечі. Ті мечі, саме шаблі, гострі лише з одного боку, несли мадяри ще від Хозарії, бо, як пише літописець Нестор, гострі мечі, лише з однієї сторони, мали хозари. Мадярські дослідники пишуть, що мадярські кочовики лише тоді клали меч в могилу біля вбитого, якщо у вбитого чи полягло не було сина-наслідника, який би був перебрав меч у наслідство. . . . А при Алмові в труні знайшли меч, отже не мав сина-наслідника. Тому Арпад не був його сином»⁶⁴.

І смерть Алма дається Папом витримано за археологічними розколками та історичними даними⁶⁵.

Чи писав ще хтось інший з письменників про князя Лаборця, наприклад, Ф. Лазорик, про якого згадує М. Мольнар у книжці «Словаки і українці» (СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1965, с. 59), нам невідомо. Про Лаборця хотів написати поему І. Мацинський, але смерть не дозволила здійснити свій задум. Ми зібрали максимально увесь слов'янський матеріал (усні народні перекази та художні твори), торкаючийся князя Лаборця.

Проблематика аналізованого періоду, з аспекту політичного і громадського, є важливим явищем в історії Закарпаття та Східної Словаччини, тому що після смерті Лаборця виника-

ють, крім інших, і про нього на Закарпатті і Східній Словаччині народні перекази, а в Угорській державі «Сказання про білого коня» та інші. Такі усні народні перекази є доказом розвитку усної народної творчості, яка є результатом об'єктивного зображення тодішньої дійсності та розвитку феодальних відносин наприкінці IX століття. Оскільки залишились в народі пам'ятки про Лаборця, це дає нам підставу твердити, що Лаборець є історичною особою, тому нема об'єктивних причин цей факт заперечувати чи негувати в історіографії.

Князя Лаборця вважаємо одним із здібних князів підлеглих Заланові, вихідця з народу Закарпаття, тому він і підтримував тісні зв'язки з князями Київської Русі. А коли б він був болгарин, то його відношення до населення Закарпаття було б байдужим. А народні легенди б не виникали про чужого володаря, але тільки про виходця зі свого народу — захисника його вітчизни, свободи та інтересів.

Посуджуючи народні перекази, художню літературу та історичні джерела, Лаборець в них змальований усіма позитивними рисами як народний заступник, герой, патріот. В народі князь виступає як мудрий, чесний, добросердий, щирий, правдивий та гостинний. За щастя і свободу свого народу він поклав і своє життя. Мадяри його вбили над рікою Свіржавою, яка від того часу в його честь називається Лаборець.

В заключенні хочеться сказати, що у 896 році зникає Ужгородське князівство, тобто князівство Лаборця наслідком його поневолення мадярським кочовим племенем під проводом вождя Арпада. Арпадівці здобули Закарпаття за допомоги великої переваги войовничих сил. Більше тисячоліття закарпатське населення (так само й інші народи Європи) находилося під соціально-політичним гнітом угорців. За такий довгий період аж до воз'єднання Закарпаття з Радянського Україною закарпатцям доводилось боротися за свої соціальні, національні та політичні вимоги. Угорська Академія наук відмічала 2 червня 1896 року мадярське тисячоліття, а Іван Франко з групою однодумців (Михайло Павлик, Анна Павлик, Остап Терлецький, Ольга Франко та інші) виступили в статті «І ми в Європі»¹⁰⁰ з протестом галицьких русинів проти мадярського тисячоліття, в якій реагували на політику соціального, національного й духовного гноблення трудящих з боку угорських поневолювачів.

Виходячи з такої патріотичної атмосфери, ім'я ужгородського князя Лаборця не забувалось віками. Пам'ять про нього збереглась в історії Закарпаття та історії суміжних народів.

Примітки

- ¹ Див. вступну статтю І. Мацинського до його перекладу книжки: Ян Ботто. Досвітні ватри. СПВ, Братислава, 1981, с. 29; КЛАНИЦАЙ, Т. — САУДЕР, Й. — САБОЛЬЧИ, М. Краткая история венгерской литературы XI-XX века. Издательство Корвина, Будапешт, 1952, с. 10—11.
- ² ANONYMUS. Gesta Hungarorum. Béla király jegezőjének könyve a magyarok cselekedeteiről (Hasonmás kiadásban megjelentette a Magyar Helikon Pais Dezső fordításában), Budapest, 1977-ben.
- ³ ГАДЖЕГА, В. Вытяги из літописа Аноніма. «Подкарпатска Русь», рочник VI, № 3, с. 54—61; № 4, с. 79—84; № 6, с. 140—143; № 7, с. 174—176; № 8—9, с. 178—184; № 10, с. 207—215, Ужгород, 1929.
- ⁴ Slovenský letopis II. 1877, с. 2—22.
- ⁵ Див. витяги його статті: Adalékok az Anonymus kérdéshez. Kivonat Jakubovich Emil lev. tagnak az I. osztály 1925. nov. 9-iki ülésén bemutatott székfoglaló értekezéséből. Надрукована в кн. Akadémiai Értesítő, 1926, 141—171, 1. Примітка цитована за журналом «Подкарпатска Русь», № 3, Ужгород, 1929, с. 56.
- ⁶ ГАДЖЕГА, В. Там же, с. 58.
- ⁷ Див. газету: Prágai Magyar Hirlap, 1925, nov. 12, č. 256 (999) в статті Megfejtették Anonymus titkát. „Majdnem cáfolhatatlan adatokkal igazolta azután az előadó, hogy Péter mester nem III. hanem II. Béla király jegyzője volt az 1131—1135. években „Gesta Hungarorum” című művét néhai jó emlékezetű királyának halála után néhány évvel az 1147—1152. években írta. . . Jakubovits korszakalkotó felfedését az Akadémia első osztályán hétfőn délután ismertette.” Цитовано: ГАДЖЕГА, В. Там же, с. 58.
- ⁸ Див.: RATKOŠ, P. Pramene k dejinám Velkej Moravy. 2. opravené a rozšírené vydanie, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1968, s. 366.
- ⁹ Порів.: SASINEK, F. Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska. Skalica, F.X. Škarnicla, zošit 1, 1867, s. 54.
- ¹⁰ Порів.: ГАДЖЕГА, В. Там же, с. 52; ФРАНКО, І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 10. Видавництво «Наукова думка», Київ, 1977, с. 420—421.
- ¹¹ Порів.: ZÁBORSKÝ, J. Maďari pred opranováním terajšej vlasti. Letopis Matice slovenskej, roč. XI., zv. I., Turčiansky sv. Martin 1874, s 35—36.
- ¹² Порів.: MACŮREK, J. Dějiny Maďarů a uherského státu. Vydal Melantrich A. S. v Praze 1934, s. 71.
- ¹³ Порів.: ФРАНКО, І. Там же, с. 428; МЕЛЬНИК, В. Історія Закарпаття в усних народних переказах та історичних піснях. Видавництво Львівського університету, 1970, с. 18.
- ¹⁴ Порів.: СОВА, П. Прошлое Ужгорода. Ужгород, 1937, с. 20; МЕЛЬНИК, В. Там же, с. 19.
- ¹⁵ МЕЛЬНИК, В. Там же, с. 3.
- ¹⁶ Порів.: ГАДЖЕГА, В. Там же, с. 58.
- ¹⁷ Порів.: ФРАНКО, І. Там же, с. 420; КЛАНИЦАЙ, Т. — САУДЕР, Й. — САБОЛЬЧИ, М. Там же, с. 16; RATKOŠ, P. Там же, с. 365.
- ¹⁸ Порів.: КЛАНИЦАЙ, Т. — САУДЕР, Й. — САБОЛЬЧИ, М. Там же, с. 16; RATKOŠ, P. Там же, с. 365.
- ¹⁹ Порів.: CHALOUPECKÝ, V. Dvě studie k dějinám Podkarpatska (II. Kdy bylo horní Potisí připojeno k Uhrám). In: Sborník FF UK v Bratislavě. Vydala FF UK s podporou Ministerstva školství a národní osvěty tiskem státní tiskárny v Praze, roč. III., číslo 30 (4), Bratislava 1925, s. 156 (26).
- ²⁰ ANONYMUS. Gesta Hungarorum, cap. 13; ГАДЖЕГА, В. Там же, с. 82—83.
- ²¹ ФРАНКО, І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 10. Видавництво «Наукова думка», Київ, 1977, с. 429—430 Він пише: «І так Арпад, певно, не був сином Альма й не вродився в далекій азійській Скіфії, але був сином воєводи Сальмуція (як подає Константин Парфирогенет), як поправляв сю назву дехто пізніше. . . і вродився правдоподібно на семигородській території».
- ²² Порів.: MACŮREK, J. Там же, с. 25.
- ²³ Порів.: MACŮREK, J. Там же, с. 30.

- ²⁴ Порів. хроніку Аноніма, главу 14. Див. журнал «Подкарпатська Русь», Ужгород, 1929, № 4, с. 84.
- ²⁵ МАЦИНСЬКИЙ, І. Словацький шлях до сучасної літературної мови та навколишні народи (До двох життєвих річниць Яна Ботта). В кн.: Ян Ботто. Досвітні ватри. СПВ Братислава, 1981, с. 30—31.
- ²⁶ НОСАК-НЕЗАБУДОВ, Б. Лаборець (Русинська повість). Переклад і вступна стаття К. Заклинського. СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1966, с. 8.
- ²⁷ Порів.: Adalékok Zemplém vármegye történetéhez, 1898, s. 71; БЕСКИД, Н. А. Карпаторусская древность. Ужгород, 1928, с. 104; МЕЛЬНИК, В.: Там же, с. 22.
- ²⁸ МЕЛЬНИК, В. Там же, с. 22.
- ²⁹ СОВА, П. Там же, с. 20.
- ³⁰ СОВА, П. Там же, с. 20.
- ³¹ ГРЕКОВ, Б. Д. Киевская Русь. Ленинград, 1953, с. 402—403; порів.: ПОПОВ, А. Историко-литературный обзор древнерусских полемических сочинений против Латинян. 1875, с. 187; АНТОНОВИЧ, В. Б. Древности Юго-Западного края. Раскопки в стране древлян. СПб., 1893, с. 39—40; PÍČ, J. L. Zur rumänisch-ungarische Streitfrage. Leipzig, 1886, s. 400—404.
- ³² Див. також: Časopis Českého museá 1830, s. 42.
- ³³ НОСАК-НЕЗАБУДОВ, Б. Там же, с. 23.
- ³⁴ Діставши народний переказ у свої руки, К. Заклинський надіслав його у 1923 році до журналу «Подкарпатська Русь». Тоді член редакції журналу Володимир Бірчак написав йому, щоб він ще раз перевірів чи це справді старинний переказ. В Анонімовій згадці про Лаборця редакторів не подобалась назва Лаборця дука. К. Заклинський перевірів значення цього слова. Слово *dux* в латинській мові означає князь, вождь. Потім Заклинський попросив перевірити переказ в селі Драгови дуже освічену й серйозну людину — професора Володимира Палатинського, який тоді побував на вакаціях у Драгові. Він приніс Заклинському запевнення, що переказ про заміряну військову допомогу драгівських мужчин князю Лаборцю дійсно походить з глибокої давнини і, як такий, він здавна відомий серед громадян села Драгова. Після такої репліки переказ про ужгородського князя Лаборця був надрукований в першому номері «Подкарпатської Русі».
- ³⁵ У примітці книжки «З гір Карпатських». Українські народні пісні-балади. Видавництво «Карпати», Ужгород, 1981, с. 9 до ліро-епічної балади вказано, що пісню «Смерть князя Лаборця» записав у 1948 році В. Г. Бойко в селі Руське Поле Тячівського району Закарпатської області від Юрія Юрійовича Обшитова з приміткою співака: «Цю пісню співали в селі здавна і я навчився від старих людей». Див.: Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім М. Т. Рильського АН УРСР (далі УМФК), фонд 14—5, одиниця збереження 47, аркуш 66—67. Далі написано, що «Лаборець — за народними легендами і переказами — руський князь на Закарпатті періоду Київської Русі (IX ст.). Був вбитий під час вторгнення в Дунайську долину кочових угрів на чолі з ханом Алмошем та його сином Арпадом. Останні постаті історичні, згадки про них зустрічаються в угорських літописах». (Там же, с. 430).
- ³⁶ Порів.: Зоря. Читанка для 2 і 3 шкільного року, Прага, 1925; Поети Закарпаття. Антологія закарпатоукраїнської поезії (XVI ст. — 1945 р.). Підготовка текстів, упорядкування, примітки і вступна стаття В. Микитася та О. Рудловчак. СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1965, с. 412—413.
- ³⁷ МЕЛЬНИК, В. Історія Закарпаття в усних народних переказах та історичних піснях, с. 24.
- ³⁸ До цих пір русинське оповідання Б. Носака-Незабудова «Лаборець» було надруковане словацькою мовою. Див.: Orol Tatranski I, 1845—1846, č. 28—30; Мольнар, М. Словаки і українці. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1965, с. 207—219; Nosák-Nezabudov V. Spevy tatranské. Vydavateľstvo Tatran, Bratislava 1984, s. 226—242, vysvetlivky s. 269—270. Українською мовою: Носак-Незабудов, Б. Лаборець. (Русинська повість). Вступна стаття та переклад із словацької мови Корнія Заклинського. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1966, с. 21—48.
- ³⁹ Порів.: Sebrané spisy Boženy Němcové. Sv. 7., Slovenské pohádky a pověsti. Vydal Leichter, Praha 1908, s. 262.
- ⁴⁰ Див.: НОСАК-НЕЗАБУДОВ, Б. Там же, с. 12—16; МОЛЬНАР, М. Словаки і українці.

(Причинки до словацько-українських літературних взаємин з додатком документів). СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1965, с. 80.

⁴¹ Див.: МОЛЬНАР, М. Там же, с. 58.

⁴² Див.: ТІСНҮ, F. Bohuř Nosák-Nezabudov. Slovenské pohľady, ročník XLIII., 1927, s. 262—265.

⁴³ ТІСНҮ, F. Pověsti z Podkarpatské Rusi. Sestavil a přeložil František Tichý. Nákladem „Slovenského východu“ v Košiciach 1930, s. 7—31.

⁴⁴ На Верховині. Збірник творів письменників дорадянського Закарпаття. Упорядкування, підготовка текстів, передмова, примітки та словник О. В. Мишанича. Ужгород, Видавництво «Карпати», 1984, с. 213—227; КРАЛИЦЬКИЙ, А. Вибрані твори. СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1984.

⁴⁵ ГОЛЕНДА, Й. Историчне оповідання «Князь Лаборець». «Народний календар» на 1970 рік. Видав ЦК КСУТ, Пряшів, 1970, с. 133.

⁴⁶ КОЛОМИЕЦ, И. Г. Очерки по истории Закарпаття. Часть вторая. Томск, 1959, с. 209.

⁴⁷ Порів.: НЕДЗЕЛЬСКИЙ, Е.: Очерк карпаторусской литературы. Ужгород, 1932, с. 138.

⁴⁸ В тексті оповідання А. Кралицького знаходимо слово українєць, яке вважаємо не прізвиськом, але приналежністю людини до нації.

⁴⁹ МИКИТАСЬ, В. Л. Давня література Закарпаття. (Нариси літератури Закарпаття доби феодалізму). Видавництво Львівського університету, 1968, с. 35.

⁵⁰ ТІСНҮ, F. Písemnictví na Podkarpatské Rusi (pohled s tačtí perspektívy). Podkarpatská Rus, 1923, Nákladem Orbis, Praha. s. 155.

⁵¹ Порів.: МИКИТАСЬ, В. Галузка могутнього дерева (Літературний нарис). Видавництво «Карпати», Ужгород, 1971, с. 140.

⁵² МИКИТАСЬ, В. Галузка могутнього дерева. (Літературний нарис), с. 195.

⁵³ ЛИНТУР, П. В. Драма Е. А. Фенцика «Покорение Ужгорода». Матеріали XXI наукової конференції Ужгородського державного університету. Серія філології. Видавництво Київського університету, 1967, с. 68.

⁵⁴ Порів.: ЛИНТУР, П. В. Там же, с. 69.

⁵⁵ ЛИНТУР, П. В. Там же, с. 68.

⁵⁶ СИЛЬВАЙ, И. А. (УРИИЛ МЕТЕОР). Избранные произведения. СИХЛ Братислава, 1957, с. 173—175.

⁵⁷ До цієї поеми І. Сильвай дав слідуючу примітку: «Безыменный письмоводитель царя Белого (разумеи Бейлу II или IV, венгерского короля, летописцем при котором был Аноним) называет вождя Ужоградского Laborcu -em, которое имя не имеет никакого значения. Но так как у древних славян не было имени без значения, этот историк, не понимая язык славянский, сие имя ошибочно написал, потому я его предпочел исправить на «Львовборца», как имело иногда подлинно находится. Что же касается имени Ужограда, я нахожу правильным не Унгоград, не Ужгород; Унгоград затем, что мадьярское Унг происходит от русского Ужка; Ужгород же затем, что окончание город — уже новейшего времени, когда язык в образовании отделился от церковно-славянского языка, напр.: Новгород и пр., и потому я дерзнул употреблять по древности своей имя Ужоград, по примеру Вышеград, Семиград, Цареград и проч. — У. М.» Див.: СИЛЬВАЙ, И. А. Там же, с. 173.

⁵⁸ У скороченому виді (як вона була записана з уст) надрукована в книзі «З гір Карпатських» як українська народна пісня-балада під назвою «Смерть князя Лаборця». Див.: «З гір Карпатських», с. 28.

⁵⁹ ТІСНҮ, F. Pověsti z Podkarpatské Rusi, s. 32—37 i 73.

⁶⁰ РУДЛОВЧАК, О. Біля джерел сучасності. (Розвідки, статті, нариси). СПВ в Братиславі, ВУЛ в Пряшеві, 1981, с. 143.

⁶¹ Це головним чином після смерті короля Великої Моравії Сватоплука (894 р.), коли між його наступником Моймиром II та Сватоплуком II почались сутички. І так приходить одна катастрофа за одною. Порів.: DVORÁK, P. Odkryté dejiny (Dávnoveké Slovensko). 1. vydanie. Nakladatelstvo Pravda, Bratislava 1974, s. 286.

⁶² Основна сюжетна лінія віршованої п'єси написана нами на підставі особистої зустрічі з письменником 4 вересня 1983 році в Сабинові.

⁶³ Порів.: ФРАНКО, І. Там же, с. 429—430. У вступному слові до драми-опери С. Пап твердить, що у Алма сина не було, що Арпад не є сином Алма. Своє твердження він доводить на

підставі археологічних розкопок гробу вождя Алма, рештки якого зберігаються в Археологічному музеї в Нітрі. Свій висновок робить на основі бесіди з археологом проф. Будинським-Крїчкою, з яким йому довелося зустрінути та про це й говорити. Про знайдення та відкриття гробу Алма див.: DVOŘÁK, P. Odkryté dejiny. (Dávnoveké Slovensko). Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1975, s. 283—297; TIBENSKÝ, J. Dejiny Slovenska slovom i obrazom I. Vydavateľstvo Osveta 1973, s. 76.

“ ПАП, С. Князь Лаборець. Філадельфія, 1979. Порів. вступне його слово, с. 13—14; ЛУЧКАЙ, М. Історія карпатських русинів. Том I. Від найдавніших часів до приходу мадярів у Язигію та Дакію. Науковий збірник МУК у Свиднику. Ред. І. Русинко. Видав МУК у Свиднику у Братиславському словацькому педагогічному видавництві, ВУЛ в Пряшеві, 1983, № 11, с. 174; DVOŘÁK, P. Odkryté dejiny. (Dávnoveké Slovensko). Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1975, s. 284—286.

“ Порів.: ПАП, С. Там же, с. 10—13; DVOŘÁK, P. Там же, с. 283 та слїдуючі.

“ «Житє і слово». Том V. Львів, 1896, с. 1—9.

Resumé

Juraj PAŇKO. *Dejiny jednej legendy*

V štúdiu sa autor zaoberá problematikou konca IX. st., keď kočovní Maďari vedení Arpádcom pod nátlakom východných kočovných kmeňov utekali z ázijských stepí cez územie Užhorodského kniežatstva až do Panónie, kde si našli svoju terajšiu vlasť. Prechádzajúc cez územie Zakarpatska, Maďari drancovali tamojšie obyvateľstvo. Preto užhorodské knieža Laborec kládol odpor presile Maďarov a v tomto boji aj zahynul. Z toho dramatického obdobia vznikali legendy o kniežati Laborcovi. Je známa aj Anonymova kronika „Gesta Hungarorum“ opisujúca dané obdobie. Na základe týchto údajov v XIX. a XX. st. vznikali umelecké diela, v ktorých sa odráža tisícročný boj obyvateľov Zakarpatska proti útlaku Maďarov. Vychádzajúc z písomných údajov autor štúdie zobrazuje Laborca ako hrdinu, ktorý neváhal položiť aj svoj život pre šťastie a slobodu svojho národa. Meno Laborca je stále živé medzi obyvateľstvom Zakarpatskej Ukrajiny a východného Slovenska. Touto prácou autor doplnil jednu medzeru v dejinách ukrajinskej literatúry.

Резюме

Юрий ПАНЬКО. *История одной легенды*

В статье автор занимается проблематикой конца IX ст., когда кочевое племя венгров во главе с Арпадом под наездом восточных племен убрало из азиатских степей через территорию Ужгородского княжества в Панонию, где нашло свою сегодняшнюю родину. Венгры, переходя через Закарпатье, занимались грабительством на этом населении. По этому поводу ужгородский князь Лаборец сопротивился венграм и в этой неравной борьбе погиб. С этого драматического периода стали возникать и легенды о князе Лаборце. Известна и хроника Анонима «Gesta Hungarorum», в которой описывается данный период. На основе этих данных в XIX и XX ст. возникают и художественные произведения, в которых отражается тысячелетняя борьба населения Закарпатье против венгерского порабощения. На основе письменности автор статьи представляет Лаборца как героя, не боявшегося отдать свою жизнь за счастье и свободу своего народа. Имя Лаборца живет веками среди жителей Закарпатской Украины и Восточной Словакии. Данной работой автор пополнил один промежуток времени в истории украинской литературы.

Zusammenfassung

Juraj PAŇKO. *Geschichte einer Legende*

Der Autor befaßt sich mit der Geschichte Ende des 9. Jahrhunderts, als die von Arpád geführten Nomadenungarn unter dem Druck anderer Nomadengeschlechter im Osten die asiatischen Steppen flohen. Während dieser Flucht zogen sie über das Gebiet des Fürstentums Užhorod nach Pannonien, wo sie eine neue Heimat fanden. Durch das Gebiet der Transkarpaten ziehend, plünderten die Ungarn die dort angesiedelte Bevölkerung. Der Fürst von Užhorod Laborec leistete den Ungarn Widerstand und fiel in diesem Kampf. Aus dieser dramatischen Zeit stammen die Legenden über ihn. Bekannt ist auch Anonymus' Chronik „Gesta Hungarorum“, die die damalige Zeit beschreibt. Aus diesen Quellen schöpfend, sind im 19. und 20. Jahrhundert Kunstwerke entstanden, die den tausend Jahre langen Kampf der Bevölkerung im Transkarpatengebiet gegen die ungarische Unterdrückung widerspiegeln. Sich auf Schriftquellen stützend, stellt der Autor der Studie Laborec als Helden dar, der nicht zögerte, sein Leben für das Glück und die Freiheit seines Volkes zu opfern. Der Name Laborec lebt fort unter der Bevölkerung der transkarpatischen Ukraine und der Ostslowakei. Mit dieser Arbeit hat der Autor eine Lücke in der Geschichte der ukrainischen Literatur gefüllt.

ПОЕЗІЯ СТЕПАНА ГОСТИНЯКА

Михайло РОМАН, *Пряшівський філософський факультет Кошицького університету ім. П. Й. Шафарика*

Поезія Степана Гостиняка представляє в контексті української літератури Чехо-Словаччини та й в чехо-словацькому літературному контексті особливий літературний феномен і як до такого феномену треба по-особливому приступати та оцінювати. Вже понад тридцять років розвиває Степан Гостиняк свій поетичний талант, виступаючи в літературі (нар. 20. вересня 1941 р. в селі Збудський Рокитів Гуменського округу в сім'ї селянина-робітника) передусім як поет і перекладач, хоч пробував свої сили і в прозі, написавши кілька оповідань і надрукував їх у збірнику «Літа і зими» 1969 року¹.

Поезія Степана Гостиняка як чутлива мембрана чи сейсмограф вловлює в собі тонкі коливання і порухи, що відбуваються в атмосфері нашого повоєнного життя. Поет Гостиняк по-своєму на рівні сучасного розуміння і сприйняття вловлює також нерухомі хвилі, що йдуть до нас з глибини далекої і близької нашої історії. Поетичний доробок С. Гостиняка доказує, що він вміє по-своєму виражати соціальні, духовні проблеми селянської чи міської людини у взаємозв'язку з історичними подіями, з відчуттям коренів свого роду і народу, з вірою в силу ідейно-суспільних джерел сучасної людини. Тому в його поетичних творах людина здебільшого діалектично виступає у тісних взаємозв'язках з історією та з природою, утверджує народну мораль, захищає духовні, етичні цінності, які виробив трудовий народ протягом віків. Тому його поетичні твори пройняті живою присутністю природи і людини, ставлять як морально-етичні, духовні проблеми, так і суто екологічні проблеми природи і душі людини.

Правда, минув певний час, поки Степан Гостиняк «добрався» до таких високих вершин поетичного слова. І він, як більшість поетів, що вступали в українську літературу Чехо-Словаччини на зламі 50-х — 60-х років, мусив переоцінити дотеперішній розвиток і стан поезії, щоб не повторювати зроблене і сказати нове поетичне слово. У зв'язку з цією думкою напрошується питання, що породило в 50-х і 60-х роках таких різноманітних за стилем і способом художнього вираження українських літераторів Чехо-Словаччини, як Федір Лазорик, Іван Мацинський і як Степан Гостиняк, Йосиф Збіглей, Сергій Макара, Віктор Гайний, Михайло Дробняк, Василь Дацей, Мирослав Немет, Ілля Галайда та дальші. На нашу думку, в цей час відбулося своєрідне пробудження чи ренесанс свідомості людської, національної і соціальної русинського населення Чехо-Словаччини, який супроводжували і різні негативні фактори, як: православізація, колективізація, бандерівщина, оптація. Українські школи, які виникли в Чехо-Словаччині в результаті рішення національного питання русинського населення, дали перші свої плоди. Школи значною мірою підвищили культурний рівень українсько-русинського населення, виявили досі приховані таланти, які народилися в селах і містечках, що населяли українці-русини. Після подій, що відбулися у 1968—1969 роках, значно зменшилося число українських шкіл, і приплив літературної і до того ж талановитої молоді в українську літературу

¹ «На відвідинах за муром», «Герой», «Інформаційне повідомлення про XI-й з'їзд автоматів». В колективній збірці оповідань «Літа і зими». Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, 1969, с. 84—98.

Чехо-Словаччини значно обмежився. Тому зараз, як за одне десятиріччя з'явиться в нашій літературі молодий поет, чи прозаїк, то ми вже дуже щасливі. Але повернемося до нашого центрального питання.

Перші поетичні твори Степан Гостиняк надрукував у газеті «Нове життя», в журналах «Дружно вперед», «Дукля» та в колективних збірниках «Молоді голоси» і «Восьмеро»². Хоч це були спочатку здебільшого учнівські спроби і переспіви вже відомих тем і мотивів, все ж вони давали знати, що в українську літературу вступив своєрідний поет з своїм власним світобаченням і світосприйманням, якого хвилюють не лише проблеми школи, рідного краю, а й майбутнього життя тощо. Як інші поети, і Степан Гостиняк вийшов із народної пісні, використовуючи коломийковий розмір, як ось:

Сяє, сяє у нас	І засвітають зориці
теплее сонечко,	яскраво на весь світ,
що зі Сходу світить нам	більш не буде панувати
у чисте віконечко.	кривда й людський гніт.

Вже дещо на вищому художньому рівні написані твори, які потрапили у збірку «Восьмеро». Цикл, який складає 21 вірш, реагував на різні прояви молодого людської душі, виражав свої болі і радощі, спостереження і бажання. Тут уже виявились тони та теми майбутніх поетичних збірок та передусім здібність виразити оригінально свій настрій чи думку, як у вірші «Очі»:

А я украв з очей любов
Й ніяк не можу зрозуміть,
Що в них її все більше знав,
Що в них її на тисяч літ.

Або у вірші «Колись у школі»:

Мої таємні поглядання
Вона вчувала кожен раз,
Й хвилина теплого дихання
Блукала завжди поміж нас.

До цікавих віршів цього циклу можна ще зарахувати вірші «На річці», «На роги місяць небо завісив», «Розквітли молоком сади» та ряд дальших, бо в них відчуваємо певний вид поезії — сповіді, своєрідність якої полягає передусім у вдало обраній інтонації довірливості, природності вислову, у позбавленні ораторських тонів, якими була переповнена наша поезія після 1945 року, у сповненості власної людської гідності. Уже в цьому циклі відчуваємо намагання автора відступити від лірично-романтичного начала, традицій класичного напрямку і перейти до нової поетичної якості, до поетизації буднів і осягання повоєнної проблематики. Як пізніша творчість показала, осягання сучасних тем проходило болісно, часом і не без естетично-художніх втрат. В цілому цикл став фундаментом, на якому можна було будувати і розвивати на вищому естетично-художньому рівні поетичну творчість. Наочно це виявилось уже в дебютній збірці «Пропоную вам свою дорогу» (1963).

Поетична збірка «Пропоную вам свою дорогу» означала злам у розвитку української поезії Чехо-Словаччини. Своєю естетично-художнім рівнем і поетичною майстерністю так само зайняла в контексті чехо-словацького літературного процесу почесне місце. Несподівано зріла, виплекана культура вірша, образу і мови викликала зразу схвальні відгуки у читачів та критиків в українській, словацькій і чеській пресі. Мав правду радянський критик і вчений Степан Крижанівський, коли у передмові до Гостинякової збірки крім іншого писав: «Його серце повне розуму, добра і краси. Там гостять його мама, друзі, кохана, Україна, Людськість, Космос. Його серце повне гніву і ненависті. Його вороги — палії війни, визискувачі і паразити,

² Молоді голоси. Літературний альманах. СВХЛ Пряшів, 1958, 1960. «Восьмеро». СПВ, ВУЛ, Пряшів, 1963.

а також брехня, глупота, підлість, тупість, байдужість, міщанство, бюрократизм. Він — вояк і філософ, бо що ж таке поезія, як не війна словом, що ж таке філософія, як не мудрість. Поезія — мисль в образі, слово в дії»¹.

Культура поетичної мови Степана Гостиняка будувалася на добрій класичній традиції. Його як поета породили великі поети-генії — О. Пушкін і Т. Шевченко, В. Уїтмен і П. Верлен, його леліали П. Тичина і В. Маяковський, П. Неруда і В. Незвал, Б. І. Антонич і В. Симоненко, його захоплювали і полонили М. Валек і І. Драч та багато дальших. Але естетична свідомість С. Гостиняка все ж формувалася передусім на рідному ґрунті, на поетичній душі власного народу і на народній естетиці. Саме від своїх батьків і земляків успадкував естетичне почуття, здоровий, благородний смак, розуміння краси і сили поетичного слова. Саме тому він залишився Гостиняком, оригінальним і неповторним поетом, який розширив діапазон української поезії і вивів її на широкі поетичні простори, в контекст чехо-словацької літератури як її рівноправну і складову частину, яка його значно збагачує.

Поетичні твори, що увійшли в збірку — це твори глибокої місли. Думка завжди у нього молода, вона — рушій і спонукач рефлексій, гра мислі, зосередженої, спрямованої на трепети душі, на безмежно мінливі й часом таємничі духовні феномени людського життя. У багатьох віршах вбачаємо витонченість і гнучкість думки, думки справді поетичної, наснаженої й породженої живим почуттям. Важливо і те, що у Гостиняка часто йдеться про думку, яка вміє відчувати багатогранність життєвих явищ, складне поєднання в них суперечливих сторін, а разом з тим і «власну антиномічність», кажучи словами Л. Новиченка.

Поетична сфера Гостиняка, виявлена у збірці «Пропоную вам свою дорогу», — це передусім психологічна діалектика. Це рефлексійна, звичайно, діалектика, яка, проте, не є жодним самокопанням, а швидше уважним, не позбавленим навіть іронії, сарказму і критицизму, шуканням реального моменту істини в текучій мінливості різних станів душі, як і різних «культбтів» власної ж таки думки. Важливо додати, що рефлексія у Гостиняка проявляється як невпинна праця душі, як долання того, що заважає бути кращим, чистішим, щасливішим. Тому гадаємо, що рефлексія має у Гостиняка незаперечну цінність. Вона формує його особистість, допомагає виробити відповідальне ставлення до життя.

Степан Гостиняк у згаданій збірці на повну силу виявив свою громадянську позицію. Вона починається з боління за соціальну і національну справедливість, за людську гідність, за правду і порядність. Це боління присутнє в багатьох поезіях, як: «Буде так» «Пропоную вам свою дорогу», «Совісті й епохи будь сантехніком», «Вік мій — тягар мій», «Байдужістю не буду хворий», «Портрет В. І. Л.», «Мир», «Новий рік» та багато дальших. Позиція у Гостиняка чесна, зрозуміла, прагнуча заговорити до читача по-новому, вводити в своє образне мовлення йому сучасну й дуже часто прозаїчну матерію життя.

Заміним кукурудзяним солдатський ряд,
Музейним експонатом зробим зраду,
І замість вибухів гранат
Утвердим вибух гніву до неправди.

Свою чесну, громадянську позицію чи найкраще виразив поет Гостиняк у таких рядках:

Мій шлях не лівий і не правий.
Не йду, куди повіє вітер.
Мені не гроші пахнуть, пахне правда.
Не вигодами маю шлях освітлений, а сонцями облич.

— — —

¹ Степан Крижанівський. Пропоную вам Степана Гостиняка. В кн.: Степан Гостиняк. Пропоную вам свою дорогу. СПВ, ВУЛ, Пряшів, 1965, с. 5.

Іду в щастя, як і нещастя, ковалів життя,
Щоби ображені їх дні погладити, як мати,
Щоб їхню радість стерегти перед зубами чорних днів.

Іду.
Плюю на всі доктрини.
Іду.
Обшмаганий дощами всіх епох, шукаю дико сонця.

До нього ніхто в нашій поезії не заговорив так відверто, ригорозно та не вжив таких художніх прийомів, як от: «заміним кукурудзяним солдатський ряд», «музейним експонатом зробим зраду», «сонцями облич», «зуби чорних днів», «дощі всіх епох», «ковалі щастя», «пахне правда», «сантехніки своєї совісті», «обшмаганий дощами всіх епох», «дорогою честі». Їх можна нарахувати сотні. Саме незвичайною тропікою він відрізнявся від усіх наших авторів.

Новаторський дух збірки відчувається і в її лексичній структурі, далекій «від вичовганих і збитих поетизмів» (вислів Д. Павличка), у її зухвалій, інколи прихованій, інколи все частіше відвертій насмішці і критиці над гучними словесами й дрібними ділами своїх співгромадян. Степан Гостиняк не байдужий до форми вірша. Навпаки, можемо казати, що він намагається римованим і вільним віршем, як свого часу та з іншого приводу писав Д. Павличко, «культу вишуканості слова — форми і образу» підтримувати свою непримиренність до всього того, що він називає «культу обставин». У Гостиняка такими обставинами були і на них найчастіше посилалися негідники, бюрократи, кар'єристи, пристосуванці. Про це іде мова і у вірші «Знайомтесь: сеньора Байдужість»:

Температура у байдужжя — нуль.
Од віку і до віку — нуль.

В історії горить. —
Байдужість спить. —

В історії морозить, —
Байдужість не цікавить видобутків рози. . .

— — —

Отож нічого дивного, що забажалось в певний час
Фашизмові на прогулянку вийти.

Ішов фашизм, ішов
Морями робітничого гніву,
Ішов фашизм, ішов
З дочкою — демагогією,
Ішов фашизм, ішов
Сміявся щиро вибухами,
Ішов фашизм, ішов
Байдужість перед смертю плакала: «За що?»

— — —

О, бійтеся байдужжя більше смерті!
Дивіться на його зимові очі,
Дивіться на його самовдоволені камінні кроки,
Що топчуть людські сльози, мов капусту.
Людина — це любов,
Любов — це ненависть до зла.

Всю збірку пронизують ідеї демократизму, гуманізму, бажання творити добро на землі, жити за законами правди, совісті і краси. Поет не дарма часто оперує такими поняттями чи художніми образами як: честь, правда, відвертість, чистота відношень, любов до людини праці, до трударів міста і села, любов до тих, що полегли в бою за правду, любов до тих, що відвоювали свободу і побудували нові заводи, міста і села. Поет Гостиняк намагається утверджувати людину не в людині та одночасно засудити зло, зокрема байдужість, фаризейство, душоубство, лож, грошолоких людей, нероб і взагалі бруд, який ще існує між нами. Такі атрибути демократизму, гуманізму були дорогі нашому читачу і він їх розвивав і підтримував. Ми погоджуємось з поетом, коли пише:

. . . Боюсь союзу бруду і людини,
Бо спить у нім прозорості моєї смерть.

Та підтримуємо його заклик:

Про бруд забувши, брудом станеш сам.
А тіло існування підлістю рясніється у латах.
Сантехніком своєї совісті будь!
Епохи бруду будь смертельним катом!

Щоб докреслити широку палітру інтересів і позицій автора збірки треба навести і такі рядки, як:

Дорогою честі дійти я повинен
В будинок служби народові,
Собою лишитись без пір'я павиного,
Не бути чиеюсь пародією. . .
І ще надзвичайно, ще дуже хотів би
Давати добро за потребою.

Або як по-сучасному, в дусі правди і демократії звучить вірш «Заспіваймо пісню кришталеву», в якому, між іншим, говориться:

Ішли бої, а ми про мир брехали —
Ішли бої поміж добром і злом.
І скільки раз чомусь недобачали
Ми правду із скривавленим чолом.

Гуманізм і патріотизм Степана Гостиняка виявився у цілому ряді поезій про дружбу, мир, співпрацю, у віршах, що засуджують війну, фашизм та неоколоніалізм. Закликав людей до розуміння, «бо не кров стікає в землю, а життя є любов», що «ніж вживається, щоб хліб і яблуко розрізати порівну», а не для вбивства, для війни, бо саме війна взяла у багатьох жінок «в колючі руки дроту» замість рук їх коханих дітей чи чоловіків, що повинна перемогти «сила розуму і волі». «Киньмо зло у хлів, Щоб маршем Правди стали роки наші майбутні і тоді нам буде добре жити на землі». Так закінчив один з віршів. Степан Гостиняк свою громадянську позицію виявив і в кількох віршах присвячених В. І. Леніну, Жовтневій революції та будівникам нового світу в Радянському Союзі. Поет захопився особистістю В. І. Леніна, бо він вніс у скарбницю духовної культури світу новий погляд на людину і світ, далі оспівав робочі руки, які побудували Магнітку, Дніпрогрес, Комсомольськ і колгоспи, (не знаючи ще тоді всю правду і за яку ціну вони цього досягли), бо «Натхнення було сильніше всіх падінь, усіх сичань і перешкод», бо радянські люди

По вуха закохавшись у віру,
Пішли віками биті у дорогу
З терновими початками

І кінцевим нормальним щастям.
У темну ніч недолі — зоря Жовтня,
Ридала сміхом мама Революція,
Мітлою правди хату вимітаючи.

Вірші, присвячені Т. Г. Шевченкові, Л. Українці, І. Франкові, М. Рильському, Вінценту ван Гогові, Джордану Бруно та дальшим діячам культури і літератури, знов документують не настільки поетове захоплення їх творчістю взагалі, як їх новаторством, геніальністю, боротьбою за правду, соціальну справедливість, гуманістичне ставлення до людини, твердістю їх характеру, переконанням, бо вони тому «прийшли на світ, щоб створити мости — добрячі і красиві», мости дружби і взаємодопомоги, бо вони любили людей чесних, працьовитих і принципових, що боролися за волю і долю Людини. Він обрав собі інших учителів поезії, ніж Іван Мацинський в збірках «Бельє облака» і «Наша мова».

Ми вже писали, що для Гостиняка такі категорії як: праця, хліб, совість, краса, добро, любов, дружба належать до найбільш вагомих людських та естетичних цінностей. Він тому не раз до них звертався та використав у своїх творах. Не раз він закликав, щоб «брати малі й великі обнялись», щоб «любов'ю люди били все лихо, А ні, то лихо виб'є дуже нас», щоб «хлібом совісті красу» множили. Важливо і те, що поет Гостиняк не лише закликав, утверджував, засуджував, але й дивився вперед, вірив у силу і розум людей і тому

Коли би смерть мене спитала:
«Яке твоє прохання наостанку буде?»

Із мотлоху бажань, з прохань соломи
Просив життя продовжити б на півхвилини:
Знайшовши десь людей упав би від утоми,
І вмер, узявши з смертю пам'ять про Людину.

А на іншому місці він заявив:

Хочу краще завтра будувать на гарному Сьогодні.
І тому, ще нині озовися, що живеш —
Треба знать мені, що долею моєю вагітнієш,
Треба знать тобі: Усе — ніщо, любов уся.

Жінка займає важливе місце уже в першій збірці поезій С. Гостиняка. Він вмістив тут майже два десятки віршів. Поета не цікавлять жіночі принади, але її душа і праця. До кращих віршів належать вірші «День жінок», «Богиня», «Лиш одна на світі мама є», «Мами, прошу, не плачте», «Молитви бабусь», «Студентка. . .», «Пісня про Маріану» та «Прибиральниця». Зокрема в останньому вірші вдалося поетові передати духовний світ прибиральниці, возвеличити її працю, яка

Виписує собі свідоцтво на паркетах,
Ганчірками озброєна, із порошинками веде війну,
І зовсім не старається створити фронт
Для бою з правдою ім'ям тієї ж правди.

Вона з одним знайома місцем,
З одним обличчям правди лиш знайома —
Із правдою життя.

Ми іншої думки про той вірш, ніж Ф. Ковач у книзі «Слово про поезію та поетів»⁴ де закидає претові, що фальшивить образ жінки трудівниці, коли вона, на думку поета, не приймає ди-

⁴ Ф. Ковач. Слово про поезію та поетів. КСУТ, Пряшів, 1978, с. 80.

ректорових лекцій і не може її «навчити розглядати дійсність науково». Виникає питання, а чому би прибиральниця мусила науково розглядати дійсність, коли і нам з освітою не раз тяжко розібратися в складній дійсності. Нам здається, що там ані натяку немає, щоб зневажити прибиральницю та її обмеженість чи неохоту вчитися розглядати дійсність науково. Йй просто цього не треба. Так само викликає у нас сумнів, що такі вірші, як «Глухий», «Пісня інваліда», «Відступ про плач рук», «А це — відступ про чекання мертвих» «можна характеризувати як притчі»⁵. На нашу думку, це глибоко психологічні малюнки, правдиві і реалістично змальовані наслідки війни, яка страшно калічила людей та брала від них і те найдорожче — здоров'я, та нераз і життя. Пригадаймо, як у вірші «А це — відступ про чекання мертвих», близькі пережили смерть своєї людини і не хотіли вірити, щоб вона не повернулась з фронту:

Одержать папірець, «. . . хоробрих смертю. . .» —

Поплачуть і не вірять: він — і вмерти?!

Він, що поміж них ходив щодня,

І він? . . .

Дарма?

Дарма!

Дарма!!

Дарма!!!

Чекаючим здається, він десь тут:

Можливо у сусіда чи в саду. . .

Він кожному мить повернеться до них

І, може, скаже: — Щось наш сад притих.

Війна знайшла своє зображення і засудження в багатьох віршах Степана Гостиняка. Йому вдалося майстерно й оригінально змалювати трагедію людини на війні, як свідчать слідуєчі строфи вірша «Спомини про скромних переможців»:

А перемога йшла крізь шибениці,
Крізь пекло таборів і крематорний дим,
Крізь урожай багатий смерті-жниці
Зеленим тілом матерніх долин.

А перемога йшла через печалі,
Через руїни стін і доль.
Вона маячила за смертю, мов ідол,
Роздерши, ніби плахту, спокій далей.

Потомленим краям життя ми віддавали. —
З лицем до честі падав не один,
І не дізнались Тані, Наді, Валі
Де муж, коханий, або син . . .

Полісемантичність збірки «Пропоную вам свою дорогу» складає й пейзажна та інтимна лірика Степана Гостиняка. Обидві вони здебільшого життєстверджуючі, оптимістичні. Вони теж оригінальні в нашій літературі. Це не охкання чи ахкання, як це часто було в романтичній літературі нашого краю. Багато чого закидалось Гостинякові про біологізм в його інтимній ліриці, але коли зараз знов перечитуємо і глибше вдумуємось у них, то ми повинні визнати, що в цих закидах було мало правди. До таких висновків деяких критиків (в тому числі і нас) привели незвичайні художні образи, метафори, порівняння, епітети, які досі не знала наша поезія. Ось перечитаймо:

⁵ Там же, стор. 81.

А дзвін дзвенів. Був полудень любові.
У грудних клітках жайворонки, ніби в ляку.
З думок усіх, що розбрелися стадом,
Я залишив собі одну:
Люби мене.

(Моє «Богородице» в лісі)

Або:

Агресоре з ласкавими очима,
Я у оточенні твоїх принад.
Мені концтабір твої руки зчинять
З обіймів. А надії сад
Насичує ділами мої кроки. . .

(Агресоре з ласкавими очима)

Як бачимо, й інтимні вірші Степана Гостиняка характеризує динаміка руху думки і наростання амплітуди почуття, енергія незвичайного образного слова, прагнення повного людського щастя.

Одною з характерних ознак Гостинякової поезії, що потрапила в названу збірку, — це драма часу. Не абстрактного, не космічного, а того, що проходить життям конкретної людини як постійна і строга міра її існування на землі. Мало хто із наших українських поетів Чехо-Словаччини, хіба за винятком Й. Збіглей, так гостро, інколи майже підсвідомо, відчував протікання часу у звичайному людському житті, неспинність руху, рідкість виявлених ним змін, складне поєднання нашої підвладності йому і водночас можливості бути хоча б відносно непадвладним.

Гостиняк, звичайно, знає, що людина може бути до певної міри й непадвладною часові, ситуації, умовам, бо здатна наповнити їх собою, своєю творчою життєдіяльністю. Ліричний Гостиняків герой, що виступає в збірці «Пропоную вам свою дорогу», висуває проти нещадної сили текучого часу незгасність духу, активність світосприймання. Це робить з Гостиняка поета чуйного і вдумливого, в наших умовах знов неповторного у вираженні своїх думок, почуттів і поглядів. Досить вдуматися у наступні рядки:

Час у яблуках почервоніє.
Час перекує наш голос, —
І станем по ночах шукати місяць
З солодкотаємним неспокійним смаком.

У Гостиняка маємо справу з лірикою психологічною — не тільки за переважаючими тематичними аспектами, а й за багатьма іншими компонентами поетичного висловлювання. Його метафори й епітети передають природний предмет у моментальних особливостях, які емоційно сприймає людина.

Ми навмисно так докладно зупинились на характеристиці збірки «Пропоную вам свою дорогу», на її достоїнствах, щоб довести, що вона насправді представляє собою незвичайне, неординарне явище в українській літературі Чехо-Словаччини, що з неї починається, на нашу думку, якісно новий етап її розвитку і що наступні поетичні твори треба при оцінці як не дорівнювати, то збірку брати за основу і вимагати від наступних творів ще вищої естетично-художньої якості. Збірка, крім іншого, довела, наскільки наш народ талановитий, наскільки сам Гостиняк став поетом українським, чехо-словацьким, вселюдським, трансконтинентальним, океанським, червоним, революційним, ніжним і чарівником художнього слова⁶.

Всім тим ми не хочемо сказати, що всі вірші збірки бездоганні, бо і в ній знайдемо «деякі

⁶ Степан Крижанівський. Пропоную вам Степана Гостиняка. В збірці: Степан Гостиняк. Пропоную вам свою дорогу. СПВ, ВУЛ, Пряшів, 1965, стор. 7.

дерев'яні рядки» (кажучи словами Д. Павличка), які показують, що поет Гостиняк інколи підпадає під владу суржика, але це дрібниці порівняно з блискучими віршами, які йдуть від серця, порівняно з високою культурою і загальним духом його поезії.

Після такої чудової збірки, як «Пропоную вам свою дорогу», читачі і критика чекали від Степана Гостиняка ще кращої поетичної збірки, але нова книга «Лише двома очима» (1967) їх сподівання не цілком здійснила⁷. Поет вдався до експерименту, до художніх пошуків, які, на жаль, не завжди принесли бажаних позитивних результатів. Замість високохудожніх поетичних творів читач одержав поезію в прозі, мовні зарисовки, етюди почуттів, настроїв, роздумів (часто хаотичних), без глибокого проникнення в суть зображуваної справи. Це роздуми чи почуття молодого людини про світ, яка опинилася на військовій службі, про мораль і порядки, які там панували, це спроби розібратися в собі, у своїй душі, підсвідомості, зрозуміти навколишній світ, духовний світ дівчат, селян, батьків тощо. Це часто кількарядкові до того ж беззубі ескізи, які лише констатують погляд, почуття і зрідка висловлюють якусь сентенцію. В окремих творах в алегоричній формі критично ставиться до бюрократизму («В лісі»), пристосованості («Казка про батіг. . .»), військового «дрілю» («Після занять») тощо. Конфронтація свого «Я» з навколишнім світом «Ми», у якій автор шукав правду і сенс життя, не завжди вийшла переконливо, об'єктивно і художньо правильно. Сьогодні деякі критики схильні вважати (В. Хома), що за військовим «дрілем» треба вбачати критику «казарменого соціалізму» у нас. Це питання дискусійне, і таку думку можна припустити.

Коли в першій збірці моральний ригоризм поета мав максималістичні вимоги, і розходження слова з ділами у нашому житті привело його до трагізму, то в другій збірці той моральний ригоризм завів автора ще далі, аж до крайнього нігілізму навколишнього світу. Вживання незвичайної і складної метафори чи алегорії ще посилює нігілізм, хоч того може автор не намагався досягти. Кожна така метафора дає підстави і різне тлумачення. Таке часто використовування метафори привело С. Гостиняка до поезики імажиністів. Цікаво, що імажинізм з'являється на світ тоді, коли суспільство і література опиняються на роздоріжжі. А чи у нас так не було в середині 60-х років, коли писав свої твори наш поет? Автор збірки «Лише двома очима» здебільшого нехтує діалектичним баченням і світосприйманням світу і людини в ньому, бачить здебільшого негативні риси людини і суспільства. В збірці переважає критицизм, не виключаючи критичне ставлення і до себе. Біда в тому, що автор лише зрідка знаходить вихід із ситуацій і зрідка вірить у добро людини. В збірці на повну силу виявився той трагізм, який десь-недесь зазвучав у першій збірці, бо справді в середині 60-х років поглиблювалося розходження між словами і вчинками, бо тоді одне говорилося, а друге робилося, що змушувало людей і письменників «носити чорні окуляри, а чи рожеві», як говорить поет у творі «Читання моралі».

Ліричний герой в окремих віршах збірки, на жаль, виступає як цинік, розчарований, недооцінений, невіруючий в добро і красу. Деякі «тежвірші» («Читання за складами», «Досить коротка гра із іменниками») позначені трюкацтвом, формалізмом чи грою із словами. А шкода, бо Степан Гостиняк відчував не лише пульс життя суспільства, людської душі, а й пульс музики, ритмомелодики і рими, та мав особливе поетичне мислення і неординарне поетичне зображення своїх думок і почуттів. Гадаємо, що це результат тих поетичних шукань, які привели молодого поета, разом з іншими поетами нашої країни, в середині 60-х років до неуспішних результатів.

⁷ М. Роман. Шляхи літератури українців Чехословаччини після 1945 року. СПВ, ВУЛ, Пряшів, 1979, с. 208—209.

Ф. Ковач. Слово про поезію та поетів. КСУТ, Пряшів, 1978, с. 93—95.

Й. Шелепець. Гостиняків «Букет». Дукля, 29, 1981, № 6, с. 73.

І. Галайда. Кво вадіс, поезіє? Дукля, 1969, № 2, с. 45—46.

О. Зілинський. Неспокійний лабіринт світу. Дукля, 1967, № 5.

З. Генік-Березовська. Українська поезія в Чехословаччині після другої світової війни. Дукля, 1968, № 3. с. 163—169.

МІ. Нові книги. Нове життя, 1967, №, 27.

⁸ Література чехословацьких українців. СПВ, ВУЛ, Пряшів, 1969, с. 49.

Такий тип незвичайної поезії, чи поезії в прозі, зрозуміла річ, викликав чимало відгуків у минулому та не раз і в наш час. Правильно свого часу писав О. Зілінський, що С. Гостиняк «знехтував формотворчими нормами. . . будувати вірш, продумано компоувати ліричну думку», що своє «формалістичне мислення» довів «до абсурду»⁹.

Цю думку ствердив також І. Галайда, коли, між іншим, писав, що коли поет Гостиняк «буде виключати із творчого процесу свідомість, сам не буде бачити за словом реального вираження речей» і може у нього настати такий момент, коли «його поезія стане нагромадженням параноїчної нісенітниць». Шкода, що ані таке правильне твердження не перешкодило йому пізніше твердити, що такий тип поезії «має високу вартість»¹⁰. Ми цю думку І. Галайди не поділяємо.

Найбільш з усіх рецензентів була захоплена збіркою «Лише двома очима» З. Генік-Березовська, котра писала, що «друга збірка стильово чистіша від першої», що вводить момент абсурдного найзухваліше з усіх поетів і, «розрушує стереотипи української прямишівської поезії»¹¹. Найбільш гострій критиці піддав збірку Ф. Ковач, назвавши окремі твори «справді без ладу і складу накопиченням неймовірних нісенітниць»¹². У кожного з рецензентів доля правди, бо збірка справді була незвичайним явищем в українській літературі Чехо-Словаччини. Як ще додамо, що в збірці знаходяться вірші типу «Про кермо і тих, що ним керують», «Об'ява», «Плани — побажання», «Про шуку найсвятішу з риб», в яких поет інтуїтивно відчув і вказав на небезпеку тоталітного режиму та його представників для дальшого розвитку гуманізму і демократизму в нашій країні, то приходимо до висновку, що лише справжні митці здатні передчувати хід історії. Це, правда, результат нашого нового читання збірки.

В збірці є, правда, чимало оригінальних художніх знахідок-образів, які збагатили українську літературу Чехо-Словаччини. За всі можна навести такі: «доїть весна», «вже має в голові від краю і до краю шляху», «з усіх сміється пиво і вино», «брат прийде з голодними карманами» тощо.

Твори збірки в цілому, зрозуміло, мають й інші достоїнства, які посувають нашу поезію вперед. Можемо погодитись з думкою В. Хоми, що збірка в цілому представляє нове слово в творчості С. Гостиняка та нашої української поезії в Чехо-Словаччині.

Збірка «Вірші» (1972) знов задокументувала художні шукання поета, способи вираження своїх особистих почуттів та почуттів своєї генерації. Хоч автор вірші написав у період і зразу після «ліквідації суспільно-політичної кризи», то цього моменту в них не відчуваємо. На той раз поет вдався до виявлення своїх особистих почуттів, переживань, спостережень буденного життя, природи та різноманітних любовних пригод і перипетій. Чому поет унікав у тодішній поезії суспільних проблем, нам сьогодні вже зрозуміло. Раніше, правда, ми це йому закидали. Це було тому, що він не все сприймав із «нормалізаційного» процесу. Тому деяким його віршам бракувало поетичного злету, надчасовості і навіть художнього смаку. З цієї збірки зникли такі поняття як: праця, честь, оптимізм, віра в людину, добро, ненависть до кривди і зла взагалі, які так програмно, цілеспрямовано завзято та з поетичною віртуозністю зобразив у збірці «Пропоную вам свою дорогу».

В збірці переважають пейзажні і побутові теми, проблеми місця окремої людини в природі і суспільстві, діалектичний зв'язок людини з природою та із суспільством і бажання вирватись із певного розчарування, коли твердив, що «не поїде в приїми до печалі», бо «десь повинен бути день достойний». До кращих віршів книги належать — «Молодість», «Так родиться зітхання», «Отож», «Осінь», «Актор», «Безсмертя Іуди», «Мішанський принцип», «Діяння бузку», які можуть порадувати і того найвимогливішого читача:

Я, бузку, не знаю, де твій розум —
ти ж за безцінь продаєш парфюми,
чим прощаєшся з орбітою торгівлі.

⁹ Дукля, 1967, № 5, с. 55.

¹⁰ Дукля, 1969, № 2, с. 45—46.

¹¹ Дукля, 1968, № 2, с. 169.

¹² Ф. Ковач. Слово про поезію та поетів. КСУТ, Пряшів, 1978, с. 97.

Вечір вчоріє. Наркотично
дієш на зелених найпрудкіше.
Ось, вони, зелені, вже п'яніють
і від себе і ще більш від туги,

Ну, а тут ще ти атаками з флангів —
Недозрілі оп'яніють зовсім.
Обіймуться, щоб не впасти — впали,
щось незвичне в п'янім стані чинять,
те, чого боялись і бажали.
Понесеш, бузку, відповідальність.

Окремі вірші рясніють новими художніми знахідками, як от: «долоні в'ють голосний вінець», «намацувати м'язи часу», «робочий день твій виемігував до вечора», «потерті, наче мова дипломатів, ногавиці», «трава з коровою до мене завітала», «півлітровою білющою прихильністю», «привітав мене великий дзвін минулорічного балансу», «таки не бачить неба він з диктатором у спідниці», «і ключ дала — до дна вже відімкнулася йому» тощо. Такий перелік можна було б продовжити ще на кілька сторінок. Це незвичайні художні образи, які радують, але деякі вимагають вдумливого читача, щоб зрозуміти справжній їхній смисл.

Жаль, збірка ще не позбавлена деяких натуралізмів, пубертальних захоплень, як свідчать вірші «Голодна», «Жінка готується купатись», «Тебе у полі аж до йой», «Ти і я», «Нарешті без свідків» та ще деякі інші; не позбавлена вона ані прозаїчних віршів типу «Середа була або четвер», «Пояснення причини», «Перспектива», «Тиша», «Серед пустелі», які правом Ф. Ковач не вважає віршамі¹¹. Але не вони визначають зміст збірки.

Поетичні та сатирично-критичні метаморфози попередніх двох збірок збагатили Степана Гостиняка як поета і громадянина. Він переконався, що не кожен експеримент чи художній пошук приносить позитивні результати. Для самого поета пошук був корисний в тому, що усвідомив відповідальність і важливість художнього слова в нашому суспільстві і завдання літератури в переломних роках. Що він виніс для себе із того шукання правильний висновок, свідчить збірка «Букет» (1979).

В збірках «Букет» та «Сейсмограф» (1982) є майже все, що було та й ще є сьогодні в реальному житті: любов, ненависть, радість, жаль, біль, щирість, підлість, людське лихослів'я, правда, зло, лож, засудження зла, яке існує в людях нашої батьківщини та за її межами. Поетика повсякденності, яку багато літ розробляв Степан Гостиняк, сягає коренями естетики, це — період відродження, що поставило конкретну людину в центр світовідбудови і визнало прекрасною. Поет творчо осмислив та історично обґрунтував традиції гуманізму, які найшли свій вияв в обох книгах. Ці традиції філософськи забезпечили поетичне побутування 70 і 80 років ХХ ст., позбавили пласку приземність і врятували поета од мілкості зображення.

В збірках «Букет» і «Сейсмограф» поета турбують й екологічні проблеми, які у швидких темпах життя дуже часто проявляються. Він любить звертатися до квітів, дерев, шукати сенс їх росту. Квіти бувають інтермедією до чуттєвого впізнання природи.

В обох збірках поет відтворив із суперечливої дійсності те, що любить і ненавидить, що приймав і що засуджував, створював власний поетичний світ, голубу атмосферу, яка дарує людям мир, щастя, добро. Він відстоював світ світлий, спокійний, добрий, повний краси, добра і любові, повний наснаги і боротьби, бо треба іти «вперед, вперед, бо вороття немає».

. . . та з нами сонце, правда з нами й час.
І з нами перемога. Отже, буде день!

І буде день, що з наших дій прилине,
і буде крокувати по землі людина.

¹¹ Ф. Ковач. Слово про поезію та поетів. КСУТ, Пряшів 1978, с. 100.

І буде день усмішками вагітний,
і будуть гратися по всіх оселях діти.

І буде день із жайворонком в полі.
Як власні будуть нас чужі боліти болі.

І буде день з фабричними гудками.
Зав'яже щастя вірну дружбу з нами.

І буде день, коли за муки й рани
уб'ють, немов собак скажених, всіх тиранів.

І буде день на нашій планеті,
якому й непокірні вклоняться поети.

Нові якості в згаданих збірках набувала сатирична поезія. Це вже не стихійна, зухвала боротьба з недоліками, а цілеспрямована критика, обдуманий аналіз проблем, виражений адекватною художньою формою, це вже систематична боротьба за людину та все добре і красиве в ній, це боротьба проти злу. Поет свою філософську концепцію обґрунтовував діалектикою індивідуального та колективного. Отже, те, що є особистою хібою, ще не є хібою всього суспільства, але може на суспільство негативно впливати. Критика індивідуума торкалася таким чином і суспільства.

В сатиричних творах С. Гостиняка можна знайти кілька груп:

- 1) вірші-звертання, які є «вказівкою» для роботи,
- 2) вірші, які не критикують конкретні вияви людської слабості чи недоліки, а вказують на їх приховану форму,
- 3) вірші-монологи ліричних героїв, в яких суб'єкт виступає у двох ролях: в ролі критикуючого і в ролі критикованого,
- 4) вірші самокритичні.

Кожен тип сатиричної поезії, зрозуміло, має свою морально-естетичну енергію, яка своїм способом переноситься на читача. Інакше діє, скажімо, вірш «Запеклим власникам автомашин», ніж «Оженився немолодий та взяв молоденьку», або «Про так зване НІ», ніж «До редактора літературного журналу», або вірш «Чілі» і «Там, де Піночети, де нові Нерони». Інакше впливали на читача у 80-х роках, інакше діють сьогодні. Сьогодні читач знаходить якісь паралелі останніх з бувшими тоталітарними режимами Європи. Цікаво і те, що поет зумів висловитись до «домашніх» проблем через «чужі» проблеми, сімейні відносини поставити на рівень державних чи суспільних. У цьому плані С. Гостиняк неповторний в нашій поезії.

С. Гостиняк розробив перший у нашій літературі діалогізовану сатиричну мікродраму, персонажами якої є персоніфіковані людські характери. В його віршах переплітаються народні мотиви з інтернаціональними, використовуючи іноді фольклорні елементи, що посилює їх вплив на читача:

Збирала баба ягоди
червоні та червоні.

Ішли помимо дівоньки
занадто вже легенькі,

У голову не лізло їм:
такі прекрасні ягоди
такій негарній бабі.

Збірка «Букет» представляє собою полісемантичний, органічний букет віршів, які об'єднала спільна ідея — утверджувати добро, красу, соціальну і національну справедливість, множити естетичність, художність, викривати, засуджувати та таврувати людське зло, неправду, які ще мають місце у нас дома та за кордонами нашої країни у різних проявах міщанства, бюрокра-

тизму, кар'єризму, національного і соціального переслідування, у різних формах неофашизму, неоколоніалізму, расизму тощо. Цікава композиція збірки, яка ще посилює поетичний та філософський вплив на читача. Збірка побудована, як твердить Й. Шелепець, за «принципом музичних тонів»⁴. Основний тон задає перший букет («Класовий букет»), потім другий («Букет антиміщанський»), шостий («Історичний букет») та восьмий («Братський букет»). Чому? Гадаємо разом з Й. Шелепцем, що тому, бо для Гостиняка класовість тут виступає не у вузькому «партійно-комуністичному» розумінні, а у широкому, вселюдському значенні. Саме із тих загальнолюдських принципів виходить його поезія, музика, тони, світле, радісне, добре і допомагає бачити все złe, погане. Саме такий загальнолюдський підхід до дійсності дав йому можливість правильно заявити:

Батіг і плач цвіли
під небом королів та демократій куцих.
Христос на муки звав і обіцяв Еден.
Ми ж Леніна послушали та Революцію. . .

Загальнолюдські принципи дали можливість Гостинякові об'єктивно бачити та оцінити небезпеку міщанства і посилити другий тон збірки. Міщанство завжди було небезпечне. Воно було небезпечне для революційних політиків під час першої республіки і ще небезпечніше воно стало для політиків 70-80-х років. Даремно на це поет вказував, таврував, наші «керівники» на це не звертали уваги, бо самі «оміщанились». Поет Гостиняк навіть подав анатомію міщанина і міщанства 70-х років, як от:

Який він є, звичайний чоловічок?
Незвичайний.
Він хату власну чудодійним чудом
в цілий світ перемінив, у цілий всесвіт,
і, от, тепера світу як такого — не існує,
і не існує, отже, й голоду, воєн, знуцання,
існує тільки світ (чи ще точніше — всесвіт) в хаті.

Третій, четвертий і п'ятий букети показали, наскільки Степан Гостиняк тонкий психолог, вдумливий обсерватор людської душі, її настроїв, дум і мрій, переживань і бажань. В них виявив своє філософське й естетичне ставлення до настроїв людської душі. І ці букети обумовлені філософією першого букету. Тому вони не позасуспільні, а живі, конкретні, людські, оптимістичні. В цих букетах підтвердилася відома думка П. Елюара, що образна система художніх засобів залежить од соціальних змін, конкретного життя, в якому знаходиться автор.

Радує, що Степан Гостиняк у шостому букеті осмислив по-новому історичне минуле свого народу під Карпатами, доля якого зв'язана з долею країни Тараса Шевченка. Із букету приваблює вірш «Життя поета Федора Лазорика в облозі маковицького давноминулого болота», в якому поетичною формою відтворив тяжкі умови життя і праці народу і його співця, зачинателя нової, повоєнної української літератури Чехо-Словаччини — Федора Лазорика.

Збірку закінчує восьмий — «Братський букет», в якому на найвищому тоні в рамках музичної октави, тобто акордом завершує поет своє поетичне слово про свої уяви, бажання про добро, красу і щастя, але й ненависть до зла. Приходить до висновку, що лише братерство народів світу може принести мир, щастя на землі. Тому з такою завзятістю критикує фашизм в Чілі, расизм в Південній Африці і висловлює переконання, що трудящий люд Чілі вже «. . . готує свято перемоги, і чорний день готує для катів», що «пути на його руках не вічні», бо

Коли не встигне сам, то встигне син чи внук,
а так таки сумлінно щедрим винуватцям
зі здачею поверне і найменший борг.

⁴ Й. Шелепець. Гостиняків «Букет». Дукля, 29, 1981, № 6, с. 73.

Збірка являє собою в творчому доробку Степана Гостиняка та всієї нашої літератури нове творче досягнення, вищу якість художнього мислення і вираження думок і почуттів та збагачення чехо-словацького літературного контексту в 70—80-х роках.

Кращі атрибути збірки «Букет» автор продовжив, місцями поглибив та поширив у книзі віршів «Сейсмограф» (1982). Вона ще більш атакуюча, войовнича, бо його поетична душа мов сейсмограф реагує чи сприймає всю соціальну несправедливість, як зло нашої цивілізації. Він цим незадоволений, як говорить у вірші «Неспокійний»:

Я справді неспокійний.
І я до смерті буду неспокійний.
З багато чим я неспокійний.
Насамперед я неспокійний із собою. Чом?
А хоч би і тому,
Що не знаючи немало
про відомі ультрашвидкі крила часу,
я не завжди заповняв свої години
змістом.
А ще із чим я неспокійний?
Із собою,
бо ж небагатьом ще я сказав,
що краще воювати й мерти
ніж такзвано жити і не могли співати.
А ще із чим я неспокійний?
Із собою, це тому з собою,
що не завжди досить енергійно
воював я. . .

Глибоко переживав поет, що не міг завжди співати так, як відчував, як йому совість казала, як правда вимагала. Був неспокійний, що мало воював за свободу духа, совісті, соціальну і національну свободу українсько-русинського народу.

Ця неспокійність пронизує велику більшість віршів книги, бо поет мріє про досконалу гармонію людських душ, людини і природи, гармонію народів країн, держав; коли цього не бачить, він глибоко переживає і хвилюється. Хвилювали поета буденні проблеми і суспільно-політичні та інтимні ситуації, і висловлював про них свою думку чи почуття. Викликала у нього ненависть діяльність піночетівських катів, то знов захоплював шум Чорного моря, молода любов, дощові бажання, смереки на Маковиці, мрії О. Духновича, Ф. Лазорика та й його сучасників, хвилює його і сон, що:

Приснилося мені,
що на усіх відомих континентах
стали безробітними
кати.

У збірці «Анатомія другого обличчя» (1986) на повну силу виявився сатирично-викривальний хист поета Гостиняка, який був присутній од першої до останньої збірки. І на той раз Степан Гостиняк своє гумористичне аж саркастичне вістря критики спрямував проти різних проявів міщанства, яке ще має місце у нас. Він не просто констатує, а хоче його ліквідувати, усувати:

Бур'ян отой — хабарник, підлабузник,
шахрай, і бюрократ, і кар'єрист.
Обмеженість, а також дріб'язковість,
міщанство, байдужість, капітулянтство,
але і заздрість, нищість, тупість,

роздвоєння, клауніяда та брехня,
ще ж самозаспокоєння і безпринципність,
фразерство, демагогія та інтриганство,
користолоубство, споживацтво й іже з ними.
Щоб урожай на ниві нашій вільній
угору піднімався й колосився,
щоб радість і добро приносив людям,
ми мусим той бур'ян нещадно
полоти, нищити, з корінням виривати.

І поет справді взявся «з корінням виривати» і «губити бур'ян» у різних його проявах. Сила його поетичного слова подвоїлась там, де він прагнув через художній індивідуальний образ історично конкретної особи виразити суть загального, що існує в багатоманітності форми. Вражає нас оригінальне бачення й конкретність відображення дійсності Степаном Гостиняком, афористичний, саркастичний, позначений прагненням до синтезу емоцій і мислення стиль поета, надзвичайна змістовність його художніх образів та здатність викликати численні асоціації¹⁴. Критика, іронія, сатира та оригінальність художніх образів, поетики і стилю для Степана Гостиняка не є самоціллю. Він хоче нахилити читача не лише до роздумів, але й активізувати його на боротьбу проти них, на усунення їх з власного життя та свого середовища. В деяких творах («Де директор? . . .», «Пісня Олександра Дрозда», «Михайлик Фендя», «А почалося все з моменту» та інших) може дехто знайти себе, бо вони написані дуже пластично, конкретно, місцями аж адресно. Степан Гостиняк сміється з кар'єристів, боягузів, безпринципових людей сильно, як колись вимагав великий російський сатирик М. В. Гоголь, «якщо сміятися, так уже сміятися сильно із того, що справді заслуговує осміяння загального».

Не уникнув поет ані політичної сатири, спрямованої проти різних реакційних сил, расизму та неоколоніалізму, як, наприклад, «Молитва екшівніста генерала Джеймса Балтера», «Переговори про переговори», «Відвідини визначного місця», «Братерський розподіл ролей у диктатора» та ряд дальших.

Сатиричний темперамент Степана Гостиняка проявився у викритті пристосовництва, бюрократизму і кар'єризму в нашому суспільстві. У кожному творі він глибоко переживає, вболіває, що серед нас знаходяться такі пороки. Намагання збавити світ бруду, бур'яну, соціальної несправедливості, війни, фашизму і расизму виходить із позицій демократизму і гуманізму.

Ані остання поетична книжка С. Гостиняка «З історії самооборони» (1989) не позбавлена того основного сатирико-викривального змісту, який так сильно звучав у попередній його творчості. Іноді навіть трапилось, що замість поетичної думки, а в літературі думка завжди повинна бути художньою, як свого часу висловився Л. Леонов, ми зустрічаємо лише віршування гасла, але таких випадків дуже мало. Іронія, скепсис, які так населяють його вірші, більше руйнують, ніж будують. Я розумію, щоб побудувати нові міжлюдські відносини, мораль і нову людину, то треба старі болячки зруйнувати, але не ліпше було б, якби це робилося разом, щоб не було в одній книзі стільки трагізму, болю, невдач, чорного світу, бо все це пригноблює читача своєю односторонністю і буденністю. Така поезія залишається на рівні констатації фактів і почуттів, а це для справжньої поезії трохи замало. Нас радує, що у Гостиняка осмислення правди поглиблюється в міру відродження почуттів національної самоповаги та особистої гідності. Але те, що йому раніше приносило успіх у зображенні протиборства білого з чорним на емоційному рівні і вираженні жестів, то зараз ці прийоми дуже не спрацьовують так ефективно («Не поклонюсь», «А я не боюсь»).

В Гостиняковій сатирі знаходимо безрадісну реальність і психологію кризової пори, знаходимо трагізм і зневіру, скрушне зітхання, тихий відчай і реакцію на казенний оптимізм («Діалектична елегія»). Тому з сумом каже:

¹⁴ М. Роман. Слово про поета і його збірку «Анатомія другого обличчя». В збірці: С. Гостиняк. *Анатомія другого обличчя*. СПВ, ВУЛ, Пряшів, 1986, с. 215.

Ніхто, але й ніщо
мене сьогодні не потішить,
крім червоної троянди
над високим муром.

Незважаючи на вищесказане про загальний тон збірки, можемо констатувати, що С. Гостиняк належить до того числа митців, для яких фальш неможлива, тому і він говорить правду, хоч і гірку для нас правду.

Збірка «З історії самооборони» дитина своєї доби. Вона позначена духом тодішньої політики. Від політики залежало все, навіть і поезія. Менш заполітизована література з'явиться тоді, коли восторжествує у нас реальний плюралізм точок зору, справжнє демократичне життя. Політизація настільки глибоко проникла в нас, що ми ані це не усвідомлюємо. Ми її вдихаємо і видихаємо. Тому і лірика сполітизувалася. Вона навіть в наш час потрібна, хоч раніше привела не один талант до деформацій, але тоді політика робилася під тиском держави чи партії, культу, то сьогодні це потреба і форма вияву своєї власної волі, вона нас «облагороджує» (М. Рябчук).

Сатира у Гостиняка часто переходить у публіцистику. Його публіцистика — це різновид духовної асанції, яка ставить собі за мету розчистити стару ситуацію для несуетної літератури. Це невдячна робота для такого художника, як С. Гостиняк, але вона вкрай потрібна і необхідна. Гадаємо, що Гостинякові під силу й інший вид поезії, ніж нам дотепер представив в останніх трьох збірках. Хочемо вірити, що звільниться від ноші, яку взяв на свої плечі і дасть нам ліричні твори на рівні сучасної доби, бо інакше стане однострунним і нудним поетом.

Окремим феноменом в Гостиняковій поезії виступає інтимно-любовна поезія, яка зазнала протягом 30 років може найбільшої еволюції. Вона захоплює глибиною думки, емоційним забарвленням та інтелектуальністю художнього образу. За явно простими образами приховується світ щирої та чистої любові:

Чи не з дві години
демони спокійно вилізли з вуст,
свою магічність демонструючи.

Любов для Гостиняка певна істина, одна з найкращих вартостей життя, але він її не ідеалізує. В окремих віршах відчуваємо намагання до гармонії розуму та почуттів. Він не визнає «вічної любові», знає любов минушу, бо в прагматичному розумінні вона є біологічною та душевною потребою людини. Виникнення любові у людини може мобілізувати її внутрішні сили, але й викликати у неї ностальгічні настрої:

З близькості моєї
виемігував давно
твій крок останній.
На скільки подарунків
і для кого ти розділила час
від розп'ятої суботи?
Колеса жовтої автомашини
утікали із тобою,
щоб мені у руки приплила пустеля.
Язика твого чутливого бракує.
Жорстока, наче учорашня радість,
ти стала не оцим низеньким каламутним небом.

С. Гостиняк говорить іноді про інтимні взаємини досить прямолінійно, але, спираючись на нами висловлені думки, не погоджуємось з твердженням критики, що він навіть піонер еротичної поезії в українській літературі Чехо-Словаччини¹⁶.

¹⁶ Дукля, 29, 1984, № 1, с. 50.

Він зумів культивовано та інтелектуально передати свої раціональні настрої, як мало хто:

Не вмію кланятись,
бо не в моїм це стилі,
але тепера опускаюся на коліна
і майже рабським голосом благаю:
не покидай мене любове.

Комунікативність Гостинякових віршів обумовлена внутрішнім осмисленням метафори, максималізацією її пластичності як на рівні семантичному, так і на рівні морфологічному. Метафора у Гостиняка не є носієм ефекту, але доцільним будівельним матеріалом вірша.

З морфологічної та семантичної структури поет найчастіше використовує два типи метафор — субстантивні та субстантивно-вербальні метафори. Субстантивні метафори С. Гостиняка, як правило, утворює субстантивною основою, навколо котрої розташовані забарвлюючі відтінки з допоміжним значенням. Наприклад, «двоногий вік людини», «праця без волі безкрила й ворожа», «вагітний усмішками день». Субстантивно-вербальні метафори мають у Гостиняка основу, утворену іменниково-дієслівною конструкцією, зв'язану з периферичними одиницями. Наприклад, «стара планета молодіє», «мозолі рук здобудуть трон», «надія постукала у двері», «небо метеорами ридало» тощо.

Метафора у С. Гостиняка пластична, візуальна, психологізована і високо комунікативна. Її естетичні діапазони найвиразніші в громадській і любовній ліриці, найслабші — у сатиричній поезії, як правильно твердить Я. Джоганик¹⁷, бо в ній відсутність метафори компенсує гіперболою, анафорою, епізациєю дії, неологізмами та іншими художніми образами. Гостинякова метафора багато в чому нагадує своїм карпатським колоритом і анатомією метафору Б. І. Антонича.

Поезія С. Гостиняка збагатила українську літературу не лише новими темами, образами, а й новим поглядом на людину, на вираження її дум та внутрішнього стану і як така стала поштовхом до дальших художніх шукань і відкриттів.

Вся поетична творчість Степана Гостиняка представляє собою оригінальну поетичну невпинну розмову з читачем про любов і ненависть, про правду і кривду, про добро і зло, вона представляє собою громадський і матеріалістичний погляд на світ.

Гуманістична спрямованість, громадська пристрасність поезій Степана Гостиняка тримається не на риторичних закликах — фразах про абстрактні любов і ненависть, добро і зло, а насамперед на логіці образу. Навіть одверто публіцистичні вірші проймають нас внутрішнім болем автора, якоюсь «аж інтимно-пекучою тональністю» у звертанні до нас.

Високі людські істини про єдність поколінь, братерську єдність народів відбиті у поезії С. Гостиняка глибоко принципово й щиро. Такі твори не обмежуються ні стильовими, ні жанровими рамками. Якщо в творах раннього періоду поняття «правда», «честь», «добро», «краса» і «зло» іноді могли бути вжиті лише на рівні поетичної декларації, то з часом помічаємо, що символи, якими оперує С. Гостиняк, не застигають лише вказівними знаками загальної ідеї, а розвиваються, живуть у стихії світоглядних рухів сьогодення, кажучи словами В. Моренця.

Неординарна поезія С. Гостиняка викликала значний інтерес серед чеських, словацьких, мадярських і навіть радянських видавців. З'явилися попри окремих поезіях і самостійні збірки поета в чеському («Неорамовани простор». Млада фронта, 1982) і словацькому перекладах («Інвентаризація». Виходословенске видавателство, 1987), вийшли цикли віршів у збірниках «Відкритий дім» (Карпати, 1982), «Карпатська замана» (Київ, 1989), «Рано под Карпатами» (Прага, 1983), «Срдце ако слнце» (Братислава, 1982) та «Спів Карпат» (Мадач, Братислава 1988). Чим викликала Гостинякова поезія такий інтерес, коли в світі стільки цікавих і талановитих поетів? Може тому, що він поет «сучасний, який відчуває і розуміє напружений час у всьому діалектичному діапазоні», що «добивається неочікуваного поетичного ефекту» своєю

¹⁷ Я. Джоганик. Метафора у збірці «Букет» С. Гостиняка. Дукля, 35, 1987, № 2, с. 68—70.

прозаїзацією вірша¹⁸, може тим, що він поет-винахідник багатой і оригінальної метафори, може тим, що він поет-антитрадиціоналіст, поет-публіцист, поет неординарної любовної поезії, автор вільного вірша, поет, що «розширює межі традиційного розуміння поезії»¹⁹, що він автор «буйної» і полісемічної поетичної метафори. З певністю можна казати, що своїм гуманізмом, демократизмом і вболіванням за людину, її щастя та мир і тим, що вірші писав з глибоким болем спонтанністю та натхненням, викликала його поезія такий інтерес. Зрозуміло, що така поезія, яку пише С. Гостиняк протягом 30 років, збагачує нашу літературу, що інспіративно діє на розвиток української поезії Чехо-Словаччини, що в чехо-словацькому літературному контексті займає попереднє місце. Він на початку може і не ставив перед собою такого великого завдання, але і так вивів українську поезію Чехо-Словаччини на рівень загальночехо-словацького літературного контексту, перебудував її структуру на сучасну урбаністичну, інтелектуальну і філософську поезію. Тому можемо сказати, що С. Гостиняк не залишився «сином непоміченої сльози» та «ще не баченої квітки» (Я. Кабічек), а вийшов на широкий шлях чехо-словацької літератури як поет оригінальний, талановитий, який із своїх поезій-квітів зібрав прекрасний букет нової української літератури чехо-словацького літературного контексту.

¹⁸ Дукля, 31, 1983, № 2, с. 78.

¹⁹ Дукля, 31, 1983, № 4, с. 55.

Resumé

Michal ROMAN. *Poézia Štefana Hostyňáka*

V štúdiu sa analyzuje a hodnotí básnická cesta Štefana Hostyňáka od prvých pokusov až po súčasnosť. Bola to tvorivá a originálna cesta, cesta plná hľadania a tvorivých umeleckých objavov. Vyskytli sa na nej však aj sklamaná a neúspechy z experimentovania (časť básní v zbierkach *Lyše dvoma očyma* a *Virši*). S. Hostyňák sa vypracoval na poprednú umeleckú osobnosť, ktorá svojou tvorbou značne obohatila česko-slovenský literárny kontext. Dokázal, že je básnik ukrajinský, česko-slovenský, básnik humanista a demokrat, usilujúci o víťazstvo dobra, krásy, spravodlivosti, o harmóniu medzi človekom a prírodou, o ekológiu duše človeka a prírody, o odstránenie zla sociálneho, politického či medzifudského.

S. Hostyňák sa dopracoval k svojráznym umeleckým obrazom, predovšetkým k metafore, prirovnaniu, epitetám a ďalším, čím sa odlišuje od ostatných básnikov v ČSFR. Prebudoval štruktúru ukrajinskej poézie ČSFR na urbanistickú, intelektuálnu a filozofickú, ktorá v česko-slovenskom kontexte zaujíma rovnocenné miesto so súčasnou českou a slovenskou poéziou.

Резюме

Михал РОМАН. *Поэзия Степана Гостиняка*

В статье анализируется и оценивается творческий путь Степана Гостиняка, начиная с его первых поэтических попыток вплоть до наших дней. Это был творческий и оригинальный путь, путь полный поисков и творческих художественных открытий. Были на этом пути и разочарования, и экспериментаторские неудачи (часть стихов в сборниках «Лише двома очима» и «Вірші»). С. Гостиняк стал видной творческой личностью, значительно обогатившей своей поэзией чехо-словацкий литературный контекст. Он сумел убедительно показать, что он — поэт украинский, чехо-словацкий, поэт гуманист и демократ, стремящийся к торжеству добра, красоты, справедливости, гармонии между человеком и природой, экологии души человека и природы, ликвидации зла социального, политического и устранению зла во взаимоотношениях людей.

С. Гостиняк сумел подняться до своеобразного художественного образа в понимании и воспроизведении метафоры, сравнения, эпитета, отличающими его от остальных поэтов ЧСФР. Он перестроил структуру украинской поэзии ЧСФР на урбанистическую, поэзию на интеллектуальную и философскую, занимающую в чехо-словацком контексте равноценное место с современной чешской и словацкой поэзией.

Zusammenfassung

Michal ROMAN. *Die Poesie von Stepan Hostyňák*

In der Studie wird die poetische Entwicklung Stepan Hostyňáks, beginnend mit seinen ersten Versuchen bis hin zur Gegenwart, analysiert und bewertet. Diese Entwicklung war ein arbeitsreicher und origineller Weg, erfüllt von Versuchen und Entdeckungen, gekennzeichnet aber auch von Enttäuschungen und Mißerfolgen in Experimenten (z. B. ein Teil der Gedichte in den Sammlungen „Lyše dvoma očyma“ und „Virši“). S. Hostyňák hat sich zu einer hervorragenden künstlerischen Persönlichkeit emporgearbeitet und hat durch sein Schaffen bedeutend den tschecho-slowakischen literarischen Kontext bereichert. Er ist ein ukrainischer, tschecho-slowakischer Dichter, Humanist und

Demokrat, der sich um den Sieg des Guten, Schönen, der Gerechtigkeit, um die Harmonie zwischen dem Menschen und der Natur, um die Einheit des Geistes des Menschen und der Natur, um die Abschaffung des sozialen politischen und menschlichen Unheils bemüht.

S. Hostyňák hat einzigartige künstlerische Mittel, vor allem Metaphern, Epitheta, Parallelen u. a. entwickelt, die ihn von anderen Dichtern in der ČSFR unterscheiden. Er hat die Struktur der ukrainischen Poesie in der ČSFR umgebaut und sie in die urbanistische, intellektuelle und philosophische Poesie umgewandelt, die im tschecho-slowakischen Kontext mit der gegenwärtigen slowakischen und tschechischen Dichtung einen gleichwertigen Platz einnimmt.

ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКА ПРОЗА 20—40-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ПРИЧИНКИ ДО БІБЛІОГРАФІЇ

Богдана МАРЕЦЬ, *Пряшів*

ВСТУП

Історичні умови, в яких довелося працювати українським літераторам Східної Словаччини та теперішнього Радянського Закарпаття, що в роках між двома світовими війнами було частиною Чехословаччини, не були для їх літературної творчості сприятливими.

Після розпаду Австро-Угорщини увійшло Закарпаття, тодішня т. з. Підкарпатська Русь, у склад Чехословацької республіки як юридична автономна одиниця (Сент-Жерменська угода 1919 р.). Насильна чехізація українського населення Закарпаття та різні мовні та національні орієнтації ще комплікували національну свідомість населення, і все це гальмувало розвиток мови, культури та літератури краю.

Про культурне піднесення згадуваної території дбали товариства «Просвіта» та товариство ім. О. Духновича зі своїми центрами в Ужгороді та філіалами у Пряшеві. Мали вони свої видавництва, видавали газети та журнали, яких в той час нараховувалось більш як п'ять десятків, видавали календарі та альманахи («Вперед», «Свобода», «Нова свобода», «Українське слово», «Просвіта», «Науковий збірник Просвіти» тощо).

На розвиток прогресивної літератури Закарпаття, який проходив у складних умовах ідеологічної боротьби, впливала культура Радянського Союзу, культура чеська, словацька та угорська. Закарпатські літератори встановлювали контакти з передовими письменниками Чехословаччини та Угорщини. Репортажі чехословацьких письменників В. Кані, С. К. Неймана, Л. Новомеського, П. Їлемницького. Я. Понічана, А. Гартла, Я. Затлоукала, Й. Ірасека та зокрема І. Ольбрахта про Закарпаття, як і репортажі закордонних письменників, відкривали перед світом нелегкі умови життя в цій частині чехословацької території.

Хоча Східна Словаччина, де жило українське населення, входила, разом із Закарпаттям, в рамки однієї держави, її літературне життя відрізнялось від літературного життя Підкарпатської Русі. У своїх літературних стремліннях вона від закарпатців відставала. Основною причиною такого стану був факт, що духовним життям тут керувала церква, та під впливом прогресивних течій все ж таки в цьому кутку ЧСР поступово проходила демократизація життя та літературного процесу.

Якщо письменники Закарпаття мали змогу друкувати свої твори в періодичній пресі, у книжкових видавництвах, то літератори Пряшівщини друкувались майже виключно на сторінках церковних календарів та місцевої преси, навколо якої гуртувалось усе літературне життя. Лише твори декількох авторів появились в ужгородській пресі та видавництвах. Самостійних книжкових видань появилось у Пряшеві дуже мало і їх художня вартість була різна.

Мова українських письменників Східної Словаччини була далекою від літературної. Писалось тут переважно «язичієм» або зіпсованою російською мовою, у меншій мірі неправильною українською, що було великою перешкодою на шляху до якісної художньої літератури.

Згадуваний нами період літературного процесу українців ЧСР та його проблематика до цьо-

го часу не вивчена всебічно. Більше у цьому відношенні зроблено щодо літератури Закарпаття. Дослідження літературознавців дорадянського та радянського періодів не охоплюють літературний процес міжвоєнного періоду ґрунтовно. Це переважно праці оглядового характеру. Якщо про згадуваний літературний процес писали радянські дослідники, то вони взагалі не звертали увагу на літературне життя тодішньої Пряшівщини і продукцію її літераторів у цілому. Хоч вона була й скромною, все ж таки мала для населення певне значення, вплив на його розвиток і подальші літературні стремління.

Як уже згадувалось, у вивченні літератури 20—40-х років ХХ століття є білі місця. Великою перешкодою щодо її вивчення — і брак бібліографії. Єдина бібліографія — це «Загальна бібліографія Подкарпаття», яку уклали Микола Лелекач та Іван Гарайда (Ужгород, 1943, 151 с.). Вона неповна і важко її дістати. З літературних творів не охоплює майже нічого. Знайшли ми тут дані про два літературні альманахи («Трембіта», «Альманах Возрожденцев») та твір «Наш путь» О. Фаринича. Це і все щодо міжвоєнної літератури.

Вважаємо тому доцільним дати, хоч і не повний, бібліографічний огляд закарпатських та східнославацьких українських письменників, які брали участь у літературному процесі періоду між двома світовими війнами (враховуючи і період угорської окупації Закарпаття), із зосередженням на книжкові видання художньої прози, які дісталися нам в руки, або інформації про які дійшли до нас з інших джерел — з наукових робіт, старих газет, які давали списки видань тощо. У творів, з якими ми мали змогу познайомитись в ході роботи, наводимо для ближчої характеристики ширшу анотацію, ніж прийнято. Вона може стати у пригоді при подальшому вивченні літературного процесу, оскільки йдеться про тепер уже рідкісні публікації.

Бібліографія не претендує на повний образ тодішнього літературного життя, оскільки багато письменників-прозаїків публікувало свої твори на сторінках тодішньої преси, яка сьогодні вже бібліографічною цінністю і майже не можливо укомплектувати її. Крім того декотрі автори виходили і за кордоном.

Щодо перекладів закарпатоукраїнських письменників на чеську та словацьку мови, то в міжвоєнному періоді появились три книжкові видання: *Pozdravení Rusinů. Výbor z literatury podkarpatoruské 1920—1935*. Uspořádal a přeložil dr. Antonín Hartl. Podkarpatoruské nakladatelství v Bratislavě 1936, 182 s. Vydal Klub přátel Podkarpatské Rusi nákladem Podkarpatoruského nakladatelství (Josef Stejskal), Bratislava, jako druhý svazek edice *Náš východ*, kterou rediguje dr. Jaroslav Zatloukal. Obálku upravil Zdeněk Rossman. Vytiskla Novina v Bratislavě v říjnu 1936; Vasil Grendža-Donskij. *Ilko Lepej karpatský zbojník*. Z ukrajinského přeložili Vladimír Zajac a Štefan Obyšovský. *Meteor — Časopis napínavých dobrodružných a zábavných románov* roč. 1, č. 3. Prešov, 1. júla 1939, 29 s.; V. Grendža-Donskij. *Príhody Miša uličníka*. Rozprávky. Zozbieraná a upravená Vasil Grendža-Donskij. Přeložil Anton Prídavok. 15. svazok série *Knihy pre deti a mládež*, ktorú rediguje Marián Prídavok a vydáva Ján Horáček. Ilustroval Jožo Iľečko. Bratislava — Turčiansky Sv. Martin, 1943, 138 s.

Книжки видавались в Ужгороді, Мукачеві, Севлюші, Хусті, Пряшеві, Кошицях, Тячеві, Пряжі. На їхніх титульних сторінках читаємо: видавництво товариства «Просвіта» в Ужгороді, видання комітету Р. О. Красного креста, видавництво газети «Русский народный голос», серія «Дешева бібліотека» Юлія Фелдешія, видання Культурного отдела «Карпаторусский орел», бібліотека новинки «Пчілка», книжки «Русина», видання культурно-просветительного общества ім. А. Духновича, видання Подкарпатского общества наук (ПОН), издание Центральной канцелярии обороны веры в Ужгороде, издание газеты «Русское слово», накладом власним, накладом журналу «Наша земля», видавництво Товариства українських письменників і журналістів, Державне видавництво Прага, издание — «Русская земля», гуцульська бібліотека тощо. Письменники друкувались і за кордоном — в Харкові, Львові, Берліні, Таліні, Шумені.

Тематичний округ прозових творів був доста широкий. В розглядуваних творах зустрічаємось перш за все з темами побутовими — важке життя в наймах, визискування селянина лихварями, міжлюдські відносини, відносини в сім'ї, наслідки п'янства. Зустрічаємось в них із спогадами на дитинство, з моралізаторськими творами, з відтворенням патріотичних мотивів, із зображенням еміграції, капіталістичних відносин та їх наслідків у житті селян та робітників. Порушена тут і тема любові.

Та не лише письменники, твори яких появились самостійними виданнями, мають заслугу у розвитку літератури, яка нараховує ще багато імен. Їхні прозові твори, як уже згадувалось.

появлялись на сторінках періодичної преси, в колективних збірниках, календарях тощо, і сьогодні важко їх зібрати. Декотрі з цих письменників опублікували лише пару оповідань і замовкли, представники старшого покоління переважно перестали писати, інші стали після другої світової війни в більшій чи меншій мірі зганими письменниками. Їх талант вповні розвинувся аж після визволення. Згадаймо хоча б прізвища тих, що друкувалися в періодиці: Іван Байцура, А. Бокотей, С. Бринський, В. Бужорин, Іван Вавринчик, С. Варзалій, А. Джумурат, Ервін Владимир, Ірина Ількович, Марія Кабальок-Тисянська, Е. Калабишка, Іван Керча (псевдонім Тана Верховинка), Іван Кизак, Іван Киндя-Антков, І. Комлошій, Федір Лазорик, Іван Лизак, М. Лугош, Юрій Мейгеш, Петро Міговк, М. Мондок, Іван Мураній, Іван Новак, Михайло Парлаг, Андрій Патрус, В. Піпаш, І. Сабадош, Антоній Симков, Юрій Сірій, О. Сливка, І. Сможанський, Г. Соколович. Юрій Станинець, М. Тевельов, Михайло Томчаній, М. Ужанка, К. Феделеш, Василь Фенич, Е. Цомпелій, Іван Чендей, А. Чисарик, М. Щербей, М. Юрчакевич та інші.

Прізвища письменників подаємо у бібліографії так, як вони наведені у виданні. Де це можливо, там подаємо і псевдонім автора, роки його народження і смерті. Декотрі письменники писали і друкувалися під псевдонімами, і тому сьогодні важко встановити, кому вони належали.

Назви книг подаються сучасною українською або російською орфографією — в залежності від того, якою мовою письменники твори писали.

Авторів подаємо за азбукою а їхні твори за хронологією.

БІБЛІОГРАФІЯ

КОЛЕКТИВНІ ЗБІРНИКИ*

Трембіта. Альманах письменників Підкарпатської Русі. З 11. портретами авторів. Видання товариства «Просвіта» № 65. Друкарня «Унію». Ужгород, 1926, 100 с.

Вступне слово: Видавництво.

(О. Маркуш: «Оленка сватачкою» (с. 51—54), «Злочинець» (с. 55—59); І. Невицька: «До дому». Уривок з оповідання «Осінь» (с. 63—64); Андрій Ворон: «Пізно. . .» (с. 67—68); Дмитро Попович: «Дівочий сон» (с. 71—72); Олександр Полянський: «Рано» (с. 75—77); Лука Дем'ян: «Зрадник» (с. 81—82); Василь Гаджега: «Вишеград». Історична повість з XI віка (с. 85—99).

Альманах возрожденцев. Издательство о-ва карпаторусских студентов «Возрождения» в Праге. Редактор: Алексей А. Фаринич. Книгопечатня «Св. Николая» в Пряшеве. Прага, 1933, 100 с.

Вступ: Редактор. На пороге нового века. Фото: «Правление общества».

(Вергун Дмитрий Н.: «Митрюн безродный» (с. 5—12); Наживин Иван: «Сильнее слов. . .» (с. 14—19), «На границах Сибири» (с. 40—41); Ваврик Р. В.: «Доброволец» (с. 26—35); Буковский Ив. С.: «Беженцы» (с. 47—49); Горькоуст Семця: «Манцика» (с. 50—52).

Наши стремления. Альманах учеников Русской гимназии в Мукачево. Мукачево, июнь 1935.

Наши стремления. Альманах учеников Русской гимназии в Мукачево. Мукачево, март 1936.

Альманах підкарпатських українських письменників. Під редакцією А. Ворона та М. Храпка. Севлюш, 1936.

Альманах общества К. С. Возрождение. Knihtiskárna Frant. Chudomel, Praha — Hostivař, Pražská 7, 1936, 96 с.

* В колективних збірниках поміщені крім прозових теж поетичні твори. Тут наводимо авторів прозових творів та назви творів, які увійшли у даний збірник.

Настоящий «Альманах» составлен при ближайшем участии: И. Керчи, Р. Евреинова, Михаила Парлага, Ивана Шлепецкого, В. Добоша, Михаила Дубая, Ивана Русняка и А. Фаринича. Обложка работы худ. Вл. Шарпатакия. Иллюстрации Михаила Дубая, Вл. Шарпатакия. Фото: Правление ЦСКС в Ужгороде, 1936 г.; Правление ОКС «Возрождение» в Праге, 1935—36 уч. г.

(Фаринич Алексей: «В горах» (с. 3), «Купленный идеалист» (19—21); Керча И. Г.: «Жестокие сны» (с. 5—6); Парлаг Михаил Ив.: «Годованик» (с. 16—17); Флек: «Языковый вопрос» (с. 22—23); Богатович Онуфрий: «Радости сельского учителя. Картинки из жизни» (с. 34—35).

Живая струя. Стихи и проза. Сборник мукачевской литературной школы под редакцией ГИК-а. Мукачево, 1940, 63 с.

Печататель типография ЛАМ и Ко в Ужгороде — Иосиф Липот. За издание отвечает А. И. Бродий.

Вступ: ГИК. Мукачевская литературная школа.

(Лев Бездомный: «Марийка с фары» (с. 34—43); Варга М.: «Контрасты и действительность» (с. 43—44); Комлоший И. Ф.: «Мать» (с. 45—51), «В театре» (с. 52—55), «Роза» (с. 56—58); Мольнар В. И.: «Гдето там. . .» (с. 59—60).

Огоньки. Художественный сборник, составленный группой писателей. Издание комитета Р. О. Красного креста. Печататель типография ЛАМ и Ко в Ужгороде — Иосиф Липот. За издание отвечает: О. С. Лосиевская. Ужгород, декабр 1940.

В збірнику поміщені репродукції Б. Ерделі, І. Бокшая, А. Борецького, Т. Манайлова.

(Жуковский-Вольнский Г.: «Тайна зеленой палочки» (с. 12—18); Рушак Димитрий В.: «Человек» (с. 18—20); Балецкий Емельян: «Из цикла «Синия дали». 1. «Молодые дни», 2. «Первая любовь» (с. 21—24); Горянский В.: «Микроскоп» (с. 24—29).

Будет день. Сборник стихов и прозы членов хустской литературной школы под редакцией ГИК-а. Хуст, 1941, 64 с.

Вступительное слово проф. П. Линтур.

(Красин: «На меже» (с. 37—39), «Несчастье» (с. 40—41); Продан Петр: «Кров и хлеб» (с. 42—45), «Письмо из деревни». Отрывок (с. 46—47); Чендей Иван: «Три мертвеца» (с. 48—50), «Максим Сасин» (с. 50—52), «Любовь Ивана Лесника» (с. 53—54), «Убийство. . .» (с. 54—57), «Отрывок» (с. 57); Симулик М. В.: «Бедный мальчик» (с. 58—60); Босяк В.: «Во сне» (с. 61); Кемин М.: «Огни». (Подражание) (с. 62).

Накануне. Сборник стихов и прозы Ужгородской литературной школы. Библиотека современных русских писателей. Печататель Типография Юлия Фелдешия в Ужгороде. Ужгород, 1941, 103 с.

ГИК. Вступительное слово.

(Дунаев Т.: «Сентябрьские осколки» (с. 69—74); Лугош М. В.: «На полонине» (с. 75—83); Мирянин В. «Охота» (с. 84—88); Русак Юлий: «Неисправимый вор» (с. 89—100).

Шаги. Альманах Мукачевской литературной школы. За издание отвечает Евгений Данкулинец. Обложка и иллюстрации пригот. худ. Антоний Петер. Мукачево, 1941, 40 с.

Шаги. (Вступна стаття).

(Жупан И. «Порошки» (с. 4—12), «Сирени» (с. 39); Бездомный Лев: «Так они жили». (Из повести «Брат инженера») (с. 13—15); Хайнас В. В.: «Вечерницы» (Этюд) (с. 18—20); Комлоший И. Ф.: «Ботинки» (с. 25—29), «Возвращение» (с. 33—36).

Литературный альманах. Ужгород, 1943, 200 с. Материал собрал и проредактировал И. Г. Керча. За издание отвечает Андрей И. Бродий. Русинка обложки художницы Инны Ромберг. Книга отпечатана в типографии Лам акц. тов., арендатор «Русская печать» издательство книг и газет в Унгваре-Ужгороде.

(Жупан Иосиф: «Павлик» (с. 41—45), «Тени» (с. 45—51); Рушак Дим. В.: «В сумраке дня» (с. 52—57); Молнар Михаил: «В метричном отделении» (с. 58—65); И. Р.: «Мера» (Отрывок

из повести «Ярь») (с. 66—75); Русак Юлий: «Митро и вол» (с. 76—82); Ивашина П.: «В Америку» (с. 83—96); Таня Верховинка: «Три сказки о вечно дорогом». (Из дневника) (с. 97—101); Боржавин Василий: «Песня о доле» (с. 102); Горемыка В.: «На селе» (с. 103—109); Грабарь В.: «Полунощный иерей. (Семейное предание) (с. 110—111), «У потока» (с. 112—115); Вершинский М.: «Хацос» (с. 116—118); Козик М. В.: «Ночной сторож» (с. 119—128); Лошак С.: «Лесовик». Посвящается Михаилу В. Лугошу (с. 129—139); Комлоший Иван: «Под березкой» (с. 140—144); Дунаев Г. Ж.: «В Киеве над Днепром. . .» (с. 145—149); Чепинец Василий: «Иван Дуб-Калина» (с. 150—176); Попадюк Юр: «Перед грозой» (с. 177—179); Горский И.: «Нераска-янные» (с. 180—185); Молнар Василий: «Герой» (с. 186—188); Попович Мих.: «Без заглавия» (с. 189—192).

Перед сходом. (Коллективний збірник художніх творів). 1943.

* * *

БАЛЕЦЬКИЙ Омелян (1919—1981)

Вербный трепет. Библиотека «Содружество» № 2. Издание газеты «Русский народный голос». Типография «Школьной помощи». Ужгород, 1936, 48 с.

Збірка поезії та прози. Містить оповідання: *«Бродяги»*, *«Любовь больных»*, *«Маня»*, *«Цирковка»*, *«Боженка»*, *«Счастье»*.

«Бродяги». Нічне місто осінньою порою, де в протиставленні нічного веселого життя в барах змальована доля вісімнадцятилітнього сільського хлопця Дмитра, який голодний і обірваний тиняється нічними вулицями. Голод змушує його вкрасти у єврея дві булки. Лише з трудом знаходить він роботу в пекарні і цілу зиму розносить печиво по місті. Та весною тягне його в гори, на волю. Одного весняного дня, продаючи булки, зустрічається з батьком, і вони разом подаються в мандрівку.

«Любовь больных» повне суму та любові двох молодих людей оповідання. З розповіді героїні, сільської вчительки Олени довідуємось, що вона пристрасно любить свого управителя Василя, який хворіє туберкульозом і лікується в Татрах. Олена заразиться від Василя, і коли той весною повертається додому, Олена вмирає. Василь від жалю кінчає самогубством на могилі милій.

«Маня» — картинка зустрічі автора з молодою дівчиною Манею, яка їздить зі своїми батьками з каруселем по селах.

«Цирковка» заводить читача в карпатські гори весною. Пастух Максим зустрічає молоду пастушку-сироту, яку прийняв до себе лісничий. Молоді покохались. Одного дня вбиває лісничого розбійник. Дівчина залишається сама і змушена йти в місто за роботою, щоб не померти з голоду. Максим про її відхід нічого не знає. В місті стає пастушка Єва служанкою в багатого єврея Вайса, та після довгих мук втікає від нього. Зима. На вулиці зустрічає Єва знайому, яка їй допоможе знайти працю в цирку. Вона їздить по селах з одним «фокусником». Весною приїжджають в Кошиці, звідти їдуть на Підкарпатську Русь. Єва виснажена таким життям, нещаслива. В Мукачеві зустрічається з Максимом, залишає цирк і йде з милим у Сваляву.

«Боженка» змальовує життя студентів — їх день проведений на курорті з дівчатами.

«Счастье» розповідає про молоду вчительку, яка приходить у місто, щоб тут побути на вечоринці з товаришкою. Чекає товаришку на вулиці, але та не приходить. Вчителька роздивляється вітрини магазинів і вислухає розмову хлопчика з матір'ю. Хлопчик просить в нами купити йому малого Миколая. Хлоп'я відмовляється і від хліба, аби тільки одержати різдв'яний подарунок. Мати м'якне, рахує гроші, та губить одну монету. Вчителька купує малому Юрчикові Миколая-іграшку.

БІРЧАК Володимир (1881—1948)

Василько Ростиславич. Исторична повість з XI віку в двох томах. Вид. «Українське слово». Берлін, 1923.

БОБУЛЬСЬКИЙ Антоній (псевдонім: Дідо Микула) (1877—?)

Немилосердная царевна Ксения. «Дешевая библиотека» (далі: ДБ) № 1. Издание Юлия Фелдешия, Ужгород*.

Ведьма или проклятая девушка. «ДБ» № 2, Ужгород.

Тайная крыпта. «ДБ» № 3, Ужгород.

Паршивка. «ДБ» № 4, Ужгород.

Сын Люцифера. «ДБ» № 5, Ужгород.

Спаситель села. «ДБ» № 6, Ужгород.

Чорна Рука. «ДБ» № 7, Ужгород.

Иоани Витязь. «ДБ» № 8, Ужгород.

Чортовский мост. «ДБ» № 9, Ужгород.

Ицик Барух. «ДБ» № 10, Ужгород.

Два неприятели. «ДБ» № 11, Ужгород.

Ужасный сон. «ДБ» № 12, Ужгород.

Хата в лесе. «ДБ» № 13, Ужгород.

Людоед. «ДБ» № 14, Ужгород.

Блудящий Голландец. «ДБ» № 15, Ужгород.

Кораблекрушение. «ДБ» № 16, Ужгород.

Али Баба. «ДБ» № 17, Ужгород.

Страшилище села. «ДБ» № 18, Ужгород.

Искры. «ДБ» № 19, Ужгород.

Таинства магии. «ДБ» № 20, Ужгород.

Военные события Давида Шраппеля и Ивана Певчука. Первая часть. Издание Культурного отдела общества «Карпаторусский орел». Книгопечатня Юлия Фелдешия. Ужгород, 1924, 144 с.

* Книжки «Дешеві бібліотеки» видавав А. Бобульський під псевдонімом Дідо Микула. Опрацьовував у них пригодницькі та детективні сюжети, переробляв різні легенди і друкував їх мовою та стилем, зрозумілим народу. Художня вартість їх невисока, та між народом були книжки для розваги цієї бібліотеки дуже поширеними. «Дешева бібліотека» — це 22 книжечки А. Бобульського. Автора попросив їх написати видавець Ю. Фелдешій, щоб народ мав що читати. Кожен з титулів, крім номерів 21 та 22, нараховує 32 сторінки. Друком виходили вони десь у 20-х роках. Судимо так тому, що тільки два видання серії датовані роками виходу — 1925 та 1926.

Книгу ілюстрував професор Ужгородської гімназії Йосип Бокшай. Більший за обсягом твір автора. Гумористична книга, в якій описані пригоди воєнних друзів — жиди Шрапнеля та Івана Півчука, — пари боягузів, як учасників першої світової війни. Один з розділів книжки був надрукований у перекладі на чеську мову в збірнику «Pozdravení Rusínů» (Svatý večer. Z knihy «Vojenské zkušenosti Davida Šrapnela a Ivana Pivčuka», s. 81—83).

Вечный жид Агасверий. «ДБ» № 21, Ужгород, 1925, 24 с.

Русская свадьба или свадебны речи про сватов (старостов) и дружбов и свадебны песни. «ДБ» № 22. Книгопечатня Юлія Фелдешія. Ужгород. 1926, 48 с.
Предисловие. Составитель.

Великий сонник. Книгопечатня Юлія Фелдешія. Ужгород, 1926.

Сирота Миша. Роман. Книгопечатня Ю. Фелдешія. Ужгород, 1931, 156 с.

Пригодницький роман багатий на події, повний руху, фантастичних пригод та їх щасливої розв'язки. Написаний без розділів, без будь-якого відмежування тексту.

Сирота Миша живе у тітки, яка його недолюблює. Хлопець вже змалку вірить у те, що стане славною людиною. Одного разу забирає знесиленого працюю Мишу полковник Худинський, син землероба з Верховини, і, довідавшись про його важке та нерадівне життя, везе хлопця у лікарню в місто. Тут починається нове життя сироти, повне пригод. Полковник та його сім'я ставляться до хлопця мов до рідного сина.

Після вилікування посилає полковник 14-літнього Мишу в свою палату в Англію — в місто Оксфільд. Через якийсь час приїздить туди й сім'я Худинських і приймає Мишу за свого сина замість сина Карла, який трагічно загинув. Миша здає екзамени на атестат зрілості. Теж хоче стати офіцером. Діти стали дорослими — Анна, донька Худинського — стала лікарем, Миша — командиром. Він перебрав місце свого названого батька в Арабії, яка була англійською колонією. Жителі Арабії бунтуються, бажують свободи.

В місті Бенсай часто зникають жінки й дівчата. Миша рішає викрити цю справу. Союзника знаходить в рабині Жанці, без допомоги якої не довів би діло до щасливого кінця. Жанка стає його дружиною а він — майором.

БОРОВСЬКИЙ М.

Оповідання з природи. Бібліотека новинки «Пчілка» № 19. Друкарня акц. т-ва «Уніо». Ужгород, 1926, 32 с.

Сім оповідань для дітей: «*Наші найменші приятелі*», «*Перша невдача*», «*Заслужена кара*», «*Рослини-хижаки*», «*Плач квіток*», «*Життя є боротьба*», «*Нещастні жаби*». Автор в них вказує на те, як мають діти поводитись у природі, чим допомагають маленькі комашки людям, яку користь приносять людині звірята, різні рослини. Людина виступає у творах як цар природи, найрозумніша тварина на світі і повинна користатися благами природи для поліпшення свого життя. Автор тут згадує і великого науковця Дарвіна, який вчив, що життя — це боротьба за існування. Людина повинна в цій боротьбі використовувати свій розум, волю та силу.

ВЕРХОВИНСЬКИЙ Георгій

Юрко Русин и его ввучка. Рассказ. Безплатное приложение к журналу «Карпатский свет». Издание культурно-просветительного общества им. А. Духновича в Ужгороде. Ужгород, 1928, 24 с.

Історичне оповідання. У 1936 р. було в перекладі на чеську мову надруковане в антології «Pozdravení Rusínů», с. 139—144.

Опрацьована в ньому романтична опришківська тематика. Розповідь веде від першої особи 22-річний студент медичного факультету в Празі — Іван. В душі патріотизму, любові до народу

та до науки виховав його родич, ужгородський вчитель. Іван іде до свого вуйка-патріота, батькового брата, який жив довгі роки в Америці. Вуйковим незабутнім другом у школі був сам О. Павлович. Дорогою до вуйка довідується Іван про Юрка Русина. Вуйко розповість Іванові про нього більше.

У 1863 році обрав народ Юрка нотарем, та він відмовився. Люди обурилися проти нового нотаря, і Юрка забирають жандарми. Юркова дружина помирає під час родів і маленьку донечку залишає сиротою. Весною вбиває якийсь розбійник нотаря Силадія. Одного дня, коли у вуйкових батьків побував на відвідинах сам О. Духнович, приходить до них теж Юрко Русин — за порадою. Він рішив мститись за кривди народу, тому втік з в'язниці. Духнович пропонує йому йти на матушку-Русь. Юрко навідає ще доньку, яка уже замужня, а через пару днів покидає її хату. Восени знаходять Юрка мертвого в лісі. Внучка Юрка Русина, — Тереза, — залишається сама, бо батько трагічно гине а мати пішла у світ. Приймає її за свою бездітний вуйко Івана. Іван нічого не знає про долю Терези і вважає її своєю двоюрідною сестрою. Закохавшись в неї, довідується усе про її життя. Іван дає біля каменя, де перед роками знайшли мертве тіло Юрка Русина, Терезі клятву, що буде вірним руському народу.

ВОЛОШИН Августин (1874—1946)

Спомини. Книжки «Русина» № 10. Ужгород, 1923.

Люби своє. (Практична наука о вихованню народного духа, в формі оповідання). Видання товариства «Просвіта» в Ужгороді № 69. Друкарня акційного т-ва «Унію» в Ужгороді. Ужгород, 1927, 19 с.

ВОРОН Андрій (псевдоніми: Сигма, Крук) (1901—?)

Гуцульська помста. Видання Підкарпатського общества наук (далі: ПОН). Ужгород, 1944, 88 с.

Оповідання: «Гуцульська помста», «Місячник», «Дівоча любов», «Боршош», «Іванова жура», «Буря», «Карти», «Перший крок до життя», «Найдене щастя», «Попадина керниця».

Збірник оповідань відкривається вступною статтю «Андрій Ворон як письменник», під яку підписалась Редакція. Це — літературно-критична стаття про творчість письменника. Закінчується висновком, що А. Ворон належить до передових письменників-прозаїків.

«Гуцульська помста». Оповідання взяте із життя двох сусідів-гуцулів, які жили мирно і дружно. Та доходить до сварки між їхніми жінками, пізніше між ними двома — задля жінок, й усе кінчається трагічно. Сусід вбиває сусіда. Злим порадником у цьому випадку є ще й горілка.

«Місячник» та «Дівоча любов» — оповідання, присвячені темі кохання, хоч інколи це й кохання задля маєтку та грошей.

«Боршош» — сповідь жебрака Боршоша зі своїх поганих вчинків у молодості, за які він тепер покараний — став бродягою. Помирає від холоду — замерзає на дорозі у сусіднє село.

«Іванова жура» відкриває життя героя Івана, якого батько примусив задля майна женитись на негарній Марійці. Зразу після весілля він покидає дружину і йде на роботу у фабрику. Додому приходиться рідко. Аж народження сина щось ламає в ньому. Покохає його а через нього і Марію, та тепер вона байдужа до Івана. Син захворіє і помирає. Його смерть зближує подружжя. Марія прощає йому, а Іванове серце наперекір суму загорить радістю та надією.

«Буря». Герой оповідання — інвалід Юра Крекотюк, в якого велика сім'я. Одержав він дозвіл стинати дерева в лісі і сплавляти їх. Позичає гроші в жида, наймає робітників, та коли ті сплавляють дерево, починає буря, вода рве греблі й усе пропадає. Помирає і сам Юра, коли бачить те нещастя.

«Карти». В однойменному оповіданні вони стають причиною смерті героя Івана. Дітей нема чим нагодувати, тому Іван жене продати свою одну корову. Добре її продасть і поїздом повертає додому. Тут починає грати карти і програє усі вторговані гроші. Другого дня знаходять люди Івана з розбитою головою — сам заподіяв собі смерть.

«Перший крок до життя» — спогади автора на дитинство. Згадує він на щасливі дні, прожиті вдома на селі. Хоча не завжди були вони радісні, все ж таки було в них повно поезії та краси життя і природи. Монах радить героєвим батькам дати його на науку в монастир. Хлопцеві туди не дуже хочеться йти. Не може уявити життя на селі без себе. Та коли батько одержує вістку про прийняття сина на навчання в монастир, хлопець змушений зробити свій перший крок у життя — вирушити пішки у дорогу до Марія-Повчі.

«Настине щастя». Героїня оповідання — типовий представник старшої генерації сільських людей, яких важкі життєві умови навчили дати собі раду у всякій ситуації. В селі прозвали її відьмою. Одного разу Настя відмовляє допомогти старостовій донці Анці, яка дуже гуляла, і тепер не хоче нести наслідки своєї поведінки — породити дитину. Анцю знаходять мертву і з її смерті обвинувачують Настю. Та для старої жінки кінчається усе щасливо. Сільська акушерка признає, що заподіяла Анцину смерть, і Настю пускають з в'язниці.

«Попадина крениця» — останнє оповідання збірки. Мова в ньому — про любов Василька, Довбушевого ватажка, до попаді Юстини. Вони тайком сходяться, та зраджує їх жид Шпіндель з метою дістати від панотця гроші за свою службу. Одного разу, коли Василько зустрічається з Юстиною біля криниці, панотець вбиває рушницею свою дружину, а наосліп вистрелена куля Василька приносить смерть панотцю. З того часу і почали люди називати цю криницю попадиною.

Два оповідання А. Ворона в перекладі на чеську мову друкувались в альманаху «Pozdravení Rusinů» (Marijka pastýřkou, с. 151 — 158; Vyhánějí Vasilka, с. 159—162).

ГАДЖЕГА Юлій (псевдонім: Русак Юлій)

Вещий сов. Издание общества «Карпаторусский орел». Друкарня ЛАМ акц. т-во. Ужгород, 1937, 64 с.

Фото автора. Демко Михаил: Предисловие.

Збірка оповідань. Містить: «Рождественския воспоминания», «Ничтожныя истории», «Елка у «фамилиаша» Мигалья», «Сон библиомана», «О книге», «Диякския истории», «Неизвестный знакомый», «Печальная дама», «Вещий сон».

Оповідання являють собою спогади на дитинство, на забави дітей, студентські роки, різдво на селі. Тут різного характеру роздуми, перекази снів, частий в них мотив похоронів. Усі вони написані у формі розповіді автора.

Грешница и другие рассказы. Издание чч. 46—47 Центральной канцелярии обороны веры в Ужгороде при ответственности каноника и редактора Александра Ю. Илницкаго, яко управителя канцелярии. Друкарня ЛАМ акц. т-во. Ужгород, 1937, 158 с.

Оповідання: «Грешница», «Христа ради юридивый», «Иосиф от Аримафеи», «В небе заключенный брак», «Что такое: «Гроб отверст гортань их, языки своими лицаху?», «Легенда о плакучем оливковом дереве», «Легенда о св. Иосифе», «Скала», «Мартин арендатор», «Благородная месьть», «Сон переселенца», «Память переселенца», «Баба и 12 месяцев», «Последнее желание» та Литературныя записки. (Послесловие). Автор.

Збірка оповідань релігійного характеру. Декотрі з них опрацьовані за старими легендами з чужих мов — німецької, румунської, англійської та норвезької.

Прогулки. (Рассказы). Библиотека современных угрорусских писателей. Издание газеты «Русское слово». Печатано в экспозитуре мадь. кор. державной типографии. Ужгород, 1941, 64 с.

Предисловие. Оповідання: «В предместьи Вены», «Ужин Мишки», «Глупья слезы», «Сторожевые огни», «Овчар и панчук», «Воронья история», «Искатель сокровища», «Сумасшедшая жена», «Воробыня история», «Счастье Юры Куцурры», «Лягливый монах», «Чудо с Василием Капустой», «Крестonosный человек», «Честный подлец», «Отрывкы из дневники холостого», «Разбитая скрипка рыдает», «Чудак».

Натуралістичні зарисовки, вихоплені з життя бездомних, надломлених людей.

ГЕНДЕР Іван (псевдонім: Суходольський Іван)

Петро Грибуняк. Маковицька повість із 1848—49 гг. 1-оє издание. Книгопечатня «Св. Николая» в Пряшеве. Пряшев, 1936, 125 с.

Передмова автора: «К читателям».

В повісті описані революційні події 1848—1849 років на Маковиці. Революція приносить зміни у життя людей одного маковицького села названого Гутки, що розташоване між Бардієвом та Свидником. Село має дати чотирьох мужчин у народну оборону, між якими повинен бути теж Петро Грибуняк. Він — сирота, служить в одного селянина і в селі поважають його за чесність, мудрість та відданість руському народу. Село виступає проти того, щоб Петро йшов воювати. Петра хоче позбутися головним чином писар, який задумав вловити для себе доньку рихтаря Параску, що кохає Петра. Писарю при цьому допомагає дружина корчмаря Гершка — Рухля. Вона всякими вигадками та наклепами хоче розлучити молодих людей. Та жителі села розумні, тому всі вчинки, якими Рухля хотіла пошкодити Петру, обертаються проти неї самої.

Петро відходить у війну добровольцем. Параска вірно чекає його. Від тітки Кресценції довідується, що вона — Петрова мати, що родом вони з Росії і називаються Ярославські. На Маковицю загнала їх біда. Тут між народом укріплюють вони руськість. Вірять у допомогу руського царя руському народу під Маковицею.

Чоловіки-дезертири повертаються у село. Петро став у війську уже гусарем. Одного разу передає Парасці привіт від Петра дезертир, що ховається у лісі. Параска пізніше довідується, що це був Адольф Добрянський, політичний діяч, який воює за визволення руського народу з-під ярма поневолювачів і всю надію покладає на Росію. Мріє про свободу усього краю в її рамках.

Параска захворіє душевно. Своєю вірністю Петру перемагає матір, яка не хотіла прийняти Петра за зятя. Вона видужає і одного разу стає, завдяки тітці Кресценції, свідком тайних похоронів двоюрідного Петрового брата. Тітка їй скаже, що робиться уже все потрібне для переселення Параски та її батьків у Росію, звідки вони теж родом. Кресценція пророкує, що на місці, де тепер могила російського воїна, виникне колись військовий цвинтар. Прийдуть внуки — російські герої, освящать цю землю своєю кров'ю, і виникне тут Підкарпатська Русь.

ГОРНЯК Микола (псевдонім: Коля Лаборчанин)

Сатарая бль. Издатель: Георгий Миллий. Книгопечатня «Новина». Кошицы, 1935, 78 с.

Фото автора. Чотирнадцять різних за тематикою оповідань. Вступ: Издатель. Евгений Недзельский: О молодом романтике Коле Лаборчанине. (Стаття).

«Убийство». В оповіданні передає автор розповідь свого діда про Андрія Петрика, який дістав від графа за вірні служби кусок землі. Андрій збудував на ній хатину і спокійно зажив. Справедливий старий граф часто навідувався до Андрія. Одного разу приходиться зі своїм сином, який тут грається з дітьми. Між дітворою доходить до бійки. Андрій ставить винуватого молодого графа перед суд справедливого батька. Молодий панич рішає Андрію помститися. Коли після смерті батька одержує в спадщину все його майно, доведе Андрія до того, що той стає жебраком. Андрій переконаний, що краще померти усій сім'ї, як поволі гинути з голоду. Косою вбиває жінку та дітей а сам вішається. Граф приказує спалити Андрієву хату і тішитись, що його помста здійснилась. Та покараний і граф. На балі зломив собі ногу, що залишило в нього наслідки на все життя.

«В чужине». Оповідання повне патріотичних почуттів. Його дія відбувається в сербському містечку, де студенти-карпатороси згадують свій рідний край.

«Грешиница» — оповідання про Настю, чоловік якої загинув на італійському фронті. Вона страждає, та коли в село приходить австрійський полк, Настя закохується в одного із солдатів. Через якийсь час полк відходить, а Настя породить сина. Після війни хоче вийти за одного парубка, та його батьки проти. Настя породить сина і парубкові, маля вб'є і похоронить. З того часу починає волочитись за чужими чоловіками. Коли за допомоги зілля хоче позбутися дальшої дитини, сама помирає.

«*Правдивий сон*». Тема оповідання — туга за рідним краєм і повернення в нього після довгих років полону в Росії. Митро Калиняк захворів у полоні тифом та видужав, і разом з товаришем повертається додому. На кордоні їх зловлять і посадять у тюрму. Ця вістка рознеслась по околиці, і за Митром приходять його дружина з трьома синами. Один з них — депутат парламенту, другий — окружний начальник, а третій — професор гімназії. Калиняка звільнюють з в'язниці.

«*Три улыбки любви*». Оповідання датоване 21. XII. 1931 р. Автор згадує в ньому зустріч із землячкою — молодою вчителькою, що живе в Сербії. Побувши в неї та її матері декілька днів у гостях, повертає додому в Карпати, куди його серце тягне.

«*Без родини*». В чужині помирає друг автора, який своєю неморальною поведінкою спричинив горе багатьом людям.

«*Будильник*». Весела усмішка. Бабуся, в якій поселився капітан, що прийшов у село з воїнами на літні вправи, будить свого гостя будильником — когутом, оскільки справжнього будильника в неї не має. І веселий капітан приходиться вчасно на вправи.

«*Несчастливая судьба*». Під заголовком наведена примітка автора: «Этот рассказ посвящаю детям, родители которых чрезмерно любят алкоголь». В оповіданні якраз горілка стала причиною смерті дівчини Параски. Параска любить Петра, та батьки обіцяють її п'яниці Степану. Мати спочатку проти, але під впливом горілки погоджується і вона з весіллям доньки. Параска від жалю помирає. Петро, бачачи свою кохану мертвою, хоче теж покінчити зі своїм життям, та люди спасають його.

«*Старая бль*». Останнє оповідання збірки, за яким вона названа. Розповідає про невинно засудженого вчителя. Обвинувачений він з бунтування народу проти урядової сили государства. Після п'яти років ув'язнення втікає вчитель з тюрми в Росію і після війни повертається в рідне село. Тут не застане уже нікого зі своїх рідних. Дружина померла, сини загинули у війні або рукою мадярських жандармів.

Над Ляборцем. (?), 1936.

ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ Василь (1897—1974)

Оповідання з карпатських полонин. Видання товариства «Просвіта» № 20. Ужгород, 1926, 64 с.

Воли та медведі. Казка. Харків, 1927, 32 с.

Маленький оленник. Казка. Харків, 1927, 32 с.

Оповідання з карпатських полонин. Державне видавництво України. Харків, 1928, 43 с.

Оповідання для дітей про природу та звірів. «Як воли ведмедя вбили», «Олень у дзвінниці», «Суддя на кабані», «Як ведмедиха вбила жандара», «Маленький оленник», «Як чоловік кинув ведмедем з оборозу», «Як вівчар з ведмедем бився», «Циган і вовк», «Як ведмідь ліз на дерево», «Як ото ми йшли на дики свині», «Як ми били оси», «Ловець, що ніколи нічого не вбив». Ілюстрована.

На зустріч волі. Збірка оповідань з часів революції 1918—19 р. та інші. Накладом журналу «Наша земля». Ужгород, 1928, 138 + 18 с.

З портретом автора.

Оповідання: «За брошурами», «Перші демонстранти», «Як задзвонять дзвони. . .», «Herr Oberleutnant Halacsók», «Делегація під ворожими штиками», «Обеззброєння повертаючих із фронту мадярів», «Від Ясіня до Сигота», «Нема «патронів!»

В окремих оповіданнях збірки зображені революційні події, які відбулися на Гуцульщині в 1918—1919 роках — повстання народу, його бажання приєднатись до України, придушення повстання в краї та запанування румунів.

Покрив туман співучі ріки. . . (Збірка оповідань). З портретом автора. Накладом журналу «Наша земля». В кн.: На зустріч волі. Ужгород, 1928, 18 с.

Оповідання: «*Покрив туман співучі ріки*», «*Оля*», «*Бунт у твердині*».
Зі збірки було перекладено на чеську мову оповідання «*Od Jasině do Sihoti*» (*Pozdravení Rusínů*, с. 163—175).

На зустріч волі. Оповідання з повсталецьких часів 1918—1919. (Гуцульська республіка). Видавництво т-ва українських письменників і журналістів в Ужгороді. Ужгород, 1930, 160 с.

Лько Липей, карпатський розбійник. Повість. «Українська бібліотека» № 48. Видавець Іван Тиркот. Обгортка рисунку Едварда Козака. Львів, 1936, 128 с.

Фото автора. Передмова. Вступна стаття: Нова закарпатська українська література. В. Гренджа-Донський. Повість була перекладена на словацьку мову (див. «Вступ»).

В повісті порушені соціальні питання і поданий образ опришка, що виступив проти соціальної несправедливості. Герой став жертвою капіталістичних відносин і рішив йти шляхом особистої помсти.

Петро Петрович. Історична повість. Видавництво товариства українських письменників і журналістів в Ужгороді № 3. Типографія «Вікторія». Обгортка Б. Єфремова. Ужгород, 1937, 184 с.

Історична повість, в якій в романтичному дусі зображені події початку XIV століття, що відбулися в Угорщині, складовою частиною якої було Закарпаття.

Феодал Петро Петрович Петенько, його брат Лука та їх вихователь-порадник, старий чернець о. Василій борються за віру і національні права закарпатоукраїнського населення. Разом з ними ведуть народ до боротьби проти угорського короля Карла Роберта полковник Ростислав, сотник Пазуханич та інші. Боротьба до останньої каплі крові за свій рідний край, за прилучення його до Галицько-Волинської держави, кінчається поразкою Петра Петровича. Цілим твором проходить ідея єдності боротьби.

Підкарпатські казки. «Державне видавництво» Прага, 1937, 160 с.

ДЕМ'ЯН Лука (1894—1968)

Чорт на весіллію. Оповідання із життя верховинців. Видання товариства «Просвіта». Ужгород, 1920, 39 с.

В збірнику «*Pozdravení Rusínů*» був поміщений уривок з оповідання («*Před svatbou*», с. 59—62).

Відьма. Оповідання. Видання товариства «Просвіта» № 41. Друкарня акц. тов. «Унію» в Ужгороді. Ужгород, 1924, 19 с.

В перекладі на чеську мову вийшло у збірнику «*Pozdravení. . .*», с. 63—67.

Оповідання «*Чорт на весіллі*» та «*Відьма*» написані за мотивами народних вірувань. Їхні сюжети фантастичні.

Із села. Оповідання. Народна бібліотека № 17. Видання ПОН. Ужгород, 1943, 64 с.

Оповідання збірки охоплюють життя та душевний стан бідного верховинського селянина. Всіх їх у збірці вісім: «*Чоботята*», «*Лісничий*», «*Олень*», «*Чиє сіно?*», «*За долею*», «*Холера*», «*Той, щез би*» та «*Ворожилі*».

ДЕХТЕРЕВ Алексей (псевдонім: Инок Алексей)

Смерть игрушки. Рассказы из жизни детей. Шумен, 1929.

С детьми эмиграции. Очерки. Шумен, 1932.

Розовый дом. Рассказы из жизни детей. Шумен, 1933.

Белый крик. Ужгород, 1936.

Волчата. Ужгород, 1937.

Медвежата. Ужгород, 1937.

Лесная быль. Ужгород, 1937.

Сокровище неоцененное. Ужгород, 1937.

С Богом в путь! Ужгород, 1938.

Преображение жизни. Таллин, 1939.

Маленькие эмигранты. Рассказы. (?), (?).

Без неба. Новела. (?), (?).

Газдыня Анна. Карпаторусский рассказ. Премиован на литературном конкурсе О-ва имени Александра Духновича в Ужгороде. Типография «Виктория». Ужгород, 1939, 18 с.

Дія оповідання відбувається в малому верховинському селі. Живе тут сім'я бідного газди Мігалья Рішка, в якого хвора жінка і семеро дітей. Жили вони просто. Поки була мати здорова, усе легко переносилось, та з її хворобою життя посумнішало. Чоловік ходить понурий, бо передчуває лихо, замовк діточий спів. Прийшла зима. Анна знає, що наближається її кінець. Пригадує своє життя і доходить до висновку, що, хоч бідна, все ж таки була щасливою. Її життя пройшло в спокою та радості. Одинока турбота в неї на душі — як впорається чоловік з дітьми? Анна радить чоловікові, щоб після її смерті взяв у хату Паланю, бо вона буде доброю матір'ю її дітям. Анна помирає так просто і спокійно, як жила. Через рік проходить автор повз Мігалів двір, на якому негарна Паланя розвішує білизну. З хати доносяться радісні голоси. Наперекір усій вбогості тут знову запанував мир, спокій і радість.

ЖИДОВИЧ Тиберий (1918 — ?)

На лужках жнут. Библиотека «Содружество» № 3. Типография «Школьной помощи». Ужгород, 1936, 47 с.

Фото автора та коротка біографічна довідка про нього.

Збірка шести оповідань. Жанрові зарисовки, в яких відбиті окремі життєві явища — любов молодих людей, робочий день селянина, важке життя у минулому, еміграція, студентські роки.

«Летний вечерок». Зображення зустрічі молодого столяра Івана з Ксенею. Задум хлопця продати хату та переселитись у місто вмить зникає, коли Іван збагне, що дівчина його кохає.

«На лужках жнут» — картина гарячого літнього дня. Люди трудяться, обідають, знову беруться за роботу. Під час обідньої перерви розповідає старий Василь дітям про давні часи — про пана Силадія, в якого люди важко працювали. Та коли прийшла війна і почалася революція, пан утік. Люди розібрали його майно, хату спалили і почували себе вільними.

«Пашераки идут». Два чеські «фінанси» стережуть на румунському кордоні за контрабандистами. Їх увагу привертають два хлопці з коровами, і вони з ними ганяються. Тим часом на іншому місці переходить кордон група контрабандистів з чередою корів без будь-яких перешкод.

«За хлебом». В оповіданні порушена тема еміграції. Бідний селянин Продан переселяється із сім'єю в Югославію, де надіється на легше життя. Йдуть туди й інші односельчани. Село з ними прощається піснею «Я русин был. . .».

«Кладбище оживает» — образ старенького Гаврила та його дружини, які йдуть на могилу своєї одинокої доньки, що померла на холеру.

Дія останнього оповідання збірки відбувається в поїзді. Автор — молодий студент — знайомиться дорогою в Прагу з дівчиною-студенткою і закохається в неї. В Празі вони прощаються і вже більш ніколи в житті не зустрілись.

ІВАНЧОВ Федір (1916)

Под соломенной стрехой. Библиотека «Содружество» № 6. Издание газеты «Русский народный голос». Ужгород, 1938, 38 с.

Фото автора та коротка довідка про нього.

Збірка оповідань, які відображають життя тогочасного села. Вони соціально і гумористично забарвлені. Темі оповідань: жіночі сплетні («*Прилетели сороки*»), сварки між сусідами («*Смирились*»), забобони та наука («*Как поссорились кумовья*»), потреба науки між народом для його вищого культурного рівня («*Дискуссия*»), шкільництво («*Инспекция*»).

Серед творів збірки виділяється своїм гумором оповідання «*Газета*». Куратор Мастиголовка розходиться зі своїм другом, старостою села Юром Вертиголовком із-за виборів. Під впливом старости відвертаються від нього й інші селяни. Іванові Мастиголовці залишилися вірними шість товаришів. Всі разом вони вирішили, що зі столичного міста Ужгорода замовлять газету, аби були обізнані з політичними справами. Коли нарешті одержують газету, починають її спільно читати. Тут виявляється, що ні один з них порядно читати не вміє. З гірко-тяжко прочитаного ніхто нічого не зрозумів. Спільно доходять до висновку, що «політика — то панское гунцство». На тому мудрі газди розходяться додому.

КАЛАБИШКА Еміліян

Каролина. Оповідання. Власним накладом. Ужгород, 1938.

КОЗИК Михаил

Наука и труд все перемогут. Рассказ. Издание «Русская земля». Ужгород, 1921, 31 с.

Катря Потькохвостова (или Земной бог). Правдивая картина из подкарпатского верховинского быта. Издание автора. Типография «Школьной помощи». Ужгород, 1930, 24 с.

Чорт винен. Рассказ из верховинской жизни. Издание издательского дружества «Русская земля». Ужгород, 1933, 16 с.

Оповідання характеризує гумор. Зображені в ньому сім'ї Данила Волошина та Василя Масичкіна. Господарі часто заглядають у корчму до Мошка і проводять тут вечори. Хотять повинчати своїх дітей. Одного разу, йдучи з корчми, заблувають, і Василь заїде спати до Данила, де його знаходить жінка. Баби поб'ються і подають справу в суд. Тут усю вину звалюють на чорта — він то винен у всьому. Сім'ї помиряться. Другим разом зайшли у корчму жінки, коли повертались з міста з покупками. Напилися і заблукали з возом. І в тому винуватий знову — чорт.

Переклад на чеську мову в кн.: «Pozdravení Rusínů» («Čert vinen!») Povědky z vrchovinského života, с. 121—124).

Темна вода в облацех воздушных. Рассказ. Издание «Русского народного голоса». Ужгород, 1935, 29 с.

Живой покойник. Повесть. Издание автора. Русская народная библиотека № 7. Ужгород, 1935, 77 с.

Пригодницьке оповідання з післявоєнного життя.

Переклад на чеську мову вийшов у збірнику «Pozdravení Rusínů». (Poslední kapitola povídky «Živoj pokojnik»), с. 125—126).

КОМЛОШИЙ Иван (1920)

Серенькие люди. Книжечка рассказов. (?), 1942, (?).

КУЛЬЧИЦЬКИЙ В.

Паленка — загуба. Оповідання з життя народного на Підкарпатській Русі. Мукачєво, 1924, 15 с.

КУЧЕЧКА Петро

Найденная медаль. Рассказы. Издание автора. Книгопечатня «Св. Николая» в Пряшеве. Пряшев, 1936, 112 с.

Пьещак Иван, Дубай Павел. Предисловие.

«Найденная медаль». Оповідання про судьбу малого Миколки, незаконного сина військово-полоненого російського офіцера Сергія і сільської жінки Марії. Мати сина ненавидить, і хлопець дуже страдає. Одного разу знаходить він дома медаль і ховає її як одну пам'ятку на свого батька. Мати хоче вийти заміж, та син її на перешкоді і хоче його позбутися. Коли Миколка про це довідається, втікає від матері. Після якогось часу заводить його судьба в Прагу, де працює кельнером. Тут зустрічається зі своїм батьком Сергієм, якого обставини теж привели в Прагу. Сергій запрошує сина жити разом з ним та його дружиною, і всі троє їдуть у Радянський Союз, де Миколка поступає в Московський технічний університет. Не забуває він свого роду і гордиться тим, що він русин.

«Мсть». В оповіданні зображено сільського старосту Федора, який мстить Марії за те, що перед роками не пішла за нього заміж. Вбиває її чоловіка і всякими вигадками забирає в неї майно. Та під кінець усі нечесні діла Федора виходять на поверхню, і він кінчає своє життя самогубством.

«Цветок свидетелем» — сумна історія, де син із-за маєтку вбиває свого батька. Вбивство тут теж покаране. Син збожеволіє в тюрмі, і, хоча з неї втекти, гине. Залишається матір, яка усе своє подальше життя страдає тому, що погано виховала сина.

ЛИЗАК Іван

Сборник казочок для наших діточок. Ужгород, 1934, 16 с.

ЛУГОШ Михаил В.

В скаутском лагере. Рассказы. Издание газеты «Русский народный голос» № 12. Ужгород, 1937, 42 с.

МАРКУШ Александр (псевдонім: Дід Марко) (1891—1971)

Виміряли землю і інші оповідання. Накладом Робітничої академії в Ужгороді № 3. Ужгород, 1925.

Сім оповідань.

Перекладені на чеську мову і поміщені у збірнику «Pozdravení Rusůň» були оповідання: «Vy-těřovali půdu» (с. 84—90), «Panské hlouposti» (с. 91—95), «Kdo pustil snižku» (с. 96—102), «Pro kačenu» (с. 103—107), «Romantika» (с. 108—120).

Казки. Накладом газети «Наш рідний край» № 1. (?), 1923, 62 с.

Вісім казок написаних О. Маркушем.

Ірину засватали і інші оповідання. Народна бібліотека № 1. Видання ПОН. Ужгород, 1941, 64 с.

Оповідання: «Ірину засватали», «Чудо», «Ради честі села», «Баламута із заяцями», «Старі вояки. . .».

Ірину засватали і інші оповідання. Друге видання. Ужгород, 1942.

Юлиня. Повість. Народна бібліотека № 14. Видання ПОН. Ужгород, 1942, 79 с.

Пригоди Вовчка Товчка. Видання ПОН. Ужгород, 1942, 72 с.

Коровку гнали та інші оповідання. Народна бібліотека № 21. Видання ПОН. Ужгород, 1943, 77 с.

Оповідання: «Коровку гнали», «Дараба розбилася», «Овчарі», «Біда і без неї», «Заробок», «Побратими», «В тяжком подозрінню», «Доля і недоля», «Федорова служба».

Пригоди Вовчка Товчка. Частина II і III. Діточа бібліотека № 9, 11. Видання ПОН. Ужгород, 1944, 64 с., 68 с.

Пригоди Вовчка Товчка видав О. Маркуш під псевдонімом Дід Марко.

МИГОВК Петро (псевдонім: Соломонович Петро) (1899 — ?)

Малі люди. Оповідання. Народна бібліотека № 7. Видання ПОН. Ужгород, 1941, 63 с.

У перекладі на чеську мову вийшло оповідання «Umění smlouvat» («Pozdravení Rusínů», с. 129—131).

МОНДОК Миколай

Християнські оповідання. Ужгород, 1928, (?).

МУРАНІЙ Іван (псевдонім: Бростяник)

Оповідання і байки. Народна бібліотека № 2. Видання ПОН. Ужгород, 1941, (?).

Давні дяки та інші оповідання. Народна бібліотека № 23. Видання ПОН. Ужгород, 1943, 63 с.

НЕВИЦЬКА Ірина (1886—1965)

Правда побідила. Історичний роман. Накладом власним. Ужгород, 1923, 446 с.

Роман І. Невицької з початків християнства є взагалі першою спробою великого роману в історії Закарпаття. Не був він оригінальним романом. Авторка наслідує твір Г. Сенкевича «Quo vadis?». Запозичає в нього дію, колорит доби та головні історичні постаті. Роман написаний у релігійно-дидактичному плані й авторці розходить не про образ стику античної та християнської культури, а про самотню перемогу християнства. Мета роману — довести потребу організованої боротьби, яка веде до перемоги меншості над більшістю.

Уривок з роману у перекладі на чеську мову увійшов у альманах «Pozdravení Rusínů» (Smrt Neronova.) Конєс románu «Pravda zvítězila» (с. 68—70).

Дарунок. (Зв'язок повістей). Пряшів, 1929, 88 с.

«Дарунок» — однойменне оповідання поділене на дві частини. Перша з них — картина з життя дітей. Андрійко б'ється з паничем Мирончом. Вони миряться, і в знак дружби дає панич Андрієві іграшку — рушницю. Товаришують вони аж до парубоцьких років. Потім йдуть разом і на війну. Тут Андрій покладе за товариша життя, щоб його спасти.

Частина оповідання перекладена на чеську мову («Pozdravení Rusínů»: «Dárek» (Úryvek), с. 74—77).

«Буря». Гриця привалив у лісі дуб, і він помирає. Під час бурі біжить його мала донечка Катруся попросити священика, щоб прийшов батька висповідати. Дружина Гриця цинічна жінка. Покидає його в останні хвилини його життя і відходить зі своїм любовником. Разом вони задумали пограбувати жида і попа. Мала Катруся біжить в село попередити людей і таким чином спасає їхнє майно.

«Подорож». В оповіданні змальована зустріч молодої вчительки з інженером, який їй допо-

магає добратись із станції в село. Дорогою вони захоронять дитину, яка топиться. Приходять до батьків інженера, який до вчительки закохався. Опісля продовжує вчителька в дорозі і, прощаючись з інженером, каже, що вона вже заручена. Так він знайшов і зразу ж загубив своє щастя.

НЕДЗЕЛЬСКИЙ Евгений

Народные рассказы. Ужгород, 1930.

Оповідання: «*Марфа Родионовна отошла*», «*Михайла ждущий, путешественный*».

«*Марфа Родионовна отошла*». В оповіданні зображене життя та доля жінки-матері. Героїня втратила чоловіка. Одне з її дітей, — сімрічний Вася відходить зі старшим братом в Архангельськ, де відвідує школу. Восени приходять за ним мати. Поступово відвідує усіх своїх дітей, які порозходились світом, і помирає.

«*Михайла ждущий, путешественный*». Михайло веде продати коней на ярмарок. Обдурює його циган і коней в нього забирає. З того часу його Михайло шукає, щоб помститися. Одного разу заночують цигани біля Михайлового села. Михайло вбиває вилами доньку старости, гадаючи, що це циган, якого шукав.

ПАНЬКО Семен (1920—1976)

Мой путь. (Стихи и проза). Библиотека современных угрорусских писателей. Ужгород, 1941, 62 с.

Десять прозових зарисовок.

ПІПАШ Василь

Дві зірки та інші оповідання. Гуцульська бібліотека № 1. Тячово, 1942, 32 с.

ПОЛЯНСЬКИЙ Олександр (1890 — ?)

Оповідання ловця. Видання товариства «Просвіта». Книгопечатня «Свобода» в Ужгороді. Ужгород, 1925, 52 с.

Збірник ілюстрований. Містить оповідання: «*Лови на цапа*», «*Лови на медведя*», «*Кабан*», «*Лисиця*», «*Заяць*», «*Од Хуста до Волового*», «*Старий пикляк*», «*Риболовство в літі і в зимі*».

Пригоди мисливця, в яких простою і популярною формою описує автор життя звірів та мисливські пригоди з Підкарпатської Русі.

ПОПОВ Олександр

У нас и другие рассказы. Мукачево, 1922, (?).

Оповідання з військового життя.

В Карпатах и другие рассказы из карпаторусской жизни. Мукачево, 1923.

Оповідання повні понурої атмосфери, натуралізму та страшних сцен.

«*В Карпатах*» — оповідання з трагічним кінцем батька і сина. Вони йдуть в ліс ловити звірів, щоб помінати їх за горілку, бо наближається різдво. Син та батько в лісі гинуть — роздирають їх вовки.

«*Драма в лесу*». У творі змальована розбещеність панів. Управитель маєтків бігає за жінками. Волочить за молодою Машею. Вона одного разу взимку втікає перед управителем в ліс. Той ганяється за нею, мов за звірем. Маша заводить його вглиб лісу, сама звідти вибирається на дорогу, а управитель в лісі замерзає.

«*Греху добавилось, и беды не избавилось*». Михайло Данканич вбиває жандарма та одного урядника, які прийшли в село вибирати податки. Сам потім вішається, не бачачи виходу зі сво-

го положення. Стихийний протест героя кінчається його смертю. Автор тут подає дуже натуралістичний, аж жакхливий образ Михайлового кінця.

Обкрадання селян жидами («*В корчме*»), переслідування людей за прогресивні ідеї, війна («*Отец Михаил*»), несправедливість судових властей («*Чертовая яма*») — теми дальших оповідань збірки. Всі опрацьовані дуже натуралістично.

ПОПОВИЧ Дмитро (1899 — ?)

Адам і інші оповідання. Діточа бібліотека № 6. Видання ПОН. Ужгород, 1943, 52 с.

Із життя. (Оповідання). Народна бібліотека № 22. Видання ПОН. Ужгород, 1943, 69 с.

Будователі храмів. Діточа бібліотека № 10. Видання ПОН. Ужгород, 1944, 127 с.

ПОТУШНЯК Федір (псевдоніми: Пасічник Ф., Вільшинський Ф., Бергівський Т.) (1910—1960)

Земля. Оповідання. Видавництво «Колос». Ужгород, 1938.

Оповідання. Народна бібліотека № 10. Видання ПОН, Ужгород, 1942, 64 с.

Оповідання: «*Бабина стежка*», «*Своя кров*», «*Чудо*», «*Така*», «*Гришник*», «*Право на життя*», «*Чужі люди*».

Гріх та інші оповідання. Народна бібліотека № 30. Видання ПОН. Ужгород, 1944, 92 с.
Дванадцять оповідань.

РУЩАК Димитрій (1910 — ?)

Домашніє люди. Бібліотека «Содружество» № 4. Ужгород, 1937, 44 с.

Збірка оповідань: «*Глушков камень*», «*Крестоноши*», «*Босорканя*», «*Золото горит*», «*Победа*», «*Весенняя воды*», «*Мельничек*», «*Папороть цветет*», «*О себе*».

Твори повні відьом, повір'я, сумної долі сиріт.

СІРИЙ Юрій

Чужі ростини. Видала новинка «Пчолка» в Ужгороді. Ужгород, 1926, 12 с.

Оповідання про чужокрайні дерева з їх ілюстраціями.

СЛИВКА А. (псевдонім Слимак А.)

Фармазон и вечирки. Картины из жизни Верховины. Дешева библиотека. Видання газети «Русская земля». Ужгород, 1922, 24 с.

Под солон'яною стріхою. Оповідання. Народна бібліотека № 19. Видання ПОН. Ужгород, 1943, 64 с.

Збірка містить твори: «*Розлука*», «*Помста*», «*Полаин роман*», «*Отдячився*», «*Нерви*», «*Вітер*», «*17 Б*».

СТАНИНЕЦЬ Юрій (псевдонім: Станчук Юра) (1906)

Подарунок. Оповідання. Народна бібліотека № 9. Видання ПОН. Ужгород, 1941, 92 с.

Назви творів: «*Чиста правда*», «*Червона йонатанка*», «*Трагедія*», «*Тестамент*», «*Подарунок*», «*Посередники мира*», «*Нечистое*».

Юра Чорний. Повість. Народна бібліотека № 26. Видання ПОН. Ужгород, 1943, 168 с.

ТЫБЛЕВИЧ Лев

Стихотворения и сельские рассказы. Дешевая библиотека. Видання газети «Русская земля». Ужгород, 1922, 22 с.

УЖАНКА М.

Филі серця та інші оповідання. Видання ПОН. Ужгород, 1944 (?), 96 с.

ФАРИНИЧ Алексей (псевдоніми: Альоша Маковичанин, Лешко Маковичанин, Кум Лешко Маковичанин) (1911—1991)

Стальная роза. Издание автора. Типография «Виктория». Ужгород, 1934, 32 с.

Повість з життя маковицької інтелігенції.

Перша світова війна. Учитель Ванця, русин, тепер австрійський офіцер, задумав знищити кулемети, щоб не попали в руки ворога. Вдома його чекає дружина Анцика з донькою Ольгицею. Війна кінчає. Анцика розпочала роман з військовополоненим російським солдатом Антоном. Люди в селі нічого не знають про їхні відносини. Анцика завагітніла, та позбулася дитинки. Після того вона починає вільно поводитись. Живе далі з Антоном, та їздить і до капітана полку. Тут несподівано повертається додому Ванця. Але його дружині це не на перешкоді. Далі їздить в місто гуляти з капітаном. Ванця мовчки терпить, та одного разу рішає вбити дружину і себе, але опам'ятається. Коли Анцика приїздить вночі додому, не пускає її в хату. Ранком вона викрадає в чоловіка доньку і їде до своїх батьків.

Покалічене війною життя людей прирівнює Ванця до знищеного дула автомата, яке нагадує залізну розу, символ організованого зла.

ЧЕРКАСЕНКО Спиридон (1876 — ?)

Загорода — нагорода. Оповідання для молодіжи. Ужгород, 1924, 79 с.

ЮРЧАКЕВИЧ М.

На ледниках. (?), 1934, (?).

В Альпах. Издание автора. Типография Школьной помощи. Ужгород, 1937, 71 с.

КРИТИЧНА ЛІТЕРАТУРА*

БІРЧАК Володимир

Літературні стремління Підкарпатської Русі. Ужгород, 1921 та 1937 рр.

* В бібліографії критичної літератури наводимо лише важливіші роботи — книжкові видання і статті. Крім тут згадуваних авторів у 20—40-х роках нашого століття про літературний процес писали: Г. Геровський, В. Бобровець, Н. Гнатюк, Д. Вергун, В. Гренджа-Донський, А. Животко, А. Крук, М. Лелекач, О. Маркуш, І. Панькевич, А. Попов, Ф. Потушняк, Ю. Станинець та інші. Появлялись теж критичні статті без наведення автора або підписані тільки ініціалами, які нам не вдалося розтлумачити.

Після 1945 року почалося систематичніше вивчення літератури Закарпаття та Східної Словаччини. Окремі питання української літератури Чехословаччини та Закарпаття міжвоєнного періоду досліджують: Ю. Балега, І. Вишневський, Н. Копистянська, П. Лінтур, П. Лісовий, В. Микитась, М. Мольнар, М. Роман, О. Рудловчак, Т. Чумак та інші.

Літературна творчість Закарпаття в р. 1919—1929. Нові шляхи, Львів, 1929, с. 91—96.

Огляд літератури Підкарпатської Русі по перевороті. Підкарпатська Русь, XII-XIII. Ужгород, 1936, с. 14—40.

Dnešní stav podkarpatské literatury. Podkarpatská Rus, Bratislava, 1936, с. 193—202.

ГАРТЛІ АНТОНІН

Kulturní život osvobozené Podkarpatské Rusi. Praha, 1924.

Literární obrození podkarpatských Rusínů v letech 1920—1930. Praha, 1930.

Čeští spisovatelé a Podkarpatská Rus. Rozhledy, 1933.

Přehled literárního hnutí na Podkarpatské Rusi. Podkarpatská Rus, Bratislava, 1936, с. 181—187.

Podkarpatská Rus v české literatuře. Podkarpatská Rus, Bratislava, 1936, с. 208—209.

Взгляд на современное состояние подкарпаторусской литературы. Карпаторусское слово, V, № 4 і дальші. Ужгород, 1937.

НЕДЗЕЛЬСКИЙ Евгений

Десять лет карпаторусской литературы. Центральная Европа. Прага, 1929, № 12—13; Карпаторусские достижения. Мукачево, 1930, с. 117—121; Slovenské pohľady, Martin, 1929 (XLV), s. 503—506.

Очерк карпаторусской литературы. Ужгород, 1932.

Современная карпаторусская литература. Центральная Европа (?).

О молодом романтике Коле Лаборчанине. В зб.: Ладорчанин Коля. Старая быль. Кошицы, 1935.

Литературная и издательская деятельность на Подкарпатской Руси после переворота. Подкарпатская Русь за годы 1919—1936, с. 131—136, Ужгород, 1936.

Nová karpatoruská beletria. Podkarpatská Rus, Bratislava, 1936, s. 187—192.

Karpatoruská literatúra po prevrate. Slovenské pohľady. Časopis pre literatúru a umenie, roč. 53, 1937, č. 10, s. 530—541.

Критические заметки о творчестве Ф. Потушняка. Русское слово, Ужгород, 1924, с. 42—47.

ТІХИ Франтішек

Písemnictví na Podkarpatské Rusi. (Pohled z ptačí perspektívy). In: Podkarpatská Rus, Praha, 1923, s. 151—159.

Podkarpatské písemnictví v dvojím zrcadle. Slovanský přehled, Praha, 1926, (XVIII), s. 340—350.

První podkarpatoruský umělecký projev literární. В кн.: Науковий збірник тов. «Просвіти». Ужгород, 1938.

ФЕДОР Павел

Очерки карпаторусской литературы со второй половины XIX столетия. Ужгород, 1929.

* * *

БАЛЕГА Юрій

Література Закарпаття двадцятих-тридцятих років XX століття. Радянський письменник, Київ, 1962.

Художні відкриття чи правда хакту? Вид-во «Карпати», Ужгород, 1969.

ВИШНЕВСЬКИЙ Іван

Закарпатские новеллисты. Львів, 1960.

Традиції та сучасність. Львів, 1963.

МИКИТАСЬ Василь

Ф. М. Потушняк. Літературно-критичний нарис. Закарпатське обласне книжково-газетне видавництво, Ужгород, 1961.

МОЛЬНАР Михайло

Василь Гренджа-Донський. В кн.: Науковий збірник МУК у Свиднику. СПВ — ВУЛ Пряшів, 1969, № 4, кн. 1, с. 370—378.

Зустрічі культур. (Розділ: З української літератури Чехословаччини). СПВ — ВУЛ Пряшів, 1980.

ПОП Василь

Струмки великої ріки. Ужгород, 1961.

На шляху до реалізму. Радянське літературознавство, 1965, 11, с. 13—23.

РУДЛОВЧАК Олена

Літературні стремління українців Східної Словаччини у 20—30-х роках нашого століття. В зб.: Жовтень і українська культура. Пряшів, 1968, с. 145—171.

Біля джерел сучасності. Розвідки, статті, нариси. СПВ—ВУЛ, Пряшів, 1981.
(Див.: окремі статті).

Resumé

Bohdana MARECOVÁ. *Zakarpatskoukrajinská próza 20.—40. rokov 20. storočia. Doplnky k bibliografii*

Jadro príspevku tvorí bibliografia knižnej produkcie zakarpatskoukrajinskej prózy, ktorá vyšla v 20.—40. rokoch nášho storočia (počas prvej ČSR). U diel, s ktorými sa autorka mala možnosť pracovne oboznámiť, je uvedená aj ich anotácia.

Bibliografia neodráža celkový obraz vtedajšieho literárneho života, nakoľko veľa spisovateľov uverejňovalo svoje práce na stránkach vtedajších periodík, ktoré sa už dnes stali bibliografickou vzácnosťou a nedajú sa skompletizovať.

Резюме

Богдана МАРЕЦОВА. *Закарпатоукраїнська проза 20—40-х років ХХ века. Дополнення к бібліографії*

Ядром статті являється бібліографія книжних видань закарпатоукраїнської прози, вихідних в 20—40-х роках нашого століття (т. є. в роки першої ЧСР). Те произведения, с которыми автор имела возможность ближе прознакомиться, дополнены аннотацией.

Бібліографія не отражает исчерпывающую картину положения в литературе того времени, так как многие авторы того времени печатали свои произведения на страницах периодических изданий, ставших в наши дни библиографической редкостью, и их комплектизация не представляется возможной.

Zusammenfassung

Bohdana MARECOVÁ. *Die transkarpatoukrainische Prosa der 20er — 40er Jahre des 20. Jahrhunderts. Ein Anhang zur Bibliographie*

Den Kern der Arbeit stellt die Bibliographie der publizierten Bücher der transkarpatoukrainischen Prosa dar, die in den 20er bis 40er Jahren unseres Jahrhunderts (während des sog. ersten ČSR) herausgegeben wurden. Die Werke, bei denen die Autorin die Möglichkeit hatte, sie näher kennenzulernen, sind mit einer Annotation versehen.

Die Bibliographie kann nicht ein einheitliches Bild des damaligen literarischen Lebens anbieten, da viele Schriftsteller ihre Arbeiten auf den Seiten verschiedener Periodika publizierten, die heute schon zu einer bibliographischen Seltenheit zählen und nicht mehr komplettierbar sind.

ВІД КЛАСИКИ ДО СУЧАСНОСТІ (СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ ВІДНОСИНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД)

Іван ЯЦКАНИН, *Пряшів*

Надійшов час, щоб з нових позицій розглянути й рівень словацько-українських літературних зв'язків. Якщо сьогодні думаємо, говоримо і робимо перші кроки до того, щоб поставити окремі літературні твори і роль окремих письменників у літературному процесі на своє місце, яке їм справді належить, на нашу думку, така ж практика повинна застосуватись і щодо переоцінки літературних відносин, тут маємо на думці і рівень художнього перекладу. Правда, у цьому випадку не йдеться лише про підбір творів, або концепцію популяризації української літератури, але також про загальний погляд на українську літературу як з боку читацької громадськості, але зокрема з боку словацької літературної критики та словацької літературної громади взагалі.

Нашим намаганням буде розглянути словацько-українські літературні зв'язки у післявоєнний період. Насамперед хочеться показати оці зв'язки по відношенню до української класики. Робимо це тому, щоб підкреслити потребу нових підходів до класики.

Коріння сучасних словацько-українських літературних зв'язків сягає у далеке минуле. Близькість ідеалів, мовна та навіть психологічна близькість обох народів, а врешті-решт і географічна близькість — усе це сприяло розвиткові взаємозв'язків. Правда, оці моменти могли навіть атмосферу ідеального стану. На відносинах негативно позначився вплив русофільства і слов'янофільства. Але початком нашого століття приходить у словацьку літературу вже також генерація, яка почала розбивати оті тенденції. Робимо цей відступ для цього, щоб зрозуміти певні перипетії, якими повинна була пройти українська література, аж поки дісталась до словацького читача.

Наші міркування розпочнемо поширенням творів Тараса Григоровича Шевченка на Словаччині. Ґрунтовно цим займався чехо-словацький україніст Михайло Мольнар у своїх статтях та монографіях¹. У зв'язку з пропаґацією творів Т. Г. Шевченка на Словаччині було задумано видати вибрані твори у трьох томах. Досі вийшли два². Про художній рівень цих перекладів було вже написано і сказано багато критичних слів, а то не лише з боку чехословацьких критиків, але й критичні зауваження літературної критики України³. Тут зараз хочеться сказати й таке, що в сучасному, може, треба зробити певні корективи до цих строгих суджень. Оскільки треба взяти в увагу період, коли було переклад зроблено, стан тодішньої словацької україністики, а

¹ Михайло Мольнар. Тарас Шевченко у чехів і словаків. Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури, Пряшів, 1961. Михайло Мольнар. Словаки і українці. СПВ—ВУЛ, Пряшів, 1965. Михайло Мольнар. Зустрічі культур. СПВ—ВУЛ, Пряшів, 1980.

² Taras Ševčenko. Dmy moje. . . Preložil Julo Kokavec. SVKL, Bratislava 1959.

³ Taras Ševčenko. Struny srdca. Preložili J. Kokavec, I. Gallo, M. Kováčik. SVKL, Bratislava 1962.

⁴ В. І. Шевчук. Сучасні українсько-чехословацькі літературні зв'язки 1945—1960. В-во АН УРСР, Київ — 1963.

ще більше — врахувати перекладацький потенціал у той час на Словаччині щодо української мови. Але і наперекір тому можна сміливо сказати, що словацький читач ще чекає на ознайомлення з творчістю Тараса Григоровича Шевченка, яка своїм загальнолюдським змістом близька і словакам. Прикладом може служити репрезентативне чеське вибране з творчості Т. Г. Шевченка у перекладі Ярослава Кабічека⁴.

Трохи інша ситуація щодо творчості Івана Франка. Із задуманого п'ятитомного вибраного вийшли три томи⁵. Пізніше у різних словацьких видавництвах появились дальші твори І. Франка⁶. Аж у 1979 році словацький читач знайомиться компактніше з поезією Івана Франка⁷. Хочеться, щоб словацький читач в наш час по-новому прочитав, наприклад, коротку прозу Івана Яковича Франка. Отаке бажання торкається і дальших авторів української дожовтневої літератури. Якщо у 1954 році у перекладі Е. Б. Штефана вийшло вибране оповідань, новел Михайла Коцюбинського, то на дальше їх книжкове видання було треба чекати двадцять сім років⁸.

Це можна сказати і про творчість Ольги Кобилянської⁹, коротка проза якої своїми художніми цінностями заслуговує уваги словацької перекладної літератури. Перше книжкове вибране творів Василя Стефаника на Словаччині появилось аж у 1976 році¹⁰. Чи не слід по-новому підійти і до творчості Лесі Українки? Словацьке видання з 1965 року навряд чи сповнює усі передумови зрозуміти велич таланту поетеси¹¹.

Щоб мати повнішу уяву про інтерес словацької перекладної літератури до української класики, треба сказати, що тут і твори Панаса Мирного, Марка Вовчка, Гната Хоткевича¹².

Оцей короткий огляд словацького зацікавлення українською дожовтневою літературою, яку ми на інших місцях цього виступу називали українською класичною літературою, свідчить про це, що у 50-х роках були спроби створити певну концепцію її перекладу, але пізніше оцей задум було здійснено лише частково. Останнім часом все залежало від ентузіазму та ініціативи перекладача.

⁴ Taras Ševčenko. Bílé mraky, černá mračna. Přeložil Jaroslav Kabíček. Československý spisovatel, Praha 1977.

⁵ Ivan Franko. Obrázky z Haliča. Preklad z ukrajinčiny Marta Ličková, Pavol Ličko, Karol Rypáček. SVKL, Bratislava 1956.

Ivan Franko. Boryslav sa smeje. Preložili z ukrajinčiny E. B. Štefan a Marta Ličková. SVKL, Bratislava 1958.

Ivan Franko. Piliere spoločnosti. — Na krížnych cestách. Preložila Marta Ličková. SVKL, Bratislava 1959.

⁶ Ivan Franko. Ukradnuté šťastie. Preložil Fero Novohradčan. Osveta, Martin 1958.

Ivan Franko. Zachar Berkut. Preložila Ľudmila Pikulová. Mladé letá, Bratislava 1973.

⁷ Ivan Franko. Prečo sa nikdy neusmeješ. Preložili Ján Zambor a Marián Heveši. Tatran, Bratislava 1979.

⁸ Mychajlo Kocjubynskij. Poviedky. Z ukr. orig. preložil E. B. Štefan. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1954.

Mychajlo Mychajlovyč Kociubynskij. Tiene zabudnutých predkov. Z ukrajinského originálu preložil Juraj Andričík. Tatran, Bratislava 1981.

⁹ Oľha Kobyľanská. V nedeľu ráno. Preložila Marta Lešná. Mladé letá, Bratislava 1965.

Oľha Kobyľanská. Kráľovná. Preložila Viera Švenková. 2. vydanie. Smena, Bratislava 1978.

¹⁰ Vasyľ Stefanyk. Chýr. Z ukrajinského originálu preložil Juraj Andričík. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1976.

¹¹ Lesia Ukrajinka. Sedem strún. Z ukrajinského originálu preložil Július Kokavec. SVKL, Bratislava 1965.

¹² Panas Myrnyj. Pobehlica. Preložila Marta Ličková. SVKL, Bratislava 1960.

Panas Myrnyj. Premrhaná sila. Preložil Andrej Pestremenko. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1978.

Marko Vovčok. Živá duša. Preložila Viera Dovinová. SPVK, Bratislava 1958.

Marko Vovčok. Marusia. Preložila Zora Jesenská. Mladé letá, Bratislava 1964.

Hnat Choťkevč. Kamenné srdce. Preložil Juraj Andričík. Mladá fronta, Naše vojsko, Smena, Bratislava 1981.

Перебудова і гласність внесли певні корективи до переоцінки української класичної літератури. Йдеться про імена і твори, без яких наша література була б вбогіша. Це означає, що знову появились імена і твори, які б не мали уникнути і словацькій перекладній літературі. Приділяти увагу класичній літературі означає — наблизитись до коренів сучасної української літератури. Це вже покликання не тільки перекладачів, але й українців на Словаччині.

У післявоєнний період словацько-українські літературні взаємини вступили у новий етап свого розвитку. Правда, не всі видання заслуговують однакової уваги і не стали однаково помітним явищем у літературних відносинах. Як зазначає Михайло Мольнар у книзі «Словаки і українці»: «Траплялося, за давньою звичкою, що книга виходила, а читачі її не знали, що йдеться про українського автора. Такий стан тривав приблизно до 1955 року». Ці моменти ще більш виразніші, коли говорити про українську радянську літературу. Українська література неоднократно у словацькій читацькій громадськості ототожнювалась з російською літературою. Без перебільшення можна сказати, що словаки не вбачали у цьому ніякої різниці. Цю думку аж ніяк не намагалась розбивати і тодішня словацька літературна критика. Чому доходило до такого підбору творів для перекладу? Не нам судити, не нам шукати винуватих, але й тут треба поставити все на своє місце. Не без вини і самітня українська радянська літературна думка того часу, коли доходило до перекручень художніх вартостей і критеріїв художності. Ці «критерії» у 50-х роках домінували і в словацькій літературній критиці і тим самим стали реальними і в тодішній словацькій літературній продукції.

І хоч першим післявоєнним словацьким перекладом з української радянської літератури був прозовий твір «Професор Буйко» Якова Баша¹³, все ж таки хочеться насамперед поговорити про українську радянську поезію, і що з неї доходило до словацького читача.

У 60-х роках появилсь вибране з творчості Володимира Сосюри¹⁴. У той час, до речі, це явище триває і до нині, підбір і взагалі художній смак залежав від того, наскільки усі ці компоненти оволодів перекладач. Ми ведемо розмову про книжкові видання, бо поетичні твори українських радянських літераторів появлялись також на сторінках словацької преси. Як не дивно, але даліше книжкове видання української радянської поезії появилсь аж у 1971 році, саме тоді вийшло вибране поезії Івана Драча¹⁵.

На початку 70-х років появилась на Словаччині нова перекладацька зміна, яку репрезентують такі імена — Юрай Андрічік, Ян Замбор, Маріян Гевеші, але й група сучасних словацьких поетів (Фелдек, Кондрот, Маєрнік). Наприклад, Ян Замбор разом із Маріяном Гевеші представили словацькому читачеві поезію Павла Тичини¹⁶. Правда, показали вони Тичину не «хрестоматійно», але як поета справді сучасного, модерного. Не перебільшимо, коли скажемо, що словацьке видання поезії Тичини вказує на те, як по-новому прочитати його поезію, як по-новому зрозуміти її.

Не можна говорити про сучасну українську поезію, не згадавши творчість Богдана Ігора Антонича. Це прекрасно зрозумів словацький поет Любомір Фелдек. І так у його майстерному перекладі появилсь вибране з творчості Богдана Ігора Антонича під назвою «Зачарований поганин»¹⁷. У своїх «Примітках перекладача» Любомір Фелдек написав: «Гадаю, що з Антоничем входить у словацьку мову й літературну свідомість цінність досі жива, яка без проблем зуміє такою зостатись і завтра, і що той «зачарований поганин», котрий собі, всупереч Горацію та Пушкіну, «лиш крихкий пам'ятник воздвиг», належить до тих імпульсів, які завше нам по-

¹³ Jakiv Baš. Profesor Bujko. Z ukr. orig. prel. Ján Fedák. Prešov 1947.

¹⁴ Volodymyr Sosiura. Tak nikto neľubil. Z ukr. orig. prel. Július Kokavec. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1962.

¹⁵ Ivan Drač. Divokvet. Preložil Ján Majerník za jazykovej spolupráce Márie Rudlovčákovej. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1971.

¹⁶ Pavlo Tyčyna. Zlatý hláhol. Z ukrajinských originálov vybrali a preložili Marián Heveši a Ján Zambor. Tatran, Bratislava 1974.

¹⁷ Bohdan Ihor Antonyč. Očarený pohan. Preložil Lubomír Feldek. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1976.

трібні при вивільненні словацької поетичної дикції з її традиційних поганих звичок, із псевдофілософської стурбованості — одне слово, з реверенди»¹⁸.

Велику роль у той час при поглибленні словацько-українських літературних відносин відіграє кошицьке «Східнославацьке видавництво». У серії «Липа» почали виходити твори російських, українських та білоруських авторів. Тут у 1979 році появилось вибране поезії Максима Рильського¹⁹. А все ж таки ми повинні з певним докором констатувати, що й вибране Максима Рильського німо пройшло мимо словацької літературної критики художнього перекладу.

Чи не найбільшою мірою розбила законізовану, а то і щодо змісту та форми українську поезію, генерація «шістдесятників». Це поезія Ліни Костенко, Івана Драча, Василя Симоненка, Миколи Вінграновського, Бориса Олійника, Віталія Коротича і дальших поетів. Нагодою для зустрічі з їх поезією було видання антології молоді української поезії «Чистими руками»²⁰. У згадувану антологію увійшли твори Бориса Олійника, Василя Симоненка, Івана Драча, Віталія Коротича, Миколи Вінграновського, Роберта Третьякова, Віктора Коржа, Бориса Нечерди, Ірини Жиленко та Романа Лубківського. Слід додати, що це видання викликало певен інтерес, читацький резонанс. Більше того, воно до певної міри викликало інтерес до сучасної української поезії і серед перекладачів, але й у словацьких видавців. У 80-х роках доходить до знайомства з поезією Дмитра Павличка, Бориса Олійника, Віталія Коротича, Ліни Костенко, Романа Лубківського²¹.

Якщо говорити про українську радянську прозу у словацькому перекладі, то тут справа набагато складніша. Вже на початку слід сказати, що у 50-х і 60-х роках відчувається нестача кваліфікованих перекладачів з української мови. Яка ж тут може бути мова про художні критерії? Більше підкажуть вже імена, які в той час репрезентували українську радянську прозу у словацькому перекладі — Юрій Дьолд-Михайлик, Іван Кожедуб, Петро Козланюк, Іван Муратов, Вадим Собко, Петро Вершигора. Твори цих авторів було перекладено з російського перекладу. Навіть «Прапороносців» та «Злату Прагу» Олеся Гончара було на початку 50-х років перекладено з російської мови. Твори Натана Рибак «Переяславська Рада» та «Зброя в наших руках» було перекладено з українського першотвору. Це саме торкається роману Михайла Стельмаха «Кров людська не водиця», «Зачаровані Десни» Олександра Довженка, «Вершників» Юрія Яновського²². А все ж таки виходить певна аномалія. Роман Михайла Стельмаха «Дума про тебе» у 70-х роках було перекладено з російського перекладу²³. Але вернімся до вже сказаного. Словацька літературна критика у той час позитивно заговорила саме про «Вершників» Юрія Яновського. У зв'язку з тим треба додати, що творчість Юрія Яновського не так вже

¹⁸ Весни розспіваної князь (Слово про Антонича). В-во «Каменяр», Львів, 1989.

¹⁹ Maksym Rytskyj. Babie leto. Z ukrajinského originálu preložil Juraj Andričík. Východoslovenského vydavateľstvo, Košice 1979.

²⁰ Čistými rukami (Antológia mladej ukrajinskej poézie). Preložili J. Andričík, L. Feldek, M. Heveši, V. Kondrót, J. Majerník, B. Trilecová, J. Zambor. Smena, Bratislava 1980.

²¹ Dmytro Pavlyčko. Tajomstvo tvojej tváre. Preložil Ján Zambor. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1981.

Borys Olijnyk. Zaklňanie ohňa. Preložil Juraj Andričík, Lubomír Feldek, Ján Majerník. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1982.

Vitalij Korotyč. Zrkadlo. Preložili J. Andričík, L. Feldek, M. Heveši, V. Kondrót. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1983.

Lina Kostenková. Na brehoch večnej rieky. Preložil Juraj Andričík. Tatran, Bratislava 1987.

Roman Lubkivskyj. Slovenské madony. Preložili Juraj Andričík, Lubomír Feldek. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1988.

²² Ukrajnica slovacca (bibliografia 1945—1964). Spracoval dr. M. Nevrlý. Československá komisia pre ukrajinskú filológiu pri Ústave svetovej literatúry a jazykov SAV, Bratislava 1965.

²³ Mychajlo Stefmach. Duma o tebe. Z ruštiny preložila Viera Krnová. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1974.

зовсім невідома на Словаччині. У 1962 році тут появились «Вершники», у 1965 році вийшли «Чотири шаблі», у 1980 році виходить вибране під назвою «Вершники»²⁴.

Оцінка інтересу перекладачів до творчості Олесь Гончара була би занадто довгою. Крім того, як з боку літературознавців України, так і з боку чехо-словацьких українців було вже зроблено певен огляд популяризації творів Олесь Гончара на Словаччині²⁵. А все ж таки хочеться зупинитись при творчості Олесь Гончара, коли мова йде про його роман «Собор». Приємно констатувати, що і цей роман є у словацькій перекладній літературі, але вийшов пізно, і саме тому не міг викликати очікуваний читацький резонанс²⁶.

Українська радянська проза за останні роки на Словаччині була представлена такими іменами, як Павло Загребельний, Юрій Мушкетик, Євген Гуцало, Володимир Дрозд, Валерій Шевчук, Юрій Щербак, Роман Іваничук, Григорій Тютюнник, Володимир Малик, із старшої генерації Остап Вишня та Олександр Довженко²⁷. Появились дві антології українського радянського

²⁴ Jurij Janovskij. Jazdci. Z ukr. orig. prel. Marta Ličková. SVKL, Bratislava 1962.

Jurij Janovskij. Jazdci. Z ukr. orig. preložila Marta Lesná. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1980.

²⁵ Взаємозв'язки літератур країн соціалістичної співдружності, в-во «Вища школа», Київ 1981.

Михайло Роман. Література і час (Літературно-критичні статті і дослідження). Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури, Пряшів, 1986.

²⁶ Oles Hončar. Chrám. Preložila Magda Sluková. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1989.

²⁷ Pavlo Zahrebnij. Rozlet. Z ukr. orig. preložil Andrej Pestremenko. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1982.

Pavlo Zahrebnij. Cisárovna. Z ukr. orig. preložila Marta Lesná. Smena, Bratislava 1982.

Pavlo Zahrebnij. Levie srdce. Z ukr. orig. preložil Andrej Pestremenko. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1983.

Jurij Mušketyk. Súzenie. Z ruštiny preložila Viera Havránková. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1983.

Jurij Mušketyk. Návrat. Z ukr. orig. preložil Andrej Pestremenko. Vydavateľstvo Obzor, Bratislava 1988.

Jevhen Hucalo. Súmrak. Z ukrajinských originálov preložil Juraj Andričik. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1974.

Volodymyr Drozd. Vlk samotár. Z ukr. orig. preložila Bohdana Marecová. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1987.

Volodymyr Drozd. Sudkyňa. Z ukr. orig. preložil Andrej Pestremenko. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1988.

Valerij Ševčuk. Žlté lístie v júli. Z ukr. orig. preložil Juraj Andričik. Východoslovenského vydavateľstvo, Košice 1977.

Jurij Ščerbak. Kronika mesta Jaropola. Z ukr. orig. preložil Juraj Andričik. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1989.

Juraj Ščerbak. Besnota. Z ukr. orig. preložila Nataša Pavufaková. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1989.

Roman Ivanyčuk. Krvavé víno. Z ukr. orig. preložila Bohdana Marecová. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1981.

Hryhir Ťufunnyk. V podvečer. Z ukr. orig. preložili Ružena Dvořáková-Žiaranová a Juraj Andričik. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1979.

Volodymyr Malý. Hodvábná šnúra. Z ukr. orig. preložil Andrej Pestremenko. Mladé letá, Bratislava 1982.

Volodymyr Malý. Knieža Kyj. Z ukr. orig. preložil Andrej Pestremenko. Mladé letá, Bratislava 1988.

Ostap Vyšňa. Polievka z divej kačice. Z ukr. orig. preložil Andrej Pestremenko. Tatran, Bratislava 1985.

Ostap Vyšňa. Poľovačka sa začína. Z ukrajinských originálov preložil Július Kokavec. Príroda, Bratislava 1985.

Oleksandr Dovženko. Začarovaná Desna. Z ukrajinského originálu preložili Juraj Andričik, Jozef Marušiak a Andrej Pestremenko. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1984.

оповідання — «Дерево життя» та «Живі сні»²⁸. Не все, правда, було під силу перекладачам, та й не все було варте уваги, щоб його перекладати. Але цю данину платить кожен перекладач.

В сучасному певні економічні механізми припинили перекладацьке зусилля у словацьких видавництвах щодо української літератури, але не лише щодо неї. Зараз навіть трудно вгадати, як довго буде цей стан тривати. Може дійти і до того, що словацька перекладна література втратить, як то кажуть, крок з новими тенденціями, які так наявні в сучасній українській літературі. Крім того, тут ще «призабуті імена» української літератури. А це твори, за які б не ганьбилась жодна література світу.

Цей момент мали б у своїх статтях, виступах взяти в увагу літературознавці України, але і чехо-словацькі україністи, щоб донести до відома словацьких видавців все нове, що в літературному процесі на Україні, але й поза нею, зараз проходить.

1990 р.

²⁸ Strom života (Antológia ukrajinských poviedok). Z ukrajinských originálov preložil a doslov napísal Andrej Pestremenko. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1986.
Živé sny (Zborník ukrajinských poviedok). Z ukrajinských originálov preložila a doslov napísala Nataša Pavuľaková-Đurínová. Smena, Bratislava 1988.

Resumé

Ivan JACKANIN. *Od klasiky po súčasnosť (Slovensko-ukrajinské literárne vzťahy v povojnovom období)*

V príspevku sa autor z nových pozícií díva na vývoj slovensko-ukrajinských literárnych vzťahov po roku 1945. Takýto pohľad by v konečnom dôsledku mal poslúžiť k novému modelovaniu týchto vzťahov. Príspevok dáva obraz záujmu slovenskej prekladovej literatúry o ukrajinskú klasiku, ale aj diela súčasných ukrajinských autorov. Autor poukazuje na tie miesta, kde by sa mala orientovať slovenská prekladová literatúra pri popularizácii ukrajinskej literatúry. V príspevku sa nielen konštatuje a približuje súčasný stav literárnych vzťahov týchto dvoch blízkych slovanských národov, ale prináša množstvo podnetov, ktorých realizácia by mala prispieť k ďalšiemu prehĺbeniu slovensko-ukrajinských literárnych vzťahov.

Резюме

Иван ЯЦКАНИН. *От классики до современности (Словацко-украинские литературные отношения в послевоенный период)*

В статье автор с новых позиций рассматривает развитие словацко-украинских литературных отношений после 1945 года. В конце концов эти размышления должны привести литераторов к новому формированию этих отношений. Статья приблизила картину интереса словацкой переводной литературы к украинской классической литературе и к творчеству современных украинских писателей. Автор показывает на те направления, по каким надо идти словакам при популяризации украинской литературы. Статья приносит импульсы для дальнейшего углубления словацко-украинских литературных отношений.

Zusammenfassung

Ivan JACKANIN. *Von der Klasik zur Gegenwart (Slowakisch-ukrainische literarische Kontakte in der Nachkriegszeit)*

Der Autor betrachtet in der vorliegenden Arbeit die Entwicklung der slowakisch-ukrainischen literarischen Kontakte nach 1945 von einem neuen Standpunkt aus. Dieser Standpunkt soll letzten Endes zu einem neuen Modell der betrachteten Beziehungen führen. Im Beitrag wird über das Interesse der slowakischen Übersetzer an der ukrainischen Klassik, aber auch an den Werken der gegenwärtigen Autoren informiert. Der Autor weist auf die Gebiete in der ukrainischen Literatur hin, um die sich die slowakischen Übersetzer bei der Popularisierung der ukrainischen Literatur interessieren sollten. Der Beitrag vermittelt nicht nur einen Überblick über den gegenwärtigen Stand der literarischen Kontakte zwischen diesen beiden benachbarten slawischen Völkern, sondern er zeigt auch eine Reihe von Ansätzen, deren Aufarbeitung zur weiteren Vertiefung der slowakisch-ukrainischen literarischen Kontakte führen kann.

ІНФОРМАЦІЇ

ВИСТАВОЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В СВИДНИКУ У 1978—1989 РОКАХ

Йосиф ВАРХОЛ, *Свидницький музей української культури*

Першочерговим завданням Музею української культури в Свиднику як культурно-освітнього й науково-дослідного закладу є охороняти, збирати, зберігати, досліджувати, донести до майбутніх поколінь дорогоцінні реліквії народної культури русинів-українців Східної Словаччини у всіх її проявах — цінності сторіччями створювані народом в минулому й сучасності. Музей української культури в Свиднику не лише зберігає в своїх фондах значну кількість неоціненних реліквій народної культури, але й широко популяризує результати своєї дослідної роботи формою наукових розвідок, науково-популярних статей, монографій, формою постійнодіючих експозицій (скансен, історико-етнографічна експозиція та Галерея ім. Дезидерія Миллого) та тематичних виставок, посередництвом яких ознайомлює широку громадськість з історією та культурою місцевого русинсько-українського населення.

Важливою формою культурно-виховної роботи МУК, крім іншого, є **виставочна діяльність**. На протязі дванадцяти років (1978—1989) працівники Свидницького музею української культури підготували для своїх відвідувачів з фондових матеріалів (або у співпраці з іншими музеями, галереями та культурними інституціями ЧСФР) цілий ряд своєрідних тематичних виставок, реагуючи в них на найактуальніші події в культурно-суспільному та суспільно-політичному житті нашої країни. Тому в даній статті звернемо увагу на виставки, які в роках 1978—1989 експонувалися у виставочних залах Музею української культури та в інших містах нашої країни.

ВПЛИВ ВЕЛИКОЇ ЖОВТНЕВОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА РЕВОЛЮЦІЙНИЙ РУХ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ:

7 листопада 1977 — березень 1978

Виставку організовано з нагоди 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. Була розподілена до двох частин. В першій частині, на поодиноких виставочних стендах, відвідувачі мали змогу познайомитися з матеріалами, які розповідали про жовтневі революційні події в Росії, їх відгомін в інших країнах світу, зокрема в Чехо-Словаччині. Вказано на виникнення і діяльність Угорської та Словацької республіки Рад, становище трудящих мас буржуазної Чехословаччини в 30-х роках.

В другій частині виставки вказувалось на те, як вищезгадані історичні події відбилися у житті й боротьбі трудящих Піддуклянського краю: становище і боротьба трудящих під час буржуазної ЧСР, визволення рідного краю від фашизму, відбудова війною зруйнованого краю.

ПЕРЕТВОРЕННЯ КРАЮ: лютий — квітень 1978

Динамічний розвиток Східної Словаччини за останні десятиріччя знайшов своє відображення в творах східнославацьких художників. Експоновані на виставці твори ознайомили найширші кола громадськості з творчими досягненнями східнославацьких митців, твори яких відгукувалися на актуальні події життя нашої країни. Поряд з відомими майстрами пензля, як, наприклад, Ернест Ракоші, Мікулаш Йордан, Йозеф Бендік, Юліус Якобі, Юліус Немчік та інші, на виставці експонувалися й твори молодшого покоління художників, серед яких помітне місце посідали й представники українського походження: Іван Шафранко, Андрій Гай, Юрій Кресила та Михайло Чабала.

Виставка, на якій демонструвалося понад 40 переважно олійних творів, була своєрідною конфронтацією творчих стремлень та досягнень перевзята із Східнославацької галереї й організована з нагоди 25-річчя заснування цієї — свого роду другої найстаршої інституції на Словаччині.

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ФЕДОРА ЛАЗОРИКА: квітень 1978

Виставка, влаштована на основі багатих фондів матеріалів МУК, ілюструвала життя і творчий шлях одного з найвизначніших представників в літерарному і культурному житті русинсько-українського населення Пряшівщини Федора Семеновича Лазорика, уродження села Бехерів, що на Бардіївщині, поетична збірка «Слово гнаних і голодних» якого була першою післявоєнною збіркою, виданою українською мовою. Виставка була підготовлена на прохання ОК КСУТ в Бардіїві, де й на протязі квітня 1978 року була інстальована.

ЧЕХОСЛОВАЦЬКА УКРАЇНСЬКА КНИЖКОВА ПРОДУКЦІЯ ПІСЛЯ ВИЗВОЛЕННЯ (1945—1978): червень — листопад 1978

На виставці в хронологічному порядку було представлено чехо-славацьку українську книжкову продукцію, видавництвом якої після 1945 року займалася УНРП, КСУТ, СВХЛ та СПВ: — початок видавничої діяльності, який належить Українській народній раді Пряшівщини (1945—1951), а особливо її культурно-освітній раді, утвореній 1948 р.; — зникнення УНРП та видавничі діяльність новоутвореної Культурної спілки українських трудящих (1952—1955); — 1956—1960 роки — видання українських книжок організує Українська редакція Словацького видавництва художньої літератури в Братиславі.

Поряд з виданнями, які випускали вищезгадані видавництва, на виставці були представлені українські підручники, які від 1945 року видавало Братиславське словацьке педагогічне видавництво, як і продукцію окремої редакції українських підручників, що виникла в 1952 році і яку через рік було перевезено в Пряшів. Експонувалися й газети та журнали, які виходили в даному періоді (1945—1960).

В 1960 році було створено при Словацькому педагогічному видавництві Відділ української літератури в Пряшеві, де зосереджується вся чехо-славацька українська видавничі діяльність — художні твори, наукові, науково-популярні, підручники і т. п., які відвідувачі мали змогу оглянути на виставці.

ПИСАНКИ — ВИШИВКИ — НАРОДНИЙ ОДЯГ:

29 березня — 30 вересня 1979

Скарбниця народного мистецтва русинів — українців Східної Словаччини надзвичайно багата. У фондах Свидницького музею української культури зберігається багатуща кількість народних одягів, вишивок та писанок, в яких — відгомін традицій та звичаїв сивої давнини, в які народ вклав багато здібності і фантазії, втілив природний талант, естетичний смак і майстер-

ність. Саме цей факт став імпульсом для працівників МУК організувати вищезгадану виставку.

На ній були представлені народні костюми до танцю, на свята і будень — неповторні народні шедеври, створені народним генієм в далекому минулому. Вказано було на специфіку народного одягу в окремих селах регіону, як, наприклад, Остурня (окр. Попрад), Камйонка та Якуб'яни (окр. Стара Любовня), Тихий Потік (окр. Пряшів), Баєрівці (окр. Пряшів), Бехерів (окр. Бардіїв). Далі експонувався Маковицький тип одягання — село Рівне Свидницького округу; Лабірщина — села Габура та Ольга Гуменського округу та народний одяг сіл Нехваль-Полянка та Пихні Гуменського округу, які творять немов би перехід між типом одягання на Лабірщині й Улич-Ублянської долини.

Крім народного одягу, оздоблюваного вишивками, на виставці експонувалися дружбівські рушники, кутні плахти, скатертини, пілки тощо, які відзначалися різноманітністю орнаменту, різновидністю композиції і техніки вишивання — «хрестик», «потрійний хрестик», гладь, протягання, обхапування, заволокання. Демонстровані на виставці народні зразки орнаментального мистецтва відзначалися високим художнім смаком, різновидністю кольорових комбінацій та художньою досконалістю.

Крім народного одягу та вишивок на виставці частково були представлені — з фондів Музею — писанки із сіл Чертижне, Ольга, Дубова, Нижній Мирошів, Свидник, Вишня та Нижня Писана, Ториски тощо, виконані передусім восковою технікою.

Виставка викликала значне захоплення та інтерес з боку відвідувачів МУК.

ГРАФІКА ОРЕСТА ДУБАЯ: 3 червня — 30 липня 1979

Протягом червня та липня в МУК експонувалася виставка творів видатного майстра графічного мистецтва, народного художника Ореста Дубая, який вже кілька десятиків років працює на мистецькій ниві. Його творчість відома в багатьох країнах світу (Італія, Іран, Єгипет, Угорщина, Німеччина), де на персональних виставках експонувалися його твори. На даній виставці був представлений вибір праць з періоду 1946—1978 рр. — понад сорок графічних робіт митця з його початкової творчості, а саме цикл: «IN MEMORIAM ТОКАІК» (1949), «ДНІ ТА РОКИ» (1950), «ЗАВЖДИ ВЕСНА» (1955), «СПУТНИК» (1957), «ПІСНЯ ЖИТТЯ» (1958), «ЧОРНЕ ПО БІЛОМУ» (1959), як і роботи останніх років, що дало змогу відвідувачам виставки простежити творче зростання митця, його світосприйняття — гуманізм, ставлення до радісних й болючих проблем сьогодення, аж до кульмінації у високо ангажованому циклі проти ядерної війни «НІ».

ДУКЛЯ ВІЧНО ЖИВА: жовтень — листопад 1979

Під такою назвою в Свидницькому музеї української культури в місяці жовтні та листопаді експонувалася виставка, яка була перевзята із Східнославацької галереї в Кошицях і присвячена героїчній славі та подвигу радянських та чехо-славацьких бійців на Дуклі.

На виставці своїми кращими живописними, графічними, скульптурними та текстильними творами презентувалися такі східнославацькі художники як: Штефан Бубан, Штефан Макара, Тибор Галл, Войтех Леффлер, Арпад Рачко, Душан Пончак, Франтішек Паточка та інші. Поряд із словацькими художниками на виставці експонувалися й твори українських художників Східної Словаччини: Андрія Добоша, Івана Шафранка, Андрія Гая, Николи Федьковича, Михайла Чабали та Михайла Сухого.

Виставка ангажованої творчості східнославацьких митців була органічною частиною відзначення 35-річчя Карпато-Дуклянської операції — як прояв глибокої пошани й вдячності в честь пам'яті героїв Дуклі.

ІЗ ТВОРЧОСТІ ПАВЛА МАРКОВИЧА: 10 квітня — 3 травня 1980

На виставці експонувалося 35 робіт. Переважну більшість творили картини, написані технікою олії, а другу групу — темпері.

Даною виставкою Павло Маркович — тодішній завідувачий Кафедрою образотворчого мистецтва, доцент Педагогічного та Філософського факультетів Кошицького університету ім. П. Й. Шафарика — представився широкій громадськості передусім як пейзажист. В його пейзажах зображені чарівні куточки Східнославацького краю. Переважно ті місця, де відбувалися революційні події недалекого минулого нашої історії — Чертижне, Габуря, Нижній Комарник, Дукля (Дуклянський пейзаж I, II, олія, 1978; Краєвид з околиці Н. Комарника, олія, 1977; Партизанські села Корункова, Лютина, Руська Крайна, Дрієніца, олія, 1979; Село Габуря, олія 1979 та ін.)

Виставка картин Павла Марковича — заслуженого учителя, сумлінного педагога, художника й науковця — була насичена оптимізмом, ліричністю, життєдайністю та новими пошуками в пейзажній творчості.

25 РОКІВ ПУНА УНТ (1955—1980): 17 червня — 10 липня 1980

Фотовиставка в хронологічній послідовності документувала 25-річний шлях Піддуклянського українського національного ансамблю УНТ, який було засновано 3 грудня 1955 року, попередником якого був Український народний ансамбль пісні і танцю — перший український професійний фольклорний колектив, заснований у 1953 році в Межилабірцях.

Протягом 25-ти років свого існування ПУНА УНТ розвивався і досяг небувалих творчих звершень на ниві музично-танцювального мистецтва русинів-українців Східної Словащини, підготував 24 програм, останньою — 25-ю — була прем'єра ЕХО НАШИХ ДНІВ — ювілейна програма, присвячена 25-річному ювілею; поставила понад 2500 концертів в ЧСФР та за кордоном. Фотографії з поодиноких прем'єр та виступів експонувалися на окремих виставочних стендах. Крім того на виставці експонувалися фотографії поодиноких керівників та основоположників ПУНА, якими були: Юрій Костюк, Меланія Немцова, Степан Ладижинський, Юрій Цимбора та інші; довгорічних членів ПУНА — Марія Ілящик, Йосиф Пригода, Марія Мачошка, Іван Чисарик, Рудольф Смотер, Петро Ярошак і т. д.

Привабливим матеріалом на виставці були публікації, оригінали статей, рецензій та пропагандистських матеріалів — запрошення, каталоги, плакати, видані до поодиноких прем'єр та виступів у нас, але й за кордоном. Цікавою була розмірна карта, на якій були визначені закордонні поїздки ПУНА. А було їх немало: СРСР, Туніс, Норвегія, Франція, Болгарія, Західна Німеччина, Італія, Голландія, США, Канада, Англія та ін. Кольорові фотографії з концертів, зустрічей і т. п. з вищезгаданих закордонних поїздок були цікавими і привабливими.

СВІТ ІВАНА КУЛЕЦЯ: 6 жовтня 1980 — 20 січня 1981

Представлена на виставці творчість «художника-модерніста Івана Кулеця, — як наводиться в каталозі до даної виставки, — сьогодні майже забута, хоч у 20—40-х роках він зіграв немалу роль як в чеському, так і в українському образотворчому мистецтві».

Іван Кулець народився 1880 р. на Україні. Після закінчення краківської Академії красних мистецтв відвідав Францію, Італію, Німеччину та інші країни. Після першої світової війни поселився у Празі. Його діяльність пов'язана з «Українською академією образотворчого мистецтва», яка невдовзі несла назву «Українська студія пластичного мистецтва в Празі». На основі цього учбового закладу у 1945 р. було створено державну «Народну академію», а директором її образотворчого відділу було назначено І. Кулеця. «Протягом 30 років педагогічної діяльності, — підкреслюється в каталозі, — І. Кулець виховав сотні малярів, які пізніше зайняли визначні місця в образотворчому житті Чехословащини, Радянського Союзу та інших країн Європи й Америки. З його українських учнів на першому місці слід назвати Василя Касіяна . . ., Ю. Вовка, К. Антоновича, П. Громницького, М. Кричевського, Г. Мазелу, Єву Бісс та інших».

У 1979 році спадщину Івана Кулеця, яка становить понад 150 картин, рисунків та скульптур, подарувала Музею української культури у Свиднику його учениця Анежка Ржечінська. На виставці «Світ Івана Кулеця» експонувалося 40 робіт із дарованої спадщини талановитого українського художника (з того три картини були запозичені з Національної галереї в Празі). Ча-

стина спадщини Івана Кулеця сьогодні представлена в Галереї ім. Дезидерія Миллого Музею української культури.

Виставка була першою персональною виставкою «цього несправедливо забутого чехословацького та українського маляра, від народження якого саме тоді минуло 100 років».

Виставку організував Музей української культури у Свиднику у співпраці з Національною галереєю в Празі.

3 ТВОРЧОСТІ ДЕЗИДЕРІЯ МИЛЛОГО: 28 вересня — 30 грудня 1981

«Всі мистецтвознавці, які дотепер займалися творчістю Дезидерія Миллого, підкреслювали в ній те, що не зустрінемо ні в одного художника на Словаччині, його ровесника — наявність праць, які були б в такій мірі інспіровані фольклорним багатством українського етносу на Східній Словаччині. Він першим ще в 20-х роках звернув увагу на це багатство і його художні скарги зобразив через призму свого світосприймання, ввів його в образотворче мистецтво Чехословаччини», — так про творчість народного художника Дезидерія Миллого в каталозі до даної виставки написав комісар виставки Владислав Грешлик. Ці слова влучно характеризують підбір картин та тематичне спрямування цілої виставки, на якій експонувалися картини, графічні естампи та рисунки митця. У кожній роботі був відчутний вплив народних традицій, в пейзажних та фігуральних композиціях — близькі й знайомі закутини рідного Києва, життя і побут односельчан: «Київські гори», «Поперечна рілля», «Київська балада», «Лиса гора», «Три грації», «Молоді дівчата», «Осінні роботи», «Літо на рівнині» та інші.

Виставка була присвячена 75-річчю від дня народження митця.

ПІДДУКЛЯНСЬКИЙ КРАЙ У ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИКІВ СХІДНО-СЛОВАЦЬКОГО КРАЮ ТА ДРУЖНІХ ОБЛАСТЕЙ:

2 жовтня — 10 жовтня 1981

Від 9 вересня до 4 жовтня 1981 року у Свиднику відбувся четвертий «Міжнародний пленер дружби — 81», організований Східнославацькою галереєю в Кошицях. На ньому взяли участь три художники із Старої Загори (Болгарія), два з Коттбусу (Німеччина), Ржешовського воеводства (Польща), два художники із Закарпатської області (УРСР) та два образотворчі митці з Мішкольца (Угорщина). Східнославацький край репрезентували акад. художники з Пряшева: Юліус Мушка, Степан Гапак, Михайло Чабала та Штефан Бубан з Требішова.

На протязі згаданого періоду митці із зарубіжних країн та Східнославацького краю змальовували на своїх полотнах чарівні сценерії Піддуклянського краю, пам'ятки народної архітектури, історичні місця бойової слави, життя і побут Свидниччини, майстерно й чутливо відобразили в своїх роботах минуле й сучасне нашого краю.

Роботи митців, які взяли участь на четвертому «Міжнародному пленері дружби — 81» у Свиднику й експонувалися на виставці ПІДДУКЛЯНСЬКИЙ КРАЙ У ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИКІВ СХІДНОСЛОВАЦЬКОГО КРАЮ ТА ДРУЖНІХ ОБЛАСТЕЙ в Свидницькому музею української культури. На ній відвідувачі мали змогу ближче познайомитися з художньою манерою й творами шістнадцяти зарубіжних художників, намальованих під час пленеру.

ІЗ ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИКІВ-АМАТОРІВ СВИДНИКА:

березень — травень 1982

На виставці вперше широкій громадськості представилися своїми художніми творами свидницькі художники-аматори — І. Макара, В. Лаката, Г. Грешлик, М. Галай, Й. Лешко, І. Гмитерко, П. Мохнацький, М. Медвідьова, К. Грусова та І. Пайкош — люди різних професій, які

при своїй основній роботі свій вільний час присвячують художній творчості. На виставці було представлено понад 40 різноманітних за стилем і манерою виконання художніх робіт. Виставка мала належний успіх, про що свідчили похвальні та доброзичливі записи в музейній хроніці. Однак гадаємо (а якщо уважніше придивитись, то виставка цьому насвідчує!), що свидницьких художників-аматорів (і взагалі округу) необхідно і конче потрібно організувати в «КЛУБ ХУДОЖНИКІВ-АМАТОРІВ», які організовані і активно діють не лише майже в кожному окрузі Східнословачького краю, але взагалі в цілій Словаччині. Згуртовані таким чином члени «КЛУБУ», — який міг би діяти при міському або окружному освітньому осередку, — могли б цілеспрямованіше творити, конфронтувати свої творчі досягнення та погляди разом — в колективі, частіше представлялись широкій громадськості формою колективних, а з часом і персональних виставок.

Сподіваємось, що виставка послужила певним імпульсом для поживлення діяльності художників Свидницького округу до більшої творчої активності, творчого пошуку. . .

КАРТИНИ ІВАНА НЕСТОРА ШАФРАНКА: червень — серпень 1982

Персональна виставка академічного художника Івана Нестора ШАФРАНКА — виховавця Празької Академії образотворчих мистецтв була заступлена 30-ма художніми картинами, виконаними технікою олії, створених ним в 1981 та 1982 роках. Переважна більшість художніх картин, якими автор представився на виставці, експонувалася вперше. Виставка нав'язала на успіх попередніх його самостійних виставок — розмаїтість, багатогранність та високий художній рівень його художнього доробку, пройнятого гуманізмом, сповненого глибокого філософського осмислення життя, творчими пошуками в галузі камерного малюнка.

РИСУНКИ АНДРІЯ ГАЯ: листопад 1982 — січень 1983

Ім'я академічного художника Андрія Гая — випускника Вищої школи образотворчого мистецтва в Братиславі, відоме не лише на Східній Словаччині, але й далеко за її межами та за кордоном. З нагоди визначного життєвого ювілею — 50-річчя від дня народження художника, працівники Свидницького музею української культури у співпраці з Крайовою організацією Спільки словацьких художників в Кошицях підготували виставку «РИСУНКИ АНДРІЯ ГАЯ». На ній експонувались серії його рисунків, які виникли під час творчих подорожей у Францію, Італію та Югославію та п'ять картин, виконаних технікою темпер. В рисунках митець розкриває казкові образи природи, особливо в циклах ДЕРЕВА та СКЕЛІ, міські краєвиди. На виставці було представлено й цикл портретів. Кожен рисунок — поетичне відображення навколишньої природи, яке характерне для творчого бачення художника.

МИРОЛЮБНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ:

4 березня — 15 квітня 1983

Перша виставка, яку у 1983 році підготували та інстальювали працівники кошицького Східнословачького музею та працівники Свидницького музею української культури.

Ленінський декрет про Мир, Брест-Литовський мирний договір, світова економічна криза, миролюбна зовнішня політика Радянського Союзу, зрада західних країн, віроломний напад Радянського Союзу гітлерівською Німеччиною й перемога над ворогом становила основний зміст виставочних стендів першої частини виставки.

Визначні досягнення радянської науки і техніки, Конференція про європейську безпеку і співпрацю в Хельсінках, ослаблення міжнародної напруженості і нормалізації міжнародної обстановки — основний зміст другої частини виставки.

Виставка «Миролюбна політика Радянського Союзу» ознайомила широку громадськість з

мирними ініціативами і намаганнями зовнішньої політики, яку радянська держава розвивала та поглиблювала — всупереч різним перешкодам — для збереження миру й спокою у всьому світі.

СВІТ ПОЕТА: квітень — липень 1983

З нагоди сімдесятиріччя від дня народження культурно-освітнього та суспільного діяча, визначного українського письменника Федора Семеновича Лазорика працівники Свидницького музею української культури, у співпраці з КСУТ-ом у Кошицях та Пряшеві, у 1983 році підготували дві фотовиставки. На виставці «Світ поета», інсталюваній в Кошицькому клубі КСУТ експонувалися фотографії з особистого життя покійного Федора Семеновича Лазорика, рукописні, ділові документи, книжки. Виставка інтимніше і наочніше наблизила відвідувачам життя і творчий шлях поета. Подібна виставка була інсталювана (у співпраці з ЦК КСУТ) в Пряшівському українському національному театрі, де відбулась наукова конференція присвячена нещодавньому сімдесятиріччю Федора Лазорика. Згодом виставку було інсталювано в рідному селі письменника — Бехерові.

ПИСАНКИ: 27 квітня — 18 липня 1983

На основі кількарічних теренних досліджень у Свидницькому музеї української культури була інсталювана виставка ПИСАНКИ. ПИСАНКИ — перша самостійна виставка українських писанок Східної Словаччини, підготована працівниками Музею української культури. На ній експонувалося понад 1000 колекцій писанок з фондів Свидницького музею української культури. Відвідувачі могли наочно переконатися у багатогранності й художній своєрідності таких талановитих народних майстрів писанкового розпису, як: **майстер народних художніх виробів** Словаччини Єва Тягла, Єва Гудак, Юлія Гудак, Марія Пачута, Анна Малинчак, Анна Зозуляк, Марія Брецик, Анна Кулик, Єва Кулик, Анна Дімун, Марія Фецурко, Олена Грінканич з Чертіжного; Марія Хомча з Межилаборець; Анна Василенко, Марія Хохоль, Олена Ферчік, Марія Ситар, Верона Липчак, Тетяна Василенко та Степан Чабрей з Ольки Гуменського округу; Ірина Чверчко з Нижньої Писаної, Терезія Дубівська з Вишньої Писаної Свидницького округу; Марія Крайняк з Красного Броду, Зузана Кошуба та Надія Луташ з Видрані, Зузана Капраль із Стащина Гуменського округу та багато-багато інших з Дубової, Борова тощо.

Виставка ознайомила широку громадськість з високою майстерністю, зручністю, своєрідною мистецькою обдарованістю майстрів писанкового розпису з Торисок, Чертіжного, Межилаборець, Красного Броду, Борова, Ольки, Видрані, Дубової, Свидника, Вишньої та Нижньої Писаної, з прекрасною живою народною традицією, яка з року в рік розвивається, має своїх послідовників з рядів молодшого покоління. Виставка користалася неабияким успіхом і на прохання широкої громадськості була продовжена на 2 місяці.

ТАРАС КУЩИНСЬКИЙ. ПРАГНЕННЯ КРАСИ: 27 липня — 30 жовтня 1983

Помітною подією у Свидницькому музеї української культури була виставка художніх фотографій одного з провідних сучасних чехо-словацьких фотографів, сьогодні вже покійного Тараса Кущинського, яка експонувалася під назвою «Прагнення краси». На виставці було представлено 112 художніх фотографій Тараса Кущинського з 1961—1983 років, які репрезентували різні періоди його творчості. Виставка мала дві частини. В центрі уваги першої частини виставки — жінка. У фотографіях згадуваного циклу автор майстерно передав внутрішній світ жінки, її радість і сум, ніжність і заміряність, закоханість, материнство, любов й душевну чистоту людини.

Другу частину виставки творили портрети провідних представників чехо-словацької культури: Яна Зрзавого, Яна Веріха, Йозефа Судека, Мирослава Горнічка, Петра Нарожного, Їржі Сухого, Ладіслава Худіка, Магди Вашарійової. . .

Виставка художніх фотографій Тараса Кущинського в Свидницькому музеї української культури була 35-ю персональною виставкою автора. На превеликий жаль і — останньою. Наприкінці грудня 1983 року дійшла до нас дуже сумна вістка — 27 грудня 1983 року після тяжкої і довготривалої хвороби на 51 році життя назавжди відійшов з-поміж нас Тарас Кущинський. . . Відійшов митець — поет радості й краси людської.

КАРИКАТУРИ ФЕДОРА ВІЦА «ІЛЬКО СОВА З БАЮСОВА»: 6 квітня — 6 травня 1984

На виставці експонувалося 140 карикатур пряхівського художника Федора Віца із серії «Ілько Сова з Баюсова», які на протязі десяти років щотижня друкувалися на сторінках газети «Нове життя». В карикатурах даної серії, експонованих на виставці, Федор Віцо, посередництвом головного героя — Ілька Соби, висміює і викриває неробство, міщанство, егоїзм, пристосовництво, кар'єризм та інші негативні явища в нашому повсякденному житті.

Виставка мала значне число вдячних відвідувачів та шанувальників рисованого гумору.

XXX РОКІВ СВЯТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДЯЩИХ ЧССР: червень — липень 1984

Майже символічно, що у 1984 році — році визначних суспільно-політичних подій — у Свиднику відбулось традиційне XXX Свято культури українського населення ЧССР. Реагуючи на цю визначну подію в культурному житті нашого населення, працівники Свидницького музею української культури підготували для відвідувачів музею — учасників та глядачів Свята, ювілейну виставку «XXX років Свята культури українського населення ЧССР». Згадуваною виставкою працівники Музею намагались наблизити широкому колу відвідувачів цю прекрасну маніфестацію національної культури, де виступали професійні та десятки аматорських колективів не лише з Чехо-Словаччини, але й з Радянського Союзу, Угорщини, Югославії, Польщі, Німеччини, участь на Святі молодіжних та дорослих колективів НХС, їх репертуар, керівників поодиноких колективів, організаторів, режисерів та сценаристів окремих річників тощо. Виставка була гідним внеском у вінок ювілейного XXX Свята культури українців ЧССР.

40-РІЧЧЯ СНП ТА СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПОБУДОВИ СВИДНИЦЬКОГО ОКРУГУ: серпень — вересень 1984

Виставку підготували працівники Музею української культури та Дуклянського музею у Свиднику. Перша частина виставки відобразила велику історичну подію словацького народу — СНП, найбільшу і наймасовішу народно-визвольну боротьбу в світлі найновішої історії словацького народу. Друга частина виставки вказала на розвиток в минулому відсталого, війною знищеного Піддуклянського краю від післявоєнних років до сьогодні; виникнення Машинобудівельного заводу харчової промисловості та швейної фабрики у Свиднику, Тесли в Стрпковці тощо, що означало небувале піднесення життєвого рівня місцевого населення в економічному, політичному та культурному відношенні.

ТАПІСЕРІЇ ТА ПЛАКАТИ АННИ БОРШОВСЬКОЇ-НЕМЦОВОЇ: 5 жовтня — 30 листопада 1984

Перша персональна виставка творів молоді свидницької художниці, випускниці Вищої

школи образотворчого мистецтва у Братиславі, Анни Боршовської-Немцовой, яку підготував Музей української культури у співпраці із Східнословачьким КК ССМ та Крайовою організацією ССХ в Кошицях, викликала ширий інтерес і захоплення.

Персональна виставка включила одинадцять тапісерій та тринадцять плакатів 1980—1984 років. Тапісерії Анни Боршовської-Немцовой відзначалися оригінальністю й сміливістю композиційної побудови, тонким відчуттям матеріалу, розмаїтістю і витриманістю колірних поєднань, нестримною фантазією мотивів. До кращих творів, які були представлені на виставці, належали передусім тапісерії «Букет подяки» (1982), «Літній день» (1984), «Осінь» (1982), «Квітучий» (1982—1983) та інші.

В плакатній творчості художниця реагує на найбільш актуальні проблеми в житті країни — чистоту життєвого середовища тощо.

ОЛЕКСАНДР ПАВЛОВИЧ 1819 — 1900: травень — червень 1984

З нагоди 165-річчя від дня народження визначного своєї доби поета, публіциста, фольклориста і етнографа, педагога, освітнього й громадського діяча Олександра Павловича, який переважну частину свого плідного життя прожив якраз у Свиднику, Миський комітет КСУТ у Свиднику підготував святкову Академію, присвячену цій знаменній даті. Невід'ємною частиною цієї визначної акції була й згадувана виставка, яку з цінних архівних матеріалів із спадщини О. Павловича, що зберігаються у рукописних фондах МУК — на ділянці літературознавства, підготували працівники Свидницького музею української культури. Виставка наблизилася, ознайомила відвідувачів з поетичним доробком Олександра Павловича, поезією, в якій він гостро виступав проти визискувачів, соціальної несправедливості, зображував гірку долю рідної Маковиці, оспівував красу трудової людини свого народу. Виставка експонувалася в Клубі місцевого Будинку культури та Гімназії імені героїв Дуклі у Свиднику.

З ТВОРЧОСТІ ОРЕСТА ДУБАЯ: 18 грудня 1984 — 30 січня 1985

Концепція виставки була подібною, як у 1979 році. Виставка була поповнена роботами з останніх років.

РІДНИМ КРАЄМ: 7 березня — 29 березня 1985

Під такою назвою в Східній Німеччині було відкрито виставку робіт художників українського походження Східної Словаччини та художників, які джерело своєї творчої інспірації знаходили у народній культурі та побуті місцевого русинсько-українського населення. Виставка експонувалася в Культурному та інформаційному осередку ЧССР в Берліні, а підготували її з фондів матеріалів працівники Музею української культури. Окремими творами на виставці представилися Адальберт Борецький, Анна Боршовська-Немцова, Михайло Чабала, Микола Диць, Орест Дубай, Николай Федькович, Андрій Гай, Степан Гапак, Іван Хапчак, Мілан Караман, Юрій Кресила, Павло Маркович, Дезидерій Миллий, Юлій Мушка, Андрій Смоляк, Іван Шафранко та Надія Ждиняк. Метою виставки було познайомити найширші кола громадськості Берліна із стремліннями та творчими досягненнями різних за віком, жанром та тематичним спрямуванням професіональних художників нашого краю.

ІКОНИ

Ікони з фондів Музею української культури, Шаришського музею в Бардієві, Гуменського та Старолубовнянського окружних краєзнавчих музеїв, Східнословачького музею та Слова-

цької національної галереї в Братиславі з русинсько-українських сіл Східної Словаччини Бехерова, Рівного, Ладомирової, Кечковець, Боглярки, Кальної Розтоки, Вишнього Мирошова та інших сіл — 42 українських ікон — під назвою «Ікони XVI-XVIII ст. на Словаччині» експонувалися в Народній галереї в Штернберському палаці в Празі (листопад 1984 — лютий 1985) та Словацькій національній галереї в Братиславі (березень — квітень 1985). Демонстровані на виставці ікони — шедеври народної культури місцевого русинсько-українського населення, високомистецькі скарби русинів-українців північно-східної Словаччини, за відгуками чеської та словацької преси викликали у відвідувачів надзвичайно велике зацікавлення й користалися небувалим успіхом.

ШЛЯХОМ БОЙОВОЇ СЛАВИ: 8 травня — 14 червня 1985

Виставку картин заслуженого митця Антоніна Смажіла було відкрито 8 травня — напередодні знаменної дати — 40-річчя визволення Чехо-Словаччини Радянською Армією. На виставці було представлено 36 художніх робіт Антоніна Смажіла, з яких 30 картин було виконано темперною технікою, а шість написаних олією. Джерелом його мистецької наснаги стала народно-визвольна боротьба чеського та словацького народів, пам'ятні місця, скроплені кров'ю радянських та чехо-словацьких бійців: Дукля, Нижній Комарник — Обшар, Долина смерті, Доновили, Ліптов, Банська Бистриця і т. д.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО В ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЧЕРНИША: 18 липня — 30 серпня 1985

Тепло й щиро зустріли шанувальники мистецтва персональну виставку творів жілінського художника Миколи Черниша. Шістнадцять демонстрованих на виставці рельєфів, виконаних в дереві, відзначалися глибоким знанням та мистецьким осмисленням творів Тараса Шевченка, чіткістю мистецької думки та оригінальністю виконання. В рельєфних композиціях «Перебендя» (1980), «Сліпий кобзар» (1977), «Козак із птахом» (1977), «Козак на варті» (1969), «У неділю на вигоні» (1980), «Думка» (1978), «Гайдамаки» (1985), притаманна не лише правдивість пізнання історичної тематики за мотивами творів великого Кобзаря, але й спорідненість та чутливе ставлення художника до народного мистецтва та фольклору, тонке мистецьке чуття до виняткових властивостей та можливостей матеріалу — дерева. Крім рельєфів на виставці експонувалося 30 акварелей — ілюстрацій до поезії Шевченка: «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Червоний банкет», «Сон», «Єретик», «Наймичка», «Холодний яр», «Утоплена», «Гамалія», «Конфедерати», «Великий льох» тощо. Це була остання тематична виставка в приміщеннях старого експозиційного будинку Музею української культури.

РАДЯНСЬКА УКРАЇНА У ФОТОГРАФІЯХ: 11 червня — 6 серпня 1986

У співпраці з Генеральним консульством СРСР у Братиславі та Українським товариством дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами у Києві, 11 червня 1986 року — напередодні XXXII Свята культури українських трудящих ЧССР в Галереї ім. Д. Миллого МУК було відкрито виставку «РАДЯНСЬКА УКРАЇНА У ФОТОГРАФІЯХ». На виставці експонувалося біля 50-ти кольорових та чорнобілих фотографій, які наблизили відвідувачам досягнення та культуру Радянської України в сферах політичного, економічного та культурного життя країни.

ДЕЗИДЕРІЙ МИЛЛИЙ. ЗЕМЛЯ І ЛЮДИ: 4 вересня — 3 жовтня 1986

У 1986 році вся культурна громадськість Чехо-Словаччини відзначила недожите 80-річчя з дня народження визначного чехо-словацького митця українського походження — народного

художника Дезидерія Яковича Миллого, художника глибоко народного, який на протязі свого плідного життя ніколи не поривав з близькими й рідними йому київськими краєвидами, з багатію духовної скарбниці рідного народу глибокими пригорщами черпав красу й мудрість народного генія, яку крізь призму свого світосприймання відображав у своїй творчості. З цієї нагоди 4 вересня 1986 року в Будинку чехословацько-радянської дружби в Гуменному працівники Музею української культури у Свиднику з власних фондів — у співпраці з вищезгаданою організацією — влаштували виставку «ЗЕМЛЯ І ЛЮДИ». На виставці, присвяченій недожитому ювілею художника, демонструвалося 41 художня картина народного художника Д. Миллого. Були це передусім пейзажі, фігуральні композиції, портрети і натюрморти, написані переважно олійною технікою.

Виставка була оглядом своєрідного мистецького доробку визначного художника, митця, який над усе любив рідну землю — країну з людьми, де прожив своє неповторне дитинство, в середовищі, в якому вияснив собі смисл життя — жити в природі з природою, людьми, і само-му старатись стати людиною.

Виставка художніх картин Д. Миллого у 1988 році експонувалася (з фондів МУК: серпень-вересень) у Східнославацькій галереї в Кошицях та в 1989 році (січень-лютий) в ЗК РПР ХЗЮД в Братиславі — Галереї «Дімітровец».

КОЛЬОРОВИЙ СВІТ: 25 вересня — 3 жовтня 1986

25 вересня 1986 р. у виставочному приміщенні Будинку чехословацько-радянської дружби в Гуменному за присутності представників видавництва словацького центрального комітету соціалістичного союзу молоді «Смена» та заступників інших культурних інституцій Східно-славацького краю, була відкрита виставка КОЛЬОРОВИЙ СВІТ, влаштована з нагоди 35-річчя українського дитячого журналу «ВЕСЕЛКА». Виставку підготували працівники Музею української культури в Свиднику у співпраці з редакцією журналу «ВЕСЕЛКА» та Будинком чехословацько-радянської дружби в Гуменному.

За даний період український дитячий журнал «ВЕСЕЛКА» завоював собі визнання і глибоку пошану у наймолодшого покоління. Неабияке значення для журналу «Веселка» мали не лише публіковані в журналі різноманітні за змістом матеріали, але й відповідне, на високому естетичному рівні художнє оформлення кольорового дитячого журналу. Тому до цієї відповідальної роботи редакція журналу залучила широкий округ своїх співпрацівників — художників: Андрія Гая, Олександра Зозуляка, Мілана Бандурчина, Йосифа Гащака, Здену Блонську-Заборську, В'єру Федьковичову, Соноу Каанову, Маргарету Балшіанкову, Данієлу Капраль, Яну Войткову, Єву Пасторакову, Даницю Ганакову, Дарину Кличкову та інших, яких кольорові ілюстрації до творів окремих авторів публікувалися на сторінках журналу «Веселка».

На виставці експонувалось понад 100 ілюстрацій вищезгаданих художників, ілюстрації, які з інтересом оглянули не лише представники наймолодшої й молодшої генерації, але й дорослі.

З ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ДЕЗИДЕРІЯ МИЛЛОГО:

29 травня — 31 серпня 1987

Народний художник Д. Миллий — один з визначних художників Чехо-Словащини українського походження (1906—1971), який в 1946 році із Східної Словащини переселяється в Братиславу, де працює викладачем відділу рисування та малювання Словацької вищої технічної школи. Від 1949 року працює як педагог у Вищій школі образотворчого мистецтва, в якій навчав до кінця свого життя. За визначний вклад у розвиток чехо-славацького образотворчого мистецтва та заслужену педагогічну діяльність йому було присвоєно звання ЗАСЛУЖЕНИЙ ХУДОЖНИК (1962), а в 1971 році звання найвище й найпочесніше — НАРОДНИЙ ХУДОЖНИК. За роки довголітньої педагогічної діяльності навчанням у професора Д. Миллого, крім тринадцяти дипломників, пройшов цілий ряд студентів — художників, які зараз творчо працюють в різних регіонах нашої батьківщини. Із-за обмеженості експозиційних приміщень на ви-

ставці експонувались художні картини лише дев'яти прятівських художників — учнів професора Миллого, які живуть або працюють у Прятіві, місті, в якому митець певний час жив і працював, мав багато друзів та знайомих. На виставці були представлені роботи художників Михайла Чабали, Андрія Гая, Тибора Галла, Степана Гапака, Юліуса Гедьеші, Юрія Кресили, Душана Сrvatки, Антона Сучки та Івана Шафранка — імена добре відомі східнословачській громадськості, художні твори яких зберігаються в багатьох музеях та галереях Словаччини. Їх твори регулярно з'являються на тематичних виставках. Кожен з них виробив свій самобутній живописний стиль, власну образну манеру письма. При огляді виставки відвідувачів вражали чудові натурні зарисовки Юрія Гедьеші, майстерні портрети М. Чабали та Д. Сrvatки, пейзажі Т. Галла, І. Шафранка та С. Гапака. Всього на виставці експонувалося 36 художніх картин з фондів Музею української культури (крім трьох картин) дев'яти прятівських художників — колишніх учнів професора Миллого, які з гідністю несуть далі його естафету . . . його художній заповіт. Крім запрошення та кольорового плакату до виставки було видано дуже цікавий каталог, який комісар виставки та автор каталогу, мистецтвознавець Владислав Грешлик розділив на дві частини: в першій частині, крім вступної статті В. Грешлика, друкуються спогади художників на свого вчителя під час навчання у Вищій школі образотворчого мистецтва, а в другій частині — стисла характеристика про життя і творчість кожного з вищезгадуваних художників.

КАРПАТСЬКІ МОТИВИ: 11 вересня — 30 листопада 1987

11 вересня 1987 року стало визначною подією в культурному житті Свидника, а для шанувальників мистецтва стало дійсно святом — в Галереї ім. Дезидерія Миллого МУК було відкрито виставку мистецьких творів закарпатських художників під назвою «КАРПАТСЬКІ МОТИВИ». На виставці експонувалося 34 художніх картин, з яких переважали живописні твори найвизначніших її представників Йосифа Бокшая (1891—1975) та Адальберта Ерделі (1891—1955) — основоположників відомої Закарпатської живописної школи, які в 30-х роках розпочали активно організувати й спрямовувати мистецьке життя Закарпаття серед молодого покоління художників, заснувавши в 1929 році самобутню Ужгородську малярську школу.

Серед представлених на виставці живописних творів Й. Бокшая та А. Ерделі визначне місце посідали пейзажі, пройняті палкою любов'ю до рідного краю, які відображали своєрідну красу, чарівність природи рідного ім Закарпаття з її неповторною традиційною дерев'яною архітектурою, які, за допомогою широкої кольорової шкали, відтворюють неповторну гармонію людини з природою.

Крім вищезгаданих художників на виставці «Карпатські мотиви» демонструвалися художні картини Павла Бездіра, Адальберта Борецького, Андрія Коцки, Антона Кашшая, Олени Кремницької, Володимира Микити, Федора Манайла, Адальберта Мартона, Петра Фельдеші та Івана Шутева, представників Закарпатської малярської школи Бокшая та Ерделі, які стояли при колісці новаторських пошуків й розвитку модерного живописного прояву закарпатських митців, та ті, які утверджували, розвивали й збагачували творчі засади й традиції, успадковані від своїх учителів.

Художні картини, влаштовані на виставці, приваблювали відвідувачів досконалою професійною майстерністю, високою живописною культурою прояву. Це були передусім колоритні, емоційно насичені картини Адальберта Борецького, ніжні ліричні образи гуцулок недавно покійного Андрія Коцки, написані приглушеною пастельною гамою теплих кольорів, оригінальні пейзажні мотиви та побутові картини неабиякої етнографічної вартості своєрідного закарпатського художника Федора Манайла.

Картини закарпатських художників, що до кінця січня 1988 року експонувалися на виставці в Галереї ім. Д. Миллого МУК походили з приватної збірки українського колекціонера — знавця й любителя образотворчого мистецтва Андрія Галаговця з Кошиць. Переважно більшість художніх картин із своєї багатогранної приватної збірки він дарував Музею української культури у Свиднику. Виставка «Карпатські мотиви» — як підкреслює комісар виставки та автор каталогу Владислав Грешлик — була одним із скромних проявів глибокої пошани до довгорічної

збирацької діяльності Андрія Галаговця. Ширу подяку А. Галаговцю висловила не лише дирекція Музею української культури, але й численні відвідувачі виставки.

ІЛЬКО СОВА З БАЮСОВА: 5 листопада — 15 грудня 1987

Музей української культури, разом з кошицькими Наземними будовами РНОК Кошиці 1 та ГОМ у Пряшеві був співорганізатором тематичної виставки серії карикатур відомого українського художника-карикуриста Федора Віца, яка під назвою «Ілько Сова з Баюсова» десять років друкувалася на сторінках газети «Нове життя» і користалася небувалою популярністю та успіхом серед нашого населення.

СУЧАСНИЙ ПЕЙЗАЖНИЙ ЖИВОПИС НА СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ: 15 червня — 20 липня 1988

Виставку СУЧАСНИЙ ПЕЙЗАЖНИЙ ЖИВОПИС НА СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ Музей української культури в Свиднику організував у співпраці зі Східнословачькою галереєю у Кошицях.

На виставці експонувалося 27 художніх картин 19-ти східнословачьких живописців, серед яких слід згадати заслужених художників Йозефа Бендіка, Андрія Добоша та Юрая Даня, далі Степана Гапака, Войтеха Селігу, Штефана Макару, Івана Шафранка, Андрія Гая, Тібора Галла, Антона Сучки, але й живописців молодшого покоління, як Михайла Чабали, Душана Сrvatки, Ладислава Зозуляка, Івана Хапчака та інших. В усіх художників переважав олійний живопис. На виставці було представлено чимало цікавих пейзажів, здебільшого із Східної Словаччини, як, наприклад: «З Пряшева», «При Торисі», «Пейзаж при Кошицькій Белій», «Затока на Домаші», «Нижній Комарник», «Дорога на Дуклю», «Пейзаж з-під Дуклі» та інші.

Частина пейзажів, завдяки кольоровій тональності, була сповнена тонким ліричним настроєм, на фоні інших виступала й сучасна архітектура, культура середовища, але й екологічні проблеми збереження навколишнього середовища — як «Затока мертвих риб», «Пейзаж стосів та каменя».

ФРАНТИШЕК ВЕСЕЛИЙ. ЛЮДИНА — ПРИРОДА: 2 вересня — 15 жовтня 1988

Виставку було відкрито з нагоди життєвого ювілею художника — п'ятидесятиріччя. Понад 35 представлених на виставці художніх картин — пейзажі. Під час своєї довголітньої малярської творчості, яка вела від ліричних пейзажів, через роки творчих пошуків більш особистого рукопису в академії образотворчого мистецтва — до переоцінки своїх попередніх образотворчих поглядів, до пейзажу нового типу, який сам автор назвав місцевістю своєї присутності. Тому експоновані на виставці картини не були пейзажі в традиційному розумінні, але твори з чітким філософським підтекстом, спрямовані на важливі суспільні проблеми нашої доби, проблеми негативного, шкідливого втручання людини до навколишнього середовища — проблеми екологічні.

ЮЛІУС МУШКА. ІЗ ТВОРЧОСТІ : 14 червня — 15 вересня 1989

Виставка була організована з нагоди визначного ювілею живописця — науковця, довголітнього педагога, колишнього доцента Кафедри образотворчого виховання Пряшівського педагогічного факультету Юліуса Мушки.

На виставці було представлено понад 30 художніх олійних полотен автора, створених ним на початку сорокових років, коли закінчує навчання на відділі рисунка та живопису Словацької вищої школи технічної у Братиславі, аж до 1987 року. В них художник реагує на важливі суспільні події, відображає побут та звичаї нашого народу. В пейзажах та натюрмортах відчувалося глибоке розуміння навколишньої природи, любов до рідного краю, його ставлення до

навколишньої дійсності, до споконвічної сутності життя — людини і природи. Художні твори Юліуса Мушки, виконані у виразній, оптимістично злагожденій барвистості, проникнені ідеями гуманізму, патріотизму та людської співдружності.

ПАВЛО МАРКОВИЧ. ПЕЙЗАЖ: жовтень — листопад 1989

Виставка була організована з нагоди 65-річчя від дня народження відомого педагога, науковця та художника Павла Марковича. Згадувана виставка безпосередньо нав'язувала на творчу палітру його попередньої виставки, яку у 1980 році під назвою «Із творчості» було влаштовано в Музею української культури у Свиднику.

Добра співпраця Народної школи мистецтва — відділу образотворчого виховання міста та ОШ Свидницького округу витворили сприятливі умови для організування виставок дитячих робіт у виставочних залах Музею української культури. Результатом такої співпраці були виставки:

ХАЙ ЗАВЖДИ БУДЕ СОНЦЕ: грудень 1978 — березень 1979

СПОРТОМ ЗА МИР: 11 січня — 5 лютого 1980

КВІТИ ЖИТТЯ: січень — лютий 1982

ВЖСР В УЯВІ ДІТЕЙ: жовтень — листопад 1982

ВЕЛИКИЙ ЖОВТЕНЬ ОЧИМА ДІТЕЙ: 4 — 28 листопада 1983

СРСР ОЧИМА ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: 11 березня — 18 березня 1985

СПАРТАКІАДА — 85: 20 березня — 30 квітня 1985

На вищезгаданих виставках дитячої творчості були представлені роботи, виконані технікою темпер, воскової пастелі та рисунки пером. Чисті дитячі почуття, грайлива дитяча фантазія, винахідливість, оригінальність та своєрідність зображення поодиноких тем — характерні риси наведених дитячих виставок, які, хочеться вірити, сприяли глибшому зацікавленню предметом, гармонійності та педагогічній послідовності в естетичному вихованні молодого покоління.

● ПИСАНКИ-ВИШИВКИ-НАРОДНИЙ ОДЯГ: 29 березня — 30 вересня 1979

● ПИСАНКИ: 27 квітня — 18 липня 1983

● ГРАФІКА ОРЕСТА ДУБАЯ: 3 червня — 30 липня 1979

● 25 РОКІВ ПУНА УНТ (1955 — 1980): 17 червня — 10 липня 1980

- *СВІТ ІВАНА КУЛЕЦЯ: 6 жовтня 1980 — 20 січня 1981. На відкритті виставки взяла участь учениця Івана Кулеця Анежка Ржечінська, яка у 1979 році подарувала його спадщину (понад 150 художніх творів) Музею української культури.*

- *КАРИКАТУРИ ФЕДОРА ВІЦА «Ілько Сова з Баюсова» (6 квітня — 6 травня 1984)*

● *КАРПАТСЬКІ МОТИВИ: 11 вересня — 30 листопада 1987*

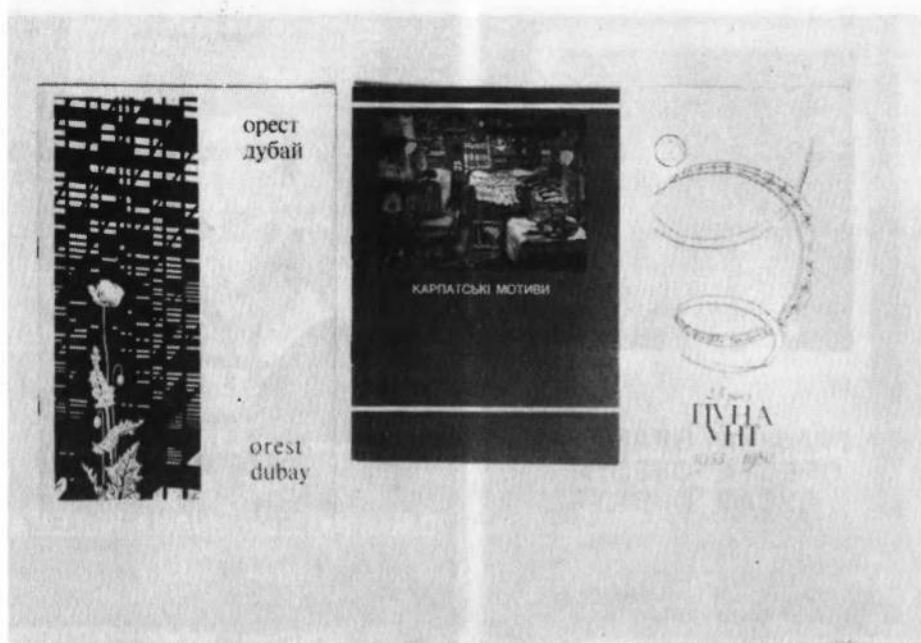
● *Відкриття виставки Франтішека Веселого «ЛЮДИНА-ПРИРОДА» в Галереї ім. Д. Милого МУК 2 вересня 1988 року.*

● *Інсталяція виставки «Із творчості народного художника Дезидерія Миллого» — з фондів МУК — в ХЗЮД в Братиславі — заводській галереї ДІМІТРОВЕЦ (січень — лютий 1989)*

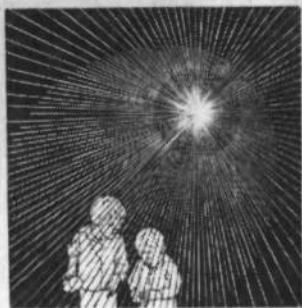

● *На виставці дитячих малюнків в МУК*

● КАТАЛОГИ

**ГРАФІКА GRAFIKA
ОРЕСТА ORESTA
ДУБАЯ DUBAYA**

ЛИПЕНЬ—СЕРПЕНЬ JUL—AUGUST
1979 1979
МУЗЕЙ MUZEUM
УКРАЇНСЬКОЇ UKRAJINSKEJ
КУЛЬТУРИ KULTURY
СВИДНИК SVIDNIK

**СВІТ SVET
ІВАНА КУЛЕЦЯ IVANA KULECA**

1980 1980
МУЗЕЙ MUZEUM
УКРАЇНСЬКОЇ UKRAJINSKEJ
КУЛЬТУРИ KULTURY
СВИДНИК SVIDNIK

МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ

**КАРИКАТУРИ
ФЕДОРА
ВІЦА**

МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ
6 IV - 6 VI 1979

ТРАНС-МІСЬКОЇ

СТ. ЗАХІДНО-КАРАЇ

МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ

1979 - 1979

ТРАНС-МІСЬКОЇ

СТ. ЗАХІДНО-КАРАЇ

МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ

1979 - 1979

Ausstellung

7. - 29. März 1985

Kultur- und Informationszentrum der ČSSR

1000 Praha, Lazarska Street 10, Telefon: 21002 21

Quer durch das Heimatland Gemälde aus der Gegend um den Dukla-Paß

Gewidmet dem 40. Jahrestag
der Befreiung der Tschechoslowakei
durch die Sowjetarmee

In Zusammenarbeit mit dem

Museum der ukrainischen Kultur Svidník

Organisator: Město při Praze 10, N.Š.Š. Světlá nad Sázavou a Slezský územní úřad

Resumé

Jozef VARCHOL. *Výstavná činnosť Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku 1978—1989*

Dôležitou formou kultúrno-výchovnej práce Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku je okrem iného aj výstavná činnosť. V priebehu dvanástich rokov (1978—1989) pracovníci MUK pripravili pre návštevníkov múzea desiatky tematických výstav, reagujúc takýmto spôsobom na najaktuálnejšie udalosti v kultúrno-spoločenskom živote našej krajiny.

V článku autor podrobnejšie rozoberá jednotlivé výstavy, ich tematické zameranie ako aj miesto a význam v kontexte kultúrno-spoločenského diania nášho regiónu.

Резюме

Йозеф ВАРХОЛ. *Реализация выставок в Музее украинской культуры в г. Свидник, 1978—1989 гг.*

Одной из важных форм культурно-воспитательной работы Музея украинской культуры в г. Свидник, кроме прочего, является и организация выставок. На протяжении двенадцати лет (1978—1989 гг.) для посетителей музея сотрудниками МУК были подготовлены десятки тематических выставок, отражающих самые актуальные события культурно-общественной жизни нашей страны.

В статье автор подробно анализирует отдельные выставки, их тематическую направленность, а также их место и значение в контексте культурно-общественной жизни нашего региона.

Zusammenfassung

Jozef VARCHOL. *Die Ausstellungen des Museums für ukrainische Kultur in Svidník in den Jahren 1978—1989*

Eine wichtige Form der kulturell-erzieherischen Arbeit des Museums für ukrainische Kultur in Svidník stellen u. a. auch Ausstellungen dar. Innerhalb der 12 Jahre (1978—1989) haben die MUK-Mitarbeiter für die Besucher des Museums zahlreiche thematische Ausstellungen vorbereitet, in denen sie auf die aktuellsten Ereignisse im kulturell-gesellschaftlichen Leben unseres Landes reagierten.

In der vorgelegten Arbeit analysiert der Autor einzelne Ausstellungen, deren thematische Orientierung, Platz und Bedeutung in der kulturell-gesellschaftlichen Geschichte unserer Region.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

АВГУСТ, AUGUSTUS 135—136
АГАСВЕРІЙ 329
АДАМ 209, 340
АЛБАНИ Олександр, ALBÁNYI Alexandrus, Alexandrus, Олександр 121, 123
АЛМОШ, АЛМУШ 275, 277
АЛТАН, ALTHAN 81
АНДРЕЙКОВИЧ Сабо, ANDREJKOVITS Sabo 128
АНДРІЙ, АНДРІЙКО 193, 338
ANDRIČÍK J., ANDRIČÍK Juraj, АНДРИЧІК Юрай 346—349
АНДРОВИЧ Миколай, ANDROVITCS Nicolas 52, 65, 72—73
АНДРУХОВИЧ Василій, ANDRUCHOVITS Basilius 168
АНДЯЛ Иос. 212
АННА, ANNA, АНЦИКА, АНЦЯ 179, 329, 331, 335
АНТОН 341
АНТОНИЧ, АНТОНИЧ Б. І., АНТОНИЧ Богдан Igor, ANTONYČ Bohdan Ihor 305, 319, 347
АНТОНІЙ-ЄВГЕНІЙ, ANTONIUS EUGENIUS 157
АНТОНОВИЧ К. 355
АРДАНГАЗІ, ARDANHAZY 102
АРОН Петро, ARON Petrus 29, 38, 41, 81
АРПАД 275, 277
АСПЕРМОНТ, ASPERMONT 29, 90
АССЕМАН, ASSEMANUS, АССЕМУС, ASSEMUS, 179, 181
АФАНАСІЙ, ATHANASIVS 175

Б

БАВІЛҀА, BAVILYA Daniel (BAVILOVITS), БАБІЛҀА, БАБІЛҀА Даниїл (БАБІЛОВИЧ) 37, 44, 64, 82, 84, 95—97, 99, 103, 109—110, 112
БАБОТА ЛюбоB 6
БАГРИЦЬКИЙ 262
БАЖО Василій, BAZSO Basilius 172
БАЗИЛОВИЧ, BAZILOVITS 35, 64, 85, 158, 160—161
BAJZATH Iosephus, ВАЙЗАЙТ Йосиф 153
БАЙЦУРА, БАЙЦУРА Іван 272, 325
БАКОШ М., ВАКОЃ М. 248, 263
БАЛЕГА, БАЛЕГА Ю., БАЛЕГА Юрій 341, 343

БАЛЕЦКИЙ Емельян, БАЛЕЦЬКИЙ Омелян 326—327
БАЛОГ Йозеф, BOLOGN Iosephus 41
BALODANSKY, БАЛУДЯНСЬКИЙ Михайло, БАЛУТЯНСКИЙ 219
БАЛТЕР Джеймс 317
БАЛШІАНКОВА Маргарета 362
БАНДУРЧИН Мілан 362
БАНОВ Арпад 209
БАРАН Іоанн, BARAN Ioannes 172
BARKÓCZY, BARKÓCZY Franciscus, БАРКОЦИ, БАРКОЦИ, БАРКОЦИ Франциск, БАРКОЦИ Франциск, Франциск, Franciscus 28—29, 35—36, 41—42, 44—60, 63—65, 71, 76, 81, 86, 88, 95—97, 104, 108—109, 160, 182
БАРНА Михаїл, BARNA Michael 166
BACSINSZKY Andreas, BACSINSZKY, BATSINSZKY Andr., БАЧИНСЬКИЙ Андрій, БАЧИНСЬКИЙ 30, 64, 69, 72—73, 81—84, 109—110, 128—129, 139, 152—153, 155, 165
BACSINSZKY Basilius, БАЧИНСЬКИЙ Василій 166
BAŠ Jakiv, БАШ Яків 347
БЕДЗІРА Павло 363
БЕЗДОМНЫЙ Лев 326
БЕЗПАЛЬКО О. П. 232
БЕЛА II 275—276
БЕЛА III 275—276, 278
БЕЛИЙ 248
БЕНДІК Йозеф 353, 364
БЕНЕДИКТ XIV, BENEDICTUS XIV (ПРОСПЕР ДЕ ЛАМБЕРТИНО, PROSPERO DE LAMBERTINO) 33—34, 36, 40—41, 47, 58—59, 88—89, 179
BERTHÓTY Ioannes, БЕРТОТІ Іоанн 82
БЕРЕЖНА Марія 210
BERNÁTH Georgius, БЕРНАТ Георгій 95
БЕСКИД М. О. 276
BETHLEN Gabriel, БЕТЛЕН Габрієл 98, 159
БЕТКА 228
БИАТИ Тибор, БІАТА Тібор 207, 209
BIZANCZY Genadio, БІЗАНЦІ Генадій 32
BIZANCY Georgius, БІЗАНЦІ Георгій 48, 84, 135—136, 141, 160
БІРЧАК Володимир 327, 341
БІСС Сва 355
БЛАЖОВСЬКИЙ, БЛАЖОВСЬКИЙ Георгій, БЛАЖОВСЬКИЙ Георгій

Габріель, BLAZSÓWSZKY, BLAZSÓWSZKY Georgius, BLAZSÓWSZKY Georgius Gabriel 33—35, 41, 84, 110
БЛОК 262
БЛОНСЬКА-ЗАБОРСЬКА Здена 362
БОБАК Милан 6
БОБУЛЬСЬКИЙ А., БОБУЛЬСЬКИЙ Антоній (пс. ДІДО МИКУЛА) 328
БОЖЕНКА 327
БОЖІЧКОВИЧ Василій, БОЖІЧКОВИЧ, BOZSITSKOVITS Basilius, BOZSITSKOVITS 29, 86, 103, 174, 179
БОЖУК Василій, BOZSUK Basilius 168
БОКОТЕЙ А. 325
VOKSAY Ioannes, БОКШАЙ І., БОКШАЙ Иоанн 13, 139, 165, 326
БОКШАЙ, БОКШАЙ Й., БОКШАЙ Йосип 14, 329, 363
VONY Alexius, БОНЬ Олексій 165—166
БОРЕЦЬКИЙ А., БОРЕЦЬКИЙ Адальберт 14, 326, 360, 363
БОРЖАВИН Василій 327
БОРОВСЬКИЙ М. 329
БОРОЛИЧ, БОРОЛИЧ Ю., БОРОЛИЧ ЮРКО, BOROLYČ JURKO, Юрко 266—267, 269—274
БОРШОВСЬКА-НЕМЦОВА Анна 359—360
БОРШОШ 330
БОСЯК В. 326
БОТТО Ян 278
БОЧКАЙ, БОТСКАЙ 98, 159
BRADÁTS, BRADÁTS Ioannes, БРАДАЧ, БРАДАЧ Иоанн, БРАДАЧ Иоанн, БРАДАЧЬ Иоань, Ioannes, Ioann 30—31, 47, 100, 104, 108—114, 117—129, 134—153, 161—162, 165, 168, 170, 174, 177, 181—182
BRADÁTS Simeones, БРАДАЧ Симеон 111
BRANKUЦA Григорій, BRANKUCZA Gregorius 168
БРЕЦИК Марія 358
БРИНСЬКИЙ С. 325
БРИШКАР Юрій 9
БРОДИЙ А. И., БРОДИЙ Андрей И. 326
БРУНО Джордано 308
БУБАН Штефан 354—356
БУЖОРИН В. 325
БУЙКО, BUJKO 347
БУКОВЕЦЬКИЙ Михаїл, BUCHOVETZK Michael 166
БУКОВСЬКИЙ Ив. С. 325
БУНІН 248
БУРИК Н. 209
БУРЯК 219

В

ВАВРИК Р. В. 325
ВАВРИНЧИК Иван 325
ВАЙС 327
VAJSZKO Andreas, ВАЙСЬКО Андрій 171
ВАЛЕК М. 305
ВАЛЯ 309
ВАНАТ І. 223
ВАН ГОГ Вінцент 308
ВАНЦЯ 341
ВАНЧИШИН Параска 210
ВАРГА М. 326
ВАРЗАЛІЙ С. 325
ВАРХОЛ Йозеф, VARCHOL Jozef, ВАРХОЛ Йосиф 6, 352, 374
ВАРХОЛ Параска 208
ВАСИЛЕНКО Анна 358
ВАСИЛЕНКО Тетяна 358
ВАСИЛІЙ, ВАСИЛЬ, ВАСИЛЬКО, VASILKO, ВАСЯ, ВАШЬО, 177, 179, 193, 228, 239, 327, 331, 334—336, 339
ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ, BASILIUS MAGNE 175
ВАШАРІОВА Магда 359
ВАЯНСЬКИЙ С. Г. 245
ВЕРГУН Д., ВЕРГУН Дмитрий 325, 341
ВЕРІХ Ян 359
ВЕРЛЕН П. 305
ВЕРТИГОЛОВКО ЮРА 336
ВЕРХОВИНСЬКИЙ Георгій 329
ВЕРШИГОРА Петро 348
ВЕРШИНСКИЙ М. 327
ВЕСЕЛИЙ Франтішек 364, 369
ВИШНЕВСЬКИЙ Иван, ВИШНЕВСЬКИЙ І. 341, 343
ВИШНЯ Остап, VYŠŇA Ostar 349
ВІНГРАНОВСЬКИЙ Микола 348
VISZLÓCZKA Catharina, ВІСЛОЦЬКА Катерина 111—112
ВІСКОНТІ, VISCONTI 156
ВІЦО Федір 359, 364, 368
ВЛАДИМИР Ервін 325
ВЛАДИСЛАВ, WLADISLAW 115
WLADIMIRUS, WLADIMIRUS M., ВОЛОДИМИР В., ВОЛОДИМИР 179
ВОВК, ВОВК Ю. 227, 355
ВОВЧОК Марко, VOVČOK Marko 346
ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ 262
ВОЙТКОВА Яна 362
ВОЛКОВСЬКИЙ Д., ВОЛКОВСЬКИЙ Діонізій 9
VOLOSIN Ioannes, ВОЛОШИН Иоанн 172
ВОЛОШИН Августин 330

ВОЛОШИН Данило, Данило 336
ВОПЛЬМАН К. 10
БОРОН А., БОРОН Андрій (пс. КРУК,
СИГМА) 325, 330—331
ВОРОХТА Іоанн, VOROSHTA Ioannes 168

Г

ГАБИНА Лука, ГАБИНА, HAVINA, HAVI-
NA Lukas, Лука, Lukas 30, 104—105, 119—
120, 126, 145, 164
HAVRÁNKOVÁ Viera 349
ГАВРИЛО 335
ГАВРИЛОВА Марія 230
ГАВРИЛОВИЧ Даниїл, HAVRILOVITS
Daniel 50, 52, 64, 71, 109
ГАВРИЛОВИЧ Діонісій, HAVRILOVITS
Dionysius 155
ГАДЖЕГА Василь, ГАДЖЕГА В. 275—276,
325
ГАДЖЕГА Юлій (пс. РУСАК ЮЛІЙ) 331
ГАЙ Андрій 353—354, 357, 360, 362—364
ГАЙДОШ В. 213
ГАЙНИЙ Віктор 303
ГАЛАГОВЕЦЬ А., ГАЛАГОВЕЦЬ Андрій
363—364
ГАЛАЙДА І., ГАЛАЙДА Ілля 303, 311—
312
ГАЛАЙ М. 356
GALLO I. 345
ГАЛЛ Т., ГАЛЛ Тибор 354, 363—364
ГАЛЬКА 228
ГНАКОВА Даниця 362
ГАНУДЕЛЕВА Зузана, ГАНУДЕЛЬ З.,
ГАНУДЕЛЬ Зузана, HANUDELOVÁ Zu-
zana, (Z. G.) 6, 184, 238—239, 244
ГАНЯ, ГАНЬКА 210, 228
ГАПАК, ГАПАК С., ГАПАК Ст., ГАПАК
Степан, ГАПАК Стефан 210—211, 213,
215, 356, 360, 363—364
ГАРАЙДА Іван 324
ГАРТЛ А., ГАРТЛ Антонін, HARTL Anto-
nín 323—324, 342
ГАЩАК Йоциф 362
ГВЕЗДОСЛАВ, ГВЕЗДОСЛАВ П. О.,
HVEZDOSLAV P. O. 245, 252, 254—255,
259—261, 263
HEVEŠÍ Marián, ГЕВЕШІ Маріян, HEVEŠÍ
М. 346—348
ГЕДЬЄШІ Юліус 363
ГЕДЬЄШІ Юрій 363
ГЕНДЕР Іван (пс. СУХОДОЛЬСЬКИЙ
ІВАН) 332
ГЕНИК-БЕРЕЗОВСЬКА З. 311—312

ГЕОРГІЙ, GEORGIUS 29
ГЕРВАСІЙ, GERVASIUS 64
ГЕРОВСКИЙ Г., ГЕРОВСКИЙ Георгий
Юлиан., ГЕРОВСКИЙ Георгий Юлиано-
вич, ГЕРОВСКИЙ Георг. Юл., ГЕРОВ-
СКИЙ Г. Ю., ГЕРОВСЬКИЙ Г., Георгий
Юлианович, Георгий Юлианович, Г. Юли-
анович 208—214, 341
ГЕРОВСЬКИЙ Ю., ГЕРОВСЬКИЙ Юрій
207—208
ГЕРШКО 332
ГИРЯК М., ГИРЯК Михаил, ГИРЯК Ми-
хайло, HIRJAK Michal 6, 22, 183, 201
ГЛАД 277
ГМИТЕРКО І. 356
ГНАТЮК Н. 341
ГОЛОВАЧ Марія 228
ГОГОЛЬ, ГОЛОЛЬ М. В. 248, 317
HODERMARSZKY Alexius, ГОДЕРМАР-
СЬКИЙ Олексій 33, 52—53, 64, 71, 84
HODERMARSZKY Iosephus, ГОДЕРМАР-
СЬКИЙ Йосиф 160
HODERMARSZKY Procopius, ГОДЕР-
МАРСЬКИЙ Прокіп 31—32
HOLLER Franciscus, ГОЛЛЕР Франциск 153
HOLOSNAV Stephanus, ГОЛОШНАЙ Сте-
фан 166
HONČAR Oles, ГОНЧАР Олесь 348—349
ГОНШЕН'ЩА 227
ГОРАЦІЙ 347
HORÁČEK Ján 324
ГОРЕМЬК В. 327
ГОРНИЧЕК Мирослав 359
ГОРНЯК Микола (пс. КОЛЯ ЛАБОРЧА-
НИН) 332
ГОРОВ, HOROV, ГОРОВ П. 254—255,
259—261, 263
ГОРСКИЙ И. 327
ГОРЯНСКИЙ В. 326
ГОРЬКОУСТ Семія 325
ГОСТИНЯК, ГОСТИНЯК С., ГОСТИНЯК
Степан, HOSTYŇÁK S., HOSTYŇÁK Ste-
pan, HOSTYŇÁK Štefan, (С. Г.) 6, 22, 207,
212, 215—216, 218, 266—267, 274, 303—322
ГОТЛІВ, GUTLEIV, ГЪЛЪВЪ 230
ГРАБАРЬ В. 327
ГРЕБЕНЯК Петро 210
GREGORIUS THEOLOG, ГРИГОРІЙ ТЕ-
ОЛОГ 175
GRENDŽA-DONSKIJ Vasil, GRENDŽA-
DONSKIJ V., ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ
Василь, ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ В. 13,
324, 333—334, 341, 343
ГРЕШЛИК В., ГРЕШЛИК Владислав, ГРЪ-

ШЛИК Ладіслав, GREŠLÍK V. 22, 231, 356, 363
ГРЕШЛИК Г. 356
ГРИБУНЯК Петро, Петро 332
ГРИЦАК О., ГРИЦАК Ольга 9
ГРИЦЬ 338
ГРІНКАНИЧ Олена 358
ГРОМНИЦЬКИЙ П. 355
ГРУСОВА К. 356
ГУБЕРТ, HUBERT, ГУБЕРТ Матиас, HUBERT MATIAS 52, 65, 72
ГУДАК Єва 358
ГУДАК Юлія 358
ГУРЕЇВ, ГУРЕЇВ О. І., ГУРЕЇВ Олекса, Олекса Іванович 266—267, 269, 271
GUSZTINYI, GUSZTINYI Іоаннес, ГУСТІНІ, ГУСТІНІ Іоанн 52, 65, 72—73
ГУЦАЛО Євген, HUCALO Jevhen 349

Д

ДАНИЛОВИЧ Іоанн, DANILOVITS Іоаннес 168
ДАНКАНИЧ МИХАЙЛО, МИХАЙЛО 339—340
ДАНКУЛИНЕЦ Евгений 326
ДАНЧШЫН 227
ДАНЬО Юрай 364
ДАРВІН 329
ДАРІНА 228
ДАРЯНИН Влена 230
ДАЦЕЙ Василь 303
DVOŘAKOVÁ-ŽIARANOVÁ Ružena 349
ДЕАК Франциск, DEAK Franciscus 52, 65, 72—73
ДЕ КАМЕЛІС, ДЕ КАМЕЛІС Йосиф, DE CAMELIS, DE CAMELIS Iosephus 11, 47, 159—160
ДЕМКО, ДЕМКО Михаїл 227, 331
ДЕМ'ЯН Лука 325, 334
DE NÁDASD Leopoldus, ДЕ НАДАШД Леопольд 63
ДЕРЕВ'ЯНИК Анна 6
ДЕРІ, DÖRY 102
ДЕРЦО Н. 209
DESKO Georgius, ДЕШКО Георгій 50, 52—53
DESKO GREGORIUS, ДЕШКО Григорій 61, 64, 71, 73, 81—82
ДЕХТЕРЕВ Алексей (пс. ИНОК АЛЕКСЕЙ) 334
ДЖОГАНИК Я. 319
ДЖУМУРАТ А. 325
ДЖУНДА 209—211

ДИЦЬ Микола 360
ДИШКО, ДИШКО Іоанн, DISZKO, DISZKO Іоаннес 93
ДІМУН Анна 358
GYULAFY, ДЮЛАФІ 41
ДОВКА Andreas, ДОБКА Андрій 168
ДОБОШ Андрій 354, 364
ДОБОШ В. 326
ДОБРЯНСЬКИЙ Адольф 332
ДОВБУШ 331
ДОВЖЕНКО Олександр, DOVŽENKO Oleksandr 348—349
DOVINOVA Viera 346
DOSITHEUS, ДОСФЕЙ 176
ДОСТОЄВСЬКИЙ 248
ДРАЧ Іван, ДРАЧ І. 305, 348
ДРОБНЯК Михайло 303
ДРОЗД Володимир, DROZD Volodymyr 349
ДРОЗД ОЛЕКСАНДР 317
ДУБАЙ, DUBAJ, ДУБАЙ М., ДУБАЙ Михаїл, ДУБАЙ Михайло, ДУБАЙ Мих. 8—9, 210—213, 216—217, 326
ДУБАЙ Орест 354, 360, 367
ДУБАЙ Павел 337
ДУБІВСЬКА Терезія 358
ДУЙЧАК Микола, DUJČAK Mikuláš, ДУЙЧАК Николай 6, 223, 236, 237
ДУНАЕВ Г. Ж. 327
ДУНАЕВ Т. 326
ДУХНОВИЧ, ДУХНОВИЧ А., ДУХНОВИЧ Александр, ДУХНОВИЧ О., ДУХНОВИЧ О. В., ДУХНОВИЧ Олександр, DUCHNOVIČ A. 8, 12—13, 16, 22, 24, 316, 323—324, 329—330, 335
ДУЦАР Василь, Василь 210
ДУЦАР Марья 210
ДУШАН 228
ДЮРИШ Юліус 207
ДЬОЛД-МИХАЙЛИК Юрій 348

Е

ЕВРЕИНОВА Р. 326
ЕКСВІН Євгеній, EXVINUS Eugenius 98
ЕЛКА 331
ЕЛЮАР П. 315
ЕНГЕЛМАЄР Самуїл, ENGELMAJER Samuel 52, 65, 72
ЕРДЕВДІ, ЕРДЕВДІ Габрієл, ЭРДЕДИ Габрієл, ERDÖDY, ERDÖDY Gabriel, Gabriel Antonius, Габрієл Антоній 27, 33—36, 46, 60, 135, 182
ЕРДЕЛІ А., ЕРДЕЛІ Адальберт 14, 363
ESZTERHÁZY, ESZTERHÁZY Karol.

ESZTERHÁZY Carolus, ЕСТЕРГАЗІ,
ЕСТЕРГАЗІ Кароль, ЭСТЕРХАЗИ Ка-
рол, Carolus, Кароль 29—30, 88, 95—97,
99, 102, 107, 118, 127, 129—131, 134, 136,
139—153, 155, 161, 171, 182

ESZTERHÁZY Franciscus ЕСТЕРГАЗІ
Франциск 134

Є

ЄВА 327

ЄЛЕНА. HELENA 45

JESENSKÁ Zora 346

ЄФРЕМОВА Б. 334

Ж

ЖАНКА 329

ЖДИНЯК Надія 360

ЖЕТКЕЙ Андрій, ZSETKEY Andreas 103,
112, 128, 139, 161, 165, 172

ЖИВОТКО А. 341

ЖОВТОБРУХ М. А. 230

ЖИДОВ Іоанн, ZSIDOV Ioannes 82

ЖИДОВИЧ Тиберій 335

ЖИЛЕНКО Ірина 348

ЖІРМУНСЬКИЙ Віктор 248

ЖУКОВСЬКИЙ-ВОЛЫНСКИЙ Г. 326

ЖУПАН И., ЖУПАН Иосиф 326

З

ЗАБОРСЬКИЙ ЙОНАШ 276

ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ Павло, ZANREBELNYJ
Pavlo 349

ZAJAC Vladimír 324

ЗАМБОР J., ZAMBOR Ján, ЗАМБОР Ян
346—348

ЗАПОТОЦЬКИЙ Ян 210

ЗАТЛОВКАЛ Я., ZATLOUKAL Jaroslav
323—324

ЗБИГЛЕЙ М. 208

ЗБИГЛЕЙ Й., ЗБИГЛЕЙ Йосиф 303, 310

ZÉKÁNY, ZÉKÁNY Ioannes, ЗЕКАНЬ,
ЗЕКАНЬ Іоанн 30, 110,

ЗЛИНСЬКИЙ О. 311—312

ZLOCZKY Stephanus, ЗЛОЦЬКИЙ Стефан
172

ЗОЗУЛЯК Анна 358

ЗОЗУЛЯК В., ZOZULAK V., ЗОЗУЛЯК
Василь, ЗОЗУЛЯК Василий Василь., ЗО-

ЗУЛЯК В. В. 8—9, 22, 207—208, 211—212

ЗОЗУЛЯК Ладислав 364

ЗОЗУЛЯК Олександр 362

ЗРЗАВИЙ Ян 359

И

ИВАШИНА П. 327

ИЛНИЦКИЙ Александр Ю. 331

І

ІВАН, ІВАНКО 192—193, 227, 329—330, 335
ІВАН (КАЛИТА), IOANNES (CALITA)
180

ІВАНИЧУК Роман, IVANYČUK Roman 349

ІВАНЧОВ Федір 336

IVASKO Demetrius, ІВАШКО Деметрій
165—166

ІГНАТОВИЧ Теодор, IGNATOVICS Тео-
дор 112

ІЛЕЇСКО Jožo 324

ІЛЮКОВИТС Alexius, ІЛЬКОВИЧ Олексій
155, 158

ІЛЯ 228

ІЛЯЩИК Марія 355

ІЛЬКОВИЧ Ірина 325

IOANNES CHRYSOSTOME, ІОАНН ХРИ-
ЗОСТОМ 175

ІОАНОВИЧ Іоанн, IOANOVICS Ioannes,
Іоанн, Ioannes 180

ІРИНА 337

ІСІДОР, ISIDORUS 175

Ї

ЇЛЕМНИЦЬКИЙ П. 323

ЇРАСЕК Й. 323

Й

ЙОН (ГЛЕЗНА), ION (HLEZNA) 175,
177—179, 181

ЙОРДАН Мікулаш 353

ЙОСИФ, ЙОСИФ II, IOSEPHUS, IOSEPH-
HUS II. 30—31, 154—155, 175—176

ЙОШКО 228

К

КААНОВА Софія 362

КАБАЛЮК-ТИСЯНСЬКА Марія 325

КАБІЧЕК Я., КАБІЧЕК Ярослав, КАВІ-
СЕК Jaroslav 320, 346

КАЗІМІР ВЕЛИКИЙ, CASIMIRUS MAG-
NO 181

КАЛАБИШКА Е., КАЛАБИШКА Еміліян
325, 336

КАЛЕРІЙ 294

КАЛИНЯК. КАЛИНЯК Митро, Митро 333
КАЛІНЧАК Ян 283
КАМПМІЛЛЕР, КАМРМÜLLER 77
КАНЯ В. 323
КАПРАЛЬ Данієл 362
КАПРАЛЬ Зузана 358
КАПУТА А., КАРУТА А. 22
КАПУСТА Василій 331
КАРАМАН Мілан 360
КАРЛ 329
КАРОЛИНА 336
КАРОЛІ Антоній, KÁROLYI Antonius 86
КАРОЛІ, КАРОЛІ Кароль, KÁROLYI, SÁROLYI Karolyus 106, 110—111
КАРОЛІ, КАРОЛІ Франциск, KÁROLYI, KÁROLYI Franciscus 55, 85
КАРОЛУС, КАРОЛЬ 126
КАСІАН В., КАСІАН Василь 14, 355
КАСПЕР Мартир, KASPER Martirius 129
КАСПЕР Інокентій, KASPER Innocentius 106
КАТОН, САТО 27
КАТРУСЯ 338
КАТУША 228
КАШШАЙ Антон 363
КЕВСЕГІ Георгій, KÖSZEGHY Georgius 166
КЕМИН М. 326
КЕРЕГИЦЬКИЙ Теодор, KERENICZKY Theodorus 172
КЕРТВЕЛЕШІ 207
КЕРЧА І., КЕРЧА І. Г., КЕРЧА Іван (пс. ТАНЯ ВЕРХОВИНКА) 325—327
КИЗАК Іван 325
КИНДЯ-АНТКОВ Іван 325
КИРИЛО, CYRILLUS 158, 175, 286—287
КЛАЙН, КЛАЙН Іоанн, КЛАЙН Іоанн Інокентій, KLEIN, KLEIN Ioannes, KLEIN Ioannes Innocentius 37—38, 40—41, 76
CLEMENTIS VIII, КЛИМЕНТІЙ VIII 48, 135
CLEMENTIS, CLEMENTIS 13, CLEMENTIS XIII, КЛИМЕНТІЙ, КЛИМЕНТІЙ 13, КЛИМЕНТІЙ XIII 95, 115, 121, 125, 129—131, 140, 153—154, 156, 170
CLEMENTIS XIV, КЛИМЕНТІЙ XIV 156—158
КЛИЧКОВА Дарина 362
КЛІМО, КЛІМО 99
КОВУЛАНСКА ОЛНА, КОБИЛЯНСЬКА Ольга 346
КОВАЛЬЧИК О. 22

KOVÁTS Meletius, КОВАЧ Мелетій, Мелетій, Meletius 28, 63, 81, 103, 107, 128
КОВАЧ Андрій 6
КОВАЇСІК М. 345
КОВАЧ Ф. 308, 311—313
KOVETSÁK Sylvester, КОВЕЧАК Сільвестрій 155
КОЖЕДУФ Іван 348
КОЗАК Едвард 334
КОЗАЧЕНКО 271
КОЗИК М. В., КОЗИК Михаїл 327, 336
КОЗЛЯНЮК Петро 348
КОКАВЕС J., КОКАВЕС Július, КОКА-VEC Julo 345—347, 349
КОКОШ Анна 208
КОКОШ Настя 208
КОЛЛАР Я., КОЛЛАР Ян 245, 279
КОЛЛЕР Франциск, KOLLER Franciscus 63
КОЛОВРАТ Фердинанд, KOLOWRATH Ferdinandus 40, 74
КОЛОМАН 281
КОЛОМІЄЦЬ І. 284
КОЛОНИЧ Леопольд, KOLONICH Leopoldus 159—160
КОМА Я., КОМА Ján 183—184
КОМЕНСЬКИЙ Я. А. 19
КОМЛОШИЙ Іван, КОМЛОШИЙ И. Ф., КОМЛОШІЙ І. 325—327, 336
КОНДРОТ, KONDRÓT V. 347—348
CONSTANTINUS, КОСТЯНТИН 179
KONCS. Ioannes, КОНЧ. Іоанн 166
КОПИСТЯНСЬКА Н. 341
КОРЖ Віктор 348
КОРОТИЧ Віталій, KOROTYČ Vitalij 348
КОРЯТОВИЧ, КОРЯТОВИЧ Федір, KURIATOVICS, KIRIATOVICH Theodorus, QUIRIATKOVITS 91, 115, 159, 292
KOSTENKOVÁ Lina, КОСТЕНКО Ліна 348
КОСТЮК, КОСТЮК Г., КОСТЮК Георгій Юрьевич, КОСТЮК Георг. Ю., КОСТЮК Г. Ю., Георгій Юрьевич 208—212, 214
КОСТЮК Юрій 6, 8, 355
КОСТЯНТИН 284
КОСЈУВНСКУЈ Мучајло, КОСЈУВНСКУЈ Мучајло Мучајловуџ, КОЦЮБІНСЬКИЙ Михайло 346
КОЦКА А., КОЦКА Андрій 14, 363
КОШУБА Зузана 358
КРАЙНЯК Марія 358
КРАЛИЦЬКИЙ, КРАЛИЦЬКИЙ А., КРАЛИЦЬКИЙ Анатолій Федорович 278, 280—281, 283—286, 288
КРАСКО, КРАСКО І., KRASKO I. 249, 255, 263

КРЕКОТЮК Юра, Юра 330
КРЕМНИЦЬКА Олена 363
КРЕСИЛА Юрій 353, 360, 363
КРЕЩЕНЦІЯ 332
КРИЖАНІВСЬКИЙ Степан 304—305, 310
КРИЧЕВСЬКИЙ М. 355
KRNOVÁ Viera 348
КРУК А. 341
КСЕНИЯ, КСЕНЯ 328, 335
КУЛЕЦЬ І., КУЛЕЦЬ Іван 14, 355—356, 368
КУЛИК Анна 358
KULCSINSZKIUS, KULCSINSZKIUS Ignatius, КУЛЬЧИНСЬКИЙ Ігнатій 178, 181
КУЛЬЧИЦЬКИЙ В. 337
КУНДРАТ Аделія 6
КУНДРАТ Юрій 6
КУРЕЧ Григорій 211
KURCZBEK Iosephus, КУРЦБЕК Йозеф 174
КУЦУР Юра 331
КУЧЕЧКА Петро 337
КУЩИНСЬКИЙ Тарас 358—359

Л

LABANTZ Basilius, ЛАБАНЦ Василій 165—166
ЛАБОРЕЦ, ЛАВОРЕС, ЛАБОРЕЦЬ, ЛАТОРЕЦЬ, ЛЯБОРЕЦЬ, ЛЬВОБОРЕЦЬ 275—296, 299—302
ЛАБОРЧАНИН Коля 342
ЛАДИЖИНСЬКИЙ Степан 355
ЛАДИСЛАВ, LADISLAUS 159
ЛАЗОРИК, ЛАЗОРИК Ф., ЛАЗОРИК Федір, ЛАЗОРИК Федір Семенович, ЛАЗОРИК Ф. С., LAZORYK F., LAZORYK F. S. 238—243, 303, 315—316, 325, 353, 358
ЛАЗОРИК Настя 208
ЛАКАТА В. 356
ЛАТТА В. 228
ЛЕВИЙ, ЛЕВИЙ І., LEVÝ J. 245, 263
ЛЕЛЕКАЧ М., ЛЕЛЕКАЧ Микола 324
ЛЕНІН, ЛЕНІН В. І., В. І. Л. 16, 305, 307
ЛЕОНОВ Л. 317
ЛЕРМОНТОВ, ЛЕРМОНТОВ М. Ю. 248, 254, 258—260, 263
LESNÁ Marta 346, 349
ЛЕСНИК ІВАН 326
ЛЕФФЛЕР Войтех 354
ЛЕШКО Й. 356
ЛЕЩИШИН Іван 208
ЛИЗАК Іван 325, 337
ЛИНТУР П., ЛІНТУР П. 326, 341
ЛИПЕЙ ІЛЬКО, ЛЕРЕЈ ІЛКО 324, 334

ЛИПОТ Іосиф 326
ЛИПЧАК Верона 358
ЛІСОВИЙ П. 341
LIŠKOVÁ Marta 346, 349
LIŠKO Pavol 346
ЛОМОНОСОВ 262
ЛОСИЕВСКАЯ О. С. 326
ЛОШАК С. 327
LUBKIVSKÝJ Roman, ЛУБКІВСЬКИЙ Роман 348
ЛУГОШ М., ЛУГОШ М. В., ЛУГОШ Михайл В. 325—327, 337
ЛУКА 334
ЛУТАШ Надія 358
LUTSKAY Michaël, LUCSKAY Michael, ЛУЧКАЙ М., LUČKAJ M., ЛУЧКАЙ Михайло, LUČKAJ Mychajlo 6, 27, 81, 108, 182
LUBOMIRSZKY Theodor, ЛЮБОМИРСЬКИЙ Теодор 108

М

МАВКА 294
МАЄРНИК, MAJERNÍK J., MAJERNÍK Ján 347—348
МАЗЕПА Г. 355
МАЈТАН М. 230
МАКАРА І. 356
МАКАРА Сергій 303
МАКАРА Штефан 354, 364
МАКАРА Ян 210
МАКЕДОНСЬКИЙ Олександр 277
МАКСИМ 327
МАЛИК Володимир, MALYK Volodymyr 349
МАЛИНЧАК Анна 358
МАНАЙЛА Ф. 14
МАНАЙЛОВА Т. 326
МАНАЙЛО Федор 363
МАНЯ, МАРИЙКА, МАРІЙКА, МАРИКА, МАРІЯ, МАРЬКА, МАША 192, 228, 326—327, 330—331, 337, 339
МАНЬКО Ян 22
МАРЕЦОВА Богдана, MARECOVÁ Bohdana, МАРЕЦЬ Богдана 6, 323, 344, 349
МАРІАНА 308
MARIA THERESIA, МАРІЯ-ТЕРЕЗІЯ 30, 34—35, 46, 58—59, 62—63, 77—78, 81—84, 95, 99, 102, 115, 117, 120, 123, 125, 130—132, 134, 152—154, 156, 161, 170, 175—176
МАРІЯН 228
МАРКОВИЧ Павло 354—355, 360, 365
МАРКУШ О., МАРКУШ Олександр (пс. ДІД МАРКО) 325, 337—338, 341

МАРТОН Адальберт 363
MARUŠIAK Jozef 349
МАРЧАНОВА 268
МАСИЧКІН ВАСИЛЬ 336
МАСТИГОЛОВКА, МАСТИГОЛОВКА
Іван 336
МАТЕЄВСКИЙ Н. 209
МАСНЕК V. 230—231
МАЦИНСКИЙ И., МАЦИНСЬКИЙ І.,
МАЦИНСЬКИЙ Іван 8, 212, 249, 252, 279,
296, 298—299, 303, 308
МАЦУРЕК Й., МАСУРЕК J. 276—277, 298
МАЧОШКО Марія 355
МАЯКОВСЬКИЙ В. 305
МЕДВІДЬОВА М. 356
МЕЙГЕШ Юрій 325
МЕЛЬНИК В. 277, 280—281, 298—299
MENTSİKOW, МЕНШИКОВ 110
МЕНУМОРОШ 277
METHODIUS, МЕФОДІЙ 158, 286—287
МЕТКОВСЬКИЙ Іоаннь, МЕТКОВСЬКИЙ
Іоанн 166
МИГАЛЬ 331
МИКИТА Володимир 363
МИКИТАСЬ В., МИКИТАСЬ Василь, МИ-
КИТАСЬ В. Л. 279, 299—300, 341, 343
МИКЛУШЧУК Стефан, MIKLUSCSUK
Stephanus 168
МИКОЛАЙ, МИКОЛҚА, NICOLAS 175,
327, 337
МИКУЛА 294
МИЛЛИЙ Георгій 332
МИЛЛИЙ, МИЛЛИЙ Д., МИЛЛИЙ Дези-
дерій, МИЛЛИЙ Дезидерій Якович, MIL-
LY D., MILLY Dezider 12, 14, 16—17, 19,
22—24, 356, 360—363, 369—370
МИРНИЙ Панас, MYRNYJ Panas 346
МИРОНЧО 338
МИРОСЛАВ 287—288
МИРЯНИН В. 326
МИТРО 327
МИХАИЛ, МИХАЇЛ, МИХАЙЛО, МИ-
ША, МІСНАЕЛ, МІШЬО 175, 177—180,
192, 209, 228, 329, 339—340
МИШАНИЧ О. В. 300
МИГОВК Петро (пс. СОЛОМОНОВИЧ
Петро) 325, 338
МИКУЛА 227—228
МИЛАН 228
МИЛЛЕР Ігнатій, MILLER Ignatius 153—154
МИЛОТА 281
МІЩЕНКО, МІЩЕНКО Дмитро 266, 270
МОЙМИР II 300
МОЙСЕЙ 45

МОЛНАР Василий, МОЛЬНАР В. И. 326—
327
МОЛЬНАР Лариса 292
МОЛЬНАР М., МОЛЬНАР Михаил,
МОЛЬНАР Михайло 296, 299—300, 326,
341, 343, 345, 347
МОНДОК М., МОНДОК Миколай 325, 338
МОНІКА 228
МОРЕНЕЦЬ В. 319
МОРИЦ Андрій, MORICZ Andreas 83
МОХНАЦЬКИЙ П. 356
МОШКО 336
МУЛИЧАК Юрій 6
МУРАНИЙ Іван (пс. БРОСТЯНИК) 325, 338
МУРАТОВ Іван 348
МУШИНКА Микола 296
МУШКА Юліус 356, 360, 364—365
МУШКЕТИК Юрій, MUŠKETYK Jurij 349

Н

NÁDASDY Leopoldus, НАДАШДІ Лео-
польд, Leopoldus, Леопольд 83—84
NAGY Iosephus, НАДЬ Йозеф 38—39
НАДЯ 309
НАЖИВИН Іван 325
НАРОЖНИЙ Петро 79
НАСТЯ 285, 331—332
НЕВИЦКИЙ А. 209
НЕВИЦЬКА І., НЕВИЦЬКА Ірина 325, 338
НЕВРЛІ М., NEVRLÝ M. 281, 348
НЕДЗЕЛЬСКИЙ Е., НЕДЗЕЛЬСКИЙ Ев-
гений 300, 332, 339, 342
НЕЗВАЛ В. 305
НЕЙМАН С. К. 323
НЕМЕТ Мирослав 303
НЕРОН 314
НЕРУДА П. 305
НЕСТОР 279
НЕЧЕРДА Борис 348
NĚMCOVÁ Vožena 299
НЄМЦОВА Меланія 355
НЄМЧІК Юліус 353
НОВАК Іван 325
НОВИЧЕНКО, НОВИЧЕНКО Л. 271, 305
НОВОМЕСЬКИЙ Л. 323
НОСАК-НЕЗАБУДОВ, НОСАК-НЕЗА-
БУДОВ Б., NOSÁK-NEZABUDOV В.,
НОСАК-НЕЗАБУДОВ Богуслав,
NOSÁK-NEZABUDOV Bohuš 278—285,
287—289, 299—300

О

ОВЫŠOVSKÝ Štefan 324
 ОЛЕКСАНДРОВИЧ Даниїл, ALEXANDROVICS Daniel 180
 ОЛЕКСІЙ, ALEXIUS 175, 177—180
 ОЛЕНА, ОЛЕНКА 239, 325, 327
 ОЛІЙНИК Борис, OLIJNYK Borys 348
 OLSAVSZKY Georgius, ОЛЬШАВСЬКИЙ Георгій, Георгій, Georgius 40—41, 82, 107
 OLSAVSZKY, OLSAVSZKY Emanuelis, OLSAVSZKY Manuel, OLSAVSZKY Manuel Michaël, OLSAVSZKY Michaël, OLSAVSZKY Michaël Manuel, ОЛШАВСЬКИЙ Э., OLŠAVSKY E., ОЛЬШАВСЬКИЙ, ОЛЬШАВСЬКИЙ Емануїл, ОЛЬШАВСЬКИЙ Емануїл-Михаїл, ОЛЬШАВСЬКИЙ Михаїл, ОЛЬШАВСЬКИЙ Михаїл-Емануїл, Емануїл, Manuel, Михаїл, Michaël 27—38, 40—56, 58—65, 69—74, 76—78, 81—87, 95—96, 99—100, 102—114, 117—127, 164, 173, 182
 OLSAVSZKY Simeon, ОЛЬШАВСЬКИЙ Симеон, Симеон, Simeon 31—32
 ОЛЯ, ОЛЬГИЦЯ 334, 341
 ОЛЬБРАХТ І. 323
 ОМЕЛЬЯНОВИЧ Алексей 208
 ОНДА 228
 ОНУФРИЙ Богатович 326
 ОРОС Михайло 6, 27

П

ПАВЛИК 326
 ПАВЛИК Анна 297
 ПАВЛИК Михайло 297
 ПАВЛИКОВА Зузана 228
 ПАВЛИЧКО Д., ПАВЛИЧКО Дмитро, PAVLYČKO Dmytro 306, 311, 348
 ПАВЛОВИЧ О., ПАВЛОВИЧ Олександр 13, 330, 360
 ПАВЛО, PAULUS 32, 45, 51, 97
 PAVUĽAKOVÁ-ĐURINOVÁ Nataša, PAVUĽAKOVÁ Nataša 349—350
 ПАЗУХАНИЧ 334
 ПАЙКОШ І. 356
 ПАКСІ Іоанн, PAXY Ioannes, Ioann, Ioannes 154—156, 158
 ПАЛАНЯ 335
 ПАЛАТИНСЬКИЙ Володимир 299
 ПАЛКОВИЧ, ПАЛКОВИЧ Габрієл, PALKOVITS, PALKOVITS Gabriel 29, 81
 ПАЛФІ, PÁLFY 86
 ПАНЬКЕВИЧ І. 226—227, 231, 341
 ПАНЬКО Семен 339

PAŇKO Juraj, ПАНЬКО Юрий, ПАНЬКО Юрий, Ю. П. 275, 277, 302
 ПАПЕБРОХІЙ Даниїл, PAREBROCHIUS Daniel 181
 ПАП, ПАП С., ПАП Степан 296, 300—301
 ПАПП Іоанн, PAPP Ioannes 106
 ПАРАМОН 294
 ПАРАСКА 332—333
 ПАРЛАГ Михаил, ПАРЛАГ Михаил Ив., ПАРЛАГ Михайло 325—326
 PARTHENIUS, PARTHENIUS Petrovics, PARTHENIUS Petrus, ПАРТЕНІЙ, ПАРТЕНІЙ Петро, ПАРТЕНІЙ Петрович 44—45, 115, 159—160
 ПАССИОНЕЙ, PASSIONEUS 37
 PÁSZTELYI, PÁSZTELYI Ioannes, ПАСТЕЛІЙ, ПАСТЕЛІЙ Іоанн 61, 64, 103, 166
 ПАСТОРАЙОВА Єва 362
 ПАТОЧКА Франтішек 354
 ПАТРУС Андрій, ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ, ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ А., ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ Андрій Михайлович, ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ А. М. 278, 293, 325
 PÁCZIN Gedeones, ПАЦІН Гедеон 64, 106
 ПАЧОВСЬКИЙ, ПАЧОВСЬКИЙ В., ПАЧОВСЬКИЙ Василь 292
 ПАЧУТА Марія 358
 ПЕВЧУК ИВАН, ПІВЧУК ИВАН, PIVČUK IVAN 328—329
 ПЕЛИХОВСКИЙ О. 208
 PEŠTREMENKO Andrej 346, 349—350
 ПЕТЕНЬКО ПЕТРО ПЕТРОВИЧ, ПЕТРО ПЕТРОВИЧ 290, 334
 ПЕТЕР Антоний 326
 ПЕТЕФІ Шандор 289
 PÉTKÓSZKY Ioannes, ПЕТКОСЬКІ Іоанн 64, 71, 81
 ПЕТРИК АНДРІЙ, АНДРІЙ 332
 ПЕТРО (АНОНИМ, ANONYMUS) 275—281, 291, 298—299
 ПЕТРО В., PETRUS M. 110
 ПЕТРО І 251
 ПЕТРО, PETRUS, ПЕТЯ 175, 177—180, 193, 228, 273, 333
 ПІДГІРЯНКА М., ПІДГІРЯНКА Марійка 278, 281, 289—290
 ПІ ІV, ПІЯ ІV 135, 154
 ПІКЕ К. Л. 245
 PÍKULOVA Ľudmila 346
 ПІНОЧЕТ 314
 ПІПАШ В., ПІПАШ Василь 325, 339
 ПІРОШ-ЛАУРУСЬКА М. 184
 PLÍMEGEN, PLÍMEGEN Cajetanus, ПЛІМІ-

ГЕН, ПЛІМІГЕН Каєтан, PLÜMEGEN
Sajetanus 153, 155
ПОВЧИ Олексій, PÓCSY Alexius 80—81
PODOLÁK J., PODOLÁK Ján 22, 183
ПОДРУХОВИЧ Роман, PODRUCHOVITS
Romanus 168
POLYANSZKY Georgius, ПОЛЯНСЬКИЙ
Георгій 172
POLYANSZKY Petrus, ПОЛЯНСЬКИЙ
Петро 172
ПОЛЯНСЬКИЙ Олександр 325, 339
ПОНІЧАН Я. 323
ПОНЧАК Душан 354
ПОПАДЮК Юр. 327
ПОП Василь 343
ПОПОВ А., ПОПОВ Олександр 339, 341
ПОПОВИЧ Дмитро 325, 340
ПОПОВИЧ Мих. 327
ПОТУШНЯК Ф., ПОТУШНЯК Федір, ПО-
ТУШНЯК Ф. М. (пс. БЕРЕГОВСЬКИЙ
Т., ВІЛЬШИНСЬКИЙ Ф., ПАСІЧНИК
Ф.) 340—343
ПОТЬКОХВОСТОВА Катря 336
ПРИГОДА Йосиф 355
ПРИБЕГА Іоанн, PRIBEGA Ioannes 168
PRÍDAVOK Anton 324
PRÍDAVOK Marián 324
ПРІСЬКА 16
ПРОДАН Петр 326
ПРОКІПЧАК Іван 295
ПУШКІН, ПУШКІН А. С., PUŠKIN A. S.,
ПУШКІН О., ПУШКІН О. С. 248, 251—
253, 257—259, 262—263, 288, 305, 347
ПЪЕЩАК Іван 337

Р

РАЙНАЛЬ Одерік, RAINAL Odericus 59
RÁKÓCZY, РАКОЦІ 98, 115, 159
РАКОШІ Ернест 353
RÁTZ, RÁTZ Demetrius, РАЦ, РАЦ Деме-
трій, РАЦ Дмитрій, Деметрій, Demetrius
30, 74, 106—107, 110—111
РАЧКО Арпад 354
REDNIK Athanasius, РЕДНІК Афанасій 103
РЕЙПАШІ Михайл, REPASY Michaël 166
РЕНАТА 228
РЖЕЧІНСЬКА Анежка 355, 368
РИБАК Натан 348
РИЛЬСЬКИЙ М., РИЛЬСЬКИЙ Максим,
RŪLSKYJ Maksym 308, 348
РИЧАЛКА, РИЧАЛКА М., РИЧАЛКА
Михайло 10, 22
РІБЕРА Бернард, RIBERA Bernardus 178
РІДЗ-ШМІГЛІ 240

РЫРАЎЕК Karol
РІПСЕЛ Ладислав, RIPSZELY Ladislav 112
RICHALSZKY Georgius, РІХАЛЬСЬКИЙ
Георгій 53, 65, 104
РІШКО МІГАЛЬ, МІГАЛЬ 335
РОБЕРТ Карл 334
РОДИОНОВНА МАРФА 339
РОМАН 241
РОМАН М., РОМАН Михайло, РОМАН
Михаил, ROMAN Michal 303, 311, 317,
321, 341, 349
РОМБЕРГ Инна, И. Р. 326
ROSA Georgius, РОША Георгій 52
ROSI Gregorius, РОШІ Григорій 71
ROSSMAN Zdeněk 324
РОСТИСЛАВ 334
РОСТИСЛАВИЧ ВАСИЛЬКО 327
RUDLOVČÁKOVÁ Mária 347
РУДЛОВЧАК О., РУДЛОВЧАК Олена 6,
22, 341, 343
РУСАК Юлий 326—327
РУСИНКО, РУСИНКО М., РУСИНКО
Микола 6, 22—23, 227
РУСИН Юрко, Юрко 329—330
РУСНЯК Іван 326
РУХЛЯ 332
РУЩАК Дим. В., РУЩАК Димитрій В. 326,
340
РЯБЧУК М. 318

С

САБАДОШ Георгій, SZABADOS Georgius
103, 118, 126—127, 129, 139, 155, 165
САБАДОШ І. 325
SAVOL J. 263
САЛАН (ЗАЛАН) 277
САСИН МАКСИМ 326
САСІНЕК Франтішек 268, 275
СЕЛІГА Войтех 364
СЕНКЕВИЧ Г. 338
СЕНЧ Василій, SZENCs Basilius 168
СЕРГІЙ, SERGIUS 179, 337
SZIRMAJ Iosephus, СІРМАЙ Йосип 86
СИДОР, СИДОР В., SIDOR 208—214, 217
СИЛАДІЙ 330, 335
СИМКОВ Антоній 325
СИМОНЕНКО В., СИМОНЕНКО Василь
305, 348
СИМУЛИК М. В. 326
СИТАР Марія 358
SILIMICHA Ioannes, СІЛІМІХА Іоанн 172
СИМОГА Іоанн, SIMOGA Ioannes 181
СИМОН, SIMON 128
СІРІЙ Юрій 325, 340

СКРИПКА Іоанікій, SZKRIPKA Ioannicus 81—82
СКУНЦЬ П. 263
СЛАВУТИЧ 268
СЛИВКА А., СЛИВКА О. (пс. СЛИМАК А.) 325, 340
SLUKOVÁ Magda 349
СМАЖІЛ Антонін 361
СМОЖАНСЬКИЙ І. 325
СМОЛЯК Андрій 360
СМОТЕР Рудольф 355
СМРЕК, СМРЕК Я. 251—252, 257
СОБКО Вадим 348
СОВА ІЛЬКО 359, 364, 368
СОКОЛОВИЧ Г. 325
СОЛОГУБОВ 248
SORHRONYI, СОФРОНІЙ 102
СОПОЛИГА М., СОПОЛИГА Мирослав, SOPOLIGA M., SOPOLIGA Miroslav, С. М. 6—7, 10, 22—25
SOSIURA Volodymyr, СОСЮРА Володимир 347
СПИРИДОН, SPIRIDION 175
СРВАТКА Д., СРВАТКА Душан 363—364
СТАВРОВСКИЙ Александр 214
СТАВРОВСКИЙ Н. 213
СТАНИНЕЦЬ Ю., СТАНИНЕЦЬ Юрій (пс. СТАНЧУК Юра) 325, 340—341
STANISLAV J. 232
СТАНКОВСЬКИЙ Іоанн, SZTANKOV-SZKY Ioannes 166
СТАРАЙ Емерік, SZTÁRAY Emerikus, Емерік, Emerikus 108, 111, 159
СТАРОСТА Георгій, SZTAROSZTA Georgius 172
СТАШЬО 227
STEJSKAL Jozef 324
СТЕПАН 333
СТЕЛЬМАХ Михайло, STELMACH Mychajlo 348
СТЕФАНИК Василь, STEFANYK Vasyf 346
СУВАК 211
СУДЕК Йозеф 359
СУСТАЙ Олексій, SUSZTAY Alexius 52, 64, 71
СУХИЙ, СУХИЙ А., СУХИЙ Алексей 212—214
СУХИЙ Іржі 359
СУХИЙ Михайло 354
СУЧКА Антон 363—364

Т

ТАБЛИЦА Б. 245
ТАНЯ 309

TARASZOVITS Michaël, ТАРАСОВИЧ Михаїл 166
TARASZOVICS Basilius, ТАРАСОВИЧ Василій 115
ТЕВЕЛЬОВ М. 325
ТЕКЕЛІ, TÖKÖLY 98
ТЕРЕЗА 330
ТЕРНАЙ Стефан, TERNAY Stephanus 166
ТИВАДАР Іоанн, TIVADAR Ioannes 173
ТИМОТНЕУС, ТИМОФІЙ 45
ТИРКОТ Іван 334
ТИЧИНА, ТИЧИНА П., ТИЧИНА Павло, ТУСЫНА Pavlo 305, 347
ТИШКО Таня 209
ТІХИ Франтішек 342
ТОЛСТОЙ 248
ТОМОРИТ, ТОМОРИТ 159
ТОМЧАНІЙ Михайло 325
TORISKI Iosephus, ТОРІШКА Йосиф 119—120
TORNER Mathias, ТОРНЕР Матій 137
TRAJSZTRA Philippus, ТРАЙСТРА Пилин 168
ТРЕТЯКОВ Роберт 348
TRILECOVÁ V. 348
ТУЛИК, ТУЛИК М. 213—214, 216
ТУРГЕНЄВ 248
ТЮТЮННИК Григорі, TUTUNNYK Hryhir 349
ТЯГЛА Єва 358
ТЫБЫЛЕВИЧ Лев 341

У

УГЛЯРЕНКО П., УГЛЯРЕНКО Петро 266, 278, 293—295
УЖАНКА М. 325, 341
УІТМЕН В. 305
УКРАЇНКА Л., УКРАЇНКА Леся, УКРАЇНКА Lesia 308, 346
УЛЯ 228
УРБАН VIII, URBANUS VIII 178

Ф

ФАРИНИЧ А., ФАРИНИЧ Алексей, ФАРИНИЧ Алексей А., ФАРИНИЧ О., ФАРИНИЧ Олексій, FARINYČ Alexej (пс. АЛЬОША МАКОВИЧАНИН, КУМ ЛЕШКО МАКОВИЧАНИН, ЛЕШКО МАКОВИЧАНИН) 208—211, 213, 218, 324—326, 341
FEDÁK Ján 347
ФЕДЕЛЕШ К. 325
ФЕДОР 337—338
ФЕДОР Павел 343

ФЕДЬКОВИЧ В'єра 362
ФЕДЬКОВИЧ Никола, ФЕДЬКОВИЧ Николай 354, 360
ФЕКЕТЕ Михаїл, FEKETE Michaël 166
ФЕЛДЕК, FELDEK L., ФЕЛДЕК Любомір, FELDEK Lubomír 347—348
ФЕЛДЕШИЙ Ю., ФЕЛДЕШИЙ Юлий, ФЕЛДЕШИЙ Юлій, ФЕЛДЕШИЙ Ю., ФЕЛДЕШИЙ Юлій 324, 326, 328—329
ФЕЛЬДЕШІ Петро 363
ФЕНДЯ МИХАЙЛИК 317
ФЕНЕШІ Георгій, FENESSY Georgius 44
ФЕНИЧ Василь 325
ФЕРЧІК Олена 358
ФЕЦУРКО Марія 358
ФІЛІП, PHILIPPUS 175, 177—179
ФРАНКО І., ФРАНКО Іван, FRANKO Ivan 267, 308, 346
ФРАНТА 271

Х

ХАЙНАС В. В. 326
ХАЛУПКА, ХАЛУПКА С. 249, 252, 258, 263
ХАПЧАК Іван 360, 364
ХАРЧУК Бор., ХАРЧУК Борис, CHARČUK Boris ХАРЧУК Бор. Мик., Б., Борис, Бор/ис/ 266—271, 273
(ХАРЧУК) Світлана, Світ/лана/ 271
ХОДКЕВИЧ Климентій, CHODYKIEWICZ Clemens 181
ХОМА В., ХОМА Василь 6, 311—312
ХОМЧА Марія 358
ХОТКЕВИЧ Гнат, СНОТКЕВУЇС Hnat 346
ХОХОЛЯК Марія 358
ХРАПКО М. 325
ХРИСОБЕРГ Микола, CHRYSOBERG Nicolas 179
ХУДИНСЬКИЙ 329
ХУДІК Ладіслав 359

Ц

ЦАП 227
ЦИМБОРА Юрій 355
ЦОМПЕЛІЙ Е. 325
ЦУПАК Стефан 211
ЦУПЕР Л. 184
ЦУПЕР Марія 208
ЦУПЕРОВА Уля 241

Ч

ЧАБАЛА М., ЧАБАЛА Михайло 353—354, 356, 360, 363—364
ЧАБИНЯК І. 22—23

ЧАБРЕЙ Степан 358
ЧАКІ Доміцелла, CSÁKY Domicella 111
ЧВЕРЧКО Ірина 358
ЧЕНДЕЙ Іван, ЧЕНДЕЙ І., ЧЕНДЕЙ Іван 266, 269, 325—326
ЧЕПИНЕЦ Василий 327
ЧЕРНЯХІВСЬКА Є. М. 234
ЧЕХОВ 248
ЧИРСЬКИЙ Симеон, CSIRSZKY Simeon 165—166
ЧИСАРИК А. 325
ЧИСАРИК, ЧИСАРИК Іван 208, 355
ЧУВ, ЧУВ МИТРО, МИТРО 239, 241—243
ЧУМАК Т. 341

Ш

ШАРПАТАКИ Вл. 326
ШАФАРИК П. Й. 19, 183, 223, 238, 245, 303, 355
ШАФРАНКО І., ШАФРАНКО Іван, ШАФРАНКО Іван Нестор 353—354, 357, 360, 363—364
ШВАНДТНЕР Й. Г. 276
ШВЕЙК 270
ŠVENKOVÁ Viera 346
ШЕВЧЕНКО, ШЕВЧЕНКО Т., ШЕВЧЕНКО Тарас, ŠEVČENKO Taras, ШЕВЧЕНКО Тарас Григорович, ШЕВЧЕНКО Т. Г., Тарас, Т. Г. Ш. 268—269, 305, 308, 315, 345—346, 361
ШЕВЧУК Валерій, ŠEVČUK Valerij, ШЕВЧУК В. І. 345, 349
ШЕЛЕПЕЦЬ Й., ШЕЛЕПЕЦЬ Йосиф 6, 311, 315
ШЕНБОРН, ШЕНБОРН Ервін, SCHOENBORN, SCHÖNBORN, SCHÖNBORN Ervin 31, 106, 113
ШЕНГЕЛІ Г., ШЕНГЕЛІ, ШЕНГЕЛІ Г. 248, 253—254, 256—257, 259, 263
ШЕРЕГІ Іоанн, SEREGY Ioannes 172
ШЛЕПЕЦКИЙ Іван 326
ШМОЛЬЦЕР Андрій, SCHMOLCZER Andreas 113
ШОГАЙДА Макаріус, SOHAJDA Makarius 103
ШОЛТЕС Іоанн, ŠOLTESZ Ioannes 64
ШПИНДЕЛЬ 331
ŠRAPNEL DAVID, ШРАПНЕЛЬ, ШРАПНЕЛЬ ДАВИД 328—329
ШТЕФАН Е. Б., ŠTEFAN E. B. 346
ŠTRAUS F., ШТРАУС Франтишек, ШТРАУС Франтішек, ŠTRAUS František 245, 263—264
ШТУРАК Гана 211

ШУДИХ Д. 212
ШУСТАЙ Олексій, SUSZTAY Alexius 113
ШУТЄВ Іван 363

Щ

ЩЕРБАК Юрій, ŠĆERBAK Jurij 349

Ю

ЮРА, ЮРКО 192, 228
ЮРИЧКО Д. 212
ЮРКАНИЧ Іоанн, IURKANITS Ioannes 172
ЮРЧАКЕВИЧ М. 341
ЮРЧИК 327
ЮСКО 228
ЮСТИНА 228, 331

Я

ЯБЛАНЦІ Йозеф, IABLANCZY Iosephus
134
ЯКОБІ Юліус 353
ЯКОВСОН Р. 263
ЯКУБОВИЧ Еміль 275
ЯКУШИЧ, ЯКУШИЧ Георгій, IAKUSICH,
IAKUSICH Georgius 159
ЯНОВСЬКИЙ Юрій, JANOVSZYJ Jurij
348—349
ЯНЬЧО 228
ЯРИНА 269
ЯРОЩАК Петро 355
ЯЦКАНИН Іван, JACKANIN Ivan 6, 345,
351

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Абауйварський комітат, Comitatus Abaujvár 57
Авашський округ, Districtus Avasiensis 165—166
Австрія, Austria 62—63, 82—83, 117, 123, 125, 132, 134, 178
Австро-Угорська монархія 7—8, 288
Австро-Угорщина 323
Албанія, Albania 123
Альпи (Трансільванські) 295
Америка 330
Англія 241, 329, 355
Арабія 329
Архангельськ 339
Афон (гора), Mons Athos 176—177, 179

Б

Баєрівці 354
Балкан, Balkán, Balkan 12, 19, 24—25
Банська Бистриця 361
Баня 19
Bardejovská Nová Ves 233
Бардіїв, Бардов 19, 208, 233, 332, 353, 360
Бардіївський округ, Бардіїв (округ) 207, 354
Бардіївщина 231—232, 238, 353
Батар, Batár 146
Батт'яни, Battyan 140
Бенсай 329
Бенятин 230
Березька провінція, Provincia Bereghiensis 68
Березький комітат, Comitatus Beregh(iensis) 57, 80, 82, 88, 98, 110, 113, 169
Берлін, Berolinum 83, 324, 327, 360
Бесермень, Böszörmény 88
Бескид (гора) 229
Бехерів, Бехерів, Бехеров 208, 353—354, 358, 361
Бистрицький округ, Districtus Bisztriciensis 39
Бігарський комітат, Coftus Bihariensis 167
Bilanka (річка) 234
Біловежа, Беловежа, Beloveža 232—233, 235—237
Білогород (Сейкешфеєрвар) 276
Блажів 223
Богемія, Bohemia 62—63, 123
Боглярка 361
Бодрог 210, 277—278
Бодружал 211—212
Болгарія 294, 355—356

Боржавський замок 281
Борів 358
Боршодська жупа 276
Боршодський комітат, Comitatus Borsodien-
sis 163
Брабантія, Vrabantia 62
Братислава, Братіслава, Bratislava, Posoni-
um 9, 12, 19, 22, 135, 207, 226, 230, 232, 234,
245, 263, 269, 280—281, 296, 298—301, 319,
324, 342, 345—350, 353, 357, 361—362, 364,
370
Бреков 282
Брусниця 212, 227
Брутівці 228
Буда, Buda 142—143, 159
Будапешт, Budapest 230, 275—276, 298
Будин 275
Буківець, Буковець 226
Бургундія, Burgundia 62

В

В. Полянка, Выш. Полянка 209
В. Русь, М. Russia 179
Валків 223
Валяшківці 223
Варадин, Varadin 148
Варадка 209—210
Вац, Vácio 81, 88
Велика Моравія, Velká Morava 298, 300
Велика Поляна 223
Великий Варадин, Magno-Varadinum 107
Великоварадинська єпархія, Diocesis Mag-
no-Varadiensis 148
Венеція, Venetia 178
Верезький перевал, Верезький перехід
280—281, 295
Верховина 239, 242, 269, 272, 293, 300, 329,
340
Вигорлат 282
Видрань 358
Винянський замок 282
Вишава 229
Вирава (річка) 229
Вишков, Visk 81
Вишній Мирошів, В. Мирошів 211, 361
Вишня Вільшава, Вышня Біл'ьшава, Выш-
ня Ольшава, Vyšná Olšava, Wissní-Olsava,
Wissní-Olsava 227, 235—237
Вишня Писана 354, 358
Відень, Vienna 28, 30—31, 35, 38, 40—41, 47,
54, 63, 74, 76, 81, 83—84, 86, 95, 101,

104—106, 110, 114, 117—120, 123, 125—127,
130—131, 134, 152—157, 174, 177—178
Вільшавиця, Ольшавиця, Ofšavica 228,
235—237
Вільшавка, Вішавка, Ольшавка, Ofšavka,
Olšavka 226, 235—237
Вільшинків, Вышынків, Ольшинків, Оль-
шинков, Ofšinkov 229, 235—237
Вірлихи Вишній і Нижній 241
Выш. Радвань, Vyš. Radvaň 214, 217
Выш. Яблонка, Vyšná Jablonka 213, 217
Вышеград 300
Владомирова 212
Влтава 272—273
Волинь 268, 270—271
Волове 339
Волхинія, Volchinia 180

Г

Габура 354—355
Галанта, Galantha 134
Галицька Русь 295
Галицько-Волинська держава 334
Галичина, Halič, Gallicia 154, 286, 346
Гевеш (комітат), Comitatus Heves 134
Геделе, Gödölö 83
Гельцманівці 228
Гермерський комітат, Comitatus Gömöriensis
45
Геньківці, Генькивцы, Геньковцы 209—211
Гиралтовцы 212
Говерла 295
Голландія 355
Горітія, Goritia 62
Horná Cirocha 183
Грибівці, Hribócz 33
Гроностовський перевал, Gronosztova Passua
111
Гуменне, Номонна 9—10, 76, 91, 103, 126,
183, 229, 282, 362
Гуменський округ, Гуменский район, Hu-
menský okres, Humenné (okres), Kreis Hu-
menné 24, 183—184, 201, 223, 229, 234,
236—237, 280, 303, 354, 358
Гуменщина 16
Гунг (замок, кріпость) 277
Гунгуарія 277
Гутки (село) 332
Гуцульська республіка 334
Гуцульщина 333

Д

Дакія, Dacia 158, 301
Далмація, Dalmatia 62, 82—83, 132

Дара 223
Дебрецен, Debreczinum 86
Desna 349
Дніпро, Днепр 267—268, 327
Добока, Dobóka 39
Долина смерті 361
Домаша 364
Доновали 361
Дорог, Dorogh 88, 90, 102, 153
Драгово 279—280, 299
Дрієніца 355
Дубова 354, 358
Дукля 354—355, 361, 364
Дунай, Danubius 142—143, 215, 267, 277, 295
Дунайська долина 299

Е

Егер, Agria 28—31, 33—34, 36, 41—42, 45—
46, 48—50, 52, 54—57, 60—63, 70—71, 76,
81—84, 87—88, 95, 104, 114, 126, 136, 139,
143—146, 150—152, 161, 163—166, 169, 172
Егерська єпархія, Diocesis Agriensis 57, 84,
133—134
Егерське єпископство, Episcopatus Agriensis
59—60, 95
Ечед (домінія), Dominium Ecsed 85

Є

Європа, Europa 149, 275, 283—284, 289, 293,
297, 314, 355
Єгипет 354
Jelšava 226

З

Завадка 228
Загірська країна 291
Закарпатская Украина, Zakarpatská Ukrajina,
Transkarpatische Ukraine 302
Закарпатська область 278, 299, 356
Закарпаття, Закарпатьє, Zakarpatsko,
Transkarpaten 238, 240, 269, 275, 277—284,
286—289, 291—293, 295—300, 302, 323—
324, 334, 338, 341—343, 363
Зап. Словачія 211
Західна Німеччина 355
Збудська Біла, Збуцька Біла, Збудска Бела,
Zbudská Belá, Zbucky Bella, Izbugya Bella
234—237
Збудський Рокитів 303
Звала 216, 223
Землун (кріпость) 277
Земплин, Землин 281
Земплин (замок), Земплинський замок 210,
280, 285

Земплинський комітат, Comitatus Zemplén
57, 80—81
Земплинщина 283, 287

I

Ільниця, Poncza 171
Імстичево, Imsztisz 110
Іран 354
Ірпін 267
Італія, Italia 173, 175, 354—355, 357

K

Калинів 280
Кальна Розтока 361
Камінка, Kaminka 112
Камйонка 354
Канада 355
Карінтія, Carinthia 62
Карніолія, Carniolia 62
Карпати, Карпаты, Karpaty, Karpaten 12, 19,
24—25, 212, 214, 227, 267, 273, 275, 277—
279, 281, 285—286, 292—293, 295, 299, 315,
319, 333, 339
Касовський округ, Districtus Kaszoviensis
172—173
Кевар, Kővár 39
Кечківці 361
Київ, Киев, Kiowia 19, 174, 178, 180, 226, 230,
232, 234, 267—270, 279, 293, 295, 298, 327,
343, 345, 349, 361
Київська Русь, Киевская Русь 229, 281, 293,
297,
Кийов 356
Кобульниця, Кобульница 212
Ковбовці, Колбовцы, Kolbovce 212, 215, 217
Кожухівці 226
Колош, Kolos 39
Комсомольськ 307
Константинополь, Constantinopolis 179—180
Корункова 355
Космедіна, Cosmedin 123
Коттбус 356
Кошиці, Кошицы, Košice, Cassovia 10, 12, 19,
22—24, 111, 181, 183, 228, 254, 259, 261,
263, 300, 324, 327, 332, 342, 346—349, 354,
356—358, 360, 362—364
Кошицька Бела 364
Край. Поляна 211
Крайное Чорное, Кр. Чорное, Чорное 210,
211
Крайняя Быстрая 209
Крайняя Порубка 209—211
Красна, Krasna 39
Красний Брід, Krásny Brod 10, 15, 22, 358
Кресона, Cresona 179

Крим 270
Куреївці 209

L

Лабірщина 354
Лаборець (ріка) 280, 285—287, 291, 296—297
Лаборцький округ, Districtus Laborczyensis
166
Ладомерія, Ladomeria 154
Ладомирова 361
Ластомир 278, 282
Латориця, Латорица, Fluvius Latorcz 155, 210,
281, 290
Лебедія 295
Левочва, Leutschovia 32, 228
Leipzig 299
Лелес, Lelesz 85
Ленинград 299
Ліптов 361
Лопушани 241
Любовля (домінія), Dominium Lubló 111
Любовля (замок), Lubló 112
Лютина 355
Львів, Leopoldis 19, 181, 234, 280, 292, 301, 324,
334, 341, 343, 348

M

Маковиця, Маковица 210, 240, 242, 316, 332
Маковиця (домінія), Dominium Makovicza
90—91
Маковицький округ, Districtus Makoviczian-
sis 166
Марамороська провінція, Provincia Marama-
rossiensis 68
Марамороський комітат, Comitatus Marmar-
ros 51, 57, 88, 161, 165, 172
Марамороський округ, Districtus Marmaro-
ssiensis 33, 50, 62, 65, 69—70, 72—73, 88—
89, 116
Мараморош, Marmatia 109, 166—167
Мараморощина 279—280
Марія Повч, М. Повч, Maria-Pócs, М. Pócs
37, 40, 50, 81, 86, 125, 128, 283, 331
Марош (ріка) 277
Мартин, Martin, Turčiansky Sv. Martin 19,
263, 298, 324, 342, 346
Медвежье 209
Меджилабірцький округ 207
Меджилабірці, Межилабірці, Межилаборцы
8—9, 15, 213, 229, 281, 355, 358
Межи-Лабірці (долина) 286
Межилабірщина 280, 292
Мироля 211
Мирошов 210—211
Мирошови Вишній і Нижній 241

Михалівці 281
 Мішкольц 356
 Млинарівці, Mlinarócz 94
 Могач, Mohács 159
 Моньорокерек, Monyorokerek 33
 Моравія 286
 Моравія (Велика) 294
 Москва, Mosca 180, 263, 268—270
 Московія, Moscovia 177—178, 180
 Мукачево, Mukačevo, Munkács 28—34, 41, 50—52, 55, 63—65, 70, 72, 82, 86, 99, 102—104, 106, 108, 110, 112—113, 115, 118, 125—126, 128, 135—138, 142—144, 152, 154, 157—158, 170, 182, 281—282, 285, 289, 292, 324—327, 337, 339, 342
 Мукачівська домінія, Dominium Munkács 33, 62
 Мукачівська єпархія, Мукачевська єпархія, Mukačevská diecéza, Dioecesis Munkacsiensis 30—31, 36, 39, 41, 84, 111, 158—160, 172, 182
 Мукачівська фортеця, Praesidium Munkacsiensis 114, 119
 Мукачівське єпископство, Episcopatus Munkacsiensis 35, 47, 89, 107—109, 114—117, 120—124, 126, 129—130, 132, 152—156
 Мукачівський замок 284
 Мукачівський округ, Districtus Munkacsiensis 33, 43, 49—50, 65, 72, 84, 88—89, 96, 116, 121, 123—124

Н

Невичанська кріпость 287—288
 Нехваль Полянка (Полянки), Нех. Полянка, Нехв. Полянка 213—216, 354
 Нижні Репаші 228
 Нижній Верлих. Н. Верлих, Ниж. Верлих 210, 231
 Нижній Комарник 355, 361, 364
 Нижній Мирошів 354
 Нижня Писана 354, 358
 Нижня Радвань, Niž. Radvaň 214, 216
 Нижня Яблонка, Ниж. Яблонка, Н. Яблонка, Nižná Jablonka, Niž. Jablonka 213—217
 Німеччина, Germania 82—83, 354—357, 359
 Нітра, Nitria 158, 301
 Новоселиця, Нова Седлиця, Нова Седлиця, Nová Sedlica, Novo Szelicza 230—231, 235—237
 Норвегія 355

О

Обшар 361
 Оксфільд 329
 Олька, Оґка 212—216, 354, 358

Oľšavica (річка) 228
 Ондава 212, 215
 Ондава (ріка) 241, 278
 Ондавка, Ondavka 29, 86, 209
 Орлеан 276
 Остригом 278
 Остружниця 223
 Остурня 207, 354

П

Павляни 228
 Панонія, Панонія, Panónia, Panonia, Pannonien 65, 158, 275, 277, 279, 284, 286, 288, 302
 Петеївці 223
 Петербург, Petropolis 110
 Петроград 263
 Пешт, Pestinum 76, 142—143
 Пихні, Пыхни 216, 354
 Південна Африка 315
 Північно-Східна Словаччина 13
 Піддуклнянський край 356
 Підкарпатська Русь, Подкарпатская Русь, Podkarpatská Rus 226, 280, 286, 292, 300, 323—325, 327, 332, 337, 339, 341—342
 Повч, Pócs 41, 63, 76, 85, 87—88, 92, 103, 109—110
 Подкарпаття, Podkarpatsko 298, 324
 Подолін (домінія), Dominium Podolin 111
 Подунав'я 278
 Поздшішці 278
 Польща, Polonia 19, 108, 175—176, 178, 229—230, 356, 359
 Попрад 228
 Попрад (округ) 354
 Порач 228
 Поруба 212
 Потисся, Potisí (horní) 277—278, 298
 Прага, Praha 9, 13, 19, 22—23, 207, 209, 211, 226, 230—231, 263, 266—269, 272, 280, 289, 292, 298—300, 319, 324—326, 329, 334—335, 337, 342, 346, 348, 355—356, 361
 Пряшів, Пряшев, Prešov 8—13, 16, 18—19, 22, 24, 184, 210, 212, 223, 226, 228—229, 231, 238, 263, 266, 272, 279—281, 283, 289—292, 296, 299—301, 303—305, 308, 310—313, 317, 323—325, 332, 337—338, 343, 345, 347, 249, 353, 356, 358, 363—364
 Пряшів (округ) 345
 Пряшівщина, Пряшевщина 8, 207, 223, 266, 269, 323—324, 353
 Пстрина 211

Р

Радвань 213—214, 234
 Радянська Україна 297, 361

Радянський Союз 18, 266, 307, 323, 337, 355, 357, 359
Ребрина 278
Репаші Вишні і Нижні, Н. Репаші 228
Ржешовське воєводство 356
Рим, Roma 28, 35, 37—38, 40—41, 48, 76, 86, 121, 130—131, 140, 143, 156—157, 159—160, 178, 180—181
Рівне 18, 354, 361
Ріка 267
Рожнов-під-Радгоштем 19
Рожнява 226
Росія, Русь, Russia 91, 110, 175, 177—178, 180, 242, 276, 279, 284, 330, 332—333, 352
Росія (Північна) 279
Русская Поруба, Рус. Поруба, Р. Поруба, Поруба, Ruská Poruba 213—215, 217
Руська Крайна 355
Руське, Ruské 183—184, 186, 201, 223
Руське Поле 299
Руський Кручів, Рус. Кручов 213, 215, 226—227

С

Сабинів 300
Сабольська провінція, Provincia Szabolcsiensis 68
Сабольський комітат, Comitatus Szabolcsiensis, Cottus Szabolcs 51, 57, 76, 88, 165
Саксонія, Saxonia 136
Сала, Szala 48, 53, 65, 71
Сан-Сусі, Sans-Sousi 83
Сатмар, Szathmár 29
Сатмарська провінція, Provincia Szathmariensis 68
Сатмарський комітат, Comitatus Szathmariensis, Comitatus Szathmár, Cottus Szathmar 51, 57, 67, 81, 86—87, 101—103, 111, 165—167, 170, 173
Сатмарський округ, Districtus Szathmariensis 65, 165
Свалява 327
Свидник, Svidník 7—13, 15—20, 22—25, 209, 211—212, 231, 240—241, 301, 332, 352, 354—356, 358—360, 362—365, 374
Свидницький округ 9, 20, 207, 354, 357—359, 365
Свидниччина 9, 17, 20, 226—227, 238, 356—357
Свіржава 280, 285, 290—291, 294, 296—297
Севлюш 324—325
Семіград 300
Сербія 333
Сиготський округ, Districtus Szigethiensis 168

Сиготь, Сіготь, Szigeth, Sihot 81, 161, 168, 172, 333—334
Сібіу, Sibiu 28, 40—41
Сіцилія, Sicilia 135, 173
Skalica 298
Скіфія 298
Славонія, Sclavonia 62, 82—83, 132
Словацька Республіка Рад 352
Словаччина, Словакия, Slovensko, Slowakei 7, 12, 24—25, 223, 227, 230, 234, 300—301, 345—347, 349, 353, 356, 361, 363
Словаччина (Північно-Східна) 361
Словінки 228
Сміжани 228
Смолник 223
Снинський округ 207
Солнок, Szólnok 39
Солнок (комітат), Comitatus Szólnok 134
Sp. Nová Ves 228
Списький комітат, Comitatus Scepusiensis 82, 112
Списько-Нововеський округ 228
Спиш, Scepusium 44—45, 228
Spišská Nová Ves (okres) 228
СРСР 13, 230, 355, 361, 365
Стара Загора 356
Стара Любовня (округ) 354
Старина 12, 223
Старинська долина 12, 184
Старолубовнянський округ 207
Стащин 358
Стражниця 19
Стразьке 286
Стропків, Струпков, Стропко, Sztropkó 91, 212, 359
Суздальська область 279
Східна Німеччина 360
Східна Словаччина, Восточная Словакия, Východné Slovensko, Ostslowakei 8, 10, 14—16, 18, 22, 183—184, 201, 207, 223, 226, 228, 235—237, 278, 280—281, 295—297, 302, 323, 341, 343, 352—358, 360—362, 364
Східнославацький край, Східно-Словацький край 10, 223, 355—357, 362
США 355
Сянок 19

Т

Талін, Таллин 324, 335
Татри 295, 327
Теребеш, Теребешов, Terebes 91, 164
Теребля 242
Тироль, Tyrolis 62
Тиса 210, 267, 277

Тисо-Дунайська низовина 275, 279
Тихий Потік 354
Токаїк 354
Томск 300
Топля 278
Тополя, Торофа 12, 16, 22, 24
Тодра, Todra 39
Ториса 364
Ториски 228, 354, 358
Торіска, Toriszka 112
Торнський комітат, Comitatus Torniensis 45
Трансільванія, Transylvania 28, 37—41, 69—
70, 86, 103, 140, 148, 173, 280
Трансільванська губернія, Gubernia Transyl-
vania 38
Требішов 356
Трнава, Trnavia 110, 112
Троя 277
Туніс 355
Тячево, Тячово, Tétsö 81, 324, 339
Тячівський район 299

У

Убля 230
Угорна 228
Угорська держава 275, 297
Угорська Республіка Рад 352
Угорська Русь 283—284
Угорське королівство, Regnum Hungaria 135
Угорське Підкарпаття 283
Угорщина, Uhorsko, Uhry, Hungaria 36, 46,
62—63, 74, 77, 82—83, 90, 101—102, 110,
115, 122—124, 130, 132, 141, 148, 152, 156,
158—159, 162, 166—167, 173, 230, 275, 277,
283—284, 298, 323, 334, 354, 356, 359
Угорщина Верхня, Superior Hungaria 113—
114, 120, 129
Угоцька провінція, Provincia Ugocsiensis 68
Угоцький комітат, Comitatus Ugocsa 51, 57,
88, 165, 169
Угоцький округ, Districtus Ugocensis 65
Удава (ріка) 213
Удавское 213
Ужанський комітат, Comitatus Unghvár 57,
88
Ужгород, Унгвар, Ужоград, Унгоград,
Unghvár 19, 55, 263, 275, 278—283, 285—
290, 298—300, 323—331, 333—343
Ужгородське князівство, Užhorodské knie-
žatstvo, Fürstentum Užhorod 275, 286—290,
293—297, 302
Ужгородська кріпость 287—288
Ужгородська фортеця 277, 281, 287, 291,
294—295

Ужгородський замок 282—283, 285, 288—
289, 295—296
Ужгородщина 279
Ужок 300
Уйгельський округ, Districtus Ujhelly, Dis-
trictus Ujhelyiensis 41, 166
Україна 19, 242, 266, 269—270, 273, 278—279,
284, 293, 296, 304, 333, 345, 349—350, 355
Улич-Ублянська долина 354
Урало-Алтайський край 277
УРСР 12, 266, 356

Ф

Фарос (ріка), Pharos 135
Фіяш, Фіяш 211—212
Філадельфія 296, 301
Фландрія, Flandria 62
Фогараська єпархія, Dioecesis Fogarassiensis
38
Фракно, Frakno 134
Франція 355, 357

Х

Харків 324, 333
Хельсінки 367
Хозарія 296
Хорватія, Croatia 62, 82—83, 174

Ц

Цареград 300
Царюхова 241
Цернина 19

Ч

Чергатський округ, Districtus Cserhatiensis
163
Чернеча гора, Чернецька гора, Mons Cser-
nek 65, 106—107, 111, 119, 284
Чертижне, Чертіжне 354—355, 358
Чехія, Чехия, Bohemia 132, 211
Чехо-Словаччина, Чехословаччина, Чехо-
Словакия, Česko-Slovensko, Tschecho-Slo-
wakei 7, 9—11, 15, 18, 20, 22, 24—25, 183,
207, 218, 240, 266—267, 269, 272, 274, 303—
304, 310—312, 315, 318, 320, 323, 341, 343,
352, 355—356, 359, 361—362
Чехословацька Республіка 7—8, 323
Чинадієво, Sz. Miklós 113
Чілі 314—315
Чоп 240
ЧСР, CSR 24, 323, 344, 352
ЧССР, ČSSR 9, 22—23, 359—361

ЧСФР, ČSFR 7, 10—17, 19, 20, 24, 230, 321, 352, 355

Ш

Шайо-Петрове, Sajo-Petri 150, 163, 165, 169

Шариський Щавник 19

Шароський комітат, Comitatus Sáros 57, 81

Шатор-Ольо-Уйгелъ, Sátor-Allya-Ujhelyi 109

Шенбрун, Schönbrunn 83

Штирія, Styria 62

Шумен 324, 334

Ю

Югославія 335, 357, 359

Яворина 242

Язигія, Iazigia 158, 301

Якуб'яни 354

Ялинка, Ялинки, Ялинкы, Йедлінка, Jedlin-
ka 231—232, 235—237

Ярок (потік) 228

Ягород 349

Ясіня, Jasiňa 333—334

ЗМІСТ

Мирослав СОПОЛИГА. 35 років служіння народів 7

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Михайло ЛУЧКАЙ. Церковна і світська історія карпатських русинів. Том 4, част. 1 27

ЕТНОГРАФІЯ ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Михайло ГИРЯК. Вирощування конопель та виробництво домотканого сукна в с. Руське Гуменського округу 183

Степан ГОСТИНЯК. До історії першої етнографічної експедиції українців Чехо-словащини 207

МОВОЗНАВСТВО

Микола ДУЙЧАК. Назви українських сіл Східної Словащини з основами *jěl'sha, *sed'lo (*jedla), *beľ. (На матеріалі двомовних печаток). . . . 223

Зузана ГАНУДЕЛЬ. Мова і художні засоби збірки Ф. С. Лазорика «Роздуми і співи» 238

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Франтішек ШТРАУС. Словацький, російський та український чотиристопний трохейський та ямбічний вірш 245

Степан ГОСТИНЯК. Гідні нащадки невмирущої нації. (З кореспонденції Бориса Храпчука з Юрком Бороличем) 266

Юрій ПАНЬКО. Історія одної легенди 275

Михайло РОМАН. Поезія Степана Гостиняка 303

Богдана МАРЕЦЬ. Закарпатоукраїнська проза 20—40-х років ХХ століття. Причинки до бібліографії 323

Іван ЯЦКАНИН. Від класики до сучасності (Словацько-українські літературні відносини у післявоєнний період) 345

ІНФОРМАЦІЇ

Йосиф ВАРХОЛ. Виставочна діяльність Музею української культури в Свиднику у 1978—1989 роках 352

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК 375
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК 388

OBSAH

Miroslav SOPOLIGA. <i>35 rokov v službách ľudu</i>	7
DEJINY KULTÚRY — PRAMENE	
Mychajlo LUČKAJ. <i>Historia Carpato-Ruthenorum. Diel 4, časť 1</i>	27
ETNOGRAFIA A FOLKLORISTIKA	
Michal HIRJAK. <i>Pestovanie konopí a výroba domáceho plátna v obci Ruské, okres Humenné</i>	183
Štefan HOSTYŇÁK. <i>Príspevok k poznaniu prvej národopisnej expedície Rusínov-Ukrajincov Česko-Slovenska</i>	207
JAZYKOVEDA	
Mikuláš DUJČÁK. <i>Analýza niektorých názvov ukrajinských obcí na východnom Slovensku</i>	223
Zuzana HANUDELOVÁ. <i>Jazyk a umelecké prostriedky zbierky F. S. Lazoryka Rozdumy i spivy</i>	238
LITERÁRNA VEDA	
František ŠTRAUS. <i>Slovenský, ruský a ukrajinský štvorstopový trochejský a jambický verš</i>	245
Štefan HOSTYŇÁK. <i>Dôstojní potomci nesmrteľného národa</i>	266
Juraj PAŇKO. <i>Dejiny jednej legendy</i>	275
Michal ROMAN. <i>Poézia Štefana Hostyňáka</i>	303
Bohdana MARECOVÁ. <i>Zakarpatokrajinská próza 20.—40. rokov 20. storočia. Doplnky k bibliografii</i>	323
Ivan JACKANIN. <i>Od klasiky po súčasnosť. (Slovensko-ukrajinské literárne vzťahy v povojnovom období)</i>	345
INFORMÁCIE	
Jozef VARCHOL. <i>Výstavná činnosť Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku 1978—1989</i>	352
MENNÝ REGISTER	375
ZEMEPISNÝ REGISTER	388

СОДЕРЖАНИЕ

Мирослав СОПОЛИГА. *35 лет служения народу* 7

ИСТОРИЯ КУЛЬТУРЫ — ИСТОЧНИКИ

Михайло ЛУЧКАЙ. *Historia Carpatho-Ruthenorum. Том 4, часть 1* 27

ЭТНОГРАФИЯ И ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Михаил ГИРЯК. *Выращивание конопли и производство дмотканного полотна в селе Руське Гуменского района* 183

Степан ГОСТИНЯК. *Заметки о первой этнографической экспедиции русинов-украинцев Чехо-Словакии* 207

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

Николай ДУЙЧАК. *Анализ некоторых названий украинских сел Восточной Словакии* 223

Зузана ГАНУДЕЛЁВА. *Язык и художественные средства сборника Ф. С. Лазорика «Роздуми і співи»* 238

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

Франтишек ШТРАУС. *Словацкий, русский и украинский четырехстопный рохейческий и ямбический стих* 245

Степан ГОСТИНЯК. *Достойные потомки бессмертного народа* 266

Юрий ПАНЬКО. *История одной легенды* 275

Михал РОМАН. *Поэзия Степана Гостиняка* 303

Богдана МАРЕЦОВА. *Закарпатоукраинская проза 20—40-х годов XX века. Дополнения к библиографии* 323

Иван ЯЦКАНИН. *От классики до современности (Словацко-украинские литературные отношения в современный период)* 345

ИНФОРМАЦИИ

Йосиф ВАРХОЛ. *Реализация выставок в Музее Украинской культуры в городе Свидник 1978—1989 гг.* 352

ИМЕННОЙ РЕЕСТР 375

ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ РЕЕСТР 388

INHALT

Miroslav SOPOLIGA. *35 Jahre im Dienste des Volkes* 7

KULTURGESCHICHTE — QUELLEN

Mychajlo LUČKAJ. *Historia Carpato-Ruthenorum. (4. Band, 1. Teil)* 27

ETHNOGRAPHIE UND FOLKLORISTIK

Michal HIRJAK. *Hanfanbau und Herstellung von heimerzeugten Leinen in der Gemeinde Ruské, Kreis Humenné* 183

Štefan HOSTYŇÁK. *Bericht über die erste ethnographische Expedition der Ruthenen-Ukrainer der Tschechoslowakei* 207

SPRACHWISSENSCHAFT

Mikuláš DUJČÁK. *Die Analyse einiger Benennungen von ukrainischen Orten der Ostslowakei* 223

Zuzana HANUDELOVÁ. *Sprache und künstlerische Mittel in der Sammlung „Ruzdumy i spivy“ von F. S. Lazoryk* 238

LITERATURWISSENSCHAFT

František ŠTRAUS. *Slowakische, russische und ukrainische trochäische und jambische Verszeilen* 245

Štefan HOSTYŇÁK. *Die ehrwürdigen Nachfolger der unsterblichen Nation* 266

Juraj PAŇKO. *Geschichte einer Legende* 275

Michal ROMAN. *Die Poesie von Štefan Hostyňák* 303

Bohdana MARECOVÁ. *Die transkarpatoukrainische Prosa 20er—40er Jahre des 20. Jahrhunderts. Ein Anhang zur Bibliographie* 323

Ivan Jackanin. *Von der Klasik zur Gegenwart (Slowakisch-ukrainische literarische Kontakte in der Nachkriegszeit)* 345

INFORMATIONEN

Jozef VARCHOL. *Die Ausstellungen des Museums für ukrainische Kultur in Svidník in den Jahren 1978—1989* 352

NAMENSVERZEICHNIS 375

ORTSVERZEICHNIS 388

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNÍKU Č. 17**

Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo
815 60 Bratislava, Sasinkova 5
Oddelenie ukrajinskej literatúry 080 01 Prešov, Požiarnická 15

ako svoju 469. publikáciu

Zodpovedná redaktorka Bohdana Marecová
Výtvarný redaktor Ladislav Cuper
Technická redaktorka Anna Nagyová

Tlačil POLYGRAF, spol. s r. o. v Prešove

ISBN 80—08—01209—9

**НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ № 17**

Видало Словацьке педагогічне видавництво
815 60 Братислава, вул. Сасінкова, 5
Відділ української літератури 080 01 Пряшів, вул. Пожарницька 15

як свою 469 публікацію

Відповідальний редактор Богдана Марець
Художній редактор Ладіслав Цупер
Технічний редактор Анна Надьова

Друкував ПОЛИГРАФ, Пряшів

ISBN 80—08—01209—9

200. 0 тис.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 9, книга друга, 1979, 630 стор., ціна 83 Кчс. Весь том присвячено комплексному дослідженню сіл Старини, Дари, Великої Поляни, Руського, Смольника, Остружниць та Звали на Снинщині у зв'язку з побудою водоємця питної води для кількох округів Східної Словаччини, внаслідок чого наведені села перестануть існувати.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 10, 1982, 648 стор., ціна 115 Кчс. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, етнографії і фольклору, мовознавства тощо.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 11, 1983, 656 стор., ціна 75 Кчс. Містить карпатознавчі розвідки з історії, етнографії і фольклористики та мовознавства. У розділі історії культури друкується перший том «Історії карпатських русинів» Михайла Лучкая.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 12, 1985, 576 стор. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, літературознавства, етнографії та фольклористики, як і листування, творчу спадщину та інформацію. Крім того, тут знайдете і розсяглі матеріали з комплексного дослідження Старинської долини в 1975 — 1978 рр. Миколи Дуйчака, Сільві Діллібергерової, Желмири Шипкової та Мирослава Шипки.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 13, 1988, 504 стор. Надруковано тут першу частину другого тому «HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM» Михайла Лучкая (1789—1843).

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 14, 1986, 440 стор. Містить продовження другого тому «HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM» Михайла Лучкая (1789—1843). Крім того в збірнику публікуються ґрунтовні статті з історії, історії культури, етнографії та фольклористики, мовознавства, як і звітування та інформація.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 15, 1988, частина перша, 328 стор. Містить наукові статті з історії, історії культури, етнографії та фольклористики, літературознавства, звітування та рецензії.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 15, 1989, частина друга, 439 стор. Поміщено в ньому «Граматику» Арсенія Коцака та «Мої спогади» В. Гренджі-Донського.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 16, 1990, 392 стор. Містить третій том «Історії карпатських русинів» М. Лучкая, матеріали з етнографії та фольклористики, мовознавства, літературознавства, інформації, рецензії.

Матеріали для публікування в Збірнику МУК у Свиднику та листи надсилайте на адресу:

Múzeum ukrajinskej kultúry, 089 01 Svidník, ČSFR

200.6711